

Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот

GA 71a

Рудолф Щайнер

Но.	Заглавие на лекцията	Заглавие на книгата	Дата	Град
1.	<u>Задачата на духовната наука и сградата в Дорнах</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	11 януари 1916 г.	Листал
2.	<u>Човешкият живот и антропософията</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	16 октомври 1916 г.	Листал
3.	<u>Свръхестественият живот на Вечния в човешката душа от гледна точка на духовната наука</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	4 октомври 1916 г.	Базел
4.	<u>Мистерии на човечеството във философията и духовната наука</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	6 октомври 1916 г.	Базел
5.	<u>Човешката душа и човешката съдба във връзка със световното развитие от гледна точка на духовната наука</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	8 октомври 1916 г.	Базел
6.	<u>Мистерията на човешкото същество</u>	<u>Прераждане и безсмъртие</u>	9 октомври 1916 г.	Цюрих
6.	<u>Мистерията на човечеството във философията и духовните изследвания</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	9 октомври 1916 г.	Цюрих
7.	<u>Човешката душа и тяло от гледна точка на духовното изследване</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	23 октомври 1916 г.	Цюрих
8.	<u>Човешката душа и съдба във връзка със световното развитие от гледна точка на духовната наука</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на</u>	2 декември 1916 г.	Цюрих

съдбата и ходът на
човешкия живот

9.	<u>Антропософията и мистериите на човешкия живот</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	25 октомври 1916 г.	Санкт Гален
10.	<u>Мистериите на човешката душа от гледна точка на духовната наука</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	10 ноември 1916 г.	Берн
11.	<u>Човешките същества като духовни и душевни същества. Духовно-научни съображения по отношение на нашите съдбовни времена</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	25 февруари 1917 г.	Щутгарт
12.	<u>Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	12 май 1917 г.	Щутгарт
13.	<u>Човешката душа и тяло в естественото и духовното познание</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	14 май 1917 г.	Щутгарт
14.	<u>Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	18 май 1917 г.	Мюнхен
15.	<u>Мистерията на душата и мистерията на света. Изследване и възприятие в немския интелектуален живот</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	21 май 1917 г.	Мюнхен
16.	<u>Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	4 юни 1917 г.	Хамбург

разглеждане във връзка с нашите
съдбовни времена

17.	<u>Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	11 юни 1917 г.	Лайпциг
18.	<u>Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	13 юни 1917 г.	ХанOVER
19.	<u>Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена</u>	<u>Безсмъртие на душата, сили на съдбата и ходът на човешкия живот</u>	16 юни 1917 г.	Бремен

Задачата на духовната наука и сградата в Дорнах

Уважаеми присъстващи! Когато се опитвам тази вечер да кажа няколко думи за така наречената Духовна наука, както ще се разглежда в сградата Дорнах, с която сте запознати, и за самата сграда, в никакъв случай не възнамерявам да се занимавам с каквато и да е пропаганда или агитация за тази Духовна наука или за тази сграда. Всеки човек, който се присъединява към кръга на интересувашите се от Духовната наука, го прави изцяло по собствена воля. И всяка пропаганда, всяка агитация, различна от това да кажем на едно или друго място какво е всъщност съдържанието на нашите начинания, ни е напълно чужда.

Когато обмислях как да организирам размислите си за тази вечер, имах предвид, скъпи присъстващи, да обсъдя някои недоразумения, за които знаем, че съществуват, някои недоразумения, някои разбираеми погрешни схващания за нашата кауза. Нека започнем с това, според което се съди за едно повече или по-малко непознато нещо, когато се случи тук или там. „Фауст“ на Гьоте, „името е само звук и дим“. И този пасаж от „Фауст“ има за цел да внуши, че човек трябва да съди по самото нещо, а не по неговото име. Но е твърде простимо, че онези, които все още не са много запознати с дадена материя, виждат нещо в името, от което искат да характеризират материята, от което искат да разберат материята.

Антропософията и Антропософското общество са имена, станали известни в тази област чрез сградата в Дорнах. Антропософията в никакъв случай не е просто някакво ново име.

Когато преди няколко години стана дума да дадем име на нашата кауза, аз самият измислих име, което ми стана скъпо, защото един професор по философия, когото бях слушал много в младостта си, чиито лекции бяха станали важни за мен по някакъв начин, защото един професор по философия на име Робърт Цимерман беше нарекъл своя магnum opus „Антропософия“. Това беше през 1880-те години. А името „антропософия“ датира отдавна в литературата. То е било използвано още през 18 век; всъщност, то датира много, много по-назад в интелектуалната история, използвано от отделни хора.

Какво всъщност означава името? Разбира се, първият въпрос, който трябва да се зададе, е: Какво са имали предвид тези, които са дали името на нещо? Защото никога не може да се използва име, което се е развило от съвсем различен контекст, сякаш е нещо ново; никога не може да се използва име, за да се опише нещо точно. Следователно името не може да съдържа всичко, което характеризира въпросното нещо по някакъв начин. Първо бих искал да кажа какво името определено не трябва да означава в обичайния смисъл на думата, поне не само по себе си: името не трябва да означава „знание за човека“. Изричното намерение на тези, които са дали името, е то да не означава „знание за човека“, а по-скоро името да бъде дадено с различно намерение. Чрез това, което ще споделя с вас през тази

вечер, ще стане ясно, че знанието, търсено в това Общество на духовната наука, не се търси от човека, който първоначално се появява пред нас външно, нито се търси от човека, който се нуждае от сетивата си, който се нуждае от интелекта си, който е обвързан с мозъка и който го прилага директно в обикновения живот и обикновената наука. По-скоро в този, да речем, сетивен човек се крие духовен човек, вътрешен човек, втори човек, така да се каже. Дори Шилер е говорил за втори човек вътре в човека, такъв, в който човек може да се развие, в който може да се събуди в себе си.

Докато това, което знаем за човешкото същество, което се явява на нашите сетива, това, което можем да знаем за това човешко същество, или по-скоро това, което това човешко същество може да знае за себе си, обикновено се нарича „антропология“, това, което вътрешният човек в нас може да знае, този втори човек, който използва инструментите, които ще обсъдя по-късно, би трябвало да се нарече „антропософия“. Така че това, което действителният духовен човек в нас може да знае, би трябвало да се нарече антропософия. Следователно антропософията е познанието за духовния човек и това знание за духовния човек не се разпростира само върху човешките същества. Това не е просто знание за човешките същества, а знание за целия свят, а именно знание за всичко, което духовният човек може да възприеме в духовния свят, точно както сетивният човек наистина възприема сетивния свят. Така че името „антропософия“ показва, че в известен смисъл знае един различен човек от външния човек. И тъй като този друг човек, този вътрешен човек, е духовният човек, това, което той придобива като знание, може да се нарече и „Духовна наука“. А името Духовна наука е дори по-малко ново от името антропософия. Всъщност, това съвсем не е рядкост и би било пълно недоразумение, ако някой повярва, че аз или някой близък до нас е измислил името антропософия. Духовната наука се използва навсякъде, където хората вярват, че могат да придобият знания, които не са просто естествена наука, а знание за нещо духовно. И много от нашите съвременници наричат историята Духовна наука, наричат социологията, националното стопанство, естетиката, а философията на религията - хуманитарни науки. Когато използваме името, го правим в малко по-различен смисъл. Но не ние сме измислили името. Правим го в смисъл, че разбираме духа като нещо реално, докато тези, които днес говорят предимно за история и икономика като за Духовна наука, вярват, че духът се състои само от абстрактни идеи. Говорим за духа не като за абстрактни идеи, а - както ще видим след малко - като за нещо много по-реално от външния сетивен свят.

Тъй като и това лесно може да бъде разбрано погрешно, трябва да кажа и малко за цялостното развитие на нашето Антропософско общество. Казва се например, че нашето Антропософско общество е само един вид развитие на това, което се нарича „Теософско общество“. Въпреки че това, което правим в рамките на нашето Антропософско общество, е било активно за известно време в рамките на общото

Теософско общество, нашето Антропософско общество в никакъв случай не бива да се бърка с Теософското общество. И за да предотвратя това, трябва да кажа няколко неща, които може да изглеждат лични, за постепенното възникване на това, което сега наричаме Антропософско общество.

Преди много години бях помолен от малък кръг хора да изнеса някои лекции по духовна наука. Тези лекции по-късно бяха отпечатани в моята книга „Мистицизмът в зората на съвременния духовен живот и неговата връзка с научния мироглед“.

Дотогава се опитвах, бих казал, по самотен начин на мислене, да изградя мироглед, който, от една страна, да отчита напълно големите и значими постижения на естествената наука, а от друга страна, да се стреми да се издигне до прозрение за духовните светове. Трябва да подчертая, че когато по това време бях помолен да говоря по тази тема за духовната наука, която току-що споменах, в малък кръг в Германия, не бях чел нищо, абсолютно нищо, дори част от книга от Блаватска или Ани Безант. Когато разгледах тези книги, открих, че те всъщност не ми подходат. Базирайки се единствено на това, което бях открил, се опитах да посоча някои гледни точки за духовните светове по това време. Тези лекции бяха отпечатани и скоро преведени на английски от член на Теософското общество, което по това време процъфтяваше особено в Англия. И именно оттам бях насърчен да се присъединя към Теософското общество. Никога не съм имал друга идея, освен да представя нещо, основано на собствения си независим изследователски метод, ако ми бъде предложена област на работа или дейност в рамките на Теософското общество. Така че трябва да се каже, че това, което сега е съдържанието на антропософския мироглед, това, което живее в нашето Антропософско общество, не е взето от Теософското общество по онова време, а е внесено като нещо напълно независимо и е функционирало като нещо независимо, стига да не е било смятано за еретично там. Мирогледът никога не е произлизал по никакъв начин от това, което е предлагало другото Теософско общество, а е бил независим негов член. И това, което е било като независим член, след това се е развивало допълнително, е било разширявано все повече и повече и е било напълно случайно събитие, че един ден ръководителят на Теософското общество е установил, че нейните възгледи са несъвместими с това, което аз например представлявах, и ни е показал вратата. Следователно би било напълно погрешно да се извежда по някакъв начин това, което живее в Антропософското общество, или да се привежда във вътрешна органична връзка с това, което е представено от Блаватска и Безант. Блаватска наистина е представила важни истини за духовния свят в своите книги, но те са били смесени с толкова много грешки и толкова много вреда, че само онези, които са проникнали задълбочено в тези неща, успяват да отделят малкото смислени неща в тези книги, които са смесени в хаос с вредата и несправедливостта. Следователно нашето антропософско движение трябва да претендира да бъде

разбирано като нещо напълно независимо. Това не е предназначено да бъде нескромно, а само да се изясни обективно положението.

След това дойде времето, когато стана необходимо да въплътим това, което нашата Духовна Наука, нашата антропософия, предлагаше чрез учения, по артистичен, драматичен начин. Започнахме да правим това в Мюнхен през 1909 г. Оттогава до 1913 г. всяка година в драматични представления в Мюнхен се опитвахме да представим във фигури, в драматично шествие пред душата, това, което според нашите изследвания трябва да приемем, че живее в света като духовни сили, духовни същества, духовни импулси. Тези драматични представления, тези артистични представления, първоначално се даваха в обикновен театър. Скоро обаче стана очевидно, че един обикновен театър не може да осигури подходящата обстановка за това, което в известен смисъл беше ново за духовното развитие на човечеството. И просто стана необходимо да имаме отделна сграда за такива представления, всъщност за цялото действие на нашата Духовна Наука и духовно изкуство, сграда, чийто архитектурен стил да бъде израз на това, което е било духовно замислено. В началото се смяташе, че би било добре да се издигне такава сграда в Мюнхен, но когато това се оказа невъзможно или поне изключително трудно, имаме възможността да пренесем тази сграда тук, в този район, в красивите хълмове Дорнах, където ни беше предложен по-голям парцел от един скъп швейцарски приятел, който разполагаше с тази земя и който е отдаден на нашата кауза. Така, по съвсем естествен начин, възникна ситуация, в която нещо, което се беше появило на бял свят, получи мястото, което заслужаваше. И така, чрез обстоятелства, които са съвсем лесни за разбиране, се случи тази сграда да бъде издигната точно тук, в северозападния край на Швейцария.

И сега, скъпи приятели, преди да кажа нещо повече за сградата Дорнах, бих искал да кажа няколко думи, ако мога, за самата задача на Духовната наука. Наистина е разбираемо, че нещо подобно, като тази Духовна наука, като тази антропософия, нещо, което навлиза като нещо ново в духовното развитие на човечеството, първоначално е неразбрано. Наистина, човек може да повярва, че тези, които са здраво залегнали в тази Духовна наука, намират за напълно разбираемо, че тя се среща с много недоразумения. А тези, които са запознати с хода на духовното развитие на човечеството, никога няма да бъдат изненадани от подобни недоразумения. Така че не бива да се вярва, че онези, които самите се занимават с Духовна наука, са някак изненадани, когато им се казва, че това, което правят, е суетна фантазия, блян или може би нещо по-лошо. Като правило, нещата, които са навлезли в духовното развитие на човечеството по подобен начин на Духовната наука, винаги са били възприемани по този начин. И освен това, много лесно може да изглежда, че Духовната наука има прилика с определени неща, които са се случили в хода на [културното развитие] на [човечеството] и за които може да се каже, че в момента може да нямат особено добра репутация.

Виждате ли, може да се каже, че ако човек погледне какво иска да постигне Духовната наука, какво антропософия, отвън, ако не се занимава с нея отблизо, а я погледне отвън, може да открие, че тя има далечна прилика с това, което някои привърженици на един мироглед в ранните християнски векове, гностиците, са практикували. Но всеки, който постепенно опознае какво е нашата Духовна наука, ще открие, че тя няма повече прилика с гностиците, отколкото съвременната наука има прилика с науката от осми или шести век, например. Разбира се, човек може да намери прилики между всички неща, ако не вземе предвид достатъчно от разликите. Например, може да се каже: Сега тази Духовна наука, тази антропософия, иска да разбере света по духовен начин. Гностиците също искаха да разберат света по духовен начин. Следователно, това е едно и също нещо. Точно същото може да се каже и за днешната ни естествена наука, която е постигнала такъв голям, огромен напредък: тя се стреми да проумее тайните на природата; алхимиците, шарлатаните от Средновековието, са търсили същото. Така че по принцип няма особена разлика, а по-скоро по-новата естествена наука е просто ново име за това, което се е правило през Средновековието.

По подобен начин човек би могъл да обърка нашата Духовна наука с това, което тогава е било, да речем, алхимия, магия през Средновековието. Но всичко това се основава на пълно неразбиране на това, което всъщност иска тази Духовна наука, тази антропософия, каква е нейната задача. Ако човек иска да разбере каква е задачата на Духовната наука, първо трябва да погледне как през последните три-четири века съвременният научен начин на мислене всъщност се е развил от един съвсем различен начин на мислене.

Уважаеми присъстващи, човек трябва само да се замисли какво е означавало за човечеството, когато преди три-четири века настъпи тази промяна, която може да се изрази със следните думи: Дотогава огромното мнозинство, всъщност всички хора, както миряни, така и учени, вярваха, че Земята е неподвижна във Вселената и че слънцето и звездите се движат около Земята. Може да се каже, че по това време това, което е станало необходимо чрез Коперник и Галилей - земята под краката на хората - е станала нестабилна. Днес, когато приемаме движението на Земята за даденост, вече нямаме никакво усещане или представа колко безкрайно изненадващо е било това за човечеството и всичко, свързано с него. Това не е анекдот, а нещо, което е реален факт, когато разказвам следната история.

Виждате ли, през цялото Средновековие, чак до времето на Галилей, анатомията, изучаването на външното физическо човешко същество, не се е практикувала така, както е днес, когато човек се доближава до трупа, а по-скоро анатомията се е преподавала, преподавана векове наред, както я е учил великият древногръцки мъдрец Аристотел. Разбира се, Аристотел е бил изключителен ум за времето си, както малко други са били в интелектуалната история на човечеството. Но той е живял за времето си; и това, което е било написано в книгите на Аристотел, не това,

което е било видяно на самия труп или наблюдавано при хората – това изобщо не е било взето предвид – а това, което е било написано в книгите на Аристотел, е било преподавано на учениците година след година и това се е запечатало здраво в съзнанието на хората, карайки ги да вярват, че Аристотел е казал последната дума, която сега трябва да остане непоклатима за всички времена.

Галилей, един от онези, които революционизираха този клон на Духовната наука, имал приятел. Той се опитал да просветли този приятел, който бил учен човек, знаещ всичко, което Аристотел е писал за човешкото тяло, по един въпрос. Той казал: „Виж, Аристотел казва, че нервите произхождат от сърцето. Но днес можем да видим от аутопсичните находки, че човешките нерви произхождат от мозъка. Бих искал да видя, че нещо, което напълно противоречи на Аристотел, може да е истина“, казал приятелят. Галилей завел приятеля си при трупа и му обяснил всичко. Тогава приятелят казал: „Да, когато го погледна, виждам, че нервите не произхождат от сърцето, а от мозъка. Но Аристотел казва друго; аз вярвам повече на Аристотел, отколкото на природата.“

Дори не е необходимо, драги слушатели, да се смеем на подобна грешка днес; тя е напълно разбираема. Защото се намираме във времето отпреди три-четири века, в зората на съвременната наука. Това, което днес е станало привично мислене, с което всички са свикнали днес, е трябвало да бъде постигнато тогава. Хората не осъзнават огромния катаклизъм, който се е случил.

Това, което по онова време се е опитвало за естествената наука в тълкуването и обяснението на мистериите на природата, сега се опитва за духа и душата от Духовната наука в наше време. Тази Духовна наука не иска да бъде нищо друго освен за духовно-духовен живот, подобно на това, в което естествената наука се е превърнала за външния природен живот. И всеки, който вярва например, че нашата Духовна наука има нещо общо с древния гностицизъм, напълно погрешно разбира, че нещо ново е навлязло в духовното развитие на човечеството с този научен мироглед по онова време, и по същия начин иска нещо ново да навлезе - дори може би с много грешки, които винаги са свързани с желаното в човечеството - чрез Духовната наука. Но сега Духовната наука трябва да изследва по съвсем различен начин от естествената наука. Именно ако иска да действа изцяло в духа на естествената наука, тогава тя трябва да провежда своите изследвания по съвсем различен начин от естествената наука. Тогава тя трябва да намери начини и средства да проникне в духовната сфера, която не може да се види с физическите очи, не може да се схване с интелекта, който е свързан с мозъка; тя трябва да намери начини и средства да проникне в духовната сфера.

Сега, скъпи приятели, днес все още е трудно да се разбере как Духовната наука се стреми да проникне в духовната сфера, защото днес в най-широките кръгове има много, много погрешни схващания за начина, по който човешките същества могат да учат за непознати светове, а духовните светове често се наричат непознати

светове. Преди всичко трябва да се отбележи, че чрез силата на познанието, която човешките същества притежават за обикновения живот и която прилагат и в обикновената наука, нищо не може да се научи за духовния свят; това трябва да се отбележи преди всичко. В това отношение Духовната наука ще става все по-убедителна, защото ще се окаже в пълно съгласие и хармония с естествената наука. Естествената наука обаче не признава определени способности у човешките същества, които могат да бъдат развити, и които спят в тях. Но днес е трудно да се говори за тези способности, защото те са широко бъркани с всякакви патологични способности у човешките същества. Например, днес във външния свят се говори много за това, че човешките същества могат да придобият определени способности. И образованите в областта на естествените науки обясняват, че да, но тези способности се основават единствено на факта, че иначе нормалната човешка нервна система, иначе нормалният човешки мозък, е станал аномален, патологичен. И където естественият учен е прав, правейки подобно твърдение, духовният изследовател, привърженикът на Духовната наука, също е напълно съгласен с него. Но това означава, че не бива да се бърка какво е Духовната наука с това, което често се нарича в най-широките кръгове в тривиален смисъл: ясновидство. Не бива да се бърка Духовната наука с това, което се случва например чрез различните явления на хипнозата. Не бива да се бърка Духовната наука с това, което се случва под името спиритизъм и така нататък.

Съществено е Духовната наука да се разграничава от всичко, което по някакъв начин се основава на патологични човешки предразположения.

За да се изясня напълно по този въпрос, скъпа публика, трябва поне да кажа няколко думи за това как духовният учен стига до своето изследване. Правейки това обаче, трябва да засегна и друг момент. Защото е вярно, че Духовната наука, както е разбираана тук, е все още нещо ново и следователно основният ѝ елемент е все още труден, бих казал, за обичайните ментални образи. Когато хората мислят, чувстват и действат в обикновения живот, те използват сетивата си, използват цялата си физическа организация. Те използват обикновения си живот на ментални образи.

Сега, методът на изследване на Духовната наука се основава на нещо, което в най-висшия смисъл няма нищо общо с физическо. Ако например се каже, че Духовната наука се основава на някакъв вид аскетизъм, както някога са се стремели да развият определени човешки способности чрез аскетизъм; или че се основава на това нервната система да бъде подготвена по определен начин, да бъде възбудена или нещо подобно; или че се основава изцяло на това да се появят духове по външен физически начин - всичко това би било напълно погрешно разбрано схващане. Това, което духовният изследовател трябва да направи, за да придобие способността да гледа в духовния свят, са чисто духовно-душевни процеси, които нямат нищо общо с тялото, които нямат нищо общо с физическото. И именно

духовният изследовател ще внимава всичко, което прави, да няма ефект върху физическото тяло. Бих искал само да спомена мимоходом, че ако голям брой от тези, които изповядват Духовната наука, са вегетарианци, например, това е въпрос на вкус. Това не е нещо, което има нещо общо с методите на духовно изследване по принцип. То има общо само с известно облекчаване на живота; Дори бих казал, че е свързано с това да се направи животът по-комфортен, в известен смисъл, защото е по-лесно да се работи духовно, когато човек не яде месо. Но това е страничен въпрос и няма нищо общо с основния. Основният въпрос е, че духовното изследване трябва да води до наука и че то трябва да започва от това, към което е работила съвременната естествена наука, бих казал, изследвана от фактите на самата природа.

Появи се този по-нов научен мироглед, бих казал, определена логика, която се придържа към фактите на природата. И сред тези, които са изучавали естествените науки, е проведено много обучение във връзка с вътрешното боравене с мисленето, във връзка с вътрешното боравене с логиката. Но тази логика, сега ще се опитам да се разбере чрез сравнение, тази логика, скъпа публика, която прилага естественият учен, бих искал да я сравня с форми, с красиви форми - защото логиката не бива да се омаловажава от това сравнение - с красивите форми, които има една много красива статуя. По този начин, логиката също, ако човек иска да разбере външните природни факти чрез логика, тази логика също е нещо мъртво. Бих искал да кажа, че ние знаем, че имаме ментални образи в нашите понятия, в нашите идеи, като мислим логически, но тези образи са само вътрешни мисловни форми, точно както формите на една статуя са форми.

Сега духовният изследовател подхожда именно към този вид мислене. И в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове“ ще намерите инструкции какво трябва да направи човек с мисленето, за да се превърне мисленето в нещо друго. Духовният изследовател култивира мисленето си. Той развива мисленето си. Той дисциплинира мисленето си по определен много специален начин. Поради ограниченото време, с което разполагам, днес не мога да навлизам в подробности. Можете да намерите повече информация за това как се третира това мислене, как се третира логическото мислене, което току-що е развито, в моята книга: „Как да постигнем познание за висшите светове“ или в други книги, които принадлежат към нашия мироглед. Но тогава, когато се мисли, когато логиката, която царува в човешките същества, се третира по този начин, целият вътрешен живот на душата се променя. И тогава се случва нещо, което трансформира целия този вътрешен живот на душата в нещо друго, което сега ще развия по-нататък в сравнение, за да го илюстрирам.

Представете си, скъпа публика, че статуите, които преди това са съществували само в мъртви форми, изведнъж са започнали да ходят, да оживяват. Статуята не може да направи това, но човешкото мислене, тази вътрешна логическа дейност, може да го

направи чрез това, което се предприема според правилата, за които говорих, според упражнението, които мисленето извършва, тоест духовният изследовател се поставя в състояние, в което в него има не само мисловна логика, а жива логика, така че логиката в нас се превръща в живо същество. Но по този начин, вместо мъртви понятия, той е схванал нещо живо и активно в себе си. Той е проникнат от нещо живо и активно. И ако вече сте чували, че духовното изследване предполага, освен физическото тяло, което можете да видите с очите си и да докоснете с ръцете си, тогава няма нищо магическо в това, нищо друго не се има предвид, а просто означава, че като призовава вътрешния логически образ към живот, така да се каже, човешкото същество чувства вътрешна активност и жизненост и учи второто човешко същество отвътре. Това е въпрос на опит, въпрос на наблюдение, което може да се постигне. Но това трябва да се направи, точно както трябва да се правят и други експерименти в природата, за да се разкрият тайните на природата. Сега виждате, както човек култивира мисленето, както човек предизвиква мисленето, така че то вече да не се преживява като мъртво отвътре, а да се поддържа живо и активно отвътре, така и човек може да култивира волята по определен начин, да я тренира по определен начин. Отново, методите, чрез които волята се третира по такъв начин, че човек не я опознава както в обикновения живот, а я опознава по различен начин, както описах в „Как да постигнем познание за висшите светове“. Да, човек може да опознае тази воля и по различен начин, но тогава се получава нещо съвсем различно, отколкото когато се третира мисленето по начина, който описах. Когато човек се отнася към волята по такъв начин, че я преживява съвсем различно, отколкото в обикновения живот, се случва следното: Не е ли вярно, че в обикновения живот, когато искаме нещо - да кажем, че работим, трябва да движим ръцете си, казваме: искаме. Но тогава волята прониква, така да се каже, в крайниците ни. Ние не знаем какво прави волята там. Волята е израз на нашите движения. Но всъщност тя остава неизвестна. Ако обаче човек практикува по определен начин, може да отдели волята от връзката ѝ с крайниците. Може да изпита волята самостоятелно. Можете да стимулирате мисленето си, така че то да се превърне във вътрешна жива сила, един вид етерно тяло. Можете да отлепите волята, да я отделите от връзката ѝ с физическото тяло и тогава да изпитате, че имате втори човек в себе си в дори по-висш смисъл, отколкото когато мислите. Чрез волята вие изпитате, че имате втори човек в себе си, който има съзнание. Виждате ли, ако работите непрекъснато върху волята си по този начин, се случва следното, което мога да обясня само като ви напомня, скъпа публика, че в обикновения човешки живот има две редуващи се състояния: будност и сън. Когато е буден, човекът е в съзнание; докато по време на сън съзнанието престава. Сега, първо, твърдение е да се каже, че духовната душа не спира между заспиването и събуждането. Но тя вече не е директно в тялото; тя е отвън. Това първоначално е твърдение. Но духовният изследовател го довежда до точката, в която може

произволно да заповяда на тялото си да спре, както се случва неволно при заспиване, заповядвайки на сетивата да спрат, заповядвайки на обикновения ум да спре. Това може да се постигне чрез определено развитие на волята. И тогава се случва човек произволно да предизвика същото състояние, което иначе би имал неволно като състояние на сън, но това, което сега е постигнал, е напълно противоположно на съня. Докато в съня човек става безсъзнателен, не знаейки нищо за себе си или за обкръжението си, чрез развиване на волята, той съзнателно излиза от тялото си и има тялото извън себе си, точно както иначе има външен обект извън себе си. И тогава осъзнаваш: в нас, във всички нас, живее това, което може да бъде открито във волята: зрител в нас. Това не е образ, не е фигуративен израз, а реалност. Нещо живее в нашата воля, което постоянно ни наблюдава вътрешно. Там пребивава действителният духовно-душевен човек. И когато човек има тези две: мобилно мислещото човешко същество, бих казал етерното човешко същество, и това вътрешно човешко същество, и това, което човек сега преживява, това, което наистина преживява, което е преживяване, наблюдение, а не нещо фантастично, може да се нарече астрален човек. Няма значение каква дума използвате. Нещо, което наистина може да се намери в човешкото същество, точно както кислородът може да се намери във водата.

Сега те взаимодействат помежду си: това човешко същество, което е мобилна логика, и другото човешко същество, което е по-висше съзнание, различно съзнание, сега работят заедно. Когато човек опознае тези неща в човешкото същество, тогава той знае какво присъства в него, дори когато физическото му тяло се разлага, когато човекът преминава през портата на смъртта. С други думи, опознаваш онова същество в човешкото същество, което иначе не действа, защото иначе човекът действа чрез външното тяло, но което е духовна душа, която ще присъства след смъртта, която е присъствала и преди раждането или, да речем, зачеването. Човек опознава вечната същност на човешкото същество по такъв начин, че сякаш я е извлякъл от обикновения смъртен човек, точно както човек може да извлече кислород от водата чрез химичен процес.

Всичко, което ви представих сега, дами и господа, все още изглежда странно, бих казал дори фантастично; но не е по-фантастично по отношение на обичайните ни ментални образи, отколкото беше, когато Коперник се появи и каза: не слънцето се движи и не звездите се движат около земята, а земята се движи около слънцето. Изненадващо е само непознатостта му и всъщност не става въпрос за това да се каже нещо спекулативно или измислено с току-що обсъденото, а по-скоро за това, че то се преживява като факт чрез вътрешни преживявания.

Духовният изследовател не говори просто за природата на човешкото същество, като изброява: човешкото същество се състои от физическо тяло, етерно тяло и астрално тяло, а по-скоро показва как това, което, както беше казано, е човешката природа, когато се разглежда в нейната цялост, се разпада на определени членове,

от които е съставено. И наистина, наистина, когато погледнете материята в нейната фундаментална природа, няма нищо по-очарователно, нищо по-магическо от факта, че човешките същества се състоят от отделни нюанси на човешката природа, от отделни нюанси, отколкото е очарователно, че светлината може да се появи в седем цвята.

Точно както светлината трябва да бъде разложена на седем цвята, за да бъде изучавана, така и човешките същества трябва да бъдат разложени на съставните си части, за да бъдат истински изучавани, за да опознаят същността си. И човек опознава същността си, като показва по този начин, както показва на слънчевата светлина, че тя се състои от седем цвята и че червеното е нещо различно от синьото, както човек се учи да знае това, така човек трябва да се научи да знае как физическото е смъртното в човека, но че другото е безсмъртното, че то се съединява с вечните сили на вечните светове, когато човешкото същество преминава през смъртта.

И има нещо друго, което стои зад това: когато опознаете това второ човешко същество в човешкото същество, което живее във волята, тогава наистина се учите чрез опит. Човек не може да очаква да може да представи духовното пред очите, пред сетивата. То трябва да се преживее вътрешно, духовно. А за тези, които изобщо не искат да приемат това вътрешно преживяване като духовно преживяване като факт, то може да бъде само празен словесен спор. За тези, които го опознаят, това е реалност, която стои много по-високо от външната реалност на сетивата. Преминавайки през портата на смъртта, човек научава нещо, което стои на много по-високо ниво от външната реалност на сетивата. Когато едно растение расте и развива цветове и плодове, от всяко семе се развива ново растение и ние знаем, че когато опознаем семето, то има цялата сила на растението в себе си и от това семе възниква ново растение. Тези, които познават природата на семето, знаят, че не може да бъде другояче, освен от семето да възникне ново растение; но те научават това от фактите.

Човек трябва да учи за духовната душа от фактите за духовната душа, тогава знае: това е семето на живота, което преминава през портата на смъртта, преминава през духовния свят и след това се връща към земния живот. И точно както семето на растението развива ново растение, така наистина и това, което е сърцевината на човешкото същество, развива нов земен живот. Човек вече може да види този нов човек в човешкото същество, защото всичко наистина оживява вътре. Това не е магия; това е просто мислене на по-високо ниво. Бих искал да илюстрирам това. Всички знаете, скъпи присъстващи, че естествените науки имат методи за изчисляване на определени неща. Добре известно е, че човек може да изчисли кога ще се случат слънчеви и лунни затъмнения в бъдеще, въз основа на положението и взаимното отношение на слънцето и луната. Човек трябва само да знае съответните фактори и може да изчисли кога ще се случи определено съзвездие от звезди в

бъдеще. Тъй като се занимава с космическо пространство, трябва да направи това, като приложи математика. Но това, което човек преживява вътрешно като семе на живота, е нещо живо. И преживявайки това семе на живота, човек преживява вътрешно, че знае, че то вече сочи към нещо, точно както настоящите позиции на звездите сочат към бъдещо лунно затъмнение, така и това, което вече живее в нас, сочи към бъдещ живот на земята.

Тази връзка става ясна като вътрешен факт. И тук не става дума за това, което в най-неправилния смисъл може да се нарече преселване на души или нещо подобно, а за нещо, което последните духовни изследвания откриват във фактите на духовния живот, което може да бъде изследвано, открито и може да бъде съобщено по описания начин, може да бъде изразено с думи. Следователно духовното изследване е нещо, което се състои от методи на духовно изследване, нещо, което се постига чрез методи на духовно изследване. Но също така е естествено духовното да не може да бъде постигнато по такъв начин, че да може да бъде представено на външните сетива; защото тогава то е нещо чувствено, тогава то вече не е духовно.

Сега, някои неща трябва да бъдат внимателно обмислени, ако човек иска да разбере действителните основи на духовното изследване, това, което човек постига, като прави описаните упражнения, като следва пътя, който описах. По този начин човек отново излиза от тялото със своята действителна духовно-душевна същност. Тогава човек е отвън и точно както иначе има външни неща до и пред себе си, той има собствено физическо тяло извън себе си пред себе си. Но същественото е, че човек наистина винаги може да го наблюдава. И когато става въпрос за духовно изследване в истинския смисъл на думата, както е предвидено тук, тогава това, което се случва във всеки патологичен душевен живот, никога не трябва да се случва.

Какво е характерно за патологичния душевен живот? Виждате ли, когато някой е в хипнотично състояние или в транс, както се казва, когато говори по някакъв начин от подсъзнанието, така че в тривиална употреба това се нарича вид ясновидство, което се проявява в сънливо съзнание, в транс, какво е там? В този случай нормалното поведение и нормалното съзнание на човека не са налице. Те са се трансформирали в това потиснато или може би патологично съзнание. Ако имате патологично психическо състояние, никога няма да можете да кажете: „Наред с това патологично психическо състояние, здравето все още е там“, защото тогава човекът нямаше да е болен. Ако здравето състояние на духа беше налице, тогава той нямаше да е болен, защото тогава той самият щеше да премине в здравословното състояние на духа.

В истинското духовно изследване човекът, като нормално човешко същество, постоянно стои до себе си. Състоянието, в което се намира духовният изследовател, не се развива извън обикновения, нормален душевен живот, ако е правилен, а

редом с него. И наистина е така: ако някой е истински духовен изследовател, тогава той живее извън тялото си; но тялото му, с всичките си нормални сетивни функции и обикновения интелект, който остава напълно нормален, продължава своя път.

Човекът остава прав, ако е истински духовен изследовател; дори и да е излязъл от тялото си с това, което е развил в себе си, той също остава нормален човек, когото тези, които сами не могат да влязат в духовно изследване, наистина не е нужно да считат, че живее в друг свят. До хипнотизирания човек не е нехипнотизираният човек; до човека, който развива аномален духовен живот чрез патологичен душевен живот, не е човекът с нормален духовен живот. Но именно това е характерната черта, че нормалното състояние остава напълно непокътнато, че обикновеното нормално мислене остава в рамките на нормалната логика, наред с факта, че нормалният човек има вътрешна жива логика, чрез която расте заедно с духовния свят.

Именно това обаче позволява на духовния изследовател все повече да разграничава истинското духовно изследване от това, с което се сблъсква във всяко патологично състояние на ума. И ако дори може да се предположи, че духовното изследване има нещо общо с обикновения спиритизъм - да не кажем, че всякакви факти не могат да бъдат открити чрез спиритизма - но те принадлежат към естествената наука, а не към Духовната наука; защото това, което се открива чрез спиритизма, се представя пред външните сетива, независимо дали чрез материализации, чукащи звуци или други подобни. Това принадлежи към сферата на естествената наука.

Това, което се представя като обект на духовния изследовател, е духовна душа и това не може да бъде представено външно в пространството например; то трябва наистина да бъде преживяно вътрешно. И тогава се появява една всеобхватна, обширна Духовна Наука, Духовна Наука, която не само ни просветлява за природата на човешкото същество относно преминаването през различни земни животи, но и ни просветлява за това, което е в основата на нашия свят като духовни светове и духовни същества, които могат да влязат и в света, през който преминават човешките същества след смъртта си. Не бива обаче да се вярва, че това, което в известен смисъл се проявява като необичайни способности в обикновения живот, като необичайни способности, че това някак си, бих казал, има много специална стойност в Духовната Наука. Виждате ли, днес се говори много за възможността за отдалечено въздействие на мислите. Няма да навлизаме във всички плюсове и минуси сега. Хората трябва да свикнат с много неща с течение на времето. Настоящата ни епоха е принудила сериозните изследователи да научат пълното значение, например, на гадателския жезъл, който сега се използва в толкова широк смисъл и върху който един от най-трезвите изследователи в момента провежда важни експерименти, за да разбере под какво влияние живее човек, постигнал известен успех чрез използването на гадателски жезли. Но всичко

това принадлежи само към сферата на по-фините науки. Към сферата на по-фините науки принадлежи и това, че мислите, таени от един човек, могат да имат ефект върху друг човек от разстояние. Това са сили, които имат ефект върху този свят, дори и да идват от [света на мисловните сили]. Тези неща не бива да се отричат. Но въпросът е, че истинското духовно изследване никога няма да ги използва такива, каквито са директно, за да получи знания за духовния и душевния свят на човешките същества. Всеки, който вярва, че Духовната наука разглежда учението за далечните ефекти като нещо различно от изтънчена физиология, изтънчена естествена наука, напълно погрешно разбира Духовната наука.

Духовната наука никога не докосва това, което днес е известно като спиритизъм. Когато Духовната наука разглежда човешките души, които преминават през чисто духовен живот в духовен свят между смъртта и новото раждане, тя знае, че тези души са в състояние в духовния свят, в което се намирате и вие самите, само че на земята духовната душа живее във физическото тяло между раждането и смъртта. Ако сега използвате своята духовна душа, за да изпращате мисли, изпълнени с чиста любов към мъртвите, мисли, които ви освобождават от физическото, тогава има истинска връзка. Това показва Духовната наука. И така, насочването на собствения душевен живот към скъпите починали може да придобие дълбок смисъл, дори докато човек е все още във физическия свят. То не може да противоречи на никое религиозно вярване, ако именно чрез духовно-научния мироглед паметта за мъртвите, активното съвместно съществуване с мъртвите, се култивира по този начин, ако Духовната наука ни насърчава да култивираме това съвместно съществуване с мъртвите. Разбира се, че винаги помним, че починалият човек ще възприеме това, което ценим за него в душите си, само ако е в състояние да иска, така да се каже, да бъде свързан с нас. Това е съвсем естествено за духовния изследовател. И по някакъв начин упражняването на власт над мъртвите е напълно чуждо на духовния изследовател. Духовният изследовател знае много добре, че мъртвите живеят в сфера, където преобладават други волеви условия, и ако духовният изследовател иска, той би влязъл в духовния свят с това, което може да развие тук, във физическия свят, в душата си, и ако се намеси мощно в духовния свят, той би се почувствал така, сякаш - за да използваме сравнение - едно общество седи тук и изведнъж лъв се появява от земята и причинява безредие; ако се появи тук и причини безредие, така би се почувствал духовният изследовател, ако се намеси неподходящо в живота на мъртвите. Има сфера, която е толкова възвишена над нашата, колкото нашата сфера е над тази на животно, което е причинило безредие в нашата сфера. Следователно, не може да става въпрос за призоваване на мъртвите, както се опитва в спиритизма, защото връзката между живите и мъртвите е чудесно преобразена от това, което Духовната наука може да вдъхнови в душите ни. И тъй като осъзнах, скъпи присъстващи, че сред различните недоразумения, които се повдигат срещу нашата Духовна наука, е това, че

Духовната наука по някакъв начин има връзка със спиритизма, особено по отношение на мъртвите, е необходимо да подчертая това недоразумение по-ясно. Нищо не може да бъде по-далеч от истината по отношение на този момент в Духовната наука от това да се каже, че Духовната наука има нещо общо с това, което спиритуалистите наричат „призоваване на мъртвите“.

Както казах, не искам да създавам никакво настроение или пропаганда за нашата кауза, а само да обсъдя недоразумения, за които знам, че съществуват, и да покажа възможно най-ясно как Духовната наука се отнася към тези неща.

Е, скъпи присъстващи, когато бъдете попитани – и този въпрос е толкова очевиден – как Духовната наука или антропософията се отнася към религиозния живот на човешките същества, тогава всичко, което трябва да се вземе предвид, е общоизвестното. Духовната наука не стои на почвата на пряка намеса в която и да е религиозна изповед или в сферата на който и да е религиозен живот. Бих искал да поясня този момент по следния начин. Нека приемем, че имаме естествена наука. Ние не си представяме, че чрез придобиване на познания за природата можем да създадем нещо в самата природа. Познанието за природата не създава нищо в природата. Нито пък ще си представяме, че чрез придобиване на познания за духовните условия можем да създадем нещо в духовните условия.

Ние наблюдаваме духовните състояния. Ние се стремим да разкрием техните тайни. Религиите, скъпи присъстващи, религиите са факти в историческия живот на човечеството. Духовната наука може да се разшири и до разглеждането на тези духовни явления, които са се появили като религии в хода на световното развитие. Но Духовната наука никога не може, както не се отдава на илюзията да създава нещо в природата, да се стреми да създава религия. Следователно, в кръга на миогледа на Духовната наука, най-разнообразните религиозни изповедания могат да съжителстват в най-дълбок мир и пълна хармония и да се стремят към духовно познание по такъв начин, че това, което индивидът приема като религиозно убеждение, да не бъде накърнено по никакъв начин. Нито пък интензивността, с която той практикува своите религиозни или религиозни нужди, трябва да бъде накърнена по никакъв начин от това, което хората намират в Духовната наука. По-скоро трябва да се каже, че естествената наука, такава каквато се е появила напоследък, в много отношения е отвела хората от религиозното разбиране на живота, от вътрешната, истинска религиозност. И точно това е опит, който имаме с Духовната наука, опитът, че онези, които са били отчуждени от целия религиозен живот чрез полуистините на естествената наука, когато естествената наука иска да бъде самостоятелен миоглед, могат да бъдат върнати към религиозния живот чрез Духовната наука; и никой не е нужно да бъде отклоняван от религиозния си живот от Духовната наука по никакъв начин. Следователно, не може да се каже, че Духовната наука е някакъв вид религиозно кредо. Тя нито се стреми да създаде

религиозно кредо, нито се стреми да промени хората по някакъв начин по отношение на това, което те приемат за свое религиозно кредо.

Най-разнообразните религиозни вярвания могат да бъдат обединени на основата на Духовната наука. Въпреки това изглежда сякаш хората са загрижени за религията на антропософите. Всъщност, за това изобщо не може да се говори, защото всички религиозни вярвания са представени в Антропософското общество и никой не е възпрепятстван да практикува своите религиозни вярвания по най-пълноценния и интензивен начин. Но това е, което Духовната наука иска: да погледне целия свят; тя иска да погледне и историческия живот, включително и този, който е навлязъл в историческия живот от най-висшата духовна сфера. Фактът, че тя разглежда и религиите по тази причина, по никакъв начин не омаловажава току-що казаното от мен. И затова погледът на Духовната наука за света трябва да се задълбочи в известно отношение, също и по отношение на обектите на религиозния живот.

Но ако например, както лесно може да се случи, Духовната наука, антропософията, както е разбираана тук, бъде упрекната, че не говори за личен Бог - всъщност, ако преобладава мнението, че аз самият предпочитам да не говоря много често за Бог, а по-скоро да говоря за Божеството, или че избирам думи, които не са директно думата Бог, а по-скоро гледам на света по някакъв друг начин, дори когато се докосвам до божествените мистерии на съществуването. Да, разпространява се и мнението, че това, което се нарича божествено, би могло да придобие характер в Духовната наука, подобен на пантеизма на монистите, натуралистите или други подобни. Именно фактът, че Духовната наука води човек до истински духовни същества, до истинските духовни същества, в които човешките същества стават след смъртта, но също и до други истински същества, които изпълват нашия свят като природни същества и не се спускат до физическо въплъщение. Именно защото човек е воден до конкретни, истински духовни същества, той стига и до пълно разбиране колко абсурдно - и казвам това изрично - е да се говори за пантеистичен Бог, да се отрича личността на Бог. Напротив, човек осъзнава, че трябва да говори не само за личността, но може би за свръхличност на Бог, ако мога да използвам тази дума. Това е именно най-цялостното опровержение на пантеизма, което може да се намери в Духовната наука. И би било пълно недоразумение да се обвинява Духовната наука в нещо пантеистично, особено по отношение на идеята за Бог. И може ли да бъде упрек, скъпи присъстващи, ако духовният изследовател, от онези чувства, които блестят и цъфтят в душата му от вдъхновението на Духовната наука, когато говори с дълбоко благоговение, когато плахо посочва безкрайността на божественото, независимо дали от природата или от духовните факти. Колко често се казва в нашите духовно-научни кръгове: „В Бога ние живеем, тъкаме и сме.“ А онези, които искат да разберат Бога с понятие, не знаят, че всички понятия не могат да разберат Бога, защото всички понятия се съдържат в Бога. В Бога ние живеем,

тъкаме и сме. Но в същото време, да разпознаем Бог като същество, което в много по-висш смисъл, в смисъл, който дори не може да бъде доловен чрез Духовната наука, в много по-висш смисъл, отколкото е човешката личност, се изяснява на хората, бих казал, естествено, особено чрез Духовната наука. Религиозните понятия не се изместват от Духовната наука в пантеистичен смисъл, а най-много се задълбочават. Ние живеем, тъкаме и сме в Бог. И когато говорим за Бог, който говори и в нашите собствени сърца, в нашите собствени души, това е убеждението на много религиозни хора. И отново и отново се казва, че това не може да бъде така, че това не е опит за обожествяване на човешките същества.

Често съм използвал притчата: когато казвам, че капка, взета от морето, е вода, питам: Дали капката е море? Когато казвам, че нещо божествено говори в отделните човешки души, капка от морето на безкрайното божествено, казвам ли нещо, което обожествява отделната човешка душа? Казвам ли нещо, което сближава природата с Бога по пантеистичен начин? Никога, никога! И накрая, когато поради определени основни чувства, вдъхновени от Духовната наука, името на Бог често не се споменава, а се описва със срамежливо благоговение, може ли това наистина да бъде осъдено от религиозна гледна точка? Питам: няма ли дори една от Десетте Божии заповеди, която казва: „Не изговаряй името на Бог напразно“? Не може ли да бъде вдъхновение от Духовната наука да се изпълнява вярно тази заповед, ако името на Бог не се произнася на всеки четвърт час?

А какво да кажем за името и същността на Христос? Скъпи приятели, именно Духовната наука е тази, която може да се каже, че полага всички усилия да разбере същността на Христос и по този начин никога не влиза в конфликт с това, което която и да е религиозна изповедание развива въз основа на истинските основи. Но в тази област нещата са много специфични, много странни. Например, ако някой дойде и каже, че има това или онова мнение, този или онова възглед, това или онова чувство за Христос, за Исус, и тогава вие му кажете: Разбира се, тези чувства са напълно оправдани; но Духовната наука ни кара да мислим и за много други неща. Ние не отричаме вашите. Дори приемаме вашите. Но трябва да добавим много други неща.

Именно защото Духовната наука разширява духовния поглед, окото на душата, отвъд духовния свят, е необходимо например да се разпознае в съществото, към което християнинът гледа като към своя Христос, не само съществото, което е ходило по земята, но и да се свърже това същество с целия космос. И след това следват много други неща. Но нищо от това, което следва, не е нещо различно от това, което се добавя към това, което религиозният човек, истинският християнски религиозен човек, има да каже за Христос. И като духовен изследовател, никога не ми се струва по-различно, когато някой атакува концепцията за Христос Исус от Духовната наука, отколкото когато някой дойде и каже: Имам това или онова да кажа за Христос; вярваш ли в това? Човек му казва: Да. „Да, но ти не вярваш само в

това, ти вярваш и в нещо друго!“ Той няма да позволи това. Той не се задоволява с това, че човек признава това, което той представлява, а забранява на човек да мисли за Христос като за още по-славен, дори по-велик от самия него.

Наистина ли, скъпи приятели, може да бъде еретично, ако Духовната Наука, основана на своите основи, на наблюдението на това, което като дух прониква в целия ход на Земята по отношение на човешкото и другото развитие, ако Духовната Наука каже: Цялото това Земно съществуване не би имало смисъл за Вселената, ако Мистерията на Голгота не се беше случила в рамките на Земното съществуване? Да, духовният изследовател трябва да каже: ако някои жители на далечни светове можеха да погледнат надолу към Земята и да видят какво е Земята, те не биха видели смисъл в цялото развитие на Земята, ако Христос не беше живял, умрял и възкръснал на тази Земя. Събитието на Голгота дава смисъл и съдържание на земния живот за целия свят. Ако те се занимаваха с духовни изследвания, те щяха да видят, че поклонението пред Христос, предаността към Христос, не може да бъде намалена от духовни изследвания, а напротив, може само да бъде увеличена. Времето притиска и не мога да навлизам в различни недоразумения, които са се разпространили относно този или онзи възглед, който би трябвало да съществува сред антропософите – както ги наричат, макар че би било по-добре да се избягва думата, че трябва да се говори само за антропософия – относно определени ментални образи, за които се твърди, че са се разпространили за това или онова, за това как това или онова трябва да се разбира в Библията. Но, скъпи присъстващи, въпросът е, че човек може да бъде много добър духовен изследовател, без по никакъв начин да споделя какво е било казано в нашето общество за Евангелията, основано на определени принципи, за онези кръгове, които искат да знаят нещо за това. Но ако това се чете в контекст, човек няма да намери никъде, например, че някога съм могъл да кажа глупостите, че повтарящите се земни животи могат да бъдат доказани от Библията, защото в пасаж за Натанаил имах предвид, че когато Христос казва: „Видях те да седиш под смокинята“, той е имал предвид предишно въплъщение, където е видял Натанаил да седи под смокинята. Мога да направя само едно нещо, когато тези неща циркулират по света днес като недоразумения. Мога да направя само едно: да се удивлявам как подобни неща са могли да възникнат от това, което всъщност е било казано. Това е доказателство за това как това, което всъщност е казано, когато се предава от уста на ухо, се променя по най-разнообразни начини и как обратното, защото в този случай наистина е произлязло обратното от казаното, това, което е било казано като истина, се превръща в обратното.

Не искам да се впускам в опровергаване на други недоразумения, които лесно биха могли да бъдат опровергани. Искам само да говоря за едно нещо, което много лесно може да се каже, например: Да, вие, антропософите, вярвате в Библията. Антропософът няма да отстъпи пред никого, който разбира Библията от гледна

точка на библейското поклонение и преданост към Библията. Той ще се опита да я разбере вярно, въпреки че, както е съвсем естествено, може да греши в детайлите. Но ако някой попита: Да, как се чувствате относно факта, че в Библията няма нищо за повтарящи се земни животи? И е възможно някой да каже: Той не може да вярва в тези повтарящи се земни животи по простата причина, защото според него има противоречие между предположението за тези повтарящи се земни животи – което духове като Лесинг например са изповядвали – и това, което е написано в Библията.

Е, скъпа публика, повтарящите се земни животи ще бъдат разпознати като научен, духовно-научен факт. А що се отнася до връзката на такъв духовно-научен факт, който някога е трябвало да бъде открит, с Библията, човек ще се научи да мисли по следния начин. Може ли някой да смята за възможно някой да каже: Той не вярва, че Америка съществува, защото няма нищо в Библията, в Евангелията, което да казва, че Америка съществува? Противоречи ли тогава съществуването на Америка на Библията? Или човек вярва, че прави лоша услуга на Библията, като казва: Смятам, че е напълно в хармония с благоговението към Библията, че Америка съществува, въпреки че не се намира в Библията. Или Библията казва нещо за това, че коперниковият мироглед е правилен? Имало е хора, които поради тази причина са смятали коперниковия мироглед за нещо погрешно, нещо забранено, но са свикнали с него. И днес няма да има никой, който, стоящ на реалната образователна гледна точка на своето време, би могъл да каже, че намира противоречие между ученията на Коперник и Библията, но въпреки това ученията на Коперник не се намират в Библията.

Същото може да се каже и за факта на Духовната наука, че в Библията няма нищо, което да противоречи на признаването на истините за спасението в Библията, че например повтарящите се земни животи не биха могли да бъдат открити в Библията, също толкова малко, колкото фактът, че има Америка, или фактът, че има световен ред, който съответства на коперниковия мироглед по отношение на пространството. Човек трябва само да погледне на тези точки от правилната перспектива. Но тогава, когато човек ги погледне от правилната перспектива, може би си спомня и винаги си мисля, когато някой каже, че не иска да признае повтарящите се земни животи по простата причина, че това противоречи на Библията, винаги трябва да мисля за това как се менят времената. Имаше време, когато Галилео, защото имаше нещо да каже, което очевидно, но само очевидно, противоречи на светостта на Библията, беше третиран по много особен, всъщност добре познат начин. Или помислете за Джордано Бруно, как се отнасяха с него, защото имаше нещо да каже, което също може да се твърди, че е непроверимо от Библията. Спомням си за един свещеник, който преди няколко години стана ректор на университет от богословския факултет и който в ректорската си реч каза нещо подобно. Той каза: Времената се менят и с тях начинът, по който хората възприемат

признатите факти. По негово време Галилей – свещеникът произнесе ректорската си реч за Галилей – по негово време Галилей е бил третиран по добре познатия начин; но сега всеки истински християнин осъзнава, че откритието за славата на структурата на Вселената, както е оповестено от Галилей, само увеличава славата и блясъка на Бога и предаността към Бога, а не намалява. Това беше също свещеническо, това беше също християнско, може би наистина християнско казано. Като цяло, от гледна точка на Духовната наука, бих искал да ви кажа, скъпи присъстващи: От гледна точка на това какво е християнството, какво е християнството, какво е Христос за света, духовният учен, антропософът, трябва да мисли по такъв начин, че да каже: Колко малко вяра намирам всъщност в онези, които вярват, че някакво откритие във физическата или духовната сфера може да намали величието, което идва при нас от откровението на Христос! Не, за духовния изследовател, онези, които вярват, че някакъв факт - дори толкова сериозен, колкото повтарящите се земни животи - че чрез някакъв факт, открит във физическата или духовната сфера, блясъкът на Христовото събитие и влиянието на Христос биха могли да бъдат намалени за християнина, който вярва в това, нека той също вярва, че слънцето губи силата си, защото не грее само над Европа, но и над Америка. Каквито и физически или духовни факти да бъдат открити в бъдеще, скъпи приятели, великите истини на християнството ще ги засенчат. Това се разпознава от онези, които подхождат към Христовия импулс и целия християнски мироглед от гледна точка на духовното изследване. Те нямат страх. Те не са малодушни и не казват: Величието на християнството може да бъде намалено от някакво проучване. Те знаят, че онези, които мислят дребнаво за християнството, вярват, че то може да бъде намалено от някакво откритие, защото смятат това, което трябва да се мисли за Христос, за толкова велико, че никога не би могло да бъде намалено по никакъв начин от никое ново откритие.

Наистина е важно различните недоразумения, които съществуват относно това, на какво е сградата Дорнах външен знак, бих казал, външно жилище, тези различни недоразумения да бъдат разсеяни. Не искам да казвам нищо друго за самата сграда Дорнах днес, освен че тя е предназначена да бъде нищо повече от художествен израз на това, което е вдъхновено в нашите сетива и чувства, когато сме приели живия дух на Духовната наука, духовното изследване и антропософията в душите си. Следователно, тази сграда не е предназначена да представя идеите на Духовната наука под формата на символи или алегии. Това изобщо не е така. Когато погледнете тази сграда, скъпи приятели, ще откриете, че тази сграда има особеността да няма нищо мистериозно в нея, че в нея няма нито един символ, всъщност нито един знак, нищо от алегоричен характер или нещо подобно. Това би трябвало напълно да отсъства от тази сграда, именно поради цялата природа на тази сграда.

Ако някой каже: Да, но трябва да сте запознати с Духовната наука, ако искате да разберете какво виждате там. Да, скъпи присъстващи, но изкуството на сградата в Дорнах има това общо с всяка друга форма на изкуство. Вземете Сикстинската Мадона, вземете прекрасния образ на Майката с младенеца Исус: мисля, че ако турчин, който никога не е чувал за християнството - да не говорим за китаец - застане пред Сикстинската Мадона, тогава трябва да му обясните какво има там и дори тогава той няма да може да го разбере веднага само от чувствата си. Така че от само себе си се разбира, че трябва да сте вътре в целия поток, целия поток на Духовната наука, ако искате да разберете нейното изкуство, точно както трябва да сте вътре в християнството, ако искате да разберете Сикстинската Мадона например. Но ако пренебрегнете това, тогава се изкушавате да не изразявате идеите от Духовната наука символично, както казах, символично, а по-скоро основния факт на нашия мироглед, че Духовната наука е нещо, което – както е видно от думите, които изговорих тук – докосва вътрешното същество на човешкото същество толкова живо и мощно, че способности, които иначе спят в него, включително артистични способности, се пробуждат. И тъй като Духовната наука е нещо ново – не просто ново име за нещо, а нещо наистина ново – точно както днешната естествена наука е нещо ново в сравнение със средновековната естествена наука, тогава [празнина] и това е нещо ново, точно както готическото изкуство е стояло редом до античното изкуство като нова форма на изкуство и точно както хората са подхождали към него с мнението, че само античното изкуство трябва да бъде валидно, така естествено са очерняли готическото изкуство, точно както са очерняли по-нов стил, възникнал от по-нов начин на чувстване. Ако човек иска да приеме само това, което ни е предадено днес.

Навсякъде в Дорнах са правени опити да се вмести по естествен начин, отчасти материалното, а отчасти това, което възниква, по смислен, но не и символичен начин. Ако човек разбере това, може да каже доста странни неща за факта, че там горе се издига двукуполна сграда, че до нея стои такава странна сграда, която завършва с дълга тръба, която е оформена.

Да, [с] котелно помещение, [човек] е изкушен да го проектира артистично, използвайки най-модерния материал, бетона. Бетонът е бил взет предвид. А от друга страна, всичко, което е вътре, е било взето предвид. Ако някой [иде] и интерпретира тези форми символично, че вътре има всякакви символи, е, тогава той е просто някой, който е луд, спекулант, който мечтае, фантазьор, а не някой, който вижда това, което е там, който вижда: това и онова трябва да се случи там. Точно както ядката се развива, а ядката развива черупка, и тази черупка се оформя по такъв начин, че да е подходяща за ядката: истинският художник иска да оформи черупка за това, което е вътре в това, което строи, естествена черупка, така че човек да може да види това, което е вътре във външната форма. Това е, което е било опитано. А тези, които искат да го преценят и не го намират за красиво – човек

може да ги разбере, защото първо трябва да свикне с тези неща. Но биха могли да опитат следното: да си представят друг комин, като тези, които правят днес, поставен до него, истински червен, който се издига високо – и след това да сравнят тези неща. В края на краищата, всичко на света е относително.

Разбира се, ние знаем много добре, скъпи присъстващи, че това, което се опитва да се направи със сградата в Дорнах, е начало, дори много несъвършено начало. Но то трябва да бъде началото на нещо, което трябва да бъде желано като нов архитектурен стил и трябва да заеме своето място в духовното развитие на човечеството, точно както древният, готическият и другите архитектурни стилове са заели своето място. Имаше и хора, които казаха: Да, вие сте направили седем колони, виждате ли, седем колони от всяка страна на главната зала. Вие наистина сте доста суеверно общество. Вие градите върху числото седем.

Да, някой може да сметне за суеверно и това, че в дъгата има седем цвята! Тогава би трябвало да се смята, че природата е суеверна, за да прави това. Но когато някой говори за тези седем колони, човек не бива да се фокусира върху броя им, а по-скоро да види какво ново е било опитано тук. В противен случай винаги е така, че когато една колона стои до друга, те са винаги едни и същи. В нашите колони главните букви са замислени в непрекъснато развитие; втората колона е различна от първата, третата е отново различна и едната произлиза от другата, създавайки прогресивен организъм, който е толкова вътрешно необходим, колкото има седем тона до септимата, а октавата е повторението. Това се случи съвсем естествено. Не можехме да направим нищо, за да стане седем, защото в седемте колони, които се развиват от капител до капител, септимата е заключение, точно както в седемте цвята на дъгата, започвайки с червеното, виолетовата е заключение и отвъд това вече не може да се намери цвят.

И така човек ще открие, че никъде нищо не е изработено от идеи, от символика, от мистериозно, а навсякъде е направен опит да се стреми към артистичното във формите и цветовете, но по такъв начин, че цялата сграда да може да осигури правилната обвивка за това, което трябва да се направи в нея. Това налага например следното, а това от своя страна е свързано с цялата форма на сградата: Не е ли вярно, че сградите имат стени. Но със стените, които са построени досега, сме свикнали да виждаме нещо в стените, което огражда пространството, което е оформено по такъв начин, че да огражда пространството. Нашите форми отвътре са такива, че човек няма усещането, че пространството е затворено от формата, а по-скоро се съобразява с усещането, с формите и излиза в безкрайността. Стените са оформени по такъв начин, че се самоунищожават, така да се каже, така че да останем свързани с природата и с целия свят. Стената пробива себе си чрез своите форми.

Всичко това са неща, които трябва да се случат в даден момент от човешкото развитие, защото човешкото развитие трябва да бъде съвкупност от най-

изчерпателни детайли. И точно както в индивидуалния човешки живот, не всички отделни етапи от живота могат да бъдат еднакви, точно както всеки отделен етап от живота носи нещо ново в човешкото развитие, така е и в историческото развитие; и човек може да върви с историческото развитие, ако може да го разбере.

И искам да кажа, драги слушатели, че със сигурност не исках да убеждавам никого днес с тези кратки размисли. Исках само да постигна това, което подчертах в началото: искам да вдъхновявам, а не да убеждавам. Не може да става дума някой да бъде убеден по някакъв начин от моите дискусии днес. Но бих искал да подчертая следното: Начинът, по който човек си проправя път към даден мироглед, зависи от навиците му на мислене. И всеки, който е запознат с интелектуалното развитие на човечеството, знае, че истините винаги са се развивали през препятствия и през предразсъдъци.

Само помислете, без да правя никакво сравнение – разбира се, с цялата си скромност, аз само посочвам сходството между днешните усилия в Духовната наука и научните усилия от миналото, както посочих – само помислете как Джордано Бруно е трябвало да застане пред човечеството, пред човечество, което винаги е вярвало: Там горе е синият небесен свод, който обгражда пространството. И сега Джордано Бруно е трябвало да каже на хората: Няма нищо там, където е синият небесен свод; вие самите го създавате с вашите възприятия. Само вашето възприятие кара небето да бъде там; но пространството се простира в безкрайността и безкрайни светове са в безкрайното пространство. Това, което Джордано Бруно е направил за сетивното възприятие по онова време, Духовната наука трябва да направи за духовната душа и за временното. По отношение на духовната душа има и един вид небосвод между раждането или, да речем, зачеването и смъртта. Но този небосвод всъщност е също толкова малко реалност, колкото и синият небосвод горе; но само защото обикновените човешки когнитивни способности могат да видят само до раждането или зачеването и смъртта, хората вярват, че има граница, точно както са вярвали, че небесният свод е граница. Но точно както небесният свод не е граница, а по-скоро безкрайни светове в безкрайно пространство, така и ние трябва да видим чрез разширени способности [отвъд знанието] за раждането и смъртта как времевата безкрайност, с развитието на времевата душа в безкрайността, са вечно повтарящи се форми на човешки живот и, в наше време, повтарящи се земни животи. Нещата не са по-различни в духовната сфера, отколкото в естествените науки. Следователно някой може да се запита как е възможно да се срещат толкова много недоразумения от толкова много страни на Духовната наука. И тук трябва да кажа, ако мога да изразя личното си мнение, че намирам причините, поради които Духовната наука среща толкова много противопоставяне и неразбиране, за отчасти обективни и отчасти субективни. Сред обективните причини, скъпа публика, бих искал да подчертая преди всичко следното: Духовната наука е нещо, което изисква най-сериозно потапяне, дълга,

дълга, сериозна работа, работа, която със сигурност е свързана с много събития, а също и с много разочарования. Но това е по принцип случаят с всяка работа на познанието и нишките не могат лесно да бъдат разплетени от външно наблюдение, но въпреки това, за тези, които се вгледат по-внимателно, са съзнателно и подходящо преплетени. Но има едно нещо, и това ми се струва съществено, ако човек иска да намери обективните причини за погрешните разбирания на Духовната наука, изглежда е обичайна практика да се казва: За да разберете часовник – да, трябва да научите как работят колелата заедно. Това изисква известни усилия. Но за да разберете човешките същества, не е нужно да учите нищо, въпреки че човешките същества са най-прекрасното нещо на света, което имаме пред себе си, а също и най-сложното. Не винаги се признава, че първо трябва да научите много, за да разберете човешките същества. В това се крие, бих казал, лесно разпознаваемата обективна причина.

Духовната наука е трудна. Но тъй като човешките същества са безкрайно по-съвършени същества от часовника, човек би трябвало обективно да очаква, че Духовната наука не може да бъде схваната толкова лесно, колкото описанието на часовников механизъм. Но някой, който не е изучавал механика, няма да иска да опише часовников механизъм. С Духовната наука човек лесно се изкушава да съди въз основа на вече формираните ментални образи. По принцип ми се струва, че това са обективните причини.

След това има субективни причини. И тези субективни причини се крият именно в това, което вече обясних. Хората обикновено намират за трудно да съгласуват вече формираните от тях ментални образи с менталните образи, които срещат в света – ментални образи, които дори не е нужно да отричат вече въобразеното, а само да добавят нещо към вече въобразеното.

Винаги е било така с истината. Това, което е противоречиво, са навиците на мислене. И от тази гледна точка, ако човек търси субективните причини за погрешните разбирания на Духовната наука, трябва да каже: те лежат на същата основа, както и защо доктрината на Коперник е била отхвърлена от целия свят, когато се е появила за първи път. Тя е била просто нещо ново. Защо други неща са били отхвърлени, е разбираемо и напълно разбираемо. Но истината трябва да надделее в света и тя наистина надделее в света. Следователно, онези, които са преплетени с всичко, което е Духовната наука и какво може да вдъхнови, могат да почувстват, въз основа на опит, че истината винаги си проправя път през най-фините пукнатини в скалата на предразсъдъците, които хората са издигнали. Онези, които са ангажирани с Духовната наука и нейните вдъхновения и които наблюдават историята на духовния човешки живот, могат да кажат: Може би все още е възможно да се мрази Духовната наука днес. Но онези, които я мразят, най-много ще могат да накарат други, които са им отдадени и се кълнат в думата си, да я

мразят заедно с тях. Но никога в света никоя истина не е била изкоренена чрез омраза.

Човек може и да хули истината. Но истината придобива чувство за собствена стойност в душата на онези, които са се свързали с нея, и хулите могат да бъдат понесени.

Истината може да бъде погрешно разбрана и тълкувана по всяко време, но винаги ще има все повече и повече хора, които я разпознават и разбират правилно. И дори това, което Духовната наука иска да каже в наше време, да не бъде разпознато днес, да бъде погрешно разбрано и погрешно оценено - ще дойде време, когато то ще стане част от духовното развитие на човечеството при всякакви обстоятелства. Истината може дори да бъде потискана, но не може да бъде унищожена. Тя трябва да се ражда отново и отново, без значение колко често е потискана. Това е нейната особеност.

Защото истината е дълбоко и живо свързана с човешката душа и е дълбоко вкоренена в човешката душа, така че може да изглежда, ако човек сега за момент разгледа самата истина като чувствено същество, живо същество, че човешката душа и истината са сестри, принадлежащи една към друга като сестри. И дори ако те развият някакъв вид раздор за времена и места, някакво недоразумение възникне между тях, винаги трябва да има признание, винаги трябва да има взаимна любов между душата и истината. Защото те са сестри, сестри, които имат своя произход от общ източник и които с любов винаги помнят общия си произход, произхода, който трябва да наречем: световният дух, който прониква в целия свят, който носи, създава и поддържа всичко. Да, душата и истината са основани в духовното и дори ако биха могли да се разделят за известно време, винаги ще има места и времена, когато двете сестри ще разпознаят общия си произход в духа, който прониква и пронизва света, който Духовната наука се стреми да изследва по честен, искрен и подходящ начин чрез духовни пътища.

Човешкият живот и антропософията

Уважаеми участници! Както и с първата ми лекция за Духовната наука или антропософията, която ми беше позволено да изнеса тук в началото на тази година, целта ми с днешната лекция не е да популяризирам тази Духовна наука или антропософията по никакъв начин. По-скоро просто се интересувам да предоставя на желаещите да знаят нещо за тази Духовна наука или антропософия някои основни принципи, принципи, които човек би очаквал да бъдат предоставени, като се има предвид, че сградата, в която ще се развива тази Духовна наука или антропософия, в момента се строи точно в този район.

Следващото нещо, което хората, които първоначално чуват за тази Духовна наука или антропософия по-скоро отвън, като нещо, което тепърва се заражда в нашето време, следващото нещо, което тези хора съвсем разбираемо ще си формират като мнение или поне могат да си формират, е следното: Каква е целта на цялото това [духовно] начинание, което е навлязло в духовния живот на настоящето по такъв привидно [необясним] начин? Човек би могъл да [попита], не трябва ли човек да си помисли, че някои хора, които в известен смисъл имат твърде малко работа в живота, имат твърде много свободно време, са обединили сили, за да се занимават с всякакви безполезни дейности, поне за истинския, така наречен човешки живот, преследвайки неща, които всъщност не засягат хората, които искат да прекарват времето си в работа, правейки това, което наистина служи на човечеството, неговото благополучие и нужди?

Това мнение, драги присъстващи, може да възникне само ако човек не се запознае добре с условията на човешкия прогрес и с това, което всъщност се е появило по съвсем естествен начин като нещо ново в човешкото развитие през последните три-четири века, и особено през деветнадесети век и до наши дни.

Как се е трансформирал светът, в който живеят човешките същества, през това време, гледано от чисто външна гледна точка? Какви нови сили на природата са били открити и как тези нови сили на природата са променили целия човешки живот, включително социалния живот, всички изисквания и всички нужди на човешките същества? Ако някой е имал известно основание в не толкова далечното минало да каже: Ами, човешките същества просто са поставени в живота на света и имат своята работа, с която свикват, която им се учи в хода на детството и младостта им. Тогава в тях се пробужда нуждата да знаят нещо за смисъла и действителното значение на живота.

Човешките същества не могат да бъдат доволни от това, което виждат чрез сетивата си, от това, за което трябва да работят с ръцете си. В хода на живота си те стават внимателни към душевния си живот и трябва да се запитат: Какъв е смисълът на този душевен живот във външния физически свят? Но както казах, може да се каже: Външният свят удовлетворява това, което човешките същества са способни да

поставят под въпрос; след като са били поставени в работата на външния живот, той им носи религията, религиозния елемент. Чрез това им се разкрива вечният смисъл на това, което живее във външния физически свят на човешките същества, и по този начин портата, която привидно затваря този физически живот, се превръща за тях в порта на възхода към вечния, безсмъртен живот на душата.

Е, би могло да се каже, и би било правилно за време, което, както казах, не е много отдавна зад гърба ни, би могло да се каже: Човекът е въведен във физическото си тяло по такъв начин, че е способен член на земния живот между раждането и смъртта и по този начин осъзнава своята безсмъртна част чрез религиозния живот. Защо е необходимо нещо друго, като например Духовната наука или антропософията, което се стреми да нахлуе между този външен физически живот, между физическия труд и религиозното откровение, религиозното провъзгласяване на безсмъртната част на човешкото същество?

Всеки, който от тази гледна точка намира Духовната наука или антропософията за ненужна, не взема предвид това, което последните векове, особено най-новото време, ни донесоха, донесоха ни по отношение на прозрения за природата, донесоха ни по отношение на знания, по отношение на възхитителни знания за силите на природата и в съвсем различни възможности да се запознаем с неща в ранна младост, които са много различни от това, с което хората в по-ранните векове са се запознавали в ранна младост. Само помислете внимателно как децата и младите хора днес преминават през училище и чиракуване и след това биват изпращани в живота със знания и умения, които са напълно различни от тези от по-ранни времена, защото са взети от големия напредък на последните векове и непосредственото настояще.

Сега човек би могъл да се отдаде на вярата, в която много хора през деветнадесети век наистина се отдадоха, че естествената наука – която със сигурност не е погрешно разбрана от Духовната наука, а е напълно призната и високо възхищавана именно заради големите си постижения – би могло да се каже, да се предаде на вярата, че естествената наука решава великите мистерии на съществуването със своите средства, че ни въвежда в определени въпроси, които човешките същества трябва да си зададат, ако искат да получат смислено прозрение за собствената си природа. В това се е вярвало, особено през деветнадесети век. Но онези, които с по-задълбочени душевни сили се потопят в това, което естествената наука е донесла, какво допринася тя за човешкия прогрес, ще осъзнават все повече, че когато става въпрос за най-висшите въпроси на човешкото съществуване, това, което естествената наука носи, не са отговори, а напротив, все нови въпроси. И хората от деветнадесети век, включително учените от деветнадесети век, са обръщали твърде малко внимание на това. Те са вярвали, че получават отговори на определени загадъчни въпроси. Но най-възхитителните

постижения на естествената наука са породили нови въпроси, които човечеството никога преди не е познавало. Тези въпроси са, така да се каже, внушени в нас. Тези въпроси са налице и изискват [отговор].

Сега, тези хора, тези личности, които се обединяват в това, което се нарича Антропософско общество, са в известен смисъл пионери на една нова епоха, тъй като те чувстват особено дълбоко какви въпроси, какви загадъчни въпроси възникват от този нов живот, който ние не създаваме произволно, а който е просто естественият, необходим прогрес на човечеството, въпроси, които се поставят от съвременната наука, но не само на онези, които са дълбоко ангажирани с науката, а на всеки, който участва с по-дълбоки сетива в нашето училищно образование днес, което е много различно от това отпреди векове.

Такива въпроси възникват у всеки такъв [човек], изискващи отговори. И ако не се получи отговор на такива въпроси, биха последвали определени последици за човешкия живот, които, може да се каже, ако се опишат днес, биха изглеждали в известен смисъл ужасяващи за бъдещето на човечеството. Човек би си помислил, че хората биха изтръпнали за току-що обсъдените въпроси и мистерии. Да изтръпнеш, да се обезчувствиш, така да се каже, е възможно. Но тогава човек парализира определени умствени сили, които хората някога са имали, които са естествени за човешката природа. Човек ги парализира и тогава човешката душа навлиза в етап, който може да се сравни, образно казано, със състоянието, в което би се намирал човек, ако знаеше, че има две ръце, но те са някак си вързани; човек не може да ги разгъне, човек не може да направи нищо с тях. Силите, които хората имат и не могат да използват, имат парализиращ ефект върху тях. И чрез все по-нарастващото усещане за такава парализа на определени душевни сили, човешкият живот би навлязъл в състояние на безразличие. Фактът, че човек трябва да се притъпи към определени съществуващи сили, неизбежно би довел до безразличие, до пълна липса на интерес към религиозните въпроси и религиозно чувство.

Предвестниците на подобно безразличие към религиозния живот със сигурност са били налице през деветнадесети век. Искам да говоря за един пример – не такъв, който може да се намери сред многобройните учени, които са вярвали, че естествените науки могат да заменят религиозния живот, които са вярвали, че като учени могат да отхвърлят всичко пряко духовно – но бих искал да говоря за един обикновен човек от народа, който в известен смисъл може да се каже, че е предшественик на много, много, които ще дойдат. Имам предвид фермера, живял в горноавстрийския алпийски регион през деветнадесети век и който, може да се каже, е живял като мъченик: Конрад Дойблер. Дойблер се е представил в научния живот на деветнадесети век. Той е живял през втората половина на деветнадесети век. В младостта си той за първи път се е потапял за известно време в личност, която е особено добре позната тук, в Швейцария, която по фин начин се е опитвала да проникне в духовните мистерии на света по свой начин, в Чоке; но скоро се е

отклонил от това душевно потапяне в света. И Конрад Дойблер се остави да бъде напълно погълнат от материалистическата концепция на дарвинизма, напълно се увлече от хекелизма и накрая стигна до убеждението, че всичко, казано за който и да е духовен свят от който и да е източник, е глупост, и повярва, че светът е изграден само от материални вещества и материални сили. Той, простият земеделец, стана пълен отрицател на всички духовни същества и всички духовни сили. И може да се нарече в известен смисъл мъченик на убежденията си, защото в рамките на чиновническата област той трябваше да седи в затвора години наред през 50-те години на 19-ти век, когато това все още беше възможно, заради убежденията си. Така че, той не е човек, който е възприел този възглед от някакъв външен източник, а човек, който е бил напълно съблазнен от теченията и стремежите на своя век към този вид материалистически възглед за живота. Това, което става все по-често срещано в човечеството, се разкрива в такива индивидуални предвестници. Могат да има - Дойблер е само най-известният пример - много такива примери могат да бъдат цитирани. Те биха предоставили доказателство, че наистина има отклонение в човешкия ум, вярвайки, че естествената наука може в известен смисъл да даде изчерпателно обяснение на смисъла на света. Но това постепенно води до описаното безразличие и липса на интерес. И човек напълно погрешно преценява какво е живо в последните развития, ако вярва, че животът на Духовната наука не може да бъде спряен, защото той е вграден в институциите, от които човешките същества се нуждаят, във всичко, което е полезно в съществуването, и човешките същества приемат това. Но ако човешкият ум е фокусиран едностранчиво върху тази естествена наука, тогава човешките същества губят връзката си с духовния живот, с безсмъртното в себе си. Следователно, тези, които са се обединили в Антропософското общество, са добре наясно, че в Духовната наука или антропософията няма нищо погрешно или антирелигиозно, а напротив, връзка между големия напредък в научните знания и религиозния живот на човешките същества.

Ако човек наистина проникне в смисъла на естествената наука, скъпи приятели, може да се каже по някакъв начин, че тя води хората до знание, което не може да се разпростре отвъд самите тях. Впрочем, това е било осъзнато от по-задълбочени естествени учени през деветнадесети век. И речта, която д-р Боа-Реймон произнесе в Лайпциг през 70-те години на XIX век, завършваща с „Невежеството“, стана известна; никога няма да разрешим мистериите на света, никога няма да разберем, каза д-р Боа-Реймон, защо. Той имаше предвид: Колкото и да изследваме тайните на природата, използвайки научни методи, никога няма да намерим начин да обясним това, което ни докосва мистериозно и ни изправя пред самия човешки живот: съзнанието на човешката душа. Всъщност, ние дори не можем да намерим начин да обясним какво стои в основата на самата материя там, в света. Естествената наука не е подходяща да обяснява материята и съзнанието. Това

означава, че един проникателен естествен учен, който все още не е достатъчно проникателен, признава, че науката трябва да затвори вратата пред най-значимите мистерии на човешкия живот. И в много други отношения също може да се каже, че естествената наука в известен смисъл изтласква човешките същества като духовни същества от своите изследвания. Тя ги изтласква. Това става очевидно, когато човек разгледа нещо, което се е появило като по-нов възглед за развитието на Вселената. Добре осъзнавам, скъпа публика, че този възглед е претърпял много промени и че някои може би вече смятат това, което ще кажа, за остаряло. Но не това е въпросът. Това, което се казва днес за същото нещо, се основава на същия дух. Постепенно се е развил възглед, научен възглед за това как се е образувала Земята. Земята се е образувала от един вид първична мъглявина, първична мъглявина, в която не е съществувало нищо друго освен свободни сили. Чрез вълнението и въртенето на тази първична мъглявина, Земята и другите планети постепенно са се разделили и чрез по-нататъшното развитие на същите сили, които някога са съществували в тази първична мъглявина, е възникнало всичко, на което сега се възхищаваме на Земята, включително човешките същества. Този възглед е изключително лесен за доказване и се преподава на децата в училище. Лесен е за доказване - защото само трябва да покажете на децата един много прост експеримент и можете ясно да демонстрирате - и хората днес обичат яснотата - можете ясно да демонстрирате как подобно въртене на физическо тяло всъщност може да създаде малка световна система.

Всичко, което трябва да направите, е да вземете капка от вещество, което плува по водата, сферична капка, да я разделите на екватора, така че да разрежете лист карта, който сте изрязали до размера на екватора, след това да забодете карфица в нея и да я поставите на повърхността на водата и да се въртите и въртите, и наистина, малки капчици се отделят, появява се малка световна система! Как бихте могли да не кажете: Е, вижте, ето ви цялото сътворение на света в миниатюра. Децата разбират това, защото нищо не е по-разбираемо от това. Само едно нещо винаги се забравя - и дори понякога да е добре в света, доста добре, да се забравя, не е добре, когато се провеждат научни експерименти. Тази капчица не би се разделила на малки капчици, ако учителят не стоеше там и не въртеше иглата! Но тъй като всичко, което е необходимо за създаването на нещо, трябва да се вземе предвид, човекът, който демонстрира това на хората, трябва да им обясни, че трябва да има и велик професор или учител, гигантски професор там във вселената, който забива игла през него и държи цялото нещо да се върти - в противен случай човек се забравя.

Обаче хората, които са били способни да проникнат по-дълбоко в това, което живее и тече в света, винаги са осъзнавали нездравословността на подобен възглед. И сега бих искал да дам пример, който цитирах в последната си книга за „човешката енигма“. Бих искал да цитирам само един пример за човек, който не от Духовна

наука, а от определено чувство, енергично отхвърля идеята, че подобен ментален образ може по някакъв начин да допринесе за реално обяснение на загадките на света и човечеството. Херман Грим, великият изследовател на изкуството, е смятал, че Гьоте никога през живота си не би приел такова чисто външно обяснение за развитието на света. Херман Грим казва:

Преди много време, в неговия

— на Гьоте —

В младостта великата фантазия на Лаплас-Кант за произхода и евентуалната гибел на земното кълбо вече се беше зародила. От въртящата се мъглявина – децата вече учат това в училище – се образува централната газова капка, която впоследствие се превръща в Земята и като втвърдяваща се сфера преминава през всички фази в немислими периоди от време, включително епизода на обитаване от човешката раса, само за да падне накрая обратно в Слънцето като изгоряла шлака: дълъг, но напълно разбираем процес за днешната аудитория, за чието осъществяване вече не е необходима външна намеса, освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на същата температура на нагряване.

Може.

— продължава Херман Грим —

Не може да се представи по-безплодна перспектива за бъдещето от тази, която ни се налага днес като научно необходима. Труп, около който гладно куче би направило заобиколка, би бил освежаващ, апетитен залък в сравнение с този последен екскремент на творението, като каквото нашата Земя в крайна сметка би се върнала обратно към Слънцето, и именно жаждата за знания, с която нашето поколение приема подобни неща и ги вярва за истина, е знак за болно въображение, което може да се обясни като исторически феномен на нашето време, на който учените от бъдещите епохи някога ще посветят много проникателност.

Никога

— казва Херман Грим —

Гьоте е отстъпил място на такава пустота.

Това, което се е появило у Херман Грим, още преди появата на Духовната наука или антропософията, като чувство, заслужава да бъде взето предвид, защото показва, че в човешките същества съществува чувство, което подтиква към различно решение на големия въпрос за съществуването на света от това, което може да дойде от, признаваме си - и това трябва да се подчертава отново и отново - възхитителната естествена наука. Не, действителният ход на научното развитие показва, че естествената наука е способна да повдига въпроси, но че отговорите на тези въпроси трябва да дойдат от друг източник. И именно Духовната наука или антропософията се стреми да даде тези отговори. Духовната наука или антропософията обаче трябва да прибегне до съвсем различни сили на познанието; от тези, към които естествената наука с право се придържа.

Говорих за развитието на тези познавателни способности, тези свръхсетивни познавателни способности в човешката природа, в предишната лекция, която ми беше позволено да изнеса тук. Не искам да повтарям това, което няма да повторя казаното в тази лекция, а само ще посоча, че освен обикновените душевни сили,

които човешките същества притежават и използват, когато разпознават нещата научно, могат да се развият и други сили, така че тези други познавателни способности, които тогава човекът притежава, да могат да се сравнят с обикновените познавателни способности, точно както музикалният слух може да се сравни с възприятието, бих казал, на обикновената вибрираща струна или с изчислението на обикновената вибрираща въздушна вълна.

Разбира се, във външния свят интуицията правилно ни показва, науката ни показва, че когато чуем нещо, дори когато чуем най-сложната симфония, има определени движения във въздуха. Тези движения във въздуха могат да бъдат илюстрирани с научно познание; но човешките същества не се спират само на наблюдение на случващото се в пространството, защото имат музикален слух, чрез който възприемат това, което е навън, по различен начин, сякаш нямат музикален слух. В известен смисъл духовният изследовател е човек, който е развил способност за възприемане на света, която е като музикалното ухо за немусикалното ухо. Явленията на света се приемат истински от духовния изследовател по същия начин, по който ги приема естествената наука. Но духовният изследовател е развил сили и способности в себе си, които му позволяват да възприема това, което не може да бъде възприето без тези способности. Не искам да повтарям как се развиват тези способности, тъй като това беше тема на лекция в началото на тази година, която също беше отпечатана под заглавие: „Задачата на духовната наука и нейната структура в Дорнах“, за да може да бъде прочетена. Ще спомена само, че в никакъв случай не е нужно всеки, който иска да направи Духовната наука или антропософията плодотворни за душата си по подходящ начин, да стане духовен изследовател.

Духовният изследовател не се свързва с други хора, които само учат и усвояват резултатите от духовното изследване, по същия начин, по който естественият учен се свързва с други хора, които съобщават резултати, които след това се получават като откровения за природата - не, самият духовен изследовател в известен смисъл само подготвя инструмента. Чрез придобиване на определени способности, духовният изследовател всъщност не подготвя резултатите от знанието, а по-скоро инструмента, който винаги е чисто духовно-душевно основан и който може да бъде посветен в това, което тогава е било или може да бъде чуто. Докато човекът, който подготвя инструментите за външен химичен или клиничен експеримент, сглобява външни инструменти, чрез които някаква тайна на природата след това става видима, духовният изследовател също подготвя само такъв инструмент, но такъв, който е чисто душевно-духовен. След като е постигнал това, той може да бъде наистина полезен за всеки, който е безпристрастен, защото се влива изцяло в думите, които могат да бъдат съобщени, в понятията и идеите, които могат да бъдат съобщени.

Следователно, литературата от Духовната наука също трябва да се разбира различно от останалата литература. Научната литература съобщава определени резултати, от които човек се учи. Литературата по Духовна наука не бива да се разбира по този начин. По отношение на съдържанието си, литературата по Духовна наука е, разбира се, инструмент в душата на всеки индивид. Ако човек се потопи в тези понятия, които са заложили в литературата по Духовна наука или антропософия, тогава той няма просто мъртъв резултат, от който се учи, а жив резултат, инструмент. И тези, които четат книга по Духовна наука, ако я четат правилно, с истинско вътрешно участие, тогава написаното в нея ще влезе в душевния им живот, тогава самият им душевен живот ще влезе в един вид резонанс с цялото духовно съществуване и те ще схванат това, което иначе биха схванали само със сетивата си, ще го схванат духовно.

Ако това все още е малко осъзнато, скъпи присъстващи, причината за това се крие единствено във факта, че сме едва в началото на развитието на Духовната наука. Ако това развитие в Духовната наука продължи, тогава хората ще осъзнават все повече и повече, че една книга, написана по истински духовно-научен начин, не е като обикновена книга, [а по-скоро] като научен инструмент, с който може да се проведе експеримент, разкриващ определени тайни и скрити връзки. Трябва само да е ясно, че инструментът на Духовната наука е чисто духовно-душевен инструмент, че понятията и идеите, които възприемаме чрез такъв инструмент, са ефективни в душата ни. Дори ако мнозинството от тези, които вече са членове на Антропософското общество, все още не оценяват това по правилния начин, то ще дойде.

И именно поради тази причина, скъпи присъстващи, тъй като Духовната наука или антропософията е все още в ранните етапи на своето развитие, е съвсем разбираемо, бих казал дори очевидно, че днес хората все още се смеят и подиграват на резултатите, постигнати чрез развитите способности на духовните изследователи. Но този смях, тази подигравка, ще става все по-голяма и по-голяма, тъй като нуждите, които все още спят у мнозинството от хората днес, се пробуждат, тя ще изчезне! И както с много неща, които са възникнали за човечеството в хода на неговото развитие, всеобщо признание ще дойде и за Духовната наука.

Духовният изследовател първо осъзнава, че в човека, такъв какъвто стои пред нашите сетива, както може да бъде изследван и чрез обикновената естествена наука, работеща с външни средства, пред нас стои само част, само един крайник от целия човек, и че в цялата човешка природа, освен този сетивен човек, освен този физически външен човек, съществува и свръхсетивен човек – свръхсетивен човек, който работи и живее в сетивния човек и без когото сетивният човек би трябвало да бъде труп във всеки момент от живота си, не би могъл да бъде истински човек, а би трябвало да бъде труп. Защото духовният изследовател открива, че както човек вижда цвета през физическото око, така може да вижда и през – да използвам

отново израза на Гьоте, както ви представих в началото на тази година – може да вижда и през това „духовно око“ в този физически човек, така нареченото – изразът не е важен и ви моля да не се обиждате от думите, бих могъл да използвам и друга дума – така нареченото етерно човешко тяло.

Етерното човешко тяло се съдържа във физическото човешко тяло по свръхсетивен начин; то не може да се види с физическите очи, но може да се види с духовното око. Някой може да се присмее на факта, че духовният изследовател добавя този етерен човек към физическия човек; обаче, както човекът като физически човек - това е постижение на съвременната естествена наука - има в себе си силите и веществата с техните ефекти, които са във физическата му земна среда, така и човекът има духовни сили в себе си. Преди всичко, ние разглеждаме тези на така нареченото етерно тяло. Той има духовни сили в себе си и ние можем да търсим тези духовни сили в човешката среда, точно както откриваме физическите сили, които човекът носи в себе си в земната среда чрез естествената наука. Но след това трябва да погледнем с пробудения поглед на духовния изследовател към това, което също духовно присъства в нашата среда.

Сега, скъпа публика, първо бих искал да представя на вашата душа един резултат, който има за цел да ви покаже определена връзка, съществуваща между духовните процеси в нашата среда и духовните процеси, тези така наречени ефирни, свръхсетивни процеси, които току-що споменах във връзка с връзката, която съществува между външното ефирно и вътрешното ефирно, точно както има връзка между външното физическо в природата и вътрешното физическо в човешките същества. С обикновеното човешко възприятие ние преживяваме как, когато дойде пролетта, растенията поникват, как стават все по-зелени, как по-късно развиват цветове, как плодовете се развиват в цветовете. Отново преживяваме увяхването, отмирането на растенията. Изпитваме, редувайки се с летния разцвет в природата, зимното спокойствие, както може да се помисли. Така се представя ходът на годината за външното сетивно наблюдение. Но за това сетивно наблюдение, скъпи присъстващи, е възможно само това, което някой, който е глух, би видял в друга сфера, който би видял само вибриращата струна на цигулката и не би чул, че тази звучаща струна е съпроводена от тонове. Духовното око, духовната сила на възприятието, добавя към това редуване между растеж и покой, което е налице за духовния изследовател като вибриращата струна, един вид духовен слух и духовно виждане. И докато човек физически вижда растенията да поникват от земята, точно както могат да бъдат видени пред очите, така и духовният изследовател вижда, доколкото растенията излизат от земята, същества, движещи се към земята от околностите на земята, от извънземното. Наистина, колкото и парадоксално да звучи и днес, наистина, точно както хората използват електричество, което не са разпознавали в миналото, не само го разпознават, но и ще разпознаят какво се влива с всяка пролет, какво първоначално не се влива от извънземния свят през

зимата. И докато с физическото око човек вижда само физически растения, които растат от земята, така да се каже, човек вижда духовни същества, етерни същества, слизащи от цялата космическа среда.

И в същата степен, в която физическите растения стават все по-съвършени, по-зелени и по-цветни, човек вижда как, така да се каже, това, което се влива от цялата земна среда, от най-отдалечените области на пространството, като живи духовни същества, потъва в това, което расте от земята. И едва когато плодовете започнат да се развиват, когато цветята започнат да увяхват, едва когато настъпи есента, човек вижда как това, което се е свързало със земното, което, така да се каже, е изчезнало в растителния свят от етерната среда на земята, как то отново се оттегля. И така човек възприема духовно приток и отток на свръхсетивен елемент. Много по-живи свръхсетивни растения израстват от етерното, така да се каже, но те изчезват във физическите растения. И тези, които просто преживяват зимата, гледайки снега, снеговалежите и усещайки студа, не знаят, че земята през зимата е нещо съвсем различно от земята през лятото. Земята има много по-интензивен, по-активен духовен живот през зимата, отколкото през лятото. И ако живеете във всички тези условия, тогава изпитвате промените на етерния зимно-летен живот, изпитвате нещо духовно, както иначе бихте изпитвали само процесите на собствения си човешки телесен живот, бих казал, при заспиване и събуждане.

И наистина, човек се научава да разпознава тази промяна между зимата и лятото, когато, бих казал, добави знанието за ритъма към знанието за това, което нарекох просто вибриращата струна. Човек се научава да разпознава как определени същества не са свързани със земята през зимата, а са само в космическата среда на земята, как тези същества се спускат на земята с пролетта, текат надолу, свързват се с растителния живот и в известен смисъл се радват на един вид мир, свързвайки се със земния живот. Този мир, който тези същества имат, обаче, стимулира самия земен живот чрез факта, че духовното сега се е свързало със земята, а през зимата самата земя, като същество, има нещо като спомен за това лятно съжителство с извънземното световно пространство. Това, което иначе дори не би се подозирало, се издига от околната природа, сякаш човек изведнъж е станал способен да чуе, докато преди това е бил глух, масата от звук, излъчваща се от просто вибриращата струна. Човек научава за етерния живот.

И този етеричен живот, който се състои в това, че определени същества в земната среда, определени същества, свързани с други световни тела, се свързват със земята през лятото и се оттеглят отново през зимата, този живот означава, че в известен смисъл Земята спи през лятото – Земята като същество, а не като мъртво тяло, както я разглежда теологията или други външни природни науки – че Земята като същество спи през лятото; но през зимата, когато живее в живи спомени – определени спомени живеят в нея като земни същества – тя си спомня какво е било свързано с нея през лятото, тогава Земята се събужда. Обратното е вярно, което

може да се разкрие и открие чрез известно [опростяване]. Докато някой може да вярва, че Земята се събужда през пролетта и заспива през есента, Духовната наука ни дава прозрението, че топлото, знойно лято е времето за сън на Земята, а студеното време, когато Земята е покрита със сняг, е времето за будърстване на Земята.

Човек научава за съня и будърстването на самия земен живот. Подчертавам изрично: Духовната наука не [създава] антропоморфни идеи, както философите от деветнадесети век, а това са прозрения, това са реални възприятия. Когато човек е пропит със знанието, което произтича от подобни наблюдения, тогава се научава да разбира по определен начин как протича самият човешки живот. Защото от всички мистерии, пред които сме изправени във външния свят, самият човешки живот е най-голямата мистерия.

Разбира се, в една кратка лекция мога да скицирам само много малка част от това, което Духовната наука или антропософията може да каже за мистериите на човешкия живот. Но бих искал да предложа на онези, които са свикнали с духовно наблюдение, да видят непрекъснат ритъм в самия човешки живот. Забелязваме как нещо [се разгръща] в човешкия живот по много редовен [начин] през определен духовен период от детството. Искаме да прескочим този период, който също би бил интересен за наблюдение, но не може лесно да се обсъжда в публична лекция, искаме да прескочим периода на човешкото развитие от зачеването до раждането; искаме да разгледаме развитието на човешкия живот такъв, какъвто ни се представя от раждането до етап, който е изключително интересен за нашите цели, до вторите зъби, приблизително шестата до седмата година. Това е първият съществен етап в човешкото развитие.

Сега, скъпи участници, толкова много се случва в човешкото развитие, толкова много се случва, че проникателни преподаватели са казали:

Дори ако човек стане околосветски пътешественик, той научава повече от майка си или медицинската си сестра през първите си години от живота, отколкото може да научи от всички народи като околосветски пътешественик през останалата част от живота си.

Това, което се случва в нас през първите години от живота ни чрез начина, по който духовното действа в нас, това, което се случва в нас, как се развиват вътрешните органи, как те се укрепват вътрешно, как първите зъби най-накрая се изтласкват в организма от свръхсетивните сили, действащи в човека, и заместването им с вторите зъби – как по странен начин човек се адаптира към вселената, развивайки се от положение, което все още не е изправено, до способността да стои изправен, как се развива способността за говорене у хората, от която от своя страна произлиза способността за мислене – това е едно от най-възхитителните неща в цялата сфера на съществуването.

Но, скъпи приятели, това, което се случва от раждането до смяната на зъбите около седемгодишна възраст, може да бъде разпознато от духовния изследовател, ако той

вземе предвид само земните условия. Той обаче трябва да добави към това, което сетивата могат да възприемат на земята, това, което е духовното око, за да може да възприема по посочения начин. Но това, което се случва в човешкото същество до седемгодишна възраст, може да бъде разбрано тогава от всички събития, които се случват на земята.

Но след това в човешкия живот започва една фаза, от седмата до около четиринадесетата година, когато човешкото същество навлиза в зрялост. Започва една фаза, която за духовния изследовател се разкрива по такъв начин, че вече не може да се обясни от това, което е активно и живо на самата земя, физическо и духовно, а само когато човек разгледа това, което току-що обясних, как космическият, извънземен живот се спуска в растенията, какви сили живеят в този поток, тогава човек може отново да види какво открива духовно в тази връзка между земята и вселената, със света на звездите, чрез растежа на растенията. Това, което човек открива по отношение на силите там, може да бъде преоткрито в силите, които действат в човешкия живот от около времето на смяната на зъбите до зрялост, до около четиринадесетгодишна възраст; само че това, което се случва в развитието на растенията на земята във взаимодействие с извънземното, се случва седем пъти по-бързо, а именно за една година.

В човешкия организъм то се развива седем пъти по-бавно, за около седем години – не за да използваме мистичното число седем, а просто защото така изглеждат нещата – така че можем да обясним какво се случва от смяната на зъбите до развитието на зрялост у хората от гледна точка на Духовната наука само ако знаем: това, което съществува духовно отвън в разгръщането и увяхването на растителния свят в течение на годината, това, което живее там, живее сякаш затворено в човешкия организъм като етерно тяло; само че растенията го имат във връзка с извънземния етерен свят; хората го имат чрез мистериите, които се случват преди раждането им, откъснати от извънземните сили. Етерното тяло живее в човека. И най-важните фази на развитие във втората фаза на живота в общия ритъм на живота от седмата до четиринадесетата година протичат под влиянието на тези сили. Тогава става очевидно, че в това, което се развива в човешкото същество от седмата до четиринадесетата година, човешките същества вече не се представят като земни същества, а като образ на нещо свръхестествено, макар и нещо свръхестествено, което все още съществува в сетивната сфера, нещо, което съществува в извънземната сетивна сфера. Така виждаме как земните сили развиват по-специално това, което се развива в човешкия мозък. Това се развива от земни сили. Колкото и странно да звучи, то се развива от земни сили. Защото до голяма степен, около седемгодишна възраст, човешкият мозък също е достигнал един вид завършеност в своето развитие - не в развитието, което се състои в усвояването на понятия и идеи, разбира се, а във вътрешното си формиране, оформяне, в втвърдяване на частите си и така нататък.

Но към досегашното развитие на човешкото същество сега трябва да се добави нещо, което не се съдържа в земната сфера, а идва от извънземната сфера и кара силите, които се развиват в човешкото същество от седмата до четиринадесетата година, извън мозъка в останалата част на организма, извън мозъка му в останалата част на организма му, сега да си проправят път и в развитието на главата. На седемгодишна възраст човекът ражда, така да се каже, свръхземен, етерен човек в себе си, който работи свободно и живо в него. Точно както физическото му тяло навлиза във физическо съществуване при раждането, така сега възниква етерно, свръхземно тяло. И резултатът от това е, че се изразява това, което може да се опише като по-определяне на чертите на лицето; всичко, което идва от дихателната и кръвоносната системи, които са по-силно активни в човека чрез етерното тяло, си проправя път от останалата част на организма в човешкото лице, което сега става все по-духовно. Но тъй като вече не само главата е активна със земните сили, а етерното тяло се намесва и оформя свръхестествения аспект на човешката природа, се развива този вътрешен живот, който след това съпътства човешкото същество през целия му живот като негов емоционален и чувствен живот.

Духовното изследване обаче все още не е изчерпало човешката природа, като е разпознало това етерно тяло, което хората имат общо с растенията. Когато духовните изследователи насочват погледа си от растенията към животинския свят, те откриват, че в животинския свят живее нещо по-свръхсетивно, но свръхсетивно, което сега не може да бъде намерено чрез свръхсетивното на растителния свят в извънземната среда, [но] реално, духовно реално, което не може да бъде намерено нито в земното, нито в извънземното, което е вече в човека от раждането, още от зачеването, но което се забелязва у хората като особено ефективно, като особено формиращо едва от около четиринадесетгодишна възраст, отново през период от около седем години, през който хората се развиват в резултат на това, че дихателната и кръвоносната им система сега функционират вътрешно по съвсем различен начин от преди. Това е така, защото хората са проникнати от свръхсетивен елемент, който сега е различен от чисто етерния. Защото етерното се намира в извънземната среда, докато този свръхземен елемент вече не се намира в космоса. Но хората сега могат отново да се запознаят с тази свръхсетивна област. Те могат да се запознаят с него, когато отидат отвъд това, което земята е била в предишния период.

Ако човешките същества, чрез развиването на способностите, за които говорих, наистина успеят да изследват задълбочено Земята, така че да разпознаят духовната ѝ природа, тогава те ще се научат да разбират, че земното тяло, на което сега живеем, е също толкова потомък във вселената, в космоса, колкото потомък е синът по отношение на бащата, само че синът прилича на баща си по форма, но земното тяло се е появило като потомък от друго планетарно съществуване. Ние се научаваме да разпознаваме това друго планетарно съществуване, когато

наблюдаваме Земята през зимата, когато тя се събужда, така да се каже, когато може да развие памет, един вид памет, космическа памет. Тогава се научаваме да разпознаваме как Земята, дори сега, все още пази в цялата си природа състоянието, като в космическа памет, през което е преминала, преди да стане Земя. Днес всички тези неща все още звучат парадоксално, може би дори глупаво и налудничаво; но така са звучали всички онези неща, които по-късно станаха очевидни в науката. След като човек наистина се научи да разпознава как това, което живее извънземно като духовни същества, се съединява с растенията и след това се запазва в паметта през зимата, тогава се научава да разпознава, така да се каже, чрез запазената памет на земята, чрез вътрешната памет на самото земно същество, какво е била земята преди земното си съществуване. Това, което сега е минералното царство, още не е съществувало.

Дълъг път е, скъпи участници, който духовното изследване трябва да извърви, за да стигне до заключението, че в предшественика на Земята, в бащата на Земята, така да се каже, минерално царство все още не е съществувало. Това, което днес царува, живее и се изплита отделно като етерната външна страна на Земята и което се обединява с тялото на Земята само през лятото, което между другото съдържа минералното царство в себе си днес, винаги е било свързано с тялото на Земята, когато планетарният прародител на Земята е бил там. Това означава, че преди да стане това минерално царство, Земята е била същество, което само по себе си е било живо. Земята като цяло е била живо същество и е преминала през - точно както преминава през определени етапи днес, които геологията се стреми да опише - е преминала през етапи от живота. Тогава човек се научава да разпознава как Земята е била водена от предишно съществуване към сегашното си съществуване. Човек се научава да свързва по-късното с по-ранното в света и се научава да разпознава по-висше живо същество във времето, отколкото просто в пространството. И когато човек се научи да разпознава това висше живо същество, което вече не може да се намери в пространството – нито в земното пространство, нито в свръхземното пространство, като жизнения етер – когато човек се научи да разпознава това живо същество във времето, тогава той се научава да разпознава това, което е особено ефективно у човешките същества като нещо изцяло свръхсетивно, дори свръхпространствено, което се проявява ефективно у човешките същества, което, както казах, е налице още от зачеването, но е особено ефективно в по-нататъшния етап от жизненото развитие от около 14 до 21 години, когато силите на волята стават по-енергични, когато всичко се намесва в човешкото същество, което може да се наблюдава и в животинския свят, но което има различен ефект у човека, отколкото в животинския свят.

През това време – независимо дали го наричате астрално тяло или както искате, терминологията не е важна – през това време то се намесва по човешки начин в човешката организация и прави човека образ на нещо, което вече е съществувало

преди съществуването на Земята – а именно, в онзи прародител на Земята, за когото говорих – докато от четиринадесет до двадесет и една години този човешки елемент, който вече е съществувал преди земното съществуване, прави човека по негов специален образ, дори в тялото, през тези години той вече присъства по-рано, от детството нататък. Само че се развива постепенно до такава степен, че не само действа в душата, но може да достигне и до физическото съществуване. И тогава това, което живее в течението на времето, наистина се проявява там. Времето в своя поток придобива вътрешен живот и мога да кажа - макар че не мога да го докажа в краткото време, с което разполагам - можете да прочетете за това в антропософската литература - времето е изпълнено не само с живот, но и с продължаващо съзнание. Защото всъщност земята има съзнание, в което човек може да се изживее, от по-ранното си състояние, което характеризирах, когато тя все още е била живо същество без днешното минерално царство. По този начин човешките същества се учат да разпознават съзнателния живот в хода на времето. Този съзнателен живот прониква в различните видове животни, карайки предшественика да се повтаря в потомството на животното. Следващото сега е свързано с миналото чрез това, което би могло да се нарече сънливо съзнание, което наистина съществува и се разпространява като сънливо съзнание върху целия животински вид, живеещ свръхсетивно, точно както съществата, които се свързват с растенията, живеят свръхсетивно. Това е, което прави възможно животинското царство и човешкото царство на Земята.

Но сега научаваме повече, тъй като способностите, които духовният изследовател може да придобие, се задълбочават, ние също така разпознаваме същества, които не просто живеят като съзнателни същества във времето, в непрекъснатия поток на времето, а живеят по такъв начин, че времето може да бъде прекъснато, така че такова същество живее в определено време, формира външен организъм и след това за определено време не е свързано с този външен организъм, но след това отново го обзема и повтаря предишен живот в непрекъснат ритъм. Това е само по-висок етап от живота, но духовно трябва да се разглежда това, което се представя като непрекъснат живот във времето в животинския живот; този живот - но с прекъсвания по отношение на съществуването на сетивата - се представя в човешкото съществуване. Това, което сега става особено ефективно при човешките същества от 21-годишна възраст - въпреки че със сигурност вече присъства в душата по-рано - от 21 до 28 години, а на 28 години растежът спира в ритъма на живота, защото това, което е било ефективно от 21 до 28 години, променя своята ефективност по определен начин, така че на 28 години действителният растеж спира.

Пред нас е четвъртата седемгодишна епоха от човешкия живот. Това, което сега се намесва във външния физически живот, не само прави човека образ на нещо, което е живяло преди него, но сега го прави образ на нещо, което в известен смисъл е

прекъснало времето по отношение на неговото развитие. Това всъщност е, което духовният изследовател нарича Аз. И този живот на Аза сега ни отвежда напълно от земното, дори от предземното, в една по-висша духовна сфера, духовна сфера, в която животните нямат участие, духовната сфера, в която живее Азът. Тя съдържа силите на Аза, които сега се въвеждат в човешкия организъм по такъв начин, че за духовния изследовател, когато наблюдава въвеждането на духовни свръхсетивни сили в човешката природа от 21-годишна възраст, става ясно, че този земен живот е повторение на други земни животи, които вече са преживени; така че целият човешки живот, не заради някаква спекулация, не заради някаква философия, а за непосредствено наблюдение, се разгръща в отделни земни животи, разделени от междинни животи с чисто духовен характер, в които човешкият Аз постепенно се установява в свят, който не е нито земният, нито външният космически свят, а чисто духовен свят, който човешките същества преживяват между смъртта и новото раждане.

По този начин, цялото земно съществуване е структурирано за човешкото същество по такъв начин, че неговото его изживява живота си в повтарящи се земни животи и че тези повтарящи се земни животи протичат в хода на самото земно съществуване. Но тази Земя някога е произлязла от друго тяло и ще се трансформира в друго планетарно тяло. В предшественика на Земята повтарящите се земни животи все още не са били развити по същия начин, както тук, в земното съществуване. По същия начин, човешките същества ще се развиват по различен начин, отколкото в повтарящите се земни животи, когато тази Земя навлезе в своя здрач и дойде в различно планетарно състояние - [празнина], докато се появява животът [празнина], в който не е съществувало минерално царство по времето, когато Земята все още не е съществувала, а нейният предшественик е съществувал изцяло като живо същество, когато са съществували условия, които не са се развили в повтарящи се земни животи. Чрез тези повтарящи се земни животи, човекът донася това, което е постигнал в един живот чрез смъртта, и го пренася в следващите земни животи, след като го е развил в чисто духовен живот между смъртта и новото раждане. Защото духовният изследовател разпознава, когато наистина добавя към обикновените сетивни сили на възприятие, за които говорих, духовното изследване разпознава как човешкото същество, между раждането и смъртта си, в което живее във физическото си тяло, мистериозно придобива нещо като сили, които могат да бъдат сравнени с това, което се развива в семенната капсула на растението, която незабележимо лежи вътре в цвета, но е способна, когато зимата свърши, да се превърне в ново растение. По този начин, нещо духовно и душевноподобно се развива мистериозно в живота във физическото тяло, което все още не може да допринесе с нищо за настоящия ни живот, но е активно вътре и остава активно, когато се отървем от физическото тяло, както изсъхналите листа се отхвърлят от растението през есента и преминават през портата на смъртта. След това ние

пренасяме това, което духовният изследовател вижда да се развива като пъпка на съдбата между раждането и смъртта, през портата на смъртта, полагайки го дълго време в духовен свят, който съществува между смъртта и новото раждане, и го пренасяме отново в нов земен живот. И това, което виждаме да се развива, което не се развива в човешкия живот по начина, който описах, а което е вплетено в детството и придава на човешкото същество особено индивидуален характер, ние го пренасяме от преживявания в предишен земен живот.

Описах ви, скъпа публика, някои неща от антропософския мироглед, макар и по много бегло; защото би трябвало да говоря много, много часове, ако исках дори да започна да описвам подробното проучване, довело до твърденията, които току-що направих. Защото тези неща се основават изцяло на внимателно, съвместно проучване с помощта на онези сили и способности, за които днес само загатнах, но обсъдих по-подробно в предишната си лекция. И когато човек преживее определена съдба в живота си, той допринася за тази съдба по такъв начин, че внася наклонности и тенденции от предишния си живот, които мистериозно го привличат към това или онова. Това може да стане негова съдба. В Духовната наука научаваме за влиянието на предишни земни животи върху този земен живот. И се разпространява известно разбиране за духовната връзка на човешкия живот. Към това, което естествената наука може да каже за физическото тяло - физическото тяло на човешкото същество - ние добавяме духовното, което ни заобикаля точно толкова, колкото и това, което се съдържа във физическо-сетивния външен свят, подобно на нашата физическо-телесна природа.

В този свят, както вече посочих, в който навлизаме чрез развитите си духовни способности, виждаме определени същества, които, бих казал, растат надолу по ефирен начин, точно както растенията растат нагоре физически. Тук имаме, така да се каже, първите предвестници на духовни същества и духовни сили, в които ние растем, точно както растем в сетивния свят чрез сетивата си. Но когато се запознаем с висшите светове, тези, от които човешкият астрален живот е част, човешкото его, ние опознаваме духовен свят с реални духовни същества в нашата среда, духовния свят, в който има и такива, които вече са преминали през портата на смъртта, било то чрез завършване на живота си, било като са починали в ранна младост. Трябва обаче да се подчертае, че не бива да се вярва, че каквато и да е връзка с мъртвите – вече говорих за това в предишната лекция – може да се търси произволно. Това би било напълно погрешно схващане. Ако трябва да се доближим до починал човек, то това трябва да дойде от самия починал човек. Тогава, чрез тяхната воля, можем по някакъв начин да развием от тях откровение за духовно съзерцание в тези светове. Но това, което можем да познаем от духовния свят чрез съзнателното развитие на нашите способности, е това, което ни засяга самите, което ще добави към онези отговори, от които се нуждаят онези хора, които, в смисъла на

днешната лекция, поне в смисъла, който посочих, изразих, са необходими именно за въпроси, повдигнати от естествената наука.

Естествената наука всъщност е повдигане на въпроси; Духовната наука всъщност е отговорът на това повдигане на загадъчни въпроси. Духовната наука ни води в духовния свят чрез съзнателно развитие, свят, който ни засяга, който трябва да познаваме, за да не се появят безразличие и незаинтересованост към това, към което принадлежи самото ни душевно-духовно съществуване, за да не настъпи в крайна сметка парализата на душата, която би ни направила апатични и безрадостни дори във външната ни работа и която би ни отчуждила и от религиозния живот, който иска да ни говори от нашата душа.

Хората ще осъзнаят това, което днес все още е широко съмнително, че Духовната наука по никакъв начин не отклонява религиозното чувство или религиозния живот на човешките същества. Напротив, Духовната наука ще открие връзката, която ще свърже отново човешките същества, развиващи се в ерата на естествената наука, с мистериите, които могат да им станат достъпни чрез религиозните откровения. Духовната наука ще се превърне в истинската връзка между естествената наука и религиозния живот. Тази Духовна наука по никакъв начин не противоречи на естествената наука, нито пък на религиозния живот. Нека поговорим за тези две точки, след като очертах част от това, което може да се знае за Духовната наука, нека завърша, като поговорим за тези две точки.

С течение на времето самата естествена наука е осъзнала, че това е голям въпрос, че нещо трябва да се добави, ако иска той наистина да означава нещо за човешките същества в по-дълбок смисъл, че нещо трябва да се добави към него. Какви надежди все още са имали естествените учени в средата на деветнадесети век и, бих казал, дори и във втората половина на деветнадесети век! Как са вярвали естествените учени, че могат да отговорят на загадките на живота, основани на материалистически дарвинизъм, основани на външните знания за химията, физиката и физиологията? Не искам да говоря от гледна точка на мнения, защото изобщо не вярвам, че човешките същества трябва да дават само мнения. Това, което ви представих като антропософски истини, не са мнения, а просто разказ на факти, произтичащи от духовно наблюдение. Така че не искам просто да изложа моята гледна точка за естествената наука, а по-скоро да покажа, от историческото развитие на самата естествена наука, как естествената наука е довела до признаването на това, което току-що казах.

Тук мога да намекна за един интересен факт, особено при обяснението на развитието на естествените науки: големите надежди на дарвинизма, на дарвинистките изследвания, както и големите надежди на спектралния анализ и всичко останало, свързано с химическия и биологичния напредък, са били налице. В края на 60-те години на 19-ти век Едуард фон Хартман пише своята „Философия на несъзнаваното“. В тази „Философия на несъзнаваното“ все още не е говорил

духовен изследовател, а човешко същество, което е посочило това, което първо ще бъде завладяно за човечеството чрез духовно изследване, първоначално чрез хипотези, понякога все още доста нелогични хипотези, чрез философски разсъждения, към това, което днес посочих чрез същества, които човек опознава чрез наблюдение – върху растителния живот, слизащ от световната мъгла. Хартман все още не може да говори за това с толкова конкретни термини. Но Едуард фон Хартман просто конструира нещо съществено, едно несъзнавано, което стои зад съзнанието. Така той философски усеща какво всъщност би могло да бъде дадено от Духовната наука. Но тъй като усещаше това, той не можеше да се съгласи – въпреки възхитителната форма, която материалистическият дарвинизъм, всъщност естествената наука като цяло, вече беше приел през 60-те години на 19-ти век – той не можеше да се съгласи с това, в което вярваха естествените учени, когато казваха: Физическите и химичните сили, чисто външно възприемаемите биологични сили, обясняват какво се случва във външния свят. Видяхме, че духовното изследване не се връща към чисто минерално земно тяло, което след това води до първичната мъглявина, описана с толкова драстични думи от Херман Грим, а че първо сме водени обратно към живо същество, което е предшественик на Земята. От това живо същество бихме били водени към духовно същество, ако можехме да отидем по-далеч. Днес обаче нямаме време за това.

Преди да бъде живо същество, Земята е била чисто духовно същество. Но човешкото съществуване вече е било свързано с това духовно същество по някакъв начин - можете да прочетете всичко това в моята книга „Очерк на езотеричната наука“. Това, което се очертава като факт чрез Духовната наука - Хартман е усетил, че духовното развитие е в основата дори на минералния свят, но преди всичко в растителния, животинския и човешкия свят в най-висшия смисъл. И той навсякъде в своята „Философия на несъзнаваното“ показва колко неадекватен е дарвинизмът, как повдига въпроси, но е безсилен да покаже как се получава това, което описва - защото тогава би трябвало да сочи към духовното, а дарвинизмът по това време не е искал да прави това.

Как реагираха естествените учени на казаното от Едуард фон Хартман за естествената наука в своята „Философия на несъзнаваното“? Ами, по същия начин, по който някои хора днес реагират на това, което казват духовните изследователи, особено когато тези хора искат да вярват, че са добре запознати с това, което наричат истинска, истинска, истинска наука. Тези, които са вярвали, че са добре запознати с истинската, истинска наука по онова време, също са казвали: Е, Едуард фон Хартман е просто дилетант, който не знае нищо и не признава нищо за това, което е истинската същност на откритията на естествената наука; човек не е нужно да се занимава с тази глупава „Философия на несъзнаваното“, защото само лаик, само дилетант, би могъл да напише такова нещо. И се появиха много отговори,

всички от които изобразяваха Хартман като дилетант, стремейки се да покажат, че Хартман не разбира какво има да каже естествената наука.

Сред многото отговори беше един от човек, който не посочи името си, анонимен писател – едно от най-одушевяващите писания, което естествените учени веднага разпознаха. Това беше критика на научните глупости на Едуард фон Хартман, която беше опустошително остра, напълно опустошителна; тя показваше колко глупаво, колко аматьорско е всичко, което Едуард фон Хартман е написал. Видни естествени учени, като известния дарвинист Оскар Шмит и самият Хекел, казаха по онова време: Жалко е, че този непознат човек не ни разкри името си, защото той е истински естествен учен, който знае кое е важно в естествената наука. Нека ни разкрие името си и ние ще го смятаме за един от нашите! И естествените учени допринесоха много за това тази малка книга да бъде прекратена много скоро, защото имаха пълен интерес да унищожат „философията на несъзнаваното“ на Хартман, каквато тя се утвърждаваше в иначе интересните им улове, в умовете на хората.

Скоро се наложи второ издание. И сега авторът разкри името си, а този автор беше – Едуард фон Хартман! Това беше урок, преподаден на онези, които, в стила на естествените учени от онова време, осъждат това, в което вярват, защото то не се ограничава само до това, което самите те знаят, а отива отвъд това, в което вярват, отхвърляйки го като аматьорско, дилетантско или дори фантастично. Но точно както Едуард фон Хартман показва по онова време, че може да говори точно като естествен учен и че сам може да изложи всичко, което един естествен учен има да каже срещу него, така и днешният духовен изследовател би могъл, без особени усилия, да изложи всичко, което много често се изтъква в негова защита от онези, които го критикуват като фантазьор. Човечеството трябва да се поучи от подобни уроци, като този, даден от Едуард фон Хартман тогава!

Но въпросът отива по-далеч, бих искал да кажа, и развитието, което той е довел, става все по-интересно. Хекел, Оскар Шмит и legion от други, които първоначално обещаха да считат неназования автор на опровергаващата брошура за свой, замълчаха – престанаха да разпространяват писането, което сега носеше името „Едуард фон Хартман“. Но се случи нещо друго. И това се характеризира с пример, който давам. Много такива примери биха могли да бъдат цитирани обаче.

Един от най-важните ученици на Хекел, тоест този, който най-радикално е представил материалистическата насока на дарвинизма – където тя е оправдана, Хекел също е напълно оправдан; това не е насочено срещу Хекел, споменавам онези изследователи, които са особено значими в своята област, защото незначителните могат лесно да бъдат опровергани – един от най-важните ученици на Хекел, Оскар Хертвиг. Хертвиг – самият аз съм чувал Хекел да го споменава няколко пъти като един от най-важните си ученици, който се е установил добре в дарвинизма – е написал цяла поредица от книги. Една току-що беше публикувана,

озаглавена „Das Werden der Organismen“ (Развитието на организмите), опровержение на теорията на случайността на Дарвин. Забележителна книга! Виждаме, че дори не е отнело повече време от времето, необходимо на учениците на учителя да остареят. В тази книга ученикът на Ернст Хекел предоставя пълно опровержение на хекелизма, материалистическия възглед за дарвинизма. И Оскар Хертвиг цитира Едуард фон Хартман отново и отново в тази си книга, като по този начин посочва валидността на това, което Хартман е оспорил по опустошителен начин срещу материалистическия възглед на дарвинизма. Тук виждаме как естествената наука се е развила по такъв начин, че макар да е създала велики неща, най-важните ѝ представители самите показват как я превъзхождат. Това ще става все по-очевидно и когато бъде напълно признато в по-широки кръгове, тогава, скъпа публика, ще е дошло времето, когато хората не само ще признаят това, което Едуард фон Хартман и спекулативните философи от онова време са могли да предложат на естествената наука, но и когато ще признаят това, което Духовната наука има да каже.

Бих имал още много да кажа, но времето не ми позволява, ако искам да обясня пълната хармония, защото такава хармония съществува, няма противоречие между истинската естествена наука и духовната наука, каквато се очертава сега. Но бих искал да завърша, като посоча накратко как няма противоречие между това, което е религиозното откровение, и това, което духовната наука иска. Вече посочих важни точки в това отношение миналата година и ще намерите тези важни точки и в гореспоменатата брошура: „Задачата на духовната наука и нейната структура в Дорнах“.

Но днес бих искал да използвам конкретен пример, за да покажа още веднъж, че дори онези, които са дълбоко отдадени на религиозния си живот, ако са с добра воля, не могат да възразят срещу Духовната наука, стига, както казах, да са с добра воля. И бих искал да използвам този пример – не точно защото вярвам, че всичко може да се покаже чрез този пример, а защото е пример, който отделя един случай от дълго развитие – бих искал да използвам този пример, който може да представлява особен интерес за католиците, но в известен смисъл и за протестантите, за да покажа как противопоставянето между Духовната наука и религиозния живот се основава единствено на едно недоразумение. И тук бих искал да говоря съвсем безпристрастно за един момент, моментът, който може да се обсъжда, когато човек отхвърля човешкото мислене от гледна точка на условията, които сега са далеч зад гърба ни, в една средновековна епоха, когато човек отхвърля човешкото мислене от гледна точка на философията, от гледна точка на католическата църковна философия на Тома Аквински.

Тези, които не се занимават с Духовната наука, лесно ще кажат днес, ако вярват, че трябва да бъдат истински католици: Духовната наука не може да се съгласува с философията на Тома Аквински – към която е обвързан всеки католик – по никакъв

начин не може да се съгласува с Духовната наука. И ако разгледаме по-отблизо философските точки, както казах, католическата християнска философия на Тома Аквински, която дори наскоро се превърна в църковна философия на католиците чрез папска енциклика, тази философия разграничава два вида знание. Разбира се, не мога да навлизам в тази философия в големи подробности, а само в това, което е от значение за настоящата дискусия. Тази философия разграничава два вида знание: първо, знание, което задължително трябва да бъде оставено на божественото откровение, което човек трябва да получи сякаш чрез съобщение от божественото откровение. Според Тома Аквински такива истини са истината за Троицата, за триединната природа на божественото същество – Отец, Син и Дух. Такива истини са доктрината за временното начало на земното съществуване, доктрината за грехопадението и изкуплението, въплъщението на Христос в Исус от Назарет, доктрината за тайнствата и редица други доктрини. Но това са най-важните истини, които хората трябва да приемат единствено въз основа на съобщения от божественото откровение. Това означава, че хората не трябва да се опитват да изследват Троицата, доктрината за тайнствата, Въплъщението, доктрината за началото на земята, за изкуплението и т.н. чрез други сили на познание, които развиват сами.

В допълнение към тези чисти истини на вярата – както го формулира Тома Аквински – Тома Аквински разпознава и онези прозрения, които хората могат да развият сами, като активират и задействат своите когнитивни способности. Тези прозрения, които не са запазени единствено за истините на вярата, са така наречените *Preambula fidei*. Тома Аквински включва в *Preambula fidei* всички онези истини, които се отнасят до съществуването на божествен дух в света. С други думи, съществуването на божествен дух, който е създател, владетел, пазител и съдия на света, не може да бъде разпознато само като истина на вярата в смисъла на Тома Аквински, а като знание, което принадлежи към така наречената *Preambula fidei*. Това може да бъде разпознато чрез усилието на самите човешки познавателни сили. Но тогава всичко, което се намира в сферата на *Preambula fidei*, включва и това, което се отнася до духовната природа на съществуването на човешката душа. Тогава всичко, което се отнася до правилното разграничение между добро и зло, също принадлежи към нея. Всичко, което формира основата на етиката, на моралното учение на човешките същества, също принадлежи към нея: за [празнината], за всичко, което днес наричаме естествена наука, естетика и антропология. Виждаме тогава, че според този църковен философ трябва да признаем, първо, истини на вярата, които не могат да бъдат постигнати чрез човешките познавателни сили, действащи самостоятелно, и други истини, *praesambula fidei*, които могат да бъдат постигнати чрез човешките познавателни сили, действащи самостоятелно.

Сега е лесно да се докаже, че нито истините на вярата в смисъла, който Тома Аквински има предвид, са засегнати от Духовната наука в смисъл, който Тома Аквински изключва; Освен това може да се докаже, че по-нататъшното развитие на онези прозрения, които Тома Аквински обобщава под понятието *praemulga fidei*, в смисъла на Духовната наука, не нарушава принципите, които Тома Аквински развива във връзка с *praemulga fidei*. Необходимо е само да се задълбочим в ученията на Тома Аквински. Първо: Троицата, тайнствата и доктрината за физическия произход на земята са истини според желанието на Тома Аквински, до които човешкото познание, оставено на само себе си, не може да се издигне. Духовната наука напълно признава такова знание. За Духовната наука със сигурност има прозрения, които трябва да се третират по същия начин като тези истини на вярата, и дори прозрения, които са много по-близки от тези истини на вярата. Всички знаете, че човешките същества могат да разпознаят нещо за себе си чрез комуникация само ако първо имат нещо от сферата на външния сетивен живот, а именно какво им се е случило около времето на раждането им и до момента, до който могат да си спомнят. Това трябва да им бъде съобщено. Те могат да си спомнят само до определен момент във времето.

Когато човек развие духовните сили на познанието, за които говорих днес, той може да погледне назад отвъд този момент във времето; може да проследи себе си до момента на раждането, до зачеването и [назад] до времето, което е преживял между смъртта и раждането. Но от момента, в който може да си спомни назад, неговото виждане става вътрешно, духовно. Това, което виждаме тук външно като външно събитие, не виждаме като външно събитие чрез развитието на духовни способности, иначе би било невъзможно да придобием сетивните способности чрез сетивни [наблюдения]. Ние виждаме вътрешно назад до момента на нашето раждане, но трябва да виждаме външния свят външно. И от момента до момента, в който човек си спомня назад до самото раждане, човек трябва да разчита и на съобщенията на обкръжението си, дори когато вижда през вътрешния свят. Това, което човек вижда, външният свят, който тогава е духовен външен свят, започва отново малко преди раждането, за известно време преди раждането, когато човек знае, че е в духовния свят, през който е преминал между смъртта и новото раждане. Вътрешното виждане започва отново едва преди определен период от време.

И така, има нещо, което въпреки цялото духовно развитие се приема като комуникация дори в рамките на това земно съществуване. От същия характер, само че по отношение на по-високо ниво, са онези истини, които Тома Аквински нарича „истини на вярата“. Това, което се съобщава на човек за неговото раждане и детство, се разбира чрез научаване да разпознава вътрешното духовно; но човек се научава само да разбира това, което е било съобщено, след което го разбира по различен начин. По този начин, чрез Духовната наука, човек се научава да познава, в съвсем различен смисъл от обикновения разум, това, което Тома Аквински нарича

истини на вярата - Троицата, началото на земята и т.н. Но тези истини, и колкото и да е странно, именно тези, които Тома Аквински нарича истини на вярата, трябва да бъдат получени чрез това, което действително е дошло в сетивния свят от свръхсетивните светове в хода на откровенията на Библията и откровенията на преданието, доколкото те са оправдани. Посланията от свръхсетивните светове са влезли в сетивния свят. В областта на Духовната наука говорим и за духовни същества, които откриваме, за троица, но не говорим за тази троица по друг начин, освен както я наблюдаваме в духовните същества. Тогава се учим да разпознаваме как троицата живее в едно същество и знаем как да я прилагаме, когато ни е съобщена чрез откровения, чрез обектите на истините на вярата. Чрез Духовната наука се учим да разпознаваме началото на земята. Но знаем много добре, че когато научаваме за началото на земята, ние го имаме от паметта на земята, че имаме, така да се каже, нейния духовен еквивалент и че трябва да получим послание за него, което идва от сетивните светове, точно както посланията за нашето раждане и следващите години идват при нас от сетивния свят. Мога само да загатна какво би могло да се обясни подробно, но във всички области може да се покаже, че макар Духовната наука да води в духовните светове, остават редица истини, именно тези, които Тома Аквински причислява към истините на вярата, до които може да се стигне с пълно разбиране, ако човек ги има от откровение, но които не могат да бъдат открити от духовните сили, оставени на себе си. Те могат да бъдат проверени, но не могат да бъдат намерени. Те могат да бъдат проверени, ако са дадени, разбрани, ако са дадени. За разлика от истините на вярата, казва Тома Аквински, човешкото познание има само едно [апологетично] приложение, защитно приложение. В смисъла, който сега обясних, това е и случаят с Духовната наука по отношение на реалните, разкрити истини, с изключение на това, че Духовната наука предоставя по-интимно разбиране на тези истини, отколкото просто външният разум.

И ако преминем към другото нещо, което Тома Аквински причислява към преамбулите на вярата (*preambula fidei*), откриваме, че той първо смята съществуването на Бог за разбираемо за разума. Според духовния възглед за света, който развих, Тома Аквински все още разпознава не само божествения дух, но и други духовни същества, защото той все още вижда духовни същества в звездите, например, и следователно има представа за тези духовни същества, за които говорих днес, че те слизат при растенията и се свързват с тях. Духовната наука добавя към това от своя гледна точка, че душата също е духовно същество. Духовните същества в звездите и следователно имат представа за тези духовни същества, за които говорих днес, че те слизат при растенията и се свързват с тях. Духовната наука добавя от собствените си познавателни сили към духовните познавателни сили, към преамбулите на вярата, други преамбулите на вярата, които могат да бъдат разпознати чрез духовно виждане и които, разбира се, тъй като са

духовни, предоставят истини, които са по-близки до истините на самата теология, отколкото просто външни рационални истини.

Същото важи и за другите неща, които Тома Аквински поставя в сферата на *preambula fidei*. От това виждаме, скъпи присъстващи, че онези, които наистина разпознават характера на *preambula fidei*, а не това, което самият Тома Аквински изброява като *preambula fidei* от гледна точка на човешкия прогрес по това време, не престъпват – дори срещу Тома Аквински – като напредват отвъд обикновената външна рационална наука към Духовната наука. Може да се докаже в най-строг смисъл, че характерът на *Preambula fidei* се запазва, ако човек развие и това, което Тома Аквински показва като *Preambula fidei*, в знание, разширявайки го в смисъла на днешната Духовна наука. Човек трябва само да бъде пропит с импулса на истинския човешки прогрес, трябва да признае, че прогрес може да се постигне и в двете области, тогава дори ако иска да се позове на този философ, признат от Църквата, няма да може да намери истинско противоречие между Духовната наука и религиозното откровение, ако е с добра воля.

Тази добра воля, скъпи присъстващи, разбира се, е необходима за Духовната наука или антропософията, както по отношение на естествената наука, на която тя не противоречи, а само я разширява, така и по отношение на религиозните вярвания, на които тя не противоречи, а само осигурява сигурна основа в днешно време. Но онези, които днес все още търсят своите убеждения в тази Духовна наука, която би трябвало да им осигури връзка между външната наука и религията, трябва също така да бъдат донякъде пропити с чувството, което идва от наблюдението на историческия живот на човечеството, от самите истини, които за първи път изплуват от мрака на човешките стремежи и едва постепенно се разпознават.

Тогава духовният изследовател, изправен пред подигравките и презрението, които и днес често са отправяни към него, се замисля как са се справили други неща, които са по-лесни за интегриране във външния свят, защото се обръщат към принципа на полезността. Е, през деветнадесети век железопътните линии са въведени за първи път във външния културен живот. Административен орган, който още тогава е включвал съвременни лекари, е трябвало да даде своето просветено мнение дали трябва да се строят железопътни линии, когато е трябвало да се строят първите железопътни линии в Централна Европа. По това време този просветен административен орган, който е включвал и просветени лекари – това сега е доказано с документални доказателства – е издал следното решение: Железопътни линии не трябва да се строят, защото хората, които искат да пътуват с тях, никога няма да могат да толерират пътуване с железопътни линии по здравословни причини. И ако наистина е имало хора, които искат да пътуват с железопътни линии, тогава, според гласуването на този просветен орган, от двете страни на железопътните линии ще трябва да се издигнат високи дървени стени! Дами и господа, това е документирано и е само няколко десетилетия зад нас. Щеше да се

наложи да се издигнат високи дървени стени, защото в противен случай преминаващите покрай железопътните линии щяха да получат сътресения от бързото движение на влаковете. Не ви разказвам басня, а преразказвам културно събитие от деветнадесети век. Интелектуалните въпроси обаче понякога не са в по-добро положение, интелектуални въпроси, които по-късно биват напълно осъзнати. Бих искал да видя днес някой, който не би бил във възторг, слушайки Седмата симфония на Бетовен. Тази Седма симфония, разбира се, е призната от всички за велико произведение на изкуството. Когато е била изпълнена за първи път, не е бил незначителен човек — наистина не е нужно да се говори за незначителни хора, ако се говори за онези, които не могат да разберат, че определени истини и културни постижения напредват — не незначителен човек, а известният композитор на „Der Frischütz“, Вебер, е направил това изявление. Той е чул Седмата симфония на Бетовен по такъв начин, че е казал:

Екстравагантностите на този странен гений достигат своя връх в тази Седма симфония; Бетовен е узрял за лудницата!

Вебер, композиторът на „Der Freischütz“, е направил това заключение. А абат Щадлер, който е чул Седмата симфония на Бетовен по същото време, е разбрал само ми нота в тази симфония, която е толкова възхищавана днес, и е казал: Пак това „Е“! Човекът не може да мисли за нищо друго; стана му скучно!

Когато човек изучава развитието на истините и установяването на истини в човешкия прогрес, трябва да обърне внимание на такива неща, които биха могли да бъдат изброени със стотици и стотици. Само тогава човек може да се научи да придобива увереност в това, което разпознава само вътрешно в своята способност за познание и истина и което е все още чуждо на света около нас в много отношения. Но във връзка с такива неща можем да си спомним и за по-велики неща. И с оглед на нещо, което е навлязло в духовното развитие на човечеството като нещо по-велико, онези хора, които са се обединили в култивирането на Духовната наука или антропософията от нуждите, характеризирани в тази лекция, могат да гледат с увереност към бъдещето. Ако погледнем назад към началото на съвременната епоха, ако погледнем развитието на Римската империя, как тя се е развивала в смисъл на това, което в началото на нашата ера, през първия век от нашата ера в Рим, е било от интерес, като това, което е било достойно за образования човек, като това, което единствено е било достойно за внимание. И нека след това да погледнем какво по-късно е намерило пътя си в сърцата на хората чрез бързото развитие, нека погледнем самото християнство. Там имаме, през първи век, над земята — и тук това е вярно и пространствено — над земята, римския живот, и под земята, в катакомбите, онези, които, заобиколени от своите любими мъртви, извършват първите служби на Спасителя. И нека си спомним как са извършвали първите служби на Спасителя около своите мъртви, долу в катакомбите, как не само са били сметени за недостойни да общуват с онези, които са живели по

образованието на времето и в образованието на времето, но и как са станали мъченици. Нека разгледаме отблизо този висш човешки живот в древен Рим и този подземен живот в катакомбите и да обърнем поглед към Европа няколко века по-късно; животът горе е изчезнал [празнината] и се е издигнал, [човешката душа] е победила това, което е било прогонено в подземните пространства в началото на нашата ера!

Държейки се здраво за този велик пример, скъпи присъстващи, онези, които днес се наричат антропософи, може би вече се събират в своите стаи, в стаите, които хората започват да омаловажават, намирайки ги за аматорски и т.н., живеещи в известен смисъл в духовни подземни катакомби, и спокойно могат да гледат на онези, които вярват, че владеят днешната наука, които вярват, че това, което идва от антропософията, е недостойно за тази доминираща наука, която управлява света. Истинската историческа – а не произволната – преценка ще бъде направена едва през идните векове, може би дори много по-рано, когато се е случило нещо подобно, когато това, което все още е презирано днес, се е издигнало и е завладяло душите на човешките същества като връзка между външния природен живот и духовния живот.

[Онези, които желаят да затвърдят убежденията си чрез антропософията или Духовната наука, които търсят в нея пътя към външната естествена наука, към външния живот като цяло и към религиозния живот, са изправени пред такава съдба за живота на истината. И ако те наистина проникнат в това, което може да се превърне в чувство за тях от съзерцанието на тази съдба на истината, тогава не ги смущава, че противопоставянето, може би дори подигравките и презрението, все още засягат това, което им се струва като свещена истина. Защото с чувството, което човек печели от съзерцанието на такива събития - като самото християнство, най-великото земно събитие - с чувството, което човек печели от наблюдението на тези събития, това, което човешката душа трябва да чувства, но може и да чувства, към истината, която вярва, че е разпознала, се засилва, въпреки всички противоречия, въпреки всички подигравки и презрение. Развитието на света е такова, че истината ще надделее. И в съзнанието, че истината ще надделее, онези, които са пропити дори с истина, която току-що започва да разцъфва, могат да бъдат пропити с чувство, което ги поддържа и подкрепя; защото това чувство постепенно се развива по такъв начин, че наистина получава топлина и светлина, усещани от живота [нечетливо] е [празнина]. Въпреки всички външни противници, истината винаги ще надделее в света.

Свърхестественният живот на Вечния в човешката душа от гледна точка на духовната наука (антропософия)

Уважаеми присъстващи! Когато някой, въз основа на менталните образи и чувства, възникващи от нашето време, чуе за съществуването на Духовната наука, както е замислена тук, както е основата на тази лекция, и дори че тази Духовна наука или – както може да се нарече още – сега строи своя собствена, както може да се помисли, особено проектирана къща тук наблизо – в Дорнах – за нейното култивиране, той може разбираемо да почувства известно раздразнение и враждебност. Защото е толкова очевидно да се вярва, че самата тази Духовна наука или антропософия изглежда се противопоставя на легитимни културни нужди и постижения, които са дълбоко вкоренени в човешката душа. И такова противопоставяне, такова раздразнение е разбираемо, защото за да се разбере истински истинската природа на тази Духовна наука или антропософия, е необходимо да се задълбочим малко в нея, защото тя е по-малко различен мироглед – като тези, които съществуват или присъстват в настоящето – отвън, от понятия, чужди на нея.

В началото човек наистина може да разглежда антропософията или Духовната наука, с всичко, което е свързано с нея, като нещо ненужно, нещо излишно. Чрез самата ѝ същност човек ще се убеди, че от нея трябва да произтича възгледът, че тя трябва да бъде поставена като необходимост именно в нашето настояще, в нашата настояща епоха. Само онези, които наистина се вгледат внимателно в настоящето, в което човешките същества живеят със своите копнежи и нужди, могат да си съставят преценка за това, защото настоящето е много, много различно от миналите времена. И както всяка епоха произвежда свои собствени специални постижения в други области на живота, така е и в духовната сфера.

Достатъчно е само да се замислим какво са знаели хората през вековете не толкова отдавна за природата и нейната същност, или по-скоро как са били принудени да мислят за природата и нейната същност по различен начин от нас днес. Достатъчно е само да се замислят за големите постижения, за огромния напредък, който е постигнат в научната област, по-специално. И дори не е нужно да се замисляме, че тези постижения, този прогрес не са просто собственост, притежание на малък брой учени хора – те само изглеждат такива – че това, което наистина е постигнато за човечеството по този начин, може да се види днес в целия ни живот, че то живее навсякъде, че не само образованият, но и най-простият човек е поставен в световен ред, в историческо ставане, което е изцяло проникнато от това, което науката е донесла на човечеството през последните три-четири века.

И с това въвеждане на напълно различни линии на мислене, в душата са възникнали и продължават да възникват други въпроси, отколкото тези от по-ранни епохи. Съвременната духовна наука или антропософията първоначално се разглежда от съвременната Духовна наука или антропософията. Тя по никакъв начин не противоречи на постиженията на науката, но в лаборатории, в клиники, навсякъде, където животът се наблюдава по съвременен начин, възникват въпроси, които по-дълбокият смисъл на човешката душа трябва да си зададе и на които може да отговори само съвременната Духовна наука. Следователно, самото по-ново развитие поставя тези въпроси пред тази Наука.

И по същия начин може да се каже, че целият социален живот на човешките същества, целият начин, по който хората се отнасят един към друг днес, се е променил в сравнение с предишни векове. И с напредването на човешките същества в историческото им развитие, те трябва непрекъснато да раждат идеи от собствения си душевен живот по различен начин, идеи, които регулират и правят социалния живот възможен. Докато в по-ранни времена природата на това социално съвместно съществуване е била много по-инстинктивна, сега, именно защото всичко се влива в съвременните времена, тя трябва да става все по-съзнателна. И това ще бъде белегът на развитието на човечеството, което сега започва, че инстинктивният начин, по който хората все още често се отдават днес по отношение на идеите, които имат за човешкото съвместно съществуване, за образованието и други аспекти на човешкото съвместно съществуване, че тези идеи трябва да извират от много по-съзнателна основа. На тази основа от своя страна ще бъде осветена от Духовната наука.

Така тя се ражда от науката, от социалния живот, накратко, от живота на съвременното време като цяло, и се стреми да отговори не на въпроси, които произволно измисля, а на въпроси, които са й поставени като нещо естествено и които са налице, стига човек само да иска да ги види, стига човек само да не иска да си затвори ума за тях. Съвсем разбираемо е, че противопоставянето на подобни дейности възниква от различни страни – от научни, религиозни и други. Фактът, че самата Духовна Наука не е толкова предразположена, че това противопоставяне да е оправдано, ще бъде част от съдържанието на лекцията, която ще изнесе вдругиден, която ще си позволя да изнесе тук.

Днес бих искал да се спра по-подробно на основите на самата Духовна наука, на това, което Духовната наука или антропософията може да каже за това, което можем да схванем във временния живот на човешките същества като нейна по-дълбока основа, като вечния, свръхсетивен живот на човешката душа. И по-специално бих искал да говоря за източниците, от които Духовната наука черпи; защото именно тези източници са обект на най-разнообразни погрешни схващания. Затова днес бих искал да говоря за Духовната наука или антропософията чисто от

нейната собствена гледна точка и да засегна връзката ѝ с други културни течения в другиден.

Първо, бих искал да покажа как Духовната наука се стреми да се доближи до това, което може да се нарече свръхсетивният живот в човешката душа. Източниците, от които Духовната наука черпи, не са нещо произволно замислено, не са нещо, извлечено от, може да се каже, непознати, фантастични дълбини. По-скоро те се отварят чрез интимни вътрешни процеси на човешкия душевен живот. И това, към което Духовната наука наистина се стреми, не е лесно придобито знание, което се основава, така да се каже, на това, което човек е придобил всеки ден, което може да има, ако само насочи погледа си към това, което вече е под ръка. Духовната наука или антропософията е нещо, което като такова, като истинска наука, иска да бъде разработено чрез работа, която е не по-малко трудна, дори и да е изцяло вътрешна работа, отколкото работата в лабораторията, отколкото работата в клиниката, отколкото работата в обсерваторията или в други научни институции, чрез които човек прониква в тайните на природата и нейното формиране. Само работата на Духовната наука е изцяло свръхсетивна.

Но как човек изобщо стига до желанието за Духовна наука? Това трябва да е първият въпрос. Има ли нещо в обикновения, естествен, нормален ход на човешкия живот – винаги говоря за хората днес – което е довело до стремеж към Духовна наука? Има две прозрения, които могат да бъдат получени от обикновения живот, дори и да не всеки да ги постигне днес; но те живеят много повече в копнежите на днешните души, отколкото човек би си помислил. Всичко тласка към тези прозрения, дори и да са изразени само в изолирани случаи.

В ежедневието, а също и в науката, ние говорим за нашето его, за това какво е нашето истинско „аз“; говорим също за нашето мислене, говорим за нашето чувство, говорим за нашите волеви импулси. Ако човек сега се приближи до това, което се крие зад тези думи „аз“ или „аз“ или „мислене, чувство, воля“, колкото по-далеч искаме да мислим, толкова повече се отдалечаваме от обикновеното ежедневие и от това, което се крие зад тези думи; ние не се приближаваме до него, а се отдалечаваме все повече и повече от това, което се крие зад тези думи. В душата възниква съзнание, което не е присъствало в по-стари времена до степента, в която е налично днес, именно поради разцвета на науката и съвременния живот. Този разцвет на науката и съвременния живот прави вътрешния живот на душата по-забулен, по-неясен, когато човек иска да изследва нейната природа, вместо да го просветлява по някакъв начин. Понякога, казах аз, се появяват гласове, които признават това, но те стават все по-многобройни; и това, което досега се е случвало само в отделни философски умове, все повече се превръща в чувство, усещане, смисъл на живота за най-широките кръгове. Когато чуем какво казва Хюм – философът Хюм – който е вдъхновил толкова много Кант, когато чуем какво казва за човешкото его:

Колкото и дълбоко да се вгледам в душата си, не мога наистина да открия това, което наричам аз, това, което хората наричат аз. Когато се вгледам в себе си, откривам ментални образи, които съм придобил от възприятията във външния свят, откривам удоволствие и неудоволствие, болка и радост, които съм развил във връзка с външния свят; откривам определени стремежи, но никъде не намирам аз.

И той продължава да казва:

Ако човек наистина би повярвал, че може да открие това „аз“ толкова лесно в мислите си, тогава то всъщност би трябвало да присъства и по време на сън; защото е невъзможно „аз“-ът да не присъства от момента, в който човек заспива, до момента, в който се събужда. И въпреки това ние не знаем нищо за това „аз“, дори нищо за неговите ментални образи, чувства и желания. Така че то трябва да е нещо съвсем различно от това, което може да се открие в обикновения психически живот.

Това е казал един изолиран мислител по времето на Хюм, което сега е отдавна зад гърба ни. Но тези мислители стават все повече и повече, въпреки че днес човечеството ги взема предвид още по-малко. Колкото по-дълбоко човек се задълбочава във всичко, което например естествената наука може да ни каже за самите човешки същества, толкова по-малко открива себе си и това ще става все по-ясно и по-ясно.

Сега човек може да се опита да помисли защо е така. Ако се опита да помисли защо е така, ще открие, че Азът през деня всъщност не е нищо друго освен това, което е през нощта. Колкото и парадоксално и странно да звучи това, Азът, за който не знаем нищо, когато спим, е абсолютно същият и също толкова ефективен в нас, колкото Азът, който вярваме, че познаваме по време на будното си дневно съществуване. И ако продължим да мислим за нашите ментални образи, дори за това, което знаем в нашите ментални образи за нашите чувства и нашата воля, тогава стигаме до заключението, чисто чрез интимни вътрешни душевни процеси, чрез сравнения, чрез сериозно, остро мислене, че по време на будното си ежедневие нямаме нищо друго в нашите ментални образи, освен такива образи, каквито имаме, когато сънищата възникват от сън. За пореден път казвам нещо изключително парадоксално. Но едно задълбочено изследване, едно наистина задълбочено размишление върху живота на душата, ни показва, че това, което имаме за егото и за менталните образи в нашето будно съзнание, е сравнимо с огледален образ, който е там само докато стоим пред огледалото и вече не е там, когато не стоим пред огледалото. В нашите ментални образи, а също и в нашето егото съзнание, имаме образи, които са много подобни на образите от сънуванията. Както казах, това е парадоксално. Но за тези, които се научат на истинско самонаблюдение, които се научат на истинско самонаблюдение, които постепенно търсят отговор от вътрешния си опит, който удовлетворява истинската нужда да се постави под въпрос разликата между сънуването и будното, светло съзнание, с което действаме в света.

Когато придобием способността да гледаме правилно на нашите ментални образи и на нашата воля, откриваме, че когато се събудим от сън или от сън, характерът на нашите ментални образи не се променя съществено, но че бодърстването се различава от съня по това, че по време на бодърстване ние се интегрираме в живота с нашата воля – която сега контролира тялото ни, което го носи в света – с нашата воля. Това, което всъщност почива от живота на душата по време на сън, е волята. Не се нуждаем от очите си, защото волята е парализирана по време на сън; и същото важи и за другите сетива. Наистина са необходими само интимни вътрешни душевни преживявания, за да осъзнаем, че когато се събудим, волята удря като мълния в това, което иначе ни се явява само в хаотични образи на сънища, и че чрез този удар на волята, който първоначално изплува от неизмерими дълбини, ние сме способни вече не просто да оставяме менталните образи на нашето въображение да си вървят както си поискат, а да ги контролираме по такъв начин, че те да се превърнат в образи на външния свят, с който сме били свързани от събуждането, чрез волята, с която се поставяме в този свят. Така това, което почива в душата по време на сън, се завладява от волята при пробуждането. И едва тогава животът на въображението, Азът, съзнателно се поставя във външния свят. Поради тази причина – ще можем да говорим повече за това вдругиден – Шопенхауер е чувствал по този начин волята и действителната реалност на волята, и поради тази причина е чувствал по този начин съноподобната природа на живота на въображението. Всичко, свързано с преживяванията на пробуждането, всичко това е резултат от това, когато човек постепенно се образова – и днес ще говорим за това образование – постепенно се образова да погледне наистина навътре в това, което иначе всъщност само проблясва несъзнателно в живота, както бих казал, като например пробуждането и заспиването.

Духовната наука или антропософията ни води до разпознаването на възможността, че извън обичайния ежедневен живот може да се случи по-нататъшно пробуждане, подобно на пробуждането от сън, което описах. И точно както човек знае, когато преживява своите сънища, докато се събужда от сън, че е хванат в капан в един свят - или по-скоро, знае, когато се събужда от сън, че е затворен в един свят, в който може да бъде затворен само защото тялото му е в покой и защото е напълно сам с това, което се случва в тялото му по време на съня и защо преживява това или онова в съня си, точно както хората със здрав разум знаят, че само това, което знаят от будния живот, може да хвърли светлина върху съня и сънищата им и защо преживяват това или онова в съня си, точно както човек със здрав разум знае, че само това, което знае от будния живот, може да хвърли светлина върху живота на съня и сънищата, така и антропософията или Духовната наука ни води до разпознаването на по-нататъшно пробуждане от обикновения живот във външната физическа реалност и до по-нататъшното разпознаване, че това, което виждаме и преживяваме в обикновената физическа реалност, може да се обясни от друга

духовна реалност, точно както животът в сънищата може да се обясни от обикновената будна реалност. Ето защо Духовната наука говори за разлика между обикновената реалност и съзнанието, което душата има за тази реалност, и друго съзнание, което гледа в духовния свят. Точно както ежедневно съзнание трябва да говори на човешките същества за разликата между фантастичните образи на сънищата и това, което се преживява като реалност от човешката душа във връзка, във връзката на волята, с реалността, точно както съзнанието на сънищата се заменя при пробуждането от мислещо съзнание, от съзнание, проникнато от волята, което трансформира възникващите вътрешни образи в образи на външния свят, така и мислещото съзнание се отнася до това, което сега бих искал да нарека, в смисъла на Духовната наука или антропософията, съзерцателно съзнание. Това мислещо съзнание се отнася до виждащото съзнание по същия начин, както реалността на сънищата се отнася до будната реалност.

Сега възниква следващият въпрос: Какво ни помага да разпознаем такова специално, виждащо съзнание, до което можем да се пробудим от обикновеното съзнание? Уважаеми участници! Когато въпросите за външната реалност, каквито са в основата на науката, се превърнат в сериозни въпроси за душата в по-дълбок смисъл, отколкото са в обикновената наука, тогава възникват много душевни преживявания, които осветяват иначе непостижимите дълбини на човешката душа. Цялата ни връзка с външния свят по този начин се превръща във въпрос.

Науката изследва тази връзка с външния свят. Тя се стреми да разпознае законите на този външен свят. Но тя трябва да признае, че цялата ни връзка с външния свят е опосредствана от сетивното ни възприятие. Това сетивно възприятие, което на пръв поглед изглежда нещо толкова естествено за човешките същества, се превръща в голяма мистерия, сериозен проблем за онези, които се научат да мислят какво всъщност е това възприятие, и се превръща в сериозен въпрос по следния начин. Как се получава това възприятие? Ние, които знаем всичко, което знаем от външната природа, от външния живот - как се получава то? То се получава само защото външната природа, така да се каже, ни вкарва нещо от собствената си същност, изпраща ни нещо от собствената си същност. Вие, скъпа аудитория, можете най-добре да създадете ментален образ на този приток на външна реалност в нашето вътрешно същество - първо в нашата физическа организация, която обаче е само израз на нашия душевен живот - можете да създадете този ментален образ, когато погледнете окото. Вижте това око, как е вградено в мускулната и костната система, вижте го, как то е в известен смисъл свят сам по себе си, това око, как вътре в това око протичат процеси, които са много подобни на процесите във външния свят. Физикът се приближава до това око и открива в него компоненти, които му напомнят за някои компоненти, които той също има във физическата си лаборатория. Той открива, че тези компоненти карат светлината, която влиза през окото, да причинява определени процеси, подобни на външните процеси. По този

начин, нещо се случва в нашия организъм, което е в основата на нашето зрение. И всъщност ние живеем преди всичко с това, което се случва в нашия организъм. Без природата, така да се каже, [продължение], процеси, които протичат в самата нея, а също и в нас, без които не бихме могли да знаем нищо за природата чрез възприятието.

И точно както е с окото, така е – макар и може би по малко по-сложен начин – и с всички наши сетива. Природата си проправя път в нас и затова, когато наблюдаваме природата, както прави естествената наука, ние първо преживяваме какво прави природата в нас самите, как природата продължава в нас. Това обърква онези, които искат да разберат как той, като човешко същество, всъщност е свързан с външния свят; защото той осъзнава, че първоначално преживява само това, което природата позволява да се влее в него, че природата не трябва да действа върху него, а трябва да действа вътре в него, за да може да знае нещо за нея. Човекът първо трябва да генерира процеси в себе си, за да възприеме нещо от природата. Но това показва, че всички наши възприятия са нещо, което ние самите първо сме създали, и че зад тези възприятия се крие истинската природа, зад всички видове възприятия се крие истинската природа, истинската същност на битието, и че това, което ние самите формираме по време на нашите възприятия, е като одеяло, което се простира върху истинската природа.

Това, което развивам пред вас, се превърна в така наречения епистемологичен въпрос за много, много мислители от последно време и доведе до истински лабиринт. Пълният смисъл на казаното обаче може да бъде преживян само ако човек го преживее чувствително, ако наистина почувства как външният свят на възприятията е нещо, което крие истинската природа на света около нас.

Възприятието е одеяло, което разстиламе, изтъкано от това, което трябва да се случва вътре в нас, за да можем изобщо да възприемем външния свят. Така ние тъчем одеяло и външната реалност е скрита от нас.

А какво да кажем за вътрешната реалност? Именно вътрешният опит ни води до осъзнаването, че вътрешната реалност не се явява на душата ни такава, каквато е в действителност. Ако нашето възприятие замъглява външния свят, тогава може да се каже, че вътрешният свят е скрит от нашите ментални образи, от обикновения ни душевен живот. И това е първият опит, който прави антропософията необходима: осъзнаването, че външната природа на света е замъглена от възприятието, че вътрешната природа на нашия собствен душевен живот е скрита и се появява, както посочих, само в образи, които са там само докато се появяват, като огледални образи. Точно както огледалният образ не е истинска реалност, а само сочи към истинската реалност, но все пак сочи към нея, така и това, което се появява в нашето его, в нашето мислене и чувство, накратко, в целия ни ментален образ, е само образ, само индикация за това, което живее в душата ни, защото това, което живее в душата ни, също живее по определен начин по време на будния ни

ежедневен живот, спи в нас или поне сънува в нас. То живее сънуване, защото никога не можем напълно да изведем в това обикновено съзнание това, което всъщност ни движи в обикновения живот, доминиран от волята.

Ставаме, вършим ежедневната си работа, правим това или онова – все прояви на воля. Но тази воля никога не се появява изолирано в обикновеното съзнание; тя се появява в движението на ръката, в движението на краката; тя се появява в нашите действия; тя е свързана с нашия организъм. И само като възприемаме как тази воля се изразява в подвижността, в действията на нашия организъм, ние получаваме образи за това, което всъщност сме, за това, което всъщност се движи, когато ходим, когато движим ръцете си и когато правим всичко останало, включително говоренето например; в образи на това, което действително живее в движещото се, действащо човешко същество, ние преживяваме себе си. Образът е нашето Аз, образ в смисъл на сънлив живот, пронизан от волята.

Но именно това, което е в хармония с този поток на волята в реалността, във външната реалност, е нашето обикновено мислене, ментални образи и преценка. Така че можем да кажем: В обикновения живот има контраст между предчувствието за външен свят, което е покрито от нашето възприятие, и предчувствието за дълбок живот в нас, който е скрит, защото той не може да ни се яви в първоначалния си вид, а само такъв, какъвто се явява в обикновеното съзнание, като отражение в огледало, сочещо само към този, който стои пред него. По същия начин обикновените ментални образи в живота на душата могат да бъдат преживени като сочещи към нещо, което изобразяват, но не като съществуващо в самото това изобразено същество. В началото те са като двоен, непознат живот. Виждащото съзнание, което може да възникне чрез пробуждане от обикновеното ежедневие, първо изяснява връзката между неизвестното в нас и неизвестното отвън, между скритата външна реалност и прикритата вътрешна реалност.

Как тогава се пробужда това съзнание? То се основава, драги слушатели, както на интимни, така и бих казал, неудобни вътрешни душевни процеси, точно както това, което трябва да изследваме в лабораторията, клиниката или обсерваторията относно тайните на външната природа, се основава на често непознати манипулации. Има две неща, за които човек първо трябва да придобие съвсем различен ментален образ, съвсем различно вътрешно преживяване, ако иска да надникне в двете описани непознати области, отколкото в обикновения живот. Първото е мисленето. Често съм споменавал тези неща, включително и тук, в публични лекции. Днес искам да се спра отново на тези неща от различна гледна точка, отколкото в предишните лекции.

Ако човек иска да провежда изследвания в Духовната наука, той трябва да придобие различен поглед и различни вътрешни правила на поведение от тези, които има в обикновеното си съзнание, относно мисълта, каквато тя първоначално живее в нас, относно цялата тази мрежа от идеи в нас. В обикновеното съзнание

мисълта е менталният образ, който възниква от възприятието, от преживяванията на света; и когато сме усетили възприятията, преживяванията на света чрез мисъл, когато сме ги донесли в съзнанието чрез мисъл, ние първоначално сме постигнали за нашето външно ежедневно съзнание това, което е необходимо за поддържането на външния живот, а също и за външното научно познание.

Но човек трябва да придобие съвсем различен поглед върху тази мисъл и целия живот на въображението, за да проникне в света на Духовната наука. Мисълта се превръща в метод, не в преживяване, а в предпоставка, вътрешно средство за образование. Във външния живот мисълта е ефектът, който външната природа оказва върху нас, който целият живот оказва върху нас. За да стигне до Духовната наука, мисълта трябва да се превърне в истинска вътрешна причина. Човек трябва да се научи да живее с мисълта, като не гледа първо как мисълта отразява външния свят, а как мисълта се преживява вътрешно, как може да се живее с мисълта, с мисловен образ. Човек трябва да придобие такъв душевен мир, такова вътрешно спокойствие на душата, че да се научи да живее с мисълта.

Човек лесно би могъл да повярва, че подобно преживяване с мисли, както го описах в книгата си „Как да постигнем познание за висшите светове“, се ражда от някакъв произвол, от някаква фантазия. Искам само да кажа: наистина нищо от това не се ражда от произвол! Можете да намерите по-подробни инструкции как да постигнете това, което ще опиша, в книгата си „Как да постигнем познание за висшите светове“ или в моята „Окултна наука“. Сега бих искал да посоча по-подробно през какво преминава душата в тези описани там вътрешни дейности, за да влезе в духовния свят. Това, което се има предвид тук, със сигурност не се основава на нездравословни предположения. Духовната наука, както се има предвид тук, в тези лекции, не произтича от нищо фантастично, противоположно на науката, хипотетично или по друг начин фантастично в света, нито произтича, както лесно може да се повярва, от нещо подобно на спиритизма, нито произтича от просто субективен мистицизъм. За тези, които разбират характерните черти на този съвременен душевен живот, такъв, какъвто се е развил в пълна хармония с външната реалност, именно за тези, които разбират този съвременен душевен живот там, където той се е изразил в най-здравословните си аспекти, именно за тях тези методи на Духовната наука ще навлязат в сферата на познанието.

И така, макар че може да се посочи много, бих искал да посоча една отправна точка, от която вие, скъпа публика, можете да видите как стремежът към Духовната наука произтича от най-здравословния духовен живот. Бих искал да посоча нещо, което може да се открие в нейните начала у Гьоте. Но човек трябва да има смелостта да си признае, дори и пред Гьоте, че това, което се появява у него, са начала, които трябва да се развиват все повече и повече.

Едно от интересните неща за Гьоте е, че той не се е занимавал с физика — където се е занимавал с нея в своята „Теория на цветовете“ — той не се е занимавал с

физика по обичайния начин, занимавайки се само с това, което е отделно от вътрешния човешки опит. По-скоро, важното за Гьоте е, че той е издигнал физиката до нивото на непосредствения духовен опит на човешкото същество. Външната физика се стреми да изследва: Как червеният цвят се появява от определени неща, как се появява синият цвят? Не искам да навлизам в това днес, защото дискусиите, които могат да се водят в рамките на съвременната физика, все още не са задълбочени. Те ще доведат до съвсем различно разпознаване на теорията за цветовете на Гьоте и физиката на Гьоте, отколкото е в момента; но не искам да навлизам в това, въпреки че от десетилетия се занимавам със защита на физиката на Гьоте. Бих искал обаче да посоча как пътят, който Гьоте е поел, ни води и днес, по отношение на външните физически възприятия, да търсим духовния живот, как той работи и живее, докато ние възприемаме външно. След като Гьоте се опитал да изследва как червеното и синьото възникват във външното физическо съществуване, той се издигнал до духовното преживяване да вижда червения или синия цвят. И е интересно да се прочете в последната глава на „Теория на цветовете“ на Гьоте това, което той нарича „Сензивно-моралното въздействие на цвета“. Ще цитирам само два примера от това. Гьоте казва за синьото: Синьото ни дава усещане за студ, точно както ни напомня за сенки. Знаем, че произлиза от черното.

Стаите, тапетираны в чисто синьо, изглеждат просторни, но всъщност са празни и студени. Синьото стъкло показва предметите в тъжна светлина.

По този начин Гьоте прониква толкова дълбоко, че не гледа само цвета, както се представя като външно възприятие, а по-скоро как душата живее с цвета, как душата преживява това, което иначе преживява само вътрешно, наред с много други сложни неща: тъга, радост, студ. Гьоте прониква до степен, в която наистина свързва душата с външното възприятие. И така, той казва:

Ефектът на този цвят

— червеният цвят —

е толкова уникален, колкото и неговата природа. Създава впечатление едновременно за сериозност и достойнство, както и за грация и чар.

— Виждате как душата се излива във външното възприятие —;

— прави това в тъмното си, кондензирано състояние, а последното в светлото си, разрежено състояние

— а именно червеният цвят.

Това е начало, усилие да се ангажираме повече с душевния живот във външното възприятие, в този воал на външната реалност, отколкото е възможно в обикновения ежедневен живот – начало на развитие на душевния живот, което човешките същества наистина могат да предприемат. Когато човешките същества изследват това, което могат да преживеят във външното възприятие, и след това придобият силата, вътрешната сила, да пренебрегнат външния опит, външното впечатление и да живеят единствено в това, което живее в душата, докато външното

впечатление е активно, единствено в това – когато придобият такава вътрешна сигурност, че наистина могат да видят едното нещо в другото, а също и без другото, тогава е дадено началото на душевен живот, който трябва да се продължава все по-нататък, за да се събуди най-накрая този вътрешен душевен живот, който иначе дремва, точно както душата дремва по отношение на обикновеното ежедневно съзнание в живота на съня, този обикновен душевен живот.

Това, което Гюте направи, когато написа „Сензивно-моралното въздействие на цвета“, не е нищо друго освен началото на пробуждането на душевния живот в духовен свят. Но методите, описани от Гюте като начало, трябва да се развиват все повече и повече. Тогава, ако душата има търпение и постоянство, с всичко, което е, да се развива така, както може да се преживее във възприятията, а не чрез възприятията - тогава едно вътрешно, интензивно преживяване прониква в душата, тогава мислите и менталните образи губят характера, който иначе имат; тогава едно вътрешно преживяване прониква в този свят на мислите, което е толкова силно и интензивно, колкото скръбта и радостта, колкото страданието, болката и удоволствието. Тогава в живота на душата се пробужда нещо, което иначе дремва в обикновеното ежедневие. Колкото и парадоксално да изглежда, малко по малко човек може да изпита, че всяко мислене е пронизано от вътрешен живот, сякаш е пронизано от вътрешен живот.

Нека кажа нещо доста парадоксално, но което всъщност е резултат от вътрешния опит: ние събираме, изваждаме, смятаме по този начин. В обикновения ежедневен живот събирането, изваждането, добавянето и изваждането са неща, с които е свързано малко чувство. Ако душевният живот е развит, както предложих, тогава човек чувства интензивно в себе си - както казах, колкото и парадоксално да звучи, трябва да го кажа, защото сочи към определени тайни на вътрешния душевен живот - тогава събирането те прониква като съживление, като нещо, което става плодно; а изваждането те прониква с чувство като угасване на светлина, като увяхване на нещо. Събирането се превръща в чувство за съзидание, изваждането се превръща в чувство за отминаване. Звучи парадоксално, но именно в такива парадокси човек може да види как, като свикне да медитира върху това, което може да се преживее вътрешно в мислите си - подробностите, както казах, могат да бъдат намерени в споменатите книги - как чрез този вътрешен опит животът прониква, прониквайки в това, което иначе би било мъртво, абстрактно мислене. Сякаш нещо мъртво е пронизано от извиращ вътрешен живот, така е, когато човек оживява мисленето по този начин. И то може да бъде оживено по този начин. Но тогава, когато човек оживи мисленето по този начин, това мислене, като нещо живо, наистина прониква в това, което по-рано нарекох таван. Само сетивата създават този таван; единствено те ни изключват. И тъй като обикновеното абстрактно мислене, обикновените ментални образи, предоставят само образи на външния свят, разсъждават само върху това, което сетивата предоставят – тъй като

обикновеното мислене не стимулира вътрешния живот – то не може да проникне в тавана. Мисленето прониква в тавана само когато е оживено, когато е направено по-силно, по-интензивно, когато стане толкова одухотворено, колкото нещата, които преживяваме в живота, фактите, които ни доближават. По този начин мисленето придобива вътрешна реалност. Като такава, то естествено изисква и повече усилия от наша страна. То ни изпълва с вътрешен живот, от който иначе бихме били празни. И именно тази празнота обуславя външното ни съзнание за ежедневието. Но за да получим прозрение, е необходимо да приемем това преживяване на мисленето.

Ако човек се опита по този начин – като се спира на определени мисли, като многократно осъзнава определени мисли или като тихо се отдава на мислите и наблюдава какво прави мисълта в него – ако практикува това, тогава стига до съвсем различна гледна точка към цялото мислене; тогава започва да гледа на вътрешния си живот на мисълта, на живота на въображението си по такъв начин, че нещо постепенно се развива. Това се случва, това се развива, точно както детето расте от малко към голямо. В медитацията, в която се развива вътрешният живот на мисълта, това, което ще опиша, се случва от само себе си. Нещо като чувство за изоставеност се развива във връзка с вътрешния живот на въображението, чувство, че мисълта е била освободена вътрешно, че може да разруши нещо и да позволи на нещо друго да се появи, докато иначе човек живее в мисълта по такъв начин, че казва: едното е правилно, другото е грешно. Когато човек развива живот в мисълта, той развива такова вътрешно преживяване, че знае за определени мисли: те са плодотворни, те съдържат реалност, човек си ги позволява. Други мисли са не само логически неправилни, но човек ги чувства с болка; човек знае, че са безплодни, те са мъртвешки. И навлизаш в живот на мисли, в който плодотворни, оживяващи и мъртвешки мисли играят заедно. Виждаш как животът навлиза в този живот на мисли, който иначе е картинен живот на въображението.

Тогава нещо изпълва вътрешното ни същество по отношение на мисловния живот, което иначе приемаме само във външното си съзнание в морала, в етиката. Както в морала, така и в етиката, ние се чувстваме отговорни за това, което правим или не правим. И това чувство на отговорност, което е вкоренено в съвестта, е нещо особено в нашия душевен живот. Под негово влияние ние правим добро и зло; правим едно и се въздържае от друго. Под влиянието на онези вътрешни душевни упражнения, за които говорих, това чувство се пренася във вътрешния ни мисловен живот. Ние не си позволяваме определени мисли, ние си позволяваме други; накратко, ние носим морала и етиката - не както е във външния живот, а в още един смисъл - в нашия мисловен живот.

По този начин ние постепенно опознаваме живота на мисълта като цяло, защото този живот на мисълта се разкрива само в пробудено, съзерцателно съзнание. Не е съвсем лесно да опознаем този живот на мисълта. Защото, когато наистина

преживеем мисълта по такъв начин, че живеем с нея, че я правим конкретна и жива в нашето съзнание, забелязваме нещо, от което обикновеното съзнание изобщо не се нуждае, но което е необходимо за съзерцателното съзнание, за истински познаващото съзнание. Точно както имаме мисълта, когато я схващаме за външния свят като резултат от това, което възприемаме, не можем наистина да я използваме, за да се доближим до истинския живот на душата. Мисълта, след като сме я схванали, схванали сме я вътрешно, така да се каже, в окото на душата, и след това сме я пуснали отново, отначало е безполезна за изследване на живота на душата; от това не можем да разпознаем живота на душата. Човек вярва в това в обикновеното съзнание, но не може да разпознае живота на душата от тази мисъл. Тази мисъл първо трябва да претърпи определен процес в нашата душа; То трябва да бъде потопено в подсъзнанието и трябва – за една мисъл за определен период от време, за друга мисъл за различен период от време – да престои известно време в живота на душата; в известен смисъл: то трябва да бъде забравено, трябва да бъде премахнато от съзнанието и по-късно върнато в съзнанието, тогава то се появява като новородена мисъл. И голяма част от интимните вътрешни процеси, вътрешните процеси, които би трябвало да водят до Духовната наука, се основава на това да се научим да наблюдаваме това странно нещо, което се случва с мисълта като промяна, когато мисълта първо потъва в подсъзнанието и се издига отново, да се научим да наблюдаваме това, да се научим да го преживяваме, да се научим да преживяваме разликата между мисъл, схваната в настоящето, и мисъл, която, така да се каже, е изминала пътя в подземния свят на душата и се издига отново от този подземен свят на душата; и тогава, когато човек мисли в настоящето и позволява на минали мисли да се издигнат заедно с настоящото мислене – човек придобива тази способност. И ако освен това – което би ни отвело твърде далеч днес – минало мислене се случва за всеки вид мислене преди определено време, тогава духовният свят се разкрива между мисълта и мисълта; между настоящата мисъл и миналата мисъл, която е извървяла пътя, за който говорих, индивидуалната мисъл никога не разкрива истинска реалност; тя остава образ.

Едва когато в настоящата мисъл се срещне мисълта, която е била обработена от душевния живот, която е била оживена от душевния живот за определено време, и се изправи срещу нея, настоящата мисъл, тогава се разпалва видението в реалността на душата между настоящата мисъл и мисълта, възродена от миналото. Човек постепенно придобива способността - точно както е необходимо определено време, за да може една мисъл да почине, така да се каже, в дълбините на душевния живот - човек придобива тази способност и за други мисли. Всичко това трябва да се преживее вътрешно, всичко това трябва да се преживее истински вътрешно, точно както химикът първо трябва да научи това, което трябва да знае, за да извършва своите химични експерименти в лабораторията. Бих казал, че има сложност, която стои в основата на тези процеси, които превръщат човешкото

същество в апарат, духовно-душевен апарат, за да възприема духовно-душевния реален живот. По този начин мисълта трябва в известен смисъл да бъде разделена на две и настоящето трябва да се възприема заедно с миналото; след това, сякаш чрез положително и отрицателно електричество, това, което е способно да свети в духовния свят, се запалва между двете.

Човек трябва да предприеме същото вътрешно развитие с волята, както с ума, с онази воля, която иначе е обвързана с физичността в обикновеното ежедневно съзнание, появявайки се само защото физичността е, в известен смисъл, негов инструмент. Ето защо най-чистият, най-висш израз на обикновената воля - свободата - е толкова труден за изследване, идеята за свобода, реалността на свободата на волята е толкова трудна за изследване, защото никога нямаме волята в нашия ментален образ в чистата ѝ форма, а винаги е обвързана с нещо друго. И точно както не можем да възприемем водорода, когато е във вода, освен ако не го отделим, така не можем да изследваме волята, когато тя се появява в обикновеното съзнание, обвързана с нашата физичност, появяваща се заедно с тази физичност сама по себе си. Точно както човек трябва да оживи мисленето, трябва, така да се каже, да проблесне през него, трябва да премине през него с мълнията на живота, така и волята трябва да бъде отделена от физичността; тя трябва, в известен смисъл, да бъде одухотворена, волята. Това, от своя страна, се постига чрез определени упражнения, постига се чрез упражнения, които водят обратно към определени начала.

И тук бих искал да посоча някои напълно здравословни начала в съвременния духовен живот, за да създам ментален образ на факта, че методите за духовно изследване не произтичат от патологични основи, а по-скоро от най-здравословните. И ако мога да направя лична забележка, само като встрани, нека кажа следното, скъпа публика: Аз самият разглеждам това, което представям като Духовна наука, като резултат от десетилетията ми вътрешен опит със светогледа на Гьоте. И именно от този Гьотеов светоглед, а не от някаква фантазия или субективен мистицизъм, търся това, което представих като Духовна наука. Но както казах, това е само преплетена забележка, която има за цел да посочи също, че това, което се разбира под Духовна наука или антропософия, се основава на напълно здрави и естествени основи. Защото този съвременен душевен живот, какъвто трябва да го търсим, е протичал естествено първо чрез личности като Гьоте, стига да е трябвало да протича инстинктивно чрез гениалност, а не чрез [обучение].

Както видяхме, Гьоте донесе физическото възприятие към преживяването на душата. Но той също така пренесе преживяването на душата във външната реалност като нещо временно. Това се случи в неговата идея за метаморфоза, която само ще загатна тук, в тази идея за метаморфоза, която показва за първи път това, което всеки естествоизпитател, всеки истински естествоизпитател, сега признава за растителния свят, показва как във венчелистчетата на растенията, а също и във всеки

орган на растенията, не действа нищо друго освен трансформирания зелени лист, как целият живот на растението се основава на метаморфозата на това, което се появява в зеления лист, се трансформира в цветното венчелистче или също в плодника и други подобни. Гьоте можеше да постигне това само като видя, така да се каже, в растението това, което живее в него, свързано с това, което живее в човека като воля. Гьоте не направи това по философски начин, както Шопенхауер, който не стигна много далеч по-късно; Гьоте го направи, пропит със здрави, жизнени прозрения. Така той не просто антропоморфно пренася волята върху растенията, а спокойно и обективно наблюдава какво се променя в растението, какво се трансформира от едно нещо в друго; така цветето се превръща за него в преобразения лист.

Така можем да разглеждаме и това, както и другото, което беше споменато по отношение на външното възприятие, като начало, което сега може да бъде допълнително развито духовно и умствено. И отново, в споменатите книги съм се опитал да дам по-точни, по-интимни инструкции за това как волята може да бъде развита вътрешно, така че да приеме различна форма, форма, която се отнася до волята, която познаваме в обикновеното съзнание, като цвете, което разгръща и одухотворява определени компоненти в цветови отношения - но използвам тази дума само сравнително - от листа, можем да отделим волята, така че тя вече да не е обвързана с физическия си инструмент, а да се излее във вътрешния душевен живот. Именно чрез вече споменах това чувство за отговорност в живота на душата, това вътрешно морализиране на живота на душата, ще променим логиката, която прави разлика само между истинско и лъжливо, така че да се чувстваме обвързани с едната мисъл, защото е плодотворна; да не се чувстваме обвързани с другата мисъл, а напротив, ще я изоставим, защото е смъртоносна, защото е разрушителна. Когато понижим вътрешния си живот с чувство за отговорност, с един вид най-съкровено одухотворяване, тогава волята се освобождава от физическия си инструмент и точно както мисълта получава живот чрез описаните по-горе вътрешни процеси, така и волята придобива съзнание. Развива се съзнание от безкрайно по-силен вид, съзнанието, което е необходимо за постигане на вече описаното, защото едното винаги води до друго. Когато мисълта е разделена, съзнанието се нуждае, когато настоящите ментални образи трябва да бъдат противопоставени на предишни ментални образи, то се нуждае от различно, по-дълбоко съзнание от обикновеното ежедневно съзнание. Така че, когато волята е пронизана от това, което днес описах по внушителен начин – по-точно в моите книги – тогава човек придобива способността наистина да се пробужда вътрешно от ежедневието съзнание към виждащо съзнание, точно както се пробужда от сънуващо съзнание към реалност в обикновеното будно състояние. С виждащото съзнание човек се пробужда към друга, духовна реалност. Но всичко това почива на напълно здрава основа; защото човек трябва само да си спомни как – макар и в различен израз и по-инстинктивно,

отколкото може би е така днес, повече от сто години след Гьоте – Гьоте, четейки и изучавайки Кант, е посочил това съзерцателно съзнание. Добре известно е как Кант, опитвайки се да отговори на въпроса от гледна точка на обикновеното съзнание: Как човек прониква в духовния свят?, всъщност отговаря, че човек не може да го проникне, че само съзнание, което е действително съзерцателна способност за преценка, може да го проникне, а не обикновената мисловна способност за преценка на човешките същества. Но Кант нарича стремежа към такава съзерцателна способност за преценка „приключение на разума“.

Гьоте обаче казва: Ако човек преживее това, което може да преживее във връзка с моралните дейности на човешките същества, това, което може да преживее във връзка с идеята за свобода, във връзка с други морални идеи, във връзка с това, което Кант нарича „категорически императив“, тогава може да преживее още повече това, което Кант – иронично го нарича „Старецът от Кьонигсберг“ – това, което Кант нарича „приключение на разума“ на своя критичен триножник, че може смело да го издържи. Гьоте по този начин говори за факта, че тази визия може да бъде постигната; тя не е приключение на разума. И това, което е начало при Гьоте, може да бъде развито все по-нататък и по-нататък.

Само че човек трябва, в известен смисъл – и сега само за разпознаването на духовния свят, а не за обикновения ежедневен живот – човек трябва, в известен смисъл, да заеме различно отношение към мисълта и към волята, а именно към изразяването на волята, което се нарича преценка, отколкото е в обикновеното съзнание. В обикновеното съзнание ние съдим и тази воля също живее в нашата преценка; но тази преценка става нещо съвсем различно за висшето познание, за духовното познание. Когато душата се развива интимно, както е описано, човек постепенно, бих казал все повече и повече, развива вътрешна резервираност към преценката, вътрешна резервираност. В живота ние сме бързи да съдим; трябва да сме бързи [да вземаме решение]; за реалността на духовния живот е необходимо точно обратното душевно настроение. Следователно, тези, които желаят постепенно да се потопят в това душевно настроение, което е необходимо за духовния опит, биха направили най-добре да продължат този духовен живот, а не само външния опит [неясен пасаж]. Двете не трябва да се смесват, [точно както] сънищата и будната реалност не трябва да се смесват. [Пропуск]

Тези, които искат да придобият истинско познание за духовния свят, се опитват да се въздържат максимално от преценки и вземане на решения; те постепенно се интересуват от това как хората могат да се отнасят към нещата от света по различни начини в зависимост от обстоятелствата си. Ще дам пример от самата област на познанието:

Има човек, който е материалист в живота; той обяснява целия свят с материалистични термини. Всеки, който е способен да откликне с любов на това, което един материалист може да каже за света от негова гледна точка, ще намери

много добро в него. Но ако човек се заеме с обратния случай, идеалистично-духовния случай, който някой може да има въз основа на своите предположения, тогава ще намери това, което може да намери там. И тогава човек може да се установи, не като е принуден да съди, а като съди от тази или онази гледна точка. В известен смисъл човек може да се възпита да не съди, а да очаква съд от света. И все повече и повече човек започва да решава възможно най-малко от сегашното си съзнание, а навсякъде да се пита: Какво в сферата на отдавнашните преживявания може да се сравни с това, което сега се преживява? Все повече и повече човек започва да иска да не прави теории или хипотези, а да постави преживяното обективно обратно в опита.

Гьоте говори много красиво във физиката си не за природни закони, а за първични явления, за първични явления. Той изобщо не иска да свързва физически преживяването и видяното с абстрактни закони, а да го разбере, като го сравни с най-простите явления, които могат да бъдат преживени отново. По този начин човек иска опитът да се излее, опитът да се излее върху преживяването и възможно най-малко да се съди въз основа на вътрешна инициатива. По този начин човек постепенно придобива способността, бих казал, да слуша повече живота, отколкото да говори в него, защото с обикновената преценка в ежедневието човек говори в живота; назовава нещата, така да се каже. Човек постепенно се научава да казва възможно най-малко по собствена инициатива и да слуша живота, което е, образно казано, да чува живота.

По този начин човек придобива способността да отдели волята от обичайните ѝ контексти и да я одухотвори, така че тя да развие собствено съзнание, което сега съдържа нещо съвсем различно от менталния образ на обикновеното съзнание. С напредването все по-напред по пътя, който само загатнах, човек се чувства все по-изпълнен с вътрешна духовност. И сега човек преживява, че едното може да се обедини с другото, че съзнанието за обикновения ден наистина угасва, точно както сънят изчезва в сравнение с дневното съзнание, и че това, което оживява във волята като различно съзнание, е способно да погледне към това, което възниква в мисълта, когато мисълта запалва мисълта, както описах. Там човек гледа навътре. Тоест, човек вече не е себе си с обикновеното си его, а е с развитото съзнание за духовното, с развитото виждащо съзнание.

Тогава човек се вглежда във вечните сили на човешката душа, като развива все повече и повече това, което описах, като продължава по пътя. Единственото важно нещо е търпеливо да продължава по начина, по който е започнал. Ако човек продължава по този начин, тогава постепенно придобива способността не само да живее със сегашната си душа – показах как човек може да позволи на мислите си да потънат в дълбините, така да се каже, в подземния свят на душевния живот – но постепенно започва да осветява тези дълбини на душевния живот със самата душа и започва да опознава нещо в себе си, което никога не би изпитал в обикновеното

ежедневно съзнание; започва да позволява на нещо в себе си да оживее, което е забравил в това обикновено ежедневно съзнание във всички нормални случаи. Знаете, скъпа публика, че ние сме забравили за обикновеното дневно съзнание какво се е случило в най-ранните периоди на нашия физически живот. Можем да си спомним само до определен момент във времето; това, което се намира преди това, може да ни бъде разказано само, защото не поглеждаме назад към душевния живот, предшестваш този момент. Този душевен живот е обвит в душевен мрак, точно както сънят е обвит в душевен мрак. Следователно детето също спи в първия си период от живота, водейки живота си по подобен начин, както сънят води живота. Душата обаче живее; но живее различно, отколкото по-късно, когато използва напълно волята си, когато съзнателно използва волята си. Душата живее в първите години в сън, така че организъмът първо подготвя това, което по-късно ще е необходимо, за да възприеме света и да се намеси в самия свят. И когато душата работи върху тялото, когато силите - независимо дали ги наричате духовни или както и да е - които са в основата на човешките същества, работят върху човешките същества, тогава те не могат да бъдат възприемани едновременно, тогава те не могат да постигнат нищо едновременно. Следователно, по време на сън, когато организъмът ни работи, ние поне възстановяваме това, което е било консумирано през деня — [това, което трябва да бъде възстановено] — следователно нямаме съзнание там. Но в спомена — ако мога да използвам този израз — който се предизвиква от мисълта, преследвана в дълбините на душевната природа, както описах, постепенно се появява способността да се схване душата там, където не може да бъде схваната в обикновеното съзнание, да се схване в онова същество, което все още е било активно в организма, толкова активно, че не е могло да даде нищо на съзнателния външен живот, че човек не може да си го спомни с обикновеното съзнание.

Точно както в космоса, когато искаме да видим нещо, което не можем да видим от разстояние, трябва да се приближим, така трябва да схванем душата, гледайки през времето на това, което сме научили – гледайки през времето към момент във времето, различен от настоящето. Всички ментални образи, които помним в обикновеното съзнание, живеят в друг момент във времето; трябва да погледнем назад към времето преди душата, така да се каже, да се е родила. Но в този момент, когато пристигаме, така да се каже, с погледа си върху душевния живот, който е в основата на нашето все още несъзнателно детство, в този момент се научаваме да разпознаваме какъв е бил този душевен живот.

Това е шокираща гледка. Това е гледка, духовна гледка, която наистина представя нещо на обикновеното съзнание, точно както обикновеното съзнание представя нещо на хаотичния, картинен живот на сънищата. Защото, както човек знае в обикновеното съзнание, че външната реалност е покрита, веднага щом стигне до тази детска душа, както току-що я характеризирах, със съзерцателен поглед, той

знае, че този поглед сега е насочен и може да бъде насочен към всичко, което вече започва в организма в момента, когато организъмът започва да се намесва във външния свят с волята си. Където човешкото същество не стане толкова съзнателно, че да може да си спомни преживяванията, всичко, което по-късно носи смърт, започва едновременно - независимо от вида смърт, дали е смърт в по-ранни години или естествена смърт по-късно - което носи смърт в живота ни. Поради ограничения във времето, днес не мога да обясня разликата между смъртта, причинена от нещастие, и ранната или старческа смърт; но това, което казвам, важи за всички тях. Всичко, което носи смърт, е дадено на погледа на тази душа, която се е върнала към етапа на детството, за който се говори. И както външният свят на възприятията е мъртъв по отношение на външната природа и нейните духовни средства и същност, така и животът, който се разгръща, е в известен смисъл река, която ни отделя от това, което е скрито в смъртта.

Едва когато човек е преминал през това развитие на душевния живот, той свиква да чувства и усеща в себе си какво е стремящ се живот. Човек трябва да е усещал и усещал това в ежедневно си съзнание, иначе животът във външния свят не би могъл да се разгърне правилно за нас. Външната наука също винаги търси възходящите процеси. Но сега погледът е насочен към това, което в момента е в упадък в живота, което в крайна сметка води до смърт. Ние стоим, така да се каже, с това потапяне в детството на единия бряг, гледайки към другия бряг, където е смъртта, но отделена от физическия живот. Виждаме как сме преминавали през живота и към какво сме предразположени наскоро през миналото, през смъртта, през разпадането, през разпадането. Виждаме как, докато тялото се разпада - колкото и да се разпада - винаги се развиват нови вечни душевни сили, преминаващи през портата на смъртта. Виждаме това, което се ражда със смъртта, виждаме това, което е отделено от живота, отделено от физическия живот от това, което е било донесено чрез нашето раждане. Ние гледаме – както гледаме в известен смисъл от началото на душевния ни живот до неговия край, вече отделен от края по същия начин от физическия живот, както иначе външното възприятие на външния свят – ние гледаме това, което живее и тече, така че да премине през портата на смъртта, така че, работейки върху външното разпадане на тялото ни, да се роди духовно, влизайки в духовния свят.

В началото на пътя на духовното изследване стоят мъчителни вътрешни мисловни преживявания; разпознаването на свръхсетивния живот, на вечното в човешката душа, разпознаването на това, което преминава през раждането и смъртта, стои в по-нататъшния ход. И чрез това ние тогава стоим сред онова, което може да бъде отделено, схванато и разбрано от физическото. И чрез това - това, което може да бъде откъснато от физическото чрез такова съзерцателно съзнание - човешките същества влизат в контакт с духовен свят, който е също толкова реален, колкото и физическият свят; физическият свят е пропит от духовен свят. И сега знаем, че

принадлежим към този духовен свят със свръхсетивните, вечни сили на нашата душа. И вътрешно, това, което Гьоте просто е искал да види във външния свят, сега се преживява - в простия пример на неговия свят на метаморфози.

Точно както е искал да види в зеления лист на растението цветето, което се трансформира от него, и точно както е успял да го направи, защото е направил мисленето си подвижно в себе си, така че то да може да се вплита от едно нещо в друго, така идва мисленето, така идва вътрешният душевен живот - пълен вътрешен душевен живот, а не абстрактен душевен живот - така това се опознава в настоящия живот: Това, което в този настоящ живот се развива като пъпката в цветето в ново растение, това, което в настоящия живот се развива в последващ земен живот като негов плод, това е свръхсетивното преживяване. И точно както човек знае във външния живот, че днес ще последва утре, така той се научава да знае, че в този единствен земен живот, чрез вечните, свръхсетивни сили, които винаги действат в него, се вплитат последващи земни животи; точно както - след като човек се е научил да гледа назад към това, което е било там преди това съзнание - човек се научава да гледа назад към предишните земни животи, както от днес към вчера, към предишните дни. Всичко това се превръща във вътрешно преживяване. И по този начин духовният свят се присъединява към сетивния свят и в този духовен свят ние се учим да разпознаваме истинската, вечна природа на човешката душа.

Не чрез хипотези, не чрез теории, а единствено чрез пробуждането на вътрешния опит, така че да настъпи пробуждане по отношение на обикновеното съзнание, може да се изследва вечният живот на човешката душа. Но не бива да се вярва, че казаното по този начин, както например в хода на днешната лекция, че този духовен опит на човешкото същество може да има стойност само за онези, които сега сами могат да участват в този духовен опит. Точно както това, което химикът произвежда чрез своята наука, е ценно не само за химика, но и за нехимика, за тези, които не познават процесите, чрез които е произведено, така и това, което се изследва чрез духовно изследване, може да се съобщи. И въпреки че днес всеки - можете да прочетете за това отново в книгата ми „Как да познаваме висшите светове“ и в другите ми книги - как днес всеки може да стане духовен изследовател до известна степен - силите, необходими за това, спят в душата в нашето настояще време - това все още не е необходимо; но това, което се извлича от Духовната наука, носи в себе си собствено потвърждение, ако човек го приеме достатъчно безпристрастно, без предубеждения, от съобщението.

Тези, които искат да държат хората далеч от Духовната наука, които я описват като недостъпна, често казват: Да, Духовната наука е наука и е само за онези, които са придобили предпоставките за тази наука или научните предпоставки като цяло.

Една отделна наука, скъпи приятели, със сигурност изисква определени предпоставки. Но това, което Духовната наука изважда от духовните светове, ако е правилно оформена - разбира се, голяма част от нея може да бъде оформена само

несъвършено днес, защото сме в началото на Духовната наука - но когато е правилно оформена, тя е толкова непосредствено очевидна чрез собственото си съдържание, че може да се каже: Нищо друго не е необходимо за разбирането и проникването в Духовната наука освен здрав ум, здраво човешко чувство; и този човек не само ще иска да живее в света, както инстинктивно е продиктувано от обстоятелствата на света, но ще иска да стои в рамките на явленията на света с разбиране. Здравословното използване на интелекта и волята да се стои с разбиране в света са единствените предпоставки за разбиране на Духовната наука или антропософията. И всеки, който се занимава с Духовната наука с това здравословно използване на разума и с волята, описана по-горе, ще види, че колкото и далеч да е от всички научни начинания, той е равен на тази Духовна наука и че тя може да се превърне във важно, съществено съдържание за живота, че може да изпълни живота му със сила, която той има в себе си - след всичко, което се е случило в хода на човешката история, както е описано в началото на днешната ми лекция.

И ако тези от вас, които са тук днес, в които стремежът към такова духовно знание – както се предлага от антропософията – живее като тъмен копнеж, ако бяхте напълно осъзнати за тези ваши тъмни импулси днес, тогава Духовната наука би била в съвсем различна позиция по отношение на света. Но засега това, което води до Духовната наука, често живее в хората като тъмен импулс и се изразява по начини, които често не се разбират, като тази или онази тревожност в живота, като тази или онази несигурност в живота, всичко това, което прави живота непоносим и болезнен по един или друг начин, което прави човека нестабилен в живота, което го кара да има всякакви мисли за всякакви мисли за живота, които не могат да бъдат реализирани в практиката на живота. След като хората напълно разберат това, което действа днес в безброй души като тъмен импулс, който се проявява чрез такава несигурност или като такова инстинктивно опипване в живота, след като хората осъзнаят този копнеж, този стремеж към Духовната наука, тогава Духовната наука ще може да има плодотворен ефект върху живота, защото ще стане очевидно, че тя може да бъде точно това, което всички други науки търсят.

Когато днес – и вдругиден ще говорим повече за тези неща – когато днес се потопим в постиженията на други науки, те не ни дават отговори, а въпроси, въпроси, на които може да се отговори само в Духовната наука. И така е и с живота. Днешният живот поражда нужди, които могат да бъдат задоволени само от онези сили, които идват в нас, когато сме способни да приемаме посланията от духовните светове, които духовният изследовател може да извлече от тях. Животът по никакъв начин не е повлиян от това, което хората често мислят днес, така че човек чувства, че идеите на човешките същества, дори идеите, които реформаторите на днешния ден искат да имат, са всъщност толкова практични; когато човек подхожда към живота с тези идеи, забелязва как тогава животът се отдръпва навсякъде, как

животът е безкрайно по-богат от идеите, които иска да формира от старите импулси.

Духовната наука лесно може да се нарече фантастична; тя е най-нефантастичното нещо, което съществува. Тя е това, което много от идеите, които хората днес смятат за много практични, като мечтателни идеи. Защото идеите, които възникват за живот от Духовната наука, са взети от истинската реалност и следователно ще могат да се влеят в живота като наистина практични идеи. Практическият живот ще тече в съвсем различен смисъл от това, което човешките същества получават чрез Духовната наука, отколкото може да тече днес за практическия живот, за практическия живот на съвремието от идеите, извлечени от знанието и волята, които все още не са били оплодени от Духовната наука.

Вдругиден, скъпи приятели, ще видим, че в настоящето има много причини да се отхвърли Духовната наука. Днес, в заключение, трябва само да посочим, че в самата Духовна наука има много неща, които трябва да бъдат преодолени, но че те трябва да бъдат преодолени - и могат да бъдат преодолени - чрез вътрешното развитие, което описах. От една страна, съществува опасност за тези, които искат да се развият в духовното изследване, а именно опасността да изпаднат във фантазия. Но това е само опасност. Опасността никога не може да стане реалност, ако пътят на Духовната наука се следва по правилния начин. Всичко фантастично, визионерско, всичко, което е болен душевен живот, се изкоренява именно чрез правилния, нормален ход на духовното изследване. Тези, които са преживели в този ход на духовното изследване как работи мисленето, когато се развива по описания начин, ще забележат, че в това развитие има определени моменти, когато човек мисли и мисли, но знае: Сега трябва да спреш да мислиш, не трябва да продължаваш по-нататък; защото сега си стигнал до точката, в която трябва да изпратиш мисленето си надолу в дълбините, така да се каже - в подсъзнанието - на душата, за да може то да се появи отново в различна форма. Вие научавате границите на живото мислене и спирате да мислите в момента, в който бихте изпаднали във фантазия. Това е постижение, което постигате. Моментът, в който визията, всъщност, когато само фантастичното, когато въображението започва, моментът, в който това, което придобивате като силна вътрешна жизнена сила чрез методи на духовно изследване, престава.

И от друга страна, съществува опасност, защото човек трябва да отдели вътрешния си волеви живот от физическия си живот, съществува опасност – тя е реална опасност, но не се материализира, не става реалност, ако пътят се следва по правилния начин, ако се следва пътят, който днес е посочен като здравословен – тази друга опасност е, че хората ще изпаднат все повече и повече в по-силен егоизъм, отколкото егоизмът на обикновения живот вече е. Колкото и парадоксално да звучи, трябва да се каже, защото е така. Духовното изследване може да доведе до изтънчена форма на егоизъм. С укрепването, овластяването и задълбочаването

на волевия живот, вътрешното съзнание, склонността да се живее с вътрешното си аз, става все по-силна и по-силна. Ако обаче се развива с пълно съзнание, ако съзнанието наистина се пробуди по правилния начин – чрез споменатите пътища, описаните пътища – тогава в самия момент, когато егоизмът би започнал, започва преживяване, което правилно разсейва егоизма: започва преживяването на пуста самота и опустошение. Като на остров на живота, без възможност да напусне този остров, така би се чувствал човек, ако иска да позволи на егоизма да расте. Следователно, всяко развитие към духовно изследване е съпроводено с вътрешна дисциплина, която едновременно с това преодолява този егоизъм и гарантира, че не сме хвърлени на самотен остров на душата, където би трябвало да загинем в отчаяние и чувство на самота, а че свързваме това, което развиваме, във връзка със света, точно както когато се събудим, свързваме волята си с външната физическа реалност.

Каквито и опасности да създава Духовната наука, тя ги преодолява едновременно с това, когато се развива по правилния начин. Но трябва да се обърне внимание на това, за да не объркат онези, които учат само малко и не учат цялото, този зъл плод на Духовната наука със самата Духовна наука, с истинската духовна наука или със самата антропософия.

Както казах, ще говорим за връзката на Духовната наука с други светогледи и с нейните опоненти в другиден. Тези опоненти са напълно разбираеми. Но този, който не се потапя в духовни изследвания, а само в съобщенията на духовните изследвания, и прилага тези съобщения към живота и вижда как може да се живее с тях, знае, че Духовната наука или антропософията не е нещо, което е произволно въведено в съвременната култура, а нещо, което е изисквано от самата тази култура. Защото те знаят - нека завърша с това - те знаят, че това, което заобикаля човешките същества, в което те трябва да живеят, духовните, социалните и техническите аспекти на живота, всъщност всички духовни, идеални и практически аспекти на живота, винаги са различни в различните исторически епохи. Той знае какво лице е придало на съвременния живот естествената наука и нейните постижения, какво лице е придало на съвременния живот новосъбудените социални инстинкти и потребности, които не са съществували в по-ранните векове, и се научава да разпознава, че този съвременен живот без Духовната наука е като книга, която е пред нас, чиито знаци са написани на език, който не можем да прочетем, но от чийто външен вид или от други контексти знаем, че тя съдържа нещо изключително жизнеопределящо. Точно както искаме да се научим да четем, искаме да се научим да разбираме езика на тази книга, ако имаме представа за нейната важност, тогава искаме да се научим да четем книгата на света, която съвременният живот ни е поставил. И нуждата да се научим да четем тази книга на живота, която ни е била поставена от развитието на живота, която не е съществувала в по-ранните векове и следователно не е била желана в смисъла си -

нуждата да се научим да четем тази книга на живота такава, каквато е днес, каквато все повече ще бъде в бъдеще за човешките същества и техните нужди - тази нужда да се прочете тази книга, тази нужда е духовно-научната нужда във връзка със съвременния живот. И само тази естествена, самоочевидна нужда е тази, която Духовната наука, антропософията, иска да задоволи. В това няма нищо произволно; тя разпознава необходимост в съвременния живот, която ѝ принадлежи, и иска да задоволи тази необходимост. Духовната наука или антропософията иска да бъде отговорът на всичко, което другите науки и останалият живот трябва да изискват от съвременните човешки същества.

Мистериите на човечеството във философията и духовната наука (антропософия)

Уважаеми присъстващи! Бих искал да си позволя да добавя няколко перспективи към идеите за Духовната наука или антропософията, които бяха развити тук онзи ден. Перспективи за връзката на тази Духовна наука или антропософия с духовните културни течения в нашето време, в рамките на нашето по-широко настояще. Като направя няколко забележки относно мистерията на човешкото същество или мистериите на човешкото същество, както те са търсени от човешкия духовен живот, тази перспектива върху характеризираните обстоятелства ще се очертае. Необходимостта да се говори за мистерия на човешкото същество, допускането на мистерия на човешкото същество, изглежда също толкова ненужна за онези души, които не са запознати с Духовната наука на антропософията. Да се говори за необходимостта от човешка мистерия, за допускането на човешка мистерия, изглежда също толкова ненужно за онези души, които имат чувство за съществуването на тази човешка мистерия, колкото е необходимо да се докаже, че гладът се намесва във физическия живот на човешките същества. За едно първоначално достатъчно за живота съображение е ясно, че същите сили, същите жизнени връзки, които във физическия живот карат нашия организъм да бъде така устроен, че да се поддържа чрез физическо хранене, че същите сили, същите жизнени обстоятелства, които водят до това, което е необходимо свързано с естествените обстоятелства на приема на храна: глад. И съществуването на човешката мистерия в човешката душа по същество не е нищо друго освен съществуването на духовен глад и се предизвиква по същия начин като физическия глад за тялото, като духовен, умствен глад, причинен от самия живот, от житейските контексти, в които е поставена душата, така че всяко човешко същество, доколкото иска да мисли за живота, чувства и познава духовния глад или мистерията на живота, човешката мистерия. Човек може да се заблуждава в живота относно тази човешка мистерия, точно както, да речем, бедните студенти често се заблуждават относно глада, като го прогонват чрез пушене. Те не прогонват това, което е в основата на глада; те се заблуждават само относно глада. Неговите последици все още засягат организма. По същия начин човек може да се заблуждава относно съществуването на човешка мистерия за душата чрез всякакви предразсъдъци, чрез всякакви безразличия към живота, но човек не може да премахне тази човешка мистерия от душата в името на духовния живот. Ако човек иска да се заблуди относно това, измамата ще успее и тогава още повече ще се сбъдне това, което вече беше посочено вчера: нестабилност на душата в живота, незрялост на душата в живота, умора на душата и всички други неща, които човек може да си представи. Животните са въввлечени в целия световен процес по такъв начин, че преживяват в себе си това, от което се нуждаят, чрез световните процеси. Но както животните са

предопределени от своите инстинктивни нагони и инструментите, които придобиват чрез тези нагони - ако имат нужда от такива - бих искал да кажа, че храната им е в рамките на животинската култура, така и вътрешният им душевен живот е предопределен. Не е така с хората. Чрез работа, която не е вече предопределена в тях от самата природа, човекът се поставя в културата. Той работи отвъд природата. По този начин той също пита отвъд природата и трябва да пита отвъд природата. Световният процес не му е отредил това, което задължително трябва да преживее според нуждите и условията на живот на душата си. Следователно, ние също виждаме как незалично, повече отколкото се смята, стремежът към знание, водещ до известно удовлетворение относно мистериите на човечеството, е вкоренен в човешката душа.

Днес ще обърнем внимание само на това, което човечеството е предприело през последните десетилетия за нашето непосредствено настояще, за разлика от минали векове и хилядолетия, за да се доближи до великите мистерии на човечеството и техните решения. Работата, която хората са извършили по такъв великолепен, такъв огромен начин в тази насока, се крие предимно във външната материална сфера, в сферата на сетивното познание, знанието, което не само работи с обикновените сили на сетивните органи, но и се опитва, чрез всичко, което естествената наука може да създаде, за да въоръжи сетивната дейност, да увеличи сетивните способности, като проникне в тайните на природата. И чрез това проникване в тайните на природата, които, както казах, не бива да бъдат омаловажавани от Духовната наука, а трябва да бъдат разпознати в цялото си величие - напълно разпознати - чрез това проникване в процесите на природата, през последните няколко десетилетия се надявахме по-специално да се доближим до това, което може да се нарече разбиране на великите мистерии на човечеството.

Достатъчно е само да си припомним всичко, което физиката и химията са се опитвали да постигнат, за да проникнат в онова, което първоначално се изплъзва на сетивата, онова, което човешкото сетивно наблюдение може да постигне само когато е въоръжено с инструментите на физиката и химията, когато се опитва да проникне в природата чрез процесите, представени от физиката и химията. И отново, от наученото по този начин се черпи надежда, че ще бъде възможно да се проникне и в онова, което не е непосредствено дадено на човешкото познание, но което е необходимо за разрешаване на загадките на човечеството.

Как, особено в средата на деветнадесети век и през по-голямата част от втората половина на деветнадесети век, хората са възлагали големи надежди не само в изследването на различните начини на действие на веществата и силите чрез физика и химия, но и в разбирането на това, което химията и физиката наричат молекули и атоми, за движението и процесите в най-малките природни явления, и как хората са вярвали, че като се научат да вглеждат в същността на най-малкото, в същността на атомите, в същността на молекулите по строго точен начин – както са

смятали – като могат да вникнат в този най-малък свят, човек ще получи прозрения за това, което би могло да отговори на въпроса: Какво всъщност се случва с човешките същества, когато те се ангажират духовно и умствено със света?

Надявали са се, че като опознаем света на атомите и молекулите там, в космоса, ще ги опознаем и достатъчно добре, за да можем да изучаваме тяхното въздействие върху човешкия организъм и по този начин да се доближим много повече до разрешаването на мистерията на човешкото същество.

Сега е интересно да видим какво са постигнали десетилетия изследвания в тази физико-химична област, която не е получила достатъчно признание. Не е възможно да навлизаме в подробности, но можем да посочим какво е произлязло от съвместно изследване и съвместно изследователски ориентирано мислене. Достатъчно е само да насоча вниманието към едно изявление на един съвестен изследовател – [Огъстъс Роуланд] – и този резултат може веднага да дойде на ум. Десетилетия работа по изследване на най-малките части на света са зад гърба ни и изследовател, който е интензивно ангажиран с това изследване, казва: Въз основа на всичко, което е успял да научи, той трябва да каже, особено след своите „спектрални аналитични изследвания“, той трябва да каже – Огъстъс Роуланд – „Железен атом трябва да има много по-сложен ментален образ от пиано Steinway.“ И така, скъпи присъстващи, един красив, дълъг път на изследване, който не може да бъде достатъчно похвален, е извършен и несъмнено ще бъде продължен; но дори и сега, тези, които разбират тези неща, трябва да си признаят: това, което винаги лежи необяснимо пред обикновеното съзнание, когато насочваме сетивата си към природата, не се обяснява, когато преминаваме през всички процеси на физиката и химията до най-малките структури, а това, което намираме за необяснимо във външния свят непосредствено пред нас, като например възможността да изпитаме движенията на струните на роял Steinway, е също толкова присъстващо за нас и в най-малките неща, в които си представяме всякакви научни ментални образи, когато си проправяме път към най-малките неща. По този път към най-малките неща не откриваме нищо различно от това в големите неща. Светът не става по-обясним чрез проникване в най-малките неща, ако най-малките неща се окажат също толкова сложни и необясними, колкото и големите неща.

И как, в друга област, въоръжени с микроскопа, който се е развил до такова прекрасно съвършенство, изследванията на живите същества са се опитали да проникнат отново в най-малките неща! Как сме се надявали, като сме се развили от това, което виждаме пред себе си като животински и растителни организми, които Ламарк и Дарвин са смятали за свързани с хората, как сме се надявали да внесем разбиране в тези дълги редици от животински и растителни форми, като изследваме най-малките части, клетъчните структури, особено онези клетъчни структури, от които се развива организъмът: зародишните клетки. И всеки, който знае какво е постигнато напоследък по отношение на нашето разбиране за зародишната

клетка, от която произлиза организъмът, може само да бъде изпълнен с най-голямо възхищение от този път, който води до най-малките области на живота. Големи надежди са били възложени на тези изследвания през деветнадесети век.

Достатъчно е да се помисли за такива енергични и любознателни мислители като Хекел, който е вярвал, че като се вгледа в най-малките живи същества - но той не е единственият радикал, който е имал тези надежди; и други са го правили - човек може да получи представа за това, което е пред нас.

Сега отново е странно какъв е резултатът, до който е довел един наистина величествен и грандиозен път. Достатъчно е само да ви прочета пасаж от труда на велик естествоизпитател от деветнадесети век и ще видите какъв е резултатът в тази област и дали резултатът е такъв, че човек може да се надява да получи прозрение за мистерията на човека от наблюдението на най-малкия живот. Негели, великият естествоизпитател, но не само той, защото, което е много важно, най-важният ученик на Хекел, Оскар Хертвиг, е напълно съгласен с това твърдение на Негели и твърди от своя страна, че именно микроскопските изследвания и други изследвания върху произхода на живота на отделните видове, които са били развити в съвсем близкото минало, са потвърдили казаното от Негели през 1880-те години. Следователно това може да се характеризира директно като признание от съвременен мислител в разцвета на естествознанието. В него се казва:

Яйцеклетките съдържат всички съществени характеристики на вида, точно както и развитият организъм, и като яйцеклетки, организмите се различават един от друг не по-малко, отколкото в развитото си състояние. Кокошето яйце съдържа вида кокошка също толкова пълно, колкото и самото кокоше, а кокошето яйце е толкова различно от жабешкото яйце, колкото кокошето е различно от жабата.

Надяваше се, че чрез откриването, че различните видове животни са еднакви в ранните етапи на развитие, ще се получи представа за причините, поради които те са различни в света, който е непосредствено очевиден за нашите сетива. А сега резултатът, резултатът от най-новите изследвания: без значение колко далеч отиваме с микроскопа в най-малките същества на живота, ние откриваме същото необяснимо нещо, което откриваме в кокошката, в жабата, в кокошето яйце, в жабешкото яйце, също толкова необяснимо, колкото и външният свят, достъпен за нашите сетива, светът, който може да бъде разпознат по този начин чрез прекрасни изследвания. Това вече може да се разбира днес като ефективно признание в съответствие с науката, признание, на което бъдещите изследвания не могат съществено да променят нищо.

Следователно, няма изглед да се разреши мистерията на човешкото същество по този начин. И отново, ако погледнем другия път, по който са поели външните изследвания, не е по-малко възхитително къде, от това, което е пред нас, в нашите сфери на живот, от което трябва да продължим към определена цялост на света, както когато искаме да направим заключения от това, което се формира на земята

днес, за това, което е било преживяно геологично в оформянето на земята; или когато искаме да направим заключения от наблюденията на нашите сетива или на нашите сетива, въоръжени с телескопа или чрез математиката, и сетивата, въоръжени с други, астрономически инструменти, ако искаме да направим заключения за цялостната структура на света. И тук е налично най-възхитителното, най-мощното изследване. Но какво е излязло наяве?

Един от основните постижения в науката за Земята или геологията е именно това, че геологът може да разпростре само същите причини, които са действащи в момента, върху цялата област, която иска да изследва. Нищо друго освен това, което се случва в непосредствената ни среда, с отлагането на пръст от реките или подобни процеси, които протичат, не е това, което геолозите откриват в други периоди от развитието на Земята и те се гордеят с факта, че откакто [Лайъл] основава съвременната геология, не са използвали нищо друго освен това, което е налично и в непосредственото настояще.

И отново виждаме как астрофизиката – тази прекрасна наука, оборудвана с всички физически и други средства за изследване – е стигнала до заключението, че където и да погледнем в голямата структура на Вселената, същите процеси, дори същите вещества, които могат да бъдат открити на Земята, могат да бъдат открити и там. Така че, когато напуснем тесния си кръг от живот на Земята и тръгнем по пътя на изследването, станал толкова важен напоследък, не намираме нищо друго освен това, което намираме в най-малкия кръг. Нито един от пътищата, нито задълбочаването в най-малките неща, нито задълбочаването във великите връзки на Вселената, не насърчава това, което всъщност е в основата на човешката мистерия – необходимия духовен глад – у човешките същества. В контраст с това стои антропософията – антропософията или Духовната наука – както се опитам да я характеризирам във вчерашната лекция. Тя е пропита от осъзнаването, че посочените пътища не водят до нищо ново отвъд това, което вече е непосредствено пред сетивата на човечеството. Тя ясно признава: колкото и да изследва човек чисто научните пътища, той не намира нищо друго освен това, което вече има в средата на сетивата. Но не само Духовната наука – или антропософията, може да се каже – усеща това и го вижда ясно; философите и философските изследвания от всички времена са усещали това и затова философските изследвания през вековете са включвали човешки опити да проникнат по-дълбоко в света по начин, който не минава през сетивата, по начин, който е свободен от сетивното наблюдение. Но какво може да използва философията и какво използва тя? Философията използва мисълта, за да проникне по-дълбоко, отколкото могат да проникнат външни изследвания. И някой може да каже – човек може и да не разбира някои неща погрешно, но ако човек разбира хода на развитието на философското мислене, той няма да го разбере погрешно – може да каже: По отношение на развитието на

мисълта, за да се получи нещо, което дава отговори на мистерията на човечеството, е постигнато нещо наистина възхитително.

И система като тази, която се появи напоследък, като тази на Хегел - човек може да възразява колкото си иска, от моя страна, и аз ще споделя повечето от възраженията - система като тази на Хегел оставя човек неудовлетворен, въпреки че е развила дълбочина и острота на мисълта по изключителен начин. В известен смисъл тя е изследвала - или поне се е опитала да изследва - всичко, до което мисълта може да стигне, когато се опитва да се развие в себе си. Тя е внесла всичко това в човешката душа, за да намери нещо, което може да даде отговор на въпроса за мистерията на човека. Тя ни оставя неудовлетворени; няма пълен отговор. И онези, които се занимават с такава философска система, колкото и проникателна да е, която е изтъкана единствено от мисли, ще открият, че точно тази философска система им представя въпрос след въпрос, нови загадки след загадки, за които трябва да се търсят допълнителни отговори.

И ако човек изследва защо една философска система, основана единствено на понятия, не е завладяла душите по такъв начин, че тези души да могат да почувстват удовлетворение във връзка с жаждата си за знания, получава отговора, че такива философски системи оперират с понятия и идеи, които са извлечени от външно сетивно знание, които са абстрахирани от това външно сетивно знание. И въпреки че човек често вярва, че има понятия, различни от тези, абстрахирани от външния сетивен свят или от външното, той не е така. Да разгледаме системата на Хегел: прекрасна структура, прекрасна съгласуваност в обединяването на всички понятия, които хората използват, за да схванат това, което живее в тях като логика, да схванат това, което е разпространено в природата, да схванат какво е историческото развитие, да схванат това, което влиза в сетивния свят като изкуство, това, което се представя в света на душата като религия. Прекрасна архитектурна структура, но само понятия, които са подходящи за схващане на външното, защото са абстрахирани от това външно.

Но сега душата преживява, че всички понятия, придобити по този начин, не са живи понятия, че са мъртви понятия, че са неподходящи да ни водят отвъд сетивния свят към реалността. Всеки, който е способен истински да наблюдава природата на света на понятията, тъй като тези понятия са абстрахирани от външната реалност, ще открие, че нашите понятия имат далеч по-ниско ниво на развитие от нашите сетивни възприятия. Ако, за да използваме отново окото като пример днес, не бяхме в състояние да оживим окото отвътре и да проникнем в това, което се случва физически в окото, с вътрешния си опит, като по този начин го издигнем до цветен, светещ ментален образ, а вместо това възприемахме директно това, което се случва в окото, като във фотоаграфска камера, тогава сетивното възприятие на окото би наподобявало това, което имаме във външните си понятия. Понятията, каквито ги

имаме във външното си съзнание, съответстват само на нещо мъртво, те не са живи и следователно не удовлетворяват душата.

Мога само да посоча тази смислена истина. Ще намерите повече подробности в цитираните от мен наскоро трудове, а именно в книгата ми „Как да постигнем познание за висшите светове“ и в моята „Окултна наука“. Но за всеки, който има чувство за самонаблюдение и чувство за сравнение в рамките на самонаблюдението, е ясно, че за обикновеното възприятие сетивното възприятие е пропито и изпълнено с живот в съвсем различен смисъл от понятието, което остава мъртво и следователно е в най-добрия случай способно да даде на хората оскъден мисловен образ на формалните условия на живота, но не им позволява да проникнат директно, такива каквито са, в самия живот, дори не да проникнат толкова дълбоко в природата, колкото проникват директно сетивните възприятия. В това, което вече намерих онзи ден, в съвсем различното третиране на концептуалния свят, света на мисълта, света на идеите, както цялото това третиране се случва във външната философия, се крие пътят, който Духовната наука или антропософията изминава. Чрез нея понятието трябва да се трансформира от мъртвото си съществуване в живо съществуване; чрез нея понятието трябва да се трансформира по същия начин, както просто физическият процес, който можем да възприемем и в камерата, се трансформира в оживеното развитие на сетивата чрез живота на нашия организъм в окото. Но това се случва чрез вътрешните душевни процеси, наскоро характеризирани и описани по-подробно в моите книги, онези процеси, чрез които човешките същества работят върху себе си, точно както химиците работят в химически лаборатории, а астрономите работят в обсерватории, за да проникнат в тайните на сетивното съществуване със своите инструменти.

Когато понятията се обработват по този начин, че те вече не служат за създаване на ментален образ на нещо външно, за създаване на ментален образ на нещо външно, а когато тези понятия се обработват така, както се обработват в реална, а не мистично замъглена медитация, така че човешкото същество да живее с концептуалния свят, че понятието трябва да присъства в душата му, не за да разпознае нещо чрез това понятие, а за да бъдат тези понятия активни в него, да имат живот в него, тогава – в хода на опита – това, което първоначално получаваме от сетивния външен свят чрез понятията, се отделя от сетивния външен свят. Точно както отделяме водород от водата в химичен експеримент, така и ние отделяме мисловните образи от външния свят на сетивното възприятие чрез тези енергийни образи – това, което се нарича медитация – ние отделяме понятията от външния сетивен свят на възприятието и обработваме тези понятия в чисто вътрешна, методично регулирана душевна работа; с душевния живот тогава те влизат във връзка с душевния живот, тогава те оживяват в душевния живот.

И тогава в нас се трансформира нещо, което първоначално е свръхсетивно за обикновеното съзнание; след това нещо духовно - душевно, точно както окото се трансформира в организма, като вече не остава физически апарат, а е проникнато от живота - нещо, което иначе е способно само да приема понятията като мъртви - се трансформира чрез свързването на концептуалния мисловен живот с душевния живот в нас, така че ние развиваме това, което Гюте нарича „духовно око“ или „духовно ухо“. Точно както нашият физически организъм организира физическото око чрез естествените сили в него, така и духовният изследовател организира в своето свръхсетивно тяло онези сили, които възникват чрез интензивното съвместно съществуване на мисловния образ и мисловния живот, по определен начин с душевния живот. Той придобива други органи, но чрез това постига това, което външният мисловен образ не може да постигне. Не чрез наблюдение на други неща - това, което получаваме чрез микроскоп или друг физически или химически апарат и инструменти - не чрез наблюдение на други неща, освен това, което е достъпно за обикновените ни сетива в живота, а чрез наблюдение на това, което е достъпно за обикновения сетивен живот по различен начин, с новообразувани органи, ние се движим напред. Така че се учим да разпознаваме нещо, което не сме могли да разпознаем преди. И както е сляп онзи, който няма очи и вижда пред себе си само – ако окото може да се развие в него – цветния, светещ свят, така и един нов свят засиява, свят на духовното, който сега е наистина също толкова присъстващ, колкото и сетивния свят, когато съответният орган се формира. Сега някой би могъл да повярва, че това, което Духовната наука или антропософията представя на днешния свят, е нещо изцяло субективно и лично, което сега се внася в света от малцина хора. Това не е така, но именно като посочва току-що характеризираното, Духовната наука не посочва нещо фантастично - произволно, а по-скоро нещо, което стана очевидно в последно време като най-дълбокия копнеж на хора, които са толкова напреднали в своето мислене и изследвания. Защото може да се каже, че в човешкия живот почти всичко, което по-късно навлиза в етапа на съзнанието, към което може съзнателно да се стреми по-късно, се появява предварително по определен инстинктивен начин. И така се получава така, че именно от най-замислените философски времена, от времената на философското развитие, каквото то се е появило в началото на XVIII и XIX век и през първата третина на XIX век, се развиват отделни мислители, отделни философски изследователи, които, макар че все още не са били – времето все още не е било узряло – са били способни да свържат мисленето си с душата – че тази душа, а с нея и мисленето, наистина се е превърнала в нов орган, духовно око – но инстинктивно са усещали, че в човешките същества живее нещо, което може да стане като нов орган. Следователно, когато Духовната наука или антропософията днес говори за нашия физически организъм, както го виждаме с очите си, както го хващаме с ръцете си, както може да бъде изследван само от физическата наука, и

че този организъм има свръхсетивен аспект, че нашият физически организъм, както го виждаме с очите си и го докосваме с ръцете си, както може да бъде изследван само от физическата наука, се основава на свръхсетивен, ако щете да използвате израза, етерен организъм, който не може да бъде възприет с никакви средства на сетивния свят, и когато в тази антропософия се твърди, че именно този етерен, свръхсетивен, невидим организъм се трансформира чрез мислене в възприемчив организъм за духовното, когато се говори за това етерно човешко тяло, в което духовното око може да се интегрира, точно както физическото тяло интегрира физическото око, когато се говори за това етерно тяло, то не сочи към нещо, което е, така да се каже, изстреляно от пушка, а по-скоро към нещо, към което мислите на духовните изследователи са били инстинктивно насочени през деветнадесети век. Ето само няколко примера, които цитирах в наскоро публикуваната си книга „Vom Menschenrätsel“ („Загадката на човека“), започвайки с пример, избран от трудовете на Имануел Херман Фихте, син на великия философ Фихте.

Фихте, Имануел Херман Фихте, синът на Йохан Готлиб Фихте, великия Фихте, не достига до своите прозрения чрез духовно виждане, не чрез това, което онзи ден нарекох „съзерцателно съзнание“, а чрез определено инстинктивно усещане за ефирно, свръхсетивно тяло. Затова Имануел Херман Фихте казва:

Тъй като съдържа това, което всъщност е постоянно в метаболизма, то е истинското, вътрешно, невидимо тяло, но присъстващо във всяка видима материалност. Другото, външният вид на същото, образувано от непрестанния метаболизъм, отсега нататък може да се нарече „тяло“, което, наистина непостоянно и не е едно цяло, е просто ефект или послеобраз на онази вътрешна телесност, която го хвърля в променящия се материален свят, точно както например магнитната сила от частиците железни стружки създава привидно плътно тяло, което обаче се разпръсква във всички посоки, когато свързващата сила се премахне от него.

През първата половина на деветнадесети век виждаме един блестящ мислител – Имануел Херман Фихте – да говори за силово тяло, което сега в антропософията наричаме етерно тяло, свързано с всичко, което носим със себе си материално, като Силата от частиците железни стружки образува привидно плътно тяло, което обаче се разпръсква във всички посоки, когато силата на свързване бъде премахната.

За Имануел Херман Фихте целият ни физически организъм в състава си се държи заедно от силата на това невидимо тяло. Но Имануел Херман Фихте знае също, че това свръхсетивно тяло съдържа това, което заедно с наследствените сили и вещества, идващи от физическия свят на нашите предци, което заедно с тях образува нашия организъм, нашия физически организъм, който действа от духовния свят във физическия свят и преминава през портата на смъртта, за да продължи да работи в духовния свят. Имануел Херман Фихте веднага извлича научна сигурност от гледната точка на това свръхсетивно тяло - както той вярва, за безсмъртието на човека. И така Имануел Херман Фихте казва много красиво:

Защото едва ли е необходимо тук да се пита как човешките същества се отнасят към себе си в процеса на смъртта. Дори след последния видим акт на жизнения процес, това тяло остава в

своята същност точно същото по дух и организационна сила, както е било преди. Неговата цялост е запазена, защото не е загубило нищо от това, което е било неговата субстанция по време на видимия живот. То се връща в невидимия свят едва в смъртта, или по-скоро, тъй като никога не го е напускало, тъй като е действителният постоянен елемент във всичко видимо – то само е загубило определена форма на видимост. „Да бъдеш мъртъв“ просто означава вече да не си възприеман за обикновените сетива, по същия начин, по който действителната реалност, крайните причини за телесните явления, са невъзприемчиви за сетивата.

И въз основа на тези предположения, Имануел Херман Фихте казва, че трябва да има – той не се спира на това по-подробно, времето все още не е било узряло – че трябва да има, за разлика от антропологията, която се занимава с това, което сетивата могат да знаят за човешките същества и което се основава на сетивното възприятие, друга наука; и Имануел Херман Фихте говори за тази друга наука през първата половина на деветнадесети век по следния начин:

[...] антропологията завършва със заключението, основано на голямо разнообразие от доказателства, че човешките същества, според истинската природа на своето битие, както в действителния източник на своето съзнание, принадлежат към свръхсетивния свят. Сетивното съзнание, от друга страна, и светът на явленията, произтичащ от неговата отправна точка, с целия сетивен живот, включително този на човешките същества, нямат друг смисъл освен да бъдат мястото, където се осъществява този свръхсетивен живот на духа, въвеждайки отвъдното духовно съдържание на идеите в сетивния свят чрез свободно съзнателно действие. [...] Това задълбочено разбиране на човешката природа сега издига „антропологията“ до „антропософия“ в крайния ѝ резултат.

Това е Имануел Херман Фихте – изразявайки, че през първата половина на деветнадесети век е копнеел за това, което днес наричаме „антропософия“. А антропософията не иска да бъде нищо друго освен реалното изпълнение на това, за което са копнели хора от дълбините на съвременния свят на мисълта.

И още един пример: изследовател, който също е работил много в Швейцария, но който, подобно на Имануел Херман Фихте – и подобно на много други, които са били на пътя, на пътя на копнежа, който трябва да бъде задоволен от днешната Духовна Наука – е бил забравен. Този изследовател е Трокслер. И Трокслер говори също за това, което описох по-горе като „свръхсетивното тяло“, което може да бъде преживяно от човешките същества, когато те премахнат мислите от света на възприятията и им позволят да живеят с душата, така че мислите и вътрешният душевен живот да се разпалят взаимно и да доведат етерното тяло до възприятие, до вътрешно възприятие, до преживяно възприятие, и в това възможността за интегриране на духовното око или духовните органи на възприятието. Трокслер – отново в инстинктивна интуиция, че такова нещо съществува – казва красиво: Философите в по-ранни времена са разграничавали фино, благородно душевно тяло от по-грубото физическо тяло [...] душа, която има образ на самото тяло, който те наричат схема, и който за тях е вътрешният, висш човек [...]. В по-ново време дори Кант, в сънищата на писател-призрак, сериозно сънува на шега цял вътрешен, духовен човек, който носи всички крайници на външното тяло върху духовното си тяло.

И отново, Трокслер говори за това как подобен възглед, когато се усети, трябва да доведе до продължаване на външната сензорна „антропология“, работеща в духовния свят. Защото Трокслер казва, че „свръхдуховното чувство“ води, заедно със „свръхсетивния дух“, до схващане на свръхсетивната същност на човешкото същество в антропософията.

Ясно е, че освен името, това, което днес се нарича „антропософия“, в никакъв случай не е нещо ново, а по-скоро нещо, което се е появило в необходимия ход на развитието на по-новия духовен живот. Срещаме това, което е толкова враждебно днес, това етерно тяло на човешкото същество, което може да съдържа органите за духовно виждане, срещаме го, така да се каже, още в мисловното изследване, където то инстинктивно се посочва; само че Духовната наука или антропософията всъщност иска да създаде органите, за да го представи на показ, този по-висш, вътрешен човек.

Точно както животът на мисълта е свързан с външния сетивен свят за обикновеното съзнание, така и в човешкото същество волята и всичко, свързано с волята и ума, е свързано с инстинктите, афектите, желанията и страстите. И точно както този живот протича в обикновения живот, така и всичко, което е волеви живот, е свързано с живота на инстинктите, с физическото, с външното тяло. Но точно както понятието, идеята, мисловният образ могат да бъдат отделени от външното възприятие, така и животът на волята може да бъде отделен от живота на инстинктите, от всичко, свързано с физическото, точно както кислородът може да бъде отделен от водата, така че да се яви в човешкото същество като чисто духовен.

По този начин – и отново, методите са описани подробно в споменатите книги, защото това може да се постигне само чрез продължителна систематична работа, която е също толкова трудна, колкото и експерименталната работа на физици, химици или биолози – одухотворената воля може да бъде извлечена от обикновения волеви живот, свързан с физическия живот. Но това не се проявява просто като воля; то се разкрива във вътрешна, напълно схваната жизненост, като цялостен вътрешен човек, който има различно съзнание от обикновеното. И както знаем как да използваме физическото си око с обикновеното си съзнание, можем да се научим да използваме окото, което сме имплантирали в етерното си тяло, с това съзнание, което е формирано от волята, която отделяме от физическото. Тук ние получаваме истински вътрешен човек, който е вътре в нас и който духовно съзерцава духовното. Точно както можем да насочим обикновеното си физическо съзнание към външната среда, така можем да насочим това духовно съзнание – като се научим да използваме свръхдуховните органи, за които се говори – към духовния свят. И духовният свят, от който ние, като духовни същества, сме излезли, се представя пред нас.

Сега човек би могъл отново да повярва: Да, това е нещо, което се случва само днес и не може да бъде доказано в по-дълбоката човешка нужда, духовната нужда. Но

това не е така. Защото странното е, че отново от философски инстинкт, в хода на деветнадесети век – сякаш за да противодействат на чисто външните изследвания – духовните изследователи посочват, че това съзнание, което човешките същества имат за обикновения ежедневен живот, не е единственото съзнание, а че скрито от обикновения ежедневен живот, както в съня, от съновидното съзнание, човешките същества са скрили своето ежедневно съзнание, така че – скрито от ежедневното съзнание – живее друго, по-дълбоко съзнание. Само че на това първоначално неясно и инстинктивно разпознато или по-скоро усетено явление е дадено и неясно име. То е било наречено несъзнавано или подсъзнателно. И може би знаете, скъпа публика, че макар със сигурност да е спорно от гледна точка на неговата философия, от 60-те години на 19-ти век блестящият философ Едуард фон Хартман говори за „несъзнаваното“ или „подсъзнанието“, за душевен живот, който е вътре в човешките същества, нещо съвсем различно от душевния живот на обикновеното ежедневно съзнание, но от което сили се издигат в обикновеното съзнание от по-дълбокото съзнание вътре в човешките същества, така че обикновеното съзнание се насочва и изпълва от това, което се издига от подсъзнателно същество, от несъзнавано.

И Едуард фон Хартман осъзна едновременно с това, че това, което живее там долу в човешкия душевен живот като втори човек под прага на обикновеното съзнание, е по-тясно свързано от обикновеното дневно съзнание с духовното, което се разпространява в природата по време на обикновеното дневно съзнание чрез моите сетива. И тъй като животът на инстинктите никога не се издига до нивото на чистата воля, отделена от външната природна същност, както обясних онзи ден, Едуард фон Хартман също вече усеща, че това, което е несъзнателно за него, но хипотетично прието от него, живее в душата, е свързано, така да се каже, чрез подземни връзки, чрез поддушежни връзки, с това, което се разпространява духовно в природата.

Несъзнаваното или подсъзнателното в душата изтича навън и се влива, и това е свързано с несъзнаваното духовно, тоест духовното, което не се проявява пред простото съзнание, което е разпространено във всички същества. Така човешките същества са свързани със своята духовна същност с всичко останало - включително със света - дори за този философ от съвременната епоха. Едуард фон Хартман вярва, че това, което е вътре в човешките същества като висш човек, какво е висше съзнание или по-скоро несъзнавано за тях, може да се изведе само хипотетично и до него може да се стигне само чрез размисъл и анализ на това, което предоставя обикновеното съзнание. Но чрез този анализ, чрез това заключение, Хартман стига до определени ментални образи на духовната сфера, която е разпространена в цялата вселена, от която ние като духовни същества сме произлезли и която също носим в себе си.

Хартман публикува за първи път – по много несъвършен начин, тъй като по-късно значително усъвършенства философията си – своята „Философия на несъзнаваното“ през 60-те години на 19-ти век, в която наистина трябва да води трудна битка срещу това, което по това време може да се каже, че се е появило с най-големи надежди за човешкото познание, в резултат на материалистично оцветения дарвинизъм, който се стреми да разреши мистерията на човека, като въвежда материалистични ментални образи единствено в развитието на външната природа. И докато онези, които са прегърнали дарвинизма с пълен ентузиазъм, наистина с красив ентузиазъм – трябва да се каже също – са се надявали да разрешат загадките на света и мистериите на човечеството, Едуард фон Хартман твърди в своята „Философия на несъзнаваното“, че всичко, което може да бъде разбрано по този начин в света, достъпен за обикновеното съзнание, трябва да се проследи до духовни ефекти, които са свръхестествено активни във всичко, което е пред нас. Днес можем да разберем, че философия, която се появява в такава обнадеждаваща епоха на изследвания, неизбежно ще привлече яростни противници. И затова „философията на несъзнаваното“, която от своя страна се стреми да предложи мироглед, изпълнен с духовно, на мястото на зараждащия се материализъм, среща най-ожесточената опозиция именно от дарвинистко-материалистичния мироглед. И тези яростни противници наистина се появиха. Появиха се легиони от трудове, които изобразяваха философията на Хартман като нещо аматьорско, като нещо, което може да произлезе само от човек, който не разбира нищо от действителния нерв и същност на по-новите знания. Всички тези трудове бяха написани в подобен тон. Вижете, ето един философ, който изтъква нещо от своите концепции, което би трябвало да хвърли светлина върху мистерията на човека и света, без да има представа за обещаващите пътища, по които научният метод върви, особено в последно време. И сред многото писания – защото се случи нещо много странно – сред многото писания, които трябваше да бъдат опустошителни за философията на Хартман, имаше и едно от автор, който не се назова – писание, което задълбочено критикуваше всичко, което Хартман твърди, че са духовните сили и съдържания на света в своята „Философия на несъзнаваното“, и показваше колко аматьорски трябва да се пристъпва, така да се каже, към обнадеждаващия дарвинизъм, към външната наука, към истинската естествена наука, ако човек е изградил такава мрежа от идеи като Едуард фон Хартман, ако противопостави тази мрежа от идеи на това обещаващо изследване.

И по това време важни изследователи като Оскар Шмит, великият дарвинист, самият Ернст Хекел и много други, които можеха да бъдат назовани, прочетоха това писание, най-острите, най-проницателните писания срещу Едуард фон Хартман, и казаха: Ето някой, който е написал нещо, което е наравно с естествената наука; някой е написал нещо, което показва на Хартман как един истински естествоизпитател се изказва срещу тези дилетантски драсканици, които Хартман е

създал. Писанието се е появило анонимно. Оскар Шмит и други казаха: Нека този анонимен автор ни разкрие името си и ние ще го считаме за един от нашите, истински човек, който стои на върха на естествената наука. И се появи второ издание, което скоро беше необходимо. Тогава анонимният автор разкри името си: това беше самият Едуард фон Хартман! Някога един може би странен, но въпреки това правилен урок беше преподаден на всички онези, които вярват, че подобни неща възникват само от дилетантство или непознаване на истинската същност и природа на естествената наука. Сега тези, които преди това бяха казвали, че той се нарича така, започнаха да мълчат. И оттогава значителното одобрение от ранните дни е заменено от енергично – да използваме думата – енергично мълчание, заглушаване на Хартмановия възглед за живота.

Този урок, драги присъстващи, беше необходим в хода на деветнадесети век, за да даде пример, поне веднъж, на всички онези, които се противопоставят на легитимни светогледни начинания и които вярват, че възраженията, които могат да бъдат извадени от нищото, не биха могли да бъдат отправени от онези, към които са насочени. Особено когато става въпрос за антропософия или Духовна наука, онези, които са толкова бързи да се подиграват и осмиват, трябва да научат нещо от урока, който Едуард фон Хартман е преподавал на своите така наречени опоненти по онова време. Защото от него може да се научи много! Възраженията, повдигнати срещу антропософията или Духовната наука, в повечето случаи не са такива, че онези, които стоят на почвата на антропософията или Духовната наука, да не биха могли сами да ги изфабрикуват във всеки един момент.

Но в същото време поведението на Едуард фон Хартман ни показва, че идеята за съзнание отвъд обикновеното съзнание се е родила от духовното движение в съвременната епоха. И когато толкова много хора днес се обиждат – защото се обиждат от думи – от това, че тези, които сега говорят за астрално тяло, казват нещо непознато, може да се посочи, че макар и по хипотетичен и само абстрактен начин, философията на деветнадесети век работи за оформяне на това, което антропософията или Духовната наука днес постига директно, вътрешно и духовно, като успява да отдели волята от физическото чрез вътрешни, интимни духовни процеси, като по този начин наистина издига съзнанието от дълбините на душата, [съзнание] което след това е способно да гледа в духовния свят с помощта на това, което се нарича духовно око.

И Едуард фон Хартман не е сам в това. Сътрудничеството в тази област обаче е било слабо, особено през деветнадесети век; следователно изследователите знаят толкова малко един за друг. Но е достатъчно само да разгледаме различните интелектуални течения, които принадлежат тук, особено към края на деветнадесети век, и ще видим как тази концепция за „вътрешното човешко същество“ се появява отново и отново. Виждаме как се появява в американските изследвания, как се появява в изследванията на Майърс в Англия, който е публикувал толкова много

томове психологически изследвания /Три нечетливи знака следват в стенограмата.] Виждаме как тези изследователи: Джеймс, Майърс и неговите колеги, посочват навсякъде съзнание, което е различно от обикновеното ежедневно съзнание, съзнание, което се крие в дълбините на душата, но изпраща своите лъчи на сила нагоре в обикновеното съзнание. Майърс, английският изследовател, пише през 1886 г. - първоначално без да навлиза в повече подробности за Едуард фон Хартман, тъй като днес е толкова необичайно да се работи заедно - посочва това друго съзнание по толкова убедителен начин, че Уилям Джеймс казва: едно от най-големите открития в областта на човешкия душевен живот от 1886 г. насам е това на подсъзнанието.

Духовната наука или антропософията, от своя страна, си поставя задачата не само да посочва това подсъзнание, както и тези изследователи го посочват само като нещо, което лежи мистично и неясно отдолу, което не може да бъде достигнато, което намира израз само в религиозните опити за обръщане във вярата или в специални ненормални настроения на душата. Духовната наука се стреми да посочи, че това не е просто нещо неясно, а че може да бъде извадено от дълбините на човешкия душевен живот с пълна яснота и че чрез това съзнание човешките същества могат да виждат духовния свят, точно както могат да виждат физическия свят чрез ежедневното си съзнание. По този начин, в нас наистина живее човек, който като духовен човек е способен да вижда вечното. Докато човек посочва такъв факт като в картина, ще срещне по-малко съпротива; но когато човек съзерцава факта като такъв, така че той да се превърне, както се случва чрез антропософията или Духовната наука, във вътрешно схващане факт и сбор от вътрешни преживявания, точно както са външните факти и външни преживявания, тогава човек се сблъсква с повече съпротива. Но цялата тенденция на изследване, всички импулси на по-новото мислене, водят хората да разрешат загадката на човешкото същество чрез такова съзерцание по различен начин от външните изследвания и чрез съзерцание на различно човешко същество от човека с обикновено съзнание. Това ни кара да не търсим нищо друго в духовната сфера освен това, което ни разкрива микроскопът, а да търсим нещо по-дълбоко в това, което е достъпно за обикновените сетива. Ние проникваме през тавана на сетивния свят в духовния свят. И тези, които искрено се интересуват от разрешаването на мистерията на човешкото същество в наше време, с нашите съвременни средства, ще намерят пътя, който антропософията или Духовната наука поема. Тогава хората се изненадват, когато някой, който поема по този път, започне да говори за конкретен духовен свят и за духовни същества в този свят. Защото духовното изследване или антропософията не води до неясен пантеизъм, до общ духовен хаос, както предполага пантеизмът, а до конкретен поглед върху конкретен духовен свят. Точно както ние не се задоволяваме външно просто да подчертаваме природата и природата и природата, а точно както гледаме отделни растения, отделни процеси,

отделни животински същества, така гледаме и отделни духовни същества. Това е светът, в който влизаме, в който самите ние сме, когато сме преминали през портата на смъртта, в който сме били преди да навлезем във физическо съществуване чрез раждането си като духовни човешки същества.

И така можем да кажем: не чрез желанието за духовен свят ние стигаме до утвърждаването на духовен свят – по определени причини, това може би е дори най-лошият начин, който не може да бъде обяснен тук подробно, да развием директни желания да видим колкото е възможно повече в духовния свят – а по-скоро това, което първо възниква в човешката душа, е характеризираният по-рано душевно-духовен глад, който се изразява във въпроса за човешките същества. И като честно следваме пътя със средствата на съвременното човешко развитие, човек навлиза в свят, който предлага духовни неща, за които може да се говори само ако се говори за духовете по същия начин, както се говори за физическия свят, като се говори за телата. И това духовно изследване не само предоставя непосредствена представа за обкръжаващата ни среда, но по определен начин то предоставя и представа – всъщност по различен начин от външните изследвания – за цялата структура на света.

И тук бих искал да вмъкна една донякъде смела забележка, защото в контекста на една единствена лекция мога да цитирам само резултатите от изследванията на антропософията и не мога да навлизам в отделни подробности на доказателствата, но въпреки това бих искал да споделя няколко неща, колкото и парадоксални да изглеждат, за да можете да видите колко различни са пътищата на духовното изследване към мистериите на човечеството от пътищата на външното физическо изследване. Още веднъж, както подчертах онзи ден, всяко духовно изследване може да бъде свързано с красивите, здравословни начала на светогледа на Гьоте. Гьоте също е написал красив трактат, следвайки [Мартиус] и други, „За спираловидната тенденция на растенията“. Така че той първо насочва погледа си обратно към външния свят. Той се фокусира върху растенията и как те прикрепват лист след лист; но фактът, че листът се издига по спирала, тоест, [че] разположението на отделните основи на листата е подредено по спирала, така да се каже. Този начин, по който са разположени отделните листа, каква линия се получава от това, основите на листата, които постепенно се образуват, когато човек обмисли това и когато – Гьоте остана в началото – когато продължи някои неща, за които Гьоте е дал солидни начала, тогава човек открива, че това спираловидно разположение на листата на растенията не може да се обясни от самото растение, а по-скоро духовният възглед, който ни води отвъд сетивното, ни показва, че тук действат движещи сили от самата вселена, същите движещи сили, които действат в планетите и които регулират хода на растежа на листата. Както казах, в началото звучи парадоксално, защото не мога да го обясня подробно; няма достатъчно време за това, но човек може да изучи положението и движението на Земята в

пространството от разположението на листата и нейната връзка в движение с други планети. Тоест: това, което е отвън в голямата структура на света, се изразява в растението. И се открива гледка, прекрасна перспектива.

Изследванията, които са проведени по такъв красив, мощен начин върху движението на небесните тела след Коперник, ще бъдат придружени от осъзнаване, което ни води от наблюдението на това, което е непосредствено пред нас в пространството, в небесното пространство - ако го изследваме чрез Духовната наука - до формата на небесните орбити. Това изследване ще се обедини с изследванията на Коперник и Кеплер и тук ще се появи едно значително научно бъдеще. Но както казах, колкото и парадоксално да звучи, исках да го спомена накратко, но мога само накратко. И точно както - и отново, това се крие в разширяването на мирогледа на Гьоте - точно както нещо космическо се изразява в растението, така и нещо космическо се изразява в цялото човешко същество - но в това духовно човешко същество, което откриваме, когато отделим волята от инстинктите, от физическото. И човек наистина преживява микрокосмоса в - както е бил наречен - макрокосмоса. Човек трябва само да се научи, чрез пробуждането на вътрешното съзнание, на духовното съзнание, да преживява макрокосмичното човешко същество и по този начин ще намери пътя от обикновеното възприятие към нещо, което може да доведе до решението на човешката загадка, доколкото това вече е възможно за човешките същества.

Отново, именно чрез разширяване, трансформация, метаморфоза на съзнанието, а не чрез използването на обикновеното съзнание, каквото е, човек навлиза в мистерията на човешкото същество. Така това, което онзи ден се характеризираше като човек, събуждащ се от сън и чрез намесата на волята си във външния свят, свързва това, което иначе е преживяване на сън, с външния свят и по този начин го издига до реални ментални образи. Точно както по този начин той прави своя Аз реален или поне го чувства реален, така човек се събужда чрез събуждане на вътрешния човек, който използва духовното око и духовното ухо в етерното тяло - както се изразява Гьоте.

И ако вземете всичко това заедно, включително казаното за философското третиране на подсъзнанието, ще откриете отново, че нищо не е представено произволно в Духовната наука или антропософията, а по-скоро нещо, към което се насочва човешкото развитие, човешкото духовно развитие. Съществуващите копнежи се задоволяват от това, което Духовната наука, за разлика от Хартман, Майърс или Джеймс, не представя като хипотеза, а превръща в реалност, като наистина отделя вътрешното човешко същество от човека, който осъзнава себе си в обикновеното съзнание, като наистина събужда по-висше съзнание в рамките на обикновеното съзнание, спрямо което обикновеното съзнание изглежда толкова живо, колкото в света на сънищата, точно както човек може да живее в свят на сънищата, докато спи, спрямо обикновеното съзнание. Всичко това са реалности.

Но хората с по-голяма дълбочина, хората, които са успели да съчетаят самонаблюдението с наблюдението на света, винаги са имали усещането, че това е така, че човешките същества наистина могат да придобият висше съзнание, докато обикновеното им съзнание се отнася към това висше съзнание като света на сънищата, света на образите в сънищата, към преживяванията от ежедневието.

Трябва да се посочи само едно нещо, което посочих и в книгата си „Vom Menschenrätsel“ („Загадката на човека“), която беше публикувана наскоро: как Йохан Готлиб Фихте, бащата на Имануел Херман Фихте, е бил напълно наясно, че трябва да има висше съзнание по отношение на обикновеното съзнание.

Следователно той описва света на обикновеното съзнание по странно парадоксален начин. Но парадоксът спира, когато човек разгледа връзката между обикновеното съзнание и съзерцателното съзнание от гледна точка на антропософията. Фихте казва: „Образите са: те са единственото нещо“ – образи, което показва, че самото ни е само образ и познава образи от образи, когато сме в обикновения живот – „образи, които се носят, без нищо да ги свързва“.

Точно както будното съзнание става ясно, че съзнателното съзнание е само нещо, което съпътства физическите процеси и трябва да се обясни от будното съзнание – не обратното, не може да се обясни будното съзнание от съзнателното съзнание – така и тези, които се задълбочават в антропософията или Духовната наука, знаят, че обикновеното съзнание и неговото съдържание трябва да се обяснят от сферите на духовния свят, в които прониква пробуденото, наблюдаващо съзнание.

Така виждаме как Духовната наука или антропософията по никакъв начин не противоречи на истинския научен подход на съвременното. Това е и една от най-съществените и характерни черти на антропософията: че антропософията или Духовната наука, както подобни начинания от по-ранни времена или дори на настоящето, не се свързва директно с религиозния живот, а по-скоро се свързва с научния живот и търси взаимоотношения с него. И тази разлика обикновено не се взема предвид достатъчно. Отново и отново антропософията или Духовната наука, както е предвид тук, се бърка с по-стари или съвременни мистични начинания, които вземат своята отправна точка, своя произход, от религиозния опит. Където и да е антропософията първоначално да води в религиозен план, нейният произход е в научния опит. Духовната наука или антропософията е произвела това, което научните нужди на съвременното са породили Духовната наука или антропософията. Ето защо Духовната наука или антропософията се различава в много отношения от мистичните или други начинания, с които се бърка, които произтичат или са възникнали от това или онова религиозно вероизповедание. Последните винаги приемат субективен характер и следователно водят до сектантство. Антропософията или Духовната наука никога не може да доведе до сектантство или субективизъм, до затваряне в определено субективно религиозно преживяване. По-скоро, тъй като е възникнала от научна нужда, антропософията или Духовната наука ще приеме

характера, който носи науката, характера да бъде валидна за всички хора, характера да бъде разбираема за всички хора, точно както науката може да бъде разбрана и осмисляна от всички хора, само че в много по-висока степен, както отбелязах онзи ден.

Но от тази предпоставка следва и нещо друго. Видяхме, преживяхме как точно видят научен подход, който беше характеризирал в началото на тази лекция, е отклонил хората от истинския религиозен живот. Не сме ли преживели как хората, които са искали да бъдат просветени от по-новия материалистически научен мироглед, са се отвърнали от истинския религиозен живот? Как са вярвали, че трябва да търсят просветление именно като се откажат от истинския религиозен живот? В Духовната наука или антропософията ще преживеем обратното, въпреки че днес много представители на религиозните общности погрешно вярват, че антропософията или Духовната наука може да се намеси в техните религиозни вярвания. Това няма да се случи. Тя ще доведе до обратното. Точно както външната наука по много начини е дистанцирала хората от религиозния опит, Духовната наука или антропософията ще ги върне обратно към религията, не просто към религиозен възглед, а към практическата практика на религията, защото Духовната наука въпреки това разпалва религиозния живот и религиозното разбиране от съвсем различен ъгъл. Тези, които вярват, че служат на своята религия, като се противопоставят на Духовната наука или антропософията, допускат най-голямата грешка. Те биха служили много повече на своята религия, като посочат, че тази Духовна наука, пътят през тази Духовна наука или антропософията, е най-модерният начин да се водят хората към разбиране на религиозния опит. Това е вярно като цяло, но и в детайлите.

Духовната наука или антропософията се развива по права линия, както е показано исторически днес, от научния живот. Но като задълбочава човешкото същество, като издига духовното човешко същество над обикновения човек, тя води и до по-дълбоко разбиране, нека кажем преди всичко, до по-дълбоко разбиране на християнството.

Уважаеми участници! Не вярвам, че някой, който вижда Духовната наука или антропософията като враг на християнството, наистина разбира и обича християнството и наистина признава неговото величие! Всеки, който не иска да признае, че християнството, въпреки величието си, все още не е разкрило цялото си величие. Или тогава, посочвайки това, което преживява в настоящето, би твърдял, че християнството вече е разкрило цялото си величие и би смятал всичко, което се случва сега, за следствие от християнството, което вече не разбира? По-добре е да се знае, че все още има много християнско, което може да бъде внесено в развитието на човешките същества, за подобряване и спасение на социалните и други аспекти на човешкия живот!

Духовната наука или антропософията ще бъде един от начините – и винаги ще се появяват нови пътища – да се водят хората към това, което се крие в дълбините на християнството. И отново и отново, докато казвам това, си спомням не за един естествен учен, а за един католически духовник, католически свещеник, който е бил ректор на университет през 90-те години на миналия век и който е произнесъл своята ректорска реч за Галилей, и като католически свещеник е посочил дълбокото научно значение на Галилей, който някога е бил заклеймен като еретик от Църквата, и като член на католически богословски факултет е признал пълното му величие. Но същият този католически свещеник, този дълбок и значим теолог и философ, също каза в същата реч колко погрешно е да се каже, по отношение на наистина добре разбраната наука, че тя може да се окаже наистина враждебна на християнството. Само една погрешно разбрана теория на естествената наука, а не истинската естествена наука, може да бъде враждебна на християнството. И този католик казва – цитирам съм това и в книгата си „Мистерията на човека“:

Позитивното християнство няма основание да отхвърля идеята за еволюцията като такава, ако естественият процес не се разбира просто като причинно-следствен механизъм, установен от вечността, и ако човекът не се представя като неин продукт.

И самият Лауренц Мюлнер го изразява изрично:

Така се появи новият мироглед

– той има предвид научния мироглед на Галилей –

често се оказваше в противоречие с мнения, които с много съмнително основание твърдяха, че произлизат от ученията на християнството. По-скоро това беше противоречие между разширеното световно съзнание на нова епоха и по-тясно затвореното съзнание на древността, противоречие с гръцкия мироглед, но не и с правилно разбирания християнски мироглед, на който беше позволено да вижда само нови чудеса на божествената мъдрост в новооткритите звездни светове, чрез което чудесата, извършени на земята, божествената любов, извършена на земята, можеха само да придобият по-голямо значение.

Това е истински католически свещеник, човек, който мисли в истински християнски смисъл, който знае, че християнството не е застрашено, когато чудесата на божествената творческа сила се търсят в новооткритите светове, и че това, което се намира в законите на природата, не работи срещу признаването на чудесата на божествената любов, извършени от Христос на земята, а че те само придобиват по-голямо значение в резултат на това. Така че може да се каже също - както си позволих да изразя в книгата си „Мистерията на човека“:

Позитивното християнство няма основание да отхвърля идеята за духовно преживяване в душата като такава, ако духовното преживяване не води до смърт на религиозната преданост и назидание и ако душата не е обожествена.

И всъщност, може да се каже заедно с Лоренц Мюлнер, католическия свещеник: Светогледът на немския идеализъм често се оказваше в противоречие с мнения, които твърдят, с много съмнително основание, че произлизат от ученията на християнството. По-скоро това беше противоречие между светоглед, който

признава духовната природа на душата, и такъв, който не може да достигне до тази духовна природа - противоречие на погрешно разбираня научен начин на мислене, но не и на правилно разбираня християнски светоглед, на който беше позволено да вижда откровения на божествена сила и мъдрост само в истинските духовни преживявания на човешката душа, чрез които преживяванията на религиозна преданост и назидание, както и силата за изпълнение на задълженията на любовта. Точно както никой не е трябвало да се страхува, когато Америка е била открита, че тъй като в Америка трябва да живеят хора, които не знаят нищо за Христос, откриването на Америка следователно може да бъде опасно, защото неверието може да произлезе оттам, точно както никой не би могъл да счита откриването на Америка за опасност за християнството, нито пък откриването на духовни светове трябва да се счита за опасност за християнството. Защото, както тези, които познават християнството в неговото вътрешно значение, знаят, че това, което християнството съдържа в себе си, има способността да се разпространява навсякъде, дори във всички все още непознати физически светове, така и тези, които разбират християнството, от една страна, и духовното изследване, от друга, знаят, че християнството има съдържание, което не губи по величие, а само печели по величие и свръхсила в сравнение с всички възможни духовни светове, които все още могат да бъдат открити чрез духовното изследване или антропософията. И по същество, тези, които мислят дребно за силата на християнството, които не я смятат за толкова голяма, че да си казват: Точно както никое физическо изследване не може да бъде опасно за християнството, така и никое духовно изследване не може да бъде опасно за християнството! Защото, както никой не може да твърди, че щом в Евангелията няма нищо за географията на Америка или за условията в Америка, не бива да се говори за Америка, така и ако човек разбира християнството правилно, не може да твърди, че щом Евангелията очевидно не казват нищо за повтарящи се земни животи или за навлизане в духовни светове, както казва антропософията или Духовната наука, не бива да се говори за него. Тези, които разпознават и разбират християнството в истинската му величина, които го обичат в неговото въздействие върху света, именно за да могат да служат на християнството, ще бъдат вдъхновени от това, което Духовната наука или антропософията разпалва в човешките същества, няма да бъдат враждебни към последната. И дори може да се окаже, че някой би сметнал за нехристиянско да се противопоставя на Духовната наука или антропософията от гледна точка на християнството. Но това, което е толкова дълбоко вкоренено в по-новия духовен стремеж, както беше показано, със сигурност няма да бъде изкоренено!

Това е всичко, което трябва да се каже засега относно неоправданите атаки срещу Духовната наука от религиозна страна. Тези атаки срещу Духовната наука идват от всички страни. Тъй като духовното изследване води началото си от науката, то естествено се възприема като нещо аматьорско от преобладаващата научна

общност. Но ако човек вземе предвид какво се е случило във връзка с външната наука през последните десетилетия, бих казал, важното самопознание на човечеството, което се е случило там, тогава човек ще може да развие достатъчно смелост и вътрешна решителност, за да повярва в прогреса на антропософията или Духовната наука по правилно обоснован начин. Вече посочих колко много трябваше да се оттеглят някои хора, които в Едуард фон Хартман, който първоначално е бил само философ, виждаха само духовния свят, които искаха да видят само дилетанта в Едуард фон Хартман, когато той им показва, че знае това, което те знаят, и е способен да прецени, и много повече освен това! Но този ход на научното изследване е поучителен, доколкото това научно изследване искаше да доведе до мироглед. Защото нищо не бива да се възразява срещу научното изследване, ако то остава в рамките на своите граници, в които е постигнало такива възхитителни успехи. Но нека си спомним: когато се появи Едуард фон Хартман, основните му опоненти бяха сред тях – разбира се, мнозина днес искат да отидат отвъд Хекел, но в популярните и обикновените среди все още има достатъчно хекелизъм – но Едуард фон Хартман преживя най-лошите предизвикателства от онези, които вярваха, че са открили в новозавладения дарвинизъм истинската основа на един мироглед, мироглед, подходящ само за съвременните времена. И какво трябва да преживеем? Нещо много, много своеобразно! Бих искал да насоча вниманието ви към този последен момент: един от най-изтъкнатите ученици на дарвинизма – този на Хекел – е Оскар Хертвиг, биологът, теоретик на развитието и морфолог. Оскар Хертвиг е бил един от любимите ученици на Хекел и той признава, че е получил най-голямото си вдъхновение от Хекел. Аз самият често съм чувал Хекел да говори за Хертвиг като за един от най-добрите си ученици, като за човек, който е избрал да бъде и най-забележителният му сътрудник по пътя на познанието, който Хертвиг е избрал за себе си. И нека да разгледаме какво стана особено очевидно в последната публикация на Оскар Хертвиг! Какво е постигнал Хертвиг през времето, откакто е бил ученик на човека, който най-радикално е утвърдил дарвинизма като мироглед? Какво е постигнал Оскар Хертвиг? Истинското научно опровержение на дарвинизма от научна гледна точка! Защото това е делото на живота на Оскар Хертвиг, другаря на Хекел.

Може да се каже: това научно развитие като самопознание напредва бързо; не отнема поколения, но най-непосредственият ученик на Хекел, един от най-старите му ученици, един от най-ранните му ученици, опровергава всичко, което Хекел смята и е смятал за фундаментален импулс, фундаменталната природа на по-новия мироглед. И с какви остри думи Оскар Хертвиг, ученикът на Хекел, говори не само за радикалната форма на дарвинисткия мироглед, както е представен от Хекел, но и за всеки материалистично оцветен дарвинизъм, който се отнася само до чистата теория за произхода чрез кръвно родство на живите същества, който се отнася до принципа на полезността, до борбата за съществуване, до адаптацията и т.н. Как се

изразява Хертвиг? Той се изразява, като казва: Всичко това е преодоляно от последните изследвания, то вече не може да се обсъжда!

Това ще продължи да се обсъжда още дълго време в популярни лекции и в светогледите, разпространявани в обикновените среди. В този свят хората ще продължат да говорят още дълго за това, което се е случило чрез дарвинисткия мироглед, защото ще е нужно известно време, за да се примирят с факта, че дори най-ревностните дарвинисти днес опровергават материалистическия дарвинизъм и че Хертвиг не само обвинява дарвинизма, че е сгрешил в изследванията си и че е използвал напълно погрешни концепции и идеи, но и Оскар Хертвиг се противопоставя на материалистическия дарвинизъм по много по-изчерпателен начин. Той казва: Защо този дарвинизъм се е появил през деветнадесети век? Той се е появил по тази причина - не защото фактите на естествената наука изграждат такъв мироглед - а защото хората през деветнадесети век са измислили идеята да превърнат борбата помежду си, простото механично действие, материалния възглед, в свои закони. Ето защо те също са мечтали за природата: борба за съществуване, подбор на най-приспособените и т.н. Оскар Хертвиг казва нещо красиво в последната си книга, в която пише за опровержението на материалистическия дарвинизъм. Оскар Хертвиг казва:

Принципът на полезността, убеждението за необходимостта от неограничена търговска и социална конкуренция, материалистическите тенденции във философията са сили, които са играли основна роля в развитието на [съвременния] човек дори без Дарвин. Тези, които вече са били под тяхно влияние, с радост са приветствали дарвинизма като научно потвърждение на идеи, които вече са им били познати и скъпи. Сега те можеха да се видят, така да се каже, в огледалото на науката.

Тъй като хората искаха да мислят материалистично, те видяха себе си и своя материализъм отразени в огледалото на науката. Това е казано от един от най-ентузиасираните дарвинисти! И той продължава:

Сега той можеше да се види, така да се каже, в огледалото на науката.

Тълкуването на ученията на Дарвин, които са толкова двусмислени поради своята неяснота, позволява и широк спектър от приложения в други области на икономическия, социалния [и] политическия живот. От него всеки би могъл, като от Делфийски оракул, да извлече полезни приложения за социални, политически, хигиенни, медицински и други въпроси и да се позова на науката дарвинистка биология с нейните неизменни закони на природата, за да подкрепи твърденията си. Но какво ще стане, ако тези предполагаеми закони не са такива?

— и Хертвиг е доказал, че те „не са такива“ —

— не би ли трябвало да има и потенциални социални опасности при многостранното им приложение в други области? Не бива да се вярва

— казва Оскар Хертвиг —,

че човешкото общество е било способно да използва фрази като безмилостна борба за съществуване, подбор на [подходящото], полезното, целесъобразното, усъвършенстване чрез селективно размножаване и т.н., в приложението им към [най-разнообразните] области, като

например ежедневния хляб, без да бъде дълбоко и трайно повлияно в цялата посока на формирането на идеите им!

Това е научно самопознание! Всеки, който се отнася сериозно към интелектуалното развитие на човечеството, трябва да се вслуша в него. И същият този Оскар Хертвиг, който беше един от най-верните и най-добри ученици на Хекел и един от най-верните и най-добри наследници на Дарвин, същият този Оскар Хертвиг сега говори за това навсякъде в по-новите си книги: Трябва да се вслушваме в мислители като Едуард фон Хартман! Тук виждаме онези, които излизат от самата естествена наука, които първоначално посочват философските пионери на новия мироглед и които постепенно ще се превърнат в такива, които - след като са практикували дилетантство достатъчно дълго, както е правил Едуард фон Хартман по онова време - сега ще проявят достатъчно дълго дилетантство в Духовната наука или антропософията - които, след като най-накрая се осъзнаят, ще намерят пътя си, точно както Оскар Хертвиг сега е намерил пътя си към някога презирания, толкова атакуван, толкова дилетантски представен Едуард фон Хартман.

Самата Духовна Наука може наистина да погледне начина, по който много естествоизследователи все още живеят днес с убеждението, че решението на мистерията на човешките същества може да дойде от самата естествена наука. Духовният изследовател не подценява естествената наука; той признава нейния огромен напредък и знае, че без да стои на твърдата основа на естествената наука, не би могъл да каже нищо авторитетно и в Духовната Наука. Но изследователят на Духовната Наука въпреки това трябва да погледне по странен начин на онези хора, които вярват, че всички духовни изследвания вече са завършени от естествената наука и които очакват решението на мистерията на света, доколкото е достъпно за хората, да дойде единствено от естествената наука.

Не защото искам да посоча някого, когото смятам за незначителен, а защото искам да посоча някого, когото смятам за много значим изследовател на нашето време, бих искал да завърша, като спомена изследовател, постигнал огромни неща в областта на физиологията и химията, изследовател, оказал дълбоко влияние върху съвременните научни изследвания. В предговор този човек завършва с перспектива, която иска да даде за значението на това, което естествената наука може да бъде в наше време. Той завършва предговора си със следните думи – и тези думи са характерни, защото ни позволяват да видим, така да се каже, как чисто научният мислител се разкрива в начина, по който мисли – въпросният човек, когото, както казах, високо ценя, казва:

Понякога чуваме да се казва, че живеем в „най-добрия от всички светове“; трудно е да се каже нещо обосновано по този въпрос, но ние – поне естествените учени –
— казва той —

Можем да кажем със сигурност, че живеем в „най-добрите времена“, [...] че бъдещето ще става само по-добро.

А сега чуйте и се удивете какво казва този велик човек за Гьоте, великият познавач на природата и човечеството! Той казва, че човек може с великия натуралист и хуманист Гьоте:

Голямо удоволствие е

да се потопиш в духа на времето,

да видиш как е мислил един мъдрец преди нас

и как в крайна сметка ние сме стигнали толкова чудесно далеч.

Изтъкнатият естествоизпитател приема тези думи като своя изповед, която е извлякъл от значението на чистата естествена наука за времето си. Сигурно е прочел своя Гьоте по странен начин! Защото това, което той твърди тук като своя изповед – великият естествоизпитател – не са думи на Гьоте, а Гьоте ги влага в устата на Вагнер в своя „Фауст“, педантичният малък противник на Фауст; и вероятно е по-близо до мнението на Гьоте, когато откриваме тези думи на Вагнер във „Фауст“:

Как всяка надежда не изчезва от главата,

която постоянно се вкопчва в застояли доказателства,

копае алчно за съкровища с ръце

и е щастлива, когато намери земни червеи!

Това е по-скоро цитат от Гьоте, отколкото този, който великият натуралист твърди за себе си, истинските думи: „Колко чудесно далеч сме стигнали!“

Както посочих онзи ден, човек може да остане на почвата на Гьоте и да продължи да развива своите начала, както е необходимо в човешкото развитие, и тогава човек навлиза в здравословна Духовна Наука, след това човек стига до познание за човешкото същество чрез неговото съзерцателно, пробудено съзнание и по този начин се доближава до решение на човешката загадка, макар и по такъв начин, че след това се развиват нови загадки. Но , а по-скоро да посочи, че никой не бива да вярва, че Духовната Наука води до застой. Една загадка следва друга. Духовната Наука води именно до прогрес, не до отговора на всички въпроси, а показва пътя към решението на всички човешки загадки.

Гьоте обаче, който по негово време вече е успял да види как външната, чисто физическа естествена наука отдалечава от тайната на човека, а не го приближава към нея, е казал следните прекрасни думи:

Самият човек, доколкото използва здравите си сетива, е най-великият и най-точен физически апарат, който може да съществува, и именно това е най-голямото нещастие на съвременната физика, че експериментите са отделени от човека, така да се каже, и природата се разпознава само в това, което показват изкуствените инструменти, всъщност какво може да постигне, като по този начин я ограничава и доказва.

Гьоте не иска хората да бъдат изключени, когато става въпрос за разбиране на природата; и за него е ясно, че самите хора трябва да претърпят развитието, което наистина може да ги доведе до разбиране на света.

За това,

Гьоте продължава,

но човекът стои толкова високо, че иначе непредставимото е представено в него. Какво е струната и всичките ѝ механични части в сравнение с ухото на музиканта? Да, може да се каже: Какво са елементарните явления на самата природа в сравнение с човека, който трябва да ги опитоми и модифицира всички, за да може да ги усвои до известна степен?

Гьоте посочва от своя гледна точка как не е възможно да се разреши мистерията на човека чрез външно изследване – което е достъпно за обикновеното съзнание и което човек иска да отдели от човека. Той насочва от изследване, лишено от човешки същества, към сферата на изследване, в която човешките същества се поставят в пълна жизненост и духовност. От времето на Гьоте се е появила голяма част от това, което принадлежи към най-големите външни културни постижения на съвременното време. Тези културни постижения, разбира се, са напълно признати в своето величие и сила от Духовната наука. Духовната наука не желае регрес, а само вечния прогрес на човечеството и затова признава и всеки материален напредък, всъщност тя цени част от него именно защото той прониква в реалния свят и по този начин може да направи реалния свят плодотворен за човешките същества. Но Духовната наука може да бъде в хармония и с мислители като Гьоте, в които съвременното време е намерило особено характерен израз, защото е способна да го прави.

Съвременната култура, тази механична машинна култура, тази култура, която се е развила в търговски и социални отношения, твърде дълго е разглеждала развитието на човечеството от гледна точка на понятия, които съвременното човечество е формирало като материалистически понятия и които никога не са оправдани от самата природа. Днес видяхме как един естествоизпитател, както изрично казва блестящият дарвинист Хертвиг, „Това, което хората са измислили под формата на материалистически идеи, не е сбор от закони, които могат да бъдат открити във външната природа. Хората са измислили лъжи; природата не потвърждава тези лъжи“.

Е, тогава Духовната наука или антропософията иска да се развива към различно човешко съдържание, такова, което не се нуждае от модните думи „оцеляване на най-силните“, „борба за съществуване“ и т.н., а което ще произтича от реално познание за човешката душа и дух. И тогава ще стане ясно дали Духовната наука може да издържи на това, на което чисто научният дарвинистки подход не е успял да издържи.

Ако последният подход е вдъхнал в самата природа и в света понятия, които са опровергани от естествената наука, тогава Духовната наука или антропософията, в самата си същност, може много повече да се надява, че това, което тя намира като реалност у човешките същества, когато се прилага към наблюдението на природата и света, няма да бъде опровергано от света, както беше при дарвинизма, светът го опровергава, а че светът и неговите наблюдатели потвърждават точно това, което

душата намира в себе си и в духа. Въпреки всички противопоставяния, Духовната наука гледа спокойно към бъдещето и знае, че то няма да бъде като материалистическия дарвинизъм, че природата опровергава теорията, а че от здравите основи на здравата човешка душа ще се открие такова съдържание на душата, че истините на културата и цялото световно развитие ще отразят обратно основата на това душевно съдържание. Дали самият свят наскоро е опровергал миросглед, в който може да се вярва с надежда? — Духовната наука или антропософията се надява, че нейният миросглед няма да бъде опроверган, а ще бъде все повече потвърден от това, което блести като дух, като душа на човешката душа, човешкият дух от цялата вселена!

Защото едно добре обосновано познание за това ще донесе Духовната наука или антропософията, за в бъдеще и вече в настоящето, че светът не е основан на механизъм, че светът не е основан на материя и субстанция, а че светът е основан на дух, и че човешките същества се справят добре, когато живеят в дух и търсят своя прогрес и спасение в развитието на световната история и в сферата на човешкото съвместно съществуване чрез духа!

Човешката душа и човешката съдба във връзка със световното развитие от гледна точка на духовната наука (антропософия)

Уважаеми присъстващи, след като си позволих свободата да се позова в лекциите, които ми беше позволено да се спра тук тази есен на основните принципи и цели на Духовната наука или антропософията, както се разбира тук - след като се постарях в тези лекции да покажа как този клон на Духовната наука по същество се характеризира с научно начинание и научна основа, научна основа, която му позволява да бъде в хармония с истинските резултати на съвременната естествена наука - бих искал днес да си позволя, уважаеми присъстващи, да посоча някои от резултатите от това изследване на Духовната наука. Въпреки че антропософски ориентираната Духовна наука, както е разбираемо - както е било казвано тук многократно - е обект на атаки от различни страни, често доста страстни, все пак бих искал да се въздържа, поне в основната част на лекцията си, от позоваване на обичайните възражения, особено днес, и да се огранича до представяне на няколко неща, бих казал в чисто разказвателна форма. Правейки това, разбира се, ще се изложа на опасността, че недоразуменията могат да възникнат още по-лесно; но тъй като двете лекции тази есен положиха основите и демонстрираха изцяло научната основа, може би е позволено, за да не се повтарям твърде много за онези слушатели, които са тук по-често, първо да говоря в такава разказвателна форма за преживяванията на самия духовен изследовател.

Дами и господа, именно видът изследвания, наричани тук Духовна наука, са най-оспорвани и това е така, защото все още са много далеч от съвременните човешки ментални образи, навици на мислене и навици на чувстване, за да се позоват на този вид изследвания. Но това е само тази непознаваемост и след като тази непознаваемост бъде преодоляна в близко или далечно бъдеще, ще стане очевидно, че поне голям брой хора вече ще открият, че Духовната наука е в пълна хармония с научния начин на мислене.

Преди всичко, трябва да се отбележи едно нещо във връзка с това възражение, а именно, че последните развития в естествените науки – както често съм подчертавал тук – през последните години доведоха до големи и значителни прозрения за световния контекст. А Духовната наука е максимално далеч от това да не желае да признае големия напредък на естествените науки. Едно нещо обаче многократно се очертава за много хора от мирогледа, който те вярват, че са формирали въз основа на добре установена естествена наука. Тези хора стигат до това, което наричат „граница на познанието“, за което казват: Докъдето стига сетивният опит, докъдето стига мисленето, което се занимава с сетивния опит, до схващане на определени връзки в природата, а също и връзки между естественото съществуване и самото човешко съществуване; но тогава има определени граници,

които хората не могат да преминат, и отвъд тези граници се крие всичко, което е свързано с мистериите на човешкия душевен живот, включително онези връзки в света, които могат да бъдат обобщени с простата, но за човешкия живот изключително смислена дума „съдба“.

В едно отношение антропософската Духовна Наука, както я имам предвид тук, е в пълно съгласие с това отношение на естествената наука, когато се казва, че това, което присъства в обикновения живот като човешка способност за познание, това, което човешките същества придобиват по отношение на когнитивните способности, без, така да се каже, да поемат контрол над собствения си душевен живот чрез самодисциплина, води до границите на познанието. И именно чрез придържането към тези граници на познанието, чрез острото фокусиране на тези граници, естествената наука е успяла да следва такива сигурни пътища през последните десетилетия, дори векове. По пътищата, които се извървяват в рамките на тези граници, сега е невъзможно да се стигне до прозрения за природата на душата у човешките същества; в рамките на тези пътища Духовната Наука е в пълна хармония с естествената наука. Но Духовната Наука показва, че е възможно да се опишат когнитивните способности, които възникват не чрез обикновено - без човешка намеса в хода на жизненото развитие - а с когнитивните способности, които спят в дълбините на душата в обикновения живот и могат да бъдат извадени от тези дълбини на душата чрез определена самодисциплина. И именно за това, което възниква във връзка с такива познавателни сили, непознати за обикновения живот и които могат да бъдат извадени от дълбините на душата, бих искал да говоря днес.

Съществува първа когнитивна способност, която си позволих да нарека имагинативно познание в книгата си „Как да познаваме висшите светове“ и в моята „Окултна наука“. Тя е, така да се каже, първият етап на познанието, който надхвърля обикновеното научно познание. Както казах, за да не се повтарям твърде много за онези уважавани слушатели, които често седят тук на тези лекции, бих искал да се въздържа от повтаряне на казаното в по-ранни лекции и най-вече да не говоря подробно днес за самодисциплината, която душата трябва да практикува, за да постигне такова знание, тоест имагинативно познание. Бих искал да се позова на току-що споменатите книги, в които ще намерите интимния начин, по който душата трябва да поеме контрол над себе си, за да стигне, в хода на издиганията, които се постигат, със себеотрицание, но и с вътрешна смелост, вътрешна енергия и вътрешна сила, до точката, където, точно както в хода на нашия естествен живот в детството, постепенно се появяват естествените сили на познанието, други сили – които обаче могат да се появят само когато душата поеме контрол над себе си – други сили се появяват.

Въпреки това, бих искал да спомена, бих искал да спомена, от гледна точка на собствения опит на духовния изследовател, как душата напредва към това

въображаемо познание. Няма да повтарям отделните упражнения тук днес, но бих искал да отбележа, че едно съществено нещо - има много упражнения, които могат да се направят - но едно съществено нещо, и наистина едно съществено нещо, което най-надеждно води до въображаемо познание, едно съществено нещо може да бъде постигнато за духовния изследовател, като вземе, бих казал по вътрешен, практически начин, много сериозно това, което в обикновения живот се нарича граници на познанието. За да се вземе това сериозно, човек първо трябва наистина да се е опитал да стигне до такова мислене с вътрешно остро концентриран мисловен живот, с насочване на мислите си към дадена задача, със събиране на всички душевни сили; човек първо трябва да е стигнал до точката не само хипотетично да приеме обикновените граници на познанието, не само да ги философски разсъждава по някакъв начин, но и да ги преживее. Човек трябва да е стигнал до точката, в която е довел мисленето си до такава острота, че да си каже: Това, което можеш да постигнеш с това мислене, стига дотук; но сега, сега наистина стоите на такава граница, че знаете: С това, което можете да постигнете чрез личните си сили, които можете да развиете чрез мислене, не можете да стигнете по-нататък.

И тогава човек чувства, че естествената наука не греши чак толкова, когато свързва това обикновено, ежедневно мислене с физическия инструмент на мозъка или нервната система като цяло. Защото, когато човек преследва концентрираното мислене достатъчно далеч, той чувства, че именно физическите граници, физическите, бих казал, неспособности, сега му пречат да продължи по-нататък. Инструментът няма да даде нищо повече. Тогава човек трябва да има примирението да спре сега, да не се опитва да реши който и да е световен проблем, който и да е духовен въпрос насила чрез мислене или чрез обикновени ментални образи, както е свикнал да прави в естествените науки; човек трябва да има примирението да може да спре сега, да преживее как в известен смисъл мисленето му е достигнало граница.

Това е смислено преживяване. Защото, скъпи присъстващи, за да се развие пълно, сериозно убеждение, че човек не може да достигне нещо, не може да го достигне чисто вътрешно, че иска да достигне, е необходима силна вътрешна смелост на мисълта. Но след това, когато човек наистина е достигнал такава граница чрез концентрация на мисълта, тоест засилено, вътрешно усилено мислене, достигне такава граница, тогава осъзнава: мисленето, което преди това е чувствал интимно свързано със себе си, става независимо, еманципира се от личността, в която е затворен. И докато преди това е бил мислител - в известен смисъл, разбираш всичко духовно и душевно свързано вътрешно - вие ставате в известен смисъл вътрешен духовно-душевен зрител на това как продължава това, което самият вие досега сте ръководили като мисловен процес. И това се превръща в преживяване. И е важно това да се превърне в преживяване за самия духовен изследовател.

Преходът се превръща в преживяване, това вътрешно преживяване, което иначе се изразява с думите „Мисля“, че то преминава в „то мисли в едно“. Мисълта схваща себе си, мисълта е пропита със собствен живот.

След това, наблюдавайки как това, което преди е било свързано с вас, се отделя и как мислите продължават да действат върху отделените вълни, можете да придобиете жив опит за това, което проникателният и дълбокомислещ швейцарски изследовател Трокслер, споменат наскоро в лекцията, нарича през първата половина на деветнадесети век: свръхсетивно тяло в човешкото същество - „Schema pneumatikon“, казва Трокслер. Тук, в тези лекции, то често е наричано „етерно тяло в човека“. Човек може да усети как иначе се изправя пред външни обекти, гледайки ги през сетивата си, как сега се изправя пред собственото си тяло като външен обект и е преминал с цялото си същество в нещо много по-духовно, в нещо независимо духовно. Но в тази духовна сфера човек има специални преживявания. И сега, скъпа публика, е необходимо да се има предвид едно нещо, за да не бъде погрешно разбрана Духовната наука, както е предвидена тук: Когато духовният изследовател придобие необходимото спокойствие по отношение на всичко, което вече описах по отношение на вътрешните си преживявания, и сега наистина остане в това състояние на наблюдател на мисленето, което се е еманципирало от него, тогава той забелязва как това мислене се трансформира в образно преживяване на един напълно нов свят, истински образно преживяване. Но това образно преживяване не се нарича имагинативно познание, защото е въображение, а защото протича в образи, но се преживява от човека в това състояние по същия начин, както сетивните реалности иначе се преживяват чрез външните сетива. Само че се преживява нещо друго, нещо, за което човек няма представа, когато наблюдава света единствено със сетивата. Но както съществува пъстър, звучащ, възприемаем свят за сетивата около нас, така съществува и свят, който се появява в бушуващи, преплитащи се образи – но образи, които са пропити от сили – резултат от това, което описах.

И след известно време човек открива как това, което в известен смисъл произлиза от мисленето като такъв въображаем свят, съдържа определени сили, които протичат през целия ни живот между раждането и смъртта, но не се възприемат в обикновения живот. В обикновения живот ние преживяваме в будно състояние – тоест с будно съзнание – че можем да възприемаме чрез светлината и други външни елементи. От момент на момент ние преживяваме това, което наричаме наш свят. Но след това, когато сме влезли във въображаемия свят, ние преживяваме това, което живее в нас като формиращи сили, като сили, които ни водят от раждането до смъртта, така че те са формиращите сили в нас, които носим от един момент от живота до следващия; и от този момент нататък ние знаем: макар че човешките същества не осъзнават това в обикновеното си съзнание, те живеят в такъв вътрешен свят – и само защото самите те са част от този въображаем свят –

така че това, което той носи със себе си като външно физическо тяло, не е лесно за възприемане във всеки момент. Защото, ако силите, които могат да бъдат възприемани само в образи, във въображаеми образи, напуснат човека – а в смъртта те го напускат – тогава човекът веднага се превръща в труп; тоест, от този момент нататък физическото му тяло е подчинено на физичните и химичните закони на външния сетивен свят. Това, което сега се е появило, е възприятие, съвсем различно от това, което е било в нас до момента, в който сме стигнали. Това е, както казах, един преплитащ се, вълнуващ се свят от образи, но от образи, които ни теглят по вълните на силите на съществуването, които ни обгръщат.

И сега трябва да обърна внимание на това, което трябва да се разбере ясно, за да не възникват отново и отново недоразумения относно Духовната наука.

Човешките същества достигат до граница, както описах. От тази граница нататък те трябва в известен смисъл да се отдадат на оживялия мисловен процес, който се трансформира в образи, които ни показват, във връзка с цялата вселена, която се появява в образи, в духовни образи, в „сензово-свръхсензови образи“ - бихме могли да кажем, използвайки [този израз] израза на Гюте -; но в целия този процес, доколкото е от значение за духовното изследване, скъпи присъстващи, човешките същества са напълно съзнателни, точно както винаги са напълно съзнателни в будно състояние. В този момент такова вътрешно преживяване, такова вътрешно събитие, вече не принадлежи към методите на духовното изследване, както го имаме предвид тук, ако има някакво притъпяване на съзнанието, нещо, което представлява по-малко - подобно на сън състояние на съзнание - от нормалното будно състояние. Напротив, за да може човешкото същество да следва този процес, който описах тук, неговото съзнание трябва да стане по-интензивно, по-силно, по-могъщо.

Следователно, скъпа публика, би било изключително аматьорско да се бърка това, което живее в духовния изследовател, с нещо, което вече е много добре познато във външната наука днес, с някакво хипнотично или медиумично състояние. Всички тези състояния, чрез които обикновеното съзнание се понижава, всички тези състояния тласкат хората надолу към по-ниско ниво на съзнание или дори до безсъзнание. Това, което описах, води хората до по-активно състояние на съзнанието. Следователно е просто аматьорско да се вярва, че духовният изследовател се обръща към някакви душевни сили или душевни състояния на човешкото същество, които се намират в подсъзнанието.

Ако прочетете книгата ми „Как да придобием знание за висшите светове“, ще видите как самодисциплината, за която споменах, води до състоянията, които имам предвид, и как тази самодисциплина изключва всякаква възможност по някакъв начин да не се види това, което може да влезе в душата само несъзнателно или от подсъзнанието. От информацията там ще видите също как всичко, което се случва чрез медиумични средства, е строго изключено от това, което е описано тук като метод за духовно изследване.

По този начин, казах аз, ние достигахме до живо разбиране на формиращите сили на човешкия организъм. А тези формиращи сили съдържат всичко, което наистина е в основата на човешкото мислене и менталните образи. Сега може да допринесе нещо за разбирането на това, което всъщност се има предвид, когато сега сравня, по отношение на тези формиращи сили в човешкото същество, частта от формиращите сили, живите формиращи сили на цялата вселена, които съставляват неговото така наречено етерно тяло или - както казва Трокслер - „schema pneumatikon“ - когато добавя няколко думи за връзката между тези формиращи сили в човешките същества и формиращите сили в животните.

Това, което човешките същества носят в себе си като свое етерно тяло, може да се открие и при животните, но то се съдържа в тях по съвсем различен начин. Ако наблюдаваме животните с това имажинативно познание, чрез което етерното тяло на животното също може да стане видимо, ако погледнем животните с това познание, тогава откриваме, че при животните сборът от тези формиращи сили е напреднал до такава степен, че тези формиращи сили са се изляли изцяло във формата, във формата на отделните органи. Животните са в известен смисъл пълно отражение на това, което се крие в тези формиращи сили, така че не можем да открием нищо при животните, което да се откроява силно като специално етерно тяло отвъд това, което е във физическото тяло. Всичко, което съставлява физическите органи, инструментите на животното, е възникнало чрез силата на тези формиращи сили.

Тези формиращи сили, бих казал, са кристализирали в тези органи - това е само сравнение, но показва какво се има предвид - кристализирали са, точно както водата кристализира в лед, кристализирали са по такъв начин, че може да се сравни с факта, че когато едно количество вода се превърне напълно в лед, не остава нищо повече от вода. Различно е при хората; хората също - както е ясно от обясненията, които дадох - са, по отношение на това какво е тяхното физическо тяло, отражение на тези формиращи сили. Те, така да се каже, са се изляли в органите; те са кристализирали като вода в лед. Но това, което е характерно за човешките същества, е, че остават специални формиращи сили, които не навлизат във физическите органи, така че човек може да сравни това с количество вода, което кристализира частично в лед, но част от водата остава. И това, което остава, е свободното човешко етерно тяло, което е това, което прави възможно хората да не се развиват в живот, който е напълно определен вътрешно, както правят животните, а да останат способни на развитие в известен смисъл през целия си живот между раждането и смъртта. Така че хората притежават в себе си нещо, способно на развитие, сбор от формиращи сили, способни на развитие на формиращи сили. Това показва, че онова, което хората могат да осъзнаят чрез въображаемо познание, вече разкрива тяхното издигане над животинския свят.

Когато човешките същества напреднат към това въображаемо познание, тоест, когато постигнат себепознание за онези сили, които ги съпътстват през целия им живот, които ги поддържат живи, които предотвратяват физическото им тяло да се превърне в труп, когато се издигнат до възприятието на тези сили, тогава те също така опознават всичко в своята среда чрез такива формиращи сили. Неговото въображаемо познание може да се разширява все повече и повече. Той се научава да разпознава това, което живее в растителното царство като етерна физичност, която също така предотвратява растителното тяло да се превърне в труп във всеки един момент; той се научава да разпознава етерната природа - природата на формиращите сили в животинския свят; но той също се научава да разпознава, че около него има духовен свят, който се простира отвъд чисто сетивно-физическото. И преди всичко, човешкото същество се научава да разпознава, че това, което самият той е, се състои от определени членове. Той отхвърля първия член в смъртта като свой физически труп; с това човешкото същество преминава през портата на смъртта.

За тези, които развиват въображаемо познание, физическото тяло сега е предадено на физическите и химичните сили на земята, но човешкото същество е, в известен смисъл, във второ, свръхсетивно тяло, което може да бъде възприето чрез въображаемо познание. И човешкото същество носи това тяло със себе си в продължение на дни. След дни то го полага като втори, свръхсетивен труп, така че обикновеното познание, възприятието на човешкото същество като душа, се разширява в въображаемо познание, макар и не много след смъртта в началото, но за няколко дни след смъртта, тъй като се забелязва, че човешкото същество сега живее в един вид свръхсетивна, ефирна физичност, която то полага като втория си труп. Този втори труп се предава на формиращите сили на вселената, точно както физическият труп се предава на химическите и физическите сили на земята. Тогава човешките същества се научават да разпознават всичко във въображаемия свят, други същества живеят в такава свръхсетивна физичност, а не във физическо тяло като самите хора или като животните.

Както виждате, това чисто въображаемо възприятие не води до много дълбоки прозрения в мистерията на смъртта. Но ако човек продължи с тези упражнения, за които днес само загатнах и които само донякъде характеризирах като достигане на границите на мисълта, ако човек продължи с тези упражнения, ако те имат силата и интензивността и най-вече необходимото спокойствие, за да ги продължат, тогава той ще достигне точката, в която в придобитите мисловни образи и възприятия – което може да се опише като обхват на въображаемото познание – бих казал, че сили, подобни на волята, се вливат от всички страни, точно както силите на волята се вливат в човешкото същество, когато то преминава от мисловен образ към движението на ръката, към някакво външно действие, точно както силите на волята се вливат в човешкото същество; така в тези образни възприятия – които формират

съдържанието на въображаемото познание – в тези образни възприятия проникват сили, които са като електрическите и магнитните сили в света, които не са там за обикновеното съзнание, защото се вливат само в онези възприятия, които са въображаеми.

И от този момент нататък човекът знае: не само че около него има свят, който се отразява в образи, но тези образи са откровения, израз на истински духовни същества. Душата се чувства като гражданин на духовен свят, точно както се чувства като гражданин на свят от сетивни същества тук, в сетивния свят.

Въпросните духовни същества могат да говорят на душата само чрез въображения, които трябва да бъдат възприети вътрешно и духовно. Ето защо духовният изследовател – както често съм споменавал тук – не може да говори по неясен, пантеистичен начин за духовен свят като цяло, за дух като цяло; за духовния изследовател това пантеистично говорене за дух като цяло е като да говориш за сетивния свят от гледна точка на общата растителност и да се интересуваш само от растенията, „тавата“ в растенията, а не от лалетата, лилията, розата и т.н. Духовните изследователи не се сблъскват с един общо взето неясен, пантеистичен духовен свят, а по-скоро с отделни духовни същества, които се различават от сетивните същества само по това, че не се спускат до сетивно въплъщение, а остават в духовното тъкане и бушване.

Когато обаче влезем в този свят, ние намираме човешката душа в състоянието, в което тя навлиза, когато след няколко дни тя се разделя с второто свръхсетивно тяло, което, както казах, може да бъде възприето чрез въображаемо познание. Когато човешкото същество, след като е преминало през пълната порта на смъртта, се раздели и с втория свръхсетивен труп, то вече се е превърнало в духовно същество, духовно същество, което живее живот - ще обясним нещата по-подробно след малко - който се случва между смъртта и новото раждане, ново земно съществуване, в което обаче човешкото същество тъче и живее в реален, действителен свят, който сега не се стреми да получи чувствен, физически израз чрез нещо, което може да бъде постигнато само чрез въображаемо познание, а което се изразява само чрез воля във въображението.

Виждате ли, скъпи присъстващи, общуването с такъв духовен свят, т.е. с реалния духовен свят, трябва да се осъществява чрез това, което човешките същества развиват в себе си; то може да се постигне само по този косвен път. Следователно, Духовната наука, в истинската си форма, както е посочена тук, трябва многократно да посочва, че е по същество само материалистично предубеждение на нашето време да се иска да се установи връзка с духовния свят, като се действа в известен смисъл толкова експериментално, колкото се действа във външна физическа или химическа лаборатория, чрез това, което се подрежда пред сетивата, се иска да се установи връзка с духовния свят. Когато човек види как се предпочита подобно сетивно посредничество, е необходимо да се отбележи, че Духовната наука не

трябва да се бърка с тези чувствени препратки към духовния свят. Какви грехове не са били извършени в това отношение от уважавани, велики, изтъкнати учени - няма да кажа от обикновени спиритисти - в тази област?

В момента има съобщения за книга, написана от един от най-уважаваните учени на нашето време за човешкия живот след смъртта, в която той посочва как иска да постигне връзка с духовния свят чрез медиуми, тоест чрез личности, чието съзнание не е възвишено, а помрачено, пренесено в съноподобното, покореното. Как се постигат такива връзки? Те се постигат чрез факта, че медиациите трябва да се осъществяват чрез онези условия, които човешкото същество придобива тук, в сетивния свят, чрез своя сетивен организъм. Писането - ние го учим само защото имаме физическо тяло, свързано с нашата душевна природа - изкуството на писането е нещо, което е изцяло зависимо от физическото тяло, което сме оставили при смъртта. По подобен начин, дори това, което се изразява в обикновената реч, зависи от физическия организъм на ларинкса и всичко, свързано с него; това, което се изразява в обикновената реч, е изцяло обвързано с физическото тяло, което сме оставили при смъртта. Независимо дали думите излизат, защото някой пише автоматично с притъпено съзнание, или защото почуква по масата - това винаги се основава на грешката, че това, което идва от духовния свят, идва от реалния духовен свят и може да се изрази чрез средства, които всъщност имат смисъл само в рамките на развитието на нашето физическо тяло, които са обвързани с развитието на нашето физическо тяло.

Следователно, Духовната наука трябва да посочи, че по този начин част от това, което човекът изхвърля като втори труп, като свръхсетивен труп, само няколко дни след смъртта, може да се прояви; защото в този свръхсетивен труп, който в известен смисъл е произвел физическите органи на самото човешко същество като формиращи сили, има нещо в него, което остава като спомен след смъртта. Защото това тяло не се разтваря веднага в духовния свят на живите същества, а се разтваря много бавно, оставайки в съществуване дълго време, и връзка може да се установи чрез такива подчинени сили, за които сега се говори. Но всъщност се установява връзка само, бих казал, с втори труп на човешкото същество, с втори остатък, докато след няколко дни истинският човек вече е загубил този остатък.

Това истинско човешко същество обаче е станало гражданин на духовния свят и точно както ние общуваме с другите чрез физическото си тяло – чрез писане или говорене – всичко, което е свързано с физическо тяло, истинското душевно-духовно човешко същество, което сега преминава през живота между смъртта и новото раждане, може да общува чрез него, така че комуникацията да достигне до съзнанието на другия, ако другият е способен да получава въображения и вдъхновения по същия начин, по който ние тук, във физическия свят, сме способни да получаваме прочетеното или изговореното. Защото, когато човешката душа възприема такова същество като човека, след като напусне второто си тяло, тогава

това ниво на познание може да се нарече „вдъхновено знание“, за разлика от просто въображаемото знание.

Моля ви да не мислите за думата „вдъхновено знание“ в традиционния смисъл на вдъхновение, а само в смисъла, който току-що посочих. Необходимо е да се използват думи, които вече са познати; но е необходимо също така, в случай на форма на знание, която е все още в начален стадий – подобно на състоянието на естествените науки по времето на Галилей или Коперник – да свикнете да мислите какво се има предвид под тези думи в контекста на тази напреднала форма на знание. Сега, дами и господа, това вдъхновяващо знание ни осигурява съществена част от нашето самопознание. За нашето самопознание, въображаемото знание ни дава сигурността, че [в живота ни] между раждането и смъртта носим в себе си формиращи сили, които ни водят от момент на момент. Вдъхновяващото знание ни дава повече; вдъхновението ни показва, че в живота ни се влива поток, който тече [навън] отвъд нашето раждане и ни е пренесъл от последния ни земен живот до раждането, чрез което сме влезли в този земен живот. Там бяхме чисто духовно-душевно същества; там бяхме същества, чиито откровения могат да бъдат преживени само във въображение или вдъхновение.

Но докато духовният изследовател осъзнава това, което се появява във вдъхновяващото познание, какво представлява човешкото същество, между смъртта и раждането живее сборът от духовно-душевните сили, за които се говори тук. Той живее чрез своите ефекти в нашия обикновен земен живот. В този обикновен земен живот между раждането и смъртта ние не сме зависими само от физическите и химичните сили, които живеят в нас по отношение на нашия организъм, нито сме зависими единствено от формиращите сили, които живеят по описания по-горе начин, които се отделят няколко дни след смъртта. По-скоро ние сме зависими от душевно-духовните сили, които се развиват в продължение на векове между смъртта и ново раждане в чисто духовен свят и които в известен смисъл се свързват с това, което получаваме от баща си и майка си, от нашите предци и от силите на природата, духовните сили, които се развиват в продължение на векове между смъртта и ново раждане в чисто духовен свят и които в известен смисъл се свързват с това, което ни е дадено от баща си и майка си, от нашите предци, във физическа форма. Точно както получаваме физическото си тяло от нашите предци, така и този чисто духовно-душевен аспект, който може да дойде в съзнание чрез вдъхновяващо познание, се свързва с това физическо тяло и има ефект – точно както физическите сили имат ефект във физическото тяло – ефект от нашето духовно-душевно минало. За да стане малко по-ясно какво се има предвид тук, бих искал да отбележа, че точно това, което се има предвид тук, хвърля светлина, в смисъл на Духовната наука, върху това, което се нарича въпрос за наследствеността по отношение на човешките същества. Този въпрос за наследствеността, както знаем, се третира по много начини много проникателно от съвременната наука - както знаем - по много

начини и е разбираемо, когато естествоизследователите днес разглеждат различни обяснения от Духовната наука и казват: „Нямате ли вие, духовните изследователи, чувство за строго научния метод, за аскетичния метод, който естествената наука използва, за да открие какво прави човек такъв или онзи, развива тези и онези способности в живота постепенно от детството до по-късна възраст, нямате ли представа как естествената наука се опитва да покаже как това, което се случва в сина, това, което се случва в дъщерята, се наследява от майката, от бащата, бабата, дядото и т.н., какви сложни проблеми са замесени тук?“

Е, скъпи присъстващи, духовният изследовател има усет за всичко това и отговаря на естествената наука само като казва, че напълно признава, в рамките на нейните граници, това, което естествената наука изважда наяве в тази област, че не отрича нищо; защото това е вечното недоразумение, че човек вярва, че духовният изследовател отрича нещо от това, което естественият учен изважда чрез своите примирени, себеотрицателни изследвания. Духовният изследовател трябва само да добави всякакви други неща; веднага ще разгледаме нещо, което вече споменах няколко пъти в тези лекции. Днес се казва, че това, което човек внася в света по отношение на характеристики, вътрешни темпераменти, предразположения, волеви импулси, поне естеството на волевите импулси, конфигурацията на мисленето му, това, което се преживява в развитието му, може да се проследи до това, което е наследено от неговите предци.

Книги са написани по отношение на отделни хора, в които този въпрос за наследствеността е разгледан по-специално. Такива книги могат да бъдат изключително интересни. Например, написана е книга за Гьоте, в която е проследена цялата линия на предците на Гьоте, доколкото е възможно. Тя показва, че Гьоте е развил определени характеристики до степен на гениалност, но ако човек погледне неговите предци, те винаги са имали поне една черта, свързана с тези характеристики, и човек би могъл, така да се каже, да разглежда Гьоте като комбинация от всички характеристики, които се срещат у неговите предци. Това е доста интересно; но въпреки това, макар и много правилно в своите граници, в него няма истинска логика и най-малкото онези, които искат да се консултират само с външен опит, трябва да се позовават на него, когато искат да решат подобни проблеми. Защото кога човек би могъл да бъде сигурен, че ще реши такъв проблем, че ще покаже, че наследствеността наистина предава духовни и психически характеристики от предците на потомците? Това, че един потомък, дори и да е блестящ потомък, проявява определени характеристики на своите предци, не е изненадващо, дори бих казал, че е нещо, което се разбира от само себе си, както често съм казвал, не е по-изненадващо от това, когато някой, паднал във вода, бъде изваден мокър; той просто приема това, през което е преминал. Наследствените му сили са преминали през тези на предците му и той приема това, през което са преминали. Човек би могъл да докаже, че духовните и психическите

характеристики наистина се предават на потомците само ако вземем конкретен прародител със специфични духовни и психически характеристики, например конкретен гений, и покажем как тези характеристики се предават на потомците. Ще оставим това настрана, защото би довело до много любопитни резултати.

Позоваването само на линията на предците на Гьоте не води доникъде, но позоваването само на неговите потомци също не води доникъде. Можем да видим, че няма реална фактическа логика в този въпрос. Но за какво става въпрос?

Ами, казах: Вдъхновяващото познание разкрива какво се случва между смъртта и новото раждане. Ние влизаме в съществуване като дете на определено семейство, като член на определена нация, заобиколени от определени условия на живот; вдъхновяващото познание ни показва, че това, което физически се разпространява от нашите предци до нас като поток от наследство, е свързано с духовно-душевния елемент, който живее в чисто духовния свят преди нашето раждане или, да кажем, преди нашето зачеване. Дами и господа, ние можем истински да създадем ментален образ на този духовен свят само ако знаем, че този духовно-душевнен елемент, за който говорим, не е някъде в духовна облачна кукувича земя, а там, където сме самите ние, където живеем, там е духовно-душевният елемент. Този духовно-душевнен елемент не се различава от физическия по отношение на местоположението, а по отношение на начина, по който се проявява.

Ние винаги сме заобиколени от духовно-душевния свят и този духовно-душевнен свят е винаги свързан и с физическия свят. Физическият свят винаги е откровение на духовно-душевния свят. Точно както ние, когато стоим тук, във физическите си тела между раждането и смъртта, носим душата в себе си във всичко, което сме и правим, сме израз на тази душа, така и духовно-душевният свят, който иначе е в духовно-душевния свят духовно-душевнен свят, също е свързан с физическия. И по-специално, цялата линия на предците ни нагоре през майка ни, баща ни, дядо ни, баба ни и така нататък, през много поколения, назад до времето, когато сме влезли в духовния свят чрез по-ранна смърт, е във връзка с това, което се случва тук под постоянното влияние на духовния свят, в който е нашата духовна душа, така че нашата духовна душа също работи надолу и сътрудничи във времето между смъртта и новото раждане. Това, което се случва тук, е под постоянното влияние на духовния свят, в който се намира нашият духовно-душевнен живот, така че нашият духовно-душевнен живот също има ефект и играе роля във времето между смъртта и новото раждане – разбира се, в това участват много фактори – но играе роля в цялата родова линия.

Всичко, което се случва в родовата линия: събирането на тази и онази двойка родители, събирането на тези и онези обстоятелства, които в крайна сметка водят до това определена двойка родители да имат физическата конституция, за да дадат тялото на конкретната душа, която трябва да бъде тук, всичко това е сътворено от нашата духовно-душевна природа преди нашето раждане или, да кажем, преди

нашето зачеване. Ние вече присъстваме в нашата родова линия, тоест в това, което прониква в нашата родова линия като сили. Вече присъства в нея. Следователно не става въпрос за това Гьоте да въплъщава своите духовни и душевни характеристики, като ги получава единствено като физически наследствен материал от своите предци, а по-скоро за това, че това, което неговите физически предци са развивали през поколенията, е повлияло на душата на Гьоте, която е действала в нея, докато не е навлязла във физическото тяло след раждането. Ето защо ние внасяме нашите духовни и психически качества, които са независими от физическото тяло, във физическо съществуване чрез нашето раждане от духовния свят, защото сме способни да окажем решаващо влияние върху развитието на физическите и сетивните качества, които преминават през родовата линия. Колкото и парадоксално да изглежда подобна истина и днес, скъпа публика, точно както други научни истини са били включени в човешкото познание като самоочевидни истини през последните няколко века, и особено през деветнадесети век, така и това знание ще бъде включено в човечеството, че между смъртта и раждането ние развиваме всичко, което можем да развием чрез преживяванията, които получаваме от духовния свят, че изпращаме силите, които черпим от духовния свят, като поток в начина, по който се развиват прародители, и накрая това, което се появява, е това, което за нас е правилна физическа конституция. Този духовно-душевен възглед за съществуването ще стане самоочевиден, след като преминем отвъд определени чисто материалистични предразсъдъци.

Знам много добре, че все още има много хора, които казват: „Е, това, което твърди човек, който казва, че човешките същества са достъпни до вдъхновяващо знание, е много добре обмислено, но няма основа в реалността.“ Познавам много хора днес, които казват: „Всичко това може да е добре обмислено, но му липсва основа в реалността.“ За духовния изследовател да кажеш, че му липсва основа в реалността, е все едно да кажеш, когато истината е била установена за първи път, че земята не лежи здраво върху нещо твърдо, а се движи свободно в пространството, че това не може да бъде, защото няма основа за това. Хората не могат да пренесат това, с което са свикнали чрез векове на логическа преценка за една сфера на живота, в друга сфера на живота. Ако можеха, нямаше да чуваме възражения като: липсва основа. Няма нужда от основа, когато едно осъзнаване е самоподдържащо се. И вдъхновяващото осъзнаване достига до онези светове, от които идваме, навлизайки в сетивното съществуване чрез раждане или зачеване, и в които работим със силите, които подготвят нашите вътрешни качества през поколенията, онези качества, които са решаващи за това, което постигаме в живота чрез проникването на темперамента, чрез проникването на волята, чрез конфигурацията на мисленето. Това, дами и господа, е именно област, където естествената наука вече ще се срещне с Духовната наука, точно както човек може да пробие тунел от две страни; ако се направи това по правилния начин с подходящите инструменти, ще се срещне

по средата. Така естествената наука, работеща от едната страна, ще се срещне с Духовната наука, която всъщност влиза от другата страна. И именно в тази област животът, включително животът, разбран от естествената наука, ще донесе на хората пълното потвърждение на това, което сега може да се приеме като твърдение само от онези, които изхождат от гледна точка на вдъхновяващото познание.

Но днес вече има някои разумно мислещи учени, които могат да посочат фактите, които идват под внимание, но все още не и това, което трябва да се крие зад тези факти по начина, описан като свръхсетивни сили. Ако се говори за чисто физическа наследственост, тогава би трябвало да се намери обяснение за факта, че различните потомци на едни и същи родители имат напълно различни характеристики. Разбира се, могат да се намерят всякакви софистични обяснения; но тези софистични обяснения няма да бъдат полезни за всеки, който е истински наблюдател на живота. Децата на едни и същи родители наистина показват определени основни прилики, но в рамките на тези основни прилики има разлики, които ясно показват, че е налице нещо различно от чисто физическа наследственост. Защото тази чисто физическа наследственост дава, бих казал, само определена обща насока и човек вижда как нещо специално, нещо специфично, което идва само от духовната душа, след това се вписва в тази обща насока.

Днес естествените учени вече наблюдават, че двама сина от едни и същи родители проявяват определени основни характеристики на характера си. Може да се каже, че по определен начин на схващане на мислите, по скоростта на мислите си, по прескачането от една мисъл на друга, по това, че са пулсирани от волята си в определени случаи, двамата си приличат. Както казах, естествените учени вече посочват такива неща. Но с развитието на тези двама сина в живота, единият става способен бизнесмен. Това, което е наследил - мога само да загатна за това накратко, но ако човек го разгледа по-подробно, става все по-ясно - това, което е наследил по отношение на образованието си, по отношение на начина, по който превръща волята си в действие, в реалност, го прави способен бизнесмен. В другия случай същата характеристика, скъпи присъстващи - говоря за един пример, но той може да бъде умножен стократно - води до измама! Откъде идва това? Много просто: именно чрез физическата наследственост човекът е тласкан в определена посока — и в двата случая еднакво, но индивидът, специалният, този, който в известен смисъл взема едни и същи качества в ръце и ги индивидуализира в способен бизнесмен, друг път ги индивидуализира в самозванец, тоест духовно-душевният аспект, който нахлува в наследствеността и който трябва да се търси само в неговия произход в духовния свят.

Трети вид знание, драги присъстващи, е това, което си позволих да нарека интуитивно знание в споменатите книги. Това обаче не се отнася до интуицията на някои смътни мистици или други хора, които искат да надхвърлят обикновеното

знание, а успяват само да постигнат инстинктивно разбиране на общо същество, обща реалност, която наричат интуиция. По-скоро се отнася до това, което е резултат от все по-нарастващата вътрешна самодисциплина, при която волята първо прониква във въображението и, както обясних, се изразява, така да се каже, като откровение на конкретни духовни същества от духовния свят. С напредването на това знание човек не само достига до откровение на волята на духовете в света около нас, но и започва да разпознава природата на духовните същества, точно както познава физическите и сетивните същества във физическия и сетивния свят чрез сетивното възприятие. И тогава, когато се случи това интуитивно познание, не само се случва това, което сега обясних, че човек наистина става пълноправен съгражданин на духовните същества около него, особено на онези духовни същества, които самите ние сме между смъртта и новото раждане, но също така става съгражданин на онези духовни същества, които никога не слизат във физическия свят.

Но също така: човек осъзнава какво е пренесено от предишен земен живот, който е преживял, и с което е било свързано развитието между смъртта и новото раждане. Защото, както обясних, силите, които сме погълнали между смъртта и новото раждане, оказват влияние върху нашето вътрешно същество, върху нашата природа, върху нашия темперамент, върху нашия характер, върху конфигурацията на нашето мислене, точно както силите, които сме погълнали между смъртта и новото раждане, оказват влияние върху обикновения ни живот между раждането и смъртта. По същия начин силите, които са пренесени от предишния ни земен живот, оказват влияние върху земния ни живот.

Защото нищо, скъпи присъстващи, не остава безследно в човешкия живот. Но бих казал, че е по-трудно да се прозре през това, което ни отделя от предишен земен живот, отколкото през това, което живее в нас и около нас между смъртта и новото раждане, но винаги действа чрез сили, които са възприемаеми само за интуитивно познание, [един] земен живот или в предишен земен живот или по-нататъшни предишни в следващите земни животи. Между раждането и смъртта винаги има сили в нас, които са несъзнателни и невъзприемаеми за външния живот, които са последици от това, което ги е причинило в предишни земни животи. Нищо, през което преминаваме, не остава безследно. Това, което преживяваме с външния свят, с различни същества от външния свят, с неодушевените предмети от външния свят, се свързва с нашата душа и дух и се пренася, бидейки абсорбирано и проникнато от това, през което преминаваме между смъртта и новото раждане, пренасяйки се в следващите земни животи.

Но какво има този ефект – това, което става видимо, така да се каже – в миналото като предишни земни животи, може да бъде доведено до съзнание само чрез интуитивно познание. Но какво е това, скъпа публика, което се довежда до съзнание? Това е, което обобщаваме с тежките думи: „човешка съдба“. Защото тази

човешка съдба първо се оформя вътрешно – както показах – от предразположенията, които наследяваме, които по същество зависят от живота ни между смъртта и новото раждане. Но тази съдба се оформя и от това, което се пренася от предишни земни животи. В нас присъстват сили, които, бих казал, продължават в линии, във времеви линии, обратно към предишните ни земни животи. Това са забележителни сили, сили, които – простете изрази, но е трудно да се намерят думи за такива неща, които са необичайни за обикновеното мислене – биха могли да бъдат сравнени с духовни всмукателни сили.

Фактът, че един предишен земен живот се пренася в настоящия земен живот, създава в известен смисъл празнота в душата. Тази сила на съдбата не е пълнота в душата, а един вид празнота, както когато изпомпваме въздуха от стая, където външният въздух веднага щом се направи дупка, веднага нахлува сам по себе си, така че ние носим в известен смисъл празни пространства от предишни земни животи - което е сравнително, но се разбира буквално - носим празни пространства в себе си и тези празни пространства засмукват това, което е външен живот, и чрез това сме водени от сили, които остават несъзнателни за нашето обикновено съзнание, към това, което след това ни засяга по такъв начин, че го наричаме наша съдба в контекста. С нашата съдба е свързано това, което формира живота ни между раждането и смъртта; то вплита всяко едно събитие в душата ни чрез начина, по който подсъзнателно се отнасяме към него, сила, която след това действа като засмукваща сила в следващия живот, така че да се случи събитие, към което самите ние сме привлечени.

Само си представете: ние сме привлечени от даден човек, срещаме го в живота и с него се развиват много специални обстоятелства. Това произтича от факта, че по някакъв начин вече сме били заедно с тази човешка душа в предишни земни превъплъщения. Чрез това, което се е развило между нас и него по това време, напълно без наше съзнание, може би именно без наше съзнание, са се развили такива привличащи душата сили, резултатът от които е това, което ние осъществяваме в настоящия си живот с него. Някой би могъл да каже: Но обстоятелствата на нашата съдба са толкова многообразни, че е трудно да си създадем ментален образ за това как те влияят на другия свят. За съжаление обаче днес има време само да посочим няколко отделни случая.

Но искам да посоча един пример. Да разгледаме човешка съдба. Може би посред един изпълнен с надежда живот се случва нещо елементарно; човекът е отведен до място, където, поради външни обстоятелства, среща смъртта си. Поради външни обстоятелства животът му е прекъснат. Случва се инцидент или болест го откъсва от изпълнен с надежда живот в сравнително ранна младост. Може да се каже, че това, което се развива в нормален живот преди смъртта, може да се представи като имащо същия ментален образ като семето, което се развива в растение и което осигурява основата за следващото растение, тоест това, което се развива в бавния

земен живот между раждането и смъртта, се пренася в следващия земен живот като духовно-душевно семе.

Но какво се случва, когато този живот внезапно угасне? Интуицията показва, че това, което се случва чрез такава елементарна смърт, при която душата внезапно е накарана да погледне целия този живот от другата страна, така да се каже, е, че чрез такова внезапно настъпване или такова преждевременно настъпване на смъртта за кратко време, в един миг, се преживява всичко, което човек би могъл да преживее в земен живот, продължаващ години или може би дори десетилетия. Такива неща, разбира се, не трябва да се случват, защото трябва да бъдат причинени от съдбата. Но когато се случват, те изглеждат на Духовната наука по такъв начин, че влакова катастрофа, която убива човек, има толкова голямо въздействие върху душата, колкото би било в противен случай в продължение на десетилетия - и че от тази влакова катастрофа произтичат такива сили, които сега се пренасят в друг земен живот - че от този един момент произтичат десетилетия последици.

Виждале ли, скъпи приятели, тук се откриват области на духовния живот, които Духовната наука едва сега започва да изследва; но това са области на духовния живот, които са тясно свързани с това, което човешките същества винаги трябва да чувстват и преживяват. И започвайки от точката, до която сме стигнали сега, Духовната наука ще излее върху човешкия живот знание за великите въпроси на съдбата в съществуването, като например как човешките същества могат да [решат] проблема със свободата само чрез вдъхновено знание, като изразят онези сили, които се проявяват в свободната им дейност в ефектите на свободната воля, като видят това в това, което възниква духовно и душевно от живота между смъртта и новото раждане, това, което трябва да считаме за съдба, възниква за интуитивно знание чрез преливането и преливането на онези сили, които са се образували в по-ранни земни животи.

Сега, скъпа публика, в заключение бих искал само да отбележа как видовете знания, за които говорих, които са разширения на обикновените сили на познанието, не само ни просветляват за човешките същества, не само за духовния свят, който ни заобикаля и в който пребивават онези, които са преминали преди нас през портата на смъртта, но и ни водят до разпознаване на световното развитие и неговата връзка с индивидуалното човешко развитие. В по-ранна лекция посочих как някои научни хипотези за развитието на Земята са довели до мрачни за много хора възгледи. Посочих как Херман Грим - който като изследовател на изкуството е развил изострена чувствителност към тези неща и ги е атакувал безрезервно - е стигнал до определени заключения относно менталните образи, които се развиват от тези научни хипотези за произхода на земното съществуване. Съобщих съответния пасаж в последната си книга „Мистерията на човека“ и бих искал да го

цитирам отново, въпреки че вече го представих миналия път, защото показва как хората, които не са повлияни от внушението, мислят за такива неща:

Преди много време, в неговия

— на Гьоте —

В младостта великата фантазия на Лаплас-Кант за произхода и евентуалната гибел на земното кълбо вече се беше зародила. От въртящата се мъглявина – децата вече учат това в училище – се образува централната гастропauза, от която впоследствие се формира Земята и като втвърдяваща се сфера преминава през всички фази, включително епизода на обитаване от човешката раса, в немислими периоди от време, като накрая се връща обратно в Слънцето като изгоряла шлака: дълъг процес, но напълно разбираем за [съвременната] публика, за чието осъществяване не е необходима външна намеса, освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на същата температура на нагряване.

Не можем да си представим по-безплодна перспектива за бъдещето от тази, която ни се налага днес като научно необходима. Кост от труп

— простете ми, но Херман Грим го казва —,

труп, около който гладно куче би направило заобиколка, би бил освежаващ, апетитен залък в сравнение с този последен екскремент на творението, като какъвто нашата земя в крайна сметка ще се върне обратно към слънцето, и именно жаждата за знания е това, с което нашето поколение приема подобни неща и ги смята за признак на болно въображение, което учените от бъдещите епохи отново ще приложат своята проникателност, за да обяснят като историческо явление на времето.

Е, скъпа публика, Духовната наука достига до прозрения за това каква е била Земята в миналото по различен начин, отколкото чрез обикновени научни спекулации.

Именно когато човешките същества напреднат към имагинативно познание, когато разпознаят себе си в силите, които са свръхсетивни жизнени сили, формиращи сили, тогава те научават по съвсем различен начин, че са членове на цялата жива - казвам жива Земя, а не на Земята, която просто геологията или минералогията познава отдавна - цялата жива Земя, те се научават да опознават себе си като членове на живата Земя и се научават да опознават нещо в тази Земя, в която самите те са сега, тоест в тях, точно както в собственото им вътрешно същество има спомен за отдавна минало събитие. Точно както това, което се е случило в нас отдавна, се възражда в нас, така и имагинативното познание, когато изследва връзката на човешкото същество със силите на Земята, с формиращите сили на Земята, може, в рамките на това, което днес е Земята, да има пред себе си, като спомени, това, което Земята е била в миналото.

Точно както ние придобиваме собствените си преживявания чрез това, през което сме преминали в такова знание-память, извлечено от дълбините, така и чрез вдъхновеното познание за Земята ние придобиваме ментален образ на това, което е била Земята, преди да премине в твърдото минерално състояние, в което е днес. Човек стига до заключението, че Земята е преминала през състояние, в което всичко, което се съдържа в днешното минерално втвърдяване, все още не е било

там, в което Земята е била в много по-fino материално състояние. Човекът вече е бил със Земята в това предишно състояние на Земята. Точно както отделният човек преминава през повтарящи се земни животи, така и нашата планета Земя в известен смисъл се е развила от по-ранни земни животи, от по-ранни планетарни етапи на развитие.

Ако сега разгледаме човешките същества във връзка с това каква е била Земята, стигаме до заключението, както казах във вътрешното си виждане, че човешките същества наистина са претърпели развитие; но това развитие не е протичало по начина - посочих това от съвсем различна гледна точка в предишната лекция - не по начина, по който материалистично ориентираният дарвинизъм има в своя ментален образ, а по-скоро, че човешките същества на този планетарен предшественик на нашата Земя наистина са били, в известен смисъл, животноподобни същества, но това животноподобно същество не е било животно като тези, които се развиват на нашата Земя при условията, които Земята първоначално е приела, след като се е трансформирала от предишното си състояние. По-скоро човешките същества наистина са били толкова инстинктивни в състоянието си на съзнание, колкото са животните днес; но те са преминали през това съществуване в много по-духовно състояние на развитие, на много по-висок етап на развитие. Те са се спуснали в своето съществуване, за да се развият външно и физически в по-съвършено съществуване на Земята. Но те са преминали през животинското състояние, като са били по-духовни от днешните животни, като са били и по-ангажирани в духовния свят.

Ние не стигаме до това, което Херман Грим нарича нещо толкова неапетитно като „труп, около който гладно куче прави заобиколен път“, а по-скоро, напротив, стигаме до предшественик, в който нашата Земя е по-духовна. И предишните състояния на нашата Земя биха били все по-духовни; и бихме стигнали до разпознаването на това, което сега преживяваме, като излизащо от духовното, а също така бихме познали бъдещето на земята като чисто духовно състояние. Ако някой вярваше, че всичко, което се развива в човешките същества, винаги преминава през повтарящи се земни животи, би се сгрешил; това е така само по време на земното състояние, но в развитието на това планетарно тяло, което току-що очертах, все още не е имало повтарящи се земни животи, а различен вид съществуване. Можете да прочетете за това в моята „Тайна наука“. И отново, повтарящите се земни животи ще приключат. Едва по време на развитието на самата земя човек преминава през повтарящи се земни животи. Но това означава, че Духовната наука не посочва само това, което е пряко свързано с човешкото същество — простете ми, че мога да скицирам последното само много накратко, но времето ме притиска — но Духовната наука посочва и връзката на човешките същества с цялостното развитие на света. По този начин обаче Духовната наука се издига до истинско познание за духовния свят, към който човешките същества

принадлежат като душевно-духовни същества, точно както принадлежат към сетивния свят като физически същества.

В хода на тази лекция обаче ми се наложи да развия поредица от концепции и идеи, които звучат изключително парадоксално в сравнение с обичайните ментални образи на днешния ден. Тъй като звучат толкова парадоксално, е разбираемо, че много хора изпадат в един вид страстно отвращение, когато чуят за тази антропософска Духовна Наука. Но странното е, че тази страст всъщност възниква у определени хора – това е странното – без те да чувстват нужда наистина да опознаят Духовната Наука. Вместо това, те създават някакъв изкривен образ, някаква карикатура, нещо, което самите те искат да си представят под Духовната Наука, и след това критикуват менталния образ, който създават. След това подвеждат публиката, която също не познава самата Духовна Наука, да повярва, че Духовната Наука е атакувана, когато всъщност са атакувани само карикатурите, представени от отделни хора.

В това отношение обаче човек може да преживее някои много странни неща, скъпа публика. Например, възможно е през май тази година тук, в Швейцария, да е била изнесена лекция от някой, който също е споменавал нашата антропософска Духовна наука. Тази лекция съдържа някои много странни неща, например, Духовната наука е смесена с древния гностицизъм, което е все едно някой да смесва съвременната химия с древната алхимия, защото не може да прави разлика между алхимия и химия. Но той също така смеси тази Духовна наука с всякакви неясни мистицизми. И тогава, скъпа публика, след като лекторът смеси тази Духовна наука с всякакви неясни мистицизми, той каза например следното изречение от негова гледна точка, което, както той казва, трябва да отхвърли тази Духовна наука или антропософията:

Но никога не бихме могли

— казва той —

съгласен съм с изоставянето и презрението към човешкото мислене и разсъждения, както изисква този мистицизъм.

Е, скъпа публика, от днешната лекция и от всичко, което казах тук, никой няма да е забелязал, че презрението към мисленето никак си се е наложило сред онези, които са се доближили до антропософията; напротив, вярвам, че някои дори могат да намерят за доста съмнителни усилията и изискванията, отправени към мисленето. Но цялата лекция на въпросния човек е представена по много особен начин. И бих искал да отбележа това накрая. Например, той се позовава на определени забележки, които един пастор в Швейцария някога е направил относно Духовната наука. След това аз самият опровергах всички отделни точки в Листал, не по начин, по който коригирах Духовната наука - това е нещо, което може да се обсъжда и ще продължи да се обсъжда още дълго време - това изобщо не беше въпросът. Въпросът беше, че въпросният лектор си е позволил да му бъдат казвани всякакви

неща, бил е чул всякакви неща, които не са в съответствие с това, което Духовната наука всъщност казва. Това е различен вид корекция от това, когато човек спори срещу нечие мнение. Въпросният господин, който изнесе лекцията си на тема „Съвременен мистицизъм и свободно християнство“ в Швейцария през май, успява да третира и двете лекции - тази на въпросния пастор и моята - сякаш се допълват взаимно, докато първата от двете е такава, каквато я описах.

Уважаеми присъстващи, този вид противопоставяне на Духовната наука – дори ако голяма част от него е несъзнателна и приемана за даденост – е нещо различно от християнската честност в тесния смисъл на думата; а лекторът изнесе лекцията си на тема „Свободно християнство и съвременен мистицизъм“. Не е нужно човек да открива подобно нещо в християнството. Но освен това въпросният господин се позовава на различни мои книги.

Ние

— казва той във връзка с тези книги —

Благодарни сме само на д-р Щайнер, че ни показва колко много внушение и анестезия се използват в съвременния мистицизъм, но трябва да предположим, че всеки, който веднъж се е предал на това внушително влияние на зрението, едва ли ще бъде вече достъпен за рационални аргументи и напълно ще е загубил религиозната си чувствителност.

Е, драги присъстващи, всеки, който действително е чел споменатите книги, които въпросният господин дори цитира, знае как се търсят всички средства, за да се изключи именно анестезията, тоест какво се приближава от несъзнаваното на паметта, какво всъщност е привидно забравено и внушението, как се правят опити да се изключи именно всичко това, как всичко се поставя в светлината на съзнанието. Възможно е въпросният господин съзнателно да не иска да каже нещо невярно, но това не може да се отхвърли като просто недоразумение. По-скоро трябва да се каже, че тук се рисува изкривена картина, обратното на която е вярно, и че тази изкривена картина след това се критикува. Разбира се, човек може да критикува Духовната наука до основи, но изобщо не я уцелва. Това се прави на много места.

Ето защо бих искал накратко да открия един пример в края на днешната лекция. Но въпросът става особено интересен в един момент, когато този господин, с истинския си християнски дух, който сам си диктува, казва колко малко Духовната наука може да допринесе за развитието на християнски и религиозни чувства у хората.

Е, скъпа публика, в последната си лекция посочих как определени светогледи, които вярват, че се основават на духовната основа на естествената наука, напоследък отдалечават хората от религиозните чувства - християнските чувства; но също така посочих, че пътят, по който човек навлиза в духовния свят чрез Духовната наука, прави връзката с духовния свят толкова жива в него, че религиозното чувство,

истинското религиозно чувство за принадлежност към човечеството, може само да се засили в резултат на това.

Ако естествената наука е отклонявала хората от религиозния живот по едностранчив начин, Духовната наука ще ги върне обратно и по-специално ще ги доведе до разбирането на най-великото събитие, което някога се е случвало в историята на земята - събитието на Голгота. И всеки, който хвърли дори бегло поглед върху това, което пиша от десетилетия, ще знае, че Духовната наука, която представлявам, няма нищо общо с онзи мъглив мистицизъм, който казва: че човешките същества трябва да развият Христос в себе си и трябва да бъдат доволни, когато развият Христос в себе си. Тази мегаломанска христология няма нищо общо с това, което представлявам като възглед за Духовната наука. Още в моята [професура] „Християнството като мистичен факт“ се стремях да покажа как Духовната наука води до истинско разбиране на мистерията на Голгота, до разбиране как тя е могла да се случи само веднъж, как Христос, именно като историческо явление, като реално, свръхсетивно събитие, [как] трябва да се разбира тази мистерия, как човек трябва да се справи с външен факт, който няма нищо, нищо общо с простото вътрешно мистично преживяване. Винаги съм отдавал голямо значение на това реалността на Христовата смърт и възкресение да бъде научно разбираема. Тогава човек трябва да изпита, че може да се каже следното: Сега разбираме и в какъв смисъл д-р Щайнер в частност може да стигне до заключението, че ние не сме против християнството, а всъщност сме истинските християни.

Той има предвид онези, които изповядват антропософията.

В очите на антропософите Христос е бил някой, който е съзрял висшите сили; д-р Щайнер, учителят, също ще вярва, че вижда тези сили и участва в тях. Но всеки от нас също би трябвало да може да участва в тези сили, ако практикува виждането с достатъчно постоянство. Това ни връща към същото изискване, което постави гореспоменатият руски мистик Соловьев, че всички ние можем и трябва да бъдем Христи, изискване, между другото, което всеки мистик, който е бил достатъчно любезен да вземе предвид християнството, вече е поставил.

Това може да е несъзнателна лъжа, но е лъжа, истинска обективна лъжа. Когато се борите с Духовната наука или антропософията по този начин, със сигурност можете да създадете впечатление, дори в приятни „семеини кръгове“, но човек не уцелва целта, към която се стреми с появата на тези думи; по-скоро избягва да търси истината, за да може да води кампания срещу изкривен образ на истината, че такъв изкривен образ не може да се основава на правилни мотиви, които всъщност би трябвало да са очевидни в широки кръгове.

За Швейцария, този господин, който изнесе лекцията си в Аарау през май - споменавам го не като един от най-остроумните противници на Духовната наука, а като характерен такъв - за Швейцария, той е създал нещо много специално за себе си, твърдейки, подобно на други мистични движения, че антропософията е нещо, което е било внесено като чуждо растение. Дори това не е вярно, но вярно е, че този господин не знае, че някога е имало един велик учител на дълбоко

философски мироглед, Трокслер, за когото ви споменах последния път, който е посочил антропософията по прекрасен начин в Базел и Берн и наистина е посочил антропософията по такъв начин, че точно това, което е било тогава - все още не е могло да бъде там - но че е загатнато от Трокслер, това, което сега се явява като антропософия. Например, Трокслер казва:

Тук си струва да се спомене и начинът, по който мистицизмът обикновено губи от поглед човешкото същество в Бога, точно както философията губи от поглед Бога в човека, тази изначална връзка на човешката природа.

— Трокслер нарича тази връзка „първична връзка“, която днес се превръща в живот в напредналата област на Духовната наука чрез въображаемо, интуитивно и вдъхновяващо знание. Трокслер нарича това първична връзка —

Тази изначална връзка на човешката природа, която антропософски погледнато, човешките същества би трябвало да се задоволят да изследват, е била пренесена на самия Бог в теософските разсъждения.

Така виждаме как, от един мъгляв мистицизъм, Трокслер посочва тук точно прехода, който трябва да се направи към антропософията. Трокслер продължава например, казвайки:

Теософията като цяло е обвинявана, че не успява да се утвърди на антропософска основа.

Той продължава да казва:

Цялата истинска физиология и [физургия], а под това разбираме цялото човешко знание и същество, способности и действия, имат своята основа в [човешката природа] и нейната философия, или в антропософията.

Това означава, че казаното от господина в Аарау не е вярно, но е вярно, че тук, на швейцарска земя, Трокслер е първият, който интуитивно въвежда думата антропософия и понятието антропософия, дори в рамките на нашата културна общност. Не е вярно това, което каза господинът в Аарау, а по-скоро, че думата антропософия и понятието антропософия са въведени за първи път тук, на швейцарска земя, от Трокслер, дори в рамките на нашата културна общност.

Антропософията не носи нещо чуждо, а по-скоро точно това, което е било копнееено и надявано тук, макар и от други хора, именно от хора като Трокслер, от хора, различни от тези, които днес се борят срещу антропософията и в известен смисъл искат да се хванат за местния патриотизъм, като посочват: Това не е швейцарско. Но човек стига до този вътрешен духовен живот, който се проявява във въображението, вдъхновението и интуицията, по различен начин от пътищата на познанието, поети от такива противници на антропософията; човек стига до преживяване, което аз характеризирам като енергично, по такъв начин, че трябва да настъпи вътрешен мир, интензивност и концентрация на целия вътрешен душевен живот. И Трокслер казва много красиво:

Дълго време търсех разбиране и разум, защото вярвах, че заедно те произвеждат мъдрост, и търсех мъдрост както в светлината на деня, така и в тъмнината на нощта, в света, в живота, в свещени и несвещени книги, сред животни и растения, както и сред хора; молих я за звездите

и камъните, от природата и от себе си, от небето и земята и намирах разбиране във всичко, но не и мъдрост, която да застане пред Бога и света и да ме научи откъде идвам, за какво съм тук и в какво съм предопределен да стана. Защото това винаги беше най-дълбоко в ума ми и най-близо до сърцето ми навсякъде.

И докато размишлявах и се задълбочавах в търсенето си, усещах как в мен кипи силно и пламенно душевната мъка, а колелото на природния страх се търкаля и трака като Бьоме и други, понякога като Шрак в съмнение, понякога като мълния в мислите ми, понякога като стъкло във вярата ми; но всичко се въртеше и смесваше в колелото, а страхът раждаше в мен най-неописуема тревога, с духовни тръпки, до най-страшно душевно страдание.

Този, който е усетил теософията по това време, е преживял тези преживявания. Преживявания, които може да не звучат приятно за някои хора, трябва да бъдат преживени, ако душата иска да намери връзката си с духовния свят чрез съзерцание. Но тогава душата връща съдържанието на Духовната Наука от този духовен свят. И това трябва да се каже - нека го изразя с няколко думи - това трябва да се каже: Не всеки трябва да върви по този път, както не всеки трябва да провежда химичен експеримент, който може дори да е опасен, за да разбере някаква химическа истина. Тези, които го правят веднъж, го правят за много. Не всеки трябва да върви по пътя, по който трябва да върви духовният изследовател; но той трябва да върви по него, за да донесе знания от духовния свят. Ако след това успее да направи прозренията разбираеми в идеи и понятия, ако човек подходи към тях с непредубеден ум - не помрачен от предразсъдъците, към които човек обикновено е обвързан - ако ги е донесъл, прозренията, тогава те служат и на онези, които не могат сами да вървят по пътя. Точно както не е нужно човек да е обущар, за да носи ботуши – простете тривиалното сравнение – както не е нужно човек да е дърводелец, за да използва маса, така и не е нужно човек да е духовен изследовател, за да разбере какво е донесено от духовния свят от духовния изследовател.

Когато това, което духовният изследовател открие, бъде донесено и се появи като Духовна наука, тогава това може да бъде ключът към отварянето на духовния свят за всеки. Точно както е нужно човек да е преживял преживяванията, през които е преминал Гьоте и е трябвало да премине в продължение на шестдесет години, за да напише „Фауст“, точно както е нужно човек да премине през тях, за да разбере Фауст, толкова е нужно човек да премине през всички преживявания, през които духовният изследовател трябва да премине, за да разбере какво е Духовната наука. Защото Духовната наука резонира със страна на човешката душа, която присъства във всяко човешко същество и е разбираема за всеки, стига да е достатъчно отворен по описания начин. Ето защо духовно-научната литература е различна от останалата литература. В научната или друга литература се съобщават резултати, които трябва да бъдат усвоени. Това, което духовният изследовател предава, е замислено по различен начин. То е предназначено да бъде инструмент, който всеки

може да използва. Духовният изследовател не предоставя резултати, а по-скоро, в това, което предава като понятия и идеи, той предоставя инструмента.

Концепциите и идеите, открити в литературата по Духовна наука, когато се прилагат в истинския смисъл, оживяват и укрепват душата, позволявайки ѝ да намери връзката си с духовния свят. Днес е възможно да се стане духовен изследовател до известна степен; всеки може да стане такъв, както е видно от споменатите книги, и с помощта на тези книги човек може да стане такъв, така че да се убеди в истинността на представеното днес. Но човек не е нужно да става такъв, защото здравият разум води човека сам по себе си да прозре истината на представеното от духовния изследовател, ако [това] все още не се случва днес, въпреки че все още има противници, които се борят срещу Духовната наука. Човек наистина трябва да уважава онези, които наистина се борят срещу нея. Но когато се появят противници, които си позволяват да създават такава изкривена картина, те не могат да ударят Духовната наука, а само собствената си изкривена картина. И така, трябва да кажем: както други истини, които постепенно са навлезли в човечеството и неговото развитие, са намерили своя път в човешките души, така ще бъде и с Духовната наука; защото нищо не може да потисне това, което е истина. Но истината, която е най-важна за човешките същества, която може да стане тяхна съдба, не само да проумее съдбата, както описах днес, но която може да стане тяхна съдба, като се превърне в преживяване на съдбата, обвързвайки ги по съществен начин с духовния свят, тази истина не се нуждае от основата на външен опит, както често се твърди, когато хората казват, че Духовната наука няма основа или фундамент, а по-скоро се нуждае от основата, която живее в човешкото същество в истинското, реално човешко себепознание.

След като се осъзнае, че подобна истина произтича от същата научна нагласа като съвременната естествена наука, след като се види, че няма противоречие между естествената наука и Духовната наука и че, от друга страна, тази Духовна наука е и подходяща основа за религиозен опит, тогава хората ще престанат да се борят с нея по описания начин и може би по други начини; вместо това, хората ще намерят в нея храната, за която копнее човешката душа, нещо, което трябва да се свърже с човешката душа, защото тази човешка душа се нуждае от него като еликсир на живота, който я пренася през смутите, през работата, през житейските задачи. Защото истината, скъпи приятели, която наистина води човешките същества през живота, не може просто да се влее от природата; тя не може просто да бъде наложена на душата, така да се каже, от външна догма за природата, основана само на снимка на природата. По-скоро тя самата трябва да бъде нещо живо, нещо, което се свързва като живо същество с живото същество, което е човешката душа. И когато човешките същества осъзнаят, че живата истина на Духовната наука сама по себе си е съкровище на живота, тогава привидното противоречие между Духовната наука, естествената наука и религията ще престане и самата Духовна наука ще бъде

приета като нещо, което може да обогати, изясни и осветли всяка човешка съдба. Изясняващ и осветляващ фактор във всяка човешка съдба – вече няма да среща странните противници, с които се е сблъсквала в миналото. Тя ще бъде разпозната като частица истина, която човешките същества трябва да търсят по своя път, по пътя, който ги води не само във външния сетивен свят, но и в пълната реалност. И това включва преди всичко духовния свят, защото самите човешки същества са дух от духа, душа от душевната вселена.

Мистерията на човечеството във философията и духовните изследвания (Антропософия)

Уважаеми присъстващи! Необходимостта да се говори за човешка мистерия във връзка с човешката душа изглежда също толкова излишна за една истински чувствителна душа, колкото е, в известен смисъл, разбира се, но излишно да се говори за съществуването на глад във връзка с физическия живот на човешките същества.

Това, което стимулира и причинява жизнения процес като такъв, трябва, според природните условия, да бъде устроено по такъв начин, че да причинява и глад, и човешките същества могат в известен смисъл физически да преодолеят глада чрез определени анестетици, могат да вярват, че могат да преминат през това, което означава глад, за известно време; но в дългосрочен план това със сигурност не е възможно, без да се увреди физическото тяло. Нито пък е възможно, без да се увреди душата, да се постигне нещо повече от един вид вцепенение за съществуването на мистерията на човека и живота за душата.

Тези, които, принудени от обстоятелствата или безразличието, се затварят за съществуването на мистерията на човешкия живот, много лесно ще попаднат във всичко онова, което непременно трябва да се случи като вид духовен глад или като следствие от глада, нещо като вид атрофия на душата, несигурност и безсилие на душата, неспособност да се ориентира в света и така нататък.

Ако може да изглежда почти излишно да се говори за необходимостта от човешката мистерия като цяло за всеки истински чувствителен човек, може би е по-малко така да се каже, че големите мистериозни въпроси на живота придобиват нов характер за човечеството с всяка епоха. Предвид краткостта на времето обаче, този факт може да бъде посочен само като въведение. Точно както, по отношение на всички външни обстоятелства на живота, човечеството се променя от епоха на епоха за по-внимателния наблюдател, тъй като винаги възникват нови нужди и нови външни въпроси на живота, така се променят и специфичните нюанси, с които душите, [копнеещи] за решение на човешката загадка, правят съдържанието на такова решение възможно за човешките същества. В епохата, която се е зазорила през последните три-четири века - но особено през деветнадесети век и до наши дни през двадесети век - която кулминира с господството на света от пара, електричество и съвременни търговски и социални условия - в тази епоха има и различни въпроси за великите факти на света, в който се намират човешките същества, отколкото в по-ранните епохи. От нуждите на най-модерната епоха, така да се каже, Духовната наука или антропософията, както е разбираана тук, сега се стреми да се доближи до решението на човешката загадка.

Погрешно е да се гледа на Духовната наука или антропософията, както е предвидено тук, като на нещо, което би трябвало да е обновяване на стари

мистични възгледи и т.н. Тези, които критикуват Духовната наука или антропософията от една или друга гледна точка, обикновено си изграждат само собствена картина на Духовната наука и след това критикуват това, което виждат, с малка готовност да се ангажират с темата; критикува се само тяхната собствена карикатурна картина на Духовната наука.

Разбира се, в рамките на една вечерна лекция не е възможно да се засегне всичко, което би могло да послужи дори като външна характеристика на споменатата тук Духовна наука или антропософия. Днес могат да се добавят само няколко гледни точки към това, което успявам да кажа по темата от години, включително и в този град. Особено важно е обаче да се има предвид, че споменатата тук Духовна наука е произлязла не толкова от някакви пряко религиозни или мистични течения – макар че не бива да се мисли, че е в опозиция на тях, както ще стане дума по-късно – колкото от живота в съвременните научни възгледи, от начин на мислене и научен мироглед, който е свързан с живота на съвременното научно развитие.

Не вярвам, скъпи присъстващи, че някой, който презира съвременния научен мироглед, може наистина да проникне в духовното издигане до тайните на света, което се има предвид тук в Духовната наука, дори ако отношението на интелектуална съвестност към фактите на света е по-важно от каквито и да е отделни научни резултати. Да бъдеш потопен в това как съвременната наука изследва и мисли, как тя дисциплинира вътрешния живот на душата по отношение на знанието и прозрението, е нещо, което Духовната наука трябва да вземе предвид, ако иска да отговори на изискванията на времето.

Сега, подобно отношение повдига въпроса: Как е възможно съвременната наука и произтичащият от нея мироглед да стигнат до някакъв поглед върху човешката мистерия, който наистина удовлетворява дълбините на човешката душа? Този отговор не може да се даде, ако човек мисли позитивно; този отговор не може да се даде въз основа на предварително заложили мнения или на това или онова вярване, а трябва да се даде въз основа на фактите от последните научни развития и начини на мислене. И така, позволете ми да започна с хода на научната мисъл и изследвания в последно време. Гледната точка тук е изцяло на почитател на великия, огромен напредък в научното мислене през деветнадесети век и именно гледната точка позволява да се признае, че надеждите, възложени на науката, особено през деветнадесети век, за решение на великите мистерии на човечеството, са били, в най-съкровената си същност, най-честни надежди и намерения.

Нека първо да разгледаме големия научен бум с неговите надежди и стремежи, например в областта на физиката и химията. Как личности, които са били материалистични в мисленето си, но дълбоко потопени в научните светогледи, са развили вярата около средата на деветнадесети век, че това, което човек е в най-съкровеното си същество, това, което живее в света, може да се обясни от неговата

физическа организация, точно както действието на външните сили на природата и природните образувания в света може да се обясни от физическата организация с помощта на чудесно напредналите закони на физиката и химията. Големите постижения, постигнати във физиката и химията, със сигурност оправдаха подобни надежди за известно време. Тези постижения доведоха до много специфични ментални образи на света на най-малките: атома, молекулата. Дори и да мислим различно за тези неща днес, това, което имам да кажа за атома и молекулата, все още важи за научното развитие; хората искаха да ги изследват; те искаха да обяснят какво действа в материалите и физическите сили въз основа на природата на материалните молекули и атоми и силите и взаимните връзки, причинени от тази природа. Вярвало се е, че ако някой процес може да бъде обяснен от природата на най-малкия, то в не толкова далечно бъдеще ще бъде възможно да се разбере и най-сложният процес, който се е смятал за естествен процес, по-сложният процес на човешкото мислене, чувстване, усещания и т.н., от действието на най-малкия. Сега, скъпа публика, нека видим къде ни е отвел този път с неговите големи надежди. Всеки, който се е задълбочил във всичко, което физиката и химията са постигнали през последните няколко десетилетия, може само да има най-голямо уважение към работата, извършена в тази област, и към постигнатите резултати. Не мога да навлизам в подробности, но бих искал да спомена като авторитетно мнението, формирано от представителен изследовател, който е бил активен в областта на физическата химия и е искал да си изгради представа за природата на най-малката физическа част на атома, [Огъстъс Роуланд], спектрално-аналитичният изследовател; Той е формирал това мнение въз основа на всичко, което е известно днес за най-малката единица, за която се смята, че е активна във външния материален свят. И колко забележително е това мнение! Но колко оправдано е то, трябва да се признае от всеки, който има представа за тези въпроси. Колко забележително е това мнение, но колко оправдано. [Огъстъс Роуланд] казва: „Въз основа на всичко, което знаем днес, менталният образ на железен атом трябва да е по-сложен от пиано Steinway.“

Е, дами и господа, сериозно твърдение от човек, запознат с методите на съвременните изследвания! Преди десетилетия се смяташе, че чрез изучаване на най-малките неодушевени същества или поне чрез формулиране на предварителни хипотези за тях, можем да научим нещо за света, който непосредствено ни заобикаля в обикновеното ни съзнание. И какво се случи? Изследователят трябва да заключи: Ако наистина вляза в този най-малък свят, не намирам нищо, което да е по-обяснимо за мен от пиано Steinway. Така че за мен става съвсем сигурно, че колкото и далеч да стигна в анализирането на най-малките неща, светът няма да стане по-обясним за мен, отколкото е такъв, какъвто се представя непосредствено пред обикновеното, ежедневно съзнание. Това е един от пътищата с големи надежди. В известен смисъл виждаме как тези големи надежди изчезват в света на

най-малките. И все повече и повече честният научен прогрес ще показва как нищо, абсолютно нищо, не може да се добави към това, което можем да видим с обикновеното си съзнание, по отношение на отговора на великите мистерии на света, като проникнем в най-малките части на пространството!

В друга област видяхме как са се таяли също толкова големи и, предвид обстоятелствата на времето, напълно разбираеми надежди. Големите надежди, за които хората са вярвали, че могат да се осъществят, биха могли да бъдат свързани с разцвета на по-новата, материалистично оцветена Дарвинова теория! Вярвало се е, че ще бъде възможно да се изследва поредицата от живи същества, поредицата от растения, поредицата от животни, чак до човека. Вярвало се е, че хората могат да бъдат разбрани от гледна точка на тяхната същностна природа, като се наблюдава тяхното възникване от подчинени видове. И като проследят трансформацията на видовете от най-простите живи същества до човека, те са вярвали, че могат да намерят градивните елементи за разрешаването на мистерията на човечеството. Видовете - както са вярвали - на органичните същества ще се разкрият. Те вярвали в толкова прости живи същества, че могат да обяснят цялото развитие на организма, включително човешкия организъм.

Отново, за тези, които са запознати с всички пътища на изследване, които са били следвани, една изключително похвална и прекрасна работа в тази област е извършена през деветнадесети век и до наши дни. Смятало се е, че яйцеклетката, от която се развиват хората, ще се открие в най-простите живи същества и че тогава ще бъде възможно да се обясни произходът на хората от тяхната яйцеклетка, която е подобна на това, което може да се открие в света като най-проста животинска форма. За пореден път е търсен пътът към най-малката пространствена единица, сега на живите същества. Какво е открито по този път? Интересно е да чуем един много съвестен и важен естествоизпитател от 1880-те, Негели, да говори по следния начин за това, което току-що беше засегнато. Той казва:

По-задълбоченото изучаване на отделните видове животни и растения, такива каквито съществуват, разкрива, че до най-малкото ниво, до всяка отделна клетка, всеки отделен вид се управлява от най-многобройни различия. И че яйцеклетките на пилето се различават от яйцеклетките на жабата, точно толкова, колкото самото пиле се различава от жабата.

Когато се спуснем към най-простия клетъчен организъм, от който искахме да обясним сложността на това, което стои пред обикновеното съзнание, не стигаме до нищо по-просто от желязния атом, който в крайна сметка трябва да признаем за сложен колкото роял Steinway. Следователно, трябва да считаме разликите между отделните яйцеклетки за толкова големи, колкото и разликите между видовете и родовете, които стоят пред обикновеното съзнание във външния свят. Но по този начин Негели отрича целия път, изминал от материалистическия дарвинизъм, именно от научна съвест.

Друг факт е интересен. Човек би си помислил: Е, Негели, великият ботаник, е бил просто едностранчива личност, която е изразила тази гледна точка през 1880-те години, а днес изследванията напредват бързо, така че казаното от Негели през 1880-те вече не може да бъде защитено. Но можем да разгледаме най-новите развития в тази област, които са красиво обобщени от един много забележителен човек, а именно един от най-изявените ученици на Ернст Хекел, Оскар Хертвиг; а през последните седмици беше публикувано резюме на изследванията на Оскар Хертвиг, озаглавено „Das Werden der Organismen“ (Развитието на организмите), опровержение на теорията за случайността на Дарвин.

И така, скъпа публика, помислете за факта, че един от най-великите ученици на Хекел, най-радикалният представител на материалистическия дарвинизъм през живота си, е стигнал до това да опровергае изцяло и всеобхватно целия този материалистически дарвинизъм. Преди всичко виждаме, че Оскар Хертвиг - великият ученик на Хекел, когото самият аз често съм чувал Хекел да нарича този, когото е особено ценил, свой наследник - виждаме, че Оскар Хертвиг днес предоставя опровержение на това, което е взел от научния дарвинизъм по негово време от своя учител Хекел. Оскар Хертвиг предоставя това опровержение задълбочено, защото той върши - ако мога да използвам израза - задълбочена работа, така да се каже.

Това е, което искам да спомена засега. Ще се върна към този въпрос по-късно. Достатъчно е да кажа, че Оскар Хертвиг се позовава на всички налични до момента изследвания, за да докаже, че твърдението, което ви цитирах, твърдението на Негелис, е напълно правилно; така че от днешната непосредствена гледна точка на научните биологични изследвания трябва да се каже, че пътят към най-малките живи същества никога не може да доведе до повече от това, до което може да ни доведе гледната точка за родовете и видовете, които стоят пред нас в обикновеното съзнание. Защото най-малките живи същества, клетките, когато са [яйцеклетки], са толкова различни – според Негели, според Хертвиг – колкото самите видове и родове са различни. Пътят към най-малките ни учи само, че по този път няма нищо друго, което да се намери, освен това, което може да се намери и в обикновения свят за живото съзнание.

Но нещо много подобно, скъпи присъстващи, става очевидно - мога само да спомена това накратко - когато не се насочваме към най-малкото, а към относително най-голямото: към астрономическите факти. Защото и там сме виждали най-големите, най-чудесните постижения в хода на неотдавнашното човешко развитие, например в чудесния напредък на [спектралния] анализ, който особено през [1859 г.] толкова изненада човечеството и оттогава има толкова огромни последици за астрономията, в частност за астрофизиката. Какво са донесли те? Едно от най-важните твърдения за мнозина, които са у дома си в тази област, е, че където и да погледнем по света, все още можем да открием едното или другото

вещество, но това не е решаващо; същите вещества със същите сили, които са ефективни и активни тук, на Земята, ги намираме навсякъде, дори в относително голям мащаб, така че дори ако сега не се насочваме към най-малкото, а към най-голямото, отново не намираме нищо друго освен това, което намираме разпръснато в пространството и времето за съзнанието, което имаме в ежедневието.

Съвременната духовна наука, или антропософията, се въоръжава именно с задълбочаване на това, което естествената наука може да постигне, с възхитително задълбочаване на това, което е постигнала. Но също така е ясно, че колкото и възхитителни и великолепни да са постиженията на съвременната наука, колкото и значими да са за определени цели в живота, колкото и безкрайно необходими да са за здравословния човешки прогрес, те никога няма да ни отведат в мистерията на човешкото същество! Те вече са показали това досега.

Следователно, Духовната наука или антропософията се стреми да поеме по съвсем различен път, базиран именно на това, което може да се научи от съвременната наука: пътят да не обяснява това, което е достъпно за обикновеното съзнание, чрез наблюдение на нещо друго, нещо най-малко или най-голямо, не чрез наблюдение на нещо друго, нещо микроскопично или телескопично или някак си въоръжено в този смисъл, или с научно подходящи методи, които се случват в сетивния свят, не чрез гледане на нещо различно от това, което присъства в обикновеното съзнание, а чрез различен вид само наблюдение, Духовната наука се стреми да се доближи до решението на мистерията на света, доколкото това е възможно за човешките същества.

И ако трябваше да скицирам как човек би могъл да си създаде ментален образ на този различен начин на гледане на нещата, които ни заобикалят, на световните събития, които ни заобикалят, бих казал, че това, което е приложимо тук, може да се изясни чрез сравнение.

От обикновения живот познаваме две състояния на съзнанието: състоянието на обикновено съзнание, което имаме от събуждането сутрин до заспиването вечер, състоянието на обикновеното ни дневно съзнание; но познаваме и състоянието на така нареченото сънно съзнание, при което хаотични влияния от дълбините на организма, първоначално недостъпни за хората, поне недостъпни за тяхното съзнание, се издигат в най-дълбокия смисъл и се разиграват в хаотична подредба. Чрез опита ние познаваме разликата между това хаотично сънно съзнание и подреденото дневно съзнание, облечено в реалност. Накратко, скъпи присъстващи, ние знаем от ежедневието какво е събуждането.

>Духовната наука или антропософията сега ни показва, че точно както има пробуждане от хаотичното съноподобно съзнание до обикновеното дневно съзнание, така има и пробуждане от това дневно съзнание до това, което нарекох в последната си книга „Мистерията на човека“ „виждащо съзнание“. Духовната наука не очаква връщане в света на сънищата, виденията или халюцинациите, а по-скоро

нещо, което може да влезе в човешкото съзнание, обикновеното дневно съзнание, точно както това обикновено дневно съзнание замества съноподобното съзнание, когато се събудим от съноподобното съзнание до дневното съзнание: Така че, Духовната наука или антропософията очаква виждащо съзнание, истинско пробуждане от обикновеното ежедневно преживяване, по-висше съзнание – ако изразът е позволен. И тя прави резултатите от това виждане, това по-висше съзнание, свое съдържание. И точно както човешките същества се интегрират в сетивен свят, когато се събуждат от сънища, където образите се появяват и падат хаотично, така и човешките същества се интегрират като духовни изследователи в духовен свят, в реален, действителен духовен свят, когато се събуждат от обикновеното ежедневно съзнание до виждащо съзнание.

Сега първо трябва да дам поне кратък ментален образ на това какво представлява съзерцателното съзнание. Това съзерцателно съзнание не се придобива чрез някакъв фантастичен произволен акт или фантастично произволно решение. Това съзерцателно съзнание се придобива от човека, който иска да го придобие като духовен изследовател, чрез продължителна работа, работа, която наистина е не по-малко трудоемка от всяка лабораторна или обсерваторна работа, която съставя от малкото и най-малкото това, което се появява, понякога в малки резултати, но които са необходими за цялостта на науката. Но всичко, което духовният изследовател трябва да направи, не се прави, както в лабораторията или обсерваторията, с външни устройства и външни методи, а се прави с апарата, който е единствено и изключително подходящ за истинската Духовна Наука; прави се върху човешката душа, върху самия елемент на човешката душа; състои се от вътрешни процеси на човешката душа, които, както ще видим след малко, нямат нищо общо с хаотичния, объркан мистицизъм, а предполагат систематична, методична работа върху човешката душа.

Как човек стига до желанието за такава духовна работа, за такова вътрешно развитие, за такова висше самообразование? До него се стига само когато, започвайки от обикновения съзнателен живот – а това е възможно – човек стигне до определено убеждение, което става все по-пълно, колкото повече човек се аклиматизира със своето отношение към съвременния научен живот. Вече векове това отношение се оформя у отделни личности; днес то вече присъства у все повече личности. Не мога да навлизам в отделни имена и т.н., но това, което постепенно се оформя като вътрешно преживяване, като определен необходим вътрешен поглед и отношение под влияние на научните школи на мисълта от последно време, все повече ще завладява най-широките кръгове на човешките души и ще се превръща в общо убеждение с всички последици, които такова убеждение трябва да има.

Тук са заложили две неща. Първото е, че чрез истинско, интимно, организирано и доброволно самонаблюдение човек получава определено прозрение за човешкото Аз, за това, което наричаме Аз, това, което наричаме нашето Аз. Ние се обръщаме

към това Аз; дори го изразяваме с думи, след като сме усвоили думата „Аз“ в определен момент от детското си развитие. Но когато търсим в честно самонаблюдение, основано на самообразование – какво всъщност е това „Аз“? Къде е то в нас? – намираме ли това „Аз“, ако искаме да бъдем честни? Или, ако наблюдаваме себе си честно и съвестно, не трябва ли да стигнем до един вид убеждение, както е направил великият мислител Хюм, който е казал, наистина не от каприз, а от честно самонаблюдение:

Колкото и дълбоко да се вглеждам във вътрешното си „аз“, намирам чувства, ментални образи, удоволствие и болка, намирам това, което съм преживял като едно или друго нещо в света, но никъде не намирам „аз“. И как бих могъл?

— казва той правилно —

Намерете това „аз“! Щом можех да го намеря толкова лесно, то би трябвало да е там дори когато спя. Но когато спя, не знам нищо за това „аз“. Мога ли да предположа, че то изчезва вечерта и се появява отново сутринта? Следователно то трябва да присъства в преживяването на съня, дори когато не е представено от ментален образ, без да е схванато от менталния образ.

Това е възможно най-ясно. И тази яснота става все по-очевидна за запознатите със съвременната литература в тази област; те знаят, че това ще е така за все по-голям брой хора.

Какво всъщност е заложено тук? Залогът е това, което все повече осъзнаваме – разбира се, ще трябва да говоря с часове, ако исках да дам всички подробности, за да докажа, че стигаме до това осъзнаване – но залогът е това, което винаги осъзнаваме, а именно, че това ето, за което говорим, не е по-присъстващо в нашето обикновено ежедневно съзнание, отколкото е в най-дълбокия сън без сънища. Егото винаги спи. То спи, когато ние спим, спи, когато сме будни, и само от спящото ето знаем, когато сме будни, какво живее в тъпа сфера на душевния живот дори за будно съзнание. Дори когато сме напълно будни в обикновено съзнание, егото не е по-присъстващо, отколкото е в сън. И само защото останалият ни душевен живот е налице и, подобно на черното петно в окото, не вижда, не може нещо като Аз-а да не бъде въобразено в нас, така че ние възприемаме тази невъобразима, тази, така да се каже, почерняла част от душата. Азът спи непрекъснато и няма разлика в менталния образ на Аза между съня и будния живот.

Но дори когато разглеждаме обикновените си ментални образи, чрез правилно самонаблюдение, развито чрез самоупражнения, ние осъзнаваме, че това, което живее в нас като ментални образи, няма друго съществуване в нас през будния ни ден, освен точно същото като хаотичните, колебливи и променящи се образи на сънищата през нощта. В нашите ментални образи ние сънуваме дори когато сме будни. Тези истини, че нашето ето спи, че сънуваме в нашите ментални образи дори когато сме будни, тези истини наистина са отмити от забързания живот на деня. Но за тези, които могат да наблюдават човешката душа, те се появяват като велики, разтърсващи истини в началото на всички изследвания в Духовната наука.

И когато човек тогава попита, самонаблюдението пита: Да, как всъщност се различава нашият обикновен ежедневен живот, нашият буден живот от съня, от съня? Какво се случва в момента на събуждане? Както казах, не мога да навлизам в подробности тук, но всички подробности, необходими за пълното разбиране на това, което днес мога само да скицирам, могат да бъдат намерени в моите книги, а именно в „Как да познаваме висшите светове“ и в моя „Очерк на езотеричната наука“. Възниква въпросът: Какво всъщност се случва в момента на събуждане, ако нашето его наистина остава заспано, ако нашите ментални образи са същите образи в будния живот, както и в сънищата, по какво се различава будният човек от спящия човек?

Както казах, тренираното самонаблюдение дава отговора: именно проникването, приливът на волята в живота на душата е това, което единствено отличава будния живот от съня и сънуванията. Фактът, че волята се излива в нас и ние нямаме сънуващи образи, които възникват без нашата воля, а по-скоро се свързваме с външния свят чрез волята, интегрираме се във външния свят чрез волята, е това, което ни прави будни, а не сънуващи. Това, което събужда сънуващите образи към реалност, че те са образи, истински образи на външен свят, е това, което ни кара да се интегрираме във външния свят чрез волята, след като се събудим. Колкото и парадоксално да звучи това за много хора днес, то ще трябва да се превърне в фундаментално убеждение на един бъдещ мироглед и ще стане такова, защото всяка истинска, самонаблюдаваща се наука дава този резултат.

Именно проблясъкът на волята в живота на въображението ни поставя истински във външния свят, който първоначално имаме пред себе си в обикновеното съзнание. Това води до реално самонаблюдение в обикновеното съзнание. Човек обаче не може да остане в това обикновено съзнание, ако наистина иска да проникне в същността на нещата, които ни заобикалят, и във връзката между човешките същества и света. Залогът тук е, че в нашия душевен живот, в нашия обикновен ежедневен душевен живот, се случва подобна трансформация, каквато се случва в съня ни или в съня ни, когато се събудим. И трансформация се постига чрез упоритата работа върху метаморфозната промяна, първо на живота на въображението, и второ на живота на волята.

И сега, скъпа публика, бих искал да отбележа, че това, което тук се нарича Духовна наука или антропософия, не се основава на нищо метафизично или спиритуалистично, нито на нещо объркващо мистично, а че е истинско продължение на здравето човешко научно мислене. И затова може да се свърже, както и с много други неща, например, със здравите, но здрави начала, които присъстват в един особено здравословен дух на съвременното време; може да се свърже с това, което може да се нарече светоглед на Гюте за природата и света.

Позволете ми, драги слушатели, тази лична забележка, защото тя е свързана с това, което самият аз имам да кажа, че се свързвам с този Гютеов мироглед за природата

и света, който се основава на факта, че съдбата ми ме е довела до това да задълбоча разбирането си за Гьотеовия мироглед за света и природата и да извлека от него това, което, както ще видим, води до истинско прозрение за духовния свят, който ни заобикаля, точно както ни заобикаля сетивният свят.

Едно от големите постижения на Гьоте, което все още не е оценено днес, е например способността му да пренесе физическите явления, които иначе се разглеждат само отделно от човешките същества, в сферата на човешкия душевен живот. Това е нещо наистина прекрасно, когато човек види как Гьоте води една физическа глава от своята теория за цветовете, която все още е презирана от повечето хора днес, от физическото и физиологичното до това, което той толкова красиво изразява в раздела, който нарича „Сензивно-моралното въздействие на цветовете“. Сега обаче е силно компрометиращо да се говори за теорията за цветовете на Гьоте. Теорията за цветовете на Гьоте не може да се обсъжда днес без повече шум, защото физиката в сегашното си състояние не позволява никаква дискусия, която би могла да оправдае теорията за цветовете на Гьоте. Но ще дойде време, бих искал само да предложа, когато теорията за цветовете на Гьоте ще бъде оправдана от напредналата физика.

Мога да се позова на казаното по този въпрос по-специално в книгата ми „За светогледа на Гьоте“ и във въведението ми към „Научни съчинения“ на Гьоте по отношение на изкуството. Но днес не искам да навлизам в никакво оправдание на теорията за цветовете на Гьоте, а само да посоча методичния начин, по който главата „Сензуално-морално въздействие на цветовете“ всъщност се развива от физическото у Гьоте. Там той изразява много красиво това, което човешката душа изпитва, когато се сблъска със синьото, синия цвят.

Синьо

— казва Гьоте —

влива в душата известно преживяване на студенина, защото ни напомня за сенки. Сините стаи хвърлят тъжно настроение върху всички предмети.

Или нека вземем това, което Гьоте казва за преживяването на червения цвят:

Червеният цвят

— казва Гьоте —

е уникален по своя ефект, както и по своята природа: червеният цвят може да предизвика чувство за тържественост и достойнство, както и за благоговение и грация, тържественост и достойнство, когато е в по-тъмните си тонове и кондензиран; благоговение и грация, когато се появява в по-разредените си и по-леки състояния.

Тук виждаме как Гьоте не само се фокусира върху непосредствената физичност на цвета, но и как той привлича душата към цвета като преживяване на симпатия и антипатия, непосредствено преживяване на душата, каквото имаме в преживяването на удоволствие и болка в живота. Въпреки че Гьоте гледа на цветовете с едва забележима интензивност, той възприема света на цветовете такъв, какъвто може да бъде възприет, когато човек излее душевния си живот върху

тези цветове; тоест, Гьоте не разделя духовното от физическото преживяване. И именно чрез това той е дал началото на едно наблюдение, което, разбира се, все още е в начален стадий днес, но което ще претърпи сериозно и достойно развитие именно чрез това, което е антропософията или Духовната наука.

Защото, както човешките същества се отнасят към света на цветовете, така е оформен и светът на другите сетива; във възприятието си те са толкова силно повлияни от това, което е физически присъстващо, от това, което физически въздейства на очите и ушите им, толкова силно, че за разлика от това силно физическо присъствие, това, което излъчва и протича през това физическо присъствие в душата, не се възприема, не се преживява, не се преживява в пълната си сила и в пълното си значение за вътрешния живот на самата душа, точно както човек не забелязва слаба светлина до силен източник на светлина. За обикновеното зрително възприятие именно това, което е физически присъстващо, е с особена сила преди всичко друго.

Въпреки това, съществува възможност да се доразвие това, което вече е налице у Гьоте, може да се каже инстинктивно, поради здравата му природа, и да се стигне все по-далеч и по-далеч.

И има още една точка, от която може да се започне. Гьоте никога не третира цветовете по такъв начин, че да ги гледа само във външното им съществуване, а винаги третира тяхното противодействие, тяхната органична природа. Колко прекрасно, дори в сравнение с най-новите физически експерименти на [Херинг], Хюм и други, е това, което Гьоте подчертава за противодействието на окото, как цветовете не само се възприемат, стига човек да ги гледа, но и как те избледняват. Но във всичко това има само слаби начала за външно наблюдение, които могат да бъдат приложени към вътрешния живот на въображението и доразвити; защото във внимателното и съвместно развитие на определени аспекти от живота на въображението се крие аспект на изследването, който принадлежи на Духовната наука или антропософията. Точно както самият Гьоте подхожда към цвета, така и човекът, който иска да проникне в духовния свят чрез духовно изследване, се отнася към съдържанието на въображението, което за обикновеното съзнание е по същество само свят от образи на сънища, проникнати от волята. И съвсем за разлика от обикновеното съзнание в отношението си към мисловните образи, понятия и идеи, духовният изследовател не се отнася към външния свят; той остава здравословен човек като всички останали. Но за да разкрие духовния свят, той трябва да постигне определен вид съзерцателно съзнание. И прави това, като предизвиква определени метаморфози в своя въображаем живот.

Ще намерите подробно описано какво трябва да се направи в споменатите книги. Искам само да ви представя, скъпа аудитория, какво се постига в неговото фундаментално значение. Чрез много специфично поведение, методично поведение към света на въображението, духовният изследовател постепенно успява

да отдели своите ментални образи от обичайната им задача. Обичайната функция на менталните образи е да ни предоставят образи на външната реалност. Резултатите са самите ментални образи. За духовния изследовател те са началото, защото той се отдава на тези ментални образи, независимо от външното им значение или външния образ, който представляват; той се отдава на вътрешния живот, на вътрешните ефекти на менталния образ. И те се отдават на вътрешните действия на менталния образ по такъв начин, че не гледат на това, което се съдържа в менталните образи, като на съдържание, а на това какви сили се развиват, когато съзнанието, доведено до пълен покой, прави дейността на въображението и мисленето жива и активна в себе си.

Обикновеният изследовател на външната природа започва с външната природа и завършва с ментални образи. Духовният изследовател трябва да започне с вътрешната живост на менталните образи, с един вид медитативна работа, но не с вида медитация, която обикновено се описва, която не е нищо повече от размишление върху определени ментални образи, а по-скоро всички други вълни и дъждове на душата наистина да се успокоят, така че животът на душата, подобно на спокойно море, да се изправи срещу определени ментални образи, които са разбираеми. Те тогава трябва да се раздвижат в живота на душата, просто да бъдат вътрешно активни в живота на менталните образи. Чрез продължителна медитативна работа, която, както казах, в никакъв случай не е по-малко от лабораторна или обсерваторна работа, човек стига до възприемане на определени ефекти в този вътрешен живот на менталните образи за живота на самата човешка душа, забележителни ефекти. В обикновеното съзнание човек развива паметта, силата на спомените, като една от най-важните, най-значимите способности на душата.

Какво постига паметта, способността да запомняме? Способността да запомняме, скъпа публика, ни позволява да си припомним определени ментални образи, които сме формирали в миналото, в по-късен момент. Първо, преживяването е дадено; преживяването се поема от въображението. Мисловният образ е като сянка на преживяването. Преживяването изчезва, фактът си отива; ние носим мисловния образ на преживяването в себе си. Години по-късно или по друго време можем да го върнем отново. Сянка на послеобраз, послеобраз, основан на паметта, това е, което носим обратно от целия си умствен, духовен и физически организъм като паметен ментален образ.

Чрез енергично, интензивно запознаване с методите, описани в моите книги по отношение на живота на въображението, човек придобива засилено чувство за душевност по отношение на този живот на паметта. Колкото и парадоксално да звучи, трябва да го характеризирам, защото не искам да говоря фантастично за Духовната наука като цяло, а по-скоро искам да посоча положителната конкретна основа на Духовната наука.

Духовният изследовател преживява, че активира един ментален образ и като многократно опира съзнанието си върху този ментален образ, той го довежда до точката, в която знае: Сега сте напрегнали тези мисловни сили толкова много, че не можете да продължите по-нататък. Тогава се случва нещо, което може да се нарече шокиращо. Моментът, в който човек знае, че вече не може произволно да продължи да мисли по същия начин, че трябва, така да се каже, да се освободи от мисленето, точно както се освобождава един ментален образ, който след това потъва в забрава и може да бъде извлечен отново от паметта. Но един ментален образ, подготвен чрез енергичен медитативен живот, се спуска, бих казал, в много по-дълбоки дълбини на живота, когато се освободи, отколкото един ментален образ, който просто води до паметта. И тогава духовният изследовател преживява - това е само пример, други преживявания трябва да са свързани с него, но бих искал да дам няколко примера - той преживява, че е засилил един ментален образ чрез своите мисловни сили до такава степен, че сега може да понижи този ментален образ, така че той вече да го няма; но след това се появява; По-късно, в зависимост от това кой ментален образ има човек, всичко това трябва да протича по много подреден начин, тези ментални образи остават. Човек получава прозрения за моментите, когато тези ментални образи трябва да останат там, долу в подсъзнанието; единият ментален образ остава по-дълго, другият по-кратко в подсъзнанието по-долу, и човек придобива силата да ги извиква отново и отново - но не по начина, по който човек се напруга да извика ментален образ чрез спомен; по-скоро това извикаване на ментални образи се случва чрез спокойна преданост. Това не е като обикновения спомен, но човек е в очакващо настроение, което е предизвикал в точния момент. Вниманието на човек е привлечено към това очакващо настроение от други неща, които не могат да бъдат описани тук. Човек е в очакващо настроение; не прави нищо, за да предизвика ментален образ или преживяване, но именно чрез тихото очакване, чрез чиста безкористна преданост, след часове, седмици или често години, това, което е зърнал в неизмерими дълбини, сякаш гледа надолу в бездна, често се връща. И обратното се случва от обикновеното съзнание. Докато в обикновеното съзнание преживяването идва първо с цялата си яркост и след това се появява сенчестият ментален образ, сега случаят е съвсем различен: човек започва от нещо, което е превърнал, така да се каже, в самообразование, самодисциплина, ментален образ, който е поставил в душата, който е присъствал в душата седмици, месеци наред, докато стигне до момента, в който може да се потопи; тогава то се издига, но как се издига е изненадващото преживяване; то не е нещо толкова сенчесто, колкото е бил менталният образ, а по-скоро преживяване, което е отвъд началната точка [празнината].

Преживяването се предизвиква от определена обработка на менталния образ и ако знаете нещата, които водят до това, знаете много добре, че това е нещо напълно здравословно, а не патологично. Не действат същите сили, които водят до

халюцинации или видения, или причиняват патологични състояния като цяло, а по-скоро онези сили, които причиняват и пораждат обратното, които са точно подходящи за разсейване на всичко халюцинаторно, фантастично и визионерско; това е обратният процес.

И животът на душата не е просто в това, че тя преминава през това, което описах, както е в обикновеното ежедневно съзнание със здрав ум, а в това, че тя трябва да е много по-здрава, ако упражненията, които ѝ принадлежат, когато се правят правилно, съвсем естествено, ни позволяват да преодолеем много неща, а именно всичко, което може да доведе до всякакъв вид фантазия. Но това, което се поражда, е нещо, което не е било познато преди: това е нещо духовно, нещо свръхестествено, което сега възприемаме в себе си. Как се възприема? Възприема се, скъпа публика, чрез това, което Гюте нарича духовно око или духовно ухо и което самият той само инстинктивно е усещал.

Сега, от момента, в който човек е преживял нещо подобно, както го описах, той знае, че носи не само този физически живот в себе си, но и че има по-fino вътрешно тяло, което изобщо не се състои от физическа материя. Колкото и парадоксално да изглежда на някои днес, когато Духовната наука или антропософията говори за fino етерно тяло, душевно тяло, това е истина – но истина, която може да бъде истински изследвана само по начина, който сега е описан. Сега знаем, че имаме нещо в себе си, в което може да възникне духовно зрение, точно както зрението може да възникне чрез физическото око във физическия организъм. Духовното око или духовното ухо, както го нарича Гюте, се превръща в нещо, което знаем, че извира от етерното, от свръхсетивното тяло – само че не можем да го използваме като физическо тяло – но знаем, че такова свръхсетивно тяло съществува и че трябва да има Духовна наука, която води до него, скъпи присъстващи. Това е нещо, което не се е родило от някакво произволно решение днес, а се е родило от философското мислене на най-новото време. Нека цитирам няколко факта, които са особено важни в това отношение за оценката на антропософията. От най-красивата епоха на развитие на съвременната философия, личности, които са усвоили силата на тази модерна философия в началото на XVIII и XIX век и през първата половина на XIX век, все още не са инстинктивно обръщали внимание по такъв методичен начин – както е възможно днес, както ви казах – но инстинктивно са обръщали внимание на факта, че освен физическото тяло, което формира основата на човешкото същество, съществува и това, което може да се нарече етерно тяло, душевно тяло. Само че външният израз на това по-fino тяло, което е факт за Духовната наука, е бил малко по-различен. Именно на тази основа Фихте стига до своя възглед за процеса на смъртта, когато казва:

Защото едва ли има нужда да се питаме как човешките същества се отнасят към себе си в процеса на смъртта.

С тази концепция

— Фихте вярва —

Ние не само заобикаляме опита и достигаем до непозната сфера на просто илюзорни съществувания, но се озоваваме с него точно посред разбираема реалност, достъпна за мисълта.

И тогава Фихте казва – и това е важният момент – че това съзнание сочи отвъд себе си:

[...] антропологията завършва с [заключението], обосновано от най-разнообразни страни, че човешките същества, според истинската природа на своето битие, както в действителния източник на своето съзнание, принадлежат към свръхсетивния свят. Сетивното съзнание, от друга страна, и светът на явленията, произтичащ от неговата отправна точка, с целия сетивен живот, включително този на човешките същества, нямат друг смисъл освен да бъдат мястото, където се осъществява този свръхсетивен живот на духа, тъй като той въвежда отвъдното духовно съдържание на идеите в сетивния свят чрез собствените си свободно съзнателни действия. [...] Това задълбочено разбиране на човешкото същество сега издига „антропологията“ в крайния ѝ резултат до „антропософия“.

Към една „антропософия“! Той използва термина „антропософия“! В това виждаме копнежа за науката, която трябва да стане реалност днес.

За да цитирам друг пример — мога да спомена само няколко поради ограничения във времето — нека разгледаме изключително значимия немски мислител Трокслер, Витал Трокслер, който също е преподавал в Швейцария. Той изразява същата гледна точка, но все още инстинктивно, защото Духовната наука или антропософията все още не е съществувала по това време. Витал Трокслер казва: Философите отдавна разграничават финото, благородно душевно тяло от по-грубото физическо тяло [...] душа, която има образ на самото тяло, което те наричат схема и което за тях е вътрешният, висш човек. [...] В по-ново време дори Кант, в „Сънищата на духовен хирург“, сериозно сънува, на шега, за цял вътрешен духовен човек, който носи всички крайници на външния човек върху духовното си тяло.

И сега Трокслер казва:

Макар че е изключително удовлетворяващо, че най-новата философия, която [...] трябва да се разкрие във всяка антропософия [...], набира скорост, не може да се пренебрегне фактът, че тази идея не може да бъде плод на спекулация.

Не е нужно да цитирам повече. Следователно той вярва, че трябва да има наука, която, точно както антропологията води до физическите характеристики и сили на физическото човешко тяло, трябва да има характеристика, която води до свръхсетивното, до характеристиките на това свръхсетивно тяло.

В книгата си „Загадката на човека“ посочих характерни мислители в тази област. Те не са разглеждали тези неща по начина, по който може днешната Духовна наука, а от инстинктивния си копнеж за бъдеща Духовна наука, те инстинктивно са говорили за това, което трябва да стане факт чрез тази Духовна наука. Такъв е бил случаят със сина на великия Йохан Готлиб Фихте, видния философ Имануел Херман Фихте.

В своята „Антропология“, публикувана във второ издание през 1860 г., той казва, че „в материалното“ не може да има „това, което наистина трае“:

Истински трайният, обединяващ принцип на формата на тялото, който се оказва ефективен през целия ни живот, не може да се намери в материалните елементи.

[...]

По този начин сме насочени към втора, съществено различна причина в тялото.

[...]

Сдържайки това, което е наистина устойчиво в метаболизма, то е истинското, вътрешно, невидимо тяло, присъстващо във всяка видима материалност. Другото, външният вид на същото, образувано от непрестанния метаболизъм, може отсега нататък да се нарича „тяло“, което, наистина непостоянно и не е едно цяло, е просто ефект или послеобраз на онази вътрешна физичност, която го хвърля в променящия се материален свят, точно както например магнитната сила от частиците желязни стружки създава привидно плътно тяло, което обаче се разпръсква във всички посоки, когато свързващата сила се премахне от него.

Така Имануел Херман Фихте инстинктивно стига до заключението, че трябва да предположи съществуването на силово тяло в човешките същества, което първоначално държи заедно външните материални части – подобно на магическа сила, която може да се намеси – по определен формален начин, външното материално тяло. Виждате, че дори Фихте, когато обръща внимание на свръхсетивното у човешките същества, копнее за антропософия.

Антропософията не е нещо произволно вмъкнато в развитието на времето, а нещо, което отдавна е предвещавало истинската по-дълбока същност на душевния живот; това [може да се види именно от такива примери]. [След това има голяма празнина в стенографския препис.]

Но трябва да се спра и на другата страна на развитието на душевния живот, развитието на волята. Това, което споменах тук, се отнася до развитието на живота на въображението. Волята също може да бъде изведена отвъд позицията, която заема в обикновеното съзнание. Ако си представите, че някой мисли - ще спомена само най-важния момент тук; останалото може да се прочете в книгите, които цитирах - [ако си представите], че някой би гледал на вътрешния си живот по същия начин, както ние гледаме на външния живот на другите хора при обикновени обстоятелства, тоест живота в човешкото общество, тогава виждаме [както си казваме], когато [възниква] някакво желание, някакъв импулс.

Обстоятелствата ни позволяват да действаме според този импулс, това желание; [в други случаи не си позволяваме да го направим или обстоятелствата не ни позволяват да го направим]. Ние развиваме определена отговорност към външния си живот, която е вкоренена в нашата съвест. [Развиваме много специфични чувства, преживяваме определена конфигурация на вътрешния си живот във връзка с това, което правим или не правим външно, създаваме или не създаваме].

Вътрешният живот на душата е подчинен на обикновеното съзнание за развиване на такива вътрешни изисквания.

Тук се подчиняваме на логиката. И колко различно, колко хладнокръвно се отнасяме към това, което мислим или не мислим, или мислим ясно или мислим тясно; колко различно, колко хладнокръвно и логично се отнасяме към мислите си, отколкото към външния живот! Приемаме едното, защото можем да го схванем, бих казал, в духа, в нашия мисловен образ; отхвърляме другото; но този интензивен живот, който имаме в човешката отговорност, ние не преживяваме вътрешно в чисто логическо, чисто научно мислене.

Вторият вид упражнение се състои в това да се излее определена вътрешна отговорност върху мисленето, върху самия живот на въображението, така че да стигнем до точката, в която не просто казваме: „Това мнение е валидно, това мнение е правилно формулирано, мога да го потвърдя“ и т.н., а да приемаме един ментален образ само със същото чувство за дълг, което прилагаме към менталните образи, както се въздържа от това в едно или друго действие; морал, но морал от съвсем различна природа от тази, която се излива върху външния живот, се излива върху нашите ментални образи. Вътрешната отговорност, излята върху целия ни въображаем живот, поражда ментални образи, така че ние се изправяме пред определени преживявания по такъв начин, че си позволяваме определени ментални образи и отхвърляме други; в единия случай ги приемаме, в другия ги отхвърляме чрез оправдана, трезва антипатия. Чрез симпатия, антипатия, отблъскване и отхвърляне вътрешният живот се оживява от друга страна. Това от своя страна трябва да се практикува дълго време. То може да се поддържа особено ефективно, например, като се придобие навик да позволяваме на менталните образи да присъстват в душите ни по възможно най-много различни начини.

Уважаеми присъстващи, в обикновения живот един човек е монист, друг дуалист, трети материалист, четвърти спиритуалист и така нататък. Тези, които се научат да живеят в света на въображението, ще открият, че тези понятия се превръщат в нещо съвсем различно от това, което иначе са. Чрез живия вътрешен опит на света на въображението човек се научава да разпознава, че да, има понятия за материализъм, те могат да се използват за определена област, за определена сфера на света – те дори трябва да присъстват там, защото човек може да живее плодотворно в определена сфера на света само ако е разбрал материализма във всичките му аспекти – за друга сфера на света са му необходими спиритуалистични понятия, за трета материалистични понятия, за четвърта идеалистични понятия и така нататък. Монистични, дуалистични понятия – те ще направят нашите ментални образи богати и разнообразни и ние знаем, че такива идеи не означават нищо друго освен различни фотографски изображения на дърво от различни страни. И човек се учи да живее във вътрешен елемент, във вътрешна толерантност, която от своя страна е изливане на морал върху вътрешния живот, точно както някой, който получи снимка на дърво, което е разгледал отблизо, никога не може да каже, когато му бъде показана снимка, направена от другата страна, която изглежда съвсем

различно, че това е същото дърво. Точно както можем да имаме четири картини, или осем картини, за да разберем реалността, четири или осем картини, които могат да покажат една и съща същност на дървото, така се учим да гледаме всякакви ментални образи, които са само едностранчиво възприятие на реалността, всякакви ментални образи, които са ни достъпни, и да се учим с любов да се потапяме в различни видове ментални образи, с любов да се потапяме в това многообразие.

Това е по същество подценявано по отношение на упражненията, които човек трябва да прави сега. Това е нещо, което все още е много малко разбирано днес, дори от най-добрите, но което води до по-нататъшно развитие и вземане предвид на волята по подобен начин [както] описания по-рано тип въображаем живот. И тогава ние преживяваме как тази воля се освобождава от връзката си с физичността. Като имитираме експеримента за това как водородът се отделя от водата, ще можем да кажем: по този начин, чрез енергично приложение на различните описани упражнения, ние чисто отделяме волята, освобождаваме я и я правим все по-свободна и по-свободна, все по-духовна и духовна. По този начин ние събуждаме в себе си истински по-висш човек, не просто идеален образ, не просто мисъл, а правим откритието - което все още е парадокс за повечето хора днес, но за Духовната наука е реалност - че в нас живее втори, по-фин човек, човек със съзнание, съвсем различно от нашето обикновено съзнание. И това съзнание, което може да се пробуди по този начин, ни показва, че е много по-реално човешко същество от нас, които живеем тук във физическите си тела и се разхождаме наоколо [физически]. Това човешко същество в нас може да използва духовното око, както го нарекох по-рано, в етерното тяло, както го описах.

Предположението за такова различно съзнание, за един различен, по-широк, по-всеобхватен човек – който има много по-интимна връзка с природата и нейната същност, както и със същността на духовния свят, отколкото нашето обикновено съзнание – предположението за такъв човек от своя страна е било инстинктивно предвидено от по-задълбочените изследователи на деветнадесети век. Но в Духовната наука това, което е заложено тук, също се превръща във факт. Бих искал само да посоча как философията – която не искам да защитавам в подробности – се е стремяла в тази посока чрез философията на Едуард фон Хартман.

Хартман посочва [отново и отново] в своята много критикувана работа – по-късно той широко разпространява „философията на несъзнаваното“, в която предполага, че зад обикновеното съзнание наистина съществува един непознат духовен елемент в човешките същества, който, както го формулира Едуард фон Хартман, се изразява по определен болезнен начин [празнина в стенограмата] – който е свързан с несъзнавания дух на външния свят чрез един вид подземна „телефонна връзка“ и който може и действа нагоре, изливайки се от несъзнаваното или

подсъзнанието в обикновеното ежедневно съзнание като поток в астралното царство.

С това Едуард фон Хартман наистина посочи какво Духовната наука трябва да превърне във факт. Едуард фон Хартман обаче вярваше, че това друго съзнание на човешките същества може да бъде достигнато само чрез теоретични хипотези, чрез анализ на понятия и заключения. Това беше неговият недостатък, защото никога не искаше да поеме по пътя, който беше предопределен да бъде подходящ за особеностите на неговото време: не просто да оформя вътрешния душевен живот теоретично, а да го поеме по жив начин според тези два аспекта, които бяха характеризирани. Въпреки това, това показва как допускането за такъв духовен елемент е по-важно за мистерията на човечеството - дори философски, ако остане чисто философско - от това, което могат да постигнат по-нататъшни изследвания по описаните по-рано пътища. А това от своя страна може да бъде доказано в най-строгия смисъл на думата.

И Едуард фон Хартман е забележителна фигура в тази област. Едуард фон Хартман публикува своята „Философия на несъзнаваното“ през [1869 г.], в която обсъжда как духовното, което живее в душата, поддушата, така да се каже, в духовната душа, живее и отвън в природата, и как материалистите днес имат само едностранчив ментален образ за това, който човек трябва да си представи не като празнина в началната точка на развитието, а по-скоро като нещо духовно, което живее в душата и наистина прониква и тече през природата.

След това дойдоха естествените учени – [1869 г.] за първи път се появи „Философията на несъзнаваното“, време, когато надеждите бяха най-високи, благодарение на това, което новият дарвинизъм донесе, благодарение на всичко, което хората вярваха, че могат да разпознаят чрез законите на „селективното размножаване“ и „борбата за съществуване“, чрез което можеше да се постигне нов мироглед – Хартман се обърна срещу всичко, което произтичаше от тези материалистически възгледи по най-енергичния начин от духовна гледна точка. И ето, разбираемо е, че естествените учени, които по това време бяха напълно симпатизирали на материалистическия възглед за дарвинизма, тези естествени учени, които погледнаха какво предлага Хартман, казаха: Е, така би могъл да говори един философ, някой, който не се чувства като у дома си в истинската естествена наука, който не знае колко съвестно работи естествената наука! И много писания, противоположни писания, се появиха срещу „Философията на несъзнаваното“ на Хартман от този или онзи естествен учен; навсякъде един и същ основен тон: Това говори просто дилетант, няма нужда да слушате повече. Човек трябва само да разубеди миряните, които винаги се хващат на такива неща; именно за тях трябва да се пишат подобни писания.

Сред многото появили се писания имаше и едно от анонимен автор, който по това време все още не разкрива името си. Всичко в него беше блестящо опровергано от

началото до края; показваше как той не разбира нищо, според необходимия възглед на един естественик, от това, което работи и живее в естествената наука по пътя към мистерията на света! Естествените учени бяха направо ентузиазирани и напълно съгласни с написаното от този анонимен автор. И скоро се наложи второ издание на това остроумно природонаучно произведение. Оскар Шмит и самите Ернст Хекел го похвалиха и казаха: Жалко е, че този колега, този важен естествен мислител, не се самоназовава. Нека се самоназове и ние ще го смятаме за един от нашите. Да, Ернст Хекел каза: Аз самият не бих могъл да кажа нищо по-добро от това, което казва този анонимен автор от позицията на естественика срещу Едуард фон Хартман.

И ето, скоро стана необходимо да се публикува второ издание, както колегията от естествени учени предложи да бъде желателно. В това второ издание авторът разкри името си. Това беше урок – самият Едуард фон Хартман беше написал този труд – урок, който не би могъл да бъде преподаден по-добре на онези, които отново и отново вярват, че всеки, който не е съгласен с тях, не би трябвало да разбира същността на тяхната наука. Това е урок, който би трябвало да е ефективен и днес, дори за мнозина, които все още подхождат към Духовната наука или антропософията с подобно отношение по отношение на това, което често се представя като противопоставяне на антропософията или Духовната наука.

Това, което може да се изтъкне срещу антропософията, драги присъстващи, е добре известно на духовния изследовател или антропософа, независимо колко остроумно може да бъде изложено, той знае как да го представи също толкова добре, колкото Едуард фон Хартман го е правил по онова време – това, което естествените учени са намирали за отлично – е знаел как да го представи по онова време. Такива уроци обаче много бързо се забравят и старите лоши навици се завръщат. Но човек може да посочи това и трябва да се поучи от него. И не само у Едуард фон Хартман, но и у други е възникнало осъзнаването, инстинктивно е възникнало, че в дълбините на човешката душа действа друго съзнание.

Спомням си, само за да го спомена накратко, Майърс, английският изследовател, редактор на психическите изследвания, публикувани в много томове, които навсякъде и винаги водят до заключението, че освен външните преживявания, в човешката душа е скрито нещо - това, което Джеймс, американецът, нарича годината [1886], годината на [откриването] на един от най-важните факти, а именно факта [празнината]

Днес един изследовател обикновено знае много малко за всичко това; той не знае нищо за дебатите на Едуард фон Хартман, не знае нищо за Джеймс, който през 1886 г., годината, в която Майърс открива подсъзнанието, това, което е запазено в духовната душа и е свързано с духовната душа на света и от което се издига в обикновеното съзнание, това, което събужда това обикновено съзнание, което се събужда сякаш от ежедневно съзнание, от сънищата, което превръща

обикновеното съзнание във виждащо съзнание по начина, който описах. Но всичко това присъства по един объркан, незрял начин у Майърс, както и у Джеймс. Може да се каже, че то присъства само като надежда или копнеж; то става факт едва чрез Духовната наука или антропософията.

И така, скъпи приятели, колкото и парадоксално да изглежда днес, развитието на вътрешните душевни сили произтича от две страни и сега мога само да намекна до какво ще доведе развитието, което описах в началото, когато по-късно бъде развито, систематично развито, в крайна сметка човешкото същество, докато се учи все повече и повече да използва духовното око в етерното тяло чрез другия човек, който живее в него, докато открива, така да се каже, този свят от вътрешни процеси в себе си и е способен да ги слуша, тогава ще може да преодолее не само пространството, но и времето във възприятията си и да вижда времето по различен начин. И както казах, колкото и парадоксално да изглежда днес, човешките същества ще могат не само да се пренасят назад във времето чрез своите спомени, но и ще могат наистина да схванат себе си в своята реалност в по-ранни моменти от времето, да се връщат назад във времето и също така да се връщат толкова назад във времето, че да стигнат до момента, който помним вътрешно. Всички знаете, че можем да помним само до определен момент от детството; това е толкова назад, колкото можем да си представим. Трябва да ни напомнят другите за това, което сме преживели преди това, в ранните години на детството. Но отвъд този момент във времето, който току-що посочих, обратно към времето, когато ние като човешки същества в ранното детство все още не осъзнаваме напълно своите сили, не искаме да ги погледнем напълно, можем да се пренесем обратно в този момент във времето, в момент във времето, когато все още сме позволявали на силите, от които тогава се нуждаем за обикновеното съзнание, да се влеят в растеж, в жив растеж. Това означава, че не се учим да виждаме с егото, което е вътре в нас в настоящия момент; ние се учим да виждаме с егото на най-ранното ни детство, с егото, което е донесло духовната част от духовния свят и се е свързало с физическите сили и вещества, които сме наследили от баща си, майка си и предците си. Връщаме се към духовния си човек. И както виждаме през сетивния свят с нашето пробудено съзнание от настоящата ни начална точка и гледаме в духовния свят, който лежи пред нас, така и когато сме се пренесли назад, когато наистина сме се върнали назад във времето, животът лежи пред нас качествено – не в отделните си детайли – а качествено, животът, който се движи в тялото, във физическото, и че смъртта завършва. И както външното физическо възприятие ни отделя от външната духовна реалност в обикновеното съзнание, така сега – знаем – за обикновеното съзнание, физическият опит ни отделя от това, което лежи отвъд портата на смъртта. Защото в момента, когато сме стигнали до точката във времето, когато стоим пред момента, за който можем да си спомним, виждаме живота ограничен от другата страна на смъртта и виждаме какво прави смъртта от нас. Отвъдното на смъртта се разкрива

заедно с отвъдното на раждането, разделени само от физическия живот. Духовният човек, вечното в нас, се преживява като физически живот, който стои там като река: единият бряг е раждането, другият бряг е смъртта. Но смъртта, със своето отвъдно, се разкрива заедно с това, което е преди раждането.

И по същия начин виждаме в себе си съзряването на това, което ни пренася от този живот в друг земен живот. Защото, когато сме преминали през портата на смъртта, ние разпознаваме това, което живее в нас, както бихме могли да кажем, живее в растението, и след като премине през тъмния студ, е друго растение. По този начин се учим да разпознаваме духовно-душевния елемент, който е в нас в този живот и който, когато е преминал през духовния свят между смъртта и раждането, трябва да се появи отново в нов земен живот. Всичко това става ясно, когато душевните сили се развият, както е описано. И ние се учим да виждаме през себе си, точно както се установяваме във физическия свят през отворените си очи и уши, така се установяваме в духовния свят, истински и конкретно живеейки в духовен свят, който тогава е около нас. Ние сме заедно с духовни същества, с духовни сили.

И точно както опознаваме живота си тук като израз чрез духовно съзерцание, точно както опознаваме тялото си като израз на духовното ни същество, което влиза в нас при раждането, или да кажем при зачеването, така опознаваме физическия си живот на земята, физическата ни земя, като по-нататъшно състояние на нещо, което я е предшествовало в планетарното съществуване. Опознаваме земята си като метаморфоза, като трансформация на една по-ранна планета, на която сме били като човешки същества, но все още не с физическо тяло, каквото имаме днес, а по духовен начин, и днешната природа също по духовен начин. Животните са се спуснали в своето развитие, докато хората са напреднали. Така намираме точката, където човечеството и животинското се срещат не във физическото, а в духовното. Човешките същества са претърпели това развитие на Земята от по-ранна планета, която се е трансформирала в Земята, точно както Земята ще се трансформира в следващия етап, и човешките същества са претърпели развитието, което им позволява да приемат его, което все още спи в тях днес, но което също ще се пробужда все повече и повече в хода на по-нататъшното развитие. Целият свят ще бъде одухотворен.

И както не можем да се задоволим с неясен пантеизъм в обикновената външна реалност, когато говорим тук за природата, а говорим за учене от етап на етап, както виждаме земното същество физически, така и ние не навлизаме в духовен свят с неясен пантеизъм, а като конкретен, индивидуален, реален човек, като индивидуална цялост. Да се каже това е най-малко прощаното нещо днес. Въпреки това е вярно, че се отваря реален, конкретен духовен свят, този духовен свят, към който принадлежим с нашия духовен човек, точно както принадлежим с нашия физически човек към външната физическа реалност.

И така, Духовната наука или антропософията, чрез методично пробуждане на вътрешния живот, добавя духовно знание към познанието за външната природа, носейки различен поглед върху света, различен поглед върху това, което ни заобикаля в обикновеното съзнание. В това отношение Духовната наука трябва постепенно да намери своя път в сърцата на хората, които действително копнеят за нея, но които в по-голямата си част все още не знаят, че този копнеж по Духовната наука живее в техните тъмни чувства. Но тя живее и този копнеж ще бъде разпознаван все повече и повече като наистина съществуващ.

Забележително е как детайлите на това преживяване, което описах, не можеха да бъдат схванати в нашето време и във времето, непосредствено предшестващо го, дори от най-изявените умове. Трябваше да цитирам великия философ Едуард фон Хартман, който вече усещаше, но само искаше да постигне теоретично, едно различно съзнание у човешките същества, но който не можеше съвсем да приеме, че този път към духовното не трябва да се намира чрез теории или хипотези, а чрез опит, чрез изпращане на мисли, които човек обработва по начина, по който се учи да обработва мислите, като пратеници, така да се каже, в непознат свят, откъдето те се връщат към човек като преживявания, които го водят в духовните светове, както е описано. Но това трябва да се преживее само като се позволи на човек да бъде подкрепен от реално същество от света на понятията и идеите.

Простете, че се връщам към личен въпрос в този момент, но този личен въпрос е свързан с целия проблем. Правя го неохотно, но ще видите защо го споменавам. През 1894 г., в моята „Философия на свободата“, се опитах да въведа точно такава философска гледна точка като подготовка за Духовната наука на света, където отделните човешки гледни точки, които понякога са обозначавани с толкова странни философски имена, не се разбират по такъв начин, че човек категорично да изповядва едната или другата, а по-скоро, сякаш като снимка на един и същ обект от различни ъгли, самите тези понятия са оставени да говорят, така че човек да се настрои към много различни перспективи. Едуард фон Хартман [1894] изучи задълбочено моята „Философия на свободата“ и ми изпрати своето копие, в което си беше направил свои бележки.

Бих искал да прочета пасаж от [неговото] писмо до мен по тази тема, в който, признавам, въпросът е развит с помощта на странни философски изрази, но без да обяснявам отделните философски изрази – времето е твърде кратко и трябва да заключа – това, което Едуард фон Хартман има предвид, е все пак разбираемо. Първо, например, той казва: „Заглавието трябва да бъде: „Епистемологичен монизъм и индивидуализъм“. Не „Философия на свободата“, а „Епистемологичен монизъм и етичен индивидуализъм“. Така че той инстинктивно усеща, че тези неща са предназначени да осветлят две страни на една и съща монета. Но той смята, че те не могат да бъдат свързани заедно.“

В живота на душата тя е живо преплетена, не чрез някаква сламена теория. Такова беше мнението. И други гледни точки също. Ето защо Едуард фон Хартман казва: В тази книга нито абсолютният феноменализъм на Хюм е помирен с феноменализма на Бъркли, основан на Бога, нито този иманентен или субективен феноменализъм е помирен с трансцендентния панлогизъм на Хегел, нито панлогизмът на Хегел е помирен с индивидуализма на Гюте. Между всеки от тези компоненти има непреодолима пропаст. Защото всички тези гледни точки са толкова живи, че говорят една за друга, че характеризират едно и също нещо от различни перспективи!

Хартман усеща това, той го усеща, той го заявява. Но той не вижда, че това не е хипотетичен, теоретичен синтез на мисълта, а живо споделено преживяване. Ето защо той продължава, казвайки:

Преди всичко обаче се пренебрегва фактът, че феноменализмът неизбежно води до солипсизъм

— тоест, към доктрината за единството, към доктрината за егото — абсолютен илюзионизъм и агностицизъм, и нищо не е направено, за да се предотврати това свличане в бездната на нефилософията, защото опасността дори не е разпозната.

Тази опасност е добре разпозната! А Едуард фон Хартман, от своя страна, инстинктивно и много правилно използва израза „плъзгане в бездната на нефилософията“. Описах го днес. Но „плъзгането в бездната“ не се предотвратява от „нефилософията“, нито от хипотеза, която се стреми да бъде философия, а от пренасянето на живия живот в другото съществуване, от съзнателното оживяване на подсъзнанието, така че преживяното независимо и обективно от душата да може да бъде върнато обратно в съзнанието, не само субективно.

Тук можете да видите как Духовната наука или антропософията е трябвало постепенно да се бори с това, което е било налично по онова време по отношение на копнежите и надеждите за такава наука, но което все още не е могло да постигне това, което всъщност е трябвало да се реализира в Духовната наука, защото това изисква разпознаване на интимната душевна работа, която не остава мистично субективна, а става обективна, подобно на външната наука и познание. Външната естествена наука ще намери своя път към тази Духовна наука в свръхсетивното.

Но какво се е случило в това отношение до днес? Споменах ви Оскар Хертвиг.

Оскар Хертвиг е един от онези, които са усетили значението на Едуард фон Хартман! Ернст Хекел е един от онези, които най-много се подиграваха на публикацията на Едуард фон Хартман върху „Философия на несъзнаваното“.

Днес Оскар Хертвиг постоянно цитира Едуард фон Хартман, цитирайки го по такъв начин, че е съгласен с него за всичко; цитира го по такъв начин, че е съгласен с него дори там, където Едуард фон Хартман е казал: Начинът, по който се случи, начинът, по който принципът на подбора беше третиран като съвременно суеверие, е начален проблем, научен начален проблем на нашето време. Оскар Хертвиг, самият ученик на Хекел, цитира това като твърдение на Едуард фон Хартман, което се отнася за науката! И толкова много други.

Тези неща говорят ясно и отчетливо; те говорят ясно и отчетливо, защото показват това, което естествената наука не може да разпознае, това, което би било необходимо да разпознае, но факт е, че дори учениците на великите учители по естествени науки от деветнадесети век са стигнали до опровергаването на тогавашните надежди. И Оскар Хертвиг е по-специално изключително интересен, защото показва, че естествената наука днес вече не може да има възражения срещу философия като тази на Едуард фон Хартман. Ако естествените учени са намерили пътя си към Едуард фон Хартман, те ще намерят пътя си и към антропософията или Духовната наука. Тогава общото съзнание на човечеството може да намери своя път.

От много други страни антропософията или Духовната наука се среща с достатъчно опозиция. Само накратко, в заключение, бих искал да спомена какво последователите на определени религиозни общности, а именно последователите на християнските религиозни общности, многократно и многократно са повдигали възражения срещу Духовната наука. Но ще се спра само накратко на това. Странно е как религиозните кръгове по-специално са предприели действия срещу Духовната наука. Например, те казват: Това, което Духовната наука казва, противоречи на това или онова, което е написано в Библията, което се съдържа в традицията. Но наистина ли това е проблемът? Може ли човек някога да си помисли да не иска да открие Америка, защото Америка все още не е спомената в Библията или в християнската традиция?

Дами и господа, всеки, който вярва, че силата и влиянието на най-великото нещо, случвало се някога на земята – християнството – биха могли да бъдат застрашени от някакво откритие, има много ниско мнение за него!

Винаги си спомням това, когато чуя, че християните могат да повдигат възражения срещу Духовната наука. Винаги си спомням за друг богослов, този път не протестант, а католик, който е бил професор по християнска философия в католически богословски факултет и е произнесъл ректорската си реч за Галилей, чиято съдба в ръцете на Църквата е добре известна. Този наистина искрен, християнски настроен католически свещеник, който никога до смъртта си не е отричал, че е останал верен син на своята Църква, този католически свещеник, говорейки за Галилей, е казал:

Християнството, което истински осъзнава себе си, греши, като се противопоставя на такъв прогрес в разбирането на природата, какъвто е постигнат от умове като този на Галилей. Християнството греши, като твърди, че определени учения, които сами по себе си погрешно твърдят, че произлизат от християнството, противоречат на естествената наука. За съвременната естествена наука...

— казва този свещеник, теолог и университетски професор —,
Съвременната наука противоречи само на по-тесните мирогледи на древността, но не и на християнските вярвания; защото тези християнски вярвания, когато бъдат правилно разбрани, могат само да подсилят откритията на все повече чудеса в световите, могат само да подсилят

славата на божеството и славата на християнските вярвания; те могат само да потвърдят чудесата, които божествената благодат е извършила тук, на този земен план.

В същия смисъл може да се каже, че именно от гледна точка на истински разбраното християнство — [Духовната наука по никакъв начин не противоречи на истински добре разбраното християнство], а по-скоро на [фалшивите учения], които погрешно твърдят, че произлизат от християнството. А Духовната наука е в противоречие само — но в противоречие, което допълва другото, противоположното — с тясно схванатия научен мироглед, а не с широкия християнски мироглед. И това, което Духовната наука открие, ще бъде такова, че чудесата, открити в духовния свят, не отнемат чудесата, на които ни се учи в християнството, а напротив, потвърждават ги!

И Лоренц Мюлнер, този истински християнски теолог и професор, казва същото: Християнството не противоречи и не е нужно да противоречи на правилно разбраната теория на еволюцията, ако не иска да бъде просто причинно-следствена еволюция на света и да постави самите човешки същества единствено във физическата причинно-следствена връзка. Духовната наука не противоречи на християнството, защото тази Духовна наука не води до смъртта на религиозния опит и съзерцание, а обратното на това, което всъщност прави: тя насърчава религиозния опит и съзерцание. И тези, които все още вярват днес, че тяхното християнство може да бъде застрашено от Духовната наука, постепенно ще трябва да осъзнаят: Докато погрешно разбраната естествена наука досега е износвала все повече души, както външно, така и вътрешно, антропософията или Духовната наука, защото разпалва религиозния живот, ще върне и образованите хора към великите мистерии не само на християнското учение, но и на християнския труд и церемониалното служение. [Но това в много случаи ще бъде задача за бъдещето, макар и сравнително близко.]

И именно от тази страна човек би искал нещата да бъдат по-добре разбрани и най-вече да има повече желание да се разбере въпросът, да не може човек да си състави картина, без да се задълбочи в въпроса, а след това да представи тази картина като противоречаща на християнството и изобщо да не се занимава с въпроса.

Мога само накратко да загатна за всичко това. Ще трябва да говоря надълго и нашироко, ако исках да изброя всичко поотделно — но това е напълно възможно — за да покажа, че християнството няма и най-малката причина да се противопоставя на такива учения като повтарящи се земни животи!

Що се отнася до самото научно учение, нека кажа няколко думи в заключение. Факт е, че науката днес вече е на етап да осъзнае какво не може да постигне. И по забележителен начин — можем да се придържаме към примера — по забележителен начин Оскар Хертвиг стига до заключение в книгата си „За развитието на организмите“. По много забележителен начин Хертвиг заключава, че никакво обективно изследване, никакво анализиране на научни факти не е довело до

материалистичната дарвинистка философия от последните десетилетия, а че хората от тази епоха са носили в себе си материалистична нагласа, носели са в себе си само вярата в недуховността на външния свят и са я пренесли в нещата от природата.

И тук е много интересно да се докоснем до думите на самия Оскар Хертвиг, думите, които той използва, за да покаже как всъщност стоят нещата. Хертвиг казва:

Принципът на полезността, убеждението за необходимостта от неограничена търговска и социална конкуренция и материалистическите философски школи са сили, които са изиграли основна роля в съвременното развитие на човечеството, дори без Дарвин. Тези, които вече са били под тяхно влияние, са приветствали дарвинизма като научно потвърждение на идеи, с които вече са били запознати и които са харесали. Сега те можели да видят себе си отразени в огледалото на науката, така да се каже.

„Тълкуването на ученията на Дарвин,

— продължава Оскар Хертвиг —,

което, с неяснотите си, е толкова отворено за тълкуване, е позволявало и широк спектър от приложения в други области на икономическия, социалния и политическия живот. От него всеки би могъл, като от Делфийски оракул, да извлече свои собствени полезни приложения към социални, политически, хигиенни, медицински и други въпроси, в зависимост от това какво иска, и да се позова на науката Дарвинова биология с нейните неизменни закони на природата, за да подкрепи твърденията си. Но какво ще стане, ако тези предполагаеми закони не са такива?

— и че те не са закони на природата, както Оскар Хертвиг, ученикът на Хекел, се е опитал да докаже и е доказал —,

Не би ли могло да има и социални опасности при многостранното им приложение в други области? Не бива да се вярва, че човешкото общество може да използва фрази като безмилостна борба за съществуване, подбор на подходящото, полезното, целесъобразното, усъвършенстване чрез селекция и т.н., при прилагането им в най-разнообразни области, като свой ежедневен хляб в продължение на половин век, без да бъде дълбоко и трайно повлияно в цялата посока на формирането на идеите си!

Това вече се казва днес от един естествоизпитател, който не само твърди, че тези материалистични дарвинистки идеи са погрешни, но и че са вредни, водещи до духовни страдания и социални и политически щети. Само едностранчивостта и тесногърдието на някои естествоизпитатели могат да подсказват друго. И това понякога се разкрива по много ужасен начин.

Един съвременен природонаучен работник, велик съвременен природонаучен работник, когото наистина ценя високо – и именно защото го ценя високо, го споменавам – прави любопитно предположение за това как днешните природонаучни работници може би не искат да бъдат възприемани, а как трябва да бъдат възприемани според това, което е излято като [смисъл] върху начина, по който те често все още стоят зад това, на което може да се надяваме от чисто [научен] мироглед за природата. Природонаучният работник, когото ценя високо,

казва в края на своята важна книга – и това са негови собствени думи, които бих искал да цитирам:

Днес живеем в „най-добрите времена“.

– той твърди това, той казва:

Днес живеем в „най-добрите времена“

– това не може да се докаже с абсолютна сигурност, но според този естествоизпитател,

Със сигурност живеем в „най-добрите времена“, поне ние, естествените учени, и можем да се надяваме на още по-добри времена.

той казва

защото, въз основа на това, което имаме днес в естествените науки, в сравнение с резултатите на по-ранни изследователи

– казва този естествоизпитател –

Можем да кажем заедно с Гьоте, великият познавач на природата и света:

„Голяма наслада е

да се потопиш в духа на времето,

да видиш как е мислил един мъдрец преди нас

и как най-накрая сме стигнали дотук.“

Толкова велик естествоизпитател в края на толкова важна книга!

Не знам дали много хора забелязват и се замислят кой всъщност е казал това на

Гьоте. Дали великият експерт по света и природата Гьоте го казва? Не, той го влага в устата на Вагнер, този, който се изправя срещу Фауст като тесногръд кретен.

И Фауст отговаря на този Вагнер:

О, да не избледнее всяка надежда от главата,

която се вкопчава постоянно в застояли доказателства,

копае алчно за съкровища

и е щастлива, когато намери земни червеи!

Това е мнението на Гьоте, великият познавач на света и човешката природа!

И ако днес естествоизпитателите все още не разбират какво всъщност произтича от здравите основи на такъв мироглед, както е проблясвал и чрез Гьоте – тогава понякога човек може да ги улови, [бих искал да кажа] в [такива безсмислени творения като току-що] – и както Хертвиг казва с истина: „От това, което времето е мислило материалистично, от неговите натуралистични процеси, неговите материалистични импулси и чувства, които е имало и е пренесло в природата, е възникнал материалистическият мироглед, материалистично оцветеният дарвинизъм, а фактите го опровергават.“

Но тогава духовният изследовател може да отговори, въз основа на това, което той смята за по-дълбоко познание за света и човешката природа: Не, не от толкова тясно дефиниран възглед за времето, какъвто е бил този от средата на деветнадесети век, би трябвало да мечтаем за пътя си към природата, а по-скоро от най-висшето, което духът и душата могат да постигнат, ако се формират възгледите,

които се опитваме да внесем в природата, за да можем да разпознаем дали природата наистина потвърждава този възглед. И според това, което истинската Духовна Наука ни дава, тя може да си обещае, че ще се справи различно от повлияната от Дарвин естествена наука. Последната вярвала, че може да разбере света чрез закономерни процеси и, както видяхме, била опровергана от природата в това си убеждение.

Духовното изследване се стреми да изследва дълбините на човешката душа и да извади от дълбините на човешката душа това, което е в основата на духа като дух, като духовни същества и духовни сили в най-широкия, най-всеобхватен смисъл. И то може да се надява – това не е едностранчивост, а многостранност, която търси, тъй като не следва един път, а всички пътища, към които човешката душа е водена от богатия си вътрешен живот – може да се надява, че това, което е поставило на природата като въпрос, като мистерия, няма да бъде опровергано от природата, но тъй като духът, който живее и в човешките същества, живее в природата, духът в природата ще го потвърди, а не, както в другия случай, ще може да го отрече точно в това, което Духовната наука или антропософията има в своя мисловен образ като реална форма на човешката мистерия.

Човешката душа и тяло от гледна точка на духовните изследвания (Антропософия)

Уважаеми участници, преди две седмици имах възможността да изнеса лекция тук, в която обясних как Духовната наука или антропософията стои, в известен смисъл, като необходимост редом с научните, философските и подобни начинания на съвременното. Опитах се да обясня, че самото съвременно научно мислене постепенно е придобило форма, която сочи към това, което Духовната наука или антропософията има да каже, за да го допълни.

Днес бих искал да говоря върху една специфична тема от областта на изследванията на Духовната наука: някои взаимовръзки между човешката душа и човешкото тяло, за да използвам този пример, за да обоснова и подсиля казаното в общи линии преди две седмици, доколкото това е възможно в рамките на една лекция.

Последните научни изследвания върху човешките същества извадиха наяве неща за връзката между човешката душа и човешкото тяло, които са също толкова възхитителни, колкото и в други области на научното наблюдение. Но именно защото естествената наука, със своите методи, е зависима предимно от това, което е сетивно наблюдаемо и от това, което може да бъде изследвано чрез въоръжените сетива, включително тези, въоръжени с методи за изчисление и т.н., именно зависимостта на душевния живот от телесните функции и телесните процеси е била подчертана в посочения научен подход. Това разбираемо е довело онези, които са придобили основателно уважение към съвестността и значението на научните изследвания, до това в известен смисъл да видят в телесните функции, в самите телесни процеси, това, което произвежда психическия живот на човешките същества.

Сега може да се каже, че по принцип това, което съвременната наука е постигнала по такъв великолепен и широкообхванат начин във физиологичната, биологичната и клиничната област – по отношение на зависимостта на душата от тялото – по принцип може да се каже, че нещата, които излизат наяве, са, на първо място, толкова правдоподобни, колкото и някои наблюдения от ежедневието относно гореспоменатата зависимост. От друга страна обаче, трябва да се каже, че едва ли някое отделно изследване, колкото и обширно да е то, върху нервната и друга телесна дейност по принцип не надхвърля това, което ежедневните наблюдения в тази област вече правдоподобно показват.

Какво може да се каже в това отношение за зависимостта на душата от тялото, изглежда очевидно, казвам аз. В края на краищата, достатъчно е само да се посочи как започва психическият живот в човешкия жизнен път като цяло, как той се развива до същата степен, в която нервната система става по-съвършена, до която се развива мозъкът. Необходимо е само да се посочи как някои дефекти и

дегенерация на мозъка нарушават живота на душата; необходимо е само да се посочи как с напредване на възрастта животът на душата също става в известен смисъл старчески, постепенно дори изчезващ. Установено е, че животът на душата е фундаментално зависим от живота на тялото! И освен това, по принцип, всички подробни изследвания.

Но се стига до нещо изключително очевидно, нещо, което непременно трябва да се наложи при непосредственото наблюдение. Следователно, всяко изследване на душата, което иска да се изхожда от същата гледна точка, която е в основата на естествената наука, и въпреки това иска да говори за независима духовна дейност, която надхвърля физическия живот, за смисъл на духовното същество. Поради това бяха правени опити да се опровергават фактите на научните изследвания от онези среди, които искаха да запазят независимостта на духовния живот, така да се каже. И е лесно, особено от научна страна - това трябва да се признае открито и е добре да се говори открито за това - лесно е за научните изследвания да сведат до абсурд голяма част от това, което произтича от изследването на душата, което се основава, подобно на самата наука, на обикновено човешко наблюдение. Защото, ако човек остане в рамките на това, което представлява духовния живот в обикновеното човешко съществуване, тогава тази зависимост наистина е налице; и това, което естествената наука казва за зависимостта на нашето мислене, мисловните образи и дори нашите чувства и воля от физическите органи, не може да бъде опровергано въз основа на определен вид изследване на душата, защото то всъщност е неопровержимо. Но с подобно изследване на душата, основано на обикновеното възприятие, човек по същество стои на същата основа като естествената наука, която чрез своите методи постепенно изтласква действителния човек от своите области. Може да се каже, че обвиненията, отправени срещу някои научни теории от хора, които имат по-задълбочен поглед върху човешкия живот, могат да бъдат отправени също толкова добре и срещу съвременните, повече или по-малко материалистични възгледи за душата.

Бих искал да започна с един много добре познат пример, който вече споменах в същия контекст в по-ранни лекции тук, в Цюрих. Като пренебрегва всичко в световното развитие, което е самостоятелно и духовно, естествената наука е довела до така наречената теория за сътворението на света на Кант-Лаплас.

Добре съм наясно, дами и господа, че в своите детайли тази теория на Кант-Лаплас днес с право се оспорва от някои и с право се заменя с нещо друго; но това нещо друго също често произтича от същия дух. Следователно, старата, добре позната теория на Кант-Лаплас може да служи като пример за това, с което си имаме работа тук. Казва се, че цялото развитие на нашата Земя и цялата слънчева система е възникнало от първична мъглявина, която първо е разделила слънцето чрез неговите въртения, след това планетите чрез по-нататъшните му въртения и така нататък. Това е общоизвестно.

Сега, подобно нещо може да се направи доста живо, изключително лесно за разбиране за човешкото съзнание, което може толкова лесно да бъде съблазнено от живостта. Защото е много лесно да се покаже колко вярна е тази гледна точка чрез един прост експеримент: Вземете капка течност, плаваща върху вода, и прокарайте малко парче хартия през тази капка течност по посока на екватора, следвайки линията на екватора; след това забодете игла вертикално, по посока на полюса, поставете цялото нещо върху водата, завъртете го с иглата – което е възможно с помощта на парчето хартия – и ще видите как малките капки се отделят от голямата капка поради въртенето, създавайки малка планетарна система. Когато покажете това на децата в училище, те го намират за изключително живо.

Разбира се, това, което имаме в голям мащаб, е при съвсем различни обстоятелства, където не си имаме работа с течност, подобна на масло, а с нещо фино и ефирно - имаме картина на това, което би трябвало да се случи в голям мащаб. Нещо обаче е забравено. Това понякога се случва в живота. Но ако искате да илюстрирате нещо за процесите в природата, тогава наистина трябва да вземете предвид всичко, което се случва в такъв експеримент. И не бива да забравяте, че вие самите стоите там и въртите иглата! Така че, ако искате да приемете това сравнение като доказателство или дори само като илюстрация, ще трябва да предположите, че някакъв дух, някакъв велик учител е причинил въртенето във вселената навън посредством нещо подобно на пробитата игла. А другото нещо, което забравяте, е, че получавате само малки капчици от същото вещество, което съдържа голямата капка, и нищо повече! Разбира се, материята е изключително жива и в определени граници полезна и за обяснение на света; но по-дълбоките души усещат неадекватността, дори разрушителната, на подобна хипотеза за човешкия мироглед.

И великият историк на изкуството Херман Грим е – подчертах това особено в последната си книга „Vom Menschenrätzel“ („Мистерията на човека“) – Херман Грим, позовавайки се на Гюте, е казал колко невъзможна му се струва подобна хипотеза за един ментален образ, който обхваща цялостта на световните явления. Херман Грим казва – и бих искал да прочета тези думи на глас като доказателство за това какво изразява една здрава душа в отговор на подобни неадекватни предположения:

Преди много време, в неговия

— на Гюте —

В младостта великата фантазия на Лаплас-Кант за произхода и евентуалната гибел на земното кълбо вече се беше утвърдила. От въртящата се мъглявина – децата вече учат това в училище – се образува централната гастропора, от която впоследствие се развива Земята и като втвърдяваща се сфера преминава през всички фази, включително епизода на обитаване от човешката раса, през немислими периоди от време, като накрая се връща обратно в Слънцето като изгоряла шлака; дълъг процес, но напълно разбираем за [днешната] публика, за чието

осъзнаване вече не е [необходима] никаква по-нататъшна външна намеса, освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на същата температура на нагряване.

Не можем да си представим по-безплодна перспектива за бъдещето от тази, която ни се налага днес като научно необходима. Труп, около който гладно куче би направило заобиколка, би бил освежаващ, апетитен заляк в сравнение с този последен екскремент на творението, до който нашата земя в крайна сметка би се върнала обратно към слънцето, и именно жаждата за знания, с която нашето поколение приема подобни неща и ги вярва за истина, е знак за болно въображение, което учените от бъдещите епохи отново ще приложат много проникателност, за да обяснят като историческо явление на времето.

Гьоте никога не е позволявал на подобна пустота да проникне в ума му.

По този начин, това, което изглежда изключително правдоподобно, когато човек стои на определени предпоставки, може да изглежда за по-дълбокия човешки ум като нищо повече от плод на болно въображение, когато се вземе за основа на цялостен миросглед.

Достатъчно е само леко да се променят думите, които Херман Грим прилага към теорията на Кант-Лаплас, и човек би могъл да открие онези теории, които често се използват от естествените учени, за да дадат материалистично обяснение на човешкия духовен живот. И все пак, колкото и основателна да има теорията на Кант-Лаплас, тези материални обяснения имат също толкова основателна причина; ако не ги разглеждаме като нещо всеобхватно, те имат своето добро основание.

Но и в други отношения са правени опити, бих казал заслепени от постиженията на естествената наука в съвременната епоха, които с право се считат за възхитителни, да се постави психологията на същата методологична основа като естествената наука. И един от онези, които като наистина задълбочен изследовател на душата, са искали да поставят психологията на една и съща основа със съвременната естествена наука, е бил Франц Brentano. И когато Франц Brentano заема преподавателския си пост във Вюрцбург през 60-те години на 19-ти век, той изрично заявява, че психологията трябва да се основава на същите методи като естествената наука. И когато Brentano пише първия том на своята „Психология“ през 1874 г., той ясно изразява надеждата си, че в следващите токове ще може да говори за живота на душата от същата отправна точка по такъв начин, че определени човешки очаквания, които с право се поддържат, да могат да бъдат изпълнени от психологията. Защото Франц Brentano заявява, че дори ако по-новата психология, основана на естествените науки, предоставя точни знания за начина, по който менталните образи са свързани помежду си, как възникват настроенията в душата, как работи волята и т.н., подобни резултати не биха могли да ни утешат за това, което човечеството е очаквало от психологията в смисъла, както казва Франц Brentano, произтичащ от възгледите на Платон и Аристотел, които със сигурност предполагат, че истинската психология има какво да каже за това, което се счита за безсмъртната част на човешкото същество, която не престава да съществува с преминаването на физическата част, която предоставя информация за тази

безсмъртна част. Франц Brentano обаче не е написал следващите томовете на своята психология. Той не ги е написал, защото всъщност с методите, които е искал да следва, основани на модела на съвременната естествена наука, не е възможно да се стигне до никакви резултати за действителната духовно-психологическа част на човешкото същество.

Следователно, антропософията или Духовната наука, както е разбираана тук, възприема напълно подходящ поглед върху последните развития в методите на научните изследвания, тъй като тя надхвърля това, което е в основата на естествената наука, особено когато се стреми да изследва връзката между човешката душа и човешкото тяло.

Преди две седмици вече посочих тук, че Духовната наука или антропософията, както е разбираана тук, се опитва да надхвърли обикновената естествена наука именно като не работи със същите познавателни сили, с които работи съвременната естествена наука - правилно в рамките на своите граници - а по-скоро като се обръща към познавателни сили, които възникват само когато това, което се появява в човешката душа в обикновеното съзнание, претърпява известно по-нататъшно развитие, един вид по-нататъшно самообразование на човешкото същество. Сили, които не присъстват в обикновения живот, сили, които също ще видим днес, изобщо не е необходимо да присъстват в обикновения живот, трябва да бъдат извлечени от дълбините на човешката душа за духовно изследване. И само когато човекът притежава тези сили, той се вглежда в онези области, от които е произлязла действителната духовно-душевна част на човека. И само тези сили могат да открият това, което е независимо и автономно по отношение на физическото в човека.

Следователно, това, което живее в обикновеното съзнание като мислене, чувстване и формиране на ментални образи, в известен смисъл ще бъде само точка на преминаване към истинското изследване на душата, което винаги трябва да проникне до онова, което е в основата на обикновеното мислене, чувстване и воля. Често съм говорил тук за такива сили, които могат да бъдат извлечени от дълбините на човешката природа и които могат да бъдат използвани като основа за свръхсетивно познание. Не искам да повтарям казаното от мен по този въпрос, за което се позовах и в лекцията си преди две седмици. Повече подробности за това можете да намерите в книгата ми „Как да постигнем познание за висшите светове“ и в моя „Очерк на езотеричната наука“, както и в други книги. Бих искал само да спомена нещо фундаментално съвсем накратко. Бих искал да спомена, че това, което човешките същества се опитват да извлекат от дълбините на душите си чрез средствата, описани в гореспоменатите книги, от дълбините на душата си, така че чрез това, което са извадили, да могат да видят света по различен начин от преди, е сравнимо – сравнително казано – с обикновения начин на виждане, който е в основата на естествената наука, като трудоемкото разпознаване на мироглед, което възниква, когато например човек елиминира музикалния си слух и погледне

вибриращите струни или други материали в музиката, от които се появява някакъв вид звук. Как това наистина стои пред нас, от което се ражда масата от звук, как това може да бъде разгледано или изследвано с определени методи във връзка с външните пространствени формации, ние изследваме с обикновеното си съзнание това, което е във външния свят около нас чрез това съвсем обикновено съзнание. Но какво ще стане, ако освен това възприятие за вибриращата струна и т.н., музикалното ухо възприема нещо съвсем различно от това, което вибрира в пространството? Тогава това, което споменах в смисъла на лекцията, която изнесох тук преди две седмици, пробуденото човешко съзнание, бих искал да кажа, за разлика от ежедневно съзнание, вижда нещо, което е добавено към всичко, което обикновеното съзнание предоставя. Но това, което тук се сравнява с музикалния слух, първо трябва да бъде изведено най-вече чрез определени методи, които са описани в цитираните трудове.

Чрез тези методи, скъпи присъстващи, човек стига до всякакви прозрения за човешкото същество, които и днес срещат опозиция, дори са осмивани и подигравани. Може да се каже: по напълно разбираем начин; защото нещата, до които стига, са напълно непознати за днешното общоприето мислене. Така човек разпознава физическото тяло, което вижда с очите си, може да докосне с ръцете си и може да изследва неговите начини на действие и сили чрез физиологични, биологични методи и т.н.; човек стига до предположението или осъзнаването, че освен това физическо човешко тяло, в човека присъства и нещо друго – под това физическо човешко тяло – един вид духовно тяло, един вид тяло от сили. Как се нарича това, не е важно. С готовност признавам, че изразът, който използвам днес, свръхсетивно тяло – [от] мнозина, които знаят нещо за тези неща, се използва изразът етерно тяло – признавам, че този израз е изключително тромав. И след като тези неща се установят по-добре в човешкия интелектуален живот, ще бъдат намерени много по-подходящи изрази.

Много по-подходящ например би бил терминът, посочен от Витал Трокслер, който вече е знаел за тези неща през деветнадесети век – струва ми се, че го споменах в лекцията си преди две седмици – и който, позовавайки се на по-стар термин, е искал да използва думата „schema pneumatikon“ за това етерно тяло, която сега може да се преведе на съвременен език. Но както казах, не е важен изразът; моля ви да не се обиждате от него. Важното е, че точно както човек поставя физическото си тяло във външния физически свят, той е [поставен] в духовен контекст чрез свръхсетивно чувство, не чрез обикновените сетива – а чрез това, което е видимо, [като] етерното тяло, което [аз] сравних с обикновеното виждане с [музикалния] слух.

В основата на предположението за такова етерно тяло не стои произволно творческо въображение, нито философска спекулация, а по-скоро съзнателен, обучен опит, опит, който наистина може да бъде постигнат чрез прилагане на

посочените методи към вътрешния живот на душата; може да бъде постигнат по такъв начин, че човек не само да носи това етерно тяло несъзнателно в себе си, както винаги прави в обикновения живот, но и то да стане нещо съзнателно. Само част от това етерно тяло първоначално става съзнателна, което сега ще обсъдя. Ако приемем, че това етерно тяло е постоянно в нас, тогава част от това етерно тяло може да бъде разпозната като напълно преплетена с човешкото възприятие, тъй като то се предава чрез човешките сетива. Това, което живее в нашите сетива, което се възприема от нас като възприятия, живее не само във външното физическо тяло, но и в това етерно тяло, което се излива върху сетивата, което прониква в сетивата и което приема в себе си, в своите преживявания, това, което сетивата преживяват като възприятия. В обикновения живот обаче специалният живот на етерното тяло не достига до човешкото съзнание. По определена причина той не достига до съзнание.

Човешките същества са изцяло погълнати от процесите, които външният свят предизвиква в сетивата им. И чрез процеси, които са лесни за доказване - но не мога да навлизам в доказателствата тук поради краткостта на времето - етерното тяло, каквото е в обикновения човек, от своя страна трябва да трансформира това, което живее в сетивата, докато възприемаме външния свят, в нашите споменни образи. Нашите споменни образи, такива каквито ги носим в себе си, от момента във времето, до който можем да си спомним обратно в обикновения живот, са изцяло подкрепени от процеси във физическото тяло. Преди всичко, паметта - и с развитието на естествената наука тя ще може да докаже това подробно - е изцяло зависима от телесните процеси; но от телесни процеси, които могат да възникнат само когато самото етерно тяло прави своите отпечатьци върху физическото тяло. И целият механизъм на паметта, бих казал, възниква, защото етерното тяло се връща отново и отново към отпечатьците, които е направило върху физическото тяло, и по този начин всъщност извиква това, което наричаме спомени за по-ранни житейски събития.

Следователно, за обикновеното съзнание етерното тяло трябва да бъде изцяло посветено на физическото тяло. Защото, ако то не работеше върху правилното формиране на нашите споменни образи, тогава това, което трябва да се развие във физическия ни живот – съзнанието на Аза – нямаше да може да се развие. Такова просто, ежедневно наблюдение може да покаже колко важен е животът на паметта за формирането на концепцията за Аз-а. Трябва да преживеем поставянето си в света като самосъзнателно Аз чрез физическото тяло; но човек може да направи това само ако се свърже, както се казва, по медитативен начин в смисъла на описаното в споменатите книги, ако се свърже с определени ментални образи, които има от обикновения живот, и развие тези ментални образи по специален начин, така че с методично спокойствие и методично вътрешно преживяване да се отдаде на определени ментални образи по начин, който няма да бъде описан

подробно тук, тогава човек може в известен смисъл частично да отдели това етерно тяло от физическото тяло. Като позволим на определени ментални образи да почиват по-дълбоко в душата ни, отколкото обикновено го правят в ежедневието, ние можем да осъществим това отделяне; чрез един вид вътрешно съществуване можем - точно както кислородът се отделя от водорода чрез познатия електролитен елемент - да извлечем част от етерното тяло от физическото тяло, да го извлечем чрез чисто вътрешни душевни процеси.

Разпознаването на такова етерно тяло като нещо, живеещо независимо в нас, скъпи присъстващи, не е нещо произволно, а е възможно само ако чрез години на всеотдайно изследване, основано на определено трениране на вътрешните когнитивни сили, човек е стигнал до преживяване на това независимо етерно тяло, поне отчасти.

И как се представя то в тези преживявания? Представа се – може да се използва израз, който гореспоменатият Витал Троклер вече е използвал – представя се, а именно етерното тяло, за което говоря сега. Етерното тяло има други задачи в човешкия организъм, но частта, за която говоря сега, се представя като един вид свръхсетивно чувство, точно както окото е, в известен смисъл, самостоятелно надарено в костната си кухня. Така че, когато човек е отделил това етерно тяло до известна степен, това етерно тяло се представя като свръхсетивно чувство.

Трудното в преживяването е, че чрез преживяването знаеш: сега имаш това чувство, сега имаш нещо отделно от останалата част на тялото си; имаш това отделно нещо, но това отделно нещо все още не може да види нищо. Упражненията, които са довели до преживяване на тази отделна същност в себе си, водят до пълно заглушаване на външните сетива през онези моменти, когато човек преживява тази отделна същност, така че това, което иначе нарича външен свят, да не е там. Така че, в известен смисъл, ти си премахнал напълно външния свят от съзнанието си, като си потиснал вниманието си към този външен свят, и си разширил съзнанието си навътре отвъд това, което познаваш, сега го имаш като нещо независимо, отделно от физическото тяло, но го имаш като свръхсетивно чувство, за което няма свят.

Не е възможно, скъпи присъстващи, да се опише с думи съкрушителното преживяване, което е резултат от моментите, в които човек знае: Има това отделно свръхсетивно чувство, но останалият свят не е там по такъв начин, че в много по-голяма степен, отколкото може да се посочи от това сравнение, този свят му се струва сякаш земята е извадена изпод краката му. Всичко, върху което стои с обикновеното сетивно съзнание, го няма. В същото време човек има орган, за който в известен смисъл първоначално не съществува свят. Въпреки това, от една страна, този орган трябва да бъде развит, за да види чрез този орган свят, който не може да съществува за обикновеното съзнание. И този свят се вижда чрез среща, чрез вътрешни душевни процеси, с другия, който е довел до това преживяване на органа. Точно както ние стоим в рамките на обикновения живот като Аз, защото нашето

несъзнателно етерно тяло превръща външните сетивни преживявания в памет, така ние стоим пред света, в който действаме - това може лесно да се докаже във всеки детайл - чрез това, което наричаме симпатии и антипатии, свързани с нашия волеви живот.

Точно както паметта е изцяло обвързана с физическото тяло, така са и симпатиите и антипатиите – чрез които искаме едно нещо, а не друго, чрез които се приближаваме до един човек и намираме друг несимпатичен; целият ни живот на воля и действие е повлиян от симпатии и антипатии – тези симпатии и антипатии са изцяло обвързани с физическото тяло. Само защото живеем във физическо тяло, ние изживяваме тези симпатии и антипатии така, както те се изживяват в нашия живот на действие.

Виждате ли, скъпи присъстващи, как Духовната наука също така признава, че това, което е в основата на нашия живот на въображение, е зависимо от физическия живот. По този начин, Духовната наука признава, че това, което поражда импулси за нашия живот на активност под формата на симпатии и антипатии, е свързано с физическото тяло.

Но сега има определени упражнения – описани в гореспоменатите книги – които водят до елиминиране на тези симпатии и антипатии, не за целия външен, физически живот, което би било много вредно, а за определени моменти, в които духовният свят трябва да бъде изследван, така че човек да може наистина да наблюдава това, което иначе се преживява със симпатия или антипатия, точно както е свикнал да наблюдава процесите на външната природа, за които знае, че могат да бъдат наблюдавани обективно само ако ги наблюдава без симпатия или антипатия. Необходима е внимателна, съвестна, методична работа, за да се стигне до точката, в която за определени моменти на преживяване човек може да елиминира симпатиите и антипатиите, които иначе би трябвало да има, без които би бил парализиран във външния живот. Но след това, ако успее методично да елиминира симпатиите и антипатиите от хода на душевния си опит, тогава гореспоменатият свръхсетивен орган започва да може да вижда свят, скрит от обикновеното съзнание. И това е сега светът, в който е вградена действителната безсмъртна част от човешката душа. Това е светът, в който почива онази част от човешката душа, която е била включена в обикновеното съзнание чрез мислене, чувстване и воля. За обикновеното съзнание тази безсмъртна част от човешката душа, тази част от човешката душа, която преминава през раждания и смърти, работи заедно с обикновения телесен живот, точно както определени явления, определени процеси извън природата работят заедно, за да създадат дъгата. И всеки, който би искал да твърди, че това обикновено мислене, чувство и воля, което зависи от телесната ни организация, може да продължи след смъртта във формата, в която съществува в обикновеното съзнание, би казал нещо подобно на някой, който вярва, че дъгата трябва да остане дори когато условията за нейното съществуване са отминали.

Това, което остава, което преминава през раждания и смърти, е това, което характеризиранието свръхсетивно чувство разглежда, когато се очертава като това, което стои зад мисленето, чувството и волята в нашия душевен живот, което се ражда от душевния опит, освободен от симпатия и антипатия.

Това, което така наречено свръхсетивно чувство преживява като такъв духовно-душевен живот, се представя като нещо съществено различно от обикновеното душевно преживяване. В обикновеното душевно преживяване, това, което живее в нашите импулси на симпатия и антипатия, бих казал, се превръща в нещо идеално. Ние преживяваме това или онова в живота, нашата съвест ни казва това или онова: това се трансформира в нещо идеално. И само защото Азът може да предизвика това или онова от идеала, ние действаме под влиянието на нашия опит, нашата съвест и т.н. Това, което свръхсетивното чувство вижда във вътрешния живот на душата, който е освободен от симпатии и антипатии, е много по-тясно свързано с обективното, но сега духовно съществуване, което протича през света, отколкото нашият идеален живот. И това е, което това свръхсетивно чувство вижда например в това, което описах като част от нашия вътрешен душевен живот. То вижда например как, когато срещнем друг човек в живота: се формира определена връзка, тази връзка е повлияна от симпатия и антипатия и под това влияние води до това или онова чрез заобиколен път през нашия въображаем живот. Но нашият идеал, Азът, трябва да формира връзката, в която сме влезли с човека, чрез заобиколен път през нашия въображаем живот. Но в дълбините на нашия душевен свят, за същия човек – скрит от обикновеното съзнание – връзка, основана на връзка, която е много, много по-реална от връзката, която може да бъде пренесена в земния живот, която е привързана към егото.

И освен това, сетивно-свръхсетивното чувство забелязва, че връзката, която се развива в дълбините на душата според ситуацията, в която се намира нашият физически организъм, според ситуацията, в която се намираме във външния си живот, че тази връзка никога не може да бъде изпълнена в този живот с неговите възможности. Така, в душевния живот, който е скрит от обикновеното съзнание, когато се изправим пред човешко същество, ние формираме връзка, която можем да внесем в нашия въображаем живот, в нашия обикновен живот на чувстване и воля. Ние живеем тази връзка, доколкото сме способни, в нашия обикновен живот между раждането и смъртта. Но тази връзка се основава на много по-обхватен импулс в подсъзнанието или несъзнаваното, връзка, която никога не може да бъде преживяна в този живот, тоест в известен смисъл, разпростряна върху много по-големи времена, отколкото обхваща този обикновен живот. И така виждаме как през целия си живот формираме връзки с други хора, с други същества на живота, които са далеч по-обхватни от нашия обикновен живот.

Но ние възприемаме и нещо друго, докато се учим да използваме все повече свръхсетивните си сетива, тоест, докато сме способни все повече да

трансформираме етерното си тяло в такова свръхсетивно сетиво. Възприемаме и нещо друго: че това, което приемаме от обикновения сетивен свят чрез нашите възприятия, е само част от това, което се влива от сетивния свят. С всяко мигване на окото в нас се влива безкрайно по-богат живот от това, което може да бъде преработено от обикновената ни физическа физичност. Бих искал да кажа: наред с това, което е дадено в сетивното възприятие, едновременно с това се влива и богат живот, който от своя страна е изчислен за много по-големи времена от обикновения живот на човешките същества, опосредстван от физическото тяло.

И докато възприемаме от тези две страни как всъщност в дълбините на душите ни присъства един по-богат живот, ние осъзнаваме, че в нас се развива нещо, което е чисто духовно и душевно по природа, но е свързано с един всеобхватен духовен и душевно свързан външен свят и е свързано с него по същия начин, както нашият живот е свързан с физическия външен свят, сякаш е нещо в нас, което живее в нас по същия начин. - душата е свързана с всеобхватен духовно-душевно външен свят и е свързана с него, както нашият живот е свързан с физическия външен свят, като нещо в нас, което живее в нас подобно на силите, които живеят в растителното семе, което дава плод чрез цъфтежа и се запазва, за да може след известно време от него да се развие ново растение. Точно както растителното семе се развива физически тук, в растението, точно както то вече се съдържа в днешното растение, за да формира основата на растението на бъдещето, така и ние преживяваме части от сетивния външен свят, които се вливат в нас, отчасти резултат от това, което преживяваме като активни човешки същества с нашата среда, душевен зародиш, който е готов да оформи друг живот на свой ред. Защото едновременно с това, когато това вътрешно чувство е развито, ние възприемаме, че всичко, което правим сега, идва от външния свят или от импулсите на нашите симпатии или антипатии, ние възприемаме, че това, което сме създали от всичко това, чрез настоящото ни физическо тяло или настоящия ни живот, в който сме поставени, чрез ситуацията, в която се намираме, е от своя страна обусловено от предишни животи, от предишни преживявания, точно както настоящото растение е определено от семе, образувано по-рано в растението. И тъй като настоящият ни живот е породен от преживяванията на предишен земен живот – сега виждаме това – той не е подходящ за пълното преобразуване на всеобхватността на настоящия опит в реалност, а само за неговото установяване в нас като семе, готово да премине през смъртта и след като е преминало по подходящ начин през чисто духовно съществуване между смъртта и новото раждане, да влезе в нов земен живот. Е, скъпи присъстващи, с право може да се каже, че да, но тук Вие предположихте нещо, което първоначално е съвсем неразбираемо за обикновеното съзнание, а именно, че нещо чисто духовно-душевно – и точно това е – което живее в човешките същества, наистина има реалната сила да преживее смъртта, да премине през духовно съществуване между смъртта и новото раждане и след това да влезе

отново в земен живот, че такова духовно-душевно същество би имало реалната сила да се утвърди и да намери прехода към нов земен живот.

Духовното изследване, скъпи участници, всъщност не се основава на фантастични предположения, а по-скоро човек постепенно стига до прозрения, подобни на тези, които току-що бяха описани. И може да се каже, че по някакъв начин ежедневието вече дава на духовния изследовател, преминал през гореспоменатото развитие, определени сили на прозрение, насоки в по-малки неща, така че той може да разбере това велико нещо, което току-що беше описано, не веднага от самото начало, а като резултат. И тези по-малки неща се проявяват в обикновения живот, ако наистина разгледаме редуването между будност и сън с методи на духовно изследване. Това редуване между будност и сън със сигурност е изследвано по изключително проникателен начин от естествената наука - и вече можем да кажем днес - от всички ъгли; дори ако все още не са постигнати значителни резултати, изследванията по този въпрос ще продължат. Духовното изследване обаче използва силите, за които говорих, за да изследва същия процес, който естествената наука изследва отвън, така да се каже, отвътре. И сега става очевидно следното.

Един много важен природонаучен работник от последно време сам признава, че ако естествената наука използва всичко, което е успяла да научи за външната страна на външната природа, тя може по същество да обясни само спящия човек, а не човека, който е съзнателно активен в ежедневието. Да, този природонаучен работник казва: „Научните средства всъщност могат да обяснят само спящия човек, който е бил изоставен от своето съзнание.“ Сега онези, които са пряко под ослепителното впечатление от най-новите научни открития, могат да кажат: Да, това, което живее в ежедневно съзнание, е само проявление на това, което е резултат от взаимодействието на силите и веществата, които присъстват в човешкото тяло. Това, което съществува от заспиването до събуждането, сякаш в тъпо състояние, сякаш е напуснало тялото, не е нищо само по себе си – може да се каже.

Сега, скъпи приятели, значението, за което говорих по-рано, отново влиза в действие, а именно, че нещо наистина реално съществува от момента на заспиване до момента на събуждане и че това реално нещо, чрез определени сили, се потапя обратно във физическото тяло при събуждане. Защото каква е основата на всичко, което се случва във физическото тяло във взаимодействието между съня и бодърстването? От гледна точка на Духовната наука - ако имах свободни часове, бих могъл да обсъдя много неща подробно, тогава би било по-лесно да се разберат - това редуване между бодърстване и сън се разглежда по този начин за физическото тяло. Всъщност нашето буден ежедневиe се състои в консумиране на определени сили, които са в нашия организъм. За духовния изследовател с гореспоменатите наблюдателни способности бих казал, че отново е шокиращо да се види как обикновеното дневно съзнание, от събуждането до заспиването, по

същество консумира непрекъснато силите на физическото тяло. Това, което е било консумирано, вече го няма, когато заспим; то се произвежда наново между заспиването и събуждането. И така, тъй като нашето действително дневно съзнание по същество живее в тази система от сили, изразходвани през ежедневието ни, всеки път, когато се събудим, съзнанието трябва всъщност да навлезе в система от сили и вещества, която е била новоизградена от състоянието на сън. Когато заспим, ние нямаме това, в което се потапяме отново сутрин, когато се събудим. Това трябва да бъде напълно новообразувано по време на състоянието на сън.

Че това е така за физическото тяло, ще бъде доказано с времето от [природната наука], използвайки своите методи; духовното изследване може да каже това още днес като вид вътрешно наблюдение. Защото човек може наистина да каже, че когато се събуди сутрин, той не се потапя в нещо, което е останало, а в нещо, което е било новосъздадено по време на нощния сън. Човек се потапя в нещо напълно новообразувано. И как човек се потапя в нещо напълно новообразувано? Чрез образуването на привличаща сила между душата, която наистина е останала, но не е могла да бъде в тялото, защото нейното аз не е било в тялото; човек се потапя в това новообразувано нещо при събуждане чрез сили, които могат да бъдат сравнени, защото са от същата природа, със силите на желанието, със силите на копнежа.

Така че дори в обикновения живот, когато се събудим, имаме реален процес, който произлиза от нещо реално в духовно-душевната сфера. Духовно-духовното е наистина там от началото до края. Това се поема от новообразуваното, което е наблюдавало, така да се каже, по време на сън, така че може да се говори за прераждане на определена част от човешкото физическо телесно същество при пробуждането и за привличане на душата в това преродено същество. Точно както в това ежедневно преживяване на редуването между будност и сън, духовно-душевното се свързва отново с новообразуваното, така и, както посочих по-рано, това, което преминава през смъртта, се свързва отново, след като е претърпяло дълъг процес на превръщане в чистата духовна сфера, с човешко тяло, което сега му е представено като цяло човешко тяло, точно както определена система от сили му е представена сутринта, когато се събужда. И това прекрасно превръщане в живота, преминавайки през повтарящи се земни животи, по принцип не е по-трудно за разбиране от пробуждането. Човек просто трябва, както прави науката, да напредва в разбирането от по-простото към по-сложното.

Разбира се, скъпа публика, все още бихте могли да възразите срещу казаното от мен. Много, много биха могли да бъдат възразени. Тези възражения ще бъдат премахнати, когато се запознаете по-отблизо с Духовната наука, защото всички тези възражения са взети предвид. Може да се възрази: Да, но все пак може - искам да спомена само едно такова възражение тук, по простата причина, че можете да видите, че духовният изследовател вече е взел предвид всичко, което би могло да

се вземе предвид - да, но ако наистина беше така, че заспиването се дължи на изразходването на определени сили, тогава не би било възможно да се въздържа от сън за определен период от време. Това е възможно, защото човешките същества никога не изразходват напълно това, което е в тях; когато заспят, те винаги имат някакъв резерв. Бих искал само да ви напомня, че ние не използваме лявото и дясното полукълбо на мозъка по един и същи начин, така че винаги има резерв, така че чисто чрез определен начин на мислене е обяснимо, че човешките същества също могат да се въздържат от сън, и въпреки това фактът, за който говорих, все още съществува. Така че виждаме, че по същество включването на себе си в нов земен живот не е по-загадъчно от събуждането всеки ден.

Сега, когато погледнем със свръхсетивното си чувство към това, което живее като нещо по-дълбоко под прага на нашето съзнание и преминава през раждания и смърти, виждаме как установяваме, така да се каже - за да дадем пример - връзка с човек, когото срещаме в живота. Много неща, които се формират в земния живот, между раждането и смъртта, не могат да бъдат изразени чрез егото. Когато душата премине през смъртта, това, което обикновено живее в нас, държано заедно, така да се каже, от ограниченията на нашето тяло като вътрешно същество и по този начин откъснато от обикновеното ни съзнание, сега става външно същество в чисто духовния свят между смъртта и новото раждане. Става външно за човека, който има значение, а също и за другия човек, с когото човекът е влязъл във връзка. След това, когато физическата обвивка премине през смъртта, единият човек вижда в другия, така да се каже, това, което са преживели заедно, точно както земният човек вижда в себе си това, което е дошло при него от външния свят на възприятията и това, което поради физичността не е могло да бъде преработено между раждането и смъртта.

Как се развиват преживяванията между смъртта и новото раждане? Това е глава, скъпа публика, която все още може много лесно да бъде осмивана днес, когато се говори за нея; защото, първо, е невъзможно да се представят в една лекция всички доказателства, които биха били достатъчни, за да се докаже това, за което се говори. От друга страна, това, което ще бъде представено, все още напълно противоречи на менталните образи на днешния обикновен опит. Но бих искал да покажа няколко неща от определена гледна точка, които идват под внимание, когато разглеждаме този живот между смъртта и новото раждане.

В днешното обикновено научно мислене се казва, че характеристиките, които човек проявява между раждането и смъртта, са до известна степен наследени, а до друга степен - придобити чрез образование и т.н.

Сега, нека първо разгледаме един аспект, наследствеността. Далеч не е моето намерение да омаловажавам по някакъв начин съвестните изследвания, изследванията на наследствеността, които са постигнали такъв голям напредък, особено през последните десетилетия, или да противореча на факта, че тези

изследвания на наследствеността се отнасят и за хората. Въпреки това, дами и господа, в много фундаментални отношения тези изследвания на наследствеността стоят на много странна основа. Вече споменах едно от тях в предишни лекции тук, но трябва да го повторя сега.

Преди време беше написана една много интересна книга, която всеки, който се интересува от подобни въпроси, може да прочете с жив интерес: книга за Гьоте, която описва всичко, което може да се извлече от щателно проучване на характеристиките на предците на Гьоте, други предци и т.н., за да се покаже как характеристиките на Гьоте се проявяват у различните му предци, които след това се появяват у Гьоте, бих казал, в концентрирана форма. Така че в известен смисъл посоката и интензивността на неговия гений могат да се обяснят с наследственост. Това е специален случай, извлечен от насоките, които изследванията на наследствеността следват. Целта е да се разбере как във физическата връзка между хората и техния свят на предците им се предават характеристики, които чрез тяхната физичност влияят на тяхната природа, характер и темперамент и по този начин ги позиционират в света по определен начин. Отново, това, което се предлага в тази насока, е доста правдоподобно. И човек може да разбере, когато се казва, че сега има хора, които искат да бъдат духовни изследователи и които казват: Да, това, което се случва в определен живот, се случва, защото този живот е резултат от предишен или по-ранен земен живот, докато естествената наука съвестно се е стремела да покаже как наследените характеристики и сили пораждат точно това, което човешкото същество живее като своя природа. Човек със сигурност може да разбере това.

Въпреки това, трябва да се повдигне едно фундаментално възражение, а именно, че в крайна сметка това, върху което човек е повлиял – независимо дали с малки или значителни духовни сили – се основава на физическите наследствени процеси, които са в основата на цялата родова линия; това е легитимно предположение и е напълно обяснимо.

Но бих искал да кажа: тъй като човешките същества са се развили физически по такъв начин, че развитието им може да се проследи назад през родовата им линия, не е особено изненадващо, че те проявяват характеристики, които са предадени от предците на техните потомци, а от тях на свой ред на техните потомци и така нататък. Толкова е тривиално, звучи толкова тривиално, не е по-изненадващо от факта, че човек, който падне във вода и бъде изваден, е мокър! Те са преминали през този елемент от родовата линия и точно както са извадени от водата мокри, те носят със себе си и характеристиките на своите предци. Но доказва ли това нещо и за наследяването на чисти душевни характеристики и дейности? Нищо не може да се докаже, като се покажат хората в края на родовата линия, защото там те показват своите духовно-душевни характеристики с нюансите на наследствените черти. Ако някой иска да покаже, че духовната душа е наследствена, не би трябвало

да показва примера в края на родовата линия, а в началото, и да види какво се проявява в потомците. Това обаче вероятно няма да се направи, защото фактите не биха го подкрепили. Погледнете сина на Гьоте, погледнете много други известни личности и ще видите, че това, което човек би трябвало да предположи, ако заключението трябва да е убедително, не е приложимо. Всеки, който обръща известно внимание на подобни неща, вече ще забележи цялата тежест на подобно възражение срещу съвременните изследвания на наследствеността.

Но за какво всъщност става въпрос? Става въпрос за факта, че нашата духовно-душевна природа, преди да се появи чрез раждане или, да кажем, чрез зачеване, всъщност живее в духовно-душевен свят. Защото в този свят, в известен смисъл, това, което е вътрешно в живота между раждането и смъртта, е външно за този духовно-душевен свят. Когато сме преминали през раждането, ние носим наследените си характеристики в себе си; носим ги като несъзнателни сили в себе си. И чрез тези сили ние проявяваме в живота всичко, което живее в нас между раждането и смъртта, точно както живее един външен свят, когато стоим в духовния свят преди нашето раждане или, да кажем, преди нашето зачеване, с нашата духовно-душевна част. Този духовно-душевен свят не е устроен по такъв начин, сякаш е някъде във физическия свят, отделен, пространствено отделен от физическо-сетивния свят. Този духовно-душевен свят прониква във физическо-сетивния свят навсякъде, а физическо-сетивният е вътре в този духовен свят, а физическо-сетивният е именно ефект на духовната душа. Като сме били в духовно-душевния свят преди нашето раждане или зачеване, ние сме, чрез тези сили – които се проявяват във физическия свят чрез своите ефекти, чрез тези ефекти, които произвеждат наследствените характеристики в цяла линия от предци във времето, което преживяваме между смъртта и новото раждане – ние сме в духовния свят и от същия този духовен свят, в който се намираме, наследствените характеристики си проправят път, точно както когато спим като духовно-душевени същества, нашето физическо тяло се развива заедно с нас и по време на сън пресъздава това, което е било използвано през предходния ден и в което се премества сутринта. По този начин, във физическия свят, в този случай на наследствения процес, това, което от своя страна произвежда тяло, в което можем да се преместим. Тоест, ние сме [участвали] във всичко това чрез външни сили, които произвеждат цялата наследствена поредица.

От това обаче можете да видите, че животът между смъртта и новото раждане трябва да бъде много по-дълъг от този, който тече между раждането и смъртта. Защото със съзнанието, което пренася човека през портата на смъртта, той гледа отвън с духовно-душевните сили, които текат между смъртта и новото раждане, той гледа това, което се е развило през много поколения и в крайна сметка води до организъм, който ги привлича толкова, колкото собственият им организъм сутрин. По този начин, тъй като те са привлечени от онези наследствени условия, които

лежат в посока на това, което той не е могъл да изживее в последния си живот; че, гледайки тези наследствени условия, той е привлечен от тях и търси живот, в който може да запази наследствените характеристики, които са носители на това, което е развил в последния си земен живот. В живота между смъртта и новото раждане ние обобщаваме от съвсем различна страна на живота това, което е свързано с наследствените характеристики; ние сме свързани с тях през много поколения. И колкото и парадоксално да звучи на хората днес, бъдещите изследвания ще покажат, че Гьоте, преминавайки през своето раждане и носейки със себе си характеристики от своите предци, за които сега се доказва, че са произлезли от тях, че самият той, като този син, който по-късно се е появил като Гьоте, е привличал през цялото време между смъртта и новото раждане, привличан след това да се върне в този земен живот, от това, което се е превърнало в тази линия на наследство в баща му и в майка му. Това е единствената сила, която ни привлича към нов земен живот.

Друга сила възниква от друг източник. Защото това, което в известен смисъл образува връзката на привличане между наследствените сили, възникващи в хода на поколенията, и човешката духовно-душевна природа, която живее в това съзнание от последната смърт, се превръща в наши вътрешни способности, това, което е носител на нашите духовно-душевные характеристики. Това, което е нашата природа, е вътрешно, става подсъзнателно; докато е било съзнателно в живота между смъртта и новото раждане. Но това трябва да се свърже с нещо друго. И това нещо друго възниква по следния начин.

Както вече казах, ние преживяваме тези или онези житейски обстоятелства, като сме заедно с други хора. В по-дълбоката част на нашата душа – в онази част, която е наистина свързана с духовно-душевно същество на външния свят, точно както физическото ни тяло е свързано с физическо тяло на външния свят – има нещо много по-обхватно от това, което може да се схване в един живот: една проста връзка, която възниква между нас и друг човек, която изисква не само това, което можем да постигнем сега, според настоящите ни обстоятелства, но и нещо, което може да се постигне само ако влезем в нова връзка с този човек. Това се случва след това в по-дълбоката част на душата чрез характеризираното чувствено-свръхчувствено чувство по такъв начин, че в подсъзнанието на нашата душа се формира по-дълбока, реална духовна сила, която иска да добави друга връзка към тази, в която сме влезли сега. Но тази друга връзка е непостижима в житейската ситуация, в която се намираме. Това от своя страна поражда истинския импулс за развитие на различна житейска ситуация. В известен смисъл е необходимо нещо, което се появява преди духовното съзерцание, пред „духовното око“, както се изразява Гьоте – за всяко наше действие, за всяка връзка, в която влизаме с външния свят, възниква друга връзка, която трябва да бъде реализирана, която сега

седи в нас, също толкова реално, колкото и гореописаното желание, което от своя страна е привлечено в света, когато се събудим.

Така, между раждането и смъртта, непрекъснато се развиват скрити житейски обстоятелства, които изискват нови ситуации. В периода, който преживяваме между смъртта и новото раждане, ние преживяваме това, което преживяваме вътрешно във връзка с друго човешко същество, външно в нашето възприятие. Самото наше вътрешно същество става външно видимо, а неговият вътрешен живот става видим външно. Това, което формира взаимното възприятие, поражда посоката, тенденцията, за навлизане в жизнена ситуация, която прави възможно да се изживее това, което е било предразположено между раждането и смъртта, като реална, сега неидеална сила, която може да бъде осъществена само от обикновеното его, пребиваващо в тялото.

И това води до преживяване между смъртта и новото раждане, чрез което развиваме привличане към определени бъдещи житейски ситуации, а именно взаимно привличане; както единият, така и другият, които са преживели нещо заедно, упражняват сили на привличане един върху друг. Това ги кара да създават ситуации, в които най-накрая могат да осъществят това, което е било предразположено като импулс в предишен живот. Това означава, че хората, които са били заедно, отново се събират, водят обратно в нови житейски обстоятелства, чрез които това, което е било предразположено, сега може да бъде изживяно. Това, което по-рано описах като сили, формирани във връзка с принципа на наследствеността, чрез които се развиват нашите вътрешни предразположения, е в хармония с другите сили, които оживяват в житейски ситуации в един нов живот; чрез взаимодействието на тези две течения се ражда нов живот. И едва когато сме стигнали дотам между смъртта и новото раждане, че тези две течения на живота са приблизително в хармония, така че колкото е възможно повече от предишния земен живот да може да бъде преживян в нов живот, тогава душата се чувства отново привлечена към нов земен живот и оживява в него, точно както оживява сутрин в това, което е възстановило собственото ѝ тяло, собствения ѝ живот. Уважаеми присъстващи, очертах ви какво разкрива истински съвестното духовно изследване за нашето разбиране за човешката съдба, което можем да схванем, когато осъзнаем как настоящият ни живот е определен от предишни земни животи, включително онази част от нашата съдба, която можем да разберем, когато открием, че настоящите ни предразположения са свързани с преживявания от предишни земни животи. Съвсем ясно е, че всичко това би трябвало да бъде доказано и документирано по много по-широк начин. Може да се загатне само в кратка лекция. Трябва да се позова още веднъж на споменатите книги и на друга литература, цитирана в тези книги; там ще намерите това, за което можете да получите само бегла представа в една обикновена лекция. Винаги трябва да се има предвид, че подобни неща наистина не е по-вероятно да бъдат изразени, отколкото

результатите от днешната естествена наука, без да се основават на съвестно изследване, дори ако то остава чисто в духовно-душевната сфера. В момента има твърде малко разбиране за съвестното и сериозно изследване, което първо трябва да се проведе, преди да могат да се направят такива сериозни твърдения, каквито бяха направени днес, бих казал, само по комуникативен начин. Защото казаното от мен не се основава на мисли, които се схващат бързо, които извират от живота, а всъщност се основава на бавен, прецизен и сериозен път на изследване.

След като разгледаме по-внимателно този път на изследване и го сравним с пътя, поет от съвременната естествена наука, ще се научим да мислим по различен начин за това, което днес все още звучи парадоксално или на което с удоволствие се подиграваме, основавайки се на днешните ментални образи. Но човек трябва многократно да преживява, че, започвайки от съвсем неадекватни отправни точки, заема позиция, противоположна позиция, срещу това, което Духовната наука, която днес е все още млада, всъщност има да каже за духовния живот на човешките същества.

С известна степен на основание — със сигурност мога да разбера това — една видна личност в този град ми написа писмо след последната лекция, в което каза — и както казах, с известно право мога да разбера всичко това, когато се подходи толкова благосклонно, колкото беше в това писмо — че въпросното лице е трябвало да заеме защитна позиция срещу тази лекция в определено отношение.

Е, скъпа публика, бих искал да кажа, че изобщо не е в моята природа да заемам защитна позиция срещу това или онова; но Духовната наука днес наистина трябва да се бори не само срещу оправдани противоречия, защото оправдани противоречия ще възникнат срещу всичко ново в духовното развитие на човечеството. Но когато човек погледне възраженията, които често се повдигат срещу Духовната наука днес, трябва да каже, че против волята на духовния изследовател, човек е принуден да обърне внимание на това как често се има предвид противопоставянето на Духовната наука. Защото тези неща често имат особената характеристика, че постигат своя ефект по особен начин, като представят духовното изследване не такова, каквото е в действителност, а такова, каквото хората си го представят; първо те превръщат Духовната наука в карикатура, а след това се борят срещу собствената си карикатура. И всеки, който след това се докопа до такива противоположни писания, трябва да повярва, ако не погледне по-внимателно самата Духовна наука, че това, което е описано като карикатура, е истинска Духовна наука. Всеки, който се вгледа по-внимателно в резултатите от Духовната наука, които представих днес, ще види, че те в никакъв случай не са по-абсурдни — като идеи за духовно-душевно развитие — от идеите на естествената наука или други научни идеи и че пътят, който води до тях, е също толкова точен, дори и да е вътрешен, духовен, също толкова точен, колкото и пътят, който води до истините на естествената наука.

Но нека завърша днес, като дам поне един пример, от който ще може да се види как Духовната наука не се разглежда такава, каквата е, а как хората първо произволно рисуват карикатура на Духовната наука според собствените си предубеждения и след това се борят срещу тази карикатура, понякога по много особен начин. Да, оказа се, че човек, който в никакъв случай не е злонамерен - когато говоря за противници от този род, в никакъв случай не предполагам, че това, което се случва тук, е нещо злонамерено; винаги искам да навляза в подробности, особено в случая с такъв добронамерен човек.

В един град в Швейцария трябваше да изнесе лекция върху съдържанието на Духовната наука или антропософията в отговор на различни въпроси, възникнали след изнасянето на противоположна лекция. Така че трябваше да изнесе един вид контралекция на тази лекция, в която точка по точка, не само в края на дискусиите, както обикновено се случва в научните дискусии, се посочваше как това или онова недоразумение, тази или онази неточност е била посочена от въпросния лектор, представяйки по този начин фактите в погрешна светлина, а по-скоро посочваше как въпросният лектор изобщо не е бил информиран за това, което наистина се твърди в Духовната наука, как това, което се твърди, просто не съответства на това, което казват духовните изследвания, как следователно е съобщавал лъжи.

Днес попаднах на лекция – преписът е публикуван като брошура – която беше изнесена на друго място в Швейцария, очевидно от експерт, и тази лекция обсъжда всякакви мистични начинания от стари и нови времена. Освен всичко друго, тези мистични начинания са свързани и с това, което антропософията се стреми да бъде, Духовната наука, както е разбрана тук. Сега, в тази контралекция, аз посочих как антропософията не трябва просто да се бърка с други мистични движения и посочих характерни източници, които я отличават от тях. Днес можехте да видите тези характерни източници в цялата структура на моята лекция, в начина, по който са посочени. Какво казва въпросният господин, който изнесе тази лекция – естествено на хора, които няма да си направят труда да я проверят? Той казва, че всеки, който се интересува от популярен мистицизъм – под което той има предвид антропософията, Духовната наука, както е разбрана тук – той я нарича „популярен мистицизъм“!

И днес ще сте добили представа колко „популярна“ е темата, защото за някои тя е твърде непопулярна по отношение на степента на внимание и по-дълбоко разбиране, които трябва да се вложат, за да се проникне в цялата научна структура на тази добре обоснована антропософия! Тези, които се занимават с добра воля с това, което се разбира тук под антропософия, не я намират за популярна; но тя е толкова тясно свързана с най-съществените човешки интереси, с това, което ще ни просветли за най-съществените човешки интереси, че все повече кръгове ще се занимават с тази антропософия или Духовна наука, въпреки че е необходимо известно усилие, за да се преодолее това, което все още изглежда непопулярно

днес. Но за въпросния господин карикатурата, която прави, изглежда нещо популярно. Може би можем да предположим, скъпа публика, че въпросът изглежда толкова популярен за този господин, защото умът му е толкова популярен и той придава на този въпрос популярната му форма само когато го подхожда с интелекта си. Това би могла да бъде критика, която не е напълно невярна.

За тези, които желаят накратко да се запознаят с този популярен мистицизъм, ви насочвам към лекция на пастор Ригенбах в Арлесхайм (изнесена през февруари 1914 г.) и лекция на д-р Щайнер, изнесена в Листал (януари 1916 г.). [...]

За Исус това е Царството Божие, когато всички символи и образи са премахнати. Именно този най-висш свят Исус поставя над моралния световен ред. Именно за този свят той говори непрестанно; тук хората могат да влязат, да влязат, без да се отказват от връзката си с естествения ред, но и без да се отказват от специалната си принадлежност към моралния свят. Тук всичко се преобразява; тук конфликтът, възникнал между природния и моралния свят, престава. Той се разрешава чрез любовта. Връзката на човека с природата е необходимост, която той не може да промени; никакво морално решение не може да помогне тук; човекът трябва да влезе в царството на природата чрез раждането - никой не е питан дали иска да се роди. По силата на механична необходимост, по силата на върховен декрет, който той не разбира, той се ражда в съдбата на този феноменален свят.

Ето това е хубава компилация, две неща, които си противоречат, първото от които е споменато в първото, бих казал, че просто съдържа някои неточности, а второто също е посочено - всичко това е посочено като безразлични източници. Хубав начин да се твърди това, което човек има да каже! Това е мода, уважаеми участници, за която вече може да се каже, че вече не става въпрос за недоразумения, а за нещо, което поне не е много далеч от умишлените лъжи.

Но сега в тази лекция всъщност има някои странни неща; например, има нещо за връзката между тази Духовна наука, както тук се разбира като антропософия, и християнството, какви ментални образи има тази Духовна наука за идването на Христос в земното развитие; това се обсъжда със следните думи, които са особено интересни:

Сега разбираме и в какъв смисъл д-р Щайнер в частност може да стигне до твърдението, че ние не сме против християнството, че всъщност ние сме истинските християни. В очите на антропософите Христос е бил някой, който е виждал висшите сили; д-р Щайнер, учителят, също вярва, че вижда тези сили и участва в тях. Но всеки от нас би трябвало да може да участва в тези сили, ако практикува виждането с достатъчно постоянство. Това ни връща към същото искане, което руският мистик Соловьев, споменат по-горе, отправи, че всички ние можем и трябва да бъдем Христи, искане, което всеки мистик, който е бил достатъчно любезен да вземе предвид християнството, е отправял.

Сега, скъпи приятели, всеки, който се занимава с основите на онази Духовна наука, някои от чиито резултати бяха обсъдени днес, ще види, че цялата литература предоставя доказателства, че това, което е представено тук като карикатура, е явна неистина; така че всеки, който говори – и от всеки, който говори в публичния живот, може поне да се очаква първо да се информира – всеки, който представя

такава карикатура, за да се бори с Духовната наука или антропософията, прави нещо, което не се основава просто на недоразумения, а което много прилича на фалшификация.

Ако ми е казано правилно, в известен смисъл, че Духовната наука не бива да заема защитна позиция, която се утвърждава по такъв начин; господинът, който казва това, е чел и книгата „Как да постигнем познание за висшите светове“; но изглежда, че той я е приел в смисъла, който хипотетично предложих по-рано, като популярен мистицизъм, и затова казва:

Стара мъдрост в нов облик. Благодарни сме на д-р Щайнер, че ни показва колко много внушение и анестезия се използват в съвременния мистицизъм, но трябва да предположим, че всеки, който веднъж се е предал на това внушително влияние на зрението, едва ли ще бъде вече достъпен за рационални аргументи и напълно ще е загубил религиозната си чувствителност. Всеки, който сравни това с това, което наистина е в основата на Духовната наука, ще види, че трябва да се каже: такъв човек е по-добре да се научи да чете, защото в книгата, която самият той цитира, би намерил ясно описание на това как съвестно всичко, което „внушенията и анестетиците“ биха могли да имат, как съвестно това се елиминира чрез внимателни експерименти и методи на вътрешния душевен живот, как точно в упражненията, към които духовният изследовател е насочен в антропософията, се дават средства за елиминиране на такива „внушения и анестетици“.

И накрая, нека споменем още нещо. Въпросният господин сега казва какво иска, защо всъщност иска Духовната наука или антропософията, която той също разглежда като вид популярен мистицизъм, както я разбира, защо не иска тя да придобие никакво влияние. Той казва:

Освен това, никога не бихме могли да се съгласим да изоставим и презираме човешкото мислене и разсъждения, както изисква мистицизмът.

Следователно той вярва, че тъй като неговото „мислене и чувство“ избледняват, това се дължи на изискванията на Духовната наука или антропософията. Искане ни се да му вярваме, когато казва, че е неспособен да достигне друго състояние на ума, освен това, в което мисленето и чувството му изчезват! Но това все още е твърде субективно заключение за това какво е, когато човек чуе подобни разговори, след като наистина е имал пред очите си това, което изглежда като Духовна наука или антропософия. Защото, скъпи присъстващи, дори днешната лекция не може да бъде обвинена в представяне на нещо в тази Духовна наука или антропософия, което не изисква „мислене и чувство“. Вярвам, че дори опонентите няма да преценят, че мислите не са били обжалвани по никакъв начин. Напротив, наистина има доста хора, които смятат, че има твърде много мислене в съвременната антропософия или Духовната наука!

Такива неща винаги трябва да се обсъждат, поне по намек, за да се говори и за трудностите, които представените днес възгледи подчертават по отношение на

интегрирането им в духовния живот на настоящето. Всеки, който днес представлява Духовната наука или я превръща в свое убеждение, се нуждае от силна доза вътрешна убеденост, от силна доза проникнатост от убедителната сила, която произтича от възгледите на Духовната наука, за да може да се противопостави твърдо на това, което все още, по разбираем начин, се противопоставя на това, което трябва да се утвърди в днешното съзнание.

Е, скъпи приятели, трябва да погледнем малко по пътищата и да ги погледнем отново и отново, през какво трябва да се премине, за да се утвърди нещо в духовния живот на човечеството като нещо, което се приема за даденост. Ако човек погледне по пътищата на това, което се утвърждава по този начин, тогава осъзнаването на истините от Духовната наука може само да се засили, въпреки днешната съпротива. Бих искал да посоча само два малки примера, които показват колко малко хора са склонни от самото начало да разпознават това, което навлиза в човешкия духовен живот по непознат начин. Когато Седмата симфония на Бетовен беше изпълнена за първи път, присъстваше един човек, който направи следното изявление, дословно - днес, разбира се, тази Седма симфония се възхищава от много, безброй хора като велико произведение - когато я чу, той каза:

Е, с тази симфония този гений достигна върха на своето съществуване, върховната точка на своето съществуване. Бетовен вече е напълно готов за лудницата.

Не е бил недоброжелателен човек, който е направил това изявление, защото е направено от Вебер, композитора на „Freischütz“. От това можете да видите, че човек не е нужно да е недоброжелателен, за да разбере погрешно какво е новото в духовния живот на това време. И от това можете да видите, че като характеризирам противниците на Духовната наука по този начин, не искам да ги представя като недоброжелателни хора, въпреки че не мисля доброжелателно за всички тях. — Със сигурност не искам да говоря доброжелателно за господина, за когото говорих днес — с думите [да, думите], приписвани на Шекспир; той — и много други — [е почтен човек], защото всички те са „почтени мъже“. Но не всички [неясен пасаж] някой, [като] е слушал Седмата симфония на Бетовен, [тогава] е казал: „[Пак това] бездарният човек просто не може да се сети за нищо.“ — И това е бил Абе Щадлер, виден музикален ценител на времето!

И към тези два примера има още един, който често се разказва и който също може да се добави: Когато за първи път е била построена железопътна линия на определено място в Европа — това, което ви разказвам, не е басня, а добре известно — един просветен комитет, съставен от много признати авторитети, е трябвало да даде мнението си дали тази железопътна линия трябва да се строи или не. Този прочут комитет е постановил, че не трябва да се строи железопътна линия, защото пътуването с железопътен транспорт би било много вредно за хората. И ако има хора, за които непременно ще трябва да се строят железопътни линии, тогава поне от двете страни ще трябва да се издигнат високи дървени стени — така е казал

този просветен комитет — за да не претърпят смъртоносни сътресения тези, които преминават покрай тази железопътна линия.

Добре осъзнавам, дами и господа, че подобни неща не могат да докажат нищо, защото дори най-невероятните, фантастични неща, които се случват в света, разбира се, могат да се отнасят до тези неща и наистина се отнасят до тях. Но целта не е да се докаже нещо с тях, а само да се посочи как тези неща всъщност биха могли да ни научат – по отношение на преценките за това, което е все още непознато в интелектуалния живот на всяко дадено време – да ни подтикнат да изследваме подобни преживявания, един особено характерен пример за който споменах в последната си лекция тук, по-съвестно, отколкото е много често в нашия научен живот.

За онези – нека кажа това като последно заключение – които наистина опознават Духовната наука днес, които също така опознават основите, върху които се основават подобни резултати, каквито очертах днес, които знаят, че Духовната наука е добре обоснована. Но те няма да се изненадат, предвид преживяванията, които истината и другите постижения на човечеството често са имали, ако Духовната наука все още среща противници днес; те няма да се изненадат от самите тези противници. Но те ще трябва да извлекат едно нещо от това, а именно, че е техен дълг да се придържат към една поговорка на Гьоте, която грубо означава: „Щом истината е разпозната, тя не може да надделее над обикновените грешки, освен като се повтаря отново и отново.“ Защото грешките ще се налагат отново и отново и единственият начин да им се противопоставим е да им се противопоставяме отново и отново с истината.

Тук не говоря за самата истина на Духовната наука, която всеки трябва да се научи да познава чрез по-подробно запознаване с нея, а говоря за факта, че онези, които размишляват върху съдбата на истината в човечеството, онези, които са пропити с Духовната наука, трябва да извлекат от тази съдба на човечеството чувството за задължение да говорят отново и отново за нейната истинска форма, да поставят истинската ѝ форма в правилната светлина за своите съвременници. Че Духовната наука страда отново и отново, онези, които са пропити с нея, също трябва да говорят отново и отново за нейната истинска форма, трябва да поставят истинската ѝ форма в правилната светлина за своите съвременници. Лекциите, които изнасям на различни места, се основават на тези предпоставки, а не на някоя друга. Те се основават на идеята да вдъхновяват, а не да убеждават, да вдъхновяват онези, чиито по-дълбоки основи могат да бъдат открити чрез ангажиране с всичко, което наистина стои в основата на подобни резултати, както изразих днес.

Ако човек има правилно отношение към тези неща, тогава той изгражда живота си върху тях, така че да може да им каже: Ако тези неща са истина, те ще надделеят. Защото истината ще се развие в краткосрочен или дългосрочен план по такъв

начин, че човек трябва да ѝ каже, че истината в крайна сметка трябва да надделее в света.

Човешката душа и съдба във връзка със световното развитие от гледна точка на духовната наука (антропософия)

Уважаеми присъстващи! Преди време си позволих да говоря тук за връзката между това, което наричам Духовна наука или антропософия, и съвременните научни светогледи. В продължение на това, преди няколко седмици изнесох лекция, в която посочих много специфични прозрения, които Духовната наука може да предложи за човешкия живот.

Днес бих искал да представя някои допълнения към казаното в предишните си лекции. За да избегна повторение, ще бъде позволено да приема за даденост казаното в последните лекции. И тъй като темата на тази вечер е в известен смисъл неизмерима, [бих искал] да говоря в по-разказвателна форма за преживяванията и приключенията на духовния изследовател, които го водят до неговите заключения. Правейки това обаче, ще трябва да помоля моята уважаема аудитория още повече, отколкото в предишните лекции, да има предвид, че Духовната наука или антропософията, както е предвидена тук, е едва в началото на своето развитие и че някои неща в тази област следователно все още трябва да изглеждат парадоксални, може би дори фантастични, още по-фантастични, когато са представени в по-разказвателна форма без никаква основа в доказателства. Днес ще трябва да отговорим на някои големи въпроси, към които противниците на Духовната наука подхождат не само така, както обикновено се подхожда към научни или житейски борби, но и с много по-голяма страст. Може да се каже, че това изглежда съвсем разбираемо, макар че до известна степен остава неразбрано и в такава борба човек многократно не успява да се обърне към истинското съдържание на Духовната наука, а вместо това си позволява да създава изкривени образи, карикатури, каквито иска да има, на тази Духовна наука, и след това всъщност иска да се бори не срещу това, което Духовната наука наистина казва, а срещу тези самосъздадени изкривявания и карикатури.

Но от друга страна, изглежда разбираемо, че възниква такова противопоставяне, страстно противопоставяне, защото Духовната наука не само се разпростира върху това, което, така да се каже, се разпростира отделно от нас в света на природата и сетивните явления, но защото Духовната наука директно схваща каква е най-вътрешната същност на човешките същества, какви са най-вътрешните преживявания на човешките същества. Човек се докосва до най-вътрешната същност, до най-вътрешното същество и най-вътрешните преживявания на човешките същества, когато размишлява върху въпроса за душата във връзка с въпроса за човешката съдба. Защото в края на краищата всеки човек чувства във висока степен, че във всеки един момент е резултат от собствената си съдба, така че

когато човек говори за въпроса за съдбата, той веднага се обръща към най-интензивната човешка мистерия.

Сега, поради вече посочената причина, ще се въздържа от обсъждане на начина, по който душата може да развие определени вътрешни сили на познанието, които са скрити от обикновения живот, но които трябва да бъдат развити, ако човек наистина иска да проникне в мистериите на душевния живот. Защото ще стане очевидно, особено в днешните разсъждения, че Духовната наука или антропософията, за която се говори тук, по никакъв начин не противоречи на [големия] напредък на съвременните научни изследвания. От друга страна обаче, тя трябва да бъде в пълно съгласие - както и в противоречие - с определени предположения на това, което днес често се нарича научен мироглед. Тя трябва да е в съгласие с научния мироглед, доколкото този научен мироглед говори за границите на познанието. Тези граници на познанието със сигурност съществуват. Но те съществуват само докато човек остава с онези сили на познанието, които в известен смисъл възникват естествено за човешките същества в естествения ход на живота им. Възможно е обаче човешките същества да дисциплинират душите си и в обикновеното си съществуване да извадят от дълбините на душевния им живот сили, спящи в тях. По този начин силите на душата и духовното познание. И там духовният изследовател за първи път достига до онази форма на знание, онзи вид знание, което си позволих да нарека имагинативно знание в книгата си „Как да постигнем знание за висшите светове“ и в моята „Тайна наука“.

Това въображаемо познание не трябва да бъде нещо просто въображаемо, а нещо, развито по реален начин от дълбините на душата. Моля ви да потърсите как се развива това въображаемо познание в току-що споменатите книги, защото ако трябваше да го обясня, това би означавало да повтора казаното тук в по-ранни лекции. Но трябва да се обърне внимание на това, което действително присъства в човешката душа, когато духовният изследовател е в състояние на въображаемо познание.

В обикновения живот, в отношенията ни с външния свят, в научните занимания, човешките същества развиват това, което познаваме като ментален образ, чувство и воля. Други сили – сили, които са усилване на тези сили – се развиват, когато човешките същества постигнат въображаемо познание. Това въображаемо познание обаче е вкоренено в обикновеното мислене и в това отношение постигането на това въображаемо познание в никакъв случай не е чудотворно, а първо трябва да бъде извадено наяве. Точно както стволът и листата на растението трябва да растат от корена, така и въображаемото познание трябва да израсне от обикновеното мислене. Бих искал да предложа само духа на това въображаемо познание, както то произлиза от мисленето; всичко по-точно може да се намери в цитираните книги. Следвайки описаните по-горе пътища и упражнения, духовният изследовател всъщност се доближава до това, което иначе само теоретично се нарича „граници

на познанието“, на обикновеното знание. Той всъщност се доближава до тези граници на познанието в живота, като концентрира мисленето си, правейки го все по-интензивно. Именно чрез напрегнато, интензивно мислене човек достига границите, най-висшата точка на това мислене. Тогава идва моментът, в който човек чувства много ясно: реалността отива по-далеч от това мислене. Човек не може да следва хода на реалността само с мислене, защото с това мислене е обвързан с инструментите на тялото или с инструментите на мозъка. След това идва моментът, в който човек изпитва граница на обикновеното човешко душевно същество, моментът, в който знае, че научното предположение е напълно оправдано, че това обикновено мислене е обвързано с мозъка и не може да отиде отвъд волята, която се изразява чрез усилието, което развива с помощта на физическия инструмент. Но за да разбере това правилно, човек трябва да го преживее, трябва да дойде до прозрението как реалността е повече от това, което човек може да постигне с мислене. Тогава човек трябва – и ще постигне това чрез упражненията, често описвани тук – да може да развие необходимия вътрешен душевен мир, така че в известен смисъл, в по-нататъшната операция, която сега трябва да се извърши в душата, човек вече да не присъства с ограниченото си телесно мислене, мозъчно мислене, а да остави самото мислене на себе си, на собствения си живот, така да се каже. Но това не означава, че човек изпада в безсъзнателно състояние. Със съзнанието, което е развил до този момент, което го е съпътствало, като е тласкал мисленето до неговите граници, с това съзнание човек трябва да продължи да следва всички процеси [неясен пасаж], [но] човек [сега] трябва да даде воля на мисленето, да наблюдава какво се случва сега в душата, докато преди – човек знае това много добре – самият той е бил мислител.

Сега, скъпи присъстващи, изпитвате по много интензивен начин това, което може да се нарече его мислене. Това, което иначе винаги живее в нас, сега преминава в това, което може да се опише само като: „То мисли в нас“. Човек усеща нови сили, сякаш движещи се по вълните на мисленето, сега оставено на произвола на съдбата, сили, които не е познавал преди, но за които сега знае: те постоянно присъстват в душата. Човек не е добавил нищо към душата по никакъв начин, а само е довел до съзнанието това, което също постоянно присъства в душата. Какви сили всъщност сме открили? Защото сме открили сили, за които преди не сме били съзнателно наясно.

Когато човек погледне обикновените сили на ежедневието, те са онези сили, които човек може да следва със съзнанието си, които възникват от възприемането на нещата в околната среда и свързването им с мисленето му, формирането на понятия и идеи от тях, развитието на сетивата му и така нататък, и така нататък. Бих искал да кажа: това, което се случва в ежедневието, между будността и съня, се възприема с обикновено съзнание. Сега в нашето мислене се вливат сили, които надхвърлят това ежедневие, сили, за които сега знаем, защото ги преживяваме в

тяхното качество, в тяхната същност: Това са сили, които са подобни на тези, които съпътстват нашия органичен растеж във физическото тяло от раждането до смъртта, които не само ни позволяват да виждаме цветове през очите си, не само ни позволяват да чуваме звуци през ушите си, които не само ни позволяват да следваме хода на деня и нощта и какво се случва във външното съществуване и [какво] се случва под влиянието на деня и нощта, но и по този начин откриваме онези сили, които са формиращи сили в нашия организъм. Откриваме онези сили, чрез които растем от ранно детство, ставайки все по-големи и по-големи, онези сили, чрез които развиваме органите си; Ние откриваме онези сили, които действат от духовния свят, за да създадат образ в тялото ни с всичките му отделни части, физически образ. Това, което е денят за нас, това става за нас ходът на човешкия живот между раждането и смъртта. Ние така да се каже, оглеждаме силите, които го обхващат. И затова си позволих да нарека знанието, което се получава по този начин на този етап, защото неговото съдържание са формиращите сили на организма, защото тогава ние живеем в елемента, който представлява вътрешната същност на това, което оформя и формира нашите материални вещества и сили. Нека, скъпа публика, се върнем още веднъж към казаното за достигането на границите на мисленето и създаването на ментални образи. Казах, че човек трябва да има спокойствието сега да остави мисленето да поеме по свой собствен път, да позволи на формиращите сили да се вляят в хода, потока, потока на мисленето, и сега да наблюдава тези формиращи сили в този поток на мисленето. Тогава човек наблюдава особен процес. Човек вижда - точно както е свързан във физическия живот, да речем, със земята, на която стои, чрез гравитацията - как е свързан чрез контакт с други обекти на живота, как е свързан чрез дишане с въздуха и така нататък. Така виждате себе си в реално въображение, тоест по начин на виждане, който е само по-жив, но иначе подобен на концептуалното виждане, само по-жив и само поради тази причина може да се нарече имажинативен, картинен. Виждате себе си поставени в нов свят, времева [пропаст].

Не се обиждайте от изрази и думи; някои трябва да се използват, за да опишат неща, които могат да бъдат наречени „етерен свят“; свят, който е много по-духовен; свят, в който човек сега стои и от който вижда как се появяват формиращите сили, точно както физическите формиращи принципи влизат с храната. Точно както дишането влиза с въздуха, така и формиращите сили влизат от един специален свят, от един ефирен свят. И с този ефирен свят човек сега се вижда свързан. Човек се чувства издигнат от физическото съществуване, свързан с един изцяло нов свят, с един ефирен свят, към който принадлежи със собствения си ефирен живот или тяло, точно както принадлежи към физическата среда с физическото си тяло.

Така че, когато мисленето е оставено на само себе си, навлиза въображаемото възприятие. И това — [всичко, което оживява живота], проникващо в принципите на живота — може само да се види, никога не може да се замисли, никога наистина да

се открие чрез хипноза, никога да се открие чрез която и да е естествена наука. Може да се види само ако човек е наистина способен да насочи душата си към формиращите сили.

Сега, за да дам по-точна ментална представа за това, което всъщност се има предвид тук, бих искал да посоча разликата, която възниква за въображаемия познавач между животните и човешките същества. За тези, които са навлезли в това въображаемо познание, дами и господа, светът сега наистина има повече съдържание от чисто физическия свят. Преди всичко, освен обичайното съдържание, сега има възможност да се следват човешките същества в техния жизнен път не само до смъртта и да се види как физическият живот приключва, но и в известен смисъл да се следват по-нататък, поне за няколко дни, за да се види как - когато е настъпила обикновена физическа смърт - нещо продължава да живее, по-специално видът съществуване, същността, която може да се види чрез въображаемото познание. Това, което продължава да живее дни след настъпването на физическата смърт и остава свързано с човешкото същество като душевно същество, е именно това, което може да се нарече етерно тяло. Това етерно тяло съдържа всичко, което иначе е свързано с растежа и формиращите сили на човешкото същество. Но също така всичко, което е живо — бих искал първо да се спра на хората и животните — всичко живо изглежда пропито в този етеричен свят, изглежда пронизано от формиращите сили, които са достъпни за въображаемото познание.

Ако сега погледнем животното с въображаемо познание, то се явява по такъв начин, че човек трябва да каже: Всичко, почти всичко, което може да се види като формиращи сили у животните, е тясно свързано с това, което се е развило у животното по отношение на физическа форма, физическа структура и физически органи. Животното има цялото това етерно тяло, бих казал, напълно вмъкнато и тясно свързано с физическото си тяло. Това етерно тяло е намерило в животното възможността да създаде, така да се каже, пълен образ на това, което иска. Това не е така за човешкото етерно тяло. Единствената част от човешкото етерно тяло, която е донякъде подобна, скъпи присъстващи, е тази, която се отнася до човешката глава. Колкото и странно да звучи, колкото и парадоксално да изглежда: За тези, които виждат света с въображаема проникателност, не главата е най-духовната, а по-скоро тази, която е слязла най-здраво, най-интензивно във физическия свят. Това означава, че в главата етерното тяло е намерило най-големия си израз в това, което е физически налично, така че етерното тяло на главата е най-подобно на етерното тяло, както току-що ви описах по отношение на физическото тяло в животинския свят. За разлика от това, за останалата част от човешкото същество, за останалата част от човешката организация, етерното тяло не е намерило напълно израз под формата на физическо тяло. Формите на останалата част от физическото тяло са в известен смисъл резултат от формиращите сили на

етерното тяло, но етерното тяло все още запазва определени формиращи сили, които сега са чисто етерни, тоест много по-духовни от физическото същество. Така че в човешкото същество присъства нещо, нещо етерно, което не намира своя пълен отпечатък, своя пълен израз в това, което е физическият образ.

Цялото това нещо, скъпа публика, се дължи на факта, че човешките същества са организирани по такъв начин, че могат да ходят изправени; защото това по-интензивно проявление на етерното тяло във физическото тяло при животните вероятно се дължи на факта, че силите, които действат етерно от земята, имат много силен ефект върху животното поради неговото положение спрямо земята, така че неговата главна ос, която преминава през гръбначния мозък, става успоредна, така да се каже, на повърхността на земята по главната ос. Фактът, че човешките същества са организирани по такъв начин, че се издигат вертикално над повърхността на земята, означава, че техният организъм е отстранен от преките влияния на земята. По този начин той отваря [организма си] настрана, бих казал, към цялата вселена и нейното етерно влияние. В резултат на това етерното тяло при хората не се развива до пълния си потенциал, не прониква толкова дълбоко във физическото същество, както при животните, а остава назад като етерна връзка. Сега, по този начин, ние виждаме един изцяло нов свят чрез въображаемо познание. Но този свят остава съвсем неразбираем в началото. Обаче, [същественото] трябва да се подчертае много силно. И това [съществено] се състои в това, че на всеки етап, в който човешкото същество навлиза в този въображаем свят като духовен изследовател, той самият присъства с пълното си съзнание, така че е напълно осъзнат за прехода от обикновеното мислене и менталните образи към това, което се разпростира като въображение, точно както слънчевата светлина се разпростира при изгрев, така че той е напълно съзнателен през целия този преход. Следователно, дами и господа, е невъзможно да се постигне това въображение, изключвайки всичко, което е постигнато и на което понякога се отдава толкова голямо значение днес, всичко, което се основава на внушение, хипноза и така нареченото медиумство. Развитието, което душата претърпява под влиянието на хипнозата, под каквото и да е сугестивно лечение, при постигането на медиумство, пътят, който душата поема в този процес, е обратното на това, което току-що описах за постигането на въображаемо познание. Защото във всички пътища, основани на хипноза и т.н., съзнанието на човешкото същество е потиснато, изтласкано надолу. Именно това, което трябва да бъде доведено до определена интензивност в имажинативното познание, е елиминирано. Човек вижда - позволете ми да направя тази забележка - колко отблъсква се днешният самоук свят от пътя, който току-що беше описан като път към имажинативното познание - когато човек вижда, когато забелязва как този свят, за да получи познание за свръхсетивното, много предпочита да прибегва до медиумството, до всякакви душевни пътища, подобни на тези, които могат да бъдат постигнати чрез медиумизма.

Наскоро беше съобщено, че един от най-изтъкнатите учени на нашето време, сър Оливър Лодж, е бил убеден в съществуването на душата на сина си в свръхсетивния свят чрез определени преживявания, които е имал с медиуми, след травмиращо събитие в семейството си, а именно смъртта на сина му във войната. Вярно е, бих казал, че този път чрез медиуми е по-удобен от пътя, който е чисто вътрешен и изисква огромно количество търпеливо усилие, отколкото поставянето на медиум в потиснато състояние на съзнанието, в така наречения транс, и след това преживяването на определени проявления, които след това се съобщават от медиума. Но трябва да се каже, скъпи присъстващи, че чрез потискане на обикновеното съзнание, душата не се издига в свръхсъзнанието - както е при постигането на въображаемо знание - а се спуска в подсъзнанието, слиза по-дълбоко в тялото, така че това, което излиза от медиума, е повлияно от цялата мътност, която преминава през душата. Защото душата наистина прониква и се установява по-дълбоко във физическото тяло на медиума. Но правейки това, душата се смесва с физическото и всичко, което душата сега разкрива, трябва да се смеси с физическото.

Но чрез това, скъпи присъстващи, самата сила в човешката душа, която е необходима, когато се издига в свръхсъзнанието, в свръхсетивното, се отклонява, така да се каже. Това, което медиумът убива, е точно това, което е необходимо, и чрез съзнателното му използване, той се отклонява от своите отклонения, неговата тъпота се премахва и се използва именно за да внесе светлина и проникателност в свръхсетивните светове. Може да се каже, че духовният изследовател довежда именно тези сили до тяхното най-висше развитие, до тяхната най-висша еволюция, за да види съзнателно духовния свят, които са потиснати, избутани надолу и по този начин натрапени в животинското царство, но по този начин също са причинени да замъглят истински духовното, да го помрачат, да го потопят във всякакви илюзии. Но бих казал, че този път е достъпен за днешния материалистически свят чрез нещо друго – чрез медиума, свързващ се със свръхсетивния свят. Това, което медиумът произвежда, е облечено в думите на ежедневието, независимо дали това се случва чрез почукване по масата или чрез писмени медиуми, чрез автоматично писане. Това, което идва чрез медията, се натрапва във връзки, познати от ежедневието, познати чрез езика, чрез писането и други подобни. Издигайки се до свръхсетивното чрез въображаемо познание от описания вид, духовният изследовател научава, че нищо, което се практикува и научава само във физическия живот, като например нашия ум и език, които са обвързани с физически инструменти, не може да бъде истинско средство за изразяване за едно духовно същество.

Издигайки се до въображаемо познание, човек трябва да се издигне и до по-висши изразни средства. Възможно е обаче именно в тези светове да настъпи значително ограничение. Вече споменах и скоро ще се спра по-подробно на тези неща, че след

физическата смърт на човешкото същество, това, което характеризирах като връзка на формиращите сили, етерното тяло, остава свързано за няколко дни с действителната душевна същност на човешкото същество, която сега влиза в духовния свят през портата на смъртта, след което се отделя, така че човешкото същество изхвърля етерното си тяло известно време след смъртта, точно както е изхвърлило физическото си тяло при физическата смърт. Точно както физическото тяло се свързва със силите на земята, точно както се разтваря от нейната сила, така и етерното тяло преминава в общата етерна сила. Това етерно тяло обаче носи със себе си остатъците от това, което е практикувало наученото между раждането и смъртта във физическото тяло. Следователно това етерно тяло все още може да изразява основите, да речем, на изкуството на писане, дори основите на речта по някакъв по-примитивен начин - било чрез писане или чрез почукване по масата, чрез тези средства. Но човек не се занимава с това, което е изразено там, с истински духовен живот, истинско свръхсетивно същество, както е човекът, когато е преминал през портата. Човек няма връзка с истинския човек, а с това, което е оставил след себе си като свое етерно тяло. Важно е да се отбележи, че човек може да се занимава само с по-финия труп, така да се каже, ако изобщо има нещо общо с него. В случаите, когато дори духовният изследовател, където е възможно, веднъж определи: това не е просто измама, както всъщност е било в огромното мнозинство от случаите в тези области. Но в никакъв случай, ако това е истински израз на духовния свят, човек не трябва да се занимава с това, което се упражнява само във физическото тяло за физическия свят чрез неговите сили. Но дори напоследък трябваше да видим, че духът на нашата епоха – че [човешките същества] вече не могат да устоят на копнежа по духовния свят, защото той [някога] е съществувал – е стигнал дори, да, простете грубия израз, до коня и дори до кучето.

Чували сме всички сведения за коне, които могат да правят аритметика, кучета, които могат да правят аритметика, изследователски маймуни, сведения за маймуна, която може да прави аритметика и е изключително мъдра и по други начини; и човек би могъл да повярва, че в определени кръгове се смята, че това, което грабва животното от духовния свят, наистина може да се изрази по подобен начин на това, което оформя човешкото същество, [като] особената природа на човешкото му тяло, изучаването на аритметика, например. Напоследък обаче в областта на физическото развитие стана очевидно, че всичко това е било илюзия, че не е нищо повече от един вид интензивен отговор на определени фини изрази на душата на дресьора, човека, който е дресирал въпросните животни. Не мога да навлизам по-нататък в темата; това би ни отвело твърде далеч. Но исках да го спомена само за да покажа как човек може да се поддаде на недоразумения в тези области, ако няма представа, че това, което е истински духовно, това, което е истински свръхсетивно, се намира отвъд това, което се придобива с помощта на човешкото физическо тяло.

Казах, че духовният изследовател не трябва да се спира на въображаемото познание, защото то само по себе си предоставя един неразбираем свят. Но той наистина иска – също и чрез пътя, по който сега е тръгнал, който сам по себе си поражда [стремежа] към напредък – той не иска да остане там. Ако обаче човек иска да разбере тези неща, той трябва да се запознае с една особена особеност на духовното изследване. В обикновената наука, в ежедневието, ние използваме душевните си сили, за да мислим и чувстваме, за да стигнем до определени резултати. Веднага разработваме това, което след това имаме като резултат. Това не е така, когато става въпрос за навлизане в духовния свят. Не можем, така да се каже, да издърпаме духовния свят от нищото, точно както развиваме своите мисловни образи чрез собствената си воля. Не можем да направим това по отношение на духовния свят. И без значение колко внимателно, всъщност много по-внимателно трябва да работим, колко по-научно, отколкото в обикновената наука, трябва да мислим, колко по-вътрешно трябва да работим: Работата, която можем да вършим, това, което душата създава вътрешно, е само подготовка за душата да достигне състояние, в което тя става способна да позволи на духовния свят да се влее в нея.

Как всъщност работи това? Бих искал да използвам сравнение, за да привлека вниманието към важното. Трябва само да изпомпаме въздуха от съд, който е затворен от всички страни, да изпомпаме въздуха и да го изпразним. Сега, когато е празен, ако го отворим на едно място, пробием дупка в него, въздухът ще потече отвън. За да може въздухът да потече, трябва само да направим необходимите подготовки. Въздухът потече в изпразненото пространство. Това, което духовният изследовател наистина постига с упражненията, които изпълнява, е в известен смисъл да доведе душата до точката, в която духовният свят се влива.

Следователно, това не е пасивно предаване, не е вид мрачно мислене, не е това, което толкова често се описва като объркан, мъгляв мистицизъм, а по-скоро, бих казал, упорита вътрешна работа. Но тази работа е изцяло подготовка на волята, насочване на това в нас, привеждане на душата в готовност [неясен пасаж], така че светът на духа да му се предаде. Следователно, когато духовният изследовател е напреднал толкова далеч в имажинативното познание, че въображенията му са наистина интензивни, че наистина представляват това, което в никакъв случай не са халюцинации – всеки, който бърка описаното от мен с халюцинации, показва едновременно, че го разбира напълно погрешно – но когато духовният изследовател е стигнал до това наистина да живее в своя имажинерен свят, той, единствено чрез продължаването на текущия си живот в този имажинерен свят, ще подтикне един вид волево същество да се излее в неговите въображения. Точно както има разлика между състоянието на обикновения човек във физическия свят, който просто седи и мисли, и човека, в когото волята пулсира, така да се каже, който става и отива на работа, така и преходът се осъществява от имажинерен свят

към битието на имажинерен свят чрез волята; но сега чрез воля, която не извира от нас и не води до нашите действия, както прави човешката ни воля, а чрез воля, която идва от духовния свят – тъй като сега има повече от въображенията около нас – която сега идва повече от духовния свят. И тази воля сега прави възможно на реалната [почва] на въображенията да се появят не само образобразуващите сили, както ги описах, но и да се появят реални същества на духовния свят, сред които ние сме, точно както съществата в нашия физически свят са сред физическите същества на обективния свят. Като души ние сме [тогава] сред духовните същества. И когато сме постигнали тази способност, тоест да живеем като душа във въображението, във въображението, което сега е проникнато от елемента на волята, който е влязъл от всички страни, тогава имаме пред себе си конкретен духовен свят, състоящ се от отделни духовни същества, а не общо взето неясна духовност, която се явява на духовния изследовател, сякаш говори за общ растителен свят, без да прави разлика между отделните растения. Човек има реален, конкретен духовен свят около себе си, състоящ се от отделни духовни същества. И това състояние на душата с тези духовни същества, към което ние самите принадлежим като души – не само между раждането и смъртта, обвързани във физическо тяло – това съвпадение с тези духовни същества, състоянието, което живее в душата ни като духовно възприятие чрез това съвпадение с духовните същества, сега е по-високо ниво на духовно познание. И това, което си позволявам да нарека вдъхновение – при което всяко обикновено вдъхновение трябва да бъде елиминирано като неравностойно понятие, свързано с [думата съдържание] – е просто това, което е описано тук. Сега, скъпи приятели, когато човек наистина е издигнал душата си до това вдъхновение, тогава става възможно да има сили в духовното си възприятие, които не са просто формиращите сили на нашето физическо тяло, докато то се развива между раждането и смъртта, а са онези сили, които се свързват с това, което се е превърнало чрез физическо наследство в смисъла, който посочих наскоро в лекцията си: Чрез физическото наследство на нашите предци ние получаваме физическо тяло, което се свързва с това, което имаме физически в себе си от духовния свят.

Защото всъщност, за вдъхновеното знание, човешкият живот изглежда се простира отвъд раждането и смъртта и човек поглежда назад към сили, идващи от чисто духовния свят и свързани с това, което бащата и майката дават като физическо тяло. Тези сили действат в обикновения човешки живот; те действат в обикновения човешки живот по такъв начин, че са несъзнателно вдъхновение за този обикновен човешки живот. И всичко, което ние преживяваме не само като формиращи сили на нашето тяло, но и като сили на развитие на нашата душа между раждането и смъртта, всичко, което не е просто свързано с физическото тяло, а прониква във физическото тяло като душевен живот, е вдъхновено от това, което също се е

развило през дълъг период от време между последната ни смърт и настоящото ни раждане, тъй като душата ни е преминала през чисто духовен свят.

В този междинен период между смъртта и прераждането, човешката душа живее в чисто духовен свят. Там тя е пропита със сили, които могат да бъдат възприети само чрез вдъхновение, точно както тук е пропита, точно както тук човешкото същество като организъм е пропито с физически форми и физически сили, които са достъпни за физическото възприятие.

В днешно време човек може дори да срещне доста силна съпротива, когато говори за това, че човешките същества се развиват между раждането и смъртта от такива сили: души, които идват от духовния свят. Но човек ще срещне силна опозиция само поради днешното материалистично отношение - дори сред онези, които вярват, че отдавна са отишли отвъд материализма - защото науката се отдава на заблудата, че това, което се развива в душата ни, може да дойде само от нашите предци чрез физическо наследство, може да бъде наследено само чрез физическото. Не е далеч времето, скъпи приятели, когато науката ще разкрие колко голяма е заблудата в тази област. Ще бъде изследвано как децата от един и същи брак наистина имат определен основен набор от общи предразположения, основани на физическо наследство, но как тези предразположения, тези наклонности, основани на физическо наследство, оставят определени пътища отворени.

В едно хубаво малко стихотворение Готфрид Келер казва, че имал съученик; и двамата имали особеността като млади момчета да живеят донякъде във въображението си, не просто да приемат нещата такива, каквито са в действителност, а да живеят донякъде във въображението си. Това била особеността, която, разбира се, била свързана с особеността на физическото тяло. Но Готфрид Келер подчертава в малкото стихотворение: Единият от двамата, не той, а другият, единият от двамата, станал крадец, станал негодник, защото си подредил реалността в смисъл, че се отклонил. [Келер] обаче станал поет – и двамата тръгнали от едни и същи предразположения! Развитието им поело по различни пътища, водейки едни и същи предразположения в различни посоки. Но виждаме също [празнина], че Готфрид Келер не говори за братя, а за двама познати. Но виждаме и в такива случаи как едни и същи характерни предразположения се водят по много различни начини от най-съкровениите сили на душата. Днес естествените учени вече започват да изучават тези неща; но те все още не могат, поне не първоначално, да ги интерпретират правилно, защото не знаят нищо за силите, които влизат в действие от свръхсетивния свят, защото не искат да ги допуснат. Определена сума от специфични предразположения – които можем да открием днес у естествените учени и които могат да бъдат открити навсякъде днес, обсъждани в различни източници – води до това единият брат да стане самозванец, другият – уважаван търговец, а третият – може би поет.

Това, което произлиза от наследствеността, винаги е, бих казал, на една и съща основа. Но това, което използва същата тази основа, се трансформира от това, което тук нарекох силите на вдъхновеното знание, които гледат нагоре към това, което влиза във физическото тяло, и към това, което идва от духовния свят. Сега, скъпи приятели, последния път споменах как Духовната наука или антропософията, в смисъла, в който е разбрана тук, по никакъв начин не противоречи на това, което днес с право се твърди от научните изследвания като наследствени сили и принципи. Ние разглеждаме всеки потомък, родовата линия и виждаме как, в чисто научен смисъл, характеристиките на потомка се подготвят в родовата линия и потомъкът е, в известен смисъл, резултат от родовата линия. Но вече обясних последния път: духовният свят не е някъде в облачна кукувичка земя; той прониква във физическия свят, точно както човешката ни душа прониква във физическото ни тяло между раждането и смъртта, точно както духовният свят, в който живеем между смъртта и раждането, прониква в целия физически свят и е свързан с това, което се случва тук, във физическия свят. Ако сега погледнем нагоре към родовата линия, можем да погледнем много, много нагоре и ще видим, че по определен начин силите от определена страна се събират, което в крайна сметка води до раждането на човешко същество. И с раждането на човешко същество силите на предците се изразяват сякаш сумирани. Но тъй като тези сили се простират до човешкото същество, което иска да се роди, това, което може да бъде разпознато чрез вдъхновение, действа в цялата родова линия, доминирайки я, управлявайки я в делата ѝ. Всъщност, векове преди да се родим, нашата душа, подготвяйки се за собственото си раждане, работи върху това, което се развива като особена характеристика в родовата линия в следващите поколения, което след това кулминира в нашите [особени] характеристики.

Това е процесът, чрез който нашето вътрешно същество, нашият характер, нашият темперамент, /нечетлива дума/, подобно на това, което се изразява чрез физическото ни тяло, се подготвя от самите нас. Наследствеността е правилна; но наследствеността се подготвя от това, което е духовно. Ние сами определяме наследствеността, като сме свързани с духовния свят и като сме напълно свързани с потока от поколения между смъртта и прераждането, точно както сме свързани тук, във физическото тяло, с движението на ръцете си и ходенето на краката си. Разбира се, това, което правим тук за начина на наследяване, е смесено с други влияния, които водят до други раждания, до други същества. Но в потока на наследяването е това, което ние влагаме в него от духовния свят; следователно, то ни носи нашите характеристики.

Така виждаме как тези сили от духовния свят се вливат и носят нашата човешка душа, използвайки тези наследствени сили, тези сили на растеж, тези сили, които сега стават осъзнати чрез вдъхновеното познание. Така виждаме в дъното на човешката душа преди всичко онези сили, които са активни между смъртта и

раждането, докато ние се развиваме в духовния свят, [празнина], живеейки в духовния свят, точно както живеем тук, във физическия свят, като във физически свят на фактите.

[Отвъд това] обаче все още съществува етап на свръхсетивно познание, който може да бъде постигнат, а той от своя страна се постига чрез прогрес. Защото, както волевият елемент се влива във въображението ни, когато сме напълно подготвени за него, така по-късно идва и същественият елемент; и този съществен елемент, този индивидуален елемент, е това, което първо ни запознава напълно с индивидуалностите на духовните същества около нас, индивидуалностите на духовните същества, които никога не идват на земята във физическо човешко тяло, но също и с отделните човешки души, които самите живеят в духовния свят между смъртта и новото раждане. Душата се съединява с тях, когато напуска физическото тяло или когато достига този по-висок етап чрез свръхестествено познание.

Не наричам интуицията това, което наричаме [идея] в обикновения живот, това, което наричаме само смътно знание, а по-скоро най-висшето потапяне в духовния свят, да бъдеш толкова потопен в него, че вдъхновенията не са просто външни гледни точки на духовното познание, а духовните същества са около нас, не физически, а духовно, в духовната, в свръхсетивната среда.

Но след това, когато това се случи, скъпи приятели, не само това, което достига до силите на вдъхновението, влияе на нашето знание, но и това, което винаги несъзнателно присъства в човешкия живот, но по този начин се извежда в съзнанието. Причината за това е онова, което идва от предишни или различни предишни земни животи. Защото предишните ни земни животи оказват влияние върху следващите земни животи чрез силите, които могат да бъдат доведени до човешкото съзнание чрез интуицията в посочения тук смисъл. Тогава откриваме, че наистина в нас живее нещо, което ни тласка към това, което наричаме наши съдбовни преживявания, и истинската движеща сила се крие в предишните ни земни животи. То се пренася, точно както духовният свят, който преживяваме между смъртта и раждането, пренася, за да оформи нашия характер, нашата вътрешна душа, така че да можем да претърпим прогресивно развитие между раждането и смъртта. Ето как силите от предишни земни животи, които могат да бъдат разпознати чрез интуицията, пренасят. Те интуитивно усещат настоящия ни живот по такъв начин, че ние развиваме склонността, която ни тласка към едно или друго нещо.

Това, което действа от предишното въплъщение, от предишния земен живот, не е предразположение – ако трябваше да го нарека предразположение, щях да използвам дума, която обикновено се използва за обратното на това, което е – това, което действа, създава празнота в нас. Предразположението е импулс, нещо пълноценно, което се изразява. Това, което идва от миналото, създава празнота,

нещо, което кара душата да бъде засмукана в света през тази празнота и да бъде тласкана към това, което възприема като съдба.

Точно както, заради мен, въздушният мехур във водата се изтласква към по-висока [празнота], защото е по-лек от околната вода, така и в нас - това е грубо, брутално сравнение от предишния ни земен живот - се създават душевни мехурчета и тези душевни мехурчета упражняват привличане към това или онова, към което се приближаваме. Използвайки това брутално сравнение с душевните мехурчета, аз вече намеквам, че това, което се пренася от предишни земни животи, всъщност изпразва душата ни, прави я несъвършена. Всъщност това пренасяне е несъвършенство на душата. В резултат на това ние търсим ударите на съдбата. Всичко това работи несъзнателно в обикновения живот, но интуитивното познание го прави съзнателно, наистина ни показва как душевните ни сили се стремят от предишните ни земни животи, тласкайки ни към това или онова, да понесем някои удари на съдбата, колкото и тежки да са те. Някой обаче може да намери подобен възглед за парадоксален.

Това важи и за обикновеното физическо познание. Обаче, подходяйки към духовните факти, за които става въпрос тук, чрез това, което днес посочих като интуитивно познание, човек вижда, че душата, дори първоначално несъзнателно, не е подтикната от никакъв удар на съдбата, колкото и суров да е той, без да почувства празнота в себе си, която е запълнена от преживяването на тези удари на съдбата, така че да бъде подтикната по пътя към определено съвършенство, към определено удовлетворение, към определено развитие. Дори ако този удар на съдбата се състои, скъпи присъстващи, в нашата трагична смърт в разцвета на младостта поради някакво елементарно събитие, такъв удар на съдбата се интуитивно усеща от предишни земни животи; човек го интуитивно усеща доброволно; в противен случай, ако това не е така, човек интуитивно усеща в следващия земен живот какво може да бъде причинено от него. И колкото и странно да изглежда, все пак трябва да се каже: това, което преобладава тук, в дълбините на духовното съществуване, е по-мъдро от преценката, която бихме могли да издадем за него. Защото, когато някой – както показва интуитивното познание – ако някой умре трагично, например, блъснат от влак, тогава този момент на преход от физически към духовен живот, този един момент, означава толкова интензивно преживяване, че не трябва да се търси, а трябва да бъде предизвикано единствено от съдбата – думата тук не се използва по никакъв начин, търсене на тайни нишки на съдбата, това би било напълно изопачено – но когато този удар на съдбата се осъществи, това означава, в моментния контекст на преживяване като загубата на тялото по този начин, такова обогатяване на душевния живот за висшите сили, каквото иначе бихме могли да получим само чрез бавните преживявания, през които бихме преминали през много години живот, ако бяхме продължили да живеем. Нещата изглеждат съвсем

различно в реалния свят, отколкото често вярваме, че можем да разпознаем в сетивния свят чрез собствените си преценки.

Следователно, скъпи присъстващи, тъй като самата съдба е причинена по този начин, интуитивно в известен смисъл по несъзнателен начин, интуитивното знание, което се носи по вълните на живота на съдбата, е свързано със самата съдба.

И със сигурност изглежда доста парадоксално за материалистичния поглед върху живота, че ходът на съдбата сега се разглежда като нещо външно физическо и реално! Обаче, както човек вижда свръхсетивните формиращи сили на организма, етерното тяло, чрез имагинативно познание, както човек вижда духовните душевни сили, които се простират отвъд живота, чрез вдъхновено познание [към това, което] човешката душа преживява между смъртта и раждането, така и чрез интуитивно познание човек вижда потока на съдбата, който тече от един земен живот в друг. И по вълните на този поток на съдбата се носи и тече това, което е интуитивно познание.

Бих искал обаче да кажа, че това не може да се привърже към нищо външно и осезаемо, като например сетивни явления – и следователно не се разпознава истински – но може да се свърже с всичко, което преживяваме в най-съкровения си душевен живот, когато наблюдаваме как съдбата тече през нас с интензивна и вътрешна интуиция, интензивно и вътрешно съзнание. Именно това по-дълбоко потапяне в съдбата, това истинско преживяване на съдбата, ни прави все по-запознати с това, което интуитивното познание разкрива като гореспоменатия поток на съдбата.

И така, може да се каже, че човешките същества напредват към пълно познание за своето битие, като се хващат за въображаемо, вдъхновено, интуитивно знание. По този начин това, което иначе бихме смятали за напълно нереално, това, което съществува само в норми, в чисти абстрактни идеали, се превръща в реален свят. То се превръща в това, което произтича от [нечетливи думи], което иначе може да бъде схванато само в мисли, в абстракции; самото то се превръща в потока на живота, в разпознаваемия поток на съдбата. И човешките същества се учат да разпознават пълното си аз само като осъзнават, че не са просто обвързани с физическото тяло, но и с това, което преминава между раждането и смъртта, и това, което тече от един живот в друг като поток на съдбата.

Следователно, преходът от въображаемо познание към вдъхновено познание винаги е свързан с изключителна вътрешна революция в душевния опит. Човек трябва незабавно да се сбoguва с много ценни предразсъдъци, много ценни чувства и т.н. Когато вдъхновеното познание навлезе в човек, животът на душата се насочва в други канали и става по-цялостен, защото духовният свят се превръща в реалност. Но изглежда като удар на съдбата, когато човек навлезе в интуитивния свят и по този начин научи за причинно-следствената връзка в потока на съдбата.

Бих казал, че въображаемостта е първоначално по-маловажното изискване. Това, което човек трябва да придобие за въображаемостта, е преди всичко активен ум, който разбира науката. Защото мисленето винаги трябва да съпътства въображаемостта. Необходима е непрекъсната преценка - да не се оставяш да бъдеш воден [през живота] - а непрекъсната преценка, много по-фина преценка, отколкото е необходима в по-ранния живот; но след това човек трябва да свикне с това, което трябва непрекъснато да чувства във въображаемостта, когато формиращите сили на света, етерните сили, се приближат до него. Човек изпитва, ако мога да го нарека така, постоянния шок, който те удивлява, и ние изпитваме това удивление, защото всъщност винаги е различно от това, което очакваш. Именно това показва, че човек се намира в реален свят. В един свят на сънищата човек не изпитва изненади; не е нужно да се закалява срещу ужаса, така да се каже. Но човек трябва да се закали срещу ужаса, когато навлезе в реалния въображаем свят, а също така трябва да развие това, което бихте могли да наречете „присъствие на духа“. Защото въображаемостта не се доближава до човешкото познание по такъв начин, че да може да се наблюдава удобно дълго време, а по-скоро като рефлекс, като рефлекторно движение във външния физически живот. Муха каца на клепача ни; ние затваряме клепача си; движението се случва в бърза последователност. Същото е и с въображаемостта. Опитваме се да развием присъствието на духа, необходимо за да схванем това, което ни се явява в образа, иначе то вече е изчезнало за миг. Освен това е необходимо в това въображаемо познание да внесем във вътрешния си душевен живот, който по този начин намира пътя си в същия въображаем свят, това, което иначе имаме във външния си живот в морални пристрастия. В обикновеното мислене си позволяваме да мислим това или онова, защото там става въпрос само за опровергаване на лъжите. Във външния живот си забраняваме да правим това или онова; забраняваме си да правим това или онова. Когато навлезем в въображаемия свят, вътрешният морал трябва в известен смисъл да ни завладее. Не е нужно самите ние да вярваме в това: има погрешна мисъл, която не вреди. Защото в въображаемия свят трябва да избягваме погрешното мислене, както бихме избягвали лошо дело или лъжа; трябва да внесем в въображаемостта това, което иначе прониква само в моралните чувства. Това са изискванията на въображаемостта.

Изискванията на вдъхновеното познание са малко по-високи. Те са разгледани в [нечетлива дума], тъй като човек трябва да каже: тъй като човек се намира в съвсем различен свят, след като, така да се каже, е напуснал напълно физическото тяло, първоначално чувства, че няма земя под краката му. Човек трябва да развие смелостта да схване отвътре това, което е загубил отвън - възприятието за физическия свят - отвътре. И това трябва да е така в още по-голяма степен с интуитивното познание. [Интуицията] се подхранва от индивидуалния опит на

реални съдбовни събития, преживявания, които напълно променят това, което сме правили досега.

Сега, в заключение, бих искал да спомена нещо, драги слушатели, което би трябвало да ви покаже как въображението, вдъхновението и интуицията не само влияят на хората по начина, който посочих – тоест само по начина, по който умът се просветлява – но и как те въвеждат хората в целия ход на развитието на света. Спомням си нещо, което споменах в предишната си лекция.

Нашата външна естествена наука, която прави своите заключения от това, което е във физическия свят около нея, нашата външна естествена наука стига до заключението, че Земята и цялата Слънчева система са се появили - както споменах последния път - от кълбо газ, което е започнало да се върти и от което се е отделило слънцето; движенията на слънцето са възникнали от въртенето и така нататък. Последния път споменах как един безпристрастен наблюдател, Херман Грим, разсъждава за възникването на това, което имаме около нас като свят и което ни прониква като свят. Херман Грим казва:

Кост от труп, около който кръжи гладно куче, е по-апетитно парче от тези екскременти на творението и едно бъдещо време ще трябва да изучи как в наше време едно болезнено въображение ни е довело до такива заключения от физическия свят около нас, заключения, които карат земята, с всички живи същества на нея, да се появява от газова топка като газова топка.

Не искам да чета отново съответния пасаж от Херман Грим днес. Тези от вас, които бяха тук последния път, ще си спомнят колко сурова е преценката на един безпристрастен наблюдател.

Сега, това, което всъщност търсим – по-ранните етапи от развитието на нашата планета – може да бъде открито само чрез свръхсетивното познание.

Чрез напредъка към въображаемо познание, скъпа публика, човешките същества влизат в контакт - както посочих - с етерния свят, който ги заобикаля. В този етерен свят сега се случва едно много специално преживяване. Както казах, днес разказвам за преживяванията на духовния изследовател; можете да намерите повече подробности за тези неща в моите книги, които вече споменах, а именно „Тайната наука“. В този етерен свят, в този по-фин свят, се случва едно много специфично преживяване.

Човек изглежда точно както в индивидуалния си човешки живот, когато си спомня предишно преживяване, което е имал преди години, сякаш стои вътре в спомена, вътре в това, което е преживял преди години. Така живеете, когато преминавате в етера на нашия свят, не само в етера, който все още е там, но живеете в нещо, което е като спомен, като послеобраз на това, което е била Земята, преди да стане земя. Така че изпитвате, че нашата Земя е еволюирала от по-ранен планетарен живот, точно както ние самите еволюираме в повтарящи се земни животи от по-ранни животи. Нашата Земя е еволюирала от по-ранен планетарен живот, но човек

изпитва, че това по-ранно планетарно състояние на Земята е било съвсем различно от това, което представлява сегашната ни Земя.

Това, което сега е минералното царство на нашата днешна Земя, все още не е било втвърдено. Следователно, това, което принадлежи на минералното царство, не е могло да бъде в нас като човешки същества на Земята. Човешките същества обаче вече са участвали в това предишно планетарно състояние на нашата Земя. Земята не е произлязла от кълбо газ; Земята е произлязла от друго същество, на което е прераждането. В това друго планетарно състояние човешките същества са преминали през това, през което не могат да преминат в минерално състояние [както] по време на развитието на Земята. По време на развитието на Земята, чрез включването на физическата, минерална материя, сетивата му могат да се развият така, както ги има сега. Той не ги е имал на планетата, която е предшествовала Земята, но там се е развил по много по-духовен начин. Това довежда Духовната наука до истинска теория на еволюцията, до това, което [празнината]. И той вече е на пътя на съвременното световъзприятие, което също постепенно си проправя път, дори ако трябва да отиде отвъд простото физическо наблюдение и след това да влезе в Духовната наука, ако иска да стигне до там. Човешките същества вече са преминали през един вид животноподобно състояние в древността, но не на Земята, а в тялото, от което Земята се е развила като етап от еволюционната история. Следователно човешките същества не са преминали през животинското състояние при същите условия като днешните животни, които, така да се каже, са свикнали с тази земна материя.

По време на последния планетарен живот, човешките същества преминаха през един вид инстинктивен житейски [празнина]. Но техните инстинкти не бяха животинските инстинкти на днешния ден, а одухотворени инстинкти, които сега са пренесли, които са се появили отново на преродената Земя и които сега обитават физическите им тела.

И сега бихме могли да се върнем все по-назад и по-назад, когато е въплътена още по-ранна Земя, [тя може да бъде] разпозната чрез вдъхновение, още по-ранна чрез интуиция. И така, това, което ни води до познанието за собственото ни развитие и собствената ни съдба, ни води и до познанието за цялостното развитие на света и тогава ние разпознаваме човешкото същество във връзка с цялото това световно развитие. Ние разпознаваме как той наистина живее не само във физическия поток на наследствеността, но как е издигнат от цялата вселена, но духовно. Това, което днес характеризирах като повтарящ се земен живот, първо се е случило на нашата планета Земя и ще изчезне отново, когато нашата планета Земя премине в друго въплъщение. Следователно, човек не бива да вярва, че нашите повтарящи се земни животи са вечни. Но защо това е така, може да се обясни само в лекция, която може да се проведе в бъдеще, но може да се потърси в споменатите книги. Така че,

свръхсетивното познание наистина води до разбиране на връзката на човешкото същество с развитието на целия свят.

Съвсем наскоро друг човек от редиците на онези, които категорично не искат да позволят подобно изкачване от обикновеното познание към висшето познание, заяви, че всичко това е субективно, че всичко това е по същество плод на въображението, когато човек погледне назад към по-ранните превъплъщения на нашето земно тяло.

Е, скъпа публика, човек наистина не знае каква странна система от мисли всъщност имат хората, които говорят така, как са напълно неспособни да прехвърлят мисъл от една област в друга. Човекът, който е говорил така, винаги ще признае, че е оправдано да изследваме слоевете на нашата земя и да откриваме там черупките на праисторически животни, да откриваме останки от праисторически физически животни, да формираме определени ментални образи от това, което виждаме пред очите си, за това как е изглеждала земята някога. Не е ли това субективен процес? Не е ли това нещо, което изграждаме чисто вътрешно? Само засилване, правене на по-реално е това, което сега напредва към въображаемо познание. Наистина, подобно на образа в паметта, има нещо вътре, във връзка с външния свят, [това, което човек] има пред себе си, което е по-ранно състояние на нашата Земя; и ако някой иска да характеризира това като фантазия, винаги трябва да казва на такива хора: Човек не разбира как е устроено мисленето му, че не може да прехвърля мислите си от една област в друга. Дали един спомен е нещо различно от просто вътрешно, субективно преживяване и няма ли [въпреки това] единство в тази реалност, което разпознава този спомен като нещо, произхождащо от миналото? Изискваме ли духовният изследовател да представи по-ранните, минали състояния на сребърен поднос, за да могат да бъдат видени с очите? Не трябва ли това, което принадлежи на свръхсетивния свят, което не принадлежи на непосредственото настояще, да се издигне чрез субективността [за да бъде видяно в своята душевна форма]?

Възражението, повдигнато срещу еволюцията, както тук само е загатнато за предишното състояние на Земята, ако се разсъждава логично, би трябвало да бъде отправено срещу валидността на спомените за обикновеното индивидуално, ежедневно земно съществуване на човешките същества. Но на хората им е трудно да решат наистина да пренесат преживяването като мислене [в смисъл] на движещ се дух в другата сфера.

И от друга страна, виждаме как днес, навсякъде, съществува дълбок копнеж да се погледне в свръхсетивния свят, да се разбере истински връзката между човешките същества и свръхсетивния свят.

В заключение бих искал да направя още един коментар, защото това обикновено се разбира погрешно. Точно както, скъпа публика, някой, който иска да разбере „Фауст“ на Гьоте, трябва да премине през всички сложни, дълбоки преживявания,

през които самият Гьоте е преминал в продължение на шестдесет години, за да напише „Фауст“, така и някой, който приема Духовната наука, който [се запознава със съдържанието ѝ], не трябва самият да бъде духовен изследовател, за да открие това, което посочих. За да извлече онези неща от духовния свят, за които се говори днес, човек трябва да бъде духовен учен; но тогава, когато човек облече това, което духовното изследване намира, в развити идеи и понятия, тези понятия и идеи могат да бъдат разбрани от всеки, дори от тези, които не са духовни изследователи - въпреки че днес, както показва Херман Грим, всеки може да стане духовен изследовател до известна степен. И тогава те са не само ключ за всеки да разбере духовния свят, но понятията от духовния изследовател могат да бъдат взети и приложени към това, което ни заобикаля. Тогава те са ключ. Следователно, литературата от Духовната наука трябва да се приема по съвсем различен начин от другата литература. Изследователят в Духовната наука не е там, за да предоставя на хората резултати, както прави естественият учен за неща, които вече съществуват, които човек открива, които може да поеме и докаже, а изследователят в Духовната наука е там, за да подготви инструмента за това, което може да бъде схванато и трябва да бъде възприето от нашите души.

Но то няма да трябва да бъде приемано като нещо мъртво, а като нещо живо и тогава ще се превърне в ключ в нас, за да проникнем в мистериите на духовния свят. Ето защо литературата по духовна наука има нещо живо в себе си, ако е истинска литература по духовна наука; тя обзема душата ни, така че душата ни да преживява осъзнато преживяванията на духовния изследовател, облечени в понятия и идеи. Пътят на духовния изследовател – макар и безопасен и лесен в началото – днес всеки може да стане духовен изследовател. Много хора днес следват този път по един изцяло модерен начин – но духовните стъпки са трудни и до известна степен включват външно отричане и преживявания на съдбата, вътрешни преживявания на съдбата на душата, от които мнозина ще се отдръпнат, през които някои не могат да преминат, въпреки че целият път на изследването по духовна наука може да се следва, без по никакъв начин да се накърни обикновеният професионален живот, външният живот, външното чувство за дълг. Това продължава, защото духовният живот не е живот редом със сетивния свят, а живот, който човек продължава да споделя със сетивния свят, със сетивния живот. Не бива да се разпространява това погрешно схващане, че всеки, който приема резултатите от духовното изследване, трябва да стане духовен изследовател. Тези, които са достатъчно отворени към света, които са достатъчно свободни от предразсъдъци, имат силите в душите си да разберат какво изследва духовният изследовател; а идеите и понятията, които те предават, могат да бъдат използвани като ключове, като инструменти за навлизане в духовния свят.

Днес това духовно изследване все още има много противници. Тези противници са предимно онези, които не го обсъждат в истинския му вид, а си оформят

карикатура, изкривен образ и след това критикуват този изкривен образ. Последният път обърнах внимание на един особено крещящ случай, когато се случи нещо подобно. От друга страна обаче, вече днес е забележимо как, особено у сериозните натури, се пробужда копнеж за познание на духовния свят и как това не остава неясен, неопределен, мъглав копнеж, а как хората се чувстват привлечени и от реално изследване на духовните светове.

Но в момента, в който човек се въздържа от създаването на всякакви евтини карикатури, като например: Духовната наука - или антропософията, както се има предвид тук - е просто преразказване на стари мистерии, просто един вид мрачно мислене, и как се наричат всички тези неща, тези, които не искат да си съставят удобно мнение, могат лесно да си съставят за себе си. След като хората осъзнаят, че Духовната наука е истинско, истинско продължение на това, което естествената наука днес показва за външния свят, тогава човек ще подхожда към тази Духовна наука по същия начин, както подхожда към плодотворните, успешни преживявания и резултати от естествената наука. Но ще дойде времето в не толкова далечно бъдеще, когато хората ще осъзнаят, че истината не може да бъде постигната само чрез конфронтация с външния свят и формиране на понятия и идеи от него, а че истината, особено истината, отнасяща се до най-съкровени дела на човешките същества, трябва да бъде постигната по много по-жив начин. Това, което се постига по първия начин, си остава по същество мъртво знание. Но това, което самата душа и дух разпознават, това, което иначе е мъртво знание, когато Духовната наука се развие от това мъртво знание, когато мисленето, чувстването и волята се издигнат от това, което е в обикновения живот, от мъртво знание за външния свят, до живо разбиране на истината – защото животът с истината тогава просветлява човека, скъпи присъстващи – [тогава] не остава истина, която просто прониква в човека отвън. Само истина, която сама по себе си е жив организъм, с който човекът се свързва, с която той навлиза в духовния свят чрез собствените си усилия, може да просветли човека. И все повече копнежите по духовния свят, които все още съществуват тъмно в душите днес, но са ясно доловими, ще карат хората не само да искат да позволят на истината да се влее в тях догматично отвън, но и да схванат истината с най-съкровения си душа, за да я свържат с цялата истина и да получат от тази жива истина отговора, от който се нуждае всяко човешко същество [за да разбере] за какво всъщност са човешките същества тук в света и какъв е смисълът на света, онзи смисъл, който едновременно с това дава на тази истина и на човешките същества в нея това, което е най-изначалната, най-истинската същност на човека.

Антропософията и мистериите на човешкия живот

Скъпи приятели! Тази вечер бих искал да ви говоря по една тема от гледна точка, която трябва да докосне всеки един човек по най-интензивен начин и от гледна точка, която в наши дни все още среща не само благосклонност, но, може да се каже, доста враждебна опозиция и враждебност в най-широките кръгове. Може да се каже, че тези предизвикателства произтичат главно от факта, че пътят, който Духовната наука или антропософията, както е разбираана тук, поема към мистериите на човешкия живот, е все още доста непознат за много хора днес - но вече не е непознат за онези, които гледат по-дълбоко, отколкото по-новите начини на мислене винаги са били сравнявани с по-старите. От друга страна, това противопоставяне се дължи главно и на факта, че тази Духовна наука или антропософията трябва да изясни, че въпроси като този, който искаме да обсъдим днес, въпросът за вечната природа на това, което живее в нас като душа, не могат да бъдат изследвани с обикновените способности, които с право са признати за подходящи за ежедневието и за обикновената наука; но че тази Духовна Наука или Антропософия трябва да се обръща към развитието на познавателни способности, които са съществено различни от тези, които дават сила и мощ на обикновения живот и които също се считат за подходящи и признати в обикновената наука. Когато обаче хората са наясно с прозрения, които трябва да бъдат извлечени от други способности, те първоначално се чувстват доста неудобно да признаят подобно изследване; защото в наше време ние лесно приемаме, че окото е въоръжено с всякакви инструменти, за да открие неща, които обикновеното око не може да намери или види; свикнали сме с това. Но идеята, че определени неща могат да бъдат изследвани само със средства, които изискват способности, развити от дълбините на човешката природа, които по определен начин изискват хората да придобият тези способности чрез вид самообразование и самодисциплина, не е лесно приета днес в най-широките кръгове, особено в най-широките научни кръгове.

И така, опозицията, произтичаща от подобни източници, е особено яростна, откакто стана очевидно, че дори сега толкова голям брой хора се интересуват от Духовната наука или антропософията, че сградата в Дорнах, близо до Базел, която е предназначена да служи за култивирането на тази Духовна наука, може да бъде построена тук, на швейцарска земя. Видя се, че именно този видим знак за антропософията е разпалил още повече опозицията.

Е, скъпа публика, в предишни лекции в този град вече имах възможността да говоря за специалния вид способности, които са скрити във всяка човешка природа и могат да бъдат развити от нея, видът способности, към които се обръща Духовната наука или антропософията, както е предвидена тук. В предишни лекции обясних и нещо за това как човешките същества придобиват такива способности.

За да мога да обхвана поне до известна степен настоящата тема, не мога да навлизам в подробности относно развитието на тези способности и да повтарям казаното преди, включително и тук, но трябва да отбележа, че точното описание на това как да се придобият такива способности може да се намери в моите книги, например „Как да познаваме висшите светове“ и в моя „Очерк на езотеричната наука“ или в други книги. Бих искал само да кажа няколко думи по принцип за особената природа и характеристики на тези способности, чрез които, наред с други факти от духовните светове, може да се изследва вечната природа на човешката душа. Само за да посоча тези способности по сравнителен начин, бих искал да прибегна до сравнение, което ще се окаже повече от сравнение в по-късния ход на лекцията.

Дами и господа, в обикновения си живот ние преживяваме две състояния на съществуване, които прекарваме във физическите си тела. И всеки познава тези две състояния твърде добре от ежедневието - състоянията на сън и будърстване. Сега искам да се спра не толкова на състоянието на сън, колкото на състоянието, което може да възникне по време на сън и е добре познато на всички: състоянието на сънуване, онова състояние, в което образи, често хаотични, но също така изглеждащи горе-долу подредени, възникват по време на обикновен сън и които след това можем да си спомним горе-долу, когато сме будни.

Сравняваме това състояние на сънуване с онова, което настъпва, когато се събудим и преминем от състоянието на покой в състоянието на обикновения ежедневен живот. Би ни отвело твърде далеч, за да опишем подробно какво всъщност се случва, когато човек преминава от едно състояние в друго; но няколко думи ще са достатъчни, без да навлизаме в по-големи подробности.

Човек трябва само да се замисли малко, и бих казал: спокойно развийте това самосъзерцание и ще забележите, че най-съществената разлика между състоянието на сънуване и будността, будното състояние, е, че по време на съня, който имаме пред себе си, напълно неволно, без да напъваме волята си – макар че това може да не е безкрайно – имаме поредицата от образи пред себе си. Не можем да се намесим в този свят на образи на сънища с волята си.

И това саморефлексиране ни учи също, че в момента на пробуждането сякаш сънят [иска да извире] от дълбините на душата ни и да завладее способността ни да си представяме ментални образи. А в будно състояние ние прикрепяме един ментален образ, който също е образ, към друг ментален образ и знаем, че правим това по наша воля, която често е пронизана от внимание. Да, при по-внимателно разглеждане осъзнаваме, че тази воля, която влиза във връзка с външния свят, е именно съществената сила, която отличава състоянието на сън от будното състояние, че при сънуването волята е изключена, която влиза във връзка с нашите крайници и по друг начин с образа на външния свят; така че не позволяваме на

нематериални образи да се появяват и изчезват, а по-скоро формираме образи, които имат реалност, като външната реалност.

Това се основава на факта, че бих казал, че с пробуждането, волята удря като мълния в хода на нашите ментални образи. И това въздействие на волята е основата във физическото тяло – въпреки всички възражения, които могат да бъдат направени и които бих могъл да спомена тук, ако имаше време – това въздействие на волята е основата за разликата между будното състояние и състоянието на сън. Сега, скъпи приятели, точно както човек може да се събуди от обикновения хаотичен или символично оформен живот на сънищата към обикновения буден живот на деня, така и човек може да стигне до по-висше, по-духовно пробуждане, състояние на будност. И това пробуждане до по-висше, духовно състояние на будност води до разгръщането на онези сили, чрез които човек може да изследва вечната природа на човешката душа и други духовни реалности.

Всеки, който наистина иска да изследва духовните светове, трябва да стигне до такова пробуждане – тоест, от ежедневието към по-висше преживяване, както го нарекох в последната си книга за мистерията на човешкото същество: към виждащо съзнание.

След това сравнение, за да премина постепенно към описанието на това виждащо съзнание, бих искал да характеризирам малко какво всъщност отличава обикновеното будно състояние от състоянието на сън. Фактът, че толкова малко може да се каже за това научно днес, се дължи на факта, че безкрайно интересният свят на сънищата е бил пренебрегнат извън кръговете на Духовната наука или антропософията. Достатъчно е да припомним интересния труд на Фолкелт върху „Die Traum-Phantasie“ (Сънна фантазия); биха могли да се споменат и други. Въпреки че има интересни изследвания върху света на сънищата, само Духовната наука или антропософията води до резултатите, които искам да спомена тук - а именно връзката между света на сънищата и обикновеното будно състояние. Какво всъщност се случва с нас, когато потънем в сън и сънищата възникват от съня?

В обикновеното будно състояние, от което преминаваме в състояние на сън, е добре известно как нашият живот, този обикновен човешки живот, посветен на знанието и труда, протича духовно във въображението, мисленето, чувствата и волята. С малко саморефлексия всеки човек знае как неговият буден живот се състои от непрекъснато издигане и спускане на ментални образи, които се отнасят до външна реалност и са свързани с нея чрез неговата воля; и те знаят как действията им произтичат от импулси, които възникват вътре.

Как нашите действия, които са основани на нашата воля, възникват от нас? И има много неща, които зависят от това, защото едно действие всъщност е свързано с всяко разпознаване на външния свят, с всяко възприятие. Когато възприемаме нещо през очите си, не само окото участва в това възприятие, но - както всеки може лесно да се убеди от физиологията - има мускули, които са базирани на такива

двигателни импулси, които играят роля във външните действия. И всичко, което е в основата на нашите действия, което всъщност е в основата на целия ни ежедневен живот, е проникнато - отново, това води до по-точно самонаблюдение - то е проникнато от това, което можем да наречем импулси на симпатия и антипатия. По принцип всичко, което правим и преживяваме, е повлияно от факта, че намираме едно нещо за симпатично и сме водени от симпатия да правим това или онова - че намираме други неща за несимпатични и че тази антипатия ни кара да се въздържа от това или онова.

Съчувствието и антипатията наистина проникват в целия ни буден ежедневен живот. И от съчувствието и антипатията, носени сега от правилното съчувствие и антипатия, които обобщаваме под моралното понятие за съвест, извират нашите действия - точно както обикновеното ни мислене и менталните образи в будно състояние извират от това, което възприемат сетивата ни: Нашите волеви импулси възникват отвътре в нас, от съчувствието и антипатията. Мислените образи, които се раждат от нашето възприятие, си проправят път към нашето вътрешно същество.

Ако сега изследваме света на сънищата, този свят на сънищата, който е от малко значение за нашето външно ежедневие и работа, но въпреки това крие толкова много мистериозни, привидно неразрешими загадки за нашето разбиране, тогава можем да отговорим на въпроса – ако този въпрос поеме по правилния път – можем да отговорим на въпроса: Какво всъщност се случва с душевния ни живот, когато сънуваме?

Става очевидно, че това, което иначе е свързано в будния ни живот чрез вътрешни връзки – нашите ментални образи, нашата воля и нашите чувства – би било разкъсано и душевният ни живот би бил нарушен. Това, което е тясно свързано, скъпа публика, става очевидно, когато сънуваме, разделено. И ние сме забелязали това разделение само до ограничена степен, защото все още не сме изследвали задълбочено тези неща. Нашите ментални образи, нашето мислене, поема по съвсем различен път в съня от нашите импулси на волята и чувството. По време на сън нашите ментални образи, нашето мислене, всъщност потъва в сетивните ни органи.

Би било нужно много време, за да се покажат отделните интересни пътища, чрез които вече днес можем да разпознаем, че сънищните образи възникват по време на сън единствено от потапянето на света на умствените образи и мисли в света, който иначе е заобиколен от сетивните органи. И тези сънищни образи имат съвсем различен характер от другите сънищни образи, които също възникват и които възникват по различен начин, произтичащ от факта, че нашите волеви импулси, които са наситени със симпатия и антипатия, потъват в останалата част от нашия организъм.

По този начин, в съня ние живеем по такъв начин, че това, което иначе е налице като разгръщане на волята в будния живот, потъва в останалия ни организъм, а

това, което е ментален образ и мислене, навлиза, така да се каже, в сетивата, в сетивния свят. Следователно, при по-внимателно разглеждане на света на сънищата, човек може ясно да забележи разликата между два вида преживявания в сънищата: тези, които представят образи, спомени от външния свят или трансформации на слаби сетивни впечатления, символично пред душата ни, например, когато чуем тиктакащ часовник в тих сън, а сънят символично трансформира това, като ни извиква звука на конски копита. От тази страна се крие цяла голяма категория преживявания в сънищата.

От друга страна, има и такива преживявания в сънищата, които, когато бъдат изследвани, ни се разкриват като символични трансформации на нашия собствен вътрешен живот, например когато сънуваме вряща печка, събуждаме се и сърцето ни бие по-бързо от обикновено или някак си ни е станало горещо и сънят е резултат от това.

Един вид сънища произтичат от факта, че нашият ментален образ, нашето мислене, е потопено в това, което иначе имаме като сетивни преживявания. Другият вид сънища произтичат от това, че нашите волеви импулси са потопени в останалата част от организма ни. Така че, когато преминаваме от сън към будност, ние извличаме мисленето и менталните си образи от сетивата си; и извличаме волята си от останалата част от организма си и я обединяваме отново. И в тази връзка на това, което сега е повече в организма, се състои нашият ежедневен душевен живот.

Точно както се движим нагоре – и казаното от мен би трябвало да служи само за изясняване, а не за нещо друго – точно както преминаваме от живота на съня чрез пробуждане към обикновеното будно състояние, издигайки нашите умствени образи и мислене от сетивата и нашата воля от останалата част от нашия организъм, така можем да извадим нещо, което лежи по-дълбоко от обикновените, ежедневни умствени образи и мислене и от волята, която е под влиянието на симпатията и антипатията, можем да извадим такава по-дълбока част от себе си от обикновените умствени образи и мислене, каквато я развиваме, когато се издигаме до нещата и работим в тях, и от друга страна да извадим нещо, което е по-дълбоко в нас в нашата ежедневна воля, вкоренено в симпатията и антипатията.

Първото се постига чрез третиране на мисленето по много специфичен начин в така наречената медитация – използваните термини не са важни – в така наречената медитация. Това не само води до различен начин на мислене, но и до преход от обикновеното мислене, което предоставя само ментални образи на нещата, към живо, реално мислене, което – както ще видим – наистина ни води в свят, различен от този, който ни заобикаля по време на будния ни живот. При това мисленето и менталните образи трябва да се третират по определен начин.

Всички знаете, скъпи присъстващи, че обикновеното мислене и менталните образи се подсилват и затвърждават за цял живот чрез многократно и съзнателно представяне на определени сетивни впечатления, определени възприятия. Знаем

колко много в обучението и образованието се основава на изострянето на мисленето ни по правилния начин чрез повтарящи се впечатления, чрез многократно усвояване на случващото се в обикновения буден живот, което се осъществява на по-високо ниво за пробуждане на съзерцателно съзнание. Само че тук ние процедираме с менталните образи, със самото мислене, по същия начин, както правим, за да стигнем до мисленето, със сетивните явления, със сетивните възприятия. И това се случва, като насочваме вниманието, вместо както е обичайно в живота, да фокусираме вниманието си върху сетивните възприятия, човек фокусира вниманието си и многократно го префокусира върху определено съдържание на въображението, което е намерил за особено подходящо за себе си или което му е било посъветвано да използва от някой, който има опит в подобни въпроси - че човек се връща отново и отново към определено съдържание на въображението.

Това завръщане обаче, скъпа публика, често е доста неудобно, защото не отнема много време през деня, не е нужно да отнема много време в рамките на един ден, но трябва да се повтаря отново и отново. Когато едно и също специфично съдържание на въображението, към което човек се връща ден след ден в интензивен вътрешен живот на мисловни образи - това често отнема години - докато, чрез завръщането към такова съдържание на мисловни образи, това въображение, тези сили на мисълта се изострят дотолкова, че това, което трябва да се случи за духовното изследване, наистина се случва.

Но това, което тогава се случва, както вече казах, не е просто по-висша подготовка на ума, по-висше развитие на мисленето, а пълна трансформация на мисленето, нещо, в сравнение с което обикновеното мислене изглежда, бих казал, мъртво. И нещо се случва в човешката природа, за което можем да кажем: в резултат на тези усилия, които само очертах тук, човешкото същество сега се чувства вътрешно проникнато от нещо; човешкото същество се чувства проникнато от нещо, което сега е обективно в него, не толкова субективно, колкото мисленето, а нещо, което е обективно в него, точно както окото ни е обективно в нас. И точно както окото ни, физическото ни око, ни дава сетивно възприятие, така и духовното възприятие ни дава това, което сме, така да се каже, отделили чрез повтарящи се, медитативни усилия от обикновеното си мислене; по този начин ние събуждаме от това обикновено мислене съзерцателното съзнание, точно както придобиваме обикновено мислещо съзнание от сетивното възприятие, от живота на сетивата. По този начин се научаваме да разпознаваме как мисленето, такова каквото живее в нас, наистина може да бъде трансформирано, точно както сънищният живот се трансформира в [обикновено будно въображение].

Хората, които днес все още не са запознати с тези идеи, разбираемо ще открият, че говорейки за подобно развитие на живота на мисловните образи, човешките същества могат да бъдат хванати във всякакви самозаблуди, могат да бъдат хванати

във внушения, че се отдават на самозаблуда и може би също, че това, което изглежда като развитие на живота на въображението, като пробудено съзнание, се основава само на някакви видения или халюцинации. Казвам: разбираемо е, че човек може да стигне до такива мисли. Но това показва, което е естествено и днес, че човек не знае всички предпазни мерки, за които можете да прочетете в моята книга „Как да придобием знания за висшите светове“, които духовният изследовател си предписва, за да напредне към такова виждащо съзнание, и които всички включват изследване на всеки вид внушение, което може да възникне, така че то да може да бъде изключено. По същия начин всяка възможност да се стигне до нещо от халюцинация или видение е строго изключена, защото човек знае точно пътищата, които могат да доведат до такива неща. И човек се научава да ги познава много добре. И човек се научава да избягва тези неща много лесно; Защото пътят, който искам да очертая тук, не води към халюцинаторния, към визионерския живот, а към развитието именно на онези сили, които са подходящи за разсейване на всичко, което е просто визионерско, всичко, което е фантастично. Именно по правилния, положителен начин, по който човек, така да се каже, отклонява всички сили, водещи до подобни отклонения, се разкрива характерната черта на пътя на духовното изследване.

Сега някой би могъл да каже също: Да, но как духовният изследовател знае, че когато неговото [виждащо] съзнание е пробудено, той не просто се занимава със специална, може би [висша], но само специална форма на обикновения живот на въображението, която е свързана с мозъка и се развива в ежедневието чрез мозъка като негов инструмент — че не е развил в себе си нещо, което е развито само в [висшия] смисъл, но все пак е свързано с мозъка?

Той знае това, скъпи присъстващи, защото в момента, в който наистина се събужда за формирането на това, което нарекох обективен орган на въображението, което иначе не е там и което сега пребивава в нас като духовна душа, точно както окото ни иначе пребивава обективно в нас, чрез този орган той едновременно наблюдава как обикновените мисли, от които то е възникнало, [възникват] заедно с него и как те са свързани с инструмента на мозъка. Когато човек е вътре в нещо, той изобщо не може да вижда през него. Най-добрият пример за това е нашето собствено око. Окоето вижда всичко и може да ни предаде други неща за преценка; но не вижда себе си. По подобен начин обикновените ментални образи, които са свързани с мозъка, не могат да съдят себе си, докато остават в себе си. Но то се разпознава именно в своята уникалност и се разпознава именно във връзката си с мозъка в обикновения физически земен живот от раждането до смъртта, когато човешкото същество е достигнало точката, в която е излязло от това обикновено мислене и сега гледа на това обикновено мислене отвън.

В много отношения, скъпи приятели, това, до което човек достига по този начин, е изключителен шок, преживяване, което дълбоко засяга душата, преживяване, което

може да разтърси своя носител по два начина – първо, защото когато това виждащо съзнание наистина се случи, сетивният свят вече не е там, точно както сънят вече не е там, когато човек се събуди; но защото по време на визионерското съзнание всичко, което иначе е около нас в сетивния свят, не е непосредствено около нас; и би могло да се каже: сякаш земята е била отнета изпод краката ни и ние се носим във въздуха. Човек първо трябва да свикне с такива преживявания, когато целият сетивен свят сякаш изчезва и в нас се пробужда нов орган.

Но има и нещо друго, което прави преживяването толкова обезпокоително, а именно: чрез това преживяване ние наистина биваме водени до виждащо съзнание. Но това виждащо съзнание, бих казал, става особено - и мога да използвам този израз в най-истинския смисъл - плашещо по определен начин, когато това виждащо съзнание погледне назад към самото човешко същество; и първият обект, даден на това виждащо съзнание, е самият човек. Следователно, трябва да е така, че онези, които са осъзнати по смисъла на споменатите книги, не са водени едностранчиво по този път на духовно изследване, за да развият това виждащо съзнание, а че други душевни преживявания, така наречените упражнения, вървят паралелно, които премахват плашещия аспект, който би възникнал от това сега да погледнем себе си от гледната точка на наблюдаващото съзнание, което веднага премахва страха от този плашещ аспект. Това наблюдаващо съзнание първоначално е насочено съвсем естествено към самото човешко същество. Но ако то беше просто насочено към човешкото същество такова, каквото е в обикновено будно съзнание, тогава за това наблюдаващо съзнание би възникнало нещо, което би могло да се сравни с блясък, блясък, който би причинил духовна болка на това наблюдаващо съзнание.

Защо е така? По причината, скъпи присъстващи, че ослепителното впечатление, непреодолимото впечатление за това наблюдаващо съзнание, са онези импулси в нашия обикновен човешки живот, които, както трябва да бъдат в този обикновен човешки живот, произтичат от симпатии и антипатии, които ни поставят в живота. Погледът на наблюдаващото съзнание върху тези обикновени симпатии и антипатии би бил като излагане на око директно на ослепителното слънце, ако не се вземат предпазни мерки. Следователно, определени упражнения трябва да вървят ръка за ръка с други, които събуждат виждащото съзнание. И тези упражнения се състоят в това да се даде възможност на човешкото същество, в момента, в който разгръща виждащото съзнание, да приглуши всичко, което живее в обикновения живот в приливите и отливите на симпатии и антипатии. Точно както е важно при развитието на мисловните образи или мисленето да оформяме силата на мисълта или мисловните образи възможно най-интензивно и по този начин да я извличаме от обикновеното мислене, събуждайки я от обикновеното мислене, от друга страна, е важно да правим душевните упражнения, описани подробно в споменатите книги, които по никакъв начин не са... Това би било много лошо, защото би довело до това всякакви хора, които са безполезни в живота, да бъдат поставени в живота вместо

духовни изследователи; в живота ние се нуждаем от нашите симпатии и антипатии. Хора, които биха били превърнати в рибоподобни същества, като симпатиите и антипатиите им бъдат прогонени от тях в обикновения живот, и които, подобно на истинските рибоподобни същества, биха искали само да живеят, не биха били истински духовни изследователи - следователно не трябва да има неволно затихване на симпатията и антипатията в живота, а по-скоро, в определени моменти, когато искат да погледнат в духовния свят, хората трябва да могат да се поставят в позиция да затихнат целия живот на симпатията и антипатията, да го спрат, така че това, което иначе се втурва през живота като воля по вълните на симпатията и антипатията, да бъде напълно откъснато, откъснато от симпатиите и антипатиите.

И точно както животът на умствените образи и мисли се извлича и събужда чрез медитация по описания по-горе начин, така по нов начин това, което иначе живее във волята, но е затворено в живота на симпатия и антипатия, който може да се развие само чрез нашия физически организъм, се поставя пред това наблюдаващо съзнание. Но сега ние откъсваме от този физически организъм това, което иначе живее в нашите волеви импулси.

Тогава имаме, на първо място, един особен вид самопознание на човешкото същество. Това, което сега може, в истинския смисъл, ако използваме израза на Гюте, да се нарече „духовно око“, виждащото съзнание, може да се фокусира върху това, което е било откъснато от симпатиите и антипатиите и по този начин откъснато от, отделено от физическия живот. И това, което се ражда в човешките същества, не е просто абстрактната идея за висш човек, не е просто абстрактният идеал за духовен човек в човешките същества, а истински духовен човек с истински духовни сетивни органи, на когото е даден нов свят; и чрез какво е даден нов свят? Това, което сега се случва в резултат на човешкото същество, преминаващо през развитието, което описах като духовен изследовател, може да се илюстрира по следния начин чрез сравнение.

Виждате ли, скъпа публика, ние можем да се придвижваме от едно място на друго в живота; напъваме мускулната си сила, проправяме си път, като насочваме погледа си наляво, надясно и напред, за да имаме правилната ориентация и така нататък. Накратко, това, което ни води напред стъпка по стъпка, е свързано с нашия непосредствен организъм. Но можем също така да седнем в карета и да се возим; тогава обикновеният ни организъм си почива и въпреки това ние се движим напред, все още изминаваме разстоянието си. И като може би сами управляваме каретата, ние се ориентираме по съвсем различен начин, отколкото бихме направили иначе, като добавяме друга дейност към тази, която иначе би трябвало да извършим. Развивайки в себе си такива духовни сили, като описаните, ние всъщност сме създали нещо духовно, което може да се сравни с карета, в която се возим. Нашето обикновено мислене е затворено в себе си, точно както седим вътре в каретата,

така имаме и нашето обикновено мислене: но това мислене в крайна сметка е напълно разклатено [от това, което] разгръща съзерцателното съзнание. И нашият обикновен живот на воля, който иначе развиваме в живота в симпатия и антипатия, продължава да пулсира, докато колата ни носи, без да напъваме краката си. Имам втори човек, който сега ни носи през света. И в този втори човек е останал първият. Мисленето и волята се развиват, но по такъв начин, че в известен смисъл са се успокоили в себе си, подобно на човека в колата, в която пътува.

Същественият момент за нашата тема днес е следният: когато волята е откъсната, отделена от потока на симпатия и антипатия, тази воля не се явява като абстрактно явление, когато е наистина отделена и наблюдавана от наблюдаващото съзнание, тогава, скъпи присъстващи, тази воля се разкрива по такъв начин, че ни показва интегрирани в реален духовен свят, с който тялото ни е свързано по някакъв специфичен начин.

Бих искал отново да използвам сравнение, защото подобни ментални образи, които са все още непознати днес, могат да бъдат изяснени само чрез сравнение. Бих искал отново да използвам сравнение, за да илюстрирам това, което имам да кажа. В ежедневието си ние живеем в ритъм на сън и бодърстване. Този ритъм е и ритъм на външния физически свят. Би било твърде да се покаже как наистина има връзка между нашия вътрешен ритъм на сън и бодърстване, как това възпроизвежда вътрешна връзка на нашия организъм със силите на света, които причиняват деня и нощта, как този вътрешен ритъм на сън и бодърстване е наистина свързан с промяната във великата космическа природа на деня и нощта. Ние възпроизвеждаме, преживявайки в себе си, този ритъм на деня и нощта.

Преживяваме вътрешна нощ и вътрешен ден чрез сън и бодърстване. Човешките същества са същества, които във всичките си вътрешни закони почиват в ритъм, моделиран по външния ритъм на света. И това, което човешките същества преживяват физически в себе си, също е отражение на външния физически ритъм на света.

Външната наука също ще изследва все повече подобни неща и по този начин ще изведе наяве изключително интересни резултати, които в бъдеще ще окажат дълбоко въздействие върху практическия живот [и ще] открият сили, съвсем различни от силата на електричеството и други подобни, които са донесли такъв голям практически напредък в съвременния живот.

Но както обикновеният ни живот във физическото тяло между раждането и смъртта повтаря ритъма на деня и нощта, така и волята в нас – която е в основата на волята, свързана с организма и тече по вълните на симпатията и антипатията – тази воля повтаря духовен ритъм, ритъм в духовния свят, който изобщо не познаваме в обикновеното си съзнание. И стигаме до заключението, че живеем в духовен ритъм, точно както живеем в обикновения ритъм на съня и бодърстването в обикновения живот, който трябва да се опише по следния начин: той започва, както започва

нашето бодърстване сутрин, той започва, когато навлизаме в съществуването чрез раждането, определено състояние в нашата духовно-физическа конституция, което преминава през целия ни земен живот и завършва със смъртта, която настъпва рано или късно. Така е, бихме могли да кажем, като спане или бодърстване, няма значение, но това, което има значение, е взаимовръзката между тях. Но ние също така забелязваме, че точно както когато се събудим днес чрез обикновеното си съзнание, знаем, че животът ни днес е продължение на вчерашния живот, така знаем, че ритъмът, в който живеем с по-дълбоките сили на нашата воля, че този ритъм, простиращ се върху живота ни от раждането до смъртта, първо се появява от живот, който е протичал между предишна наша смърт и сегашното ни раждане или зачеване, и се връща по-назад към по-ранен земен живот и така нататък; и че, преминавайки през портата на смъртта, ние навлизаме в друга фаза на този ритъм на живот, фаза, която трае значително по-дълго от фазата между раждането и смъртта, фаза на чисто духовно съществуване, съществуване, през което сега преминаваме между, да речем, нашата смърт и нашето ново раждане, ново навлизане във физически земен живот.

И така, точно както обикновеното съзнание наблюдава ритъма на повтарящия се живот в последователни дни, разделени от състояния на сън, така и съзерцателното съзнание наблюдава нещо, което на пръв поглед е поразително: ритъм, простиращ се през много по-дълги фази, в които се разгръща вечната същност на нашата човешка душа, разгръща се чрез повтарящи се земни животи и много по-дълги междинни състояния между смъртта и новото раждане. И той се разкрива чрез лишаване на волята от привързаността ѝ към симпатията и антипатията, които я обвързват с физическото; това, което се появява пред виждащото съзнание, е това, което се простира като вечна същност на човешката душа през повтарящи се земни животи и други животи между смъртта и ражданията. За наблюдаващото съзнание това не е друг ритъм, а ритъмът на редуването между ден и вечно нов ден, разделени от нощи - или по-скоро от будност и [вечно обновена] будност - разделени от състояния на сън.

По този начин се опитам да ви покажа как човек може да разбере как духовното изследване стига до гледната точка за повтарящите се земни животи. Защото това, за което говорим [за повтарящи се земни животи в Духовната наука], е нещо, основано на гледна точка, макар и на реално, виждащо съзнание, което се придобива като реалност по посочения начин.

Едва когато хората схванат цялата истина за пробуждането на обикновеното съзнание към виждащо съзнание, това, което все още е толкова гротескно за мнозина днес – гледната точка за повтарящите се земни животи – вече няма да им се струва гротескно; вместо това, скъпи присъстващи, тази гледна точка ще преживее съдбата, която са преживели много духовни постижения на човечеството,

които първоначално са били смятани за ерес, а след това са станали самоочевидни. Достатъчно е да припомним какво са открили Галилей, Коперник и други. Сега става въпрос да се вгледаме малко по-задълбочено в това, което е свързано в човешкия живот с повтарящите се земни животи, които се отварят пред наблюдаващото съзнание. Тук първо трябва да се обърне внимание на нещо, което вече посочих в по-ранни лекции, включително и тук, в този град. Трябва да се обърне внимание на нещо, което, както толкова много други неща, заслужава внимание - и с право, защото Духовната наука не отхвърля естествената наука, а ѝ се възхищава във всичките ѝ постижения. Трябва да се обърне внимание на нещо, което съвременната естествена наука, физиологичните и психологическите изследвания, с право се гордеят, а именно, че напоследък е постигнат значителен и чудесен напредък по отношение на проблема с наследствеността. Сега може да се каже днес за много неща, които се случват в човешкия живот, че потомъкът има определени характеристики, които го засягат косвено чрез физическата му природа, от характеристики на неговите предци до далечни предци чрез наследствеността.

За Гьоте е написана прекрасна книга — тази книга, както много други, които също казват неща за наследствеността с привидно дълбоко основание, може да бъде прочетена с пламенен интерес от всеки, който се интересува от темата — за Гьоте е написана прекрасна книга, която се опитва да представи всичко, което може да се изследва за предците на Гьоте, като например как тези далечни предци по родовата линия също проявяват определени характеристики, които след това се появяват отново у Гьоте в обобщена форма, така да се каже, и ни карат да разберем как това, което е било разпределено между много предци, е било концентрирано у Гьоте. Отделните случаи, разбира се, не биха доказали нищо, но са правени много опити в тази посока и са изведени наяве красиви резултати.

И сега някой може да се появи и да каже: Да, но какво всъщност имате предвид, когато проследявате целия ход на настоящия земен живот, както се развива в човешките същества с всичките им предразположения и всички удари на съдбата, до които ги водят тези предразположения? Това може да се обясни с факта, че виждаме какво са предали предците на своите потомци.

Разбира се, Духовната наука не бива да пренебрегва факта, че в тази област са постигнати прекрасни, великолепни неща; но в основата на целия този начин на мислене стои една фундаментална грешка. Нищо не бива да се възразява срещу това, което естествената наука открива в тази област; казаното е в известен смисъл чисто и напълно оправдано като факти. Странно е обаче, че се счита за принципно доказателство, че ако някой проявява определени характеристики, които се срещат и у неговите предци, това може да се основава само на факта, че той ги е наследил физически от своите предци, в смисъла, в който го разбираме днес. Това всъщност не доказва нищо в света на фактите!

Доказателството би било нещо съвсем различно; защото, скъпа публика, аз често съм използвал сравнението, а и може да се използва: Ако някой проявява характеристиките, открити у неговите предци, това е съвсем естествено, защото той физически е преминал през всички сили, които се простират от неговите предци надолу до него; и не е по-забележително, че той физически проявява тези характеристики, които са имали неговите предци, не е по-забележително от това - ако се замислите по-задълбочено, ще откриете - не е по-изненадващо от това човек, който пада във вода и е изваден мокър. Той просто показва това, което е придобил в стихията, през която е преминал. Ако човек иска да бъде логичен, наистина логичен, тогава, за да обоснове наистина наследяването на духовни характеристики, би трябвало да покаже как духовните характеристики, които се появяват у човек днес, се предават на неговите потомци. Не би трябвало да се проследяват потомците до техните предци, а би трябвало да се започне с духовния прародител и да се покаже как се наследяват неговите характеристики. Да, може да се каже: Виждате ли, специалните духовни характеристики, които са се появили у предците, са очевидни у потомците, ако човек ги наблюдава? Човек вероятно би се въздържал от това. Човек не би видял никакви особени характеристики на големи духовни качества в сина или внука на Гьоте. И би се въздържал от това, защото би било неточно.

Въпреки това, както казах, това би бил единственият начин да се докаже логически. В основата на въпроса стои фундаментална грешка. Въпреки това, в никакъв случай не бива да отричаме фактите, които произтичат от изучаването на наследствеността и могат да бъдат доказани. Не бива да отричаме, че чрез наследствеността получаваме инструментите, от които се нуждаем, за да развием нашия дух, който сега е преминал, нашата душа и дух, които са преминали от предишен земен живот и са преминали през духовен свят между смъртта и новото раждане; можем да разгледаме този факт, който самата Духовна Наука използва и който произлиза от наследствеността. Но при това остава другият факт за духовното наблюдение, за наблюдаващото съзнание; и двата факта се съчетават много добре един с друг. Човек трябва само да помисли какво точно показва духовното изследване, че духовният свят, за който говори, в който влизаме, преминавайки през портата на смъртта, не е някъде далеч от физическия свят, а че той прониква физическия свят навсякъде в цялата му степен. Къде е духовният свят? Да, духовният свят не е никъде другаде, освен там, където е физическият свят. Той се различава от физическия свят по своята природа, а не по местоположението си. И докато живеем духовно времето, ние живеем през същото време, в което, чрез много поколения в потока на наследствеността, се подготвят характеристиките, които след това проявяваме, когато навлизаме в земен живот. Ние сме свързани - макар и не физически присъстващи в света - с духа, от който произлиза всичко във физическия свят.

И когато разглеждаме всичко, което може да се заяви като факти, като физически факти, през дълга поредица от поколения, това е само резултат от събития, случващи се в духовния свят; защото всичко физическо показва духовния свят като резултат от събития. В духовните събития ние самите, между смъртта си и новото раждане, насочваме наследството извън духовния свят. С различно съзнание, отколкото имаме тук, във физическия свят, ние имаме пред себе си целия поток на наследството през дълги поколения. И както започваме тук, във физическия живот, когато искаме да започнем действие, с началото /празнината] и така нататък, така и в духовния свят между смъртта и новото раждане ние се присъединяваме към определен поток на наследството, в който ние самите живеем, така да се каже, от духовния свят, и който ни води до това да се родим като потомци на онези предци, които могат да ни дадат качествата, от които се нуждаем, за да можем да пренесем в нов земен живот това, което сме преживели в последния си земен живот, това, което сме придобили по отношение на силните страни.

Това, което току-що описах, е факт за ясновидското съзнание, скъпи присъстващи. И факт е, че много, много векове преди раждането или зачеването на човешко същество във физическия свят, в духовния свят се формира духовна връзка на привличане към целия поток наследственост – в известен смисъл избор в наследствения поток, породен от по-висше съзнание, което имаме между смъртта и новото раждане – ни води да се насочваме, с душата, която представлява вечното същество в нас, към онези предци, от които се нуждаем, за да можем да изживеем вътрешните предразположения, които сме подготвили в предишни земни животи. Това е едно. Другото трябва да се разбира по следния начин. Отново, именно детайлното, прецизно, съвестно проведено духовно изследване води до това друго. И светът около нас все още знае малко за това колко съвестно и колко по-трудоемко от физиологичното или астрономическото изследване се извършва това духовно изследване. Затова той все още има толкова малко доверие в това духовно изследване, все още толкова лесно го осмива като нещо фантастично.

Когато виждащото съзнание е развито, тогава човек вижда, скъпи присъстващи, как в света, в който живеем като физически човешки същества, се случва нещо съвсем различно от това, което възприема нашето обикновено съзнание. Нека засега отбележа само един случай. От една страна, ние сме влезли във взаимоотношения с този или онзи човек в живота и ние също така живеем тези взаимоотношения. Но ние живеем взаимоотношенията, в които влизаме с хората в обикновения живот, като позволяваме на тези взаимоотношения да влияят на нашето обикновено съзнание, да влязат в нашето обикновено съзнание и като оформят живота ни във връзка с другите хора по идеален начин. Но това, което приемаме в съзнанието си по този начин като елементарна връзка с другите хора, е за наблюдаващото съзнание само малка част от това, което е наистина свързано.

За това наблюдаващо съзнание се оказва, че когато влезем в определени взаимодействия с човешко същество или дори с друго същество, или с физическия външен свят, в по-дълбокото ни душевно същество възникват взаимоотношения в много по-широк мащаб, отколкото могат да бъдат осъществени в един земен живот. Тези взаимоотношения първоначално остават под прага на съзнанието, но те са реални, не просто въображаеми; те са толкова реални в нас, че могат да развият реални ефекти. Те живеят в нас по същия начин, по който растителното семе се развива в растителен цвят и не е просто мисъл за растението, а притежава реалната сила да образува ново растение по физически начин.

Това, което живее в нас духовно и душевно, макар и да е духовно и душевно, всъщност е реална сила, която преминава през портата на смъртта, която си проправя път в духовния свят, която продължава да се развива в света, в който сега еволюираме с други човешки същества в дългия живот между смъртта и новото раждане, дори ако те също са преминали през портата на смъртта, или дори докато са все още във физическите си тела, а ние вече сме преминали през портата на смъртта. Тези взаимоотношения се развиват и се отнасят със нас по пътя ни. И като се ориентираме, от една страна, към вътрешните си нагласи, които носим в нов земен живот, според теченията на наследствеността, ние пропиваме духовното си съществуване с всичко, което сме развили в по-дълбоки взаимоотношения в предишни земни животи по отношение на заобикалящата ни среда. И от това се формира определено въображение, определена вътрешна формация за ситуацията на новия земен живот. Не само развиваме вътрешните си душевни нагласи в описаното време, но с пророческа творческа сила в по-висше съзнание между смъртта и новото раждане, ние оформяме пътя си в специфична житейска ситуация - всъщност, в специфично място, в специфично семейство и така нататък, в специфична ситуация.

Това е, което душата преживява между смъртта и новото раждане, като позволява на единия поток, който води до вътрешните ѝ предразположения, да се слеят заедно и който чрез силите на наследствеността има връзка на привличане с другия поток, който се основава на духовните, душевните, емоционалните или други преживявания от предишен земен живот и който сега се работи заедно. И от сътрудничеството на тези два потока произтича, от една страна, нашето раждане, тъй като сме привлечени да се родим от определено семейство, а от друга страна, сме привлечени в определена житейска ситуация. И тъй като другият човек има същата връзка на привличане към нас, както ние имаме към него, често се случва да бъдем събрани отново в по-късни земни животи, въпреки че може да има припокривания и единият човек може да се събере отново с другия в следващия живот или само в много животи по-късно и така нататък. Не мога да навлизам в такива подробности сега.

Виждате ли, скъпи присъстващи, това, което сега разпознаваме като човешка съдба, показва преди всичко нещо, основано на закономерния ритъм на живота, в който, в по-висш смисъл, се съдържа вечната същност на човешката душа, както тук в ритъма на живота, който се изразява външно чрез деня и нощта, чрез съня и бодърстването, в който се съдържа човешкото същество.

Когато гледаме на живота по този начин и съдбата, така да се каже, се представя пред нашето съзнателно съзнание, разбира се, е много лесно да кажем: Е, да, но тогава вие отнемате всякаква възможност човешките същества да се развиват свободно! Споменах проблема със свободата в книгата си „Философията на свободата“ от чисто философска гледна точка. И всеки, който разгледа тази книга правилно, няма да ме обвини, че защитавам какъвто и да е възглед за живота, който се бунтува срещу човешката свобода. Но именно това, което се развива в съвместното духовно изследване, показва на какво се основава свободата. Този земен живот, през който преминаваме във физическото тяло – [и в който нашата вечна душа влиза по описания начин] – ние не преминаваме през този земен живот само за да живеем една година, нито го смятаме за зло и страдание, както вярва будизмът, а преминаваме през този земен живот като важна и съществена част от целия ни духовен живот.

И към многото други неща [които се добавят] към живота ни — ако все още живеехме в толкова много духовни светове — се добавят чрез физическия земен живот, към многото неща, които след това трябва да преработим допълнително в духовния свят, към многото неща, които се добавят именно във физическия земен живот, се добавя и постигането на свободна воля. Защото тази свободна воля се основава именно на факта, че това, което живее при съвсем различни условия в духовния свят между смъртта и новото раждане, потъва във физическото човешко тяло чрез раждане или зачеване и по този начин от своя страна живее в такива ментални образи, които се основават на сетивните възприятия на физическото тяло; и от друга страна, в такава воля, която тече по вълните на симпатията и антипатията. И именно преминавайки през този земен живот по този начин, ние постигаме свободна воля, защото сме откъснати от сетивата от онова директно прозрение в духовния свят, което води до виждащото съзнание, а също и в съзнанието между смъртта и новото раждане, ние сме, така да се каже, откъснати от този духовен живот в обикновения, физически буден живот. И че сме откъснати от нашия ритъм, който се простира през дълги периоди от време, подобно на нашия кратък ритъм на сън и бодърстване, че сме откъснати от този ритъм от състоянието във вечно течащото същество на нашата душа и че чрез тази изолация, в това уединение, в известен смисъл в тази самота от духовния свят, ние развиваме това, което наричаме свобода, и това, което наричаме свободна воля. Това е способност, която, доколкото я придобиваме чрез многократни земни животи, никога повече не се

губи. Това показва, като специален резултат относно свободата, духовното изследване.

Всеки, който иска да се запознае с тези неща по-подробно, може да прочете за тях, особено за проблема със свободата, в последната ми книга „Загадката на човека“, където е посочена цялата връзка на ясновидското съзнание с познанието за висшите светове. Достатъчно е само да спомена в скоби, защото не всичко може да се каже в една лекция, че би било неоснователно, ако някой възрази: Значи вие гледате на човешкия живот така, сякаш той ще се случва във вечността в повтарящи се земни животи? Това не е така! От моя „Очерк на окултната наука“ можете да видите, че тези повтарящи се земни животи някога са започнали и някога ще завършат, че самата тази Земя е възникнала от друга планета и ще премине към други планетарни състояния и че тогава човешките същества ще живеят при други условия, [както] описах, и ще живеят при други условия в бъдеще.

Дами и господа, в този кратък обзор – възможно най-кратък в кратка лекция – описах част от това, което Духовната наука или антропософията казва за вечната природа на човешката душа. Тази Духовна наука не говори абстрактно, като се позовава на понятието за вечност и други подобни по такъв абстрактен начин, а по-скоро говори, като посочва духовни преживявания и показва как един земен живот произлиза от друг, точно както растението от следващата година произлиза от миналогодишното растение, което от своя страна се е появило от семето. И от това, което представляват тези преживявания, в крайна сметка се формира идеята за вечността.

Както казах, дами и господа, все още няма много съчувствие към този вид възглед за истинската връзка между духовното и физическото, и за по-дълбоката, висша воля. Както вече споменах, това, което сега трябва да бъде включено в духовното развитие на човечеството като съвместно духовно изследване, се посреща с враждебност по причини, подобни на тези, които доведоха до включването на естествените науки в духовния живот на човечеството преди три или четири века като нова наука. Преди всичко има различен вид противопоставяне на този начин на гледане на света, както е очертан във връзка с определен проблем. От една страна, има възражения от последователи на религиозни деноминации, които смятат, че техните религиозни убеждения са застрашени, или които идват от теолозите на тези деноминации; от друга страна, има и атаки, идващи от научната общност.

Всеки, който се занимава с част от това, което показва Духовната наука – можете да видите това по-специално в лекция, която бях отпечатал, за да документирам подобно противопоставяне, на тема „Задачата на Духовната наука и нейната структура в Дорнах“ – това, което се обсъжда там, показва как онези, които вярват, че трябва да се борят срещу това, което Духовната наука има да каже за живота на душата и нейната вечна природа от страна на религията или теологията, показват,

че не са се занимавали достатъчно дълбоко с това, което е Духовната наука или антропософията, от една страна, и от друга страна, какво може да стане тя като най-добра подкрепа за религиозните вярвания. От друга страна, абсолютно същото е и с противопоставянето, което идва от естествените науки.

Нека накрая кажа няколко думи за това. Преди всичко, Духовната наука по никакъв начин не отклонява вниманието от религиозните истини; въпреки това, тя им влияе – нещо, което става все по-ясно, когато човек погледне съвременния живот като цяло, който вече до голяма степен е определен от научното мислене и научния мироглед и ще става все по-определен. От друга страна, религиозният живот е повлиян от естествената наука по такъв начин, че е необходим противовес от Духовната наука. Обаче, тези, които вярват, че са истински последователи на това или онова религиозно вероизповедание днес, виждат нещата от различна гледна точка. И това поражда някои много странни неща.

Духовната наука показва по много начини как това, което изглежда като религиозно откровение в рамките на религиозните деноминации, е правилно подкрепено от нейните прозрения. Лекцията не ни позволява да навлизаме в подробности, но естествената наука кара по-специално теолозите да губят равновесие, така че да правят странни компромиси. Не си измислям това, но такива странни компромиси наистина са били правени. Мисля си за един изключителен съвременен теолог и религиозен водач, който казва на своята аудитория:

Да, теологията или религиозните вярвания не трябва да се бунтуват срещу това, което науката казва за физическия човек; те трябва да оставят физическия човек изцяло на науката и само — както го казва този теолог —

резерват за човешкото същество на свободата.

Единственият въпрос е дали това е възможно. Би било хубаво, ако като теолог, особено с научния мироглед, бушуващ срещу теологията, човек можеше да стигне до истинско разделение: давам ви това, което се отнася до физическия човек, и вземам от вас това, което се отнася до човека на свободата. Един хляб наистина може да бъде разделен, но разделението е такова, че и двете части имат едно и също. Ако човек раздели човешкото същество в описания смисъл и каже: едната част се дава на науката, а другата на теологията, тогава както едната половина от хляба, частта, дадена на естествените науки, би съдържала дух и физичност, така и другата част, дадена на теологията, би съдържала дух и физичност. И с такова разделение, дами и господа, не може да се получи нищо друго освен това, което се случи между Ханс и Карл. Когато трябваше да споделят една ябълка, баща им каза: Да, но я сподели по християнски, скъпи Ханс! Тогава Ханс каза: Да, но как трябва да се споделя по християнски? Е, каза баща му, сподели я така, че да задържиш по-малката половина и да дадеш на Карлхен по-голямата. Е, тогава Ханс каза: Карлхен е по-добре да сподели ябълката. Приблизително така може да се случи делбата,

като единият човек е решен да вземе по-голямото парче. Но това не може да бъде така.

Защото, ако човек наистина иска да осъществи такова разделение, което би трябвало да доведе до истинско сътрудничество между духовния мироглед и естествената наука, тогава то трябва да се осъществи по такъв начин, че да се раздели, както когато се разделя хлябът на брашно и вода, например; тогава, разбира се, това вече не е хляб, а от едната страна има брашно, а от другата - вода. Това наистина е така: това, което естествената наука може да изследва за човешките същества, е това, в което човешките същества се потапят с вечното си същество. Това не е човекът; защото в този човек между раждането и смъртта се намира и това вечно същество; но това вечно същество преминава през повтарящи се земни животи и през други животи между смъртта и раждането, както беше показано. И това, което се намесва толкова трансформиращо, когато човешките същества възникват чрез раждането, което прониква във физическия човек, както водата прониква в брашното в хляба, наистина може да се види само по себе си чрез съзерцателно съзнание и да се отдели от това, което може да се хване с ръце и да се види с физически очи и да се разпознае с обикновени научни инструменти: външният физически човек.

В много отношения ще е необходимо да мислим дори по-прецизно и различно, отколкото е възможно за човешките същества днес, ако искаме да разберем какво може и трябва да бъде Духовната наука за цялата духовна култура, в съответствие с изискванията, които настоящето и бъдещето все повече ще поставят. А също и по отношение на естествената наука ще трябва да бъдат преодолені много предразсъдъци. Днес обаче естествените учени вярват, че като изследват само физическия човек - който изобщо не е човек, както брашното не е хляб - те изследват целия човек. Но с този човек, който е изследван от естествената наука, не е по-различно, отколкото е, бих искал да кажа, в друга област, където едно по-дълбоко чувство много добре възприема напълно неподходящото [по отношение на] съществуване в противовес на научната хипотеза. Тоест, когато науката е установила през годините това, което се нарича теория на Кант-Лаплас. Знам, скъпа публика, че тази теория на Кант-Лаплас сега се мисли от мнозина по много модифициран начин; но духът, от който тя все още е установена днес, е същият, от който е била установена от самите Кант и Лаплас. Показва как от един вид първична мъглявина, която се е въртяла, слънцето и другите планети постепенно са се отделили и как по този начин е възникнало това, което ни заобикаля днес като слънчева система. Пренебрегва се обаче онова, което вече е било духовно в тази първична мъглявина и е довело до духовната форма, която виждаме днес. Такива неща могат дори да бъдат направени много живи и тази визуализация може да бъде голямо изкушение: на децата се показва това в училище, като се вземе малка капка масло, плаваща във вода, се изреже малка карта или лист хартия по

размер, прокара се сламка през нея, карайки цялото нещо да се върти, докато малки капчици наистина се отделят от тази централна капка: имате миниатюрен свят от въртящи се точки, цяла световна система. Това визуално представяне е изключително просветляващо. И хората днес обичат нещата, които са толкова очевидни, само че правейки това, забравят едно нещо, което често е добре да се забрави: забравят, че самите те са го завъртели! А в един научен експеримент не бива да се забравя нищо. Така че в този експеримент, за да се илюстрира създаването на световна система, би трябвало - да предположим, че е имало велик учител, велик професор, който стои там и забива игла през нея; защото без това въртенето не би могло да се случи, разделянето на планетите! От друга страна, човек забравя, че от маслената капка се отделят само маслени капчици, т.е. нещо, което е със същата форма като нещо, което може да се съдържа в първичната мъглявина.

Ето защо по-дълбоките умове са се чувствали по този начин, както е изразил Херман Грим, видният историк на изкуството, който се позовава на Гьоте и казва: „Гьоте в крайна сметка би имал такива фантазии за създаването на картина на света.“ казва Херман Грим и си струва да се отбележи как такива хора с по-дълбоки чувства гледат на тези неща:

Преди много време, в неговия

— на Гьоте —

В младостта великата фантазия на Лаплас-Кант за произхода и евентуалната гибел на земното кълбо вече се беше зародила. От въртящата се мъглявина – децата вече учат това в училище – се образува централният газов облак, който след това се превръща в Земята и като втвърдяваща се сфера преминава през всички фази, включително епизода на обитаване от човешката раса, в немислими периоди от време, само за да се върне обратно в слънцето като изгоряла шлака: дълъг процес, но напълно разбираем за днешната аудитория, за чието осъзнаване вече не е необходима външна намеса, освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на същата температура на нагряване.

Не можем да си представим по-безплодна перспектива за бъдещето

— продължава Херман Грим

отколкото тази, която ни се налага днес като научно необходима. Труп, около който гладно куче би направило заобиколка, би бил освежаваща, апетитна хапка в сравнение с тези екскременти на творението, като каквито нашата земя в крайна сметка би се върнала обратно към слънцето, и именно жаждата за знания, с която нашето поколение приема подобни неща и ги вярва за истина, е знак за болно въображение, което учените от бъдещите епохи отново ще приложат много проникателност, за да обяснят като историческо явление на времето.

Гьоте никога не е допускал подобна пустота да проникне в творчеството му.

Така е казал Херман Грим.

Не, точно както тази хипотеза – напълно оправдана в своите граници – хипотеза, знанието не може да остане по отношение на вечната природа на човешката душа с това, което естествоизпитателят има да каже физиологично за нервната система, останалата част от организма и физичността. Защото същите думи, които Херман

Грим, от по-дълбоко чувство за човечност, е приложил към теорията на Кант-Лаплас, когато тя изглежда неоправдана отвъд своите граници, биха могли да се кажат и срещу това, което някои естествоизпитатели от днес имат да кажат за един реален мироглед във връзка с вечната природа на човешката душа днес.

При това не бива да се възразява срещу нищо – както може би сте разбрали от духа на днешната ми лекция – срещу реалните, положителни резултати от тази естествена наука. Точно както твърдящите вярващи биха видели, ако наистина се занимават с Духовната наука, че Духовната наука е именно твърда опора за религиозния живот на човешките същества и че е вярно, дълбоко вярно, какво може да се каже във връзка с един богослов, и сега имам предвид католически богослов, когото винаги си спомням, когато възникнат тези въпроси, католически богослов, който е бил добър свещеник и който е подчертавал до смъртта си, че винаги е искал да остане верен син на своята църква, той каза в речта си на ректор, когато встъпи в длъжност – той беше професор по християнска философия – че по-новото християнско отношение не бива да се бунтува срещу нещо, което Галилео е въвел в интелектуалното развитие на човечеството. Защото по отношение на всичко, което се въвежда по този начин в интелектуалното развитие на човечеството, човек трябва да се държи по такъв начин, че да си каже: чрез такива открития мъдростта, която се разпространява, божествената мъдрост, която е извлякла от божествената вселена, не се намалява, а напротив, се увеличава в знание.

Така може да се каже още: чрез разпознаването на тайните на духовния свят, действията на божествената мъдрост не се поставят в по-малка светлина, а във все по-широка и по-ярка светлина. И естествената наука ще види, че точно това, което тя може да предложи като значимо, може да бъде обяснено само когато може да бъде оживено от това, което Духовната наука има да каже за духовните светове.

В момента обаче естествената наука, или по-скоро нейните представители, все още не са много склонни да се занимават с тези въпроси. Въпреки това, скъпи приятели, в това отношение понякога може да се хване естествената наука в нещо съвсем особено. Няма нужда да се обръща внимание на незначителни, низши умове, когато се посочва противопоставянето на Духовната наука днес - противопоставянето на целия дух на Духовната наука - може да се посочи най-важните естествоизследователи на днешния ден. Но как понякога мислят такива естествоизследователи под трайното влияние на по-новата научна тенденция?

Бих искал да цитирам нещо от един важен естественик, когото високо ценя, който е написал книга, много значима в областта на астрофизиката, и който казва следното в предговора си, в който, бих казал, тъй като се изразява несъзнателно, наистина може да бъде уловено от вътрешното чувство, което е толкова странно разпространено сред естествените учени днес. Това, подчертавам още веднъж, е, което казва този изключително важен естественик:

Понякога чуваме да се казва, че живеем в „най-добрия от всички светове“; трудно е да се каже нещо обосновано по този въпрос, но ние – поне естествоизпитателите – можем да кажем със сигурност, че живеем в „най-добрите времена“. Можем да кажем заедно с великия естествоизпитател и хуманист Гьоте, с твърдата надежда, че бъдещето ще става само по-добро: – той е наясно, че това, което произвежда естествената наука, не е необходимо да се обяснява с никакъв вид духовно изследване; ето защо естествените учени живеят в „най-добрите времена“ – ,

Можем да кажем заедно с великия натуралист и хуманист Гьоте, с твърдата надежда, че бъдещето ще става само по-добро:

„Голяма наслада е
да се потопиш в духа на времето,
да видиш как е мислил един мъдрец преди нас
и как в крайна сметка сме стигнали дотук.“

Всички знаете, скъпи гости, какво не чувства в този момент великият натуралист, за да се оправдае. Всички знаете, скъпи гости, че Гьоте влага тези думи в устата на Вагнер, когато Вагнер се изправя срещу Фауст. Не е „Гьоте, великият натуралист и познавач на човешката природа“, а Вагнер, педантичният Вагнер, тесногръдият Вагнер; той е този, който се противопоставя на Фауст с тези думи!

Хубаво чувство е – особено у един от най-важните естествоизпитатели на днешното време – да го хващат по такъв начин. Но Фауст, разглеждайки отношението на Вагнер, казва, както Херман Грим разглежда онези естествоизпитатели, които например търсят „Умундума“ на цялото светогледно познание в хипотезата на Кант-Лаплас, Фауст казва:

Как всяка надежда не изчезва от главата,
която постоянно се вкопчва в застояли доказателства,
копае за съкровища с алчни ръце
и е щастлива, когато намери земни червеи!

Фауст, който във всеки случай изразява чувствата на Гьоте повече от Вагнер, може би можем да кажем заедно с него, Фауст „с великия познавач на природата и човечеството, Гьоте“, казва той:

Как само главата не губи всякаква надежда,
която се вкопчва в застояли доказателства,
копае алчно за съкровища
и е щастлива, когато намери земни червеи!

Днес човек би могъл със същото основание да отправи това отношение към много изтъкнати естествоизпитатели, точно както някои музиканти биха го отправили към Вебер, композитора на „Freischütz“, Вебер, който е чул Седмата симфония на Бетовен и е казал:

С тези екстравагантности Бетовен е достигнал върховната си точка; той е напълно готов за лудницата!

Това показва, че човек дори не е нужно да бъде незначителен човек, а може да бъде Вебер, композиторът на „Военният стрелец“, и да прецени погрешно нещо,

което е част от интелектуалното развитие на човечеството и което по-късно ще бъде разпознато в своето величие, въпреки всички интерпретации, които самият той може да има.

Ето защо трябва да се повтаря отново и отново, особено на онези противници на Духовната наука, които идват както от естествените науки, така и от религиозните деноминации, че би могло да се говори по-точно за „велик ум, като Гьоте“, ако вместо думите, които той влага в устата на Вагнер, вместо думите

„Голяма наслада е

да се потопиш в духа на времето,

да видиш как е мислил един мъдрец преди нас

и как най-накрая сме стигнали дотук.“

— ако се използват други думи вместо тези. Защото, скъпи присъстващи, тези думи изразяват интелектуалното отношение на застоя, духа на предразсъдъците, който не иска да се съгласува с това, което трябва да бъде включено в интелектуалното развитие на човечеството. С тези, които не се нуждаят от нищо, но настояват за това, което вече имат, с тези хора, човек би предпочел да говори с Гьоте и с всички онези, които са дълбоко вкоренени в духа на човешкия прогрес, ако противопоставим тези думи на Вагнер на други, с които вие, скъпа публика, бихте искали да завърша размислите си днес, с думите на Вагнер:

„Голяма наслада е

да се потопиш в духа на времето,

да видиш как е мислил един мъдрец преди нас

и как най-накрая сме стигнали дотук.“

— всеки, който наистина сериозно се отнася към това, което винаги е било импулсът на прогреса в човешкото развитие, трябва да използва други думи, които бих искал да формулирам по следния начин:

Велико преживяване е,

Да се издигнеш до духа на времето,

Да чуеш колко истински мъдреци говорят:

Само чрез упорство можем да достигнем светлината.

Мистериите на човешката душа от гледна точка на духовната наука (антропософия)

Уважаема публика! Тази вечер бих искал да говоря с вас за въпроси на човешкото познание, които вероятно са възможно най-близки до всяка душа, от гледна точка на антропософията или Духовната наука, от която често съм имал възможност да говоря в този град. Когато говорим от тази гледна точка, човек все още е подложен на много недоразумения днес; Защото, особено напоследък, антропософията е обсъждана от мнозина по такъв начин, че първо си създават представа за нея въз основа на собствените си, често неадекватни ментални образи, които често са помрачени от липса на познания по темата, а след това критикуват или характеризират не самата антропософия, а образа, който са си изградили.

Човек може да се вгледа по-отблизо какво се разбира тук под антропософски мироглед, разглеждайки го по начина, по който сме свикнали да разглеждаме, разглеждайки други клонове на човешката наука днес, ще забележи, че антропософията се вписва в настоящето, в цялостния живот на човешкото духовно развитие, по същия начин, както научното мислене се е вписало в това духовно развитие преди три или четири века, и ще осъзнае как е станало необходимо, за да се положат основите на определени човешки потребности от знания, които се отнасят пряко до самите човешки същества, да се прибегне до метода, до мирогледа на тази Духовна наука или антропософия, точно както е станало необходимо, дори самоочевидно, в миналото да се прибегне до научния възглед. Да, човек ще осъзнае, че именно поради тази причина е необходимо да се прибегне до Духовната наука, защото естествената наука, с нейните големи постижения, които по никакъв начин не са погрешно разбрани от Духовната наука, е оставила своя отпечатък върху всички човешки начинания, което ще наложи и нови подходи по отношение на изследването на духовните нужди на човешките същества.

Ще оставя разработването на тази мисъл за по-късна част от лекцията си и веднага ще се опитам да покажа как Духовната наука, в духа на естествената наука, се е опитала да разреши загадките на човешкия душевен живот, доколкото позволява човешкото познание, основавайки се на пряк, макар и духовен опит. Едно нещо обаче е необходимо от самото начало за тези, които искат сами да провеждат изследвания в тази посока. Необходимо е те да получат представа за това, с какво другите науки със своите методи не могат да се справят с въпросите на душевния живот, че другите науки имат определени граници, отвъд които не могат да отидат, и че именно отвъд тези граници всъщност започва областта, от която може да дойде прозрението за загадките на душевния живот.

И така, скъпи присъстващи, това, което мнозина намират за толкова обидно, е необходимо: онези, които стават изследователи в областта на духовното познание, да развият в собствените си души други душевни сили и други средства за

познание, отколкото тези, достъпни за хората в ежедневието им и които те разширяват по един или друг начин, да се прилагат и в областта на научния мироглед. Казвам: Именно този принцип на човешкото познание, развитието на специални душевни сили, е неодобряван, защото хората в днешно време са свикнали да отиват възможно най-малко отвъд това, което по отношение на знанието може да се каже без собствено дело; докато обаче онези, които желаят да изследват въпросите на душевния живот, не могат да останат със силите, които вече имат, без собствено дело, а трябва да развият по някакъв начин силите на познанието, които присъстват във всяка човешка душа, но които първо трябва да бъдат извадени от нейните дълбини.

В по-ранни лекции, които имах привилегията да изнеса тук, в този град, посочих как такива специални познавателни способности могат да бъдат развити в човешката душа; и не искам да повтарям това, което вече съм казвал много пъти в този град, а само да посоча няколко принципа. Подробностите за това как да се развият силите на душата, така че тя да стане способна да гледа в духовния свят, могат да бъдат намерени в литературата, чрез която се опитам да установя Духовната наука или антропософията и да я развия до известна степен, например в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ или в моята „Окултна наука“ или в други книги.

Основното е, че душевните сили, достъпни за човешките същества в ежедневието, а също и в обикновената наука, които обикновено се обобщават с думите мислене, чувство и воля, не са подходящи такива, каквито са, за да водят истински към духовен живот, а че те първо трябва да бъдат обучени по определен начин - развити за по-нататъшно формиране от тези, които имат от самото начало. Въпросът е, че първоначално мисленето у духовния изследовател не остава такова, каквото е – за духовното изследване, разбира се, не за ежедневието или обикновената наука – а че това мислене се развива по-нататък в дълъг, интензивен процес на самодисциплина, развита по такъв начин, че това мислене всъщност да бъде насочено в съвсем различни канали от тези на обикновения живот.

Човек може да нарече това, което мисленето трябва да направи със себе си, за да постигне съответната цел, медитация, концентрация на мисловните сили - но символите, които често предизвикват обида чрез всякакви мистични странности, не са важни. Същественото е, че човек използва, така да се каже, цялата си мисловна сила, за да развие самото мислене, не както иначе прави в живота, в който мисленето и менталните образи се използват предимно за получаване на резултати, образи на външния свят, а по-скоро използва силата на мисълта, за да направи това мислене все по-фино, все по-мощно, все по-интензивно. Това се постига, като се прекарват определени периоди от време - тези периоди не е нужно да са дълги, но е необходим дългосрочен стремеж в тази посока - в този медитативен метод, който се състои във формиране на определени мисли, които са оформени по такъв начин, че да могат да бъдат наблюдавани, които не могат да бъдат в несъзнаваното или

подсъзнанието, че на такива мисли е позволено да присъстват в душата, че човек свиква да живее с такива мисли, така че докато живее с тях, наистина изключва всякакъв спомен, всяко възприятие, всяко чувство на всичко друго; така че човек да пребивава с цялото си същество в такава мисъл, може да се каже, самосъздадена мисъл, позволявайки на тази мисъл да почива в съзнанието. Ако човек повтаря това с достатъчно постоянство – понякога са необходими години – тогава ще забележи, че човешкото мислене наистина може да се превърне в нещо различно от това, което е от самото начало.

Тези, които стават духовни изследователи чрез такива интимни вътрешни душевни преживявания с мисленето, се запознават с онова вътрешно преживяване, което се състои в това наистина да се достигне точката, в която човек влага цялата си енергия в мисленето, в мислене, което в известен смисъл винаги иска да се развива по-мощно и по-фино, и след това застава в момент на развитие, в който има чувството: сега формално си влял себе си в това мислене; сега стоиш неподвижно с мисленето си, защото физическото, организъмът, представлява пречка за теб. В този момент човек осъзнава как определени научни методи са правилни в настоящето, които правят обикновеното мислене - не това развито мислене - зависимо от физическата организация; защото човек осъзнава, че с това обикновено мислене, от което трябва да извлече развитото мислене, човек се сблъсква, така да се каже, със съпротивата на физическата организация. И тогава, в този момент, човек чувства нуждата да не продължава това мислене, а да остане, така да се каже, в покой в него, да не отправя никакви допълнителни изисквания към него – но това е израз на вътрешно преживяване – да не отправя никакви допълнителни изисквания към него, чрез собствените си усилия, сега да напредне с мисленето, което е довел дотук, да остави мисленето, така да се каже, на себе си.

Това е важен, значителен момент от развитието във вътрешния живот на духовния изследовател; защото тогава мисленето в него е, така да се каже, оставено на себе си, то работи в него само за себе си. И тогава, след известно време, той забелязва, че това мислене става нещо съвсем различно, че това мислене е пронизано от реална сила, от реална, жива сила. Човек може да се присмее на факта, че Духовната наука или антропософията говори за човешкото същество не само за това физическо тяло, което може да се хване с ръце, с което се занимава обикновената наука, но че в това физическо тяло има свръхсетивно, ако щете, етерно тяло - но изразите не са важни, не е нужно да се обиждаме от термините - има етерно тяло. Това етерно тяло не е измислено; не е замислено от някаква фантазия, а се преживява в момента, когато човек е довел мисленето си до точката, в която то се самоукрепва и е пронизано от вътрешен, реален живот. Тогава човек осъзнава: той е преживял това етерно, това свръхсетивно тяло да блести в себе си, давайки му сила.

И какво се оказва това свръхсетивно тяло? Това свръхсетивно тяло се оказва нещо, което в известен смисъл обхваща цялото ни същество, но е подобно на отделните членове на нашия организъм, например окото или ухото. Точно както окото или ухото са сетивни органи за външния сетивен свят, тъй като не възприемат себе си, а могат да възприемат ефектите на външния свят, превръщайки се в органи на възприятието, така и мисленето, когато се превърне в това съвсем различно нещо, описано тук, се превръща в орган на възприятието, орган на възприятието, който вече не е просто част от нас като окото или ухото, а такъв, който в известен смисъл ни изпълва напълно, с който сме станали напълно едно цяло. Ние сме се превърнали в духовен сетивен орган.

Ако някой иска да го сравни с нещо, скъпа публика, с това, което преживява духовният изследовател, би могъл да каже: Докато мислите, които човек обикновено има в живота, или менталните образи, са повече или по-малко мъртви образи, мъртви образи, които трябва да изобразяват нещо външно и в които човек се чувства сякаш е в нещо, което не е нищо само по себе си, а е нещо само защото изобразява нещо, докато човек чувства това в обикновеното мислене, той чувства в това, което сега се е превърнало в мислене, нещо самостоятелно, нещо, което става реално. Вътрешен език, може да се каже, възниква в човешкото същество; точно както думите са там само защото излизат от нашия организъм, от едно реално, действително същество, и когато говорим, знаем, че едно реално, действително същество, което кулминира в нашия ларинкс, се съдържа в нас, така знаем, когато човек сега живее с развито мислене, че това, което бихме могли да наречем етерно тяло, се развива в това развито мислене като във вътрешен безшумен език. Това реално усещане за нещо, което е вътре в нас в нашето мислене, е това, което има значение.

След като сте развили това, скъпа публика, вие по същество имате само един вид духовен сетивен орган; и би било напълно погрешно и не би довело доникъде, ако искате да следвате само този път на развитие, който току-що очертах. Би било като да имате око, което няма свят, който да гледа, което не може да вижда. Би имало вечно неудовлетворение в момента, в който човек поиска да развие този орган, ако иска да развие само това, което е описано досега. Следователно, друго развитие трябва да върви успоредно с това; и това друго развитие е развитие на волята. Волята, каквато я познаваме в обикновения живот, е също толкова свързана с нашия физически организъм, колкото и мислите от обикновения живот; ние упражняваме тази воля само като упражняваме физическия си организъм. Но тази воля може да бъде отделена от физическия организъм, точно както чрез описания по-горе път на мислене мисленето и менталните образи наистина се отделят от физическия организъм и се оказват нещо, което действа самостоятелно в нас, свързано с едно специално свръхсетивно тяло. Отново са необходими определени интимни вътрешни душевни процеси, за да се отдели волята, така да се каже, от

това, с което иначе винаги е свързана в обикновения живот, а именно организма. Подробностите ще намерите в споменатите книги; тук бих искал само да подчертая няколко принципа от гледна точка, която тук съм обсъждал още по-малко.

В обикновения живот сме свикнали да прилагаме волята по такъв начин, че тя сякаш се влива в действията ни, така че да не възприемаме директно как тя живее в действията ни. Ето защо въпросът за свободата е толкова труден, защото свободата е скрита от човешките същества като свойство на волята, която е обвързана с нашата физичност, потопена сякаш в нашата физичност и по този начин за обикновеното съзнание въпросът за свободата е скрит и в действието на органичното. Но от многото средства, които могат да бъдат използвани за отделяне на волята от органичното, ще характеризирам само едно, което илюстрира принципа, който има значение.

В обикновения живот, когато действаме, си позволяваме определени действия и не си позволяваме други; ние си ги отказваме. Намираме определени действия за добри, а други за зли, така че се вписваме във външния живот по определен начин, регулиран от добро и зло. По подобен начин онези, които искат да напреднат в Духовната наука, трябва да твърдят нещо по отношение на чисто вътрешното развитие на своите душевни сили. Те трябва в известен смисъл да развият вътрешен морал; тоест не само да мислят и размишляват върху това кое е правилно и кое грешно, но и чрез определени упражнения, описани в споменатите книги, да стигнат до ясно възприемане на определени мисли: можете да ги поддържате в определена ситуация, но трябва да отхвърляте други - вътрешно приемане и отхвърляне на мисли, вътрешна отговорност, която човек развива в собствения си живот на мислене и въображение. Това е прилагането на принцип към вътрешния живот, който човек всъщност не познава в обикновения живот. В обикновения живот, когато поддържате погрешна мисъл, си мислите: е, тя не вреди! Тя не вреди в обикновения живот, ако разпознаете нейната лъжливост; но трябва да се научите да чувствате нещо към една фалшива мисъл, мисъл, която е фалшива на определено място или време или към дадена ситуация, така че да я отхвърлите, изобщо да не я възприемате и да се опитвате да възприемате само мисълта, която в известен смисъл може да бъде позволена от вътрешните импулси на душата в съответната ситуация. Вътрешното проникване на душевния живот с отговорност към истинското и лъжливото и подобни разграничения във връзка с вътрешния опит - когато този импулс засегне душевния ни живот, ако, така да се каже, човек се научи да чувства този вътрешен живот по същия начин, както иначе го чувства само когато действа от гледна точка на доброто и злото, на приемането или отхвърлянето във външния живот с други хора или други същества - тогава това влива сила в нашата воля, чрез която тя може да се откъсне от организма.

Но тогава се случва нещо друго, скъпа публика. И това нещо друго може да се характеризира по следния начин: Когато прилагаме обикновената воля, която

имаме в живота, ние знаем, че нещо се случва чрез нас, когато имаме чувството, усещането: искам. Ние основаваме своите ментални образи на нашата нужда, на нашия стремеж и след това осъществяваме това, което искаме, чрез нашия организъм. Но в рамките на това, което правим в обикновения живот като човешки същества, бих казал, чисто чрез нашето естествено съществуване, има друга поредица от дейности, които не произтичат по този начин от нашата воля, а представляват определен ритъм на нашия живот, необходим, може да се каже естествен ритъм на нашия живот.

Вземете най-често срещания пример, в който всички сме въввлечени: естественият ритъм между съня и будния живот. Лесно е да си кажем: Това, което човешките същества правят като естествена необходимост, спят и се будят в ритмично редуване, е подчинено на различни закони от действията, които извършват, така да се каже, под влиянието на волята си. Необходимостта от будност и необходимостта от сън ни завладяват. Ние сме хванати в ритъм на живот, който е обвързан с нашата организация и който в известен смисъл имитира, всъщност повече отколкото имитира, външния космически ритъм на деня и нощта, въпреки че човешките същества по известен начин са се еманципирали от природата в това отношение. Вътрешна нощ и вътрешен ден се редуват в нас, докато спим и се будим. Фактът, че преминаваме от будност към сън, е подчинен на различна необходимост от например решението ни да излезем навън под влиянието на волята си. Това ни поставя в контекст, в който имаме необходимост да спим и да се будим.

И, скъпи присъстващи, един ритъм или ритми, може да се каже, от по-висш вид, стават очевидни за човешкото същество, когато то отдели волята си от своята организация по посочения начин. Тогава то осъзнава, че е подчинено не само на необходимост, естествена необходимост, която се изразява например в съня и бодърстването, но че е подчинено и на духовна необходимост, която също се изразява по ритмичен начин, подобно на редуването между сън и бодърстване, но по различен начин, така че да е духовна, а не физическа.

В света има много такива ритми; и както ние имитираме деня и нощта от космоса в съня и бодърстването си, така ние имитираме ритми от космоса, които са по-всеобхватни от деня и нощта. И ние се научаваме да разпознаваме тези ритми само когато не насочваме външните си сетивни органи - очите и ушите - а когато насочваме към света сетивния орган, който току-що описах, който всъщност е духовен орган и се състои от развитото етерно тяло. Този орган е способен да възприема духовното. Но това, което трябва да се възприеме, ни се отваря, ни се разкрива като ритъм на живот само когато развием силите на волята си по посочения начин.

Сега, в зависимост от това как живеем или как преживяваме взаимодействието между съня и бодърстването, ние изпитваме определен ритъм, докато нашият духовен орган на познание се развива по посочения начин. Това се отнася за

цялото ни човешко същество. Точно както се събуждаме сутрин, вършим ежедневната си работа, постепенно се чувстваме уморени, заспиваме, ние преживяваме един аспект от един голям ритъм в целия си живот, който протича между раждането и смъртта. Точно както навлизаме в деня и го напускаме отново със сън и можем да го проследим с обикновените си сетива, така можем да проследим един аспект от нашия жизнен ритъм, как той започва с раждането или, да речем, със зачеването и как завършва със смъртта.

Но както нощта е в контраст с деня, както сънят е в контраст с будността, така и частта от ритъма, която се изразява в живота между раждането и смъртта, е противопоставена на живот между смъртта и новото раждане, живот, който човешката душа прекарва в духовния свят по такъв начин, както го прекарва в подготовка за събуждане, живот в състояние на сън. И е просто необходимо човешкото същество да се издигне, за да възприеме този ритъм, който показва повтарящите се земни животи на възприятие. Точно както е дадено възприятие, дадено е възприятие, проникнато от живота, ритмичното редуване между ден и нощ, така и ритъмът между духовния живот между смъртта и новото раждане и последващия живот между раждането и смъртта става ясен, когато гореспоменатият сетивен орган се отвори.

Обаче, скъпи присъстващи, това изразява нещо, което е съвсем непознато за съвременното човешко разбиране. Но колко непознати са били винаги новите прозрения и как тези нови прозрения постепенно са ставали очевидни! Винаги трябва да имаме предвид това, когато нещо, което изглежда толкова парадоксално, иска да навлезе в духовното развитие на човечеството, че Духовната наука говори не само за висши членове на човешката природа, но и за факта, че човешкият живот протича в своята цялост по такъв начин, че ние преживяваме повтарящи се земни животи, макар и сега с дълги интервали между тях, които прекарваме в чисто духовния свят между смъртта и новото раждане. Това се превръща във видение, в истинско видение.

Разбира се, сега ще трябва да се повдигне очевидното възражение срещу подобно обяснение: Да, но тогава остава познанието за човешката душа, решението на загадките на душата, тайната на малцина, които се превръщат в духовни изследователи по посочения начин. Въпреки че от цитираните книги можете да видите, че днес до известна степен всеки човек е способен да развие посочените душевни способности, тоест поне до известна степен може да стане духовен изследовател и да провери казаното, от друга страна, трябва да се подчертае, че в никакъв случай не е необходимо всеки човек да стане духовен изследовател, за да разпознае истината за това, което духовното изследване или антропософията може да предложи. Защото, ако трябва да изясня чрез сравнение какво всъщност представлява духовният изследовател за развитието на Духовната наука, трябва да кажа: той не е личност, която иска да предизвика духовни способности от вида,

описан във всеки човек, а той се обучава да стане духовен изследовател с цел да се превърне, така да се каже, в инструмент, чрез който духовните факти и духовните истини могат да излязат на повърхността на съществуването. Защото не става въпрос за това духовният изследовател да представи определени резултати на своите събратя, а по-скоро той, така да се каже, да изработи инструмент за своите събратя, чрез който всеки от тях може да провежда собствено изследване. Това, което имам предвид сега, ще стане напълно разбираемо, дами и господа, само когато човек вземе предвид фундаменталния характер на литературата от Духовната наука или антропософията, в която са записани преживяванията на духовния изследовател. Към тази литература трябва да се подхожда по съвсем различен начин, отколкото например научната литература или друга научна литература, като например историческата литература. Това, което духовният изследовател записва, не се представя толкова като просто резултати – поне не се разбира правилно, ако се приема като просто резултати – а по-скоро като подготвен инструмент, макар и такъв, който не се състои от осезаеми материали или осезаеми части, а по-скоро от определени ментални образи и комплекси от ментални образи, записани в духовни съобщения. Тези духовни послания сами по себе си са такива, че когато човек ги приеме в душата си, те му предлагат възможността да ги приложи към света около нас, дори ако самият той не е духовен изследовател. И тогава човек ги намира за подходящ инструмент за откриване на духовните основи на света.

Наистина, онези, които желаят да разпознаят Духовната наука, не е нужно да бъдат способни на духовно изследване, както онези, които желаят да разпознаят величието и вътрешния смисъл на това, което живее например в стихотворение като „Фауст“ на Гьоте, не е нужно сами да напишат Фауст. След като това, което духовният изследовател изважда на повърхността на съществуването, е дадено и ако човек го приеме достатъчно безпристрастно и без предразсъдъци, ако човек използва специалния вид понятия, специалния вид ментални образи и комплекси от ментални образи, които са дадени там, и погледне света с помощта на тези инструменти, тогава се разкрива духовният живот; тогава се разкрива и това, което наистина може да разреши загадките на душата. Следователно, правилният начин да се подходи към литературата от Духовната наука не е да се приема като сбор от резултати, от открития, а да се приеме като нещо, което може да ви проникне, да се обедини с вас и да бъде средство, инструмент за вашия собствен поглед върху света.

Литературата по духовна наука има много по-висока степен на жизненост от която и да е друга литература. И ако човек не вземе това предвид, просто не може да заеме правилно отношение към духовното изследване и към това, което може да бъде в човечеството. Духовният изследовател има много неща, през които да премине; но това, през което трябва да премине, за да развие душевните сили,

които му позволяват да извежда нещата от духовния свят по посочения начин, е в известен смисъл начин за развитие на посочените сили. Но не чрез това, през което преминава духовният изследовател, се поражда копнежът за прозренията, получени чрез инструментите, създадени от духовния изследовател, а копнежът за решение на загадките на света и душата, към които духовният изследовател иска да допринесе, живее във всяка душа. И това, което духовният изследовател трябва само да почувства по-интензивно, за да подготви, така да се каже, инструментите, е нещо, което трябва да докосне всяка човешка душа, ако тази човешка душа е достатъчно безпристрастна, за да се посвети на пътя, очертан за нея от собственото ѝ вътрешно същество, и не се оставя да бъде подведена от предразсъдъците, по-специално, към които е водена от това, което днес се счита за единствен метод на познание и е било смятано, съвсем правилно, за съществено за разсейване на стари предразсъдъци чрез научния метод на познание.

Сега, ако вземем това, което Духовната наука създава по отношение на обогатяването на човешкия душевен живот – някои въпроси, които са сред най-неотложните мистерии на душата, се решават по начин, който със сигурност ще съответства на това, което животът предлага на всеки, който е безпристрастен. Трябва само да поставим една-единствена дума пред душата си, за да имаме цялостна мистерия на душата с тази една-единствена дума: думата съдба. Ние сме поставени в света и преживяваме съдбата си; това, което съставлява нашата съдба, изплува от мистериозните дълбини на преживяването. Именно чрез правилното разбиране на ритъма, който описах, ритъма на повтарящите се земни животи и духовните животи между тях, много неща, от които се нуждаем за живота, се изясняват във въпроса за съдбата. Можем да разберем това най-лесно, скъпа публика, ако свържем този въпрос за съдбата с научните открития на настоящето. Трябва само да свържем това с това, което днес често се нарича наследственост. В това, което се нарича наследственост, естествената наука наистина е постигнала нещо много значимо и естественият учен може да се обърне към духовния изследовател и да каже: Как се справяте с всички велики неща, които са излезли наяве по въпроса за наследствеността - дори ако много неща все още са съмнителни? Ако може би дори искате да твърдите, че с това човешките същества, влизайки в настоящия си земен живот, носят със себе си определени предразположения и способности от предишни земни животи, как се чувствате относно съвестното изследване, което естествената наука провежда по въпроса за наследствеността, при което предразположенията, способностите и талантите се обясняват с факта, че ние наследяваме определени органични склонности единствено чрез физическата наследствена последователност от нашите предци? Е, скъпа публика, не може да се отрече, че естествената наука е напълно права, като разкрива положителните аспекти на въпроса за наследствеността. Но това не е въпросът; става въпрос за нещо съвсем друго. Когато разгледаме какво се проявява

в човешките същества като техните способности, техните таланти, целия им начин на съществуване – който в края на краищата е толкова решаващ за тяхната съдба – когато разгледаме целия този начин, по който човешките същества се представят в земния живот, може ли да се каже, че това е рационален възглед, който може да се отдаде единствено на физическата наследственост?

Напоследък са проведени някои наистина интересни изследвания по този въпрос. Вече споменах това тук в по-ранни лекции, посочвайки например една много интересна книга за Гьоте, книга, която разглежда всичко, което може да се изведе наяве за предците на Гьоте, как определени характеристики са се появили у предците на Гьоте, една характеристика у този, друга у по-ранния и още една у още по-ранния прародител, и как в известен смисъл хармония от тези характеристики след това се е появила в индивидуалността на Гьоте, така че Гьоте, чрез сбора от характеристиките на своите предци, се е превърнал в гения, който представлява. И чрез подобни изследвания се казва, че именно гениалните индивиди, застанали в края на линията на наследство, показват как човешките същества трябва да обясняват своята природа въз основа на чисто физически закони. Но човек трябва да се удивлява на странната логика, скъпи присъстващи, която се крие в подобно заключение! Днес човек изобщо не е склонен да разбира тази странна логика, да се отбележи, че потомък проявява характеристиките на своите предци, доколкото тези характеристики са физически определени, със сигурност е много интересно да се проучи подробно. Изследванията в тази посока също са великолепни и плодотворни; но наистина ли е толкова прекрасно, наистина ли е нещо специално в сравнение с висшите въпроси на познанието? Всъщност е доста странно, че някой иска да реши такъв въпрос, като се позовава на опита, на външното възприятие, а не на това, което би било единственият водещ принцип в това външно възприятие, а именно, че човешките същества, тъй като са физически опосредствани в съществуването си от своите предци, носят характеристиките на своите предци; това е почти самоочевидно.

Все едно когато излизаш от определена среда, носиш със себе си характеристиките на тази среда, например, когато излизаш от водата, си мокър. Колкото и тривиално да звучи, наистина може да се използва като сравнение. Защото, въз основа на външно възприятие, би било все едно да вземем гений и да покажем, че гениалните му черти се предават на потомците му, защото той е техен прародител. Тогава човек би видял как гениалните черти се предават на потомците. Най-добре е това да се избягва, защото би довело до странни резултати, като например да се покаже, че само гениални хора имат гениално потомство. Но това би била единствената истинска логика, а не това, което човек би използвал като метод на изследване. Истинският метод на изследване би доказал обратното. Погледнете сина на Гьоте, помислете за толкова много потомци на наистина брилянтни мъже и ще видите как директно в линията на наследяване характеристиките, които принадлежат към най-

интимния живот на човек, към неговия най-съкровен живот, чрез който той има значение за своите събрата, как тези характеристики, донесени на света, не принадлежат към физически наследяващите се характеристики.

Напълно вярно е, че когато се върнем назад по линиите на предците, откриваме сходства в характеристиките. Но как се случва това? Това е така, защото животът, който протича между раждането и смъртта, е свързан с духовен живот между смъртта и новото раждане; защото това е предшествано от друг земен живот между раждането и смъртта. В този друг земен живот сме имали определени преживявания, които дават плодове, които след това се развиват допълнително в дългия интервал между смъртта и новото раждане и които след това се проявяват в своите последствия, в своите резултати, в нови земни животи. Но когато говорим за духовния живот, който тече между смъртта и новото раждане, не бива да казваме: този духовен живот, този духовен свят, в който тече този живот, е някъде другаде от мястото, където е нашият физически свят; този духовен свят е просто от различен вид, възприемаем само за различно съзнание, но той прониква в нашия физически свят навсякъде. Той също така е в тясна връзка, в тясно взаимодействие с нашия физически свят. Докато във физическия си свят сме свързани с човешките същества около нас, с други същества от природните царства, в живота, който преживяваме между смъртта и новото раждане, ние сме свързани не само с човешките души, които също са безтелесни и преминават през този живот, подготвяйки се за нов земен живот, но и с други същества от висшите светове, духовните светове, в които може да се влезе чрез описаните методи. Но този духовен живот определено е свързан с физическия живот на земята, а физическият в своята цялост е следствие от духовното, от случващото се духовно.

А сега нека проследим линията на предците нагоре. Когато стигнем до един прародител от далечно време, душата, която преминава през живот между смъртта и новото раждане, живее в духовния свят, докато [прародителят] живее на земята. Всичко, което се случва тук физически, е само следствие от това, което се случва духовно. Така че човешката душа, която живее в духовния свят между смъртта и новото раждане, живее в силите, които се изливат във физическия свят и се привеждат в хармония с характеристиките на този прародител, а също и с характеристиките на следващия потомък и т.н. И така, докато живее в духовния свят, човешкото същество живее духовно заедно с това, което се случва тук физически в родовата линия. Човекът се подготвя, като живее в характеристиките на своите предци в духовния свят, подготвя се за своите предци чрез начина, по който те стават и в крайна сметка се появяват чрез родителите, които подготвят за себе си в духовния свят. Това е резултат от това, през което са преминали в духовния свят с характеристиките, които са живели в родовата линия. Това е, което придава на връзката с характеристиките на предците определено светло значение. По този начин човешкото същество е подобно на своите предци, тъй като живее с

характеристиките на своите предци, тъй като духовна връзка на привличане го привлича към определена родова линия; така че, в зависимост от това, което е преживяло в предишния си земен живот, човешкото същество развива определени, бих казал, магнитни връзки на привличане към определена родова линия и - ако мога да използвам парадоксалния израз - търси тази родова линия, която му дава възможност, чрез характеристиките, с които влиза в този живот и върху които самият той работи, да влезе във физическо съществуване от духовния свят чрез тези характеристики, чрез наследство, така че в това физическо съществуване да наследи от баща си и майка си онези характеристики, които изразяват това, което е поклънало в предишни земни животи.

Така виждаме, че макар да гледаме нагоре от физическия свят към духовния, не е нужно да отричаме обосноващите открития на естествената наука, а че това, което се извежда най-вече по този начин, е изцяло пропито от духовното. Това решава мистериите на въпроса за съдбата от една страна; по определен начин то отговаря на въпросите на съдбата от една страна. Всеки, който вярва, че такъв отговор на въпроса за съдбата изключва напълно човешката свобода, застава на гледна точка, която не му позволява да прецени човешката свобода достатъчно безпристрастно. Защото, както нашата свобода не е нарушена от факта, че се намираме някъде в естествения световен ред по отношение на нещо, така както не ставаме несвободни, като например трябва да спим, ние не ставаме несвободни, като сме част от посочения по-голям световен ритъм.

Нека сега разгледаме, скъпа публика, въпроса за съдбата във връзка с друго течение в живота ни. За тези, които гледат на този живот от гледна точка на Духовната наука, това, което човек е и се развива, докато стои тук, във физическия свят, в известен смисъл се допълва от това, което непрекъснато се влива във всички наши действия, в цялото ни същество, от духовния свят. Защото, както сме заобиколени от въздух, вдишваме и издишваме въздух, така че той да е ту извън, ту част от нас, така сме заобиколени от духовен свят, който е тясно свързан с цялото ни същество и всички наши действия. За духовния изследовател става ясно, че това, което наричаме човешки взаимоотношения, не е просто това, което се изразява в сетивния свят; за духовния изследовател това е само малка част от това, което всъщност се случва в такива взаимоотношения; случва се много повече. Има много повече в това, което се изразява, в това, което се изразява за сетивния свят. Когато кажа само една дума на човек, този човек е докоснат от тази дума по определен начин и много неща се случват по начин, който се изплъзва на съзнанието и на двамата души в настоящия момент. Установява се много по-дълбока, по-интензивна връзка от тази, която се изразява в момента или в този живот. И така, чрез всичко, което правим и живеем, се установява кръг от много по-дълбоки, много по-всеобхватни, много по-широки взаимоотношения с човешките същества, а също и с други същества в природните царства, отколкото това, което се изразява

непосредствено в живота. Ние сме така устроени, както е видно от хода на нашите наблюдения, че развиваме, например, да изберем само един пример - но разбира се, той би могъл да бъде обогатен с хиляди и хиляди примери - да изберем един пример: развиваме връзка между себе си и друго човешко същество, връзка на приятелство, любов или някакъв друг вид връзка между себе си и друго човешко същество. Да, в хода на тази връзка това или онова се случва между двамата души; нашите действия влияят на това, което става с другия човек - това, което другият човек прави, влияе на това, което казваме, създава чувства у другия човек и така нататък.

В известен смисъл можем да видим цялата картина, ако записваме, секунда по секунда, как се държим с другия човек; можем да видим това, което е видимо за сетивния свят. Но това не е всичко; става въпрос само за това, което действително се случва между нас и другите хора, от което само част може да бъде изразена в живота; другата част остава, остава по такъв начин, че се превръща във вътрешна сила, сила, която сега пребивава в човешкото същество, точно както силата на семето пребивава в растението от тази година, скромно, малко, но образуващо подготовката за същия вид растение следващата година. Част от това, което се случва между хората, сега се изразява; друга част, така да се каже, се свива, концентрира, живее като семе в човешкото същество; но то се интегрира, става част от вътрешното същество на човешкото същество. И духовният изследовател вижда, че то завладява човешкото същество по същия начин, както есенцията на растителното семе завладява формиращата форма на растението и я пренася върху следващото растение от същия вид.

Така, това, което не намира израз в този живот, преминава през портата на смъртта с нашата душа, освобождава се от физическото тяло и докато другият човек е все още тук във физическото тяло, може да продължи да действа от духовния свят. Но когато другият човек го последва, това оказва влияние върху вече безтелесната душа на другия. Двата живота в духовния свят сега се подготвят за по-нататъшно съвместно съществуване в последващ или по-далечен земен живот, в който намира израз това, което не би могло да бъде постигнато в един живот.

И така, в земния живот, в обстоятелствата, в които влизаме в света, ние подготвяме в ембрионална форма това, което, когато преминем отново през портата на смъртта и портата на раждането, предразположението към това, което се развива в новия земен живот или във всеки нов земен живот по отношение на такъв човек, мистериозните връзки, които се формират в живота на хора, които живеят в подсъзнанието, така че човекът обикновено изпитва само резултатите. Те изпитват, че са привлечени [в духовния свят] към друг човек; но това привличане към друг човек е само израз на дълбоки, дълбоко мистериозни взаимоотношения, които спят под съзнанието, но които могат да бъдат резултат от онази разширена връзка, която е била установена в предишни земни животи. По подобен начин такава

[последователност] от преживявания от предишни земни животи възниква за останалата част от живота ни.

Накратко, скъпи приятели, това, което наричаме съдба, се изяснява по определен начин, като се поставяме, чрез описания ритъм, в целия живот на човешкото същество, който се разгръща в повтарящи се земни съществувания. Всички тези неща не произтичат от просто продължение на обичайния научен подход, какъвто го имаме днес, а са съвсем различен начин за гледане на живота.

Ако мога да характеризирам как изглежда този друг начин, бих искал да кажа следното: В обичайния опит сме запознати с едно тъпо, мрачно състояние на съзнанието, което наричаме сънуване. Хаотични преживявания възникват от съня. Преживяваме образи, образи, които или идват от външния свят под формата на неясни впечатления, или са спомени от нашия собствен живот, идващи отвътре. След това се събуждаме. По какво се различава обикновеният буден живот от сънуванията? Въпреки интересните трудове и изследвания по темата, сънуващият живот всъщност е малко проучен. След като бъде изследван, дори външното наблюдение на сънуванията ще бъде важна основа, важна подкрепа за това, което Духовната наука всъщност може да предложи на човешкия живот. Защото какво всъщност отличава будния живот от сънуванията?

Самопознанието, самонаблюдението, провеждано съвестно, може да ни доведе до разбирането как обикновеният буден живот се различава от живота в сънища. Не е по-различно - за съжаление, тук няма достатъчно време, за да докажа подробно какво представям като резултат, нямам време, но резултатът трябва да бъде представен - точно както образите от живота в сънища, те протичат като ментални образи, които са по същество също толкова ярки, също толкова живи, колкото и менталните образи от ежедневието. Разликата не се състои в самото въображение; разликата между живота в сънища и будния живот се състои във факта, че в будния живот волята проблясва в нашите мимолетни образи, така че когато се събудим, ние адаптираме това, което иначе би било поредица от образи, случващи се без контрола на нашата воля, че го адаптираме към външна поредица от неща и събития, че се намесваме в тези неща и събития по собствено желание с нашата воля. Потокът от ментални образи през волята е това, което отличава будния живот от живота в сънища.

Сега, може да се каже, че по някакъв начин, едно допълнително усъвършенстване на будния живот е съзнателното разпознаване, което описах днес. Пробуждане от обикновения буден живот, само че това, което в сънищата тече като образи без воля, е пронизано от волята в будния живот и е засилено в по-висока степен от факта, че чрез описаното от мен развитие, ние внасяме мисловен живот в мислите си.

Дори в обикновения живот това е по-висока степен; ние се събуждаме, събуждаме се от обичайния ход на ежедневието. И по същия начин се събуждаме, защото сега

сме изправени пред воля, която не просто извира от нашия организъм и прониква и генерира нашите действия, а воля, която е много по-всеобхватна, има много по-широк обхват, а именно тази воля, която не само прониква в нашите действия, но и ни поставя самите в живота. Нашите действия във физическия свят, нашите обикновени действия, произтичат от нашата воля, свързана с организма. Но това, което отстояваме между раждането и смъртта, се ражда от волята, която разпознаваме само с този по-висш поглед - от волята, която ни желае самите. И точно както се поставяме в естествен ред със съня и бодърстването, така се поставяме в един всеобхватен, универсален космически свят на волята, в резултат на което се формираме, като се издигаме чрез описаното съзнание до познание за един много по-всеобхватен свят.

Сега, скъпи приятели, успех само да ви скицирам, бих казал по принцип, какво се крие в дълбините на човешкия душевен живот, какво трябва да се изведе наяве, какво е във всяка човешка душа и какво преминава през раждания и смърти. Може да се каже: това, което се появява като Духовна наука, е подготвено от три до четири века научни изследвания. Но работата трябва да се извършва в духа на тези научни изследвания. Човек не може просто да имитира постигнатото от естествената наука, а трябва да намери методи за Духовната наука по същия начин, както са открити специални методи за съвременната естествена наука, както беше обсъдено в днешната лекция.

Интересно е, че именно поради неотдавнашния интелектуален разцвет на научните изследвания, онези изследователи, които наистина сериозно се интересуваха от разбирането на мистериите на душата, вярваха – впечатлени от големите постижения на науката – че същите методи, използвани от естествените науки, биха могли да разрешат и мистериите на душата.

Бих искал да посоча един особено характерен изследовател на душата от последно време. През 1866 г., когато самите изследователи на естествените науки бяха пълни с надежда, че ще разрешат мистериите на света, един съвременен изследовател на душата, след като пое професорската си длъжност в университет, изрече изречение, което бих казал, че е изключително характерно за неговото време:

Vera philosophia [methodes nulla alia nisi scientiae naturalis est].

„Пътят на изследването във философията не може да бъде друг освен този на естествената наука.“

Същият този изследовател сега се опита да използва методите на естествената наука, за да подходи към въпросите, които днес сме поставили пред душите си като въпроси за душата и съдбата. Той написа много интересен първи том на „*Seelenkunde oder Psychologie*“ (Психология) през 1874 г., който беше публикуван през пролетта, и обеща продължение за есента. Това продължение не е публикувано и до днес! Защо? Всеки, който се задълбочи в причините за този факт, ще осъзнае, че Франц Брентано, един от по-духовните изследователи на

съвременната естествена наука, е имал желанието, което днес съответства на наистина съвременно развитие, да проникне в духовния свят, но се е опитал да го направи, използвайки единствено методите на естествената наука, а не чрез метода на пробуждане на висши свръхсетивни душевни сили. И така той се зацikli и не е могъл да продължи и до днес, сега, когато е много стар човек. Всичко, което е написал досега, означава, че той изобщо не може да продължи с научния метод. Въпреки това, самият този изследовател признава: До какво е довел този научен метод в изследването на душата? Това е довело до осъзнаването как един ментален образ е свързан с друг, което се нарича асоциация на менталните образи. С право се твърди, че начинът, по който човешките същества се държат, за да формират ментални образи, е свързан с организма; докато истинската душа е скрита зад феномените на външния организъм, изчезва, не може да бъде наблюдавана от обикновените сили, а може да бъде наблюдавана само когато скрити сили, скрити от обикновения живот, бъдат въведени в живота на душата.

Следователно Франц Brentano казва съвсем правилно: „Ако тази по-нова наука за душата наистина зависи винаги да говори само за това как са свързани помежду си менталните образи, как волята влияе върху менталните образи, тогава големите надежди, които Платон и Аристотел възлагаха в изследванията на оцеляването на душата след смъртта, биха били в жалко състояние. И печалбата, която би била заменена от наблюдение на обикновения душевен живот, дори не би се вземала предвид в сравнение с голямата загуба, която би настъпила.“

Човек трябва да се съгласи с този велик изследовател, защото тези надежди за оцеляване на човека след смъртта, тези надежди на Платон и Аристотел, трябва да бъдат най-дълбоките надежди на всяко чувстващо, мислещо и желаещо човешко същество, защото те трябва да служат като опора и основа за всички духовни стремежи, всъщност за всяко религиозно чувство.

От друга страна обаче, това, което би могло да се нарече обща философия, никога няма да успее истински да разреши загадките на душата, защото тази обща философия иска да работи с понятия, които са просто образи на нещо, което трябва да изобрази. За разлика от това, онези, които чувстват нужда да схванат живата душа в нейния жив ритъм, винаги ще усещат безжизнеността, чисто представната природа на тези образи, бедността на понятията и менталните образи. Едва когато това, което е описано като вътрешен живот на етерното тяло, попадне в този свят от образи на мисълта, тогава душата знае, че вечната природа на човешката душа живее чрез раждания и смърти.

Днес не е възможно да се опише как е започнал цикълът от раждания и смърти, кога настоящият живот се е развил от духовен свят в повтарящи се земни съществувания, от живот от съвсем различна природа, и как, когато самата Земя достигне края на своето развитие, този живот ще приеме още други форми, в хода на повтарящото се земно съществуване от своя страна ще приеме други форми. От

казаното днес не бива да се прави заключение, че повтарящите се земни животи ще текат цяла вечност.

И така, скъпи приятели, опитах се да покажа как Духовната наука или антропософията трябва да стои – именно защото естествената наука е там със своите специални прозрения – по специален начин редом с тази естествена наука. В хода на деветнадесети век обаче естествената наука вярваше, че може сама да разреши мистериите на живота. Философията, от своя страна, вярваше, че може да развие само старите абстрактни методи на мислене, където човек работи с ментални образи, които не са пропити с живот. Но именно това, което естествената наука е постигнала с големите си постижения, които дължи на наблюдение, вярно и съвместно наблюдение на външния свят, деветнадесети век вярваше, че трябва да преодолее всичко, което произлиза от просто абстрактни понятия, и да се утвърди като обща философия.

Понякога става очевидно по доста ярък начин как малките души, нуждаещи се от нещо ново, могат да бъдат задоволени с абстрактните понятия на старата философия. Същият философ, за когото току-що ви разказах, който се е стремил към наука за душата, но не е намерил такава, защото е искал да се придържа към научни методи, е имал колега в университета. Този колега е изнасял лекции по стария концептуален начин, който не е бил много интересен и е бил повлиян от научните постижения. През 60-те години на 19-ти век неговите студенти, в своята дързост, веднъж написали на вратата му: „Сярна барака“ и го бойкотирали, като не влизали да слушат философските му лекции. Хората усещали празнотата на старата философия! И толкова много, много факти биха могли да се цитират, които са довели до наблюдения за духовния живот, наблюдения, които след това всъщност са развили изискванията за изучаване на свръхсетивните душевни сили, както са били изисквани от подобни наблюдения за естествената наука през последните три до четири века. Но както естествоизпитателят трябва внимателно и съвместно да се подготви, за да изгради апарата, чрез който може да подслушва тайните на природата с експериментална яснота, така и духовният изследовател трябва да подготви душевния си живот и чрез вътрешни преживявания, духовни преживявания, човек може да проникне в сигурността на душевния живот, както човек може да разкрие тайните на външната физическа природа само експериментално чрез специален апарат.

Не бива да се вярва, че антропософията е нещо измислено от нищото, донесено на света от един-единствен фантазьор. Забележително е как в това отношение антропософията, която всеки, който наистина се задълбочи в нея, може да разпознае, може да осъзнае, че тя работи със сериозност, развила се от сериозността на научното изследване, че хората говорят за тази антропософия, сякаш тя трябва да бъде спомената наведнъж с всякакви други дилетантства. Само постепенно хората ще получат правилната представа за това.

Не е нужно да се ходи далеч — трябва да вмъкна това тук, защото може да илюстрира цялата ситуация на антропософията с един пример, дори и да не е особено важен — не е нужно да се ходи далеч от Берн, за да се открие как през пролетта на тази година антропософията беше обсъждана от привидно квалифицирани хора на специално място, което също изглежда квалифицирано за тази цел, от особено квалифицирано събрание. Странно е как човек губи навика да възприема всички съвестни маниери и грации, които иначе смята за напълно оправдани и необходими в живота, когато се изправи пред такова ново духовно движение; от страна, която се нарича християнска, всъщност от човек, който официално се нарича представител на християнството, Духовната наука беше обсъждана на либерална конференция за християнска реформа.

Беше спомената реч, произнесена от пастор близо до Дорнах, където сега се строи сградата, предназначена да служи на Духовната наука. И всички тези неща - както казах, на тази забележителна конференция за реформи - които въпросният пастор беше съобщил, както успех да покаже в лекция, която също беше отпечатана и която беше проведена срещу твърденията на този пастор. Тези неща бяха съобщени по такъв начин, че можеше да се покаже, че дори по отношение на действителните, чисто фактически факти, този пастор е бил много зле информиран. Всеки детайл, който той извади наяве, трябваше да бъде коригиран. Човек просто трябваше да каже: Не е вярно, че Духовната наука или антропософията казва това - вие го казвате, това е вярно и така нататък. Господинът, който говори на Деня на реформата в Аарау през пролетта, успява да цитира двата писания като еквивалентни източници - единият от които е напълно опроверган от другия, защото просто показва, че съдържа действителни неистини.

Това, скъпи присъстващи, е метод, който вече не може да бъде отхвърлян като просто недоразумение; той трябва да се нарече съвсем различно. Защото, когато някой има истината пред себе си по този начин и не я казва, а казва обратното, което трябва да знае, че е невярно, това е нещо съвсем различно от недоразумение.

И оставям на вас, скъпа публика, да почувствате правилната дума в душата си!

Но освен това, в тази лекция, която е изнесена и отпечатана, човек наистина може да се досети, че се казва, за да се омаловажи Духовната наука, особено пред хора с християнски възглед, че се казва: че аз, като представител на Духовната наука, [и] други духовни учени, разбира се, искаме да изповядваме християнството, но само дотолкова, доколкото биха разбрали това християнство по един много специален начин. И този възглед, който се противопоставя на Духовната наука, както е предвидена тук, по отношение на християнството, наистина е специален възглед. И е достатъчно забележително да се повдигне тук, дословно, както беше казано от този господин:

Сега също така разпознаваме
той казва—

В какъв смисъл д-р Щайнер може да стигне до заключението, че ние не сме против християнството, ние всъщност сме истинските християни.

Нищо от това не е казано в тази форма, но е формулирано по този начин от господина. Но това се свързва с това, което казвам в гореспоменатата брошура за задачата на антропософията, за позицията на Духовната наука спрямо християнството, доколкото там е показано, че Духовната наука, именно чрез религиозните нужди на душата, пресъздава нещо в човечеството, което би трябвало и може да стане най-добрата опора за християнството. Във връзка с това се продължава със следното:

В очите на антропософите Христос е бил този, който е съзрял висшите сили.

Абсолютно невярно! Никога не е било казано по този начин. Разбира се, че Христос е съзрял висшите сили, но с това, което следва в текста на брошурата, това се превръща в абсурд по отношение на антропософията:

Д-р Щайнер, учителят, също ще вярва, че вижда тези сили и участва в тях.

Човек може да види с какъв дух са представени тези неща тук!

Но всеки от нас би трябвало да може да участва в тези сили, ако практикува виждането с достатъчно постоянство. Това ни връща към същото изискване, което гореспоменатият руски мистик Соловьев отпрати, че всички ние можем и трябва да бъдем Христи, изискване, което, между другото, всеки мистик, който е достатъчно добър да приеме Христос.

Толкова много думи, толкова много истински неистини, скъпи присъстващи! И това се нарича християнство, протест срещу Духовната наука или антропософията, излязло от духа на християнството.

Днес обсъдих до каква степен Духовната наука или антропософията е призвана да оживи мисленето, така че мисленето да се превърне във висш сетивен орган. Сега, скъпи присъстващи, успяхте да видите, че в много отношения вниманието се обръща именно на развитието на мисленето. Дори ако мисленето се превърне в нещо друго, нещо, което се издига до оживлението на духовното възприятие, което не е по-нереално, а много по-реално от физическо-сетивното възприятие. Но господинът, който по този начин представя антропософията на своите съвременници - няма да кажа какво иска - но той твърди:

Освен това, никога не бихме могли да се съгласим с изоставянето и презрението към човешкото мислене и чувства, както изисква мистицизмът.

Ето какво трябва да се каже: образите на тази антропософия първо се създават според нуждите, а след това е много лесно да се опровергават тези самосъздадени образи.

Духовният изследовател би могъл [пренебрегна] тези неща, без да ги вземе предвид, ако зависеше само от него и духовното изследване; но е важно духовното изследване или антропософията да намери начин да навлезе в света, защото светът днес се нуждае от Духовната наука, точно както се е нуждаел от появата на естествената наука преди триста или четиристотин години. Няма нужда да се спираме отново тук на това, че копнежът за Духовната наука, за такова познание за

мистериите на света и душата, както го описах днес, не е бил изваден на повърхността от Духовната наука чрез някаква фантазия, но можем да посочим тук човек, който е преподавал преди почти век - все още не от гледна точка на съвременната Духовна наука, по това време времето все още не е дошло - но който, от копнежите на своето време, от по-дълбоките копнежи за решение на мистериите на душата на своето време, е дал поглед точно към този вид духовно изследване, както го описах тук днес.

За разлика от това обаче, изглежда странно, когато, бих казал с не особено високо мнение за живеещите в тази страна, човек първо иска да сложи тази Духовна наука в едно цяло с всякакви други дилетантски науки, а след това казва: подобно на тях, антропософията или Духовната наука не е израснала от швейцарския живот, а като всички останали е била пресадена тук. В контраст с това може да се спомене човек, роден в Швейцария и починал там през 1866 г., който е преподавал в Базел и тук в Берн. Не бива да се тълкува така, сякаш този човек вече е бил духовен изследовател в съвременния смисъл; но той е бил на път и вътрешното му състояние на ума и настроение на душата са били такива, че е трябвало само да бъдат допълнително развити, за да проникнат в това, което е описано днес. Имам предвид Трокслер, който е преподавал в Базел и Берн, починал през 1866 г., който публикува „Естествена наука“ на същото място, „Естествена наука за човешкото познание“, през 1828 г., докато антропософията е очерняна днес.

В Трокслер човек открива това, което днес нарекох етерно тяло, което прониква в мисленето по описания начин, давайки му името: „Schema pneumatikon“. В Трокслер човек открива по един прекрасен начин – така че човек да се доближи до тази велика природа по един интимен начин, който не би могъл да избегне ограниченията на своето време, но който копнееше за това, в което човек може да израсне само днес – в този Витал Трокслер открива описание на всичко, през което духовният изследовател трябва да премине, за да се докосне до вътрешните сили на душевния живот. В тази естествена история, появила се преди почти сто години, сякаш по странно съвпадение, точно на мястото, където сега антропософията е очерняна, Трокслер пише:

Дълго време търсех разбиране и разум, вярвайки, че заедно те произвеждат мъдрост, и търсех мъдрост в светлината на деня и в тъмнината на нощта, в света, в живота, в свещени и несвещени книги, сред животни и растения, както и сред хора; търсех я в звездите и в камъните, в природата и в себе си, на небето и на земята и наистина намерих разбиране във всичко, но никаква мъдрост, която да застане пред Бога и света и да ме научи откъде идвам, за какво съм тук и в какво съм предопределен да стана. Защото това винаги беше най-дълбоко в ума ми и най-близо до сърцето ми навсякъде.

И докато размишлявах и се задълбочавах в изследванията си, усещах как душевната мъка кипи силно и пламенно в мен, и как колелото на природата се търкаля и трака като Бюме и други, понякога като Шрак в съмнение, понякога като мълния в мислите ми, понякога като стъкло във

вярата ми; но всичко се въртеше и смесваше в колелото, а страхът раждаше в мен най-неописуема тревога, с духовни тръпки до степен на избухващ емоционален стрес.

И след това Трокслер посочва как от това преживяване на прозрение се е родило това, което той сега нарича, по негови думи, „първично съзнание“.

Ако човек следва тези думи и ги разбира, тогава под своята „агония на страха“ усеща това, което духовният изследовател изпитва, когато чрез светското мислене се доближава до присъщата сила на това мислене, която може да обхване този велик ритъм на живот, описан ви днес; тогава човек разбира Трокслер, за какво копнее, когато говори за „колелото на природата, което се търкаля и трака“. Това е колелото, което задвижва този велик ритъм, който се вижда от този висш духовен сетивен орган. И Трокслер нарича това, което възниква в душата по свой начин, а именно [първичното съзнание], онова [първично съзнание], което е в основата на обикновеното ежедневно съзнание, а също и на обикновеното научно съзнание. И тогава Трокслер казва:

Тук си струва да се спомене и начинът, по който мистицизмът, губейки от поглед Бога в човека, както философията губи от поглед човека в Бога, е пренесъл тази изначална връзка на човешката природа, която човек би трябвало да се задоволи да изследва антропософски, върху теософските разсъждения за самия Бог.

Трокслер призовава за антропософски подход, какъвто е бил възможен по онова време. Такива копнежи са били отблъснати от хода на научното развитие. Днес те трябва да бъдат съживени. Защото именно това, което са донесли естествените науки, изисква добавянето на това, което може да донесе Духовната наука.

Трокслер продължава, казвайки, че това, което той нарича „теософия“, е нещо, което в известен смисъл прескача духовните преживявания и се стреми да скочи директно в самото божествено, докато той се стреми към „антропософия“:

Теософията като цяло е обвинявана, че не успява да се утвърди на антропософска основа.

И след това той казва, намеквайки, че точно както Духовната наука трябва да се отнася към естествената наука:

Цялата истинска физиология и физиология, а под това разбираме цялото човешко знание и битие, способности и действия, имат своята основа в човешката природа и нейната философия или в антропософията.

Наистина, не сме далеч от историческото развитие на онези копнежи, които са възникнали мрачно и привидно неразбрани у великия швейцарец Трокслер и които ще намерят своето изпълнение именно чрез Духовната наука или антропософията. Тези, които са способни да живеят в импулса на това, което Духовната наука може да бъде за човечеството, могат да посочат каква може и ще бъде съдбата на истини, които на пръв поглед изглеждат парадоксални, в света, все повече и повече. През деветнадесети век естествените науки вярваха, че с това, което са изградили върху великолепно обоснования дарвинизъм, самите те ще разрешат великите мистерии на душата.

Тук могат да се посочат два факта: единият е много поучителен и мнозина, които бързо преценяват какво се появява по нов начин в духовното развитие на човечеството, трябва да го вземат присърце. Не че по някакъв начин искам да заема позицията на „философията на несъзнаваното“ на Едуард фон Хартман; но той поне посочи това несъзнавано, към което не може да се подхожда по аматьорски начин, както прави психоанализата, а трябва да се подхожда с пълна яснота, както се прави чрез антропософията или Духовната наука.

Но Едуард фон Хартман, чрез многобройни хипотези и множество спекулации, но по духовен начин, посочи това, което Трокслер вече беше посочил в друго време, това, което Духовната наука ще донесе на мистериите на душата.

В труда си от 1865 г. „Философия на несъзнаваното“ той също така показва как научният метод не може да бъде достатъчен за това, което съществува духовно в света. И показва, че именно фактите на естествената наука правят необходимо да се търси духът и в животинския, растителния и минералния свят. Тогава е моментът, в който естествоизпитателите, водещите световни естествоизпитатели, се обръщат срещу него. Дори днес можем да четем как Оскар Шмит, известният биограф на Дарвин, се обръща срещу него, както и самият Ернст Хекел и много други, казвайки: Ето един философ, който иска да се свърже с естествената наука, но говори само като лаик, като дилетант; няма нужда да го слушаме.

Е, сред контра-писанията, драги присъстващи, които се появиха по това време срещу Хартман, срещу „Философията на несъзнаваното“, имаше едно от анонимен автор, който първоначално не посочи името си. То се казваше „Несъзнаваното от гледна точка на естествената наука“. То беше написано от позиция на голяма проникателност и, в духа на научните надежди на времето, блестящо опроверга този дилетант Едуард фон Хартман. Оскар Шмит, самият Хекел и други бяха много доволни, а самият Хекел каза: Правилно е, че този труд срещу този дилетант Едуард фон Хартман, този философски дилетант, беше публикуван. Жалко е само, че този философ не посочи името си. Нека ни се назове! Защото той е някой – самите ние не бихме могли да кажем нищо по-добро срещу този философ Едуард фон Хартман – той е някой, който разбира как да говори от най-съкровения нерв на естествената наука. Второ издание на този труд скоро беше необходимо, защото естествените учени бяха направили голяма пропаганда за него. Във второто издание авторът се самоназова: това беше Едуард фон Хартман!

Някога беше даден пример, че някой, който наистина е решен да говори различно от опонентите си от своя гледна точка, може, ако иска, да се постави и на тяхно място. И духовният изследовател наистина би могъл, ако е необходимо, да изтъкне всичко, което обичайните му опоненти са в състояние да изтъкнат срещу духовното изследване днес.

Между другото, друг интересен факт е, че един от най-важните ученици на Хекел, произлязъл изцяло от начина на мислене на Хекел, се е развил по-нататък в живота

си. Наскоро беше публикувана важната му книга „Das Werden der Organismen“ (Развитието на организмите), която, както той се изразява, е предназначена да бъде „опровержение на теорията на случайността на Дарвин“: Оскар Хертвиг. И в тази книга Едуард фон Хартман е цитиран на всяка крачка – с когото се е работило по описания по онова време начин – Едуард фон Хартман е цитиран по такъв начин, че се прави препратка към него, дори когато говори за научните концепции, които деветнадесети век е развил по такъв начин, че те могат да бъдат приложени и към живота на душата, те ще се държат така, както са се държали по отношение на започващите проблеми на естествените науки. Дори ученикът на Хекел, Оскар Хертвиг, цитира това днес: „О, самата естествена наука доказва чрез собственото си развитие необходимостта от духовната наука.“

Същевременно Духовната наука в никакъв случай не е склонна да пренебрегва великите постижения на естествената наука. Тя ги признава напълно. Но именно защото ги признава, тя вижда в тях оправданието за напредък в духовните изследвания. Правейки това обаче, тя трябва да посочи трудностите в начина на мислене на естествените учени, които разкриват тези естествени учени по странен начин, когато искат да станат философи или наблюдатели на света.

Като говоря по привидно антагонистичен начин, скъпа публика, не искам да изтъквам незначителни хора, защото те лесно могат да бъдат опровергани.

Напротив, бих искал да избира именно онези хора, на които се възхищавам в тяхната област, като такива, чиито възгледи и нагласи трябва да бъдат поставени в правилната светлина.

Има един много важен съвременен естествоизпитател, постигнал много, особено в областта на астрофизиката, химията от определена гледна точка и т.н., един много достойно достоен човек, написал прекрасна книга, първо за историята на астрономическите ментални образи, а също и за съвременните астрономически ментални образи, които самият той значително е обогатил.

В предговора той пише по забележителен начин, така че човек може да види как неговите възгледи произтичат от неговите писания. Той казва – бих казал, че човек може да долови нещо, което живее като чувство в този регион – той казва:

Понякога е правено опит да се докаже, че живеем в „най-добрия от всички светове“, но това ще бъде трудно за доказване. Но е вярно, поне за естествения учен, че

— казва въпросният велик човек —

За естествения учен е вярно, че сега живеем в „най-добрите времена“.

Той вярва, че никоя друга епоха не е имала толкова значителни прозрения за мистериите на света, колкото нашата. И затова казва:

може, позовавайки се на великия познавач на света и човечеството

— моля, обърнете внимание на следното—

великият познавач на света и човечеството, Гьоте, възкликва:

„Голяма наслада е

да се потопиш в духа на времето.

Да видиш какво е мислил един велик човек.

И как най-накрая сме стигнали толкова чудесно далеч.“

Красиво откровение, но и значимо, защото не Гьоте говори така; Гьоте не позволява на Фауст да говори така, а по-скоро позволява на Вагнер да говори така, когото противопоставя на Фауст. И когато Вагнер е извън кадър - не искаме да прилагаме това към великия естествоизпитател на нашето време, който, вярвайки, че се отъждествява с Гьоте, се отъждествява с Вагнер, не искаме да прилагаме това към него; но Гьоте кара Фауст да отговаря на Вагнер:

Как само главата не губи всякаква надежда,

която постоянно се вкопчва в застояли доказателства

, копаейки за съкровища с алчни ръце,

и е щастлива, когато намери земни червеи.

Днешният свят е твърде повърхностен, за да се ангажираме наистина с нещата.

Това, което току-що казах, може да изглежда като незначителна забележка, но човек може да подслушне един свят от нагласи, който процъфтява на места, където хората често обсъждат мистериите на днешния свят, ако открие подобен лапсус като този, който току-що споменах.

И онези, които от християнска гледна точка често се стремят да очернят Духовната наука, също са пропити с този дух и това отношение.

Духовният изследовател ще осъзнава все повече и повече, докато се въвлича в природата на Духовната наука, как именно чрез наблюденията си върху света хората, които се чувстват толкова просветени от външната естествена наука, биват отклонявани от религиозните чувства и как чрез духовното изследване, в резултат на по-висше просветление за духовните светове, душите биват отвеждани обратно към религиозното чувство и усещане. Нашето време може да се опише като време, в което хората са се уморили от религиозното чувство и нужда. И човек всъщност се чувства странно, когато вижда как самите представители на религиозните нужди не успяват да разпознаят, че духовното изследване е естествен източник за насочване на душите към религиозното чувство, и особено към религиозното християнско чувство.

Този, който се научи да разпознава великия ритъм на живота, който по волята на света желае не само човешките действия, но и нас самите, открива в този велик световен ритъм, в тази космическа перспектива, която се отваря пред него, че за него една природна сила се е превърнала в духовна сила, проникваща в космоса, онази сила, която може да бъде описана като сила на духовната любов. Ние сме запознати със силите на привличане, отблъскване, сцепление, сцепление и магнетизъм. Искаме да приемем любовта само като явление във физическия свят, което се развива от човек на човек, от животно на животно. Но това, което се развива във физическия свят от човек на човек и чрез което човешкото същество

бива пренесено от духовния във физическия свят, е само отражение на любовта, която прониква в целия свят. И с разпознаването на тази космическа перспектива, която беше описана, с този велик ритъм на живота, човек разпознава любовта само като сила на любовта, проникваща в цялата вселена, на която човек дължи съществуването си като човешко същество.

Но ако усетите какво отваря това осъзнаване, скъпи присъстващи, ако усетите как вие като човешко същество сте поставени в света единствено чрез всепроникващата любов, ако се научите да разпознавате любовта като проникваща в ритъма на живота чрез повтарящи се раждания и смърти, тогава вие също се научавате да схващате смисъла на живота по религиозен начин, по такъв начин, че да чувствате навсякъде: чувственото има смисъл само ако е израз на духовното; и нашите действия, цялото ни съществуване във физическия свят, също имат смисъл само ако ги направим израз на това, което се влива в нас от духовния свят.

Духовната наука не е просто сбор от абстрактни мисли и ментални образи, които ни дават прозрения за света, а нещо, което се влива в нашето развитие, учейки ни да разпознаваме това, което самите ние постигаме от любов и самодисциплина в човешкия свят, накратко, във всичко, което правим, което наричаме истински морал, религия, чрез нашия морал, как във всичко това има нещо живо, чрез което ние, хората, самите превръщаме този свят, който сме създали, в образ на средата, който се опитваме да проникнем съответно в представеното. Чрез издигането към по-висшия свят, религиозният плам, от който нашият свят е толкова изтощен, особено в по-просветените си улове, ще се върне в душите. И тези, които администрират християнството, трябва да осъзнаят, че имат най-добрата подкрепа за своята работа именно в събуждането на тези ментални образи, които идват в света чрез Духовната наука.

Но такива хора стоят, бих казал по още по-очевиден начин, на същото място като онзи естествоизпитател, който поне се възхищава на новите неща, които естествената наука внася в нашия свят, и който само обещава, изразявайки повърхностното си отношение и начина си на чувстване, който не отчита какво всъщност е заложено на карта.

Но тези, които от християнска гледна точка не искат да разпознаят днес как Духовната наука разкрива великите мистерии около природата на Христос, събитието на изкуплението и възкресението, тези, които не искат да разпознаят това, не разпознават, че християнството, такова каквото е дошло на света чрез Христовото същество, е дало смисъл на земята и означава нещо вечно, но че е толкова мощно, че трябва и може да бъде разпознато по все нови начини.

Задълбочаването на религиозното чувство, интернализирането на религиозното чувство ще се завърне в света именно чрез Духовната наука.

Това може да се използва, за да се противопостави на онези, които все още имат изкривена представа за антропософията днес — може би по начин, който е по-

съобразен с разбирането на Гьоте, отколкото с този на гореспоменатия велик естествоизпитател, който е разбирал само значението на Вагнер – може да се противопостави на онези, които погрешно разбират какво иска да направи антропософията или Духовната наука, за да разреши загадките на света и душата, в рамките на възможното за човешкото познание. Може да им се противопостави това, което сега бих искал да обобща с думи, които може би отговарят повече на значението на Гьоте – отколкото на думите на Вагнер, цитираните по-рано – с което бих искал да завърша днешните си размисли, които представят духа и значението на антропософията във връзка с мистериите на душата пред вашата душа.

Тези, които наблюдават съдбата на [истината] – както тя е трябвало да преживее всички препятствия и съпротиви, с които се е сблъсквала в света – ще знаят [че] – вярвайки, че са разпознали част [от] една нова истина, дори и по много скромнен начин – е тяхно неизменно задължение да подчертават тази истина отново и отново пред лицето на всички тези настоящи недоразумения, дори ако живеят с увереността, че истината трябва да надделее. Но победата на истината може да дойде само от начин на мислене, който не поглежда назад „в духа на времето“ и иска да остане непоколебимо в миналото, [не иска да се движи напред], не иска да напредва в познанието на природата, не иска [да се стреми по-нататък], но само от начин на мислене може да дойде истинският човешки прогрес, истинският напредък на духовния живот, който може би може да се опише с думите:

Велико преживяване е

Да се издигнеш до духа на времето,

Да чуеш колко истински мъдреци говорят:

Само чрез упорито стремеж можем да достигнем светлината.

Човешките същества като духовни и душевни същества. Духовно-научни съображения по отношение на нашите съдбовни времена

Двете лекции, които ще си позволя да изнеса, са предназначени да вървят заедно, да се обясняват и допълват взаимно. Ще се постарая да ги изнеса по такъв начин, че всяка от тях да може да бъде разбрана самостоятелно. Това, което имах честта да представям в Щутгарт от няколко години като антропософия, като Духовна наука, се основава на необходимостта на съвременния духовен живот, а не на произвол. От това следва, че то трябва да започне именно сега, за да погледне в настоящето и да види, че определени духовни импулси сега намират своите условия, както е правил коперниковият мироглед в миналото. Достатъчно е само да се сравни как научният мироглед стига до своите заключения и се утвърждава в най-широките кръгове на човечеството с научния възглед, който е преобладавал преди векове и хилядолетия. По онова време хората са приемали нещо духовно и душевно в съзнанието си едновременно с наблюдението на природни същества и процеси. Съвременният възглед за природата – и това не е замислено като критика – изключва всичко, което по някакъв начин е духовно и свързано с душата, което прави необходимо да се задоволят незаличимите нужди на душата по други научни начини. Не може да се каже, че настоящето вече е осъзнало това, че вече е установило някаква връзка с Духовната наука; от средата на деветнадесети век всички въпроси на Духовната наука са изгонени от научния поглед върху света.

Сериозни изследователи са преодолели научния романтизъм на дарвинизма, например Оскар Хертвиг, екстравагантният фантазьор („Das Werden der Organismen, eine Widerlegung des Darwinismus“ [Ставането на организмите, опровержение на дарвинизма]), който е върнал произволните теории на дарвинизма в подреден ред. От това може да се заключи за определено отношение към изследванията на Духовната наука, а именно, че Хертвиг със своите средства не би могъл да се доближи до Духовните науки; той казва, че естествената наука не може да се доближи до вечното в човешката природа. Това би било добре, би прояснило пътя, но между редовете има и нещо друго, широко разпространено е мнението, че само естествената наука стои на научна основа.

Може да се каже, че от една страна, естествената наука с цялата си сила сочи необходимостта от появата на Духовната наука, докато от друга страна я подкопава. Речта на Дю Боа-Реймон в Лайпциг: Познанието за природата не може да даде прозрение за душата, но науката спира там, където започва свръхестественото. Духовната наука все още трябва да се бори срещу подобни цели и стремежи днес. Това повдига въпроси за вечността на човешката душа, свободата на човешкото действие и безброй други.

Тези, които се обръщат към философията вместо към естествените науки, също ще намерят малко удовлетворение там. Човек намира само това, което може да се разглежда като сбор от абстрактни понятия; това не може да осигури никаква укрепване за душата. Всеки, който днес разгледа книга по психология, ще открие, че в нея е доминиран ментален образ на човека като физическо и духовно същество. Да се разделят човешките същества на тяло и душа е като химик, който има пред себе си вещество и е предубеден да вярва, че то може да се състои само от два компонента; той извършва анализа си и не стига до нищо. Всъщност човек може да се справи само ако раздели човешките същества на тяло, душа и дух. Какво всъщност означава това става ясно, когато разгледаме как работи в опита на физиологията и анатомията. Човешките същества изпитват глад, ситост и нужда да дишат като вътрешни преживявания.

Съществува ли такова нещо като промяна на духа, за разлика от промяна на метаболизма? Този парадоксален израз съответства на реалността. Не е достатъчно да се изучава гладът и т.н. и да се използва това, за да се установи естествена наука. По подобен начин не е достатъчно да се изучава душата и да се използва това, за да се установи Духовна наука. Това е връзката между обикновеното преживяване във физическото тяло и неговото издигане до наука. Какво е обърнато към духа от човешкия вътрешен опит? Това, което човешките същества обобщават в простата дума „аз“. Човек не може да стигне до физиолого-биологична наука, като се потапя в чувството на глад, точно както човек не може да стигне до Духовна наука, като се потапя в преживяването на чувството, мисленето и волята, нито чрез мистичния живот на душата – човек трябва да излезе от [празнината].

Тези, които знаят нещо за борбата за знание, знаят нещо за стотиците гранични въпроси на знанието. Те няма да се задоволят с това; те ще се борят с него, ще го преживеят, няма просто да го смятат за място за почивка, а ще искат да стигнат по-далеч. Човек открива, че именно в тези гранични точки може да отиде отвъд обичайния опит. Не само логическо мислене [празнина]. Казват, че наблюдението на себе си, докато рецитира, е невъзможно, че това кара човек да заеква. Тези, които се успокояват в процеса, са безнадеждни [празнина].

[Алфред Мийболд:] Следва дискусия за сънищния живот – верижното свързване на преживяванията, произтичащи от сънищата.

Тези, които могат да практикуват отречението като интелектуална добродетел на граничните точки и да прилагат още повече търпение и още повече труд, ще постигнат успех в Духовната наука. Тогава човек вече не нанизва случайни душевни преживявания, а открива определен процес. Едва тогава разговорът се връща към егото, което не може да бъде изследвано чрез философстване. Когато човек наблюдава егото духовно, може да си изгради правилна представа за него. Това е промяна на духа.

Грешката на обикновеното съзнание: всеки, който мисли за връзката между белите дробове и въздуха, знае, че въздухът идва отвън; същото се постига чрез по-висше наблюдение на човешкия Аз. Това е първото нещо, което човек разпознава за духовната същност на Аза. Човек открива себе си, вградено в духовен живот, в който то почива между раждането и смъртта. Човек открива духовно царство и над него второ, по-могъщо, защото съществата там могат да създадат връзка между физическия зародиш и духовното царство. Духовните царства са открити [празнина].

Егото се представя като същество в много, много взаимоотношения с духовни същества.

По този начин се осъществява духовно наблюдение. Човек трябва да се стреми към самонаблюдение, за да се доближи до духовния свят. Това води до разграничаване на вечното, духовното от душата.

Безсмъртното се обявява за такова, точно както червенината на розата се обявява. [Пропаст]

Образът на дървото, което е изровено от корените си, за да се види в неговата цялост – това прави естествената наука с живота – то трябва да изсъхне, както дървото трябва да изсъхне.

Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път

Уважаеми присъстващи! Днес и вдругиден вечер бих искал да разгледам важни въпроси, отнасящи се до човешкия душевен живот, от две различни гледни точки, така че двете лекции да се допълват взаимно в известен смисъл. Въпреки това ще се постарая да направя всяка от лекциите самостоятелно цяло, така че евентуално всяка да може да бъде разбрана сама по себе си.

Позволете ми да започна с нещо лично, което не е обичайната ми практика, както знаят онези от вас, които често слушат тези лекции, които изнасям по теми, свързани с Духовната наука, от много години.

В минали години, когато често минавах покрай бюста на Фридрих Теодор Вишер тук, в Щутгарт – който някога е играл значителна роля в интелектуалния живот на Щутгарт и е известен в литературните среди като „V-Вишер“ – винаги ми идваше на ум едно смислено изказване на Вишер, което той веднъж е направил, когато е обсъждал книга, която също се занимава с духовния живот. Изказване, което звучи странно, може да се каже почти парадоксално. Вишер говори за човешката душа, за единния човешки душевен живот, в най-разнообразните физически и духовни изрази на неговото същество. И той казва: „Единството на духовния живот със сигурност не може да се намира в тялото, въпреки че всъщност не може да се случи никъде другаде освен в тялото.“ Странно противоречие! Някой може да попита: Къде тогава Вишер всъщност замисля този единен човешки духовен живот? Той не може да бъде в тялото и въпреки това не може да се случи извън тялото. Защо това твърдение изглежда особено важно?

Много от вас в публиката знаят какъв остър ум и смел мислител е бил Вишер, как е решавал смело не само естетически, но и общи въпроси на миросгледа. Но именно поради тази причина подобно твърдение, до което е стигнал, може да изглежда особено характерно за такъв смел мислител, който иска да се задълбочи в смислените въпроси на човешката душа. Често ми се струва, че това твърдение на мислител, към което биха могли да се добавят подобни твърдения от други мислители, е характерно, защото ми се струва, че е точката, до която стига мислителят, когато има жизненоважна нужда да изследва мистериите на живота и въпреки това, както беше в случая с Вишер, не може да ги проникне, защото все още не е дошло времето за това, което тук в тези лекции се разбира като Духовна наука.

Вишер е изследвал, в известен смисъл, живота на душата, такъв какъвто му е бил достъпен, и стига – тъй като се доближава до един от най-важните въпроси, а именно въпроса за самата природа на душата – до пълно противоречие, противоречие, във връзка с което човек може да се запита: Трябва ли човек да остане с него, както например Вишер е останал с него?

За мен, дами и господа, този личен въпрос е особено сериозен, защото е толкова важен за мен. През 80-те години на 19-ти век, когато следях с дълбок интерес точно какво искаше да постигне Фридрих Теодор Вишер във философско отношение, написах трактат като много млад язовец, чиято цел беше да запиша това, което мога да кажа и днес: това беше самото начало на това, което бих искал да нарека духовно изследване. Това бяха първите мисли, които успях да запиша от тази посока, от това течение на изследване, за което искам да говоря. И изпратих ръкописа си - разбира се, по онова време човек не можеше да се надява, че такъв материал от млад язовец ще бъде отпечатан - изпратих ръкописа си на Вишер. Вишер, който вече беше възрастен по това време, отговори много любезно и, колкото и да е странно, се обърна точно към това, което бих искал да нарека нервния център на ранните си изследвания, така че вече вярвах, че ще мога да изпитам, за веднъж, как да спечеля човек, който е бил толкова тясно свързан с духовния живот на деветнадесети век, да прояви интерес към въпроса; точно както Вишер е имал най-широк интерес и най-голяма добронамереност към всичко, което се е представяло като нещо ново.

Фридрих Теодор Вишер почина скоро след това и тази единствена размяна на писма остана. Но особено когато искам да обсъдя основите на Духовната наука, трябва да си спомня за Вишер – особено след като това е толкова близо до дома – защото тези, които дойдоха след него и които вече не носеха по-дълбоката философия на втората половина на деветнадесети век в душите си, както Фридрих Теодор Вишер, бяха много по-малко способни да се идентифицират с това, което се има предвид тук под Духовна наука. И така, Духовната наука трябва да се бори и ще се бори за съществуването си. Защо това твърдение по-специално се използва днес, може да се види от следното: Духовното изследване, както се има предвид тук, означава духовния живот, духовната същност на човешкото същество, доколкото тя се изразява в душата, точно както естествената наука изследва физическата същност на човешкото същество, доколкото тази физическа същност е условието за душата. Само че естествената наука и Духовната наука трябва, така да се каже, да поемат по съвсем различни пътища в противоположни посоки. И все пак има нещо подобно в тези пътища на естествената наука и Духовната наука.

Преди да се обърнем към същинската Духовна наука, нека накратко разгледаме, във връзка с днешния въпрос, начина, по който естествоизпитателят подхожда към физическите условия на душевния живот от своя гледна точка. Той се стреми да изследва какво се случва в сетивата, когато върху тези сетива се създават външни сетивни впечатления. След това той се стреми да изследва как сетивните впечатления се предават през нервната система. Използвайки средствата, с които разполага днес, той се стреми да определи как сетивните впечатления се обработват допълнително от ментални образи, чувства и мислене, като по този начин може да се определи вътрешният физически механизъм, или по-скоро

организъм. След това той проследява как нервите се разклоняват и обединяват в мозъка, в нервната система, как се интегрират с мускулната система и т.н. И като проследява това физически, той се опитва да получи представа какви условия, физически условия, са налице за преживяването на душата. Той се стреми да получи ментален образ на това, което всъщност се случва в човешкия организъм, в който протича душевният живот.

Може да се каже, и аз често съм подчертавал това тук, че Духовната наука, както се има предвид тук, иска да признае напълно великите и значими резултати на съвременното естествознание. И може да се каже, че естеството е извървяло дълъг път в тази посока, постигнало е резултати, които наистина заслужават признание, че днес вече е възможно да се изследва по определен начин - не мога да навлизам в подробности тук - кои отделни части на мозъка са активни, когато се развиват езикови, слухови и зрителни образи, проникват в духовния живот и т.н.

Какво всъщност се опитва да постигне естественият учен тук? Той си казва: Докато преживяваме себе си като човешки същества, ние изпитваме сетивни впечатления, които преработваме в ментални образи, идеи и чувства, които задействат определени волеви импулси. За естествения учен наблюдението на всичко това такова, каквото е първоначално преживявано, е само отправна точка. Той преследва това първоначално само като се пита: Как е структуриран духовният живот и как мога аз, като свързвам един ментален образ с друг, като трансформирам сетивните впечатления в ментални образи, като позволявам на волята да извира от дълбините на душата, как мога да си представя, че вътрешната организация на човешкото същество, физическата организация на човешкото същество, също е замесена? С други думи, той приема душевния живот само като отправна точка и след това преследва тази чудна структура на човешката организация, която изглежда като чудо, особено когато се разглежда във връзка с човешкия душевен живот. Ако човек следва тези пътища, до какво всъщност стига? Човек стига до изследване и разбиране на смъртното в човека – както казах, в тази област е постигнат голям напредък – на това, което е преходно и смъртно в човешките същества, на това, което се предава на елементите на земния живот при смъртта. Чрез това изследване на преден план в човешкото познание и човешкото разбиране излизат смъртните условия на човешкия живот.

Възниква въпросът: Възможно ли е, както естественият учен, така да се каже, да разглежда душевния живот като отправна точка и след това да преминава от него към физическото, смъртното, преходното, така и духовният живот от другата страна да се разглежда като отправна точка и да се намери пътят към безсмъртното, към нетленното духовно, точно както естественият учен намира пътя към смъртното и преходното? Това е великата мистерия на съществуването, която е свързана не само с определени етапи на развитие, но и с най-дълбоките емоционални и духовни нужди и копнежи на човешките същества. Но тогава трябва да е възможно,

можем да кажем, че от самото начало трябва да е възможно, в известен смисъл, да се намери духът от другата страна, точно както е възможно да се намери тялото от тази страна.

Интересно е, че в размислите върху човешкия душевен живот, направени от различни мислители, особено през деветнадесети век, точно този въпрос, който повдигнах сега, изобщо не им е хрумвал; че те дори не са се опитали да приложат това, което е довело до блестящи резултати от едната страна, и към другата. И бих искал да подчертая, че това, което казвам сега, е важно, че въпросът, повдигането на загатката по начина, по който току-що обясних, изобщо не е възниквало, че мислителите не са се чувствали задължени да насочат своите мисли, идеи и ментални образи в тази посока. Ако се запитаме: Откъде идва това странно явление, че мислителите по принцип не са се възползвали от възможността да стигнат до нещо толкова просто?

Когато си задаваме този въпрос, най-добре можем да отговорим на него, основавайки се на фактите. Уважаемите слушатели, които са били тук за предишни лекции, знаят, че без по никакъв начин да твърдя, че съм съгласен с това, което Едуард фон Хартман е представил като своя философия, аз въпреки това смятам Хартман за много важен философ на деветнадесети век. Едуард фон Хартман се е стремил да изследва философски почти всички области на човешкия опит.

Интересно е да се отбележи как в опита си да напише очерк на психологията, той се е сблъскал с определени трудности в психологията още в началото, тоест трудности, които са съществували за него и, както той вярва, и за други. Той посочва трудности, които са много интересни, представени от самия фон Хартман, и затова бих искал да ви ги цитирам с негови думи. Затова ще цитирам думите на Хартман, но ще заменя чуждоезичните изрази с немски, защото искам да избегна използването на прекалено педантичен философски език. Хартман казва:

Психологията се стреми да определи какво присъства в душата. За да направи това, тя трябва преди всичко да го наблюдава. Наблюдението на собствените психически преживявания обаче е особен въпрос, тъй като то неизбежно нарушава и променя [това, към което е насочено в по-малка или по-голяма степен].

Хартман посочва колко е трудно да се рецитира запомнен материал и да се наблюдава себе си, докато се прави това, откъдето идва и тази трудност. От това Хартман заключава, че е невъзможно да се наблюдават собствените мисловни процеси, защото наблюдението им ги разрушава.

Силните чувства или дори емоции, като страх и гняв, правят невъзможно наблюдението на собствените психологически феномени. Наблюдението често изкривява резултата, като първо въвежда в дадената ситуация това, което очаква да открие. Изглежда почти невъзможно да се обективизират психологическите преживявания на настоящия момент по такъв начин, че те да станат обект на едновременно наблюдение; или преживяването не позволява едновременно наблюдение, или наблюдението фалшифицира и потиска преживяването.

Виждале ли, скъпи присъстващи, тук имаме индикация за трудност, която възниква за изследователя на душата. Той казва:

Ако искаме да наблюдаваме духовни преживявания, ние ги изкривяваме, като насочваме погледа си към тях; не можем да успеем да ги наблюдаваме.

Но именно когато човек наистина приеме тази трудност присърце, осъзнава казаното от мен по-рано, че такъв мислител дори не се замисля да зададе въпроса правилно и следователно не може да приведе въпроса за безсмъртието в съответствие с подходящите форми на познание.

Нека разгледаме въпроса ясно. Дали естественият учен, защото душевните преживявания, които също трябва да бъдат негова отправна точка, не могат да бъдат наблюдавани, позволява да бъде възпрепятстван да изследва физическите процеси по подходящ начин? Не. Той приема духовните преживявания като отправна точка, въпреки че те са също толкова трудни за наблюдение. След това преминава към физическото и изследва в тази област какви са преходните условия на душевния живот. Не може ли да бъде точно същото по отношение на изследването на духовните основи, както е с изследването на физическите основи на душевния живот? Дали духовното изследване на душата - фактът, че не можем наистина да се доближим до душевните явления чрез наблюдение - повече от изследването на физическото я смущава? Факт е, че е по-лесно, по-удобно да се премине от душевните преживявания като отправна точка към физическите процеси и физическите части и крайници.

По-трудно е да се намери пътят от духовната начална точка към духовния свят. Но този път може да се намери и човек може – макар че не може да бъде същият, може да се каже, където нещата винаги остават същите, защото физическата конституция остава за определено време, дори ако душевният живот е мимолетен; макар че не може да бъде толкова външен – преходът може да се осъществи, но трябва да се осъществи вътрешно. В известен смисъл наблюдението на душевните преживявания трябва да остане в духовния свят; пътят към духовния свят трябва да се намери. За да се направи това, е необходимо да не се говори за нещо, което се преживява външно, а за нещо, което може да се преживее само вътрешно. Тоест, както естественият учен представя сетивните процеси и изгражда мост към физическите явления, така и мост трябва да се изгради изцяло в рамките на духовния - духовния живот. Този мост може да се изгради само ако човек иска да се занимава с Духовната наука със същата сериозност и задълбоченост като естествената наука, само че като наука, основана на вътрешния живот.

Първото нещо, което трябва да се вземе предвид тук, е, че душевните сили, които се изразяват в мисли и ментални образи, не бива да се преследват от едната страна, като се изследва как нервните пътища се разклоняват и свързват, когато менталните образи се свързват помежду си, а че този живот от идеи и мисли трябва да се преследва от страната на силата на мисълта, тоест от другата страна. И тук,

оставайки в чистото вътрешно преживяване, човек често трябва да поема по пътища, които са точно противоположни на тези, по които поема обикновеното, ежедневно мислене, каквото ни е необходимо за практическия живот и външната наука.

Сега ще се опитам да опиша как първо трябва да се третира мисленето, ако човек иска да изгради мост към начина, по който мисленето се изразява в душата, към начина, по който силата на мисленето извира от духа, точно както физическите условия извират от тялото при мисленето. Пътят на мисленето трябва да бъде такъв, че човек първо да се запита, така да се каже: Да, по какъв начин мисленето изобщо е способно на развитие? Ако човек вземе предвид зависимостта на мисленето, зависимостта на мисловните образи от физическите основи, тогава никога няма да успее. Човек трябва да поеме по път, който прави преживяването в мисленето възможно най-независимо от физическата основа. Човек трябва да откъсне мисленето от неговата вграденост във физическите основи. Това може да се постигне.

И днес искам да посоча някои от пътищата в тази посока от фундаментална гледна точка. Можете да прочетете повече за това в трудовете „Как да постигнем познание за висшите светове“, в „Окултна наука“ и в подобни книги. Човек стига до това, когато чрез силна вътрешна самодисциплина, чрез самодисциплина, се налага да потопи мисленето си максимално във външните преживявания на света, в това, което преживява в света; ако човек не направи мисълта зависима от това, което е, ако я е схванал, тя потъва в безсъзнание и по-късно се извлича [несвършено] от паметта. Ако човек остави мислите да се развиват така, както възникват спонтанно от душевния живот, тогава той не постига нищо за духовното изследване. Но ако човек се стреми да проследи преживяванията на света възможно най-обективно и всеобхватно с мисленето си, както те се развиват независимо от нас, ако се опитва да внесе в мисленето си това, което може да преживее отвън, това, което може да забрави, и въпреки това то все още е там, както го е преживял; това, че е било забравено, се дължи на лоша организация. Човек трябва да се стреми да проникне в колкото се може повече неща на света.

Тогава човек стига до, бих казал, един вид - моля, не разбирайте погрешно израза, ще стане по-ясно - един вид гъвкавост на мисленето. Мисленето е изтръгнато от известна скованост, от онази скованост и негъвкавост, която произтича от факта, че повечето хора мислят по начина, предписан от външния свят или от менталните образи, заложили в езика. Ако се опитате да проникнете в света, да подредите най-разнообразните гледни точки за едно или друго преживяване - преживяванията могат да бъдат осветени и разбрани от много страни - ако си кажете това, можете да стигнете до точката, в която не само една мисъл, която често е само предубедена мисъл, възниква по всеки повод, но ако успеете, наистина можете да подходите към нещо от най-разнообразни гледни точки, точно както можете да снимате дърво от

различни страни, тогава мисленето става гъвкаво и свободно от сковаността и негъвкавостта на физическите условия. Стигате до осъзнаването, което е много важно, че мисленето трябва да работи с лекотата на въображението и все пак да не бъде фантастично. Важното е, че е гъвкаво, така че много неща да ви идват на ум, много идеи да ви хрумват, и въпреки това нищо от фантазията и ентусиазма не пречи на това отстояване на различни гледни точки. Това трябва да е свързано с нещо друго, със строг самоконтрол, иначе мисленето ви може да се отдалечи; лесно може да изпадне в ентусиазъм и фантазия.

Самоконтролът се състои в това да си казваш това, което някои хора не обичат да си казват – че в духовното изследване, за да постигнеш напредък, трябва да можеш да се оценяваш във висока степен, трябва да можеш да си кажеш: „Така е бил животът ми досега и въз основа на това можеш да прецениш това или онова“. Тъй като имаш тези предпоставки за нещо, можеш да се отдадеш на мислите, които ти идват. Ти си се подготвил за това, няма да се влюбиш в мислите си; няма да позволиш на всякакви мисли да се изстрелват в синьото. Самоконтролът, съчетан с гъвкавост на мисленето, е това, което има значение. Такъв процес обаче трябва да се води отново и отново с мисленето на човек. Тогава човек осъзнава чрез вътрешен опит, че постепенно става независим от физическите условия на мислене и придобива някакво познание за това какво всъщност се случва. Ако трябва да опиша какво всъщност се случва, нека го опиша чрез нещо негативно.

Процесът, който току-що описах, е противоположен на това, което се разбира под хипноза и внушение. Какво се случва по време на хипноза, по време на внушение? Контролът е намален. Човекът, върху когото трябва да се извърши хипноза, е принуден да изтрие собствените си ментални образи. В противен случай той би прогонил хипнотизатора, ако можеше да обмисли други гледни точки. Хипнозата е свързана с притъпяване на преценката. Пътят на духовното изследване е пътът, който не намалява преценката, не намалява критичните способности, а напротив, призовава за критика, като прави мисленето гъвкаво, така че с всеки ментален образ всички възражения за и против него и други подобни да са веднага очевидни. По този начин пътът на духовното изследване поема посоката, която лежи точно от противоположната страна на всичко илюзорно, всичко халюцинаторно, което е противоположно на всичко, което може да доведе до обесивни идеи.

Защото, насочвайки мисленето към преценка и критика, всички илюзии се разсейват много по-лесно, отколкото в обикновения живот. Всички илюзии се разсейват. Пътят е там, където всичко халюциногенно трябва да бъде изкоренено, ако би възникнало. Но то изобщо не може да възникне, ако пътът, който описах като духовно изследване, се следва правилно. Следователно, няма нищо по-сигурно, което да отведе хората отвъд всеки ентусиазъм, всяка сложна мистика, всяка илюзия, отколкото пътът на духовното изследване. Ако човек приема подобно нещо сериозно, тогава то постепенно се превръща във вътрешна потребност.

И тези от вас в публиката, които също са слушали подобни лекции от мен, тъй като те са били изнасяни от години в по-малки кръгове, ще знаят каква е моята нужда - простете ми тази лична забележка - когато се развива някоя тема, не само да казвам, че е така или иначе, но винаги да изтъквам цяло изобилие от възражения, цяло изобилие от други гледни точки, така че каквото и да се обсъжда в момента, винаги да се осветява от най-различни ъгли. И не само се изтъква това, което говори за дадена кауза, но винаги се прави опит да се открият нещата, които говорят против това, което всъщност се твърди, така че мисленето на човек да стане гъвкаво и човек да може да подходи към въпроса по правилния начин.

Следователно в моите лекции човек намира изобилие от опровержения на това, което твърдя, по простата причина, че искам да дам възможност на всеки наистина да съживи в душата си противоположните твърдения. Всички тези опровержения следователно могат да бъдат намерени достатъчно подробно в моите собствени писания. Тези, които са по-запознати с тези писания, знаят това. Това дори е довело до някои странни неща.

Разбираемо е, че се твърди най-странното противопоставяне на Духовната наука, с повече или по-малко добри или лоши намерения. Подобно противопоставяне, като това, за което ще говоря сега, всъщност е било малко преживяно. Това, което се излага от тази страна, е замислено като опровержение, но това опровержение е копирано от моите собствени книги. Така че това, което се представя на хората - то се представя от другата страна, потопено в отрова и жлъчка - са мои собствени думи. Никой не улеснява толкова противниците си, колкото тези, които приемат Духовната наука сериозно. За тях не става въпрос за заблуждаване на другите с твърдения, а за развиване на жив начин на мислене, който се освобождава от физическите условия, че духовното е в основата на умствените образи и мислене. И за духовния изследовател е по-малко важно да се направи това или онова твърдение, да се говори за или против това или онова, а по-скоро, както е важно, ако човек иска да стане физически способен за работа, това умение да живее в работата, да е по-малко важно да се научат необходимите движения по импровизиран начин, отколкото да се развие умение, което работи самостоятелно, [празнина] така е и когато мисленето се освобождава от физическото. Не е важно да се направи това или онова твърдение. [празнина]

Важно е също така да се открие в обикновеното мислене, което е свързано с физически условия, това, което не е свързано с тези физически условия, но може да се отдели, може да се разгърне, така да се каже, свободно от физически условия. Често се разгръща по този начин, може да се преживее само чрез вътрешен опит. Важно е това, което живее в освободеното мислене. Защото човек се научава да разпознава, че в това оживяло мислене живее това, което не е обвързано с физически условия, а е над раждането и смъртта. Защото човек се научава да познава живота на душата от съвсем различна страна, точно както естественият

учен се научава да познава живота на душата от своята страна. Сега човек се научава да възприема от другата страна това, което Едуард фон Хартман изброява като трудности. Защото каква е природата на тези трудности?

Е, виждате ли, Хартман казва например: „Придобил съм нещо като запомнен материал; но когато наблюдавам себе си, когато искам да рецитирам това, което съм придобил, се смущавам. Но нямам нужда да наблюдавам. Рецитирам материала, който съм запомнил, позволявайки на това, което постепенно е навлязло в моята физическа организация чрез учене, да се разгърне, така да се каже. Но докато рецитирам материала, който съм запомнил, в мен се случва и нещо духовно. Духовното действа, докато рецитирам материала; просто не мога да го наблюдавам в началото, ако остана в обикновеното си състояние на съзнание, така че го оставям незабелязано в началото; точно както обикновеният човек също оставя незабелязано, докато мисли и чувства, какво се случва вътре в нервите на мозъка му. Човек не наблюдава какво се случва с нервите, когато мисли или дори когато смисла. Човек просто го оставя незабелязано.“

Но когато човек е отделил мисленето от физическите условия по начина, който описах, остава само физическото, не едновременно, а след това - точно както човек може да си спомни ментален образ - за да си припомни какво се е случило по време на запаметяването. Човек вече не пропуска това, което трябва да пропусне, след като е подготвил мисленето си. Учиш се да съживяваш духовния живот в душата си по такъв начин, че да не е нужно да наблюдаваш едновременно, така че след това да можеш да погледнеш назад, като в спомен, към това, което се е случило в ума ти, докато си оставял материала, който трябва да се запомни, да си върви по течението. Обогащаваш душевния си опит с нещо съвсем ново, което винаги е в нас. Защото духовният изследовател не произвежда нищо ново, а обогатява съзнанието с нещо ново. Ти го правиш по-остро, по-ярко, по-способно за наблюдение. Силата на съзнанието, силата на мисленето, става по-остра. Едуард фон Хартман казва: Физическата болка става по-силна, когато я следваш с внимание. Истеричните хора демонстрират това при всяка възможност. Хората, които наистина съчувстват на болката си, естествено я усещат по-силно.

И така, защо усещаме физическата болка толкова интензивно? Защото сме зависими от физическия организъм, защото емоционалното преживяване – което прави физическата болка по-интензивна – е подтикнато от физическия организъм да фокусира вниманието ни върху болката. Но ако имаме това по-силно мислене, тогава се научаваме и да разсейваме вниманието си от болката. Тогава се научавате да не се смущавате от болката, като я наблюдавате, а да отклонявате вниманието си и след това можете да наблюдавате какво всъщност е там, като отдръпвате душата, така да се каже, от физическата болка. По този начин човек наистина се научава да познава духовния живот в душата в неговата сила и същност. И е особено важно да се издигне по този начин до различен вид учене и

познание. Всички душевни преживявания се виждат в различна светлина, така да се каже, когато човек е схванал и уловил вътрешната сила, която живее като духовно в душевното мислене.

В частност, душевните преживявания, като например запомнянето и забравянето, се виждат в нова светлина. Само помислете как всъщност се случват запомнянето и забравянето в обикновения живот, за обикновеното душевно съзнание. Човек запомня нещо. В запомнянето има много малко самоопределение; мислите възникват, когато физическата организация позволява, защото мислите идват в ума, но често не идват, точно обратното. Всеки, който се е явявал на изпит, ще знае това. Те не идват в ума, не искат да се появят, въпреки че сте ги запомнили. Те са там долу, биха могли да бъдат изведени наяве, но физическата реалност е толкова плътна, че не ги пуска нагоре. Спомнянето и забравянето, човек не го наблюдава, именно защото вярва, че тези трудности са налице, което подчертава Едуард фон Хартман.

Но като стане независим в духовния опит, човек в известен смисъл става свой собствен зрител. Човек може наистина да наблюдава какво всъщност се случва в него, когато си спомня и когато забравя. Спомнянето и забравянето иначе са просто трудно за наблюдение духовно преживяване. Но сега човек знае нещо друго. Така че, когато човек е способен да отдели духовното от душата, когато е намерил моста, забелязва, че всеки път, когато забрави нещо, нещо много особено се случва във вас; това винаги е така, защото жизнените сили, несъзнателните жизнени сили, както са и в растенията, се утвърждават по специален начин. Тъй като те работят от самите себе си, защото раздвижват живота, умствените образи се потапят в забравя. Забравянето се поражда от раздвижения органичен живот. Колкото повече човек се предава на тази жизненост, толкова повече тя трябва да се разпространява, толкова повече се случва забравянето. Спомнянето е обратният процес. Това е процесът, при който аз се потапям във физическата организация на мисъл, умствен образ, образ, сетивно възприятие. Всеки път, когато се потапям във физическата организация по такъв начин, че един ментален образ се превръща в спомен, жизнеността се потиска, жизнеността се намалява; има намаляване на размножаващите се жизнени сили. По този начин, при запомнянето и забравянето, човек забелязва как животът се издига и спада. Човек забелязва как духът работи отвътре; как духът, когато поглъща тялото, като го поглъща, внася менталните образи в паметта, за да могат да бъдат възстановени. Но когато жизнените сили се размножават, когато се извисяват над духа, тогава човек забравя. Това е нещо, до което човек може да се издигне.

Друг е контрастът между наследствеността и самоопределението, саморазвитието. Днес най-странните ментални образи преобладават по този въпрос за наследствеността и самоопределението. Разбира се, естествените науки са хвърлили много светлина върху идеята за наследствеността. Но тези, които

еманципират мисловните си сили от физическите условия, както описах, осъзнават, че тъй като сме потомци на нашите предци, ние носим техните характеристики и сили в себе си. Ние носим наследени сили и характеристики в себе си. Но това е само една посока на живота, само едно течение в хода на човешкия живот. Ако човек не е много склонен да види какво живее в духа, към което може да се изгради мост от душата, онези, които не са склонни да видят това, се оставят да бъдат заблудени, така да се каже, от ефекта на просто наследените сили и не виждат, че целият ни жизнен път всъщност е непрекъсната борба срещу наследените сили в самоопределението и саморазвитието. Целият ни живот е борба срещу наследените сили. Но фактът, че ние всъщност се борим срещу наследствените сили и че може да се направи разлика между това, което е в нас чрез наследство, и това, което трябва да се бори срещу наследството поради самоопределение, става ясен и жив едва когато сме еманципирали мисленето си по описания начин.

И има и трето нещо, което след това се случва, така да се каже, като следствие, което човек трябва постепенно да развие, ако преживее еманципирането на мисленето си по описания начин, при условията, които току-що изложих, а именно, че човек получава непосредствена представа за процесите, които са толкова значими в хода на човешкия живот, за менталните образи на раждането и смъртта. Как например ни се струва смъртта? Човек наистина се издига от простите ментални образи, които споменах, до смъртта, до този въпрос за смъртта, който се връзва толкова дълбоко в човешкия живот. Ако човек се научи да разбира паметта по начина, който посочих, той се научава да разбира, че човешките същества имат способността за памет само защото могат непрекъснато да се намесват във физичността си от духа си, могат да изтеглят жизнените сили оттам; тогава става въпрос само за издигане, за да изпитаме това увеличение на силата на паметта във вътрешното духовно преживяване, което наричаме смърт. Защото действието на паметта е - ако позволите израза - атомистично умиране. Когато предавам някакъв ментален образ от паметта си, все едно правя нещо с физическата организация, все едно запалвам пламък; Винаги се отнема малко от веществото на свещта. В човешкото тяло то се замества, но по този начин паметта се потиска. Тоест, духът се прави господар на физическото. Същото, в малък мащаб, се случва и при смъртта, където духът се освобождава от цялата физичност, където духът изгонва физическото от себе си. Колкото далеч са тези две точки, паметта и смъртта, има права линия на преживяване, права линия на преживяване от едната до другата. От това можете да видите също, скъпа публика, че това, към което се стреми духовното изследване, наистина не е фантазия, а че се прави съвсем методично, съвсем сериозно и с достойнство, точно както се прави всяка естествена наука. Единствената разлика е, че естествената наука приема физическото за своя отправна точка, докато духовната наука приема духовното. В своя жив вътрешен

опит духовните учени се издигат от физическото към духовното, живеейки не само в душата, но и в духа.

И забравянето — забравянето води директно до разбирането как жизнените сили вземат връх над съзнанието, как духът в известен смисъл е претоварен. В забравянето имаме израз на атомистичното; това, което се случва с живота на духа, когато този живот на духа, излизайки от духовния свят, завладява това, което ни е дадено чрез наследство от нашите родители и предци. И това, което ни е дадено чрез наследство, чрез неговата чисто органична жизнена дейност, заглушава духовното, ако духовното не излезе веднага. Точно както при забравянето в малък мащаб то не излиза, защото жизнената сила се размножава, така и жизнената сила се размножава в целия организъм [празнина] и е завладяна от физическото и затова между раждането и смъртта в човешкия жизнен път има непрекъснато забравяне на духа в голям мащаб. Колко подобен е начинът, по който се отнасяме към раждането си, е подобен на забравянето. Смъртта е в известен смисъл винаги пред душата ни чрез външен опит. Външно тя е доста подобна на паметта. Самият свят постоянно ни напомня за нея. Дори моментът на нашето раждане, да не говорим за всичко, което е предшествало раждането или зачеването като живот на душата в духовния свят, е предадено на забора. Начинът, по който човешките същества навлизат в живота, е наистина нещо, до което води атомистичният възглед за забравата, дори ако точките са много далеч една от друга.

Тогава, скъпи приятели, когато човек обмисля такива неща, той започва да разглежда раждането и смъртта, или зачеването и смъртта, като събития, преживявания за душата, които са определени от духовния свят.

Това е свързано с нещо, което бих искал да подчертая, макар и рисковано. От една страна, казах, че Духовната наука, когато се разглежда сериозно от реалния, истински, истински смисъл на науката, трябва да бъде поставена редом с естествената наука в своето отношение и в сериозността на изследването си днес. Но по един друг начин тя не само трябва да мисли за други неща, но дори трябва да мисли по съвсем различен начин. Видяхме, че мисленето, което трябва да бъде активно в духовното изследване, първо трябва да се развие. Духовното изследване трябва да мисли по различен начин, казах аз. И тогава човек стига до заключението, че духовното изследване трябва да разбере нещо, което може би е трудно за разбиране от човечеството - както някога е било за онези, които винаги са казвали, въз основа на външното си сетивно възприятие: Земята стои неподвижно, слънцето и звездите се движат около земята - точно както за тези хора е станало трудно да приемат коперниковия мироглед, който ги е принудил да оставят слънцето да стои неподвижно и да оставят земята да се движи заедно със звездите. За някои хора, или поне за някои авторитети, които са се занимавали с подобни въпроси, е било нужно чак до [1822] година, преди да стане допустимо да се счита този мироглед за правилен, въпреки че са минали векове, откакто Коперник е представил този

мироглед. Разбира се, някои хора са вярвали, че това би накърнило религиозните чувства.

Така че днес хората ще се замислят отново: това ще попречи на религиозното задълбочаване, ако подобен принцип се приложи по отношение на човешкия жизнен път във връзка с духовния опит. Според външния вид на живота изглежда сякаш нашият жизнен път протича между раждането или зачеването и смъртта, а душата и духът вървят успоредно с него. Така си го представяме, дори и да не винаги го осъзнаваме, за онези, които не са преминали през вътрешното обучение, което описах.

Човек си мисли нещо подобно: Раждаме се. Постепенно ставаме духовно осъзнати и духовният аспект върви редом с физическия. Достигахме седем, четиринадесет, тридесет, шестдесет години и той продължава редом с физическия. Този ментален образ е също толкова очевиден, колкото е бил очевиден менталният образ, че слънцето се върти около земята. Защото развитото мислене, описано днес, се учи, така да се каже, на коперниканизъм за душевно-духовното. Спомняме си до определен момент от живота си. Отвъд този момент човек не си спомня в обикновеното съзнание, а само в описаното днес съзнание това е възможно. Какво ни очаква?

Това, което се крие пред нас, е, че когато наистина разгледаме душевния живот във връзката му с духа, това, което наричаме наш Аз, нашата най-съкровена същност, не участва в хода на живота по тривиалния начин, който обикновено се представя. По-скоро това душевно-духовно същество, нашият действителен Аз, остава в точката от живота ни, за която можем да си спомним в по-късен живот, а душата, свързана с физическото, продължава до смъртта и изпраща своите лъчи обратно. [Пролука] През целия ни живот нашата душевно-духовна същност винаги остава в духовния свят и почива там, докато душевният живот, свързан с физическото тяло, протича своя път в живота и само изпраща своите лъчи, както почиващото слънце изпраща лъчите си към движещата се земя. Тук е обратното. Движещият се жизнен път изпраща обратно към душата, почиваща в духовния свят, това, което душата преживява с помощта на физическото. Жизненият път, в известен смисъл, в движението си спрямо почиващия Аз, към почиващата душевно-духовна душа, става ясен за мисленето, което току-що описах.

Сега човек може да си създаде ментален образ на може би дори по-голяма съпротива срещу тази истина, отколкото се е противопоставяла на коперниканизма по онова време. Но истината надделява. Точно както слънцето е било правилно разбрано чрез коперниканизма, така и духовната душа, ядрото на нашето същество, нашият Аз, ще бъде разпозната като почиваща в духовния свят. И това, което преминава като ход на живота, ще бъде разпознато като това, което изпраща обратно своите лъчи, точно както външният свят изпраща лъчи към сетивата ни,

когато се изправим пред него. Душата, почиваща в духа, получава своите преживявания.

А сега може би ще обясня останалото, като се позова на познати ментални образи. Защото можете да видите, че чрез разглеждането на тези теми човек стига до изцяло нови понятия и идеи, понятия и идеи, които водят до безсмъртната част на душата, до това, което наистина живее в духовния свят отвъд раждането и смъртта. Духовната наука не отговаря на въпроса за безсмъртието на душата, като спекулира дали безсмъртието съществува или не, а като търси начини, по които човешките същества, чиято вечна природа остава в духовния свят, са безсмъртни в духовния свят и преминават през раждане и смърт, точно както преминаваме през външния свят. Точно както естественият учен се приближава до физическата организация, тоест до нещо, което вече не показва самата точка на произход на душата, духовният изследовател отива към друго съзнание, към съзнание, което в последната си книга – следвайки думите на Гюте – нарекох „съзерцателна сила на преценката“, „съзерцателно съзнание“.

И можем да илюстрираме това съзерцателно съзнание, като кажем, че обикновеното съзнание ни води към обикновени ежедневни преживявания, към обикновена наука. Това съзнание е противопоставено на друго съзнание, което може да ни интересува от гледна точка на Духовната наука, просто защото искаме да направим сравнение, но от което не можем да научим нищо: съзнанието на съня. Какво преживяваме в сънищата? Образите преминават през умовете ни, ние живеем в тези образи и докато преживяваме образите, ги смятаме за реалност. Едва когато се събудим от съня, ние вече не ги смятаме за реалност, защото ги съпоставяме с външния живот, където сме свързани с волята си с това, което ни свързва във външния свят. Сънуващ би бил някой, който иска да обясни съня от себе си.

Така е и със сънищата: човек сънува, че чува някой да вика „О!“, след това зовът се превръща в „Йоу!“, после в „Пожар!“. Събужда се, пожарната минава отвън, това е било неговото преживяване. Но докато преживява този зов, може да се разгърне цяла драма на съня. Външният зов е достигнал до ухото му и вътрешно се разиграва цяло богатство от образи. Разбираме защо е така само когато можем да проследим външните събития, които са доста различни от тези сънови образи, с нашето будно съзнание. Можем да обясним какво се случва в сънищата само от гледна точка на будното съзнание. Разбира се, глупаво суеверие е да се опитваме да обясним будното съзнание чрез сънищни преживявания. Можете да намерите повече подробности за това в последната ми книга.

Точно както човек се пробужда от образа на съня в действителната реалност, в която се намира с цялото си физическо същество, точно както се пробужда в обикновено будно съзнание, така и той се пробужда чрез вътрешните процеси, които описах, от будно съзнание към виждащо съзнание. Естественото изследване

на душата е завръщане към несъзнаваното физическо; духовното изследване е изкачване от съзнанието, което имаме всеки ден, към съзерцателно съзнание. Няма нищо суеверно, както би искала злобата, нищо внушение или хипноза в това, към което се стреми духовното изследване, а по-скоро водене на човешкото същество нагоре към пробуждане, към пробудено съзнание.

Но сега, ако продължим сравнението с преживяването на образи от сънища, които дължат съществуването си на външни и вътрешни стимули, но са доста различни от това, което всъщност ги стимулира, сега можем да разгледаме нещо в нашия обикновен опит, което ни се явява в обикновения опит като сплетение от съвпадения, които ни се приближават, които можем да схванем само с нашите емоции, със нашите симпатии и антипатии, под които страдаме или се радваме. Точно както сънят ни извиква своите образи, точно както тези образи се подреждат, когато обясняваме съня от нашето будно съзнание, така и ние виждаме съдбата с нейните образи, нейните цветни образувания, от нашето обикновено съзнание. Когато се събудим във виждащото съзнание, ще преживеем съдбата по същия начин, както се събуждаме от сън и се изправяме пред това, което е причинило съня. В обикновеното съзнание ние преживяваме човешката съдба по същия начин, както преживяваме сън, който не можем да интерпретираме в самия сън.

В по-висша степен обаче, наблюдаващото съзнание е подобно на случилото се с един от приятелите на Гюте, Кнебел, когато се е опитал да огледа привидния хаос на съвпаденията на съдбата. Кнебел казва: „Това е само като проблясък на светлина, проблясващ в обикновеното съзнание. Събуден в съзерцателно съзнание, обичайният ход на съдбата се превръща в нещо съвсем различно за човешкото същество, точно както сънят става нещо съвсем различно за сънуващия, когато се събуди и изследва причините за съня с будното си съзнание.“

И нека ви предложи до какъв възглед за съдбата се стига по този начин и каква е връзката между съдбата и човешкия жизнен път.

Ако, като духовни изследователи, ние наистина преживеем това, което описах, и сме довели това преживяване до определена точка, тогава това, което преживяваме вътрешно, това изграждане на мостове към духа, ще доведе до едно много специално вътрешно преживяване. Ако продължим по пътя на изграждането на мостове от душата към духа, в нашето душевно преживяване възниква нещо, което първоначално може да бъде уникално вътрешно преживяване. Защото знанието, което човек придобива по този начин, се превръща в нечия съдба. Човек го разглежда като нещо специално, което удря нашата съдба и което самите ние сега сме предизвикали, развивайки знанията си. Човек разглежда това, което се случва с него, като специален удар на съдбата; това, което се случва с нас, доколкото си казваме - и това казване на себе си е с огромна трагедия във вътрешния ни живот, събитие с неописуемо значение - ние накрая си казваме: Като преживяваме това в осъзнаването как сте се пробудили в виждащо съзнание, това означава нещо за вас,

което е по-важно от всички други съдбовни събития, които сте виждали да се разиграват в живота ви, независимо колко трудни или значими са били те.

Човек достига до този момент именно когато преживява всички тези преживявания във вътрешно изцеление. Осъзнаването се превръща в такава съдба, че си казва, че наистина не е нужно да се обезчувствава към други удари на съдбата и събития, но вътрешната трансформация, която е претърпял при пробуждането до съзерцателно съзнание, има по-силно въздействие върху живота, отколкото дори най-разрушителните други преживявания. Тогава човек преживява съдбата, съдбата в непосредственото съзнание. Когато човек изпита пълната сериозност на вътрешните си преживявания, той е достигнал точката, в която съзнанието му се е пробудило и за отговорите на други въпроси на съдбата. Защото тогава той може веднага да види въпросите на съдбата. Вие сте създали нещо, което, както описох, има влияние върху съдбата. И това сега ви води по-нататък; това е импулсът, който ви води по-нататък към прозрението в вашето съзерцателно съзнание за това как безсмъртният дух в човешките същества, който преминава през раждане и смърт, има такъв ефект, че съдбата се формира от духовния свят от индивидуалността, която е засенчена само от физическите и душевните аспекти.

След като човек се е приближил до въпросите за съдбата в точка, каквато описох, след като е разпознал съдбата като това, което сам е причинил, тогава неговият поглед върху съдбата се разширява отвъд раждането и смъртта. Това, което иначе се случва в събитията на съдбата, става като сън, осветен от духовния свят. Ако човек гледа на случващото се в хода на човешкия живот по обичайния начин, той го разглежда по такъв начин, че във връзка с това, което човешкото същество е вътрешно, какво може да преживее вътрешно, какви способности и импулси може да развие, което е свързано с неговата съдба, защото тези, които имат една способност, са водени към една съдба, други към друга съдба, която се разглежда като резултат от това, което човек наследява.

Разбира се, хората могат да дойдат и да кажат: Какви прекрасни резултати е донесла науката! Не ги подценявам! Тези резултати не се подценяват от Духовната наука; напротив, те са осветени от друга гледна точка. Физическото тук е само проявление на духовното. А духът не е в облачна кукувича земя, а навсякъде около нас. Ние сме вечно свързани с духовно-душевната сфера в духовния свят. Но не само това, което се случва между раждането и смъртта, е свързано с духа. За да се покаже как се наследява това, което се случва между раждането и смъртта, много често се споменава следното. Казва се – и в тази връзка са проведени някои много интересни изследвания – че когато погледнете човек, можете да наблюдавате и неговите способности в баща му и майка му или баба му и дядо му и т.н.

За Гьоте е написана много красива книга, в която авторът се е опитал да обясни способностите му чрез наследствеността. Резултатите са прекрасни. Изводът, който се прави от това, обаче е, че великият гений носи в себе си способностите на своите

предци. Това е странна фактическа логика, защото фактът, че характеристиките на гения отразяват тези на неговите предци, не е по-изненадващ от факта, че се намокряш, когато паднеш във вода. Знаем това от опит. Но фактът, че геният се наследява, може да се демонстрира само при потомците и това вероятно ще бъде оставено настрана, защото опитът ще ни предостави съвсем различни резултати. Следователно опитът не говори точно в полза на наследяването на интелектуални характеристики, но Духовната наука, със своето съзерцателно съзнание, вижда нещата по различен начин. Не само когато влизаме в съществуване, нашето физическо тяло е свързано с духа във всеки един момент, но и това, което води до нашето зачеване, това, което преминава през нашите родови линии, вече е свързано и с духовния свят. Нашето ego е в духовния свят, когато нашият дядо и прадядо живеят в него; И точно както физическото тяло взаимодейства с физическите тела на нашите предци между раждането и смъртта, така и нашата духовна душа взаимодейства много преди това в тези физически процеси, в това, което се случва, когато нашите предци се съберат. Именно там тя работи. И точно както душата извиква това, което ще мисля утре, защото е свързана с днешните процеси, ние не само наследяваме характеристиките на нашите предци, но и нашите предци придобиват характеристики чрез нас. Да го гледаме така, сякаш се събуждаме от сън и гледаме външния свят, да гледаме света, от който носим вътрешната си съдба, като позволяваме на силите си да се влеят в нашето наследство, да гледаме тази вътрешна съдба, ние постигаме това, като еманципираме мисленето си. И след като сме постигнали другото нещо, че сме преживели самото знание като съдба, тогава ни става ясно, че това, което живее във вътрешната ни съдба, е това, което сме определили от духовния свят преди раждането в предразположението на нашите предци. Ето как това, което идва при нас като външни събития, се определя от факта, че развиваме сили на привличане към тях по най-естествения начин в света, от предишните ни земни животи. Ние се учим да гледаме на предишните си земни животи, като постигаме ясновидско съзнание, и осъзнаваме вътрешната си съдба като следствие от предишния ни земен живот. По този начин, това, което човек изгражда като основа в духовния свят между смъртта и новото раждане, се добавя към това, което се развива от наследствеността. Ние не искаме да премахнем наследствеността от света, а искаме да я осветим със светлината на духа от духовния свят. По този начин, когато сме способни да разширим ego-индивидуалността си отвъд раждането и смъртта във времената на повтарящите се земни животи, във времената между смъртта и новото раждане, ние разпознаваме, точно както разпознаваме външния физически свят като причина за съня, когато се събуждаме от него, тогава разпознаваме духовния свят като това, което сега се намесва в хода на причинно-следствената връзка и което, точно както външният свят обяснява съня от хаоса, обяснява нашата съдба и внася ред в нея. Ние не само приемаме съдбата

си със страдание и радост, но се учим да я разбираме, така че да знаем: в индивидуалността, която се простира отвъд личния опит, се крият определящите фактори за нашата съдба, която тече към нас от духовния свят.

Така виждаме как пробуждането към съзерцателно съзнание води мисленето отвъд себе си, но също така води чувството и волята отвъд себе си към съзерцателно съзнание. Съдбата на обикновения живот ни се представя като сън, сънуван от по-висша реалност, която му придава смисъл и значение. Следователно разбираме, че именно дълбоко сондиращият мислител, който стига до границите на това, което може да се постигне, като остане в рамките на обикновената реалност, среща противоречия в тези мисли, които възникват по отношение на обикновената реалност. Именно смелостта на такъв мислител като Фридрих Теодор Вишер го кара да каже: Единството на душата не е в тялото, но не може да бъде никъде другаде, освен в тялото.

Виждате ли, обикновеното мислене води до противоречие. Това противоречие се разрешава само в съзерцателно съзнание. Ако човек може да осъзнае, че в обикновения живот [празнината] духовното не се крие вътре, а човек трябва [да я преодолее]. В този парадокс се крие нуждата на Вишер да се вгледа в нещо, което обикновеното съзнание никога не може да разреши. Това е също, и сега за духовната сфера, преход от предкоперниканска към коперниканска гледна точка. Най-добрите хора на деветнадесети век са почувствали необходимостта и с позоваване на един от най-добрите хора на деветнадесети век, нека завърша днешното си представяне, което обаче ще бъде осветено от друг ъгъл вдругиден в лекция на тема „Човешката душа и човешкото тяло в природата и духовното познание“.

Нека завърша днешното си размишление с позоваване на един велик, симпатичен мислител. Имам предвид Густав Теодор Фехнер. Той беше един от онези мислители на деветнадесети век, които наистина успяха да проумеят как великите, блестящи постижения в естествените науки, особено когато се разглеждат в пълния им обхват, не са подходящи за разрешаване на най-дълбоките мистерии на душата, а по-скоро за тяхното разгадаване. Именно в това се състои мистерията на значимата естествена наука на нашето време: че тя не решава мистериите на душата вместо нас, че не ни води до разрешаването на мистериите на безсмъртието на душата и загадката на съдбата, както беше показано днес, като посочихме пътищата на Духовната наука, а че може да ни обучи да мислим, че може да ни стимулира да задаваме въпроси по подходящ начин. Но ако тя искаше да се заеме да отговори на тези въпроси, тогава би се случило това, което се случи с мислител, толкова разумен като Густав Теодор Фехнер. Той можеше да види, че трябва да дойде нещо, което води до духовно познание. Самият той не можеше да проникне до виждащото съзнание; времето все още не беше узряло, когато беше жив. Но начинът, по който естествената наука се доближава до духа, му се е сторил такъв, че той е описал тази

позиция като нощен възглед, нощен възглед на миросгледа, и че копнее за това, което прониква в този нощен възглед като виждащо съзнание, точно както пробуждането на деня прониква в съня, точно както възгледът на деня стои в контраст с възгледа на нощта. Така се е случило, че Фехнер, макар че е стоял само на портата на антропософски ориентираната Духовна Наука и не е могъл да премине през портата, въпреки това е казал красиви думи за преминаването на човешкия духовен живот в бъдещето, което трябва да води от възгледа на нощта към възгледа на деня, който иска да води в духа със същата сигурност, с която естествената наука прониква от душата във физическия живот. Фехнер казва тези красиви думи:

Наистина, аз вярвам [че, както нощта следва деня, така и нощният възглед за света един ден ще бъде последван от дневен възглед, който, вместо да противоречи на естествения възглед за нещата, по-скоро ще го подкрепи и ще намери в него основата за ново развитие. Защото, когато илюзията, която превръща деня в нощ, изчезне, тогава естествено всичко, свързано с нея, което е погрешно, а има много, ще трябва да изчезне и светът ще се появи в нов контекст, в нова светлина, под нови] положителни гледни точки.

Това, за което копнее Густав Теодор Фехнер с дълбокия си ум, скъпи приятели, Духовната наука би искала да започне. С все още примитивните средства за изследване, както беше посочено днес, тя би искала да започне тази визия за деня, която Фехнер е осъществил. Защото това, което Фехнер е изразил като свое убеждение, трябва да е вярно в хода на човешкия духовен живот и всеки духовен изследовател може да изрази това във връзка с проникването в духовния свят. И Духовната наука, която иска да осъществи това, което е изразено с тези думи на копнеж:

Сега яснотата е последното нещо по тези въпроси [но яснотата също ще бъде последното нещо].

Духовната наука би искала да започне пътя към тази яснота, която може да дойде само от светлината на духа, път, който може да води все по-напред и в крайна сметка до цел, която може да даде задоволителни отговори на най-дълбоките човешки мистерии - или поне да доведе част от пътя дотам.

Човешката душа и тяло в естественото и духовното познание

Дами и господа! Ако днешните ми забележки може да се сторят твърде неясни на някои от моите уважаеми слушатели, бих ви помолил да имате предвид, че бих искал да дам по-скоро картина на резултатите, отнасящи се до природата на човешката душа и човешкото тяло, резултати, които, мога да кажа, представляват един вид предварително заключение на изследователски проект в областта на духовната наука, с който се занимавам усилено от 36 години. Преди тридесет и шест години положих първия градивен елемент, така да се каже. И днес бих искал да си поставя задачата да представя картина на резултатите.

Пътят и средствата за постигане на тези резултати могат да бъдат намерени в различните ми трудове, особено в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове“, в моя „Очерк на езотеричната наука“ и в други книги. В тези книги ще намерите по същество части от тези резултати, всички от които са защитими, всички от които са в известен смисъл подходящи за предоставяне на доказателства и доказателство за това, за което бих искал да говоря днес в обобщен преглед.

Подчертах продължителността на времето, което отнеха тези изследвания в Духовната наука, които стигнаха до предварителен край тази зима, защото бих искал да отбележа, че изследванията в Духовната наука наистина не са нещо, основано на случайни идеи, които идват на ум, нещо, което се постига чрез повърхностни изследвания и небрежни заключения. По-специално бих искал да подчертая също, че винаги съм се стремял да търся връзката между това, което ще представя днес, и постигнатото чрез изследвания в Духовната наука, връзката между това и възхитителните, великолепни резултати на естествената наука.

И ако ми позволите тази лична забележка, дами и господа, мога да кажа, че през десетилетията наистина съм правил всичко възможно, за да направя връзки между знанията на Духовната наука и постиженията на естествените науки, както те са се развили до днес. И именно когато човек е способен да се задълбочи в най-разнообразните клонове на научните изследвания, може да види колко добре обосновани са изследванията на Духовната наука в това отношение, дори ако резултатите все още изглеждат толкова смели, може би дори парадоксални, за днешния ден, колкото малкото, което имам да представя днес.

Въпреки това, предвид многото противници, които все още съществуват днес срещу постиженията на Духовната наука, както ги имам предвид тук, като се има предвид многото противници, човек винаги може да се запита: Как е възможно именно от естествените науки това добре обосновано научно познание за света често да се представя като нещо фантастично, като нещо, противоречащо на цялата наука? И тъй като такова наблюдение може да се направи, бих искал днес да започна от една област на съвременното научно мислене, която е релевантна за днешната тема и в

която ще мога да покажа как, от една страна, научното изследване води директно до формата на световното познание, която е представена тук; и как, от друга страна, този научен начин на мислене, може да се каже, с всички възможни средства, възпрепятства пътищата към това духовно изследване. В това отношение бих искал да започна от една конкретна точка.

Може да се каже, че сред различните области на съвременните научни изследвания, тази, която вече споменах във въведението си, която се занимава с изследването на връзката между човешкия физически живот и човешкия духовен живот, не е пренебрегната. Красиви, великолепно резултати вече са постигнати в тази област от научни мислители. Но именно от най-блестящите, най-прекрасните и най-искрените продукти на естествената наука в тази област може да се разпознае какво всъщност липсва в изследователския път, който започва от такива отправни точки днес.

Нека взема за отправна точка едно изключително произведение. И ако понякога изглеждам твърде абстрактно или твърде научно в представянето си на настоящата картина, се извинявам; лекцията ще покаже, че не го мисля в лош смисъл. Бих искал да започна с книгата, в която Теодор Циен се опита да получи ментални образи за връзката между духовното и физическото у хората от своята научна гледна точка. Сега, дами и господа, когато говорим за душата у човешките същества, трябва да говорим за троен душевен живот. Тази тройна природа на душевния живот се проявява просто като се погледне този душевен живот на човешките същества с разумно отворено душевно око на себепознанието. Всички душевни феномени могат да бъдат разделени на три области на възприятие – което продължава в мисленето и умствените образи – тоест, възприятие с мислене и умствени образи, чувство и воля. Всяко душевно явление, каквато и вътрешна душевна дейност да се случи, може да бъде класифицирано в една от тези три категории на човешкия душевен живот. В своята „Физиологична психология“ Теодор Циен се опитва да опише връзката между този душевен живот и човешкия физически живот по начин, който е характерен за съвременните научни изследвания и съответства на широко разпространен, може би дори доминиращ начин на мислене. Следователно, методът на изследване на Теодор Циен разкрива точно най-важните характеристики, до които би стигнал някой, който иска да си формира умствени образи за тези неща от днешна научна гледна точка.

Разбира се, сега Цихен изследва това, което първоначално изглежда принадлежи на живота на душата за естествения учен, това, което принадлежи на този живот на душата според многобройни изследвания, които могат да бъдат установени - не мога да навлизам във всички подробности сега - но които могат да бъдат установени. Цихен изследва връзката на душевния живот със сетивните органи, с продължението на сетивните органи в тялото, с нервната система и първо пита: Как душата живее в сетивните органи? Как тя продължава в човешката нервна система? Какво всъщност се случва вътре в човешкото тяло, когато душата работи в

човешките същества? Сега, важното и забележително е, че Цихен стига до доста едностранчиво заключение, заключение, което му показва, че сетивният живот е свързан с неговото продължение, с менталния образ или мислещия живот, с нервната система, с чудната структура на човешкия мозък и с всичко, което може да бъде описано като нервна система.

В тази област научните изследвания наистина вече са постигнали големи неща и постигнатото обещава още по-впечатляващи резултати в много близко бъдеще. Но целият път, който се извървява тук, е едностранчив. И по-специално методът на изследване на Теодор Циен показва, че този път е едностранчив. За Теодор Циен начинът, по който той трябва да мисли за темата според своя метод на изследване, го води до установяване на връзка само между сетивното възприятие, сетивните впечатления, мисленето или мисловния образ и нервния живот. Духовният живот на човешките същества обаче се състои не само от живота на въображението, но и от живота на чувствата и волята. И тук за Циен става очевидно, че наистина може да намери нещо много красиво, което върви успоредно на сетивните впечатления, връзките между мислите в човешката нервна система. Това работи много добре за живота на въображението, но в момента, в който този изследовател иска да премине към живота на чувствата, животът на чувствата му се изплъзва; той вече го няма. И така ние преживяваме изключително важния факт, че наистина можем да се придържаме към дебати като тези на Теодор Цихенс по един много интересен начин, в който наистина се показва какво е възможно днес и какво ще продължи да бъде възможно; че за всичко, което се случва в живота на въображението, как един ментален образ се свързва с друг и така нататък, както и за всичко, могат да се демонстрират разклонения, разклонения, процеси в човешката нервна система и в сетивната система.

Но какво да кажем за живота на чувствата? Самият Циен повдига този въпрос: Ами живота на чувствата? Да, той стига дотам, че наистина оставя този живот на чувствата да се изплъзне, като не вижда този живот на чувствата като нещо независимо, като нещо, което би съответствало на това как всъщност имаме емоционалния си живот в душата си. Ние наистина го имаме толкова независим в себе си, колкото и живота на въображението. И животът на въображението наистина не играе по-независима роля от емоционалния живот. Но Теодор Циен стига до - може да се каже така, защото наистина е така - до това да отрече чувствата напълно; да отрече чувствата като такива, като независими духовни преживявания. Защото той не намира нищо в човешкото тяло, което да съответства на чувствата по същия начин, както разклоненията и връзките на нервите съответстват на живота на въображението, на живота на мисълта. Той не намира нищо. И затова казва: Чувствата изобщо не са независими, те са само определен акцент на мисловните образи. И той не говори за чувства, а за „емоционални тонове“ на мисловните

образи. Така че имаме само мисловни образи; единият е меланхоличен, другият весел и така нататък.

И тъй като човек не може да намери нищо в тялото за това, което болката и радостта стимулират в душата, той не може да намери нищо в тялото, поради тази причина той го заличава напълно и казва: Мисловните образи имат своя акцент и това е емоционалният тон на менталния образ. Това само показва характерното за този подход към изследването, че днешният научен начин на мислене, когато пита за връзката между душата и тялото, се фокусира единствено върху търсенето на връзките между душата и нервната система; това се счита за догма. Когато се говори за душата, от една страна, това съответства на нервната система. Но в нервната система Цихен не намира нищо, което би могло да показва чувства в тази система, така че чувствата му се разсейват.

И неговата воля, неговото волеизявление, се разсейва още повече. Той не намира нищо за това в нервната система. Следователно, той напълно отрича волята като психическо явление. Казва си: Искам да отида. Първо, имам менталния образ: Искам да отида. Това е ментален образ, който има своя пълен еквивалент в нервната система. След това нямам нищо повече от наблюдение, че всъщност отивам след това. Това е вторият ментален образ. Но волята не е по средата, волята отпада напълно.

Така че, животът на завещанието също е напълно отричан.

Този литературен феномен, „Физиологична психология“ от Теодор Циен, е значим, защото е толкова честен и искрен, защото този изследовател не се основава само на това, което може да установи научно. И тъй като не открива нищо за чувството и волята, той казва: Да се счита чувството и волята за независими е чиста фантазия. Чувството е само акцент върху живота на въображението. А да се говори за волята, е, това е оставено на философите, а те са толкова свикнали да фантазират всякакви неща в реалност — казва той добродушно.

Дами и господа, моите научни изследвания ми показаха, че основният недостатък на това дългогодишно изследване е, че то търси живота на душата във връзката ѝ с нервната система по едностранчив начин и че дори не повдига въпроса, не стига да го повдигне: Тъй като човешкото същество е цяло като тяло, не би ли трябвало да търсим връзка между цялата душа и цялото човешко тяло, а не само между душата и една част от човешкото тяло, нервната система? И това, дами и господа, е основата на духовно-научните изследвания в тази област, че тези духовно-научни изследвания сега търсят връзките на целия душевен живот с целия живот на човешкото тяло.

Разбира се, в началото мога само да цитирам резултатите. Защото, ако ми бъде позволено да напиша доста подробна книга за това, което имам да кажа днес, в нея ще намерите подробностите, които показват колко добре може да се докаже научно това, което е открито чисто чрез Духовната наука. Първото от тях е абсолютно

правилно и дори може да се счита за доказан научен резултат: частта от човешкия душевен живот, която влияе на сетивата и тяхното продължение, нервите, частта, която можем да наречем живот на въображението, има свой еквивалент в нервната система на човешкото тяло. И изследванията все повече ще водят до признанието, че няма по-голямо чудо в областта на това, което може да се намери в човешкия физически живот на земята, от чудотворната структура на човешкия мозък, който е верен образ, верен пластичен образ и същевременно верен образ на движението на това, което може да се нарече духовно въображение, душевно въображение. В известен смисъл откриваме – това, което все още не е открито днес, ще бъде открито в бъдеще – еквиваленти за всичко, което се оказва връзка между менталните образи в клоните, в подредбите, в структурата на отделните нервни органи на човешкия мозък. Изследванията са на път да покажат, че в човешкия мозък съществува прекрасно отражение на живота на идеите. Но Духовната наука трябва да добави към това и това, което получава от своите открития.

И тук става въпрос за факта, че от една страна, току-що описаната връзка съществува между душата и нервната система, но от друга страна, Духовната наука може да открие връзка между живота на въображението и нещо духовно. Така че има не само връзка между менталните образи и нервната система, от една страна, но и връзка между менталните образи и духовното, от друга. Но тази духовна сфера може да бъде изследвана само чрез повишено съзнание, пробудено съзнание, съзерцателно съзнание, за което говорих тук наскоро. Това съзерцателно съзнание, което възниква, когато човек укрепи мисленето си, идва да погледне духовната сфера духовно, точно както сетивните очи гледат мозъка, когато са в състояние да определят връзката на мозъка с живота на въображението. И трябва да подчертая дълбочината на душевната работа, която е необходима, за да се получи пълна яснота относно връзката между живота на въображението и духа.

Онзи ден обърнах внимание на едно забележително изказване на великия мислител, живял и починал тук преди много време, така наречения „V-Вишер“. Той казва:

Единството на душевния живот със сигурност не може да се локализира в тялото, въпреки че всъщност не може да се случи никъде другаде освен в тялото.

Това е пълно противоречие.

Какво прави днес човек, който се отклонява от обичайния научен подход или от светогледа, който е разпространен днес, какво прави, когато се сблъска с подобни неща? Той казва: Е, това са границите на познанието; човек трябва да спре дотук; човешките същества не могат да преминат отвъд тези граници на познанието със своите когнитивни способности.

Духовният изследовател също спира пред такива привидни граници, като строго си забранява да излага каквито и да било фантастични хипотези за това, което може да се намира отвъд тези граници. Той се вглежда внимателно, когато възникне

такова противоречие, и след това се стреми да го представи в съзнанието си с душата си, да се бори с него, да работи с него; защото той осъзнава, духовният изследовател: Вие стоите тук на място, където мисленето, което е свързано с мозъка, спира, където не можете да продължите по-нататък с мисленето, което е свързано с мозъка. И сега той се стреми да провери дали пътят продължава. И затова е голяма, продължителна задача за духовния изследовател да открие многобройните парадокси, привидните противоречия, които възникват, като това противоречие, което Вишер цитира.

Именно стотиците и стотиците точки, до които може да стигне човешкото мислене, където то привидно достига граница, са тези, които търси духовният изследовател. И сега той се опитва да види дали може да се направи нещо с душата му именно чрез преработка на тези граници. И там той открива, че веднага щом се освободи от онези твърди форми на мислене, които съществуват в обикновения живот и в обикновената наука, това работи; само той изпитва чрез вътрешен опит, че тогава той става напълно свободен с мисленето си от органа на мозъка, от органите на нервната система; че след това той постепенно навлиза с мисленето си в самостоятелен душевен живот - само сравнителен душевен живот, обаче - в нещо, което човешките същества могат да разработят сами и в което той вижда: С мозъка и нервния си живот можете да достигнете определена граница, където има противоречие; там сега трябва да продължите да работите свободно, без инструментите на физическото. Че подобна по-нататъшна работа може да се основава само на най-здравословната душевна работа, а не на каквато и да е патологична, често съм подчертавал в лекциите и в книгите си и само злобата и желанието за клевета могат да видят нещо нездравословно в този стремеж към свобода на мисълта, който трябва да се постигне при пълно запазване на съзнанието и който сега се движи в свободна стихия, свободна от физическия живот, в това освобождаване на мисълта от физическата организация.

И тогава става очевидно нещо много странно. Става очевидно, че докато развиваме мисловни образи, духовните факти живеят несъзнателно в нас. Цвят, друго сетивно впечатление, звук идва в нашето съзнание; звук; мисловните образи, свързани с този цвят, този звук, идват в нашето съзнание; но това, което не идва в съзнанието в обикновения живот, живее свръхсетивно в това, което се случва чувствено в него. И когато човек освободи мисленето си от физическия живот по този начин, той стига до съзнателен преглед на това, което си позволих да нарека въображение в моите книги. Стига се до въображаемо познание, до познание, което е независимо от сетивния и нервния живот; до познание, което не е фантазия, а съдържа нещо изцяло обективно, което изразява нещо също толкова обективно, колкото цветът и звукът произлизат от нещо обективно. Само че обикновеният живот е такъв, че чрез дейността на живота именно това, което е духовно, което тогава може да стане видимо за въображението, изчезва, че физическото се утвърждава по такъв начин,

че духовното, въображаемостта, е потиснато. Когато получаваме сетивни впечатления и ги обработваме чрез нервната система, в нас навлизат и впечатления от външния свят, които все още присъстват зад сетивното впечатление, впечатления, които могат да бъдат схванати само чрез въображение, но които изчезват, докато сетивният процес протича сред другите процеси.

Тук стигаме до област, където отново се очертава забележителна среща със съвременната естествена наука. Естествената наука отдавна изследва какво, за разлика от по-грубата материалност на етера, се нарича етер. Естествената наука предполага етер в контраст с това, което присъства като въздух, вода и по-груба материалност. Ако някой иска да обсъди всичко, което естествената наука е казала за етера, до какви възгледи е стигнала, ще трябва да говори в продължение на много дни.

Но съвестни изследователи от последно време стигнаха до забележително заключение. И бих искал да цитирам това виждане за етера почти дословно с думите на един скорошен изследовател в областта на физиката. Физикът Планк веднъж каза: Ако искаме да получим някакъв ментален образ на етера, трябва да се придържаме към това, което знаем научно, а именно, че този етер няма материални свойства.

Сега помислете, че в нашата съвременна епоха на материализъм, физиците са стигнали до заключението, именно поради това, което представляват материалните явления, че ако човек иска да има благоприятен ментален образ на етера, той трябва да си го представи като нематериален, духовен.

Духовната наука сега си го представя духовно, тоест казва: Никога не можеш да припишеш на етера свойства, които се усещат чрез сетивата, а можеш да го направиш само чрез имагинативно познание. Защото етерът е дом на сили, които не присъстват във външната, видима природа, а стават видими само чрез имагинативно познание.

В този смисъл се случва не само външният материален свят да ни прави впечатление, а главно етерният свят да прави впечатление на сетивата. Това, което се влива в очите и ушите, се случва в етера и само в сетивата етерният процес предизвиква материален процес, а след това отново в нервния процес. Ако ние директно абсорбираме това, което идва от етера, бихме имали въображение, разпознаване на образи, визия, която описва неща, които не се срещат в сетивния живот. И когато въображението преминава през сетивата, то се насочва надолу към физическото, а [нервната система] е органът, който преобразува имагинативно-етерното в материално.

Следователно в тази област духовният изследовател трябва да се съгласи с материалистичното мислене на естествената наука, което се развива в човешкото тяло; защото това, което имаме като мислене, е дейност на нервната система, която е свързана с нервната система. Но това мислене и мисловен образ изглеждат

такива, защото входящото въображение първо е отслабено. В действителност ние, като човешки същества, живеем във връзка не само с това, което правят нервите, но и с това, което духът прави, като ни изпраща своите въображения. И въображаемият свят ни принадлежи, както ни принадлежат плътта и кръвта. Духът живее в нас, но по време на живота между раждането или зачеването и смъртта той е отслабен за живота на тялото.

Но сега стигаме до въпроса: Какво протича като етеричен процес, навлизащ чрез едно или друго сетиво и съставляващ нашия външен свят на наблюдение и преживяване? Какво е то едновременно с това? Това са и формиращите сили. Те се оказват формиращите сили на човешкия организъм като цяло. Това е свързано не само с индивидуалното усещане за зрение, усещането за звук, но и с живата дейност, която ни съпътства като физически човешки същества от физическото раждане до физическата смърт, която пренася нашата физическа, телесна организация от ден на ден, от година на година, докато растем. Ние живеем в свръхсетивно тяло, точно както живеем във физическо-сетивно тяло. И независимо дали наричате това, което е достъпно за въображаемото познание, тяло, образуващо образи, както направих наскоро в есето си в списание „Das Reich“, или го наричате етерно тяло, както хората са свикнали да казват, макар че това е безсмислица – не имената и думите са важни, а самото нещо – това, което живее в човешкото същество, това, което може да се нарече формиращо тяло, това, което ни прави цяло между раждането и смъртта, това, което пренася растежа от ден на ден, от година на година в живота; което е тяло от сили, етерно тяло, което живее в нас точно както физическо-сетивното тяло.

И обикновените ментални образи, обикновеното мислене е това, което е, защото това, което се случва в тази сфера на дейност, е отслабено от физическо-телесната организация и се превръща в слаб, сенчест, често абстрактен образ на живото-въображението. Ако проникнем в това, което се очертава като живото-въображение, пред нас е не само физическото тяло, което променя веществата си на всеки седем години, но и това, което претърпява промените между раждането и смъртта и носи еднаквостта на битието през всички отделни периоди на физически опит между раждането и смъртта.

И когато погледнем живота на въображението от гледна точка на Духовната наука, стигаме до заключението, че това, което преживяваме в душата като ментален образ, се отразява в живота, а нервната система е физическият еквивалент на живота на въображението. В духовната сфера животът на въображението има своя [архетип] в духовния свят, от който се формира. И с това човек получава поглед върху цялото човешко същество, а не само върху човека във всеки даден момент. Сега възниква въпросът: Ами животът на чувствата? Ами вторият елемент на душата? Видяхме, че Теодор Циен започва да разглежда чувството само като акцент върху живота на въображението. Това противоречи на опита. Защото знаем много добре,

че животът на чувствата е независим и Духовната наука сега продължава да изследва живота на чувствата. Тя се стреми да изследва и връзките на живота на чувствата с човешкия. И тя трябва да се съгласи с Теодор Циен. Няма връзка между чувството и нервната система. Няма такава.

Сега трябва да призная: Отне ми много време да намеря смелостта да кажа това, което искам да кажа сега, въз основа на наученото през годините от многобройни индивидуални резултати в Духовната наука във връзка с търсените навсякъде научни потвърждения. Отне ми много време, за да намеря всичко това.

Емоционалният живот е също толкова тясно свързан с дихателната система, колкото е животът на менталните образи с нервната система. И точно както човек трябва да търси физическия еквивалент на нервната система за менталния образ, не трябва да търси нещо в нервната система, което съответства на емоционалния живот, а по-скоро във всичко, което е свързано с дихателния живот. Трябва да се отбележи, че говоря за финото дишане, което се простира в множество разклонения до всички органи, точно както нервната система се простира в своите разклонения до различните органи на човешкото същество. Ние сме също толкова изпълнени с циркулиращо дишане, колкото сме изпълнени с разпростиращата се нервна система. Невната система няма силата да се свързва самостоятелно с живота на чувствата, но точно както нервната система е там, за да възприема звук външно, тя е там и за да възприема чувствата вътрешно, които обаче се случват физически чрез действието на дихателната система. И за чувствата нервната система е само орган на възприятието. Чувството не се развива чрез нервната система. Чувствата се възприемат, мислят и създават като ментални образи чрез нервната система. Въпреки всички свои открития, които сочат към това фино разграничение, научните изследвания все още не са се справили с предизвикателството да го разпознаят. Като казвам това, знам, че емоционалният живот е свързан с дихателния живот, както животът на въображението е свързан с нервната система, и мога да предвидя стотици възражения. Позволете ми да ви представя едно характерно възражение. Защото тези, които имат смелостта да изразят подобни неща в сериозни изследвания, вече повдигат самите възражения. Едно много очевидно възражение би било следното:

Да, но музикалното възприятие се основава на сетивното впечатление на ухото и на продължаването на това сетивно впечатление на нервната система навътре. Това, което живее в музикалния тон, следователно се съдържа единствено в нервната система. Така че емоционалното в музикалното преживяване трябва да се представи като ментален образ на нещо, което се случва в нервната система. И така, какво искате? Музикалното преживяване ясно ни показва, че грешите, тъй като това става съвсем ясно, [празнина] и това е, което поражда музикалното възприятие.

Възражението, разбира се, на пръв поглед е напълно основателно. Но въпросът е различен, значително различен. Нека да разгледаме едно от стоте фини разклонения на дихателната система. Издишваме. Когато издишваме, не само белите дробове издишват, но и целият мозък издишва заедно с тях. Цялата горна част на човешкото тяло диша заедно с него. И с издишването всъщност се получава дишане, отдалечаващо се от главата към центъра на тялото. Създава се дихателен откат, който се издига нагоре към мозъка. Когато звуковият образ навлезе отвън през ухото и продължи през нервната система, той се сблъсква с дихателния ритъм. И при взаимодействието на звуковия образ с дихателния ритъм, музикалното преживяване възниква от дихателната система. Дишането с главата е музикално преживяване. Това дишане е толкова фино разклонено, че обикновените изследвания не знаят нищо за него или не мислят за него по същия начин, по който мислят за фините разклонения на нервната система.

И така, всички отделни така наречени опровержения могат да бъдат отхвърлени, ако човек не остане на повърхността на изследването, а се задълбочи. Духовната наука има само едно нещо, от което да се страхува – ако мога така да се изразя, страхът не е нищо повече от израз на [празнина] – Духовната наука има само едно нещо, от което да се страхува от възраженията, идващи от повърхността. Духовната наука няма от какво да се страхува от хора, които наистина навлизат в дълбочина, и там тя ще намери потвърждение навсякъде.

Ако исках да се опитам по същия начин – както би могло много лесно да се случи според днешните ми изследователски открития – да обясня връзките между живота на чувствата и дихателната система, както естествената наука днес се опитва да обясни връзките между живота на въображението и нервната система, ще трябва да се обърна към това, което беше моята отправна точка преди повече от три десетилетия и което, ако се вземе като отправна точка, наистина предоставя красив начин да илюстрирам какви са пътищата на Духовната наука. Трябваше да започна от теорията за метаморфозата на Гюте. Връзките между душевния живот на мисленето и създаването на образи и нервната система са на различен етап на метаморфоза от връзките между живота на чувствата и живота на дишането. Може да се каже: животът на дишането изразява по-малко ярко душевния живот, който живее в него, живота на чувствата.

Докато животът на мозъка е наистина верен отпечатък на мисловната система, животът на дишането е на подчинено ниво; той се изразява по-малко ярко. Ако трябва да направя сравнение, бих казал: структурата на мозъка и процесите, които протичат в него, са истинска картина, образ на живота на мисълта. Ако трябваше да сравня живота на дишането с живота на чувството, животът на дишането би бил към живота на чувството така, както е изобразителното писане към това, което то изразява. Изобразителното писане, което вече се е превърнало в наполовина знак,

изисква по-дълбоки познания, ако човек иска да го разбере. Същото важи и за живота на дишането.

Връзката между живота на дишането и живота на чувствата не е толкова очевидна, колкото връзките между живота на нервите и живота на въображението. Но инстинктивно хората винаги са чувствали, освен в нашата съвременна култура, винаги са чувствали връзката, която съществува между живота на чувствата и живота на дишането. И това ще ни накара едновременно да посочим вида прозрение, чрез което човек стига до такова твърдение, каквото току-що направих за връзката между живота на чувствата и живота на дишането. Зад живота на въображението ние откриваме въображаемо душевен живот, който всъщност е само сравнително душевен живот, който всъщност е етеричен живот, само че по-фин духовен живот, който се разпростира в пространството.

Какво се крие зад живота на дишане и чувство? Духовен живот. Човек стига до това, ако продължи духовното си изследване малко по-нататък, ако не се спира на това да разработи в оживена вътрешна душевна работа това, което може да постигне, борейки се и работейки с характеризираното противоречие. Вместо това, човек трябва да отиде малко по-нататък и това може да стане по следния начин: Можете да развиете вътрешни душевни преживявания, мисли и понятия в душата си. Да, защото тогава получавате съвсем нова перспектива, съвсем ново преживяване на живота на мисълта. Човечеството не приема живота на мисълта много сериозно. Животът на мисълта често е нещо ужасно твърдо, нещо доста твърдо за човечеството. Хората обичат да формират мисли и не мислят, че мислите могат да бъдат само инструментите, чрез които човек намира път през реалността. Ако приемем една мисъл за абсолютна, така да се каже, тя ни води по-нататък. Бих искал да обясня това с няколко тривиални примера. Някой може би ще стигне до заключението, че сънят е много добро лекарство за здравословното му състояние. Много правилна гледна точка, логически правилна. Въпросният човек има представа и човек се придържа към такава представа. Той посещава някого някъде. Там той среща дама, която е слаба и болнава по някакъв начин; той ѝ дава съвет, основан на неговите идеи: Да, трябва да поспиш. Когато си тръгва, му казват: Дамата спи по цял ден; будна е само когато има посетители. Или някой е развил догматичната идея, че ходенето, ходенето на чист въздух, е полезно за определени заболявания. Той иска да използва този съвет, за да помогне на мъж, който му се оплаква, че се чувства зле. Мъжът отговаря: Забравяте, че съм пощальон. Това, което искам да кажа, е: концепциите със сигурност могат да бъдат правилни, но ако в житейския опит на човек липсва съвсем различно отношение към реалността от това, което е формирал в своята догматична концепция, тогава тази догматична концепция може да е правилна, но не води до живот. Бихме могли да обсъждаме огромно богатство от предразсъдъци, основани на подобни неща в науката днес. Именно от тези предразсъдъци сега трябва да се освободи духовният

изследовател. Духовният изследовател стига до определен набор от мисли. Сега той ги има. Той ги прави присъстващи в душата си. Той трябва да работи също толкова усърдно вътрешно, колкото лабораторният изследовател работи външно с инструментите си. Тогава той си казва: Сега трябва да започнеш да допускаш в мисловния си живот нещо, което не си свикнал да правиш иначе. Защото в обикновения живот човек винаги изгражда предположението, че може да схване всяка мисъл, която иска, и че ще бъде възможно да я обоснове или опровергае логически.

Но с напредването на духовното изследване, човек развива нещо във вътрешния си мисловен живот, което може да се сравни с моралния живот. Това не означава прехвърляне, а нещо подобно. Във външния ни морален живот, в социалния живот, има определени действия, които си казваме, че ни е позволено да правим. Забраняваме си да правим други. Внасяме определена структура в действията си. Съвестта ни заповядва да извършим това или онова действие. Това, което имаме в моралния живот, където нямаме просто логическо оправдание, трябва да се пренесе - но само за клона на духовното изследване - във вътрешния мисловен живот. В определена посока си позволяваме определени мисли, но не и други, и по този начин възниква вътрешна жизненост на мисълта, която наистина може да се сравни с това, което развиваме от себе си като социален структурен живот чрез съвест и чувство за дълг. Възниква вътрешна жизненост на мисълта.

И когато сме достигнали определен етап, в който знаем, че тези мисли са валидни - и тяхната валидност е гарантирана от самите тях, подобно на морала на едно действие - и че другите трябва да бъдат отхвърлени, когато стигнем до това преживяване, тогава, точно както въображаемият живот се откъсва от живота на въображението, който е свързан с нервната система, така и съзнателният живот на знанието се откъсва от нашия емоционален живот, който нарекох - моля, не се обиждайте от израза, той съответства доста добре на факта - сега се развива етап, който може да се нарече „вдъхновено знание“. И за това вдъхновено познание сега в света е дадено нещо, сравнително казано, което съответства по дух на живота на чувството, точно както въображаемо даденият живот на етера съответства на живота на мисълта. Ние се откъсваме от живота на чувството във вдъхновения свят. И сега имаме следната връзка: Животът на чувството има своя физически еквивалент в живота на дишането, своя духовен еквивалент във всичко, което може да се намери чрез вдъхновеното знание като духовна реалност и от което ние сме част духовно, точно както сме част от материалния външен свят в плът.

Хората са чувствали, че наистина могат да достигнат духовен свят, инстинктивно в Ориента, като инстинктивно развиват живота, който физически съответства на живота на чувствата. Този метод на Ориента не е приложим за нас; той дори е вреден в много отношения. Но в Ориента са знаели това; следователно, навсякъде в Ориента, в търсене на по-висша духовност от тази, която представя менталният

образ, ще откриете определена култура на дихателната система. Вижте как в индийската философия се правят определени дихателни упражнения, за да се търси духовен живот. Там човек открива само определена трансформация на вътрешната част на духовния живот, която живее в дишането.

Докато това, което бих искал да нарека „морализиране на собствения мисловен живот“, води до истинско търсене на духовния еквивалент на живота на чувствата. И в този духовен еквивалент става очевидно едновременно, че в него става възприеман един свят, който се простира далеч отвъд това, което се намира между раждането и смъртта; свят, който обхваща това, от което произлизаме като духове, когато сме заченати или родени, и в който влизаме, когато преминем през портата на смъртта; това, което е угаснато от физическия живот, но през което преминаваме между смъртта и новото раждане, това, което преживяваме в един чисто духовен свят преди раждането, което може да бъде разпознато само в онова знание, което може да се нарече вдъхновено, и което води до света, който е еквивалент на дихателната система. Знам, че тези неща звучат парадоксално. Днес сме много далеч от това. Именно това, което живее във вътрешните ни предразположения, което оформя вътрешната ни съдба, нашите способности, нашите сили, цялата ни душевна конституция, доколкото не е определена от физически наследствени характеристики, а е родена от духа, ние откриваме като съдържание на нашата духовна индивидуалност, каквато сме били, преди да влезем в родовата си линия. Духовният свят, който ни заобикаля, [препътва] нашия вечен, духовен живот, подобно на етера, който ни заобикаля, правейки живота ни непрекъснат между раждането или зачеването и смъртта чрез етерното тяло.

И трети елемент в живота на душата е волята, изразът на волята. Казах по-рано, дами и господа, че Теодор Циен не открива абсолютно нищо за волята и следователно я отрича напълно. Духовното изследване сега показва нещо за волята, което налага първо да се отхвърли един много специфичен предразсъдък. И тук трябва да ви изглеждам особено безразсъден, защото този предразсъдък днес изглежда като едно от най-сигурните открития на естествената наука. И аз съм мислил за това години наред, преди да се осмеля да говоря публично за това откритие.

Durch die eigentümliche Denkungsweise der Naturwissenschaft wird der Naturforscher heute dazu geführt, von zweierlei Nerven zu sprechen. Er nennt die eine Art чувствителен Nerven. Dann, sagt er, entspringen aus dem Gehirn andere Nerven, die gehen zu den Muskeln hin, und die nennt er motorische Nerven, Bewegungsnerven. Und nun stellt er sich ganz sonderbar vor: Sinneseindrücke kommen, werden im Nervensystem wahrgenommen. Willensimpulse entstehen, die werden wiederum gleichsam geleitet durch die Bewegungsnerven zu dem Bewegungsapparat. Geisteswissenschaft zeigt nun, dass überhaupt kein Unterschied ist zwischen den

sensitiven Nerven und den motorischen Nerven. Beide sind ein und dieselbe Art von Organen.

Es ist schwer, wenn man einem eingewurzelten Urteil so widersprechen muss, und man überlegt sich das zuerst. Aber so ist es. Geistesforschung zeigt nämlich, dass tatsächlich es solche Nerven, durch die gewissermaßen der Wille von irgendeinem Punkte im Innern aus nach den Muskeln hinwandert, dass es solche Nerven nicht gibt. Was als solche Nerven beschrieben wird, sind ebensolche Nerven wie die anderen. Denn der Wille wirkt unmittelbar auf den Leib, nicht durch Nerven. Der Wille wirkt durch das, was wir nicht kennen, unmittelbar auf den Leib. Und wozu ist der motorische Nerv da? Um das, was im Leibe durch den Willen entsteht, wahrzunehmen. Geradeso wie der Augennerv dazu da ist [Lichtwahrnehmungen zu vermitteln], so ist, wenn ich ein Bein bewege, der Wille tätig. Alles das, was man als motorische Nerven bezeichnet, ist nur dazu da, wahrzunehmen, was geschieht. Er ist ein gleicher Nerv wie der sensible Nerv. Сега знам какви възражения могат да бъдат повдигнати. Експериментите, проведени върху пациенти с табес, различните прекъсвания на нервите, преминаващи от мозъка към гръбначния мозък и обратно – всеки, който изследва тези неща и се освободи от преобладаващите предразсъдъци, ще намери във всички тези явления не доказателства за това, което твърди естествената наука, а за това, което сега казвам. Точно това, което казвам, е строго научно доказано от всичко, което можете да намерите във всяка книга по физиология. Това е резултат от Духовната наука.

Естественият учен има ментален образ на това, което се случва, когато някой се научи да свири на пиано: двигателните нерви се износват и човекът първоначално става непохватен в използването им; впоследствие те стават по-сръчни и ръката може да хваща и удря клавишите по-бързо. Това не е така. Това, което човек придобива – и всеки, който има фино чувство за възприятие, ще открие, че това е вярно в този пример – това, което човек изпитва, не е, че двигателният нерв е усъвършенстван – той не съществува като такъв – а по-скоро, че това е чувствителен нерв, който чрез практика става способен веднага да усеща най-фините движения, така че човек не е необходимо да тренира двигателния нерв; вместо това човек изпълнява движението и в началото не може да следва фините движения на пръстите със сетивата си, но след това се научава да го прави. Това, което се тренира, е чувствителността на чувствителните нерви. Нека разгледаме от тази гледна точка как бърборенето на детето е свързано с правилната реч. Навсякъде ще откриете, че където волята е развита, нервът няма какво друго да прави, освен да стане по-възприемчив към движението и действието, което се извършва.

Но каква е връзката между волята и човешкото тяло? Тази връзка съществува точно както между другите членове, които споменах, само че волята е в пряка, непосредствена връзка с метаболизма, точно както животът на въображението е

свързан с нервната система, животът на чувствата - с дихателната система, така и волята е свързана с метаболитната система. Всеки път, когато в душата се осъществява волеви импулс, протича метаболизъм. Дори при най-финия волеви импулс, с вниманието - защото това е волята - дори там протича фин метаболизъм в мозъка.

В човешкия организъм тези три системи са преплетени. Но това е цялото човешко същество. В човешкото тяло няма нищо друго освен трите системи: животът на нервите заедно с живота на сетивата в неговата цялост, животът на дишането и животът на метаболизма. Няма нищо друго; всичко останало е подразделение. И както животът на въображението е свързан с живота на нервите, така и животът на чувствата е свързан с дихателната система, а животът на волята е свързан с метаболитната система.

И така, какво се случва, когато искам? Не трябва да търся какво се случва там, в нервната система. Теодор Циен знае това. Когато движа ръката си, моята воля задейства метаболитен процес. Отдавна съм занимаван с този въпрос. Започнах от процесите, които протичат по време на имитация, как човек може да изучава как волята се запалва от външния свят и т.н. Метаболитен процес, а нервът възприема само каква промяна се случва в метаболизма. Така че, това, което се случва в тялото, е метаболитен процес и това трябва да бъде възприето от нерва. Точно както не можете да възприемете нещо, което е там, без да го погледнете, така и вие, като пациент с табес, не можете да вдигнете краката си, защото не можете да възприемете какво трябва да се случи. Тоест, оставяте движението неизвършено. И така, животът на волята винаги е свързан с живота на метаболизма.

Метаболитният живот във всичките му разклонения е еквивалент на живота на волята. Тук сравняваме цялата душа с цялото тяло. И както животът на нервите покрива въображаемия живот, както материалният живот на дишането намалява, така че се превръща във физически процес - вдъхновеното същество - така и в живота на волята има нещо, което се проявява в метаболизма.

Ако съм сравнил чудотворната структура на мозъка с пластичен образ на мислещата система, а живота на дишането с картинно писмо, тогава мога да сравня живота на метаболизма само с обикновеното писмо, писмено писмо със знаци; ако човек иска да навлезе по-подробно във вътрешните връзки, може да каже: писмено писмо със знаци, което обаче е метаморфоза на картинното писмо. Но по същия начин всичко от нисшия метаболизъм до висшия е в известен смисъл писмено писмо със знаци, сбор от знаци за живота на волята.

Сега, именно чрез това, което казах онзи ден – и като по-нататъшно развитие на това, което днес изброих като имагинативно познание, вдъхновено познание – човек може, чрез по-нататъшното развитие на този вътрешен процес на познание, да стигне и до това, което сега съответства на волята в духа.

Човек трябва да стигне до това, когато развие това, когато достигне до точката в борбата на душата си, в която самото знание се превръща в съдба, че това, в което се превръща вътрешно чрез придобитото прозрение, го засяга по-дълбоко в живота, отколкото всяко от най-щастливите или най-тъжните събития в живота. Преминал си през свещени, върховни преживявания - може да се каже - но това, което си придобил като вид прозрение, е обрат на съдбата, който е по-значим за твоето вътрешно същество; ти си променен по различен начин, отколкото от която и да е друга съдба. Тогава човек може живо да схване това, което съответства на волята в духа, точно както метаболизмът съответства на волята в тялото. Метаболизмът обхваща духовното, духовното, разпознато чрез интуицията - само че не бива да се приема терминът интуиция в тривиален смисъл. В духа най-висшият от видовете знание съответства на волята, точно както във физическото тяло на нея съответства най-нисшият, метаболизмът. Метаболизмът е най-нисшият във физическия човек; в този най-нисък присъства най-висшето.

Третото ниво на познание е следователно интуицията, където преживявате как в нашата среда съществува духовен свят, който пулсира директно в нашата воля. Това ми стана ясно, докато продължавах да изследвам какво вече се съдържа в моята Философия на свободата. Интуитивният импулс за волята ни идва от духа.

Нека вземем един доста нисък импулс на волята, който се проявява у човешките същества, като например един доста нисък импулс на волята – простете ми, той не винаги е нисък за всички човешки същества – когато човек е жаден и иска да пие, когато е гладен и иска да яде; има незабавен метаболизъм, дори система в метаболизма: глад, жажда, ситост. В духовната сфера, съвестното изследване разкрива следното: Не всички удари на съдбата, а определени събития в нашата съдба, просто се случват, защото имаме глад и жажда за нещо, не във физическото си тяло, където имаме жажда или глад чрез метаболитни процеси, а в това, което нарекох духовна сфера. Представете си, че сте жадни до 25-годишна възраст и че тази жажда е насочена в неопределена посока. Точно както жаждата във физически смисъл ни тласка да пием, точно както е движеща сила, така и вие преминавате през живота от етап на етап, от преживяване на преживяване, но не сте задоволени; тя ви тласка, докато на 25-годишна възраст не откриете това, което е свързано с това, което ви тласка като ситостта към глада. Такива неща се развиват в обикновения живот точно като сън, но в живота те са това, което всъщност ръководи живота.

Откъде идва тази жажда, която ни води към някаква съдба? Тази жажда е заложена в нас от предишните ни земни животи, в които ние се вглеждаме. Точно както ние се вглеждаме в духовното чрез вдъхновено знание, така ние се вглеждаме в предишните си земни животи чрез интуитивно знание. Точно както промяната в метаболизма ми причинява глад, така и духовна жажда е възникнала от предишни

земни животи; тя продължава в този живот и ме води към пътя на моята съдба. Това е само глад на по-високо ниво.

Една прекрасна мистерия говори за дълбините на човешкия живот в това; поглед към безсмъртието на душата във връзката ѝ със съдбата, което може да се постигне само ако човек разпознае това, което е привидно най-нисше във физическото, като еквивалент на волята, а волята от своя страна като духовен еквивалент на това, което живее в духа, от което ние сме част, точно както сме част от материята около нас в плътта; където живее именно това, което живее духовно в нас, което се възприема естествено, както е описано в нашето мислене, но което първо поразява волята ни. Шопенхауер усеща известен, може да се каже, първи проблясък на вдъхновение от тази близост на волята до духовното, което сега прониква в целия свят около нас като свят, все още лежащ зад света и ни обгражда, само че той не разпознава осветената воля, а спящата воля за живот.

И така, виждаме, че когато свържем цялата душа с цялото човешко тяло, връзката между душата и тялото става чудесно ясна: тялото се състои от три системи. Добре изследваната, но не съвсем разбрана нервна система и сетивният живот съответстват на живота на мисълта. Животът на дишането съответства на живота на чувствата. Животът на метаболизма съответства на живота на волята.

И така: животът на волята съответства на това, което се разпознава чрез интуицията; животът на чувството съответства на това, което се разпознава чрез вдъхновението; животът на въображението съответства на това, което се разпознава чрез въображението. А това, което е съставено от въображение, вдъхновение и интуиция, е нашият духовен организъм, точно както това, което е съставено от нервен живот, дихателен живот и метаболитен живот, е нашият физически организъм.

Дами и господа, това е връзката, която Духовната наука трябва съвестно да изобрази между човешката душа, която живее живота си в нервната система, дихателната система и метаболитната система, и човешкия дух, който е вечен, който преминава през повтарящи се земни животи чрез раждания и смърти и който живее живота си в това, което може да стане съдържание на въображаемо, вдъхновено и интуитивно познание.

Простете изразите. Но вдъхновеното знание не е точно лош израз; то съответства на дихателния живот на тялото. Това инстинктивно се е усещало в древността. Ето защо това, което се разглежда тук, вече е било наричано така в древността и не съм се обидил, че го наричам вдъхновение, когато нещата могат да бъдат изучавани прецизно, точно както използвам думите въображение и интуиция по други причини.

Сега виждате, скъпа публика, съвестното изследване в отделните области ни води до една прекрасна връзка. И наистина е така, че просто защото не следваме тези пътища, естествената наука все още е враждебна към тези неща днес. Аз съм напълно наясно, че все още не мога да кажа всичко, което има да се каже за тези

неща; че все още не мога да изразя това, което мога да кажа, по напълно перфектен начин; но също така знам много добре какво може да се каже, за да се опровергае. Но ето какво мисля за тези неща:

Казвам си: Коперник е предположил, че не слънцето се движи около земята, а земята се движи около слънцето. Това би могло да се опровергае; Тихо де Брахе го е опровергал с науката на своето време и е напълно прав от своя гледна точка. Кеплер не го е опровергал, а го е доразвил. Така че, въз основа на многобройни описания на съвременни изследвания, ще бъде възможно да се опровергае това, което казвам. Но важното не е, че коперниканството е опровергано по начина на Тихо Брахе, а че нещата се развиват, което аз все още не мога да направя, но което времето ще може да направи. Но ако само можех да направя така, чрез начина, по който се опитвам да представя нещата и вече го правя тук, че хората биха разбрали, че духовното изследване не е нещо, което трябва да се приема лекомислено, а че то наистина стига до резултатите си само стъпка по стъпка, в съвместен напредък, точно както другите изследвания, като например физическите изследвания, когато са съвестни. Но хората не винаги искат да следват пътищата, които духовното изследване трябва да поеме. Ето защо днес трябваше да кажа: това или онова може да изглежда безразсъдно и част от това, с което се сблъскваме днес, е разбираемо. И от това — нека подчертая това в заключение — от това съвсем естествено и, така да се каже, несъзнателно възниква противопоставяне: човек трябва да се откъсне от многото предразсъдъци относно всякакви ограничения на човешкото познание, ако иска да се съгласи дори до известна степен, че казаното днес е нещо съвместно.

Казвал съм много пъти, включително и тук: атакувам само онези, които ценя, и атакувам само когато съм принуден да го направя от атаки отвън. Следователно, не бива да се счита за омаловажаване, когато посочвам на един изследовател колко неохотно хората днес гледат навътре. Професор в Берн изнесе лекция по тази тема преди няколко години. Лекцията е доста интересна, но е и доста характерна за всичко, което днешните естествоизследователи искат да избегнат, защото нямат смелостта да се ангажират с него. Д-р А. Чирх казва, докато обсъжда методологията на съвременната естествознание:

Вярвам обаче, че днес не е нужно да се тревожим дали някога наистина ще проникнем до „вътрешното ядро“. Имаме по-належащи неща, с които да се занимаваме.

Странно твърдение, като се има предвид, че това, което духовните изследвания могат да кажат, е свързано с най-дълбокия копнеж на човека, с най-смислените, най-решаващите въпроси на мистерията за ежедневието. Но професор Чирх, който е отличен естественик, вярва:

„Вътрешната природа“, която Халер вероятно е имал предвид, а Кант по-късно я нарича „нещото само по себе си“, все още е толкова дълбоко в нас, че ще минат хиляди години, преди

дори да се доближим до нея – ако, разбира се, приемем, че нов ледников период не унищожи цялата ни култура.

Да, когато се възприеме подобно отношение към свободните изследвания, не е чудно, че те срещат трудности, когато се опитват да се наложат.

И в лекция, изнесена от също толкова изтъкнатия американски изследовател професор Жак Льоб при откриването на монистки конгрес в Хамбург през 1911 г., можем да прочетем едно забележително изказване. Нека завърша, като го цитирам тук:

Въпросът, който възнамерявам да обсъдя, е дали, въз основа на сегашното състояние на нашите знания, има някаква перспектива животът, тоест сборът от жизнените явления, да може да бъде обяснен изцяло с физически и химични термини. Ако след сериозно обмисляне можем да отговорим утвърдително на този въпрос, тогава трябва да основаваме и социалния и етичния си начин на живот на чисто научни принципи и никой метафизик не може да претендира за правото да ни диктува как трябва да живеем живота си по начин, който противоречи на откритията на експерименталната биология.

По този начин той се опитва да изясни, че целият живот е просто физикохимичен процес. Но това е заявено с известна бруталност. Трябва да се каже, че метафизикът не иска да диктува нищо, а по-скоро да изследва духовните закони, точно както естественият учен изследва външните закони. Но според това отношение човек всъщност би очаквал отговора на въпроса: Откъде, според такова отношение, трябва да произлиза моралът? От химическия експеримент. [Пропаст] Такива са мислите, които стоят на пътя като камъни, когато става въпрос за развитието на Духовната наука днес.

И друг изследовател, който е също толкова важен, веднъж каза следното:

Каквато и да е мозъчната клетка на светещия червей или усещането за хармониите на Тристан и Изолда - веществото, от което са съставени, е като цяло едно и също; очевидно е по-скоро разлика в структурата, отколкото в материалния състав.

Това е наука и ще бъде считана за научна, истинска, точна наука! Понякога обаче човек открива странна прецизност, странна интензивност на мисълта, дори сред най-великите изследователи на нашето време. Може би съм казвал това тук и преди, но е толкова красиво, че може да се повтаря отново и отново. Един много важен изследовател, който е направил голям принос в наши дни, е написал книга за [вселената], в която има красиви неща, свързани с външния материален свят. В предговора той казва следното:

Когато погледнем към нашето време, откриваме, че естествената наука ни е довела безкрайно далеч. Когато погледнем назад към древните времена, о, да, те са имали толкова детински ментални образи! А сега

— казва той, обяснявайки дали нашият свят е „най-добрият от всички светове“, той казва буквално —,

това е трудно да се реши; но че нашата епоха на научното мислене е епохата на мисленето, това е непосредствено сигурно.

И можем да кажем заедно с Гьоте, защото той се хвърля в гърдите си като Вагнер:

„Простете ми! Голямо удоволствие е
да се потопите в духа на времето,
да видите как е мислил един мъдрец преди нас
и как най-накрая сме стигнали дотук.“

Можем да кажем: мисленето е толкова задълбочено, че човекът забравя, че Гьоте
влага тези думи в устата на Вагнер и че той само характеризира себе си, как е
стигнал толкова чудесно далеч. Той е стигнал толкова „чудесно далеч“, както казва
човекът, за когото Гьоте казва в своя „Фауст“:

Как всяка надежда не изчезва от главата,
която постоянно се вкопчва в застояли доказателства,
копае за съкровища с алчни ръце
и е щастлива, когато намери земни червеи!

Това е симпатична самохарактеризация, но е характерна за задълбочеността на
неговото мислене. За себе си човекът забравя да направи задълбочено
разграничение между Гьоте и Вагнер във „Фауст“. Ако това е структурата на
мисленето на един велик естествоизпитател, тогава не е изненадващо, че Духовната
наука среща препятствия по пътя си, които изискват подобно мислене да се
трансформира в задълбочена, съзнателна енергия, за да може мисленето да се
издигне до въображение, вдъхновение и интуиция. Но тогава пред него се
разкриват връзките между човешката душа, човешкото тяло и човешкия дух.
И с лека промяна, бихме могли да цитираме ред от стихотворението на Гьоте,
озаглавено „За съзерцанието на черепа на Шилер“. Гьоте казва:

Какво повече може да спечели човек в живота,
освен че Бог-Природа му се разкрива?
Как позволява на твърдото да се стопи с духа,
как запазва духовно създаденото.

Като модифицираме това изказване на Гьоте и го разширим, за да включим
заклученията, които могат да се направят от резултатите, които представих днес,
може би би могло да се каже:

Духовната наука трябва да се опита да търси връзката между духа и материята по
такъв начин, че, гледайки уверено на тази област на изследване, да можем да
модифицираме думите на Гьоте по следния начин, като по този начин изразим
нещо като мото за съвременните начинания на Духовната наука:

Какво повече може да спечели човек в живота,
освен Бог-Природа да му се разкрие,
как в духа тя оставя материята да се стопи,
как в материята тя позволява на духа да изпита себе си!

Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена

Уважаеми участници! Двете лекции по въпросите на душата, които ще си позволя да изнеса тук днес и в понеделник, в известен смисъл ще бъдат свързани помежду си, но все пак ще се опитам да третирам всяка от тях като самостоятелно цяло, така че да може да бъде разбрана по свои собствени критерии. Въпреки това, това, което ще кажа днес, в известен смисъл ще бъде по-скоро своеобразно предговор към по-подробните разсъждения, които ще бъдат представени в следващата лекция.

Позволете ми да започна днес с една лична забележка, която обаче ще бъде изцяло уместна в общия контекст. Уважаемите членове на публиката, които посещават тези лекции от години, знаят, че много рядко правя това. Беше преди около тридесет години - през 80-те години на миналия век - когато положих първите градивни елементи за себе си в миросгледа, който сега мога да представям в продължение на толкова години в лекции всяка зима тук, в Мюнхен. По това време, докато бях зает да полагам първите фундаментални начала на това, което сега смея да нарека духовно изследване, попаднах на трактат на известния естетик и изследовател на изкуството Фридрих Теодор Вишер, така наречения „V-Вишер“. Той беше един от онези, които най-интензивно се бореха със загадките на света. От дълбините на това философско движение, което сега е повече или по-малко забравено и което, надяваме се, би могло да намери по-дълбоко възкресение именно чрез Духовната наука. Твърдението, за което говоря, което привлече вниманието ми в този трактат, звучи странно, своеобразно, парадоксално, може да се каже. И именно поради тази причина бих искал да приема това твърдение като отправна точка за днешното размишление. Неговата обосновка ще стане ясна в хода на самата лекция.

Фридрих Теодор Вишер обсъжда трактат за въображението от философа Фолкелт, който по-късно става известен и по този повод има възможността да се обърне по интимен начин към дълбоки въпроси на човешкия душевен живот, поне по свой собствен начин. Тогава той прави това странно изявление. Той казва: „Единството на човешкия душевен живот не може да се локализира в човешкото тяло, въпреки че не може да бъде никъде другаде освен в човешкото тяло.“

Е, скъпа публика, човек не може да си представи нищо по-парадоксално от това твърдение, защото то е пълно противоречие. Някой би могъл да попита с вулгарно съзнание: Къде тогава трябва да се търси душата на човека, ако трябва да се каже, че тя не може да бъде в тялото, но че не може да бъде никъде другаде освен в тялото? Когато това твърдение привлече вниманието ми, аз повярвах, че единственият изход, който съвременните изследвания трябва да намерят по

отношение на подобни въпроси, е този, който сега представявам като Духовна наука, защото видях, че един безрезервен мислител – мислител, който е изключително сериозен по отношение на изследването на мистериите на душата – би се сблъскал с границите на човешкото познание, когато се опита да се справи с тези мистерии на душата. Защото какво всъщност може да направи човешкото познание с такова противоречие? Това е въпросът, който трябва да си зададем. И така, на 21-годишна възраст изпратих трактат на Фридрих Теодор Вишер, вярвайки, че той може да намери нещо в неговите набързо и незряло скицирани линии, което би могло да предложи изход от подобен проблем. И по отношение на най-важния момент в моя тогава незрял трактат, Фридрих Теодор Вишер отговори, че наистина търси в него началото на един вид духовно изследване. Фридрих Теодор Вишер почина скоро след това. Тази кратка кореспонденция беше всичко, което остана. И в последвалия период, трябва да се каже, че не е имало твърде много хора, склонни да се занимават научно с конкретния вид духовно изследване, за който се говори тук.

Бих искал също да отбележа това, скъпи присъстващи, защото е толкова лесно да се формира мнението, че представеното тук духовно изследване е нещо, основано на индивидуални идеи, което може би дори води до фантазии и други подобни, което лесно се отхвърля, бих казал, по отношение на изследването. Всеки, който се опита да се задълбочи в това, което се има предвид тук, обаче, ще открие, че усърдието на изследването, дори ако трябва да се поемат по различни пътища, отколкото във външните природни науки, че съвестността в следването на метода по никакъв начин не отстъпва на прекрасния пример, даден от постиженията на съвременната наука, дори ако, както казах, резултатите трябва да се търсят по съвсем различни начини.

Когато човешките същества подхождат научно към въпрос като този за безсмъртието на душата, е необходимо преди всичко да се изясни каква е всъщност основната същност на този въпрос. Би било погрешно, съвсем очевидно погрешно, да се вярва, че спекулациите или други методи трябва да доведат до изясняване на това, което обитава в човешките същества като душа и е неразрушимо от смъртта. Разбира се, това може да е само по себе си въпрос, но истинският нерв на въпроса трябва да се крие другаде. Защото е напълно възможно например философия като тази на Едуард фон Хартман през деветнадесети век, която започва от несъзнаването, да доведе до схващането, че човешкото несъзнавано душевно същество оцелява отвъд смъртта в безкрайност. Всеки, който обаче се отнася сериозно към този въпрос, ще почувства, че това всъщност не постига нищо; защото същината на въпроса трябва да бъде не дали душата като такава оцелява като някакъв вид същество, а дали оцелява това, което наричаме съзнание в живота между раждането и смъртта. Дали могат да се получат ментални образи, които са способни да научат хората на научното убеждение, че съзнанието може и трябва да

съществува извън тялото. Следователно е научно необходимо въпросът за безсмъртието на душата да е преди всичко въпрос на съзнанието и от тази гледна точка бих искал да подходя към днешните предварителни дискусии.

Духовната наука, както е разбрана тук, си поставя за цел да получи прозрения и знания за връзката между човешкия душевен живот и духовната същност - душата или всъщност всяко духовно същество - точно както прави естествената наука, и тук трябва да се подчертае отново, че днес имаме голям късмет да можем да получим прозрения за връзката между човешкия душевен живот и физическото битие на човешкото същество.

Затова, позволете ми да започна, като кажа малко за това, което естествената наука всъщност се опитва да направи по принцип, като изследва физическите условия на човешкото съзнание, точно както Духовната наука трябва да изследва духовните условия на човешкото съзнание. Естествената наука правилно приема, че в душевния си живот ние притежаваме съвкупност от прозрения, възприятия, чувства и волеви импулси, които взаимодействат по различни начини, които се колебаят в паметта и забравата и които съставляват нашия съзнателен душевен живот от момента, в който сме способни да водим такъв живот, до момента, в който преминем през портата на смъртта.

Разбира се, не мога да опиша подробно как естествената наука се опитва да реши своята задача; но мога да посоча, че тя си казва: Душевният живот протича и ние сега изследваме, като вземаме за отправна точка какво преживява душата, какво се случва във физическия организъм, докато душата преживява. Изследваме какво може да се случи в различните нервни клетки, нервни влакна, които се разклоняват и свързват помежду си, докато човек има мисъл, чувство, импулс на волята и други подобни. И трябва да се каже, съвсем откровено, че естествената наука наистина е развила висока степен на съвършенство в това отношение; защото, въпреки че най-важната работа в тази област все още предстои, трябва да се каже, че естествената наука е успяла да разкрие голяма част от органичната природа на човешкото тяло като условие за обикновено съзнание, показвайки ни как човешката физическа организация, особено организацията на мозъка, е наистина чудотворна структура, която ни показва как човешкият душевен живот е свързан с организацията на тялото.

И дори ако Духовната наука трябва да поеме по съвсем различен път, изкачвайки се към духа, вместо да слиза от душата към тялото, въпреки това трябва да се каже, че духовните изследователи също могат да научат огромно количество от методологията на научните изследвания в тази област, от самодисциплината на изследването, всъщност, че мислите, получени като прозрения за участието на тази или онази част от мозъка в езика, слуха, зрението и т.н., а именно пътищата, които е трябвало да бъдат извървени, за да се стигне до тези прозрения, че всички те, когато бъдат преследвани, са от изключителна важност за самодисциплината на

мисълта, тъй като трябва да бъдат приложени и в истинските хуманитарни науки. Само естествената наука има възможността, така да се каже, като търси условията на съзнанието, които трябва да бъдат поставени пред външните сетива, да ги третира с външни лабораторни методи. Духовната наука няма тази възможност. Духовната наука трябва да следва изцяло вътрешни пътища. И дори днес за повечето хора все още е трудно да разберат как може да се изследва духът, тъй като той не може да бъде направен видим външно, тъй като не може, така да се каже, да бъде поставен на масата за дисекция или под микроскоп. Истинското духовно изследване, както е предвидено тук, разбира се, не може да доведе до погрешното схващане, че духът може да бъде направен външно видим; но няма възможности да се поеме по подобен път в духовната сфера, както естествената наука поема в организацията на тялото.

Какво постига естествената наука? Нека бъдем наясно какво постига тя. Тя взема за отправна точка това, което се преживява вътрешно в душата, само за кратко се спира, появява се отново, как възникват възприятията и менталните образи, как те се затоплят в чувства и ги превръщат в импулси на волята. Това преживяване е именно нашето вътрешно преживяване. Естествената наука не може да направи от това преживяване нищо друго освен отправна точка. След това ни представя чудната структура на човешкия организъм с неговите органи, след това процесите и т.н. Вече посочих, че точно както естествената наука се спуска от душата към физическото, духовната наука трябва да се опита да се издигне от душата към духовното. Въпреки това, в наше време все още стоят на пътя значителни предразсъдъци и препятствия и човек не може да не започне от тези предразсъдъци и препятствия, които са особено разпространени в интелектуалните среди.

Моите уважаеми слушатели, които слушат лекциите ми тук от години, знаят, че не съм последовател на философията на Едуард фон Хартман. Въпреки това, човек трябва да го разглежда като строг мислител, поне в смисъл, че е прекарал дългия си живот, опитвайки се да разбере различните мистерии на човешкия душевен живот и света, преследвайки ги доколкото е възможно чрез човешки изследвания. Затова, позволете ми да се позова на Едуард фон Хартман, който не е сам в това, когато искам да покажа как предразсъдъците се натрупват пред учения, когато той следва пътя от душата към духа.

И за да могат моите уважаеми слушатели ясно да разберат въпроса, бих искал да цитирам дословно изказване на Едуард фон Хартман, изказване, което трябва да считам за най-голямата пречка пред истинското духовно изследване. Тези изследователи повдигат въпроса: Можем ли, по същия начин, по който научно изследваме външния свят, да изследваме и феномените на душата и чрез изследването на феномените на душата да стигнем до становище по въпросите, които преди всичко се отнасят до душата, човешките копнежи и човешките нужди? Само като заменя чуждоезиковите изрази с немски, сега ще се спра на опасенията,

които самият Едуард фон Хартман повдига срещу изследването на душата във формата, в която иначе се мисли за наука. Ще ги прочета на глас:

Психологията се стреми да определи какво присъства в душата. За да направи това, тя трябва преди всичко да го наблюдава. Наблюдението на собствените душевни преживявания е особен въпрос, тъй като то неизбежно нарушава и променя в по-малка или по-голяма степен това, върху което се фокусира. Всеки, който иска да наблюдава собствените си деликатни чувства, като фокусира вниманието си върху тях, ще ги промени в не малка степен.

Това е съвсем разбираемо възражение. Ако човек има деликатни чувства и иска да ги наблюдава, те изчезват, казва Едуард фон Хартман. Как може човек да ги наблюдава? И продължава:

Да, дори тези чувства могат да му се изплъзнат. Лека физическа болка се усилва от наблюдението; рецитирането на най-познатия запомнен материал може да се провали [...], когато наблюдението се опитва да определи хода на този процес.

Кой не знае това? Запомнил си нещо, рецитираш го, опитваш се да го спазваш, но малко хора ще могат да стигнат по-далеч, като се запитат: Как всъщност работи това? Хартман със сигурност подчертава този момент. След това казва:

Силните чувства правят невъзможно наблюдението на собствените духовни преживявания. Следователно наблюдението фалшифицира резултатите, като първо вмъква в даденото това, което очаква да намери. Изглежда почти невъзможно да се обективизират душевните преживявания в настоящия момент по такъв начин, че те да станат обект на едновременно наблюдение. Или преживяването не води до резултат, или наблюдението фалшифицира и разсейва преживяването. Сега, в тези твърдения има нещо много важно, защото никой няма да може да се съмнява в казаното тук.

Казаното тук е просто нещо разбираемо, известно на всеки, който някога се е опитвал да наблюдава душата по някакъв начин. Така че, ако е нещо разбираемо, би могло да се каже, че е оправдано да се повдигне подобно възражение срещу изучаването на човешката душа. Да, възниква въпросът дали подобно възражение, дори и да се основава на нещо напълно правилно, може по някакъв начин да елиминира оправданието за търсене на взаимовръзки между душата и духа. Нека първо отговоря с предварителен въпрос: Не е ли естествената наука в същото положение? Същото важи и за естествената наука, когато иска да наблюдава душата. Въпреки това, естествената наука по никакъв начин не се въздържа от изследване на връзките, които съществуват между духовните преживявания и човешкия мозък. За един естествен учен би било много странно, ако някой му каже: Не бива да изследваш условията в мозъка, които са необходими за формирането на ментален образ, защото животът на душата не може да бъде наблюдаван. Това показва колко крехки са понякога най-важните основи, които се правят решаващи за изследването и мисленето в настоящето. Сега ще трябва да опиша как всъщност, ако човек вземе душата за отправна точка, той поема по пътя към духовното, точно както естествената наука поема по пътя към физическото, и разбира се, трябва да

опиша по-скоро един чисто духовен път. Всичко, което ще опиша, трябва да се случи в духовната сфера. И тези, които изискват това да се демонстрира на масата за дисекция, никога не осъзнават, че ако човек иска да направи духа възприемаем за сетивата, би го представил като нещо недуховно.

В последната си книга, „Загадката на човека“, посочих как въпросите на духовното изследване всъщност са въпроси на съзнанието и как отправната точка трябва да се вземе от по-нататъшното развитие на една велика, гениална идея на Гьоте. Когато Гьоте се опита да си изясни какъв е основният нерв на философията на Кант – който се стреми да постави граници на човешкото познание, да отрече на човешкото познание способността да подхожда към нещата такива, каквито са сами по себе си – Гьоте вярваше, че подобно предположение е пълно неразбиране на цялата природа на човешката душа. И по това време той измисли дума, понятие, което наистина формира отправната точка, той измисли думата „проницателно съждение“. След като изучавах светогледа на Гьоте в продължение на десетилетия и имах възможността да сравнявам [празнината], ми се струва наистина плодотворно да се гради върху такива отправни точки.

Ето защо си позволявам в тази последна книга да посоча как Гьоте, все още инстинктивно, бих казал, се е опитал да опише това чрез сравнение, като е казал в тази книга:

Като разглежда своето обикновено ежедневно съзнание, съзнанието, за което е убеден, че му дава познания за обектите и събитията от външния свят, човек може да го сравни със съзнанието за сънища, в което често има хаотични образи, и може да съзерцава прехода от съзнание за сънища към обикновено будно съзнание. С този преход, с това пробуждане на обикновеното, будно, здраво съзнание от съзнанието за сънища, си позволих да сравня това, което трябва да формира основата на Духовната наука, с друго съзнание, което нарекох „виждащо съзнание“. И така, казах: Точно както човек е способен да се събуди от сънно или сънно съзнание до будно съзнание, което се отнася до външния сетивен свят, така и човек може да се събуди от обикновено будно съзнание до виждащо съзнание. И това виждащо съзнание е способно само да придобива прозрения, прозрения за реалността, точно както будното съзнание е призовано да реши как обикновените сънища се вписват в реалността на човешкия живот. Въпросът тогава е дали е възможно да се постигне такова пробуждане от обикновеното съзнание.

Всеки, който следи моите писания, ще открие навсякъде, че отхвърлям преди всичко идеята, че от обикновеното съзнание човек може да стигне до нещо, което ни просветлява за свят, различен от обикновения. Като духовен изследовател, човек трябва да е сигурен, че чрез обикновеното съзнание не може да се стигне до никаква друга реалност освен обикновената, точно както трябва да е ясно, че човек не може да познае света чрез сънуване. Всеки, който очаква, че сънищата могат да го просветлят за това, което се случва в сънното съзнание, е на грешен път.

Само онези, които са убедени, че могат да направят здравословна преценка за състоянието на съня след събуждане, могат да се считат за здравословно мислещи. В сънищата се появява отделен свят. Той може да бъде преценен само от гледна точка на будното съзнание. По подобен начин е невъзможно да се преодолее по някакъв начин света, в който живеем с телата си между раждането и смъртта, чрез обикновеното будно съзнание. Ако човек иска да го преодолее, тогава това обикновено будно съзнание трябва да се трансформира в различен вид съзнание, в съзерцателно съзнание. И тази трансформация се основава на преживявания, които се случват чисто в духовно-душевната сфера.

В книгата си „Как да познаем висшите светове“, а също и в „Тайната наука“, посочих подробности за това как да се постигне съзерцателно съзнание от обикновеното съзнание. Трябва да се позова на тези писания, но днес бих искал да посоча и няколко неща, които тук бяха засегнати още по-малко и които по принцип трябва да решат целия въпрос.

Въпросът е, че ние стигаме до мислене с обикновено будно съзнание. Когато сериозно се занимаваме със загадките на света и душата, тогава достигахме до определена граница на мисленето. И точно днес показах такава граница в случая с Фридрих Теодор Вишер, който наистина се опита да следва пътя на мисленето, доколкото е възможно, по отношение на въпросите за душата, и който осъзна, че ако следваш този път, трябва да кажеш нещо, което всъщност е противоречие. [Душата, като най-висше единство на всички процеси, обаче не може да се намира в тялото, въпреки че не е никъде другаде освен в тялото.]

Има много такива точки, до които стига човешкото мислене; и за тези, които са свикнали да мислят научно, които, така да се каже, са тренирали научното си мислене в други науки, възникват стотици и стотици такива странни загадки, където човек трябва да се спре. В наше време, когато подобни неща не са особено популярни в научните среди, е станало почти навик да се казва, когато човек се сблъска с такива неща, че човешкото изследване е достигнало своите граници. Човек не може да отиде отвъд тези неща.

Тези, които се обучават в метода на Духовната наука, както е разработен в цитираните книги, ще открият, че човек наистина стига до такива граници, но че не бива да остава заседнал там теоретично, а трябва да започне - е, с тези проблеми, до които обикновеното човешко мислене води сякаш до концентрирани противоречия, човек трябва да започне да прилага силата, която човешките същества могат да развият в своя душевен живот, така че да не се опитват небрежно да преминават такива граници чрез хипотези и спекулации и например да конструират фантазии за един метафизичен свят - а по-скоро да се опитат да се запитат: Можете ли може би ясно да видите какво всъщност влиза в мисленето ви като противоречие? Можете ли сега да развиете силни душевни сили, които ви

водят навън, които ви позволяват да водите мисленето си, целия си душевен живот, отвъд тези точки?

И така, въпрос на добра воля и силна, сериозна воля е наистина да изпитаме собствения си душевен живот върху тези ясни човешки загадки. Сега човек открива, че мисленето, с което е свикнал и което е добро и подходящо и за външния сетивен живот, с право води до такива граници; защото е добре да мислим по този начин по отношение на всичко, което се отнася до външния сетивен живот. Човек се чувства най-спокоен в този сетивен живот, но не може и да го надхвърли. Сега ще се опитам да покажа как мисленето трябва по определен начин да напредва навътре, по различен начин, за да се отнася към света, отколкото обикновеното мислене. Необходимо е мисленето да предприеме нещо, което може да се нарече разширяване на целия съзнателен живот на душата. Ще започна от негативна точка. Ще започна, като първо кажа какво не трябва да се случва в живота на душата. Това, което не трябва да се случва, е това, което представлява стесняване на съзнанието при всички повече или по-малко патологични влияния върху съзнанието.

Вземете всичко, което се счита за внушение, хипноза и т.н., и ще получите обратното на това, към което духовното изследване трябва да се стреми. Следователно, в началото може да се каже съвсем негативно: Пътят на духовното изследване върви в обратна посока на тази, която съзнанието поема, когато попадне под хипноза или внушение. Хипнозата се състои в това, че човек изпитва такова влияние върху съзнанието си, че не може да се държи критично към внушителните влияния. Знаем, че хората могат да бъдат доведени до такива хипнотични състояния, че да повярват на най-невероятните неща за истина, че да виждат картофа като ябълка. Тогава може да се каже, че човешкият ментален образ е стеснен от такива влияния и критичната способност, която пита: „Какви доказателства има, че имам ябълка пред себе си, когато имам картоф пред себе си?“, е елиминирана. Критичните способности на хората са ограничени и възраженията, повдигнати от здравословното съзнание, са парализирани. Ето защо всяка хипноза е патологична.

Духовната наука върви в обратната посока. Тя се основава на факта, че е трудно да се намерят подходящи изрази за неща, които все още са малко известни. Затова, моля, простете ми, ако изразите понякога са тромави и неудобни. Но ще дойде време, когато ще могат да се измислят по-кратки изрази. Мисленето, от което трябва да се тръгне, трябва да стане по-гъвкаво, отколкото е в обикновеното будно съзнание, където то се придържа към това, което му показва външното знание, какво е течението на външния свят. Без да става фантастично по никакъв начин, то трябва да свикне да става по-гъвкаво. Важно е да се практикува формирането на колкото се може повече различни възгледи за едно преживяване, но също така да се създаде навик да се имат под ръка и възраженията, за да може човек да

преминава по-гъвкаво от една мисъл към друга, да си казва плюсовете и минусите, второ „против“, трети контрааргумент като втори тест. Ще признаете, че обикновеното мислене ще се чувства изключително удобно, имайки едно мнение. Духовният изследовател не винаги може да си позволи тази простота – разбира се, в обикновения живот може да е полезно нещо, което духовният изследовател не може да използва – всъщност той не трябва да стеснява съзнанието си, а да го разширява; трябва да може да си каже какво може да се възрази срещу дадена гледна точка, какво може да се каже от най-разнообразни страни. Духовният изследовател трябва да се научи да развива мнения и мисли по всяка отделна тема, които са възможно най-изчерпателни. Това може да се постигне само ако духовният изследовател успее да направи интересите си възможно най-разнообразни, като постепенно придобива истински талант да мисли за всички неща по възможно най-разнообразен начин, основан на житейския опит и изучаването на живота. Не е важно разнообразието на възгледите, а гъвкавостта на мисленето, разширяването на съзнанието. Това обаче трябва да върви ръка за ръка с пълен контрол върху това, което собственото „аз“ му е позволено да прави в тази посока. Без самоконтрол човек може да стане много фантастичен. Как този баланс между разширяването на интелектуалните интереси, интересите на мисловните образи, чувствата и волята може да се постигне в самоконтрола, може да се намери в моите писания. Тук бих искал само да кажа, че всеки човек може да осъзнае: Вие сте преживели това в хода на живота си, можете да си позволите да съдите това и онова. В това отношение човек става изключително скромен като духовен изследовател. Човек се пита: Докъде се простира образованието, което животът предоставя? Достатъчно ли е, за да се съди за нещо? Това трябва да е там. Защото, ако човек отиде отвъд това, което е в цялата природа на неговия духовен минал живот, ако отиде отвъд това, тогава той става жертва на фантазията, тогава може да внесе синьото и червеното от всички страни, в това, което нарекох разширяване на мисленето. Е, това е начало, но такова, което води все по-напред и по-напред. Не става въпрос, скъпа публика, да изразиш тази или онази мисъл, а да се издигнеш над обикновеното, ежедневно съзнание с мисленето си по такъв начин, че да направиш нов елемент от живота настоящ, настоящ. Това, което тогава живее в това гъвкаво мислене – възприятието за пулсацията във взаимно подкрепящия се мисловен образ и чувство, което е напълно независимо от нашето тяло и нашето мислене – да видиш това, което има значение, и там обикновеното съзнание постепенно прелива в виждащото съзнание, събужда се в нов елемент от живота. Разбира се, това характеризира началото само по абстрактен начин; но преследването на това начало наистина води до нещо, което е като пробуждане от обикновеното съзнание. Духовният изследовател наистина трябва да развие до висока степен това, което е противоположно на стеснението, което се среща при внушението, хипнозата и т.н. Духовният изследовател трябва да развие определен

копнеж да възразява срещу всичко, което му се налага като мнение. Затова моите уважаеми слушатели, които често са ме слушали да говоря, ще открият, че в опита си да практикувам Духовната наука в настоящето, съм си създал навик да цитирам противоположното мнение и да повдигам възражения, където и да се каже нещо. Спомнете си лекции, в които навсякъде съм посочвал, че това или онова може да бъде възразено, че опонентът може да каже това или онова и т.н. Мога спокойно да кажа, че съм направил това до голяма степен в различните си писания, до такава степен, че всеки, който иска да повдигне злонамерени или изпълнени с омраза възражения срещу Духовната наука, ще намери тези възражения лесно достъпни в моите писания. Те ще ги намерят всички там и всичко, което трябва да направят, е да пропуснат това, което представям, и да запишат възраженията, което напоследък се превърна в обичаен метод, и ще видят как се води злобна борба срещу Духовната наука.

Този опит да се направи мисленето по-гъвкаво е това, което има значение и което може да се вземе като отправна точка за откриване: За какво са твърденията като тези на Фридрих Теодор Вишер? Става въпрос за преодоляване на празнината. Мозъкът трябва да достигне тази граница и да осъзнае, че такива граници трябва да съществуват. Това води отвъд тях. В мисленето човек преживява: Сега вече не си в тялото, сега си извън света, с който се занимава обикновеното съзнание. Сега си в пробуденото, във виждащото съзнание.

И тогава, след като сте развили това съзнание, наистина се появява възможността да придобиете здравословна преценка и за двата вида съзнание.

За съжаление, тази здрава преценка е все още толкова рядка днес: но тя ще дойде и трябва да дойде. Разширяване на интересите, казах аз, разширяване на съзнанието като цяло! Човек наистина трябва да придобие способността, бих казал, да се потопи в нещата, да излезе напълно извън себе си, не както прави във фалшивия мистицизъм, навлизайки все повече и повече навътре. Не е важно разширяването на един мрачен вътрешен живот, а разширяването на външните интереси, любящо ангажиране с всичко около нас в царството на природата. Много видове фалшив мистицизъм пречат на истинската, здрава Духовна Наука, фалшив мистицизъм, който вярва, че постига възвишена гледна точка, но всъщност ограничава интересите, вместо да ги разширява.

Простете ми за тривиалния пример. Бях в позиция да организирам лекциите, които бяха изнесени, и да определя програмата за редица личности, интересувани се от духовни изследвания. В рамките на тази програма беше и лекцията на човек, който говореше по много особен начин, така че мнозинството от присъстващите на това събиране по това време смятаха въпроса за пълна глупост, ужасяваха се от тази глупост; и скоро щеше да се стигне дотам, че щях да остана сам да слушам това, което се смяташе за глупост. Да, разбира се, всеки има право да чувства, че не е

длъжен да слуша това, което смята за глупост. Но човек не може действително да стане духовен изследовател, ако е в такова състояние на духа: аз няма да слушам това. Ако беше представено шимпанзе, щеше да има голям интерес [празнина], но това, което според слушателите бяха разпръснатите човешки души, беше отхвърлено. Това означава стесняване на интересите.

Но е необходимо да се разширят интересите, необходимо е човек да се посвети на всичко, което може да произлезе от човешката душа и да знае: Всичко говори за това, което се крие зад нещата и какво трябва да изследва. Особено характерно е, че именно хора, ентузиазирани от духовните изследвания, показаха, че когато става въпрос за осъзнаване на основното изискване на духовните изследвания, те не искаха да се съгласят с него, както се случва много често. Ами, казах: Можете да придобиете здрава преценка за двете съзнания, ако сте сериозни по въпроса. Не е ли вярно, че ако някой спи лошо, независимо дали защото е ял твърде много или [пропаст] и има лоши сънища, той не може правилно да влезе в обикновения свят на следващия ден. Той продължава да сънува или продължава да се раздражнява. По подобен начин човек не може да влезе в духовния свят със съзерцателно съзнание, ако не придобие здрава преценка за всички събития от познатия свят. Мечтателите, които не могат да се справят с обикновения сетивен свят, които не могат да се ориентират в най-ежедневните дейности, могат също толкова малко да се надяват да се справят в духовния свят, колкото тези, които развалят съня си, могат да се надяват да се справят с деня. Стремешът към здравословен душевен живот, а не към мистично объркване, не към мистична арогантност, е едно от първите изисквания. И здравословната преценка за това какво е обикновеното съзнание, както и волята за придобиване на здравословна преценка в рамките на обикновения сетивен свят, е част от напредъка към виждащото съзнание. Тогава има начин да се напредне в това съзерцателно съзнание. Но тогава се отваря възможността да се види нещо, което е там като трети елемент - физическият свят, душевното преживяване, духовният свят. За повечето хора този духовен свят е нещо, което изобщо не признават. Но човек може да напредне.

Именно когато човек придобие това наблюдателно съзнание, той открива преди всичко, че чрез гъвкаво мислене това, което естествената наука например винаги е посочвала, за което е изградила много хипотетични възгледи, но с което никога не е успяла да се справи истински като естествена наука, се разкрива в истинската си природа. Това води до концепция за идеята за етера. Моля, не се обиждайте на думата! Ще трябва да говоря с часове, ако искам да изброя всички възгледи, които физиката е имала за етера. Но е интересно, че светът, особено в най-строгите си научни представители, се стреми към този етер; интересно е, че Планк например съдържа красивото изречение: „Много е мислино за етера; но каквито и свойства да се приписват на етера, едно нещо може би вече може да се каже днес: етерът

трябва да е нещо, което се разпространява около нас, прониква ни и няма материални, никакви физически свойства.“

Така че дори физиката днес води до идея за етера, която го представя като нематериален, като духовен. Това е много характерно. Има пътища, където две страни се срещат, както в тунел. Ето как ще се срещнат естествената наука и духовната наука. Но чисто духовната природа на етера може да бъде открита само ако наблюдаващото съзнание, преплитането [неясният проход и празнина]. Тогава човек възприема това, което в есе, публикувано в списание „Das Reich“, нарекох формиращото тяло по отношение на човешкото същество. Това формиращо тяло се състои от това, което може да се нарече етер. Но този духовен етер е навсякъде около нас. Когато се научим да разпознаваме формиращото силово тяло в нашето възприятие, то се представя като това, което живее в нас между раждането и смъртта. Природоучените знаят, че това, което е в нас като материя, се променя. Това, което е толкова присъстващо в нас, че прави нашия живот - не тялото - нашия живот между раждането и смъртта, по такъв начин, че носи материалния опит от време на време, това, което е живото формиращо тяло, е първото нещо, което може да бъде проникнато от наблюдаващото съзнание. Тогава обаче човек трябва да свикне да действа толкова съвестно, колкото действа на почвата на външната естествена наука, без да се страхува да се издига от индивида към комплекса и цялото.

След като човек достигне по този начин до най-елементарното ниво, той може да използва наблюдаващото съзнание, за да изследва плодотворно от какво се състоят например прости преживявания като запомняне и забравяне. И там – разбира се, не мога да навлизам в подробности, но мога да посоча резултатите от духовното изследване – човек открива, че когато си създам ментален образ и той потъне в паметта ми, това, което се случва чисто духовно, става част от физическата организация [празнина].

Ако това, което присъства като чисто духовна енергия, успее да преодолее физическото по такъв начин, че физическото в известен смисъл да бъде убито, ако успее в известен смисъл да потисне физическото до такава степен, че духовното да се отпечата върху физическото чрез определени процеси, така че духовното да е спечелило победата над физическото, тогава това е основата за запомняне. Но забравянето се случва, когато физическото си възвърне превес, когато това, което е било отпечатано от духа, се изтрие отново от жизнеността. По този начин човек придобива способността да наблюдава какво се случва вътре. И по този начин човек успява вече да не се спъва с наблюдаващото съзнание, когато рецитира нещо наизуст. Тоест, човек не бива да вярва, че е толкова просто. Дори тези, които вече имат практика в Духовната наука, ще заекват, когато рецитират нещо и се слушат. Но не е нужно. Като имат наблюдаващо съзнание, те имат способност, която не са имали преди. Те могат да погледнат назад след това към това, което се е случило в

душата. Така че, когато рецитирането приключи, те поглеждат назад; То остава в тяхното наблюдаващо съзнание и те могат да го наблюдават впоследствие. Човек придобива нов човек в себе си; пробужда се нов човек, който съзнателно се отнася към обикновения човек, както будният се отнася към сънуващия. След като човек постигне това, той осъзнава човека, който се пробужда в себе си, и също така напредва по-нататък от това съзнание. Човек вижда не само помненето и забравянето в нова светлина, но и нещо по-всеобхватно. Човек изпитва възможността да види: вие имате определени качества в себе си, наследени от вашите предци; но има течение, което непрекъснато премахва и преодолява тези наследени характеристики, което е именно това, на което се основава човешкото саморазвитие.

И човек получава правилно разбиране за тези две течения; накратко, открива какво живее в тялото. И след като го открие, го вижда по такъв начин, че осъзнава: то присъства и преди раждането, и след смъртта. То идва от духовния свят, възплъщава се, приема телесна организация, преминава през портата на смъртта. Научаваш се да го разпознаваш като това, което не е обвързано с тялото. И тогава възниква нещо, което също трябва да се спомене, но което е също толкова трудно за разбиране днес, колкото е било за съвременниците на Коперник, а именно това, което той представи, този, който обърна света с главата надолу. По този начин човешките същества ще научат нещо подобно чрез Духовната наука по отношение на своя физически и духовен живот и душевно преживяване. Ние само говорим. Но духовният изследовател свързва това говорене с това, което току-що характеризирах, действителното душевно същество, което е съзнателно душевно същество, за което обикновеният живот е обект.

Духовният изследовател показва, че един ментален образ, който човек е имал в обикновения живот, е също толкова фалшив, колкото е бил фалшив и менталният образ от предкоперниканската епоха, че слънцето се движи около земята. Какво е този обикновен ментален образ? Това е вярата, че ние се раждаме, нашата душа също се ражда и тя става на две, три, четири, седем, шестдесет години и така нататък. Душата, в известен смисъл, следва живота на тялото. Това е обикновеният, тривиален ментален образ. Духовното изследване стига до разпознаването на този тривиален ментален образ като фалшив. Спомняме си до определен момент от живота си. В този момент това, което наричаме нашето действително вътрешно аз, всъщност остава. Преди да получим първите атоми на тялото си при зачеването [празнина], нашето аз изобщо не напуска духовния свят, а винаги остава в него. Това, което се развива с течение на времето, това, което се променя, е тялото. След това тялото хвърля своите преживявания, своите събития обратно в душата, която остава в покой.

Физическият живот – казвам това много неправилно – физическият живот се върти, така да се каже, около душевния живот, който остава спокоен. Нашият душевен

живот остава в духовния свят и това, което тялото преживява, се излъчва в духовния свят. И душата приема със съзерцателното съзнание, което е присъщо на всеки човек, приема това, което тялото преживява, и го пренася през портата на смъртта като резултат от живота. Това ще бъде Коперниковата революция на душевния живот, човек ще разпознае как душата не следва външния физически живот, а как последният се върти около духовния живот като свой център. Мисълта на душевния живот ще се обърне, точно както Коперникизмът обърна Мисълта на Космоса. Но тогава ще разберем и правилната връзка, която съществува между това, което се случва чрез и с помощта на тялото, и това, което пребивава в нас като духовни същества.

Можем да се позиционираме по-добре в света, ако притежаваме определени способности и т.н. Това е вътрешна конфигурация на нашия живот. Откъде идва това? Духовната наука не противоречи на естествената наука. Разбира се, много зависи от физическия живот; но това, което се явява там като способности, зависи също толкова от това, което обгражда тялото, от душата. Откъде идва това? От чисто духовния свят, към който принадлежи. И когато се издигаме от знанието, което описах, до все по-високи и по-високи нива, ние се издигаме до познание за духовния свят, който след това съзерцаваме. Духовното изследване стига до това, което живее в нас, което е присъствало преди раждането, какво излиза в духовния свят след смъртта и какво ни определя вътрешно и ни прави това, което всъщност сме. По този начин откриваме вътрешните сили на съдбата. Вътрешни сили на съдбата - ще обясня израза по-подробно, когато стигна до външната съдба - нашите съдби се определят отвътре и отвън от това, което ни сполетява като съдба.

Нека се придържаме здраво към идеята, че е възможно да се издигнем от обикновеното будно съзнание до визионерското съзнание и нека се облегнем на сравнението със съновното съзнание. В съновното съзнание сънищата се развиват хаотично. Външният свят влияе върху хаоса на сънищата. Запомнете: някой сънува. Чува някой да вика: „Пожар!“. Събужда се и пожарната минава покрай него. Светът на сънищата е хаотичен.

Шопенхауер, който се е задълбочил в тази връзка по-дълбоко от много други философи, също е използвал сравнението на съдбата със сънищата; само че той все още не е имал Духовна наука. В сънищата имаме хаос. Усещаме връзките, когато сравняваме съня с будната реалност. В съдбата, която ни влияе външно, имаме събития, които ни се случват. Обикновеното будно съзнание, което все още не функционира като виждащо съзнание, се изправя пред това, което наричаме съдбовни преживявания, по същия начин, както сънуващият се изправя пред сънищата. То не може да внесе ред в тях. Ето как ние преживяваме съдбата. Не можем да внесем ред в нея, нито е нужно, нито би трябвало да можем в обикновеното будно съзнание.

Но какво всъщност се случва в тази съдба около и с човешките същества? Що се отнася до вътрешната съдба, днешното научно мислене много често използва ненаучни термини. И са написани някои много красиви книги, например една много красива за Гьоте, в която се търсят характеристиките на Гьоте, след това се търсят неговите баща, дядо и прадядо. Индивидуалните характеристики, които изглеждат концентрирани у Гьоте, се проследяват до неговите предци. Естественият учен може да каже: Сега ти, духовният учен, идваш и искаш да ни опровергаваш. Обаче това, което науката установява тук, не се отрича от Духовната наука. Но в това няма истинска логика. Защото какво би трябвало да прави тя? Тя би трябвало да идентифицира гений и да покаже как потомците придобиват характеристиките, които вече са там. Фактът, че потомъкът има определени характеристики на предците, не е нищо повече от това, когато някой бъде изваден от водата и след това е мокър. Но ще се въздържим от изследване на степента, до която гениите придобиват своите гениални черти. Когато човек преминава през тези неща, не винаги открива същите гениални черти у потомците.

Човек не разбира какво всъщност стои в основата на наследствеността. Духовната наука стои на земята: Духовният свят е навсякъде около нас, принадлежащ на нашето физическо тяло, само че отделен от тялото преди и след. По този начин целият физически свят е потопен в духовния свят. Сега помислете за това:

Човешките същества се появяват с много специфични характеристики, които придобиват; но те вече са съществували, преди да влязат във физическия свят - духовно и емоционално в продължение на десетилетия, векове - преди да влязат на земята чрез физическо съществуване. Той не само има връзка с тялото си като духовно същество, той винаги има връзка с физическото. И когато съм в духовния свят, когато моят петдесети прародител е жив, аз имам връзка с него и като духовна индивидуалност определям, като влияя на предците си, характеристиките, които ще наследя. Аз самият влияя върху характеристиките, които моите предци приемат; и като произлизам от баща и майка, участвах съвместно от духовния свят в определянето на характеристиките, които наследявам - във връзка с вътрешните характеристики на съдбата, където ние наистина сме архитектите на собствената си съдба.

Как да изследваме външната съдба, която ни приближава? Първо, нещо трябва да се случи. Описах как човешките същества могат да постигнат виждащо съзнание, как могат да се чувстват като духовни същества, които виждат тялото външно, точно както виждат други външни обекти. Тогава настъпва момент, миг, в който човек може да си каже: Това прозрение, което си получил, само по себе си е случай на съдба за теб. Този момент може да се превърне в дълбоко проникателен, най-смислен момент в живота. Моментът може да настъпи, когато човек може да си каже: Човек наистина не е нужно да става скучен към това, което съдбата издига и сваля срещу най-трудните неща в живота. Напротив, човек може да стане по-

чувствителен към всичко, което може да издигне хората до най-висшата духовна сфера и да ги хвърли надолу в най-трудните неща, които могат да им донесат щастие и нещастие. Въпреки това, човек е бил сериозен по отношение на прозрението и осъзнава това, което може да се нарече пробуждане на съзнанието. Тогава настъпва моментът, в който човек си казва: Това, което сега ти се е случило, е по-значимо от другите прозрения за съдбата. Ти си довел до нещо, което довежда съдбата ти до точка, която е по-велика от най-великите преживявания на съдбата. Но ти беше там, ти стана свидетел как се случи. Ти си бил свидетел на съдбата в процес на създаване. Това променя душата, трансформира я в нещо друго, отваря по-нататъшен етап на съзерцателно съзнание. Тогава човек не само започва да вижда как нашата съдба идва от духовния свят, но и започва да формира ментални образи за това как решаващите импулси се вливат от предишни земни животи в този земен живот и как в този живот към нас се приближават неща, които живеят с нас между смъртта и новото раждане и се превръщат в решаващи сили на съдбата в следващия земен живот.

Как предишните земни животи влияят на този живот, как те определят нашата съдба, ние преживяваме, когато сме се научили да преживяваме вътрешна съдба. Това ни кара да сравним съдбата, каквато тя ни подхожда в обикновения живот, с преживяване в сън, така да се каже. Когато стигнем до виждане на съзнанието, ние сме будни и точно както сънят се обяснява в будния живот, така и сънят на съдбата-душа в контекста на последователните земни животи. И връзката се осъществява в съдбата, когато погледнем на обикновения опит от гледна точка на съзнателното осъзнаване.

Нека оставим това за днес и да продължим в понеделник, когато ще видим и как силите от предишни животи навлизат в този живот и как ние биваме водени към нашата съдба, която ни води към определено преживяване, което след това се превръща в съдбоносно преживяване. Днес нека заключим, като кажем, че не бива да е изненадващо, че съвременното мислене често отхвърля това, което изисква от нас да мислим различно, за да влезем в духовния свят. Този начин на мислене често е непопулярен днес. Тази Духовна Наука не е това, което често се нарича мистицизъм, който често е просто блян. Отправната точка не е съдържаното мислене, а по-острото мислене, за да се премине отвъд него към виждането; но хората не харесват изострянето на мисленето, нито пък е необходимо.

Нека ви дам пример. Един велик съвременен учен по естествени науки – аз наистина не съм склонен да подценявам величието му – също е писал по общи въпроси на света, основани на своите научни изследвания. Той е написал предговор, в който нивото на неговото мислене е разкрито по най-забележителен начин. Помислете за нивото на мислене на един изключителен учен по естествени науки. В края се казва нещо подобно на следното:

Не смея да кажа дали живеем в „най-добрия от всички светове“, но със сигурност можем да кажем, че тъй като имаме нови природни науки, живеем в „най-добрите времена“.

Човекът е толкова щастлив от настоящето и неговото мислене, че гледа на всичко останало с високомерие и основава това на Гьоте. Това е толкова удобно. Той го прави така: Като считаме настоящето за най-доброто, ние се позоваваме на Гьоте, както той толкова красиво казва:

„Голяма наслада е
да се потопиш в духа на времето,
да видиш как е мислил един мъдрец преди нас.
И как най-накрая сме стигнали толкова чудесно далеч.“

В същото време мисленето на съвременния човек е толкова остро, че дори не му хрумва, че това казва Вагнер във „Фауст“, а не Гьоте. Нито пък познава думите на Фауст:

Как може всяка надежда да не избледнее от ума,
който се вкопчва в изсъхнали доказателства,
копае алчно за съкровища
и е щастлив, когато намери земни червеи!

Тези, които са се задълбочили в естествените науки, като например Фехнер през деветнадесети век, които са разбирали какво може да постигне естествената наука и не са я подценили – както не бива да се подценява и тук – Густав Теодор Фехнер казва: „Това, което е постигнала тази естествена наука, е като нощен поглед; то трябва да бъде последвано от дневен поглед.“ Густав Теодор Фехнер, здравият естествоизпитател, е наясно, че това е така, което той характеризира с думите: „Естествоизпитателите са отхвърлили поклонението пред божественото; вместо това те се покланят на златния телец на протоплазмата.“ Той казва: „Бъдещето трябва да внесе светлина от духа в мрака на миогледа, който идва от естествената наука. Нощният поглед трябва да бъде заменен от дневния поглед.“

Е, Духовната наука би искала да допринесе с нещо за осъществяването на този поглед върху деня, защото е пропита с убеждението на Густав Теодор Фехнер, че настоящето и бъдещето се нуждаят от този поглед върху деня. Но тя също така знае какво Фехнер обобщава с тези красиви, прости думи:

Разбира се, първо беше необходимо да се изведе наяве съвестността на естествонаучния миоглед; но именно тази съвестност трябва да ни отведе отвъд себе си – и да стигнем до духа. Яснотата ще бъде последното нещо! Но, казва духовното изследване, последното нещо също ще бъде яснотата.

Мистерията на душата и мистерията на света. Изследване и възприятие в немския интелектуален ЖИВОТ

Уважаеми присъстващи! Както си позволих да кажа в предишната си лекция, целта ми днес ще бъде да разгледам по-подробно въпросите, засегнати тогава, относно човешката душа и нейната връзка с мистериите на света; но ще се постарая днешната лекция да може да бъде разбрана и по собствен начин, така да се каже. Въпреки това, дами и господа, днес трябва да ви се извиня, защото това, което възнамерявам да представя, е обобщение на резултатите, а не на отделни развития, резултатите от дълго пътуване на духовно изследване; и ще трябва да се позова на отделните етапи от този път на изследване и на тези резултати, които са записани в различните ми писания. Въпреки това, моля, простете ми за тази лична отправна точка днес, въпреки че първите семена на този път на изследване, както ми се струва, бяха посяти от мен преди много години, през тези десетилетия моето усилие беше, от една страна, чрез това, което често наричам тук духовно изследване, да се връщам отново и отново към съответните въпроси и мистерии, да ги прониквам от всички страни, както може да се направи чрез духовно изследване. Така че, когато говоря за резултати, те са открити чрез подхода на духовно изследване, който често е обсъждан тук през годините.

От друга страна обаче, моето усилие през тези десетилетия е било именно да прокарам различните нишки, нишките на мисълта, нишките на въображението, в съответствие с актуалните научни изследвания, в съответствие с това, което често съм споменавал тук от честно убеждение, възхитителните резултати от съвременните научни изследвания. И именно във връзка с това ще си позволя да направя няколко забележки днес, защото именно във връзка с това ми хрумна нещо странно. От една страна, нищо не ми се струваше по-очевидно от това, че резултатите от духовните изследвания, за които говоря по отношение на въпросите за човешката душа и света, са навсякъде обосновани и потвърдени от това, което сега са научни постижения. Навсякъде, не само в съвременната естествена наука, но и в най-различни области, не само няма противоречие - което дори не би означавало много - но навсякъде има потвърждение, доказателство за духовно-научно изследване чрез това, което ни е достъпно днес в естествената наука.

И все пак, отново навсякъде, скъпи присъстващи, от страна на онези, които вярват, че стоят здраво на земята на тази по-нова естествена наука, има противоречие след противоречие, отхвърляне след отхвърляне, в което духовно-научното изследване, както го имам предвид тук, се представя като сбор от фантазии, от произволно конструирани полети на фантазията или плод на въображението. Сега, за тези, които са напълно запознати с темата, казаното от мен не е изненадващо, но това,

което току-що посочих, трябва първо да е изненадващо за нашите съвременници днес.

За мен, скъпи присъстващи, често ми се струва, че най-добрите доказателства идват от самите области, където естествената наука най-силно се съпротивлява на това, което ще бъде представено тук в Духовната наука. Бих искал да започна с тази мисъл днес, само като въведение. В областта, която се стреми да определи връзките между душевния живот и физическата организация на човешкото същество и физическия опит, естествената наука, както вече посочих, е, че начинът, по който тези резултати се възприемат и използват за познание, е именно това, което е характерно и особено и би трябвало да ни отведе към различен път на изследване от този, който е толкова често срещан днес.

Започвайки от тази точка, днес ще трябва да представя неща, които, макар и да се основават именно на съвременни научни изследвания, сякаш противоречат на всичко, което се твърди от определена, очевидно научно настроена страна; и тук също ще трябва да се извиня, защото тези факти ще накарат голям брой мисли да изглеждат парадоксални и крайно странни. Но искам да започна от предпоставката, че вече разполагаме с отличен набор от литература, която произхожда именно от научни мислители и се занимава със свързването на човешкия душевен живот с човешкия физически живот. Бих могъл да цитирам десетки и десетки произведения от тази литература, но искам да избира едно, което е наистина солидно, значимо, но и характерно: искам да избира физиологичната психология, научната теория за душата на Теодор Циен, която е отлична и от негова гледна точка.

За да кажа това, което искам да кажа тук, трябва да приема, че въз основа на опита си трябва да създадем ментален образ на приливите и отливите на душевния си живот, както го задействаме всеки ден между събуждането и заспиването, и как прекарваме дните си. Но нашата обикновена наука също така установява, че целият този прилив и отлив на душевния живот, чисто от опита, се разпада на живота на въображението, който е свързан с живота на възприятието, на живота на чувствата и на живота на волята. Всеки, който е способен да практикува дори малко себепознание, няма да отрече значението на това разделяне на живота на душата на живота на умствените образи, чувствата и волята.

Сега, странното е, че по същия начин, както би направил днес човек, склонен към научно мислене, Теодор Циен се пита: Как животът на душата, този прилив и отлив, се свързва с живота на тялото? И така се е превърнало в обичайна практика, практика, основана на отговорна методология, да се търси само връзката между човешкия душевен живот и сетивния живот и неговото продължение навътре, към нервната система. И в тази връзка се постигат прекрасни неща, като в тази книга може да се намери прекрасен пример, но също така и това, което е характерно за тези постижения.

И така, човек пита: Какво всъщност се случва в тази прекрасна структура на човешкия мозък, в сетивните органи; какво се случва в останалата част от нервната система, когато психическите явления изтичат? Човек отделя, така да се каже, нервния живот от цялостната организация, ако иска да намери връзката между душевния живот и телесната организация на човека. Странното е, че Теодор Цихен, с голяма проникателност, прекрасно открива връзката между живота на възприятието и въображението и нервния живот на човешкото същество, който той така да се каже, преследва. Какво се случва в този човешки организъм, докато човекът възприема, преработва възприятията в ментални образи, докато един ментален образ следва друг, докато възниква ментален образ и потопен ментален образ се появява като спомен? Теодор Цихен търси физически процеси за всичко това и човек би трябвало да е доста аматьор, за да отрече значението на такъв изследовател като материалистичен, защото този клон на изследването има дълбоко основание и ни показва по прекрасен начин как човешката физическа организация е предпоставка за обикновения въображаем живот.

Но сега Теодор Цихен се пита: Да, казва той, хората говорят и за емоционалния живот. Именно защото е християнски изследовател, защото разчита на строги методи, той не може да вмести този емоционален живот в процесите, които описва в нервно-физическата организация. Емоционалният живот не може да намери еквивалент в нервния живот, физически еквивалент, по същия начин, както въображаемият живот. И така, какво прави Теодор Цихен? Теодор Цихен ефективно изключва емоционалния живот като независим елемент от човешкия душевен живот. Е, въпреки че човек със здрав душевен живот трябва да си каже: Също толкова важен, колкото е въображаемият живот, е това, което нахлува в душата като емоционални преживявания, и този живот е независим в емоционалните преживявания. Въпреки това Теодор Цихен се чувства длъжен - защото не може да намери еквивалент за емоционалния живот в нервния живот по същия начин, както [този] за въображаемия живот - да каже: Чувствата всъщност не са независими в човешкия душевен живот. Това, което наричаме чувства, всъщност е само определен акцент върху живота на мисловните образи. Един мисловен образ е подчертан по един начин, друг по друг; единият е привързан към симпатичното, другият към антипатичното и т.н.

Следователно, Теодор Циен не говори за чувства, а за емоционалния тон на мисловните образи. Това го води до заключението, че няма нужда от такъв физически еквивалент на емоционалния живот, както той правилно установява за живота на мисловните образи. Нервните процеси протичат в мисловните образи, които се случват в душата; но в зависимост от това как тези мисловни образи са подчертани, тези нервни процеси протичат по един или друг начин и ние нямаме самостоятелен емоционален живот, а само – по смисъла на Теодор Циен – чувствата като акценти на живота на мисловните образи. В емоционалния живот

имаме странното явление, че именно строгият изследовател трябва наполовина да елиминира чувствата, превръщайки ги просто в характеристика на живота на въображението, защото според неговия строг метод той не може да намери нищо, което би съответствало физически на живота на чувството в същия смисъл, както нервите съответстват на живота на въображението. Въпросът става още по-характерен във възгледа на Теодор Циен за живота на волята. За живота на чувството той поне установява, че чувствата са акценти на живота на въображението; Що се отнася до импулсите на волята, той не открива абсолютно нищо, те не могат да бъдат пригодени именно пред лицето на строго изследване. Следователно волята не може да бъде пригодена към организацията на тялото според този научен метод.

Хората често казват любезно: Е, тъй като няма научен корелат за живота на волята, разсъжденията за волята са оставени на метафизиците и философите, като същевременно се внушава, че това са господа, личности, склонни да измислят всякакви неща, които нямат нищо общо със сериозната естествена наука. Именно когато човек разпознае този научен метод с пълна оценка, самият той го подтиква към нещо съвсем различно и ми се стори необходимо, именно от гледна точка на духовното изследване, да разбере какво всъщност се крие зад факта, че в преследването на мистериите на човешката душа, строгият естествоизпитател трябва наполовина да прикрива чувствата и напълно да прикрива волята. Това, което ще кажа, не е казано лекомислено, а е открито с помощта на методите на Духовната наука. То е тествано в продължение на десетилетия и едва тази зима го стигнах до определено предварително заключение. Днес все още изглежда изненадващо, но ако ми бъде позволено да напиша подробна книга за това, ще се види, че - това, което е открито, от една страна, от естествените науки чрез изучаване на физиката, биологията, физиологията и т.н., основано на най-задълбочени научни резултати - може да бъде доказано; и че естествената наука няма причина да се противопоставя на това, а по-скоро, че именно естествената наука трябва да се обърне към тези неща, ако разбира себе си правилно. Стана ми ясно, че особено в тази област правилната формулировка на въпросите, правилната формулировка на загадката, води огромен път и затова си казах отначало: Откъде идва тази очевидна едностранчивост у някой като Теодор Циен? Бих могъл да цитирам и други примери.

Тогава стана ясно, драги слушатели, че цитираните тук изследвания на съвременната наука по същество се осъждат на едностранчивост, като свързват човешкия душевен живот единствено с една част, един член на човешкия живот, а именно сетивния и нервния живот. Но тогава, ако човек има правилната мисловна представа за подобни въпроси, вече е ясно, че е воден по различен път. Защото тогава човек се пита: Не трябва ли този човешки душевен живот да има повече от просто едностранчиви отношения с живота на нервите, а не трябва ли може би да

има отношения като цяла душа с цялото човешко физическо същество? Не трябва ли може би човек да свързва душата не само с живота на нервите, но и да свързва цялата душа, според своя мисловен образ, чувства и воля, с целия телесен живот? Тогава ми хрумна – и това всъщност не са просто идеи, не лесно извикани мисли – след внимателно обмисляне на всички съответни научни открития, ми стана ясно, че това, което бях открил, не чрез научни средства, а чрез духовно изследване, може да бъде доказано от всички страни. Животът на въображението и възприятието наистина има такава връзка с нервния живот на човешкото същество и със сетивния живот, каквато е разработена от науката. Много вече е постигнато в тази област на живота на въображението. И ако подходящият път се следва интелигентно и без предразсъдъци, най-значимите постижения все пак ще бъдат постигнати по този начин; и много мистерии на душата, които все още трябва да са неясни за естествените учени днес, ще бъдат изяснени, така че да съответстват на резултатите от духовното изследване. Така че за живота на въображението имаме много добра основа в съвременната научна насока; но толкова малко за живота на чувствата, че един сериозен изследовател трябва наполовина да отрече живота на чувствата. Ако човек продължи по този начин, ще открие, че този емоционален живот на човешкото същество има също толкова пряка връзка с всичко, което можем да опишем у хората като дихателен живот, като дихателен ритъм, както животът на въображението има към сетивните органи и нервната система. Същите пътища, които човек поема от живота на въображението към живота на нервите, ще трябва да поеме и от живота на чувствата към ритъма на дихателния процес. Всичко, което е живот на чувствата, намира своя физически еквивалент също толкова пряко в живота на дишането, както всичко, което е въображение, намира своя физически еквивалент в живота на нервите. След като тази истина - не искам да казвам - бъде разпозната, тя ще бъде, но когато бъде приета по такъв начин, че да бъде сериозно преследвана, тя ще има последици за науката, които са напълно непредвидими. Когато за последен път говорих тук, подчертах, че духовният изследовател в частност трябва не само да обмисли честно какво говори в полза на неговите твърдения и след това да ги отстоява по обичайния начин, но че духовният изследовател не може да направи друго, освен да развие това, което аз нарекох гъвкавост на мисленето, освен винаги да си изяснява всички възможни възражения и наистина да ги представя пред душата си. Духовният изследовател е на мнение, че само тези, които могат да мислят позитивно, разбират значението на една мисъл. Никой не разбира материализма, който може само да го опровергае, а само тези, които могат и да го защитят, които познават неговите граници, които знаят какво представлява материалистичното мислене. Така че, въпреки че бих могъл да изброя стотици възражения, които биха могли да ми дойдат на ум от научното познание, когато размишлявам лекомислено, бих искал да спомена едно характерно.

Някой би могъл веднага да възрази: Говорите за чист аматьоризъм, дори за безразсъден аматьоризъм, защото само помислете за разбирането на музиката, за слушането на музика. Знаете, че когато човек слуша дадена звукова структура, това влияе на ухото, а оттам и на въображението, и тъй като музиката е преди всичко емоционално преживяване, можете да видите, че музикалното разбиране и музикалното усещане са пряко свързани с въображението. На пръв поглед това изглежда неопровержимо възражение. Какво може да се каже в отговор? Но аз не говоря за повърхностно разглеждане само на процеса на дишане; когато говоря за този процес, имам предвид дишането във всичките му фини разклонения. По време на дишането ритъмът продължава непрекъснато - човек би могъл да го опише подробно - продължавайки нагоре към мозъка. Ритъмът на дишането влияе на сетивните органи, разклонявайки се в човешкия организъм толкова фино, колкото нервната система. Дишането отива навсякъде. А сега създайте ментален образ на нещо музикално, което влияе на ухото, продължавайки в нервната система. Само това създава музикален емоционален живот, в който дихателният ритъм се издига отдолу, среща мисловния образ и само по начина, по който дихателният ритъм приема възприетото от ухото в своя дихателен ритъм, възниква музикалното въображение. То самото живее изцяло в дихателния ритъм, във фино разклонения дихателен ритъм.

И така, човек може да намери стотици и стотици опровержения от естествената наука за казаното от мен, ако се подходи повърхностно. Ако се подходи задълбочено, Духовната наука няма от какво да се страхува от задълбочена критика. Да, сега може да възникне въпросът: Да, но каква роля всъщност играе нервната система, когато става въпрос за емоционалния живот? Нервната система не играе по-различна роля по отношение на дишането, отколкото по отношение на сетивния орган при възприятието. Независимо дали възприемам звук или цвят, нервът играе същата роля, която играе, когато се разклонява навътре и възприема [чувства]. Разликата между възприятието и осъзнаването на възприятието при дишането е, че в единия случай, при сетивния орган, нервът е насочен навън, а в другия случай, при дишането, е насочен навътре.

Нервът няма задачата да влияе върху чувството повече, отколкото върху външния звук или цвят. Той е толкова малко загрижен за чувството, колкото и за външния звук или цвят. Той го прави съзнателен живот. Като нерв на възприятието, той се простира и в сферата на дишането. Животът на чувството играе пряка роля в живота на дишането, без посредничеството на нервния живот, точно както цветът и звукът влияят пряко на нервната система чрез сетивните органи. Когато човек изучава човешкото тяло, той по същество открива три части на това човешко тяло, три системи, така да се каже.

Едната е системата за сетивно възприятие — естествените науки са създали добра основа за това —; втората е дихателният живот — това е физическият еквивалент на

емоционалния живот —; трети член на човешкия организъм, и то по такъв начин, че когато имаме трите члена заедно, когато имаме цялото човешко същество физически пред себе си — е метаболитният живот. И ви моля да разгледате това отново във всичките му разклонения, като нервния живот и дихателния живот. Изрично отбелязвам — за да не си помисли никой, че е лесно да се изградят прибързани опровержения, основани на научни открития, да се измислят всякакви такива опровержения — отбелязвам, че въпросът става много сложен, когато се погледне реалистично. Трябва просто да го обясня тук.

Въпросът е много сложен, защото тези три системи са преплетени, а не съществуват една до друга. Нервът се подхранва постоянно и е подложен на метаболизъм; дихателните и сензорните процеси също го засягат. Това, което дишането опосредства, също е подложено на метаболизъм. Само метаболизмът може да се разглежда в известен смисъл като трето звено само по себе си. И тогава, тогава човек си казва, че това, което Теодор Циен е трябвало да елиминира напълно, за да се справи със строгия си метод, това, което той добродушно оставя на философите, животът на волята, е толкова пряко свързано с метаболизма, колкото животът на сетивното възприятие е свързан със сетивните органи и нерви, както животът на чувството е свързан с дихателната система. Пряко, директно, непосредствено, волята се намесва в метаболизма - това е резултат от духовното изследване. Разбира се, когато вниманието е развито, то се намесва и в метаболизма на нервната система. Но когато е намесена волята, това, което се отнася до волята, не зависи от нервите, чрез които нервите са органи на възприятието, а от метаболизма.

Това естествено усложнява нещата. Но важното, същественото е, че има също толкова пряка връзка между волята и метаболизма, колкото между възприятието и нервната система и между чувството и дихателната система. Сега, ако някой иска да проучи този въпрос задълбочено, ще стигне до заключение, което със сигурност ще предизвика много обиди днес. Но можете да ми повярвате, аз съм изследвал всичко от всички страни, строго от научна гледна точка, и въпреки че изнасям лекции по тази тема в частни лекции от много години, съм я запазил за предварителното ѝ заключение тази зима и едва сега започвам да съобщавам този резултат на обществеността.

Защото, колкото и странно да е, се оказва, че досега учените са разграничавали два вида нерви. Те наричат единия тип сензорни нерви, които протичат отвън навътре, а другия - двигателни нерви, които произхождат от мозъка и гръбначния мозък и пренасят токовете навън, така да се каже. Първо се въздейства върху сетивния орган, след което това продължава в нервите, водещо възприятието до воля. След това, отнякъде, душата - ако човек я приеме - се превключва в двата вида нерви и [тя] се прехвърля отнякъде към двигателния нерв чрез процес. Това я насочва към периферията на тялото и човек движи ръката, крака и т.н. Това е двуделната

структура на човешката нервна система. Тя ще трябва да бъде напълно изоставена от естествените науки на бъдещето. Човек не говори лекомислено за такъв резултат. Двуделното разделение ще трябва да бъде напълно изоставено от науката на бъдещето. Дали нервите се наричат сензорни или двигателни нерви, за мен няма значение; Важното за мен е, че има само един вид нерв и че по принцип това, което наричаме сензорни нерви, и това, което наричаме двигателни нерви, имат абсолютно една и съща функция. Знам, че е лесно да се повдигнат възражения, основани на физиологията; достатъчно е да се помислят симптомите при пациенти с *tabes dorsalis* или експериментите, включващи прекъсване на нервите.

Иска ми се да имам време да ви покажа, че всички тези експерименти, всички симптоми, особено при пациенти с табес, доказват точно това, което току-що заявих тук: еднородността на нервите и опровергават, ако се действа с достатъчна точност, това, което днес е известно като теория за двойствеността на нервите. Но няма време за това. Бих искал обаче да отбележа едно нещо. Толкова е лесно да се посочи: Да, не усещате ли как двигателният нерв постепенно се промъква?

Някой се учи да свири на пиано, учи фините движения, които пръстите изпълняват, или във всяко друго умение или дейност, той се учи на това - човек има впечатлението - защото в началото не може да проведе тока, импулса, през двигателния нерв, но когато изпълнява движението отново и отново, тогава може да го проведе. Нервният път се промъква. Но всъщност не е така. Това, което се активира като воля в движещите се пръсти, се намесва директно в метаболизма и всичко, което е нерв, има само задачата да възприема финото движение вътрешно, точно както нервът възприема звука от сетивата.

Двигателният нерв също не служи за друга цел, освен да гарантира, че движението не се извършва несъзнателно, че го възприемаме вътрешно с нервната система.

Навсякъде нервът е надарен със същата функция, само че се различава от другите по това, че отива до сетивния орган и възприема впечатлението отвън, а в други случаи възприема директно причинения метаболизъм вътрешно. Двигателният нерв е доста подобен на сетивния нерв. Вярвам, че може би първите хора, които ще проявят склонност към тези по-фини резултати, получени с помощта на Духовната наука, ще бъдат тези, които са артистични. Вярвам, че поддръжниците на тези идеи са много по-склонни да се намерят сред знаещите пианисти, отколкото сред физиолозите например. Те скоро ще осъзнаят, че умението се основава на това да се учим все повече и повече да следваме движенията в техните тънкости, че човек може да се научи да следва собствените си движения на пръстите до най-фините детайли, че човек може да възприема фините, незабавно изпълнени движения до техните нюанси; и когато човек придобие знания, ще се научи да наблюдава как бърборенето на детето се превръща в реч, как това е процес, основан на научаването да се контролира метаболизмът на човек чрез сила на волята и след това да се възприема фино, като се осъзнае [празнина].

Вие накратко посочихте връзката на целия душевен живот с целия човешки телесен живот; защото няма други процеси. Всички двигателни процеси се основават на метаболитни процеси. Няма други освен метаболитни, дихателни, перцептивни и нервни процеси. Вие свързахте волята, чувството, мисленето, менталните образи и възприятието с тройното човешко същество - нервното, дихателното и метаболитното човешко същество. Дори днес, където се провеждат строги изследвания, би било и винаги ще бъде интересно да се докаже подробно току-що обясненото.

Не съм открил всичко това сам, например като си правя заключения за душевните процеси от феномените на различните телесни процеси, а по-скоро чрез пътя на духовното изследване, който често съм посочвал тук. Защото, както от една страна откриваме, че човешкият физически живот е троичен, така от друга страна, когато стигнем до съзерцателно съзнание, откриваме връзката на душевния живот с духовния човек. Точно както от една страна тялото, троичното тяло на възприемане, дишане и метаболизъм, е еквивалент на душевния живот, така и от друга страна духът е еквивалент на човешката душа. Единственото нещо е, че човек трябва да търси пътя от живота на въображението към духа, точно както търси пътя от живота на въображението към тялото, стигайки до нервната система.

Този път от живота на менталните образи към духа може да се намери само ако човек тренира това, което иначе е човешко въображение и мислене, например, използвайки методите, описани в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове?“, така че наистина да доведе мисленето, което първоначално е приложимо само към външния сетивен живот, до точката, в която то наистина може да се отдели от тялото и да стане независимо в движението на самото мислене. Трябва да се поеме по обратния път, който се следва при всяко стесняване на съзнанието.

От една страна, съществува болезнено хипнотичният живот; обратното води до развитие на духовното изследване във всичко, дори в това, което често се нарича мистично преживяване. Факт е, че докато в обикновения, здравословен живот човешкото същество има независимост в мисленето, чувствата и волята си по отношение на живота на тялото, във всичко, което е хипноза, илюзия, халюцинация, което е нездравословен мистицизъм, който понякога може да се изрази в чудесно поетични образи, душата е потисната надолу. Всяко видение се състои в това, че животът на въображението е лишен от своята независимост - вместо да живее в себе си - и е потиснат по-дълбоко надолу, така че тялото е твърде силно ангажирано. Духовната наука няма нищо общо с всичко това, а трябва да преодолее именно целия този визуален живот, включително фалшивия мистичен живот. И всеки, който може да ми докаже в моите книги, където говоря за душевни или световни загадки, един-единствен резултат, постигнат единствено чрез мистицизъм, обвързан с физическото - който обаче се тълкува като такъв от приятели и

противници, защото хората го харесват толкова много: те искат да виждат видения - всеки, който може да ми го докаже, нека го направи. Няма да намерят никой. Всичко, което наистина е било открито в Духовната наука, се търси чрез това мисленето, което е свободно от физическия живот, да стане още по-свободно, още по-интензивно в своята уникалност. Това обаче включва повече, отколкото често се чува, [за да] се стигне до някаква сложна визия. То включва например, приемане на здравословното мислене като отправна точка и след това търсене в това мислене на това, което възниква само в самото мислене; бих казал, дори по-свободно, по-независимо, отколкото мисленето вече е; така че въпросите да бъдат задавани правилно и тогава отговорите, развити в мисленето, да бъдат дадени от това, което е винаги около нас, отговорите да бъдат дадени от духовния свят. Мисленето, правилно обучено, освободено от физическия си живот. Мисленето е освободено, за да проникнем в това, което е зад сетивния свят.

Позволих си да нарека това мислене: въображаем ментален образ, не защото е базиран на въображението, а защото е базиран на по-енергична форма на ментален образ, която го съживява в неговата свобода. Но образът не се поражда чрез втискване на мисленето и сетивните органи в мозъка, както биха вярвали визионерите, а именно чрез отделяне на мисленето от физическия живот. Това постига независимостта на мисленето от физическия живот. Следователно, всичко, което се нарича въображение, няма абсолютно никаква връзка с физическия живот. Тялото върви заедно със своя опит.

Това е разликата, вече спомената тук няколко пъти, между визионера и духовния изследовател, който наистина е освободил мисленето си: последният винаги е в състояние да има, наред с това, което му е дадено в мисловни образи, обикновения, здравословен сетивен живот и двете вървят паралелно едно с друго. Патологично е, когато едното замества другото, когато човек не може да бъде напълно разумен човек, да изпълнява ежедневните си задачи, да отглежда правилно децата си и т.н., и едновременно с това да развива това, което няма нищо общо с физическия живот - проникването на духовната душа в нас в духовната душа около нас. Тогава бих искал да знам дали някой ще ми каже, че някой, който е просто визионер, или дори някой, който има патологичен мисловен образ, има и здрава страна. Тогава не би било патологично, ако знае, че другият мисловен образ е патологичен. Но хората мислят за тези неща твърде повърхностно, съдейки ги отвън.

След това, когато проникнем чрез истинско, истинско изследване в задълбочено мислене в това, което е духовно около нас, тогава имаме първи елемент на духовния свят, тогава имаме това, за което физиката днес само мечтае, имаме етерен живот. И както знаем чрез сетивния си живот, че веществата, които са отвън във физическия живот, живеят в нашата плът и кръв, така знаем чрез мисловен образ, че свръхсетивното-етерно, като формиращи сили, прониква във всичко и живее в нас като формиращи сили, прониквайки в нашия организъм като втори

свръхсетивен организъм, който носим в себе си и който може да бъде научно изследван, точно както физическия. Точно както това физическо тяло е част от физическия свят, така и нашият собствен етерен организъм е част от заобикалящия ни етерен свят, който е свръхсетивен, и свръхсетивните закони действат в нашето етерно тяло, точно както физическите закони действат във физическото тяло. Каква е задачата на това формиращо тяло? Неговата задача е да пренася това, което е моментно, от момент на момент, от час на час; то има задачата да поддържа живота във времето между раждането и смъртта на човешкото същество. Без това формиращо образ тяло никога не бихме имали последователен човешки живот. Ние променяме и обменяме своите вещества, а формиращото образ тяло носи новите вещества по същия начин, метаморфозирайки ги в бъдещ живот. Това формиращо тяло е строго научен резултат, точно както физическия организъм. Това формиращо тяло сега стои в същото отношение към живота на въображението от духа, както нервното тяло стои от тялото. Точно както нервно-сетивният живот е физическият еквивалент на живота на въображението, така и духовният еквивалент е формиращото тяло. Точно както нервната система е чудо на строежа, така и това, което може да бъде разпознато като формиращо тяло, е чудо на строежа в духа, чиято задача не се крие в отделните моменти на човешкия опит, а в протичането на времето между раждането или зачеването и смъртта.

Това все още не ни води до онова, което е отвъд раждането и смъртта, защото там знанието, вътрешното оживяване на съзнанието, трябва да се издигне на друго ниво на познание. Не се обиждайте от израза – той беше внимателно избран преди много години и днес ще разберете защо го поднових – ние се издигаме до „вдъхновено знание“. Човек се издига до него, като развива, така да се каже, това, което води до въображаемо знание. Необходимо е да се внесе нещо съвсем различно в вече освободеното мислене и въображение. Човек трябва да придобие нещо съвсем ново. Вече говорих за това в предишния брой на „Райх“.

Мога да поясня това само чрез сравнение. В обикновения живот мислим логично. Доволни сме от това. За да стане обаче духовен изследовател, човек трябва не само да се научи да мисли за други неща, но и да мисли различно. Хората намират това за изключително трудно, защото днес мислим абстрактно. Хората си мислят, че вече имат нещо с тесни понятия, когато осъзнаят: този ментален образ е правилен. Един ментален образ може да бъде много правилен, но това зависи от реалността на менталния образ. Днес хората имат известно желание да гледат само на логическата, научна коректност на менталните образи, но това не изчерпва реалността на менталния образ. Стигате до него само когато знаете, че нашите ментални образи, такива каквито ги имаме, първоначално са само инструменти за реалността, а не нещо, за което трябва да се държим абсолютно. Бих искал да използвам един тривиален пример, само за да илюстрирам. Със сигурност е много хубав ментален образ да се каже, че добрият нощен сън е много здравословен.

Човек може много да се влюби в този ментален образ. Здравословният сън е много здравословен. Някой, който цени този ментален образ, идва на гости на някой друг. Той е представен на дама, за която му казват: о, на тази дама ѝ липсва това или онова. Тя самата се оплаква. Той се придържа към менталния образ, който знае, че е правилен, на който е фанатично отдаден, и казва: „О, госпожо, просто трябва да спите много, защото здравословният сън е полезен за вашето състояние.“ След това я изпраща до вратата. Да, какво ще кажете на това, тя спи по цял ден! Или някой може да е фанатичен относно менталния образ, че ходенето е много здравословно. Такъв човек съветва някого, който му описва всякакви състояния: „Да, трябва да се упражняваш.“ Но другият човек отговаря: „Да, забравяте, че съм пощальон.“ Нашите ментални образи не са там, за да ги разпознаваме догматично като абсолютно правилни по ограничен начин. Те са инструменти, които ни водят през реалността. Това трябва да се развие като вътрешна нагласа, ако човек иска да се издигне до по-нататъшни етапи на духовното изследване. На всеки му се струва много хубаво, когато двама души са съгласни в своите ментални образи. Но Франц I веднъж каза: „Не знам какво всъщност има той срещу мен. Ние сме напълно съгласни в нашите желания и ментални образи.“ И двамата искаха да завладеят Милано. Това се изразява и по радикален начин. А когато се случва в по-фина форма, човек просто не го забелязва, а се придържа здраво към убеждението, че когато двама души мислят еднакво, това трябва да е доказателство, че техните мисли също могат да се превърнат в реалност. Накратко, това е нещо значимо, което трябва да бъде задълбочено проучено, ако човек иска да стане духовен изследовател. Охарактеризирах го тривиално; може да се характеризира и по научен начин. Но човек трябва да стигне до точката, в която започва да мисли по определен начин за своите ментални образи и мислене, което мога да поясня със следното сравнение.

Когато сме във външния свят, не сме доволни, ако само логично се движим напред-назад с действията и импулсите си. Извършваме действия, защото дългът ни ги налага; въздържаме се от други или ги насочваме в различна посока. Логиката не би била полезна в сетивния свят; там трябва да се съобразяваме с реалността. Там трябва да си позволим или отречем действие, основано на контекста на едно цяло. Това трябва да се пренесе и в живота на мисълта, ако човек иска да напредне отвъд въображаемото съзнание. Човек трябва да стигне до това не само да счита едни мисли за правилни, а други за грешни, но и да може да преживява една мисъл като допустима, а друга като неприемлива по отношение на определени реалности. Трябва да настъпи вътрешно морализиране, свръхморализиране на живота на мисълта и въображението. Когато това се случи, човек получава възможността за вдъхновено знание, онова знание, което е способно да предава и втория духовен член на човешкото същество, който сега представлява живота на чувствата, както животът на дишането представлява живота на чувствата във физическото тяло. И

тъй като този паралелизъм съществува, аз нарекох това, което съответства на живота на чувствата от духа, негов еквивалент там, който се дава чрез вдъхновено знание, което ни показва, че имаме втори член в духа, точно както имаме дихателния живот по отношение на физическия мозъчен и нервен живот, и точно както дихателният живот ни свързва с околната среда, въздухът, който имам в себе си, е /пролука] отвън и отвътре. От дихателната система нишките водят навсякъде в околната среда. Ето как аз принадлежа на света. По същия начин аз принадлежа към духовния свят в онази част от духовния организъм, която се разпознава чрез вдъхновеното знание, а именно в онази част, която носим в себе си, която сме преживели между последната смърт и момента, в който сме потопили духовното във физическото, което сме наследили от нашите предци. Втората връзка в духовния организъм ни води в света, който преживяваме между смъртта и новото раждане.

Можем да постигнем трето ниво на знание, ако развием това знание по-нататък. И вече намерих за едно важно събитие, чрез което знанието може да бъде структурирано още по-свободно и по-високо. Това е, когато усещаме съдбоносната природа на самото знание, когато сме толкова въвлечени в знанието, че усещаме постигането на знанието като съдба, когато разбираме как да си кажем: Ти си бил засегнат от трудни и радостни неща и не ставаш скучен; чувстваш се като такава [празнина]. Но за разлика от всичко, което може да се доближи до мен външно, аз разпознах едно нещо: осъзнаването, че мога да схвана духа вътрешно чрез въображаемо, вдъхновено знание. За мен това се превърна в случай на съдба, както всеки друг. Ето, аз преживях съдбата. Ако човек преживява съдбата по този начин и преживява други процеси на познание със същата вътрешна насоченост, тогава човек преминава към това, което може да се нарече интуитивно знание, където всъщност е така, че съзнателно се потапяме в самия обект на познание. И когато това прозрение е придобито, когато, така да се каже, сме били вътрешно присъстващи на самата съдба, тогава осъзнаваме, че в живота ни влиза в действие трета връзка в човешкия духовен организъм, която е свързана с живота на волята така, както метаболитният организъм е свързан с живота на волята от физическа страна; защото тогава осъзнаваме, че това, което идва при нас външно като удар на съдбата, има ефект от предишни земни животи, а това, което сега възприемаме като удар на съдбата, ще има ефект в по-късни земни животи. Учим се да разпознаваме какво влияе на нашия волеви живот. Но тези неща могат да бъдат показани много добре чрез периоди в техния паралелизъм с физическия живот и душевния живот. Живеем, но не наблюдаваме живота в неговите интимни детайли. На петнадесет години сме; нещо живее в нас, което дори не знаем, но което следваме. То живее в нас по-фино от инстинкт. Правим това или онова, вярвайки, че го правим, защото това или онова ни принуждава да го правим; но във всичко живее нещо, което ни дава насока от собственото ни същество. Ако имате талант за самонаблюдение, ще

осъзнаете: имате нещо в себе си, което е копнеж, порив – трябва да го възприемете като нещо фино – да ви движи в тази посока. Бихте забелязали, че сте на път; не сте забелязали, че има порив за нещо неопределено; но пътуването завършва с това, че се запознавате. Това запознанство среща нещо неопределено в нас. Протича духовен процес, който има свой физически еквивалент. Простете ми, но именно защото духовният учен стои в реалния свят, някои неща могат да изглеждат много материалистични в сравнение. Човек има порив, който го тласка като жажда и глад – засищането помага – човек има порив, какво е това? Именно душевният член съответства на това, което е гладът в метаболитния организъм. От предишни земни животи това, което ни движи, прелива и удовлетворението се постига чрез събитие. Ето го третият член, който принадлежи на нашата съдба [празнина], както метаболизмът в тялото принадлежи на живота на волята, дори и да е в обичайното положение на глад и жажда. Точно както той е в основата на това, което правим директно от физическия си живот и преживяваме духовно като воля, така и съдбата в нас – която резонира от предишни земни животи за интуитивно познание – създава този духовен глад и жажда, които живеят в съдбата само незабелязано от грубото наблюдение.

Можете да видите как, като се движите стъпка по стъпка, Духовната наука е също толкова методична, колкото и външните естествени науки; само че днес тя е все още непозната за хората. Но има много неща, които са непознати за хората днес. За съвременниците на Коперник също е било непознато да вярват, че слънцето е неподвижно и земята се върти около него. Хората са свикнали с това и ще свикнат и с Духовната наука. Знам, че то все още може да бъде опровергано днес. Тихо Брахе също е опровергал коперниканизма, но е било по-полезно, че Кеплер е разширил коперниканизма. Знам, че това, което мога да кажа днес, е много несвършено и знам, че могат да бъдат повдигнати всякакви възражения, но мисля, че е по-полезно, ако се появят други, които ще променят въпроса по такъв начин, че да стане по-устойчив. По-нататъшното развитие на науката ми се струва по-полезно. Тези, които мислят по този начин, може би са правилно позиционирани в интелектуалния живот на човечеството, защото ценят както валидността на критиката, така и тази на разширяването. Но след това, когато човек се научи да изследва правилно, ще осъзнае, че всичко, което носим в себе си като тяло, е абсолютно незаменим инструмент между раждането и смъртта, че е сложно да търсим всякакъв вид мистика за живот между раждането и смъртта, но че се издигаме до духовен живот и намираме тройствения дух, духа, който може да се представи, духа, който може да се разпознае чрез вдъхновение, и по този начин проникваме във вечното, във вечното, което преминава през раждането и смъртта, в безсмъртието на човешкото същество, което не може да се намери чрез спекулации, а чрез търсене на това, което мисли като дух вътре в нас. Но тогава човек открива също, че сме свързани с духовен свят, точно както сме свързани с физическия свят

чрез физическия организъм, и че това, което предаваме на физическите елементи като наше физическо тяло, е подчинено на физически закони само когато тройственият дух е тук отвън. Тогава чувстваме, че можем да кажем: тялото ни се държи заедно, докато е държано от духа. Със смъртта тялото се предава на земните елементи, а духът си проправя път в духовния свят. Във връзка с тези мистерии, мистериите на света също придобиват сила.

Днес ние размишляваме за началото и края на развитието на Земята, това, което може би е съществувало преди двадесет милиона години. Откриваме едно развитие на Земята, в което, не знам откъде, развитието на човечеството е навлязло като епизод. След това изчисляваме каква ще бъде Земята след милиарди години; менталният образ, който си формираме, изчислението, не бива да се оспорва. Няма нищо по-правилно от това, например, когато професор [Дюар] представи лекция в Лондон, в която попита: Как ще изглежда Земята след милиарди години, когато се е охладила до [200] градуса по Целзий под нулата? Е, той дава много красива - дали е пророческа, оставям на вашия вкус - много красива картина на това каква ще бъде Земята. Въздухът, който ни заобикаля, е станал течен, един вид океан. Водата, която познаваме днес, е станала твърда. Всичко се е променило. Пред вярната си публика [Дюар] описва, с много красиви или може би не толкова красиви думи, как млякото от крави ще бъде твърдо, как ще бъде луминесцентно, как стените могат да бъдат боядисани с яйчен белтък, който ще бъде толкова ярък, че ще можете да четете вестници - абсолютно правилно изчислени, строго научни резултати. Строгостта на този резултат, който човек получава, когато изчисли обратно сегашното състояние на Земята, какви същества са съществували преди двадесет милиона години, може да бъде изчислена, [няма] нищо опровержимо, абсолютно нищо.

Но всеки, който е запознат с методите на Духовната наука, знае, че изчислението е правилно, строго точно, но знае и нещо друго: че този резултат се получава по същия метод, както ако наблюдавах човешки стомах и можех да наблюдавам как се променя черният дроб за осем дни, как се променя за четиринадесет дни, за три години, за осем години. И от това изчислих какви биха били черният дроб и белите дробове след двеста години. Изчислението ще бъде напълно правилно, абсолютно правилно; но това човешко тяло вероятно вече няма да е живо след двеста години; то ще умре преди това. За тялото ви се струва много правдоподобно; за земята ви се струва правдоподобно обратното, а именно, че може да се направи такова изчисление. Човек би могъл да попита също: как се променят органите на седемгодишно дете? Човек изчислява назад и получава предварителния резултат отпреди четиридесет години. По същия начин може да се изчисли каква ще бъде Земята след двадесет милиона години и каква е била преди двадесет милиона години, но преди двадесет милиона години тя е била също толкова малка, колкото Земята е било детето преди четиридесет години, а след двадесет милиарда години Земята ще бъде също толкова малка, колкото Земята; и описанието на професора е

точно, само че Земята умира по-рано. Относно тези неща, които се изплъзват на научното наблюдение, то установява, че животът на Земята, такъв какъвто е сега, показва определени природни закони, но те са - тук Духовната наука трябва да отиде отвъд Кантианството. Кант спря на средата. Законите на природата важат само от началото на Земята до нейния край и ако изчисляваме отвъд това, тогава нашите закони не важат. Защото, както човешкото тяло, което се ражда от физически предпоставки, се свързва с духовен елемент, така е и със Земята, която е била духовно изостанала от определен момент във времето. Тя е дошла в света на Слънчевата система от духовни предпоставки. Това, което наричаме природни закони, е просто свързано с условията на съвместното съществуване на Земята със слънцето; и точно както духовният организъм на човешкото същество навлиза в духовната сфера, когато напускаме тялото, така и Земята се оттегля от слънчевия организъм, само че човешкото същество предава тялото си на земната сфера, а Земята предава духовната си сфера на духовния живот, към който тогава принадлежат човешките души. Възможно е да се стигне до тези ментални образи. Тайните на света възникват, когато човек правилно разгледа тайните на душата в по-широк контекст.

Твърдо съм убеден, че с това, което току-що посочих, човек все още стои сам, в по-голямата си част, днес. Но дори и да стои сам днес, Коперник също е стоял сам и онези, които са имали възражения срещу Коперник, са продължили да ги повдигат отчасти до [1822 г.]. Възраженията срещу Духовната наука са от същата категория. Тя със сигурност навлиза в човешката култура днес в несъвършена форма, но аз съм твърдо убеден, че това, което се търси като Духовна наука, се основава именно на правилния немски духовен живот. Не искам да изтъквам нищо шовинистично и не смятам за съвпадение, че много преди тази война един малко по-дълбок дух е вярвал, че дори физиката трябва да отговори на цялото значение на вътрешния нерв на немския духовен живот. Едуард фон Хартман веднъж е казал по отношение на физиката това, което ми се струва важно:

Да се надяваме, че грешките скоро ще бъдат разпознати като такива и че германският дух на англomanията ще им обърне гръб.

Едуард фон Хартман почина десетилетие преди войната. Бях възхитен да открия тези думи в неговото творчество, защото първото есе, което написах като млад студент, се занимаваше с вредното влияние на английския материализъм върху германския интелектуален живот и имаше за задача да призове за възраждане на германския интелектуален живот. В германското развитие вече има умове, които са били пропити с подобни импулси. Колко прекрасно ни звучат пророческите думи на Новалис:

Ще станем физици само когато превърнем въображаемите вещества и сили в мярка за естествените вещества и сили.

Духовната наука, както е разбирана тук, може да бъде открита само днес. Ние сме в нейното начало; но копнежът за нея винаги е бил там, особено в немския интелектуален живот. Трябва да градим върху това. Ето защо, дори в немския интелектуален живот, където заинтересованите не са изследователи, виждаме бунт срещу това, което Дюар изчислява като начало и край на развитието на Земята, представя теорията на Кант-Лаплас като нещо добре обосновано. Херман Грим направи красиво изказване, основано на чувствата си. От духовната си чувствителност той се обърна срещу тълкуването на Гьоте, сякаш искаше да създаде ментален образ на началото и края на земята, с красиви думи, които ще бъдат простени днес и оправдани от бъдещата наука.

И отдавна [...] великата фантазия на Лаплас-Кант за произхода и евентуалната гибел на земното кълбо се беше утвърдила. От въртящата се мъглявина – децата вече учат това в училище – се образува централната газова капка, която след това се превръща в Земята и, като втвърдяваща се сфера, преминава през всички фази, включително епизода на обитаване от човешката раса, в немислими периоди от време, за да падне накрая обратно в слънцето като изгоряла шлака: дълъг, но напълно разбираем за днешната аудитория процес, за чието осъзнаване вече не е необходима външна намеса, освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на същата температура на нагряване.

Не можем да си представим по-безплодна перспектива за бъдещето от тази, която ни се налага днес като научно необходима. Труп, около който гладно куче би заобиколило, би бил освежаваща, апетитна хапка в сравнение с тези последни екскременти на творението, като каквито нашата земя в крайна сметка би се върнала обратно към слънцето, и именно жаждата за знания, с която нашето поколение приема подобни неща и ги вярва за истина, е знак за болно въображение, което учените от бъдещите епохи отново ще приложат много проникателност, за да обяснят като историческо явление на времето.

Това, което Херман Грим подозира, ще бъде доказано от Духовната наука. Тя ще разкрие как това, което се признава за точно изследване, не е нищо повече от продукт на болно въображение. Духовната наука, както е разбирана тук, е дълбоко вкоренена в немския интелектуален живот.

И накрая, нека ви дам само един малък пример за това как Духовната наука е предразположена в немския интелектуален живот. Виждате ли, един от онези, които са оказали изключителни заслуги, тъй като по онова време е било възможно да се задълбочи мисленето, така че етерният, въображаем човешки дух да може да бъде разпознат, е синът на великия Фихте, Имануел Херман Фихте. Той представлява това, което наричаме антропософия, защото казва:

Сетивното съзнание, от друга страна, и светът на явленията, произтичащ от неговата начална точка, с целия сетивен живот, включително този на човешките същества, нямат друго значение освен да бъдат мястото, където се осъществява свръхсетивният живот на духа, въвеждайки отвъдното духовно съдържание на идеите в сетивния свят чрез свободно съзнателно действие. [...] Това задълбочено разбиране на човешкото същество сега издига „антропологията“ до „антропософия“ в крайния ѝ резултат.

Така, през 40-те години на миналия век, немският дух търси антропософията.

И Трокслер също говори за свръхсетивното тяло или схемата фино, благородно душевно тяло, различно от по-грубото тяло [...] душа, която има образ на самото тяло, който те наричат схема и който е техният вътрешен, висш човек.

— според Трокслер през 1827 г. в неговите писания върху мистериите на душата и мистериите на човечеството.

Човек със сигурност е в хармония с най-красивите импулси на немския интелектуален живот, когато се опитва да съживи този повече или по-малко забравен тон на по-дълбокия интелектуален живот, но по такъв начин, че той всъщност да се превърне в нещо съвсем ново: от спекулация до пряк опит. Не е нужно да се страхува от всички възражения, които се повдигат днес срещу Духовната наука. Възраженията, дори тези, направени от добронамерени хора, произтичат от липса на разбиране, както когато преди няколко години един човек, който се смяташе за сериозен критик, си помисли, че може да нанесе удар срещу моята Духовна наука, като каже, че ще ми предостави редица хора, чиито характери трябва да изследвам по духовно-научен начин. Събитията, които той изискваше, щяха да изключат методите, които духовните изследователи трябва да използват. Нещата се преценяват по много особен начин. Казва се по-специално, че резултатите от Духовната наука са сигурни, че са преживявания. При това злонамерено се прикрива, че от духовния изследовател се изисква не само опит, не само мислене, което е достатъчно за обикновеното изследване, а че се изисква по-висше мислене. Когато някой говори за хипотези, трябва да отговори: Като здрав човек, човек може [да [се] пропусне]. Но не се изисква намаляване на здравия разум, а неговото издигане. Така навсякъде това, което се атакува като Духовна наука, не се атакува по начина, по който днес се атакува това или онова, но Духовната наука често се атакува по такъв начин, че тъй като човек не може да се ангажира с атаките, някои хора, вместо да навлязат в истинската Духовна наука, заместват това, което мислят, че е; и това е характерна черта, че личните очерняния, съмненията в любовта към истината и т.н. се заместват с обективната борба. Очернянията се разпространяват по-лесно, отколкото сериозното ангажиране с резултатите от изследванията на Духовната наука. Но не мислете, че под това имам предвид борба с това, което ми е неприятно; напротив, колкото повече опровержения се появяват, но в стила на други опровержения, толкова по-добре; колкото повече такива съждения остават в рамките на границите, които почтените хора спазват, да речем в областта на литературата, толкова по-добре. И в заключение бих искал да подчертая нещо. Много се забавлявах, когато веднъж попаднах на „Симплицисимус“, в който се споменава „Доктор [Шватцер]“ или нещо подобно. Човек би могъл да посочи с пръст това, което правя като учен по Духовна наука, но беше написано с истински хумор. Обичам тези истории, както не оставям непрочетени други неща, стига, дори да са подигравки и презрение, да останат в рамките на оправданите в литературната комуникация граници – колкото

повече разбирам как да им отговоря, толкова повече човек би трябвало да може да им отговори истински, независимо дали е някой друг или аз, ако може да се смее. Обичам да се смея заедно с тях и не мисля, че в такива неща има нещо, което човек трябва да отхвърля. Както казах, намерих темата за много забавна; но за разлика от много други неща и особено за разлика от общото отношение към Духовната наука, трябва да се спомене и това, че особено в тези трудни времена ми се струва важно да има разбиране, че именно от най-дълбоките причини на централноевропейския духовен живот трябва да произтече чувство и усет за Духовната наука. Голяма част от това, което бъдещето ще трябва да постигне, може би ще се оформи в посока на възраждане, чрез Духовната наука, на избледнял тон на немския духовен живот. Защото това ще се крие именно в правилното, пълно развитие на смисъла на Гьотевия възглед за природата, който елементарно сочи към Духовната наука, към това, което е присъщо на нея. Затова нека завърша с модификация на цитат от Гьоте, внушаващ отношението на Духовната наука. „Съзерцание на черепа на Шилер“. Гьоте видя във формата на черепа пластичния отпечатък на духа и в това съзерцание той изкова думите:

Какво повече може да спечели човек в живота,
освен духовната природа да му се разкрие?
Как тя позволява на твърдото да се стопи с духа,
как запазва духовно създаденото.

Духовната наука търси действията и преплитанията на духа в материалния свят; но тя също така търси духа в неговата независимост, в неговата вечност и безсмъртие, като човешка душа, духа в ставане, духа като разрешател на загадките на душата и света; Духовната наука се стреми да проникне човешкото същество с убеждението и да направи словото научна истина:

Какво повече може да спечели човек в живота,
освен че духовната природа му се разкрива,
как тя позволява на духа да се слее с материята,
как духът се запазва в материята!

Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена

Уважаеми присъстващи! Всеки, който говори за Духовната наука от гледната точка, от която аз имах привилегията да говоря оттук всяка зима след есен в продължение на много години и която ще формира и основата на днешното ми размишление, трябва да е наясно, че в настоящето все още ще трябва да се сблъсква с много и разнообразни предразсъдъци срещу Духовната наука. И това трябва да е така особено, когато дискусиата, както днес, е за най-дълбоките, най-значимите човешки мистерии, мистерии, които, от друга страна, са свързани с това, което всяко човешко сърце, всяко човешко същество има като въпроси за най-дълбокия си копнеж, [това, което всяко човешко същество] чувства като въпроси за най-дълбоката си житейска нужда. Съвременната научна психология, особено днес, представя гледна точка, която, бих казал, е възможно най-неблагоприятна за разсъждение като това, с което ще се заемем днес, тъй като научната психология е поела посока, курс, който всъщност - следвайки пътя ѝ, разбира се - не може да доведе до никакви научни разсъждения по този велик и важен въпрос за безсмъртието на душата, за човешката съдба.

Нека започна с това, скъпи присъстващи, че конвенционалната научна психология е изцяло погълната от въпросите си: Как възникват менталните образи от сетивните възприятия, как менталните образи се свързват, след това се свързват и разделят в човешката душа, как чувства като удоволствие и болка се свързват с менталните образи в човешкото съзнание, как волевите импулси се съединяват с менталните образи и т.н.? Как се развива [психичното] и други подобни?

Един от най-значимите и проникателни немски психолози, наскоро починалият, изключителен и изключителен Франц Brentano, направи много интересно твърдение в своята [Психология от емпирична гледна точка]. Той каза нещо от рода на: Каква е ползата от това разглеждане на социализацията на менталните образи, на противоположностите на [психичното], на противоположностите като удоволствието и болката и т.н., ако не можем да намерим сили в днешното разглеждане на душата, за да задоволим дори донякъде надеждата, която Платон и Аристотел някога са свързвали с изучаването на душата, [а именно] да разпознаем степента, до която човешката душа навлиза в друга форма на живот, след като се раздели със смъртната си част, с други думи, до каква степен може да се говори за безсмъртието на човешката душа и свързаните с това въпроси?

През 1874 г. — и това е характерно явление — този изключителен изследовател на душата написва първия том от своето изследване за душата, което е трябвало да се

състои от четири или пет тома. Първият том се появява през пролетта на 1874 г. Вторият е обещан за есента, а следващите щяха да последват в бърза последователност, [но] нищо повече не се появява, нито вторият през есента, нито на следващата година, нито последвалите томове и до днес. Човек [добива впечатлението], когато се задълбочи малко в този първи том на човешката психология на Брентано, че въпреки строго научната гледна точка, която авторът се стреми да възприеме, основната грижа на Брентано е да завърши наблюденията си с възгледа за безсмъртието на човешката душа и връзката на човешката душа с целия духовен свят.

Всеки, който подхожда към наблюденията на Брентано от гледната точка, която Духовната наука може да заеме по отношение на психологията, ще осъзнае, ако изучи единствения публикуван том и това, което Брентано по-късно публикува в резултат на това, че Брентано всъщност не е могъл да публикува следващите томове поради вътрешна необходимост, защото и той не е бил в състояние да намери сили да отведе човешкото изследване по онези пътища, където духовното и неговата връзка с човешката душа могат да бъдат схванати. Брентано не е могъл да направи това по простата причина, че в съответствие с навиците на мислене и научните навици на настоящето, той е отказал да се издигне до това, за което ще говорим днес тук, защото е отказал да се занимава с истинската Духовна наука в смисъла, който се има предвид тук. По този начин той е предоставил практическо доказателство, че човешката психология не може да заеме позиция по човешките мистерии, характеризирани тук, ако не иска да се издигне до нещо от Духовната наука.

Всички вие, скъпи слушатели, които слушате тези лекции тук от години, знаете, че избягвам да се отклонявам от обективното наблюдение и да навлизам в личния свят, но позволете ми днес, като вид изключение, да спомена нещо лично във въведението на нашата дискусия, което същевременно има и изцяло обективно значение.

Вече са минали 36 години, откакто започнах да полагам първите градивни елементи за това, което сега съм разработил в лекциите си по Духовна наука и в писанията си. Тогава, когато събирах първите градивни елементи преди повече от три десетилетия, докато изследвах мистериите на човешката душа, [ми хрумна] в едно есе на много важния немско-австрийски Вишер - който е наричан „V-Вишер“ и който е бил и фундаментално дълбок философ - в есе, което той написа за красивата книга „Die Traum-Phantasie“ (Сънната фантазия), нещо, което бих искал да кажа: Порази ме като светкавица по онова време. Това беше изречението, в което Вишер, съзерцателният философ с остър, енергичен ум, накратко докосва същността на човешката душа. И изречението гласи: „Най-съкровената свръхсетивна същност на човешката душа“, каза той, „не може да се намира в човешкото тяло, но със сигурност не може да бъде и извън него.“

Е, дами и господа, тук виждате учен човек, научно задълбочен човек, честен мислител, борещ се с върховна мистерия. И [изследователите] не стигат до друг извод - трябва да признаете, когато ви цитирам изречението на Вишер - освен до пълно противоречие. Човек се бори и стига до пълно противоречие, като казва, че човешката душа не може да бъде в човешкото тяло, [но също така не може да бъде никъде другаде освен в тялото]. Къде [би могла] да бъде тогава, би могъл да попита някой тривиално. Казах си по онова време: Това е един от онези въпроси - и бихме могли да цитираме стотици и стотици такива въпроси - на които много, много сериозни изследователи се спират и казват: Ето границите на човешкото познание; човешкото познание не може да отиде отвъд това; трябва да спрем тук.

Бих искал да продължа с обичайната забележка, ако ме извините. По това време написах първо, може да се каже научно, есе, което започва точно с такъв въпрос, и го изпратих на Вишер, който беше така любезен да отговори на въпроса и наистина установи, че един от основните моменти [които трябваше да бъдат разгледани] беше посочен в моето малко есе. Но Вишер почина много скоро след това - и аз имах чувството, че той е един от онези, които, родени от великите традиции на миросгледа от деветнадесети век, все още биха могли да намерят точките на връзка с по-новата Духовна наука, защото човешкото мислене, което иначе е постигнало толкова велики и могъщи неща в други области до наши дни, все повече се дистанцира от онези течения, които са необходими, за да се заеме позиция по посочените мистерии.

Вишер, който подхожда към подобни въпроси в научен смисъл и не ги разглежда като теоретични, а ги приема в съзнанието си и се бори с тях, открива именно в тази точка, където обикновеното човешко мислене първоначално стига до това, което изглежда като непреодолима бариера, намира именно там отправните точки за изследване на духовния живот и живота на човешките същества. Да се обосноват тези твърдения всъщност ще бъде задачата на разглеждането тази вечер.

Бих искал само да продължа с въпроса: Към какво всъщност трябва да се стреми Духовната наука по отношение на човешката душа, ако иска да бъде изцяло в съответствие с най-строгите научни съображения на днешния ден? Подчертавал съм това и преди: Духовната наука, за която говоря тук, не е против естествените науки на нашето време. Напротив, тя е духовно направление, което напълно признава големия напредък, постигнат от естествените науки през последните векове и особено в днешно време, което признава дълбокото значение на естествените науки в живота и следователно трябва да вижда в научния подход модел за всяко научно наблюдение. Поради тази причина тази духовна наука по никакъв начин не противоречи на естествената наука, но тя трябва да си запази правото да изследва духовната сфера по начин, който е толкова строг, колкото естествената наука в нейната собствена област, което означава, че трябва да поеме по различни пътища и методи от естествената наука.

Сегга, естествената наука е извадила наяве велики и значими неща, дори в област, която е фундаментално свързана с тази, която обсъждаме днес. Естествената наука е успяла да изследва, по начин, който вече е много значим днес, връзката между колебаещия се човешки душевен живот от будност до заспиване и физическите процеси и органи на човешкото същество.

Как тогава можем да контролираме душевния си живот? Можем да го направим, като го развиваме в мислене, чувстване и воля. Възникват мисловни образи, които ни просветляват за света и за самите нас, [подхождат към нас като импулси], чувствата се надигат и спускат в нас, импулсите на волята проникват в този душевен живот; така го преживяваме от събуждането до заспиването. Ученият по естествени науки си задава въпроса: Каква е връзката между този прилив и отлив на душевен живот и това, което човек открива в човешкия организъм, в човешкото тяло - и ученият по естествени науки все още действа едностранчиво днес - това, което човек открива, казва той, в човешката нервна система, в човешката нервна система и сетивна система?

И със сигурност може да се признае, че може би най-важната работа в тази област все още предстои да бъде извършена в естествените науки, но опитът, направен от естествените науки, да покаже какви условия съществуват в човешкия физически организъм, какво се случва в човешкия организъм, докато протича душевният ни живот, този опит, който естествените науки са направили, вече представлява нещо великолепно днес. Това [трябва] да се посочи. [И] този опит обещава, че в не толкова далечно бъдеще нещо изключително значимо ще се случи в тази област на научните изследвания.

Какво всъщност излиза наяве в тази област на изследване? Това, което излиза наяве, е връзката между нашия душевен живот, такъв какъвто го преживяваме между раждането или зачеването и смъртта, [и] нашите физически, телесни функции; това, което излиза наяве, е връзката между нашия душевен живот и преходното в нас, нашия телесен живот, този живот, който ни напуска, когато преминем през портата [на смъртта].

Ако Духовната наука трябва да бъде истинска наука, тя в известен смисъл трябва да поеме по другия път; точно както естествената наука взема живота на душата от една страна и изгражда мост към преходния живот на тялото, така и Духовната наука трябва да се опита да изгради мост от живота на душата, какъвто го имаме пред себе си в това преживяване, към духовното.

Но тогава веднага се сблъскваме с резерви, напълно разбираеми резерви, които произтичат от интелектуалните и научни навици на нашето време. Дори видни изследователи на душата през деветнадесети век – и до наши дни – са изразявали най-дълбоки резерви, така да се каже, срещу всяко реално наблюдение на човешкия душевен живот, срещу възможността да се открие какво всъщност се съдържа духовно в човешкия душевен живот.

Бих могъл да цитирам много примери. Бих искал да цитирам един, защото е особено характерен. [Бих искал] да цитирам резервите, изразени от Едуард фон Хартман, философът на несъзнаваното, който се е опитал да разбере многообразните взаимовръзки на човешкия живот и мистериите на света чрез Духовната наука, ще цитирам това, което той е твърдял малко преди смъртта си в началото на нашия век в своята „Grundriss der Seelenkunde“ („Очертание на психологията“) срещу възможността за истинско наблюдение на човешкия душевен живот. Той сякаш се отчайва от възможността да се наблюдава човешкият душевен живот. И как оправдава това?

Той казва, че като искаме да наблюдаваме живота на душата, не можем [дори] да започнем [да наблюдаваме живота на душата], защото [веднага щом] започнем [да искаме] да го наблюдаваме, ние веднага нарушаваме живота на душата, така че не можем да го наблюдаваме. Следователно не можем да стигнем до наблюдение на живота на душата. Той казва, че да предположим, че човек иска да наблюдава нежни чувства, той започва да наблюдава, но като се стреми да ги наблюдава, те изчезват.

Така че именно наблюдението прогонва това, което човек иска да наблюдава. Той продължава, казвайки: „Спомняме си как физическата болка става по-силна, когато искаме да я наблюдаваме – особено истеричните хора [демонстрират това при всяка] възможност, [знаейки всичко за такива неща] – интензивността на тяхната болка се крие именно във факта, че не могат да се откъснат от болката; но именно наблюдението изкривява това, което човек иска да наблюдава.“ Той дава друг пример: да предположим, че някой е запомнил нещо и иска да го рецитира, а сега иска да наблюдава себе си как го прави, той със сигурност ще се заколебае и няма да може да продължи. Така че, ако човек иска да наблюдава как душата рецитира това, което е запомнила, той прогонва самото стихотворение.

И така, според Хартман, човек не може да наблюдава себе си, защото чрез наблюдението прогонва това, което иска да наблюдава.

Това е едно от онези възражения, принадлежащи на човешкия ум, което е изключително правдоподобно и е една от причините, поради които Духовната наука може толкова лесно да бъде възприемана с враждебност, защото възраженията всъщност са сред най-правдоподобните, които могат да бъдат повдигнати в човешката душа. Тогава би могло да се демонстрира по-ясно всичко, което Хартман твърди.

Но просто извадете идеята от изследователския ъгъл за момент. Представете си, че научните изследвания са направили следното възражение: Не можем да наблюдаваме живота на душата, затова трябва да се въздържим от търсене на това как чувствата имат значение в човешкото тяло. — Те не са позволили да бъдат обезпокоени [по никакъв начин], въпреки че [разбира се] е вярно и за тях, че — когато човек се приближава до това, което иска да наблюдава — той го прогонва.

Това означава, че в областта на психологията все още не сме намерили смелостта [и силата] наистина да продължим по същия начин, както прави естествената наука в своята област.

Сега обаче, когато се подхожда към човешката душа от гледна точка на Духовната наука, особено във връзка с въпроса, който ще бъде повдигнат днес, е необходимо преди всичко да е ясно как трябва да се постави въпросът, [как да се подходи към него], за да се получи някакво знание за факта, че в човешките същества има нещо, което остава, след като са преминали през портата на смъртта, което не може да загине със смъртта, което ще продължи в някаква форма. [...] Защото, ако някой знае такова нещо, тогава би могъл да го каже. Но човек не знае нищо за вътрешната природа на това, което продължава да живее, нищо [за] вътрешната природа [...] [празнина]. Какво всъщност иска да знае [човешкото същество], когато се подхожда към въпроса? Той иска да знае дали съзнанието е възможно след смъртта, дали е запазено, дали човешката душа е способна да развие съзнание, което може да стане независимо от човешкото тяло, което следователно трябва да продължи, когато човешкото тяло е предадено на стихии на земята. Това трябва да е истинският въпрос.

Първо, човек трябва да е наясно със самия въпрос. Поради тази причина, дами и господа, аз се опитах да поставя този въпрос на хората в многобройните си писания - най-скоро и особено ясно в последната ми публикация „Загадката на човека“ - да поставя въпроса за това съзнание пред хората. Всички изследвания, които провеждам повече от три десетилетия, са основно свързани със светогледа на Гюте. Но разбира се, трябва да кажа - когато говоря за светогледа на Гюте - че когато философът Хербарт е написал своята философия през 1827 г., той се е нарекъл кантианец, но кантианец от 1827 г., и така може би и днес, ако човек представлява Духовна наука в смисъла на Гюте, той може да се нарече не гютеанец от годините, в които е живял Гюте, а гютеанец на XX век. Светогледът на Гюте трябва да бъде доразвит чрез вътрешната сила на духовния живот, тогава по-далечните въпроси, които трябва да повдигнем в нашето време, ще произтекат от него, от най-дълбоката нужда на съдбата на човечеството, която също е напреднала от времето на Гюте.

Сега, чрез сравнение – винаги с необходимите ограничения – се опитах да изясня в книгата си „Мистерията на човека“ как трябва да се подхожда към въпроса за съзнанието. Както казах, засега това е само сравнение, ще говоря за това по-подробно по-късно. Казах, че когато човек сънува, пред него се появяват образи на хаотично преживяване на сън. Знаем, че тези преживявания възникват от човешкото вътрешно същество, органичното физическо, човешкото вътрешно същество, но те са причинени от това, което прави външно впечатление, но не може да достигне нивото на сетивното възприятие.

Образите възникват. [Човекът] живее [в съня] в свят от образи, които смята за реалност; менталните образи нахлуват и излизат, които човекът смята за реалност в съня, точно както смята външния свят за реалност в будния живот. Когато обаче човек се събуди, същите образи нахлуват и излизат, както в съня, но разликата е, че човекът, след като се е събудил, иска да бъде свързан, [че] целият му душевен живот иска да бъде свързан с това, което го заобикаля като външна реалност. В резултат на това, когато се събуди, в душата му има не само образи, както в сън, които произтичат от органичната природа на собственото му вътрешно същество, но менталните образи нахлуват като идеи, които са изцяло в хармония - чрез връзката, която човешката воля има с външната физико-сензорна реалност - с тази реалност; човешкото същество излиза от себе си, то влиза в хармония [с физико-сензорната реалност], с външната реалност.

Хераклит е казал тези прекрасни думи, за да характеризира как будният свят се различава от света на сънищата. [Хераклит е казал: В съня насън всяко човешко същество има свой собствен свят], можем да бъдем с колкото хора искаме; това, което нахлува в света на сънищата, не е задължително да има нищо общо със света на другите. Веднага щом се събудят, те имат общ свят, изразяващ, че човешките същества чрез своята воля установяват връзка със свързващия свят.

Точно както показвам как хората могат да се събудят от света на сънищата в света на обикновеното будно съзнание, така и чрез упражняване на пълна благоразумие може да се осъществи събуждане от обикновеното ежедневно съзнание до това, което нарекох в книгата си „Загадката на човека“ – научно следвайки израза на Гюте „перцептивна преценка“, нарекох „перцептивно съзнание“. Точно както човек, събуждайки се от сън, остава свързан с физическата реалност чрез силата на душата си, така и човек – събуждайки се от съзнанието, което отразява външната физико-сензорна реалност – остава свързан в перцептивно съзнание [с] един по-висш свят [свързан], който сега е по-висша реалност; така че става въпрос за представяне на научната възможност за специално виждащо съзнание. Това виждащо съзнание зависи от това да станем независими не само от нашия чист вътрешен органичен живот, както в будното съзнание, но и от всички онези състояния на тялото, на които все още сме подвластни, когато се изправяме пред обикновения физико-сензорен свят в будното съзнание. Да развием това съзерцателно съзнание и да го приложим в научните изследвания е задача на Духовната наука.

Това съзерцателно съзнание не е нещо фантастично, не е нещо измислено, а е истински пробудено, точно както обикновеното будно съзнание се пробужда от спящото съзнание; и това пробуждане е преживяване.

Как се пробужда то? Днес вече е възможно да се даде напълно валиден отговор на този въпрос. И тук трябва да се върна към това, което споменах по-рано като граница [на човешкото познание].

Ако човек подходи към въпрос като „Какво е единството на човешкия душевен живот?“ [празнина] [с] вида мислене, заимствано [от] будното съзнание, тогава такива въпроси възникват – и такива въпроси наистина трябва да се разглеждат – като пълно противоречие. Тогава [става въпрос] да не останем заседнали с тази душа, като си казваме теоретично, че това е невежество, а да започнем още сега да опитваме, когато – вместо да продължаваме теория за границите на човешкото познание – човек изразява всякакви неща за тези граници, вместо да изразява всякакви теоретични неща, човек трябва да се опита да се бори с такива въпроси в истинска вътрешна, жива борба. Човек трябва да стане способен да мисли – защото Духовната наука произтича от мисленето, от напълно съзнателно, обмислено мислене, а не от някаква фантазия – човек трябва да прилага мисленето към такива въпроси. Точно както, когато човек не може да вдигне определена тежест в началото, той се опитва да продължи да се стреми да преодолее това, което не вярва, че може да преодолее - това е въпрос на вътрешно [усилие], дали човек може да отиде отвъд нивото на мислене, отвъд вида мислене, на което след това спира, когато просто [отдава почит] на такива [проблеми] - като например границите на човешкото познание.

Борбата, работата именно с такива въпроси, които са като граници, като колове, ограничаващи човешкото съзнание, именно такава борба води [по-нататък] в духовната сфера. Описах подробно в моите писания – особено в „Как да постигнем познание за висшите светове“, „Окултна наука“, а също и в книгата „Загадката на човека“ в последната глава – какво всъщност трябва да се направи с мисленето, как трябва да се третира мисленето, за да се влезе в една изцяло нова сфера на преживяване и възприятие в живата борба с такива въпроси. Разбира се, човешкото мислене трябва да преодолее част от това, което е свикнало да приема в обикновеното съзнание и дори в обикновената наука. Преди всичко, човешкото мислене трябва да стане напълно ясно за себе си, за живота на въображението. Днес не мога да навлизам в подробности, но бих искал да обсъдя фундаменталните резултати и да ви покажа защо е възможно да се постигне напредък.

Какъв е човешкият процес на познание, това е, което духовният изследовател трябва да си представи. Сега духовният изследовател открива, че мисленето, което човек развива в обикновеното будно съзнание, е изцяло повлияно от факта, че произлиза от външния сетивен свят. Външният сетивен свят въздейства върху нашите очи и уши; те формират ментални образи чрез това, което външният свят представя, но тези ментални образи човек научава за тях в Духовната наука. За Духовната наука въпросът „Какво всъщност е това човешко въображение? Какво представляват менталните образи?“ се превръща в един от най-болезнените въпроси, защото човек първо научава за вида въображение, което е свързано с външния свят. Като наистина следва процеса на менталното визуализиране, човек забелязва, че това, което иска да влезе в съзнанието ни от външния свят, вече не

присъства в менталния образ, както присъства във външния свят. Нашите ментални образи, както изглеждат на духовния изследовател, първоначално биха могли да бъдат описани като сенки на това, от което всъщност произлизат. Но може да се каже повече, може да се каже: Тъй като външният сетивен свят позволява на това, което е, да ни въздейства чрез очите и ушите ни – и тъй като менталните образи работят чрез това – това, което живее във външния сетивен свят, се изстискава, а това, което преминава през мозъка ни и нервите ни и достига до съзнанието ни като ментален образ, всъщност е само сянка на това, което представлява.

То е като трупа на живите, това, което живее там, в реалността. Изглежда странно, парадоксално или любопитно, когато някой каже това. Но е добре, че е така, защото това, което, понеже е такова, не може да поеме външната реалност, ни прави възможно да постигнем човешко съзнание. [В противен случай] бихме възприемали [външния свят] сетивния свят такъв, какъвто е, бихме се слели с него и не бихме могли да възприемаме себе си като „аз“, като себе си; не бихме били хора. Така че има основателна причина в природата на вселената за това, което е отслабено във външния свят – това отслабване е част от него – да можем да бъдем хора с будни сетива; но от това следва, че имаме само трупоподобна имитация [трупоподобна сянка на външния свят] в нашите ментални образи от външния сетивен свят.

Тъй като е така, че будното съзнание може да бъде схванато само по сенчест начин, какво прави човек с такъв граничен въпрос? Човек не работи с живата реалност, с истинската жизненост, а със сянка на жизнеността, с това, от което животът всъщност е бил прогонен, [е бил отделен]. И с тези мъртви понятия, които са напълно подходящи за външния свят и живота в естествената наука, не може да се доближи до духовността на света. Затова човек първоначално чувства, че не може да направи абсолютно нищо, че се сблъсква с пълни противоречия. Сега човек трябва да използва големи думи, които са толкова необичайни днес, когато говори за тези неща. Но виждате ли, ние работим по отношение на днешния ден по същия начин, както е работил Коперник, когато човечеството е било свикнало да гледа на вселената така, сякаш Земята е стояла неподвижно, а Слънцето се е движило.

Когато се говори за тези неща, човек трябва да започне от непознати ментални образи, тъй като става въпрос за продължаване на мисленето, за това мисленето да стане по-гъвкаво, че това мислене живее по съвсем различен начин и протича по-независимо от нашата физичност, отколкото иначе; всяко мислене, което е подчинено на условията на нашата физичност, което протича през нашите нерви, цялото това мислене е засенчено, както току-що беше описано.

Трябва да стигнем до начин на мислене, който е жив сам по себе си. Но трябва да го направим по такъв начин, че да не се замисляме в себе си в смисъл на мъглав мистицизъм, вярвайки, че можем да направим нещо от мисленето само чрез вътрешно размишление, чрез вътрешно размишление, както вярват някои мистици. Човек може да прави много неща по този начин, но това няма нищо общо с

Духовната наука. Това е нещо съвсем различно: става въпрос за формиране на мисленето от научния външен свят по такъв начин, че човек да разбере как да влезе в по-вътрешна връзка с явленията на външния свят от обикновено, така че когато човек честно наблюдава явление на външния свят, той не само да формира понятие, но и да установи цяла поредица от понятия, точно както човек може да снима дървета от много страни, това е едно и също дърво, но [винаги] различно на снимката. Човек може да пренесе това в живота по такъв начин, че да формира само един ментален образ; но [човек може да го пренесе и в живота] по такъв начин, че съзнателно да работи за многостранност и гъвкавост на мисленето, стремейки се с всяко явление да получи много понятия, които казват „да“ на явлениято, които [му] казват „не“.

Тази съзнателна работа към многостранност е началото. [Ако] човек продължава да се издига и отвъд това тренира мисленето си по този начин, [тогава] той има своеобразно вътрешно преживяване. Това преживяване се състои от нещо, което има изключително значителен ефект върху човешката душа, защото това е разрастващо се съзнателно осъзнаване. Когато днес естествоизпитателите ни описват човешките сетива, те показват, че сетивата са възникнали чрез диференциацията на чувството за допир. Гьоте казва много красиво: От тази връзка, от подчинени органи, са се образували очите и ушите. По-нисшите животни имат само органи за допир, някои от които са усъвършенствани, други не. Висшите сетива са само усъвършенствания на едното сетиво. До вътрешното преживяване се стига по други пътища: мисленето, от което обикновено се започва, което се отделя само рядко от човешкото тяло, е - когато започваме с него в будно съзнание - като духовно опипване. След това това мислене трябва да се развие допълнително, въпреки че човек винаги остава в сферата на напълно съзнателното мислене. Никъде не се спуска във физическото; то става по-независимо, отколкото е в обикновеното ежедневно съзнание. Но човек се издига в това мислене, като се превръща в нещо съвсем различно; Чрез истинското развитие от него [това] опипващо мислене се превръща в виждащо мислене, в смисъл, че може да се говори - да използваме изразите на Гьоте - за „духовни очи, духовни уши“, които наистина виждат в духовния свят. Гьоте все още ги разбира като символи; можем да говорим за тях от научна гледна точка. Преди всичко е важно да се премахне всяка едностранчивост, всяка възможност да се гледат нещата упорито само в една посока, [преследвайки каквото и да е] концептуално формиране.

Тези, които са станали истински духовни изследователи, развиват истински копнеж, когато представят нещо, не само да представят въпроса такъв, какъвто го виждат, но и да кажат какво може да се възрази. А тези, които са слушали моите лекции - които са чели книгите вечер и са слушали лекциите отново през деня - знаят, че изхождам от принципа не само да казвам това, което говори за даден въпрос, а просто да представя самите възражения на читателя, възможните възражения, така

че всеки да може да намери възраженията, изброени навсякъде в моите писания. За разлика от това, сред многото атаки срещу Духовната наука в последно време, съществува и възможността хората да копират възраженията от моите книги и да ги интерпретират по различен начин. След това те могат да използват това, за да извадят Духовната наука от полето на действие. Духовният изследовател трябва да направи това, но това дава възможност на тези, които искат да станат опоненти. Те не е нужно да полагат никакви усилия, просто да копират възраженията, тези [празнини].

Виждате кое е важно: гъвкавостта на мисленето, откъсването на мисленето от физическото. Ако изразът не е разбран погрешно, може да се каже, че чрез такова развитие на мисленето, човешкото същество наистина развива определени сили, способности за познание, чрез които то всъщност се озовава извън тялото си, вече не в тялото. Но човек не бива да разбира погрешно това; ако го разбира погрешно, вече го е разбрал погрешно. Изразът е казано изцяло в научен смисъл.

Може би ще ви дам [друго] сравнение, когато се опитвам да характеризирам вида мислене, който трябва да се вземе като отправна точка в духовните изследвания. Това мислене е противоположно на вида мислене, който е станал достатъчно добре познат: [феномените на] хипнозата и внушението. [празнината] Но те са и пълната противоположност на това, което представляват илюзията, халюцинацията и т.н. Може да се каже, че мисленето, за което се говори тук, развитието на душевните сили, които възникват от [празнината], се развива в обратна посока. Преди всичко, подобното на сън формиране на съзнанието при експериментите с внушение може да се развие точно в обратна посока. Следователно, само злобата може [да види] това, което е противоположно на всички тези патологични състояния, като свързано със самите тези състояния. Със сигурност тук се има предвид най-доброто средство за [точно] преодоляване на халюцинациите [от развитие, за да се преодолее всичко сугестивно].

Тогава каква е възприемчивостта към внушението? Тя се състои във факта, че хората се отдръпват от виждането на определени ментални образи, които противоречат на внушението. [...] Ако бъдат подведени да вярват, че картофът е круша, те не могат да възприемат обратното, защото критичните им способности и благоразумие са изключени. [Пропаст] Всички тези неща също допринасят [допринасят] за стесняване на обхвата на съзнанието и намаляване на критичните способности. Методите на Духовната наука не само нямат нищо общо с нищо, което намалява критичните способности, но всъщност са пълната противоположност: те развиват съзнанието и използват критични способности. [...] [Важно е] да не се прави това теоретично, а да се прави в пълния вътрешен живот на човек, тогава постепенно ще се развие това, което може да се нарече виждащо съзнание. Това не може да се постигне въз основа на някакво мечтателно или нездравословно ежедневно съзнание. Разбира се, има много хора, които [чувстват], че са

привърженици на Духовната наука - всички онези хора, които не знаят какво да правят със себе си в обикновения живот, които вярват само защото вярват, че са призвани към по-висши неща, да виждат себе си призвани към това, което се намира отвъд по-тривиалния физически свят. Духовната наука не може наистина да използва такива хора. Точно както обикновеното будно съзнание зависи от здравословния сън - всички знаете, че ако не спите добре, не можете да свършите много през деня - ако някой не е от хората, които знаят, че имат задължения, които да изпълняват в обикновения живот, не може да се събуди, за да види съзнанието си. Това е абсолютно необходимо, защото става все по-често срещано за всички безделници в обикновения живот, игривите хора, които се стремят към мечтателна работа, реалността, която е много повече от мечтания духовен свят, следователно /празнина], всички хора, които не знаят какво да правят със себе си в обикновения живот, които винаги вярват, че обикновената наука не е добра, че е основана на аксиоми - те също не са добри за Духовната наука. Само когато човек [твърдо установен в обикновената наука], е готов да се издигне до [Духовната наука]. Всеки, който е отворен за критика без предразсъдъци, може да разбере Духовната наука, но за да изследва, е необходимо да има това, което [току-що] обсъдихме; защото когато човек е започнал да използва това, което Гьоте нарича „духовни уши и очи“, тогава той или тя постига способността и реалността да има нови преживявания в околната среда. Той или тя постига, бих казал, преживяване, подобно на това на фермера, който си е казал: Ето го езерото, има дърво, [и] има въздух. Той си мислеше, че това не е нищо, но е преживяване; на по-високо ниво обаче това е преживяването да видиш, че там, където човек не е виждал нищо преди, има духовен свят. Първият орган е духовен свят - както вече го нарича точната наука - първото съзнание, [което] се преживява там, е така нареченият етерен свят. Физиката говори за етер от древни времена. Ето един от моментите, където трябва да се каже: истинската Духовна Наука и Естествената Наука са в хармония помежду си, точно както работниците, които пробиват от противоположните страни в тунел и се срещат по средата, са в хармония помежду си. Духовната Наука и Естествената Наука работят от различни посоки, [те] вече се срещат по средата. Има толкова много възгледи за етера, че ще трябва да говоря с часове, ако трябваше да ви разкажа и опиша всички тези хипотези, които съществуват за етера. Но едно нещо е много по-важно за настоящето от всички тези възгледи. Това е, което Планк каза наскоро за този етер. Следователно това е важен момент, където естествената наука и духовната наука вече се срещат днес. Помислете какво казва Планк в един момент: Много възгледи вече са били изказани за етера; но ако човек иска да го характеризира правилно, първо ще трябва да кажем: Трябва да си създадем ментален образ на етера, който изключва [само] всички материални свойства на етера - и каквото и друго да включва такъв ментален образ - във всеки случай той изключва идеята, че той няма материални свойства. [Физиците] са

[способни и] са напреднали толкова далеч, [че] [могат] да си създадат ментален образ на етера [като непространствен], като нямащ никакви материални свойства, тоест като нещо духовно. Това свръхсетивно духовно сега наистина се възприема от човешкото зрително съзнание, точно както цветовете се възприемат от очите, а звуците от ушите; наистина се наблюдава и вътре в етера има етерни същества и етерни събития, точно както във физическия свят.

И ние самите не сме само това физическо тяло, което се състои от мускули и кости, взети от веществата на външния физически свят, но носим в себе си и етерно или жизнено тяло. И всичко, което живее във вътрешния свят, е свързано с нивото на съзнание, което от години наричам имажинативно съзнание, и то с основание. Не защото приемаме никакви ментални образи, а защото приемаме ментални образи, които са изцяло картинни, докато обикновените мисли са сенчести мисли, имажинативното съзнание трябва да има имажинативни ментални образи.

Това не ни води до това, в което вярват халюцинаторите или дори спиритуалистите, а до нещо съвсем различно. Стигаме до осъзнаването, че като човешки същества, след много години може вече да не носим същите физически вещества в себе си – след определен брой години имаме напълно различни физически вещества в себе си – но между раждането и смъртта имаме земния етер, нашето жизнено тяло, формиращото тяло, така че изразът „етерно тяло“ да не се разбира погрешно. Имам формиращото тяло в себе си, което ни носи през живота ни между раждането и смъртта, година след година.

Тук ние посочваме какво всъщност стои в основата на духовното свръхсетивно, не чрез [спекулации] или предположения, а чрез осъзнаване на него, чрез видение. И наистина не бива да вярваме, че Духовната наука е нещо, което иска да разреши мистериите на света за миг. Ако човек иска да получи прозрение чрез духовна научна работа, пътищата на изследването са [не повече и] не по-малко несигурни от тези на външната естествена наука или която и да е друга наука. Тогава човек трябва да стигне до нещо подобно, например, и да си зададе въпроса по нов начин: Какво е забравянето? Какво е паметта? Естествената наука също започва с простото и преминава към трудното. Като вече познаваме тялото, което формира образа, [виждайки] неговото тъкане и живот, човек получава отговор. Винаги, когато си спомним нещо или имаме ментален образ за него [празнина], това се основава на процес на преодоляване на душата над физическото. Душата преодолява физическото и така нататък [...].

Но ако [физическото] стане толкова силно, че надделява над силите на душата, тогава забравяме. [Тогава] менталният образ стои над паметта и забравата. И тогава се издигаме до менталните образи, които ни учат, че има определени закони, до нещо, което естествената наука правилно изследва в последно време, това, което носи наследствените характеристики в нас. Но ние също така носим в себе си онези сили, които след това живеят в етерното тяло, които в хода на нашия душевен

живот преодоляват [физическите] сили на наследствеността. И човек вижда постоянно преодоляване на постоянните сили [чрез] образователни сили, [чрез] самодисциплина.

Но след това човек се издига още по-нагоре, само че трябва да развие процеса още повече. Човек трябва да се издигне от имажинативното съзнание до още по-високо ниво на съзнание – [моля ви да не] се обиждате от израза, [той] не е казано в суеверен смисъл – [до това, което] нарекох вдъхновено съзнание. Успях да ви покажа, че изразът е много добре избран, защото [вдъхновеното съзнание, качествено казано,] е еквивалентът на това, което дишането е в човешкото тяло, [израз, взет от субекта]. Но то трябва да се издигне до това, което се нарича вдъхновено съзнание. Там трябва да отидем още по-далеч.

Сега ще намерите описани тези вътрешни душевни дейности, които трябва да се извършат, в споменатите книги. За да постигнем това, трябва да намерим начин да свържем напълно мисленето и чувствата си с духовната реалност. Това означава, че не трябва да мислим така, както мислим в обикновеното съзнание, защото мисленето се извършва, а по такъв начин, че да мога да сравня това мислене, за което човек трябва да развие навик, с това, което се случва в моралния живот във външния свят. Бих искал да нарека това, което имам предвид тук, морализиране на мисленето. Когато човек мисли в обикновения живот, той обмисля дали мисълта е логически оправдана. [Пропаст] Ако не си забранявате да мислите нелогично, [пропаст] историята става съвсем различна. Във външния живот, когато не просто мислите мислите си, [не мислите много за това дали една мисъл съответства на реалността]. Реалността [обаче] поставя различни изисквания към нас от простото мислене. Една неправилна мисъл в ежедневието е безплатна, както се казва. Но духовният изследовател не трябва да спира дотук: мисленето трябва да стане подобно на външния морален живот. В моралния живот не трябва да теоретизираме – това е добро, онова е зло – а трябва да вършим добри дела, да изпълняваме дълга си, да се въздържаваме от лоши действия, не просто да ги признаваме за погрешни, а да ги потискаме, да се накараме да не ги допускаме, да [не ги правим], освен ако не е наш навик да правим това, което искаме. Духовният изследовател трябва [да се научи] да прехвърля към мисленето това, което външната реалност изисква от нас, все по-силно. Той трябва да стигне до това да си позволява определени нишки на мисли и да не допуска други, защото [иначе] остава на грешен път; той трябва да усеща мисълта по такъв начин, че да се развива извън този поток.

Пример: Виждате ли, наистина не бива да вярвам, че се предизвиква твърде силно недоразумение, че подценявам естествената наука, но по отношение на това, което сега имах предвид под [мислене], тази [съвременна] естествена наука е доста особена. Виждате ли, преди време един професор Дюар изнесе лекция, в която говори за това как ще изглежда Земята, приблизително, с жителите, които ще

живеят на нея след двадесет милиона години. Всичко, което казва за това, е изключително остроумно. Той обяснява: Дотогава температурата ще е паднала до минус 200 градуса по Целзий. Тогава това, което сега е въздух, ще се е превърнало във вода и водата ще замръзне. Тогава ще има нещо вместо въздух, елементът хелий и т.н., което е съставено, тогава - и всичко това е представено сериозно [от Дюар] и всъщност е остроумно от гледна точка на научното мислене - тогава млякото ще бъде твърдо и ще свети в синкава светлина. И [ще бъде възможно] да се намаже стената с яйчен белтък и [стената] ще свети толкова ярко, че [ще бъде възможно да се четат вестници].

Много остроумно представено от [Дюар]. Това е допустимо в обикновеното мислене. Но тези, които остават реалисти в мисленето си, питат: Мога ли да развия такива мисли? Откъде се предполага, че идва млякото [което е твърдо и така нататък], откъде ще дойдат вестниците, които се четат, когато протеинът е нарисован по стените? Осъзнаваш, че има възможност да се стигне толкова далеч навътре, че човек не просто да формира правилни ментални образи - тези ментални образи не са свързани с реалността - [но] в определен момент да придобие мислене, което е свързано с реалността; което след това предоставя възможност за вдъхновено прозрение. Друго сравнение. Човек би трябвало също така да изследва отделното човешко тяло, изцяло според метода на професор Дюар, [човек] би могъл да каже: Човек има стомах вътре в себе си, аз изследвам този стомах на всеки осем дни и изчислявам за една година [как се променя].

Това правят колегите ми навсякъде; те изчисляват как е изглеждала Земята преди двадесет милиона години и как ще изглежда след двадесет милиона години; [по подобен начин] мога да изследвам стомаха и след това да задам въпроса [празнината] и да кажа: Как ще изглеждат хората, когато стомасите им се променят? [Как ще изглеждат] след 150 години или как са изглеждали преди 150 години, или, ако съм ги изследвал, [по-нататък] във времето? Възражението е основателно: преди 150 години хората все още не са съществували; и след 150 години те вече няма да са живи. Идеята може да е много гениална, но не е нужно да е реалистична. Следователно, всичко, което геологията казва за Земята преди двадесет милиона години и двадесет милиона години от сега, може да е много гениално замислено. Но ако Земята преди това е била разпръсната в космоса и не е съществувала преди пет милиона години, тогава изчислението не е от полза, колкото и гениално да е. Виждате ли, има голяма разлика между мисленето, пропито с реалността, и мисленето, което е просто логично. Човек трябва да се издигне до това мислене, пропито с реалността, тогава не само ще [открие] тялото, формиращо образа, което носи човешките същества от раждането до смъртта, но и ще открие в човешките същества това, което това тяло приема от наследствеността, но което идва от духовния свят, когато човешките същества започват своето земно съществуване, и

което от своя страна преминава през портата [на смъртта], когато човешките същества умират.

Там започваме да откриваме това, което всъщност е безсмъртно в човешките същества. Виждащото съзнание може да се отдели от физическото тяло.

Следователно, то вече може да се свърже с това, което е истинско съзнание, когато тялото не е външният израз на човешкото същество. Тук сме до точката, в която наистина се научаваме да разпознаваме това, което в човешките същества преминава през раждане и смърт, това, което наистина представлява безсмъртното в човешките същества. И оттук стигаме до съвсем различен поглед върху въпроса за безсмъртието. Първо показахме, че човешките същества могат да постигнат различно съзнание и че това съзнание може да съдържа в себе си безсмъртната част от човешката душа. Следователно, тази безсмъртна част от човешката душа е това, което може да бъде съзнателно без тялото. [...] И възходящо оттам, човек може да свърже въпроса за безсмъртието с въпроса за съдбата.

Въпросът за безсмъртието вече е озадачавал мнозина. Просто защото Духовната наука беше отхвърлена, не беше възможно да се стигне до решение. Но Духовната наука ще хвърли светлина върху тези неща. Въпросът за съдбата е бил още по-малко обект на научно изследване [...]. Шопенхауер [празнина] не успя да постигне никакъв напредък по въпроса за съдбата. Но той избра едно интересно сравнение. Колкото и несъвършено да е сравнението, едно нещо трябва да се каже: той избра едно специфично, [странно] сравнение. Това свидетелства за факта, че той поне е имал някаква [празнина]. Когато гледаме един сън, той изглежда [в началото] объркан, но когато се събудим, оценяваме съня и дори може да открием какво може да се оформи в него.

Драматичен сюжет на съня може да се развие от всяка пожарна служба, от която и да е. В будно съзнание той знае: [Пожарна кола] е минала и това е задействало сюжета на съня му.

Ако вземете сравнението, че наблюдаващото съзнание представлява пробуждане от обикновеното съзнание, тогава може да предположите, че може да се повдигне въпросът: Възможно ли е [това], което ни се струва като съдба – което ни се струва, че ни се спуска, външно върху нас – не е ли възможно това, което сякаш преживяваме хаотично, когато го наблюдаваме от съня с будно съзнание, с наблюдаващо съзнание, след това да се появи в различна светлина, [това, което преживяваме в обикновеното съзнание], тогава да видим причината [празнината]? Тогава, в момента, когато съзнанието се издига до вдъхновеното, става очевидно, че въпросът, който естествената наука е започнала да разглежда в чисто материалистичен дух – което е оправдано от една страна – тогава нещо действително става очевидно по отношение на съдбата. Нека първо вземем вътрешната съдба, нашата вътрешна съдба. Тя се илюстрира от факта, че се раждаме с едни или други способности; в зависимост от това можем да правим това

или онова, способни сме или неспособни. Нашата съдба зависи преди всичко от нашата вътрешна [способност да мислим].

Сега естествената наука е започнала да приписва вътрешните ни способности на [наследените] характеристики на нашите предци. Някой може да дойде и да каже: Хей, духовен изследовател, ти си истински дилетант. Вижте как науката е показала как се наследяват характеристиките, като например сливането на онези способности, които притежавате [нечетлив характер] в отделния клон на вашите предци. — Духовният изследовател трябва да отговори: Той вече разглежда всичко това, той също така признава валидността на това, което казва естествената наука, но трябва да добави нещо друго и го добавя от наблюдение, точно както естественият учен добавя своите наблюдения. Естествената наука развива правилни резултати от наблюдения по отношение на въпроса за наследствеността [например, [законите] на Мендел]. Духовното изследване също напълно признава това [—]. Но логиката е странно нещо.

Издадена е книга за гения на Гьоте, в която се намира описание на характеристиките на неговите предци [баща, майка и т.н.] [празнина], всички много хубави, за да се покаже как обобщението на тези характеристики сочи към Гьоте. Ето защо се казва, че това ни показва, че характеристиката е в края на линия на наследство [...]. Това обаче не е [правилно], по простата причина, че ако човек се замисли, би посочил едно нещо конкретно и няма да се върне към бащата и майката: това, че това показва характеристиките, не е по-забележително от това [че] някой, който е бил издърпан през вода, е мокър. Но ако човек иска да знае нещо, ще трябва да го посочи точно: синът, внукът, чертите на гения се предават - човек ще остави това настрана, няма да стигне до [празнината]. [неясен пасаж] [...]. Съвсем реалистично е да се погледне физическата особеност, но духовният изследовател вижда нещо друго. Е, можете да прочетете подробностите в споменатите книги, но аз ще дам основния резултат тук [празнина].

Човешките същества живеят в духовния свят, преди да се свържат с това, което са наследили от баща си. Но както ние не само имаме физическо тяло тук, но и духовно-душевно тяло в него, и както всеки път, когато движим ръка, духовно-душевното тяло го прави – физическото тяло е само израз на това – така и истински духовното не е в някаква неясна, далечна, облачна кукувичя земя отвъд, а е там, където е физическото; то прониква във физическото [с духовната душа].

Физическото произтича от духовното. [Следователно, това, което се случва физически в далечните поколения на нашите предци, идва от духовния свят.] Но ние сме в него като духовни индивиди, ние също сме били в него – и работим във физическото със силите на духовния свят. На десетте или дванадесетте поколения преди нас, от които се развиваме, ние сме предали допълнителни характеристики на нашите потомци. Ние самите сме в него, в целия процес, който предава характеристиките от предците на потомците. Ние сами определяме това, като сме

били в духовния свят векове преди раждането си, [чрез] насочване на характеристиките на нашите предци от духовния свят. Ние определяме наследствените характеристики, от които е изградено физическото тяло; ние работим от духовния свят [от] духовния свят върху това, което формира нашата вътрешна съдба. Това е вътрешната съдба.

Как се случва външната съдба, която ни достига [чрез] външните събития в живота? Тук трябва да покажа, че [за да направим това] можем да се издигнем до по-високо ниво на познание, до това, което нарекох, [както вярвам], най-подходящият термин, интуитивно съзнание. Мога да обясня това само във връзка с въпроса за съдбата. Човешките същества постигат това, като развиват прозрения, принадлежащи на съзерцателното съзнание, като развиват такива прозрения в душите си. Един ден [те] преживяват нещо много специфично, истинското разпознаване на духовния свят. [Не става въпрос] за отдаване на фантазии, а за навлизане в духовния свят със собствената душа, за навлизане в него в жив опит. [Тогава човек открива] да се издига от душата това, което, от виждащото съзнание, носи просветление за духовния свят, за това, което, като безсмъртна душа, преминава през раждания и смърти. Тогава идва денят, и това е важен ден в човешкия живот, съдбовен ден, когато човек си казва: Преживял си много неща, може би си преживял това, което е издигнало живота ти до най-висшите [преживявания], това, което ти е донесло удоволствие в най-разнообразни етапи, преживял си това [което те е натъжило най-дълбоко], смъртта на близки, това, което може да сполети човешките същества, това, което може да ги потопи в най-дълбока скръб, в най-сурово страдание. Но нещо, което се врязва толкова дълбоко в човешкия опит, както когато си осъзнал истината и реалността на духовния свят чрез съзерцателно съзнание, все още не си преживял. Човек не е нужно да вцепенява превратностите на обикновения живот; [напротив], човек може да стане дори по-чувствителен, отколкото във външния живот, например, към това, което може да се случи с хората, какво може да ги доведе до щастие или да ги потопи в беда, и въпреки това идва момент, в който дори това, което [като] най-големият удар на съдбата / пропаст] може да изглежда доста голямо, но по-голямо от всичко, което може да се появи в човешкото съзнание, е преживяването на духовния свят. И когато този момент е настъпил, тогава е настъпило непосредственото преживяване на вътрешна съдба. Тогава човек има съдба, която може да бъде преживяна вътрешно по такъв начин, че човек я преживява вътрешно чрез прозрението, което е донесъл сам. Където човек я е донесъл сам, той я е разбрал по такъв начин, че знае, че си бил там. Сега човек може да я прецени, защото е бил там. И едва сега светлината се стича от това преживяване върху въпроса за съдбата. Сега е сякаш човек се събужда от сън. Сега започва да се превръща в това, което Кнебел е казал толкова красиво: Тези, които поглеждат назад към съдбата си, [пропаст] ние не бихме могли да бъдем други [отколкото сме], ако [имахме] различна съдба.

Сякаш се събуждаме от сън, прекарал цял живот, и това, което преди само сме поглъщали – някои неща с удоволствие, други със страдание, [което] ни е причинявало страдание – всичко това сега се превръща, както когато се събудим от сън, в реалност. Събуждаме се за съдбата си и за един нов свят. Спомняме си това, което човек не вижда в обикновения живот, това, което, бих казал, вижда, докато спи. Съвсем нова светлина се разпростира над преживяванията на съдбата. Само си представете, че сте [седемнайсет], осемнайсет годишни, чувствате нещо да се заражда във вас, живеете живота си едностранчиво, [едно] събитие, последвано от друго, [ви води] напред, вие се движите напред, отхвърляйки едни [събития], приемайки други, бидейки водени на странни места чрез приемане на събития. Има нещо неопределено във всичко това. Но в него духовният изследовател открива нещо - може би почти искате да го обвините в материализъм, но днес това се има предвид в духовен смисъл - което може да се сравни с физическия глад, който съществува в душата, на който след това се противопоставя в живота чрез опит с позоваване на /празнина?], и което премахва глада; следователно нещо [празнина]. Това ни води от събитие на събитие; вярваме, че сме тласкани напред от духовния си глад, след което се случва преживяването на съдбата, [неясен пасаж], че научаваме, че [нечетливи знаци, празнина].

Мога да ви обясня само на принцип какво е открито за съдбата. И след това идва това, което е пълна наука: ние се учим да разпознаваме чрез съзерцателно съзнание, че точно както вътрешната ни съдба произтича от вътрешната сила [от живота] между смъртта и раждането, така и това, което седи в нас като глад за съществуване, произтича от минали земни животи. Миналите земни животи стават наистина конкретни в нас и това, което преживяваме сега, се превръща в отправна точка за следващите земни животи.

Мога само да загатна за това; в изцяло научен план изглежда различно, отколкото в чувствителния мистицизъм, но ще се получи, ако човек приложи [празнината] и към духовната наука.

Това, което днес се възразява от страна на естествените науки срещу Духовната наука, се подсилва по много начини и от религиозната страна, тъй като [беше сигурно]: Духовната наука знае нещо, срещу което един религиозен мироглед може да се разбунтува.

Именно защото някои неща са дошли от тази страна: Точно както коперникизмът, учението за въртенето на Земята, не е навредил на религията, а напротив, истинската Духовна Наука, защото е истинска Духовна Наука, никога не е подкопавала религиозното съзнание, а напротив: онези, които живеят в истинската Духовна Наука, ще постигнат импулси в тази област, които ще ги доведат именно до религиозен живот. И ще възникне ново движение, религиозно движение, без [празнина]. Тези, които вярват, че това, което стои на сигурна основа, ще бъде подкопано от Духовната Наука, са малодушни към християнството. Толкова малко,

колкото би могло да бъде подкопано от коперникизма, толкова и не може да [празнина].

И само онези, които са истински християни и разпознават основите на своето християнство, не този, който казва: „Трябва да го защитя от научния прогрес“, а този, който казва: „Знам, че е толкова силно, че никакъв научен прогрес по никакъв начин не може да го [разклати]. Истинската естествена наука ще подкрепи християнството, истинската Духовна наука не само ще го подкрепи, но ще може да го съживи по правилния начин, когато то подкрепи други [които] са се разклатили [пропастта].

От друга гледна точка е напълно разбираемо, че Духовната наука е оспорвана: вие твърдите, че Духовната наука се основава на опит, но това са само ваши наблюдения. — Но всеки може да провери тези наблюдения и изрично се посочва, че това не са халюцинации, а по-скоро неща, които не са халюцинаторни въображения. [Често се казва също, че резултатите от Духовната наука не могат да бъдат проверени чрез мислене. Но точно това е необходимо, мисленето да изясни, че това не е просто наблюдение, а че е необходимо такова остро мислене, че това наблюдение да може да бъде оправдано пред разума. [Пропуск]

Разумът е този, който може да различи халюцинацията [от видението] и да я разпознае като халюцинация. Духовната наука изисква още по-висше мислене. Човек може да се възхищава на естествените науки, но именно в областта на естествените науки днес се открива онова остро мислене, онова научно мислене, онова съвместно, постоянно самоанализиращо мислене, което е необходимо за духовния изследовател. Бих могъл да ви дам много ярки примери за това. Само един в заключение:

Бих искал да подчертая, че освен ако самият аз не бъда атакуван, не атакувам никого, когото не уважавам; повдигам възражения срещу тези, които уважавам, а тези, които избирам [празнината] [е] знак, че уважавам въпросния човек в неговата област още повече. Това е евтин начин да се опиташ да опровергаеш онези, които човек не може да уважава. Това, което трябва да се покаже, трябва да се покаже именно на тези, които човек може да уважава.

Тук имаме един велик и важен съвременен учен, когото аз наистина признавам за един от най-изтъкнатите в своята област. Но той показва, че човек може да бъде велик учен, без да притежава онова самоконтролиращо мислене, което трябва да присъства на всяка крачка. [Той е] написал книга, в която представя връзката между световните явления от своя гледна точка. В предговора към тази книга авторът казва:

Дали живеем в „най-добрия от всички светове“ е нещо, което умът не може да създаде ментален образ, но вече можем да твърдим, че живеем в „най-доброто от всички времена“, защото наистина е вярно, че всички предишни епохи са били незначителни от гледна точка на

естествената наука. Постигнали сме такъв напредък в естествената наука, че настоящата епоха трябва да се счита за „най-доброто от всички времена“. Следователно, ние можем, той казва,

с Гьоте, когато говорим за тези „най-добри времена“, можем да кажем заедно с Гьоте: Голямо удоволствие е

да се потопиш в духа на времето,
да видиш как е мислил един мъдрец преди нас
и как най-накрая сме стигнали дотук.

Човек трябва да мисли съвестно, да се концентрира върху себе си, защото Гьоте казва това от Вагнер в своя „Фауст“ [...].

Виждате ли, човек може да си зададе втори въпрос и да му отговори по такъв начин, че да контролира мисленето си, че да се асоциира с Вагнер, теоретика, [Вагнер], че да се свърже с Вагнер [свързва се], като същевременно вярва, че цитира дълбоко изказване, като цитира израз [по-голяма пауза].

Това не е просто единичен пример, а типичен пример за това как материалистите [пропагандата] не могат да имат толкова необходимото мислене. Следователно, човек не бива да се изненадва, когато [Духовната] наука се сблъсква със съпротива. От тази гледна точка, първото нещо, което става очевидно, е, че възгледите в спекулативното философско съзнание, използвайки един ярък пример, вече споменат тук, разкриват нещо доста забележително. Когато [материализмът] [достигна] тази точка в научния мироглед, [която] беше през първото десетилетие на втората половина на деветнадесети век, всички вярваха, че дарвинизмът е разрешил всички мистерии на света.

Хартман, който все още нямаше Духовна наука, но познаваше едностранчивостта на науката от спекулативно-философска гледна точка, написа редица неща срещу материалистическия колорит на дарвинизма, показвайки, че духът трябва да живее във всичко. След това се появяват контра-писания, в които навсякъде се казва: „Е, ето го този дилетантски философ, който бръщолеви по дилетантски начин за духовното; науката отдавна е победила духа.“ След това [обаче] се появява писание от анонимен автор. То беше много остроумно. Хекел, Оскар Шмит и много други казаха нещо от рода на: „Някой, който фундаментално разбира естествената наука, опроверга този философ Хартман. Защо авторът не е посочен? Ние го смятаме за наш; той е на върха на естествената наука. Тя допринася с всичко [празнина]. Скоро стана необходимо второ издание; тогава човекът се разкри, това беше самият Хартман. Третото издание не се продаде толкова бързо.“

Преживяхме странния пример – чух го предимно от самия Хекел – как той наричаше Оскар Хертвиг мой брат [и] най-лоялен ученик. Оскар Хертвиг обаче опроверга теорията за случайността. Виждаме как ученикът на Хекел вече установява напълно нов мироглед, стремящ се към духовното; тук виждаме как Хекел е цитиран от Оскар Хертвиг, ученика на Хекел. Забележително явление: ние

сме на път, където естествената наука трябва да се влее в Духовната наука от собствените си сили, от собствените си течения, от собствения си стремеж. Духовната наука не се установява произволно, а от най-дълбокото прозрение на времето. [Пропаст]

Не е ли това, от което се нуждае настоящето, именно защото необходимият и възхитителен напредък на последните времена е довел до загуба на пряката връзка с духовните светове, съществували в древността? Не е ли [правилно] тогава човешката душа в тези модерни времена, в настоящето, когато толкова много неща се сблъскват с нея, не може да каже нищо друго освен: Точно както аз трябва да се отнасям към науката, така и тя трябва да има какво да ми каже за това, което е най-скъпо на сърцето ми [...].

В настоящето може да има големи, понякога решаващи въпроси на съдбата – точно както съдбата ни поставя дълбоки въпроси – които, ако се подходят научно, тогава ще бъдат наука.

Духовната наука е наука, която не само удовлетворява интелекта, не само удовлетворява от теоретична гледна точка, но е наука, която удовлетворява човешкото сърце, която успокоява човешкото сърце, която го укрепва в най-трудните въпроси на съществуването, каквито възникват по-специално в нашето време, преди нашето непосредствено настояще. И аз, скъпи приятели, не само от осъзнаване на времето, не само от това, което сега пряко преживяваме, но откакто успях да се стремя в посоката, която доведе до Духовната наука, винаги съм бил убеден, че за да се стигне до истинско духовно изследване на съвременното човечество, е необходимо да се черпят източници на човешка духовна сила, които - след като Древна Гърция е преминала вълните на човешкото развитие - сега се отварят като човешки, научни сили в това, което бих искал да нарека немски духовен живот. Не можах да развия това от чувство, а от осъзнаване, което се е утвърдило в продължение на десетилетия.

Когато преди три десетилетия писах в едно немско списание в първото си есе [за централноевропейския духовен живот], изразих в тази мисъл семената, които имах за Духовната наука, че се нуждаем от задълбочаване на духовния си живот от източници, които са само немски източници, писах това по онова време. Това вече е факт, преди 36 години, че преди всичко трябва да преодолеем това, което ние, както през деветнадесети век [по начин], който може да бъде оправдан на това място, но който не позволява на духовния ни живот да се развива в тази чистота, че трябва да разграничим това, което несправедливо влияе на централноевропейския духовен живот от английския духовен живот, от истинските източници на духовност. Това не е казано по шовинистичен начин, а по-скоро в смисъл, че силите, които съществуват в света, също трябва да бъдат разпознати, ако искат да бъдат разпознати в съзнанието; така че не е просто чувство, а - така да се каже - наука е,

че трябва да търся това в най-дълбоките източници на немския духовен живот, които са призвани да го направят.

След като гърците са постигнали възможно най-високото ниво на антропологията, е било необходимо да се преодолее пропастта между антропологията и антропософията: към първата ориентираща Духовна Наука.

Ето защо бях особено развълнуван, когато по-късно открих следната забележителна забележка на Хартман, човек, който също беше дълбоко ангажиран с германския духовен живот, който днес почти е изчезнал от [Люке].

Хората вярват, че физиката е нещо обективно. Хартман, който е способен да гледа на такива неща по-обективно, [Хартман] е казал преди години:

Да се надяваме [че и в съвременната физика идеалистичните и агностичните отклонения скоро ще бъдат разпознати като такива] веднага щом религията и философията [се отвърнат от тях и] където дух, който е отишъл [нечетливо], ни обръща гръб.

Това наистина звучи като най-добрите източници на този немски интелектуален живот. Човек трябва само да си спомни красивата поговорка на Новалис - този прекрасен немски дух - красива поговорка за физиците. Новалис, който в младостта си е творил от целия блясък на немския дух, е казал следното:

Ще станем физици само когато превърнем въображаемите вещества и сили в мярка за естествените вещества и сили.

Не е ли това мотото на [Новалис] за това, което Духовната наука се стреми да постигне?

Първоначално си позволих да нарека това Духовна наука; виждам, уважаема публика, духовни величия, където и да погледна, дълбоко вкоренени в немския духовен живот, в немския дух. Преди всичко, поглеждам назад към прекрасния Трокслер, към онзи забележителен дух, който през първата половина на деветнадесети век все още не е имал Духовна наука, но който от дълбините на немското мислене и виждане се е стремил към такова духовно-научно разбиране на света и на връзката на човешките същества с този свят, каквато тя наистина се е развила, признание за истинските причини за човешкото съществуване, и през 1827 г. Трокслер казва:

Макар че е изключително удовлетворяващо, че най-новата философия, която [...] трябва да се разкрие във всяка антропософия [...] трябва да се разкрие, е във възход, не може да се пренебрегне фактът, че тази идея не може да бъде плод на спекулация и че истинската индивидуалност на човешкото същество не трябва да се бърка нито с това, което то постулира като субективен дух или крайно его, нито с това, което противопоставя на това като абсолютен дух или абсолютна личност.

Съзнателното изкачване от душата към духа, каквото може да бъде схванато само в нашата Духовна Наука, е било вече пред очите на отличния, за съжаление забравен Трокслер през 1827 г.

Сега нека се обърнем към Херман Фихте, сина на великия Фихте — когото преди години характеризирах тук като влиятелен човек върху немския интелектуален

живот — към онзи син, който с такава любов се наслаждаваше на учението на баща си. Нека го чуем, докато говори за пътя, който човекът трябва да извърви от чистата антропология до разбирането на истинската природа на човека. Нека чуем какво казва Херман Фихте. Той казва:

Сетивното съзнание, от друга страна, и светът на явленията, произтичащ от неговата отправна точка, с целия сетивен живот, включително този на човешките същества, нямат друго значение освен да бъдат мястото, където се осъществява този свръхсетивен живот на духа, тъй като той въвежда отвъдното духовно съдържание на идеите в сетивния свят чрез собствените си свободно съзнателни действия] (...) [Това задълбочено разбиране на човешкото същество сега издига „антропологията“ до нейния краен резултат, „антропософия“.

Дами и господа, антропософията не се е родила от произвол. Тя е възникнала от най-дълбоката духовна нужда на самия немски народ. Ако човек продължи най-дълбокия немски духовен живот, той стига до антропософията.

Но тогава човек започва да разбира и онези германци, които от дълбините на германския духовен живот трябва да протестират срещу всякаква материализация на науката, защото тя никога не може да дойде от най-дълбоките източници на германския духовен живот. Следователно материализацията може да бъде отхвърлена от човек като Грим, ако не от Духовната наука, то от чувството, че стои здраво на земята на миогледа на Гюте. [Той отхвърля това, което казва външната, материалистична теория на Лаплас-Кант, която изобразява света като излязъл от мъглявина, изключвайки духовния живот. Това се разбира от децата, като се казва: Вижте, светът беше мъглявина, а след това се образуваха пръстените, планетите [неясен пасаж]. Виждате ли как слънцето грее по средата? [празнина] Прекрасна гледка - и децата се прибират: Учителят ни обясни как се е образувала планетарната система. Винаги е добре, както е морално, да забравим себе си. [Аз] няма да забравя кое е съществено [в] един научен експеримент; ако учителят не беше раздвижил [празнина]. Следователно, когато човек приема цялото, приема го като цяло, трябва [да осъзнае], че само великият учител с карфица е задвижил цялото нещо. Това вероятно е било пренебрегнато. В Духовната наука не говорим за гигантския учител, а за духовните сили и сили, към които се издига съзерцателното съзнание. Именно неговото — [на Грим] — емоционално участие в този протест срещу целия материализъм [говори].

Това, което вече е [нечетлива дума], което един ден ще стане всичко — и Духовната наука вече ще проправи пътя за разбирането как възниква такъв свят:

Много отдавна, в младостта му, [вече се беше зародила великата лапласово-кантианска фантазия за произхода и евентуалната гибел на земното кълбо. От въртящата се мъглявина — децата вече учат това в училище — се образува централната гастропанза, от която впоследствие се развива Земята и като втвърдяваща се сфера преминава през всички фази, включително епизода на обитаване от човешкия род, в немислими периоди от време, като накрая се връща обратно в Слънцето като изгоряла шлака: дълъг процес, но напълно разбираем

за днешната аудитория], за чието осъществяване сега не е необходима външна намеса, освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на същата температура на нагриване. Не можем да си представим по-безплодна перспектива за бъдещето от тази, която ни се налага днес като научно необходима. Кост от труп, кост от труп, около която гладно куче прави заобиколка, би била освежаваща, апетитна хапка в сравнение с този последен екскремент на творението, като който нашата Земя в крайна сметка би се върнала обратно към Слънцето, и именно жаждата за знания, с която нашето поколение приема подобни неща и ги вярва за истина, е знак за болно въображение, на чието обяснение, като исторически феномен, учените от бъдещите епохи един ден ще посветят много проницателност.

.

Толкова Грим.

И можем да кажем това не само от съзнание, склонно към духовното, но и от истинско немско съзнание. Може би ще трябва да се случи много, преди предразсъдъците, които все още пречат на Духовната наука днес, да изчезнат. Но времето ще дойде, както дойде за светогледа на Коперник и Кеплер. Знам много добре, че днес мога само да заеквам някои неща. И някои от казаните днес неща бяха изразени несъвършено, но не изпитвам много симпатии към Тихо Брахе, който по онова време доказва, че коперниковият миоглед не може да бъде правилен. Тихо Брахе беше много проницателен във всичко това, но мисля, че е по-добре да се съглася с Кеплер, който също не прие коперниковия [миоглед], но го усъвършенства. Така че знам, че е казано несъвършено, но ще има такива, които ще го усъвършенстват в бъдеще, не [чрез] едностранчива, нездравословна критика, а от онези, които искат да продължат да работят в положителен смисъл. Казах това доколкото ми е известно.

Ако трябва да се развива Духовната наука, ще са необходими проницателните сили на немския дух. И в този смисъл Духовната наука може да бъде съчетана с онази културна вълна, която бихме могли да наречем Немска културна вълна.

И веднъж, в едно значимо време, великият Фихте произнася речи, които не произнася от шовинистично съзнание, а в трудни времена, за да покаже на германската душа онази система за образование, чрез която тя може да стане истински победител в света чрез духа - Фихте се чувства принуден да се обърне към голямата визия в първата от тези речи, казвайки: Не само германският народ и германският дух са важни, но светът разчита на този най-дълбок източник на духовно битие.

Затова, скъпа публика, в това време на тежки изпитания, в това най-трудно време, германците могат да се обърнат към най-дълбоките източници на своето същество. Те могат да се обърнат към връзката между тези най-дълбоки източници на своята същност и същността на световния дух и тогава не е нужно да вярват, че те – не в нескромна арогантност към другите – могат да кажат със смирение към задачите, които имат към световния дух: Ако враговете отвсякъде желаят да унищожат този

германски духовен живот, да нанесат непоправими щети на този германски духовен живот, те не само се стремят да навредят на германския духовен живот, но се стремят да навредят на цялото развитие на човечеството, с което германският дух знае, че е свързан чрез най-дълбоката си сила, така че това, което трябва да направи, не може да бъде направено от никой друг. Те се стремят да навредят на цялото развитие на човечеството. Защото не защото сме просто привързани към германския дух, а защото искаме да погледнем с цялото си сърце в пътищата на световния дух, казваме: [голяма празнина].

Ако някой унищожи задачата на германския народ в света, [тогава] заедно с тази задача, самият световен дух би трябвало да понесе огромни щети за цялото човечество.

Следователно, германецът може да каже: Светлината, която той трябва да запали сред светлините на световното развитие, тази светлина не бива да угасва. Ето защо не сляпата вяра, а доверието в светлината на германския дух ни позволява да гледаме към бъдещето дори в най-трудните времена. Германският дух не е пропилял възможността си. Той чака своята задача - независимо какво мислят враговете му за тази задача, независимо какво мислят за германския дух, независимо как се стремят да му навредят.

Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена

Дами и господа! Всеки, който желае да говори за мистериите на човешкия живот в наши дни, които ще бъдат предмет на дискусията тази вечер, трябва да е наясно, че по същество говори срещу безброй предразсъдъци не само на по-широкото обществено съзнание, но и на съвременната наука. Въпреки че бих искал да подчертая още от самото начало, това, което ще бъде представено тази вечер, е предназначено да бъде изцяло в духа на истинската, автентична наука, относно мистериите на безсмъртието на душата и човешката съдба във връзка с човешкия жизнен път. Най-добрият начин да се прецени неяснотата на мненията при обсъждането на подобни възгледи е да се вземе предвид, че Едуард фон Хартман, известният философ на несъзнаваното, в обширен труд по съвременна психология, психологията на втората половина на XX век, изрично споменава, че от последната третина на XX век въпросите за безсмъртието на душата и човешката свобода са изчезнали от разглеждането на живота на душата.

По характерен начин Франц Brentano, когото аз смятам за един от най-великите психолози на съвремието и който наскоро почина в Цюрих в напреднала възраст, изрази това мнение, когато през 1874 г. написа първия том на своята „Психология или Наука за душата“ с пълна яснота от гледна точка на съзнанието на своето време и в съответствие с общата насока и течение на науката по това време.

Съвременната психология, доколкото претендира да бъде научна, сега се занимава почти изключително с наблюдение на това как отделните ментални образи са свързани помежду си в човешкото съзнание, как чувствата се комбинират с менталните образи, как удоволствието и неудоволствието се уравновесяват взаимно, как импулсите на волята се утвърждават в душата, как вниманието прониква в живота на душата и т.н. Всички тези въпроси със сигурност трябва да представляват голям интерес в по-тесната рамка на научното изследване, но които не могат да задоволят големите копнежи, които трябва да бъдат утвърдени в човечеството като цяло относно духовния живот. И затова Brentano казва в книгата си: „Без значение колко съвременната психология показва как работи вниманието, как се колебаят чувствата, това по никакъв начин не може да компенсира загубата на големите надежди на Платон, големите надежди на Аристотел за оцеляването на по-добрата част от нашето аз, когато смъртното ни тяло се разтвори в елементите на земята. И ако съвременната наука не беше в състояние да постигне това, загубата би била още по-голяма.“

Сега се случи нещо много забележително, което според мен е не само от лично значение, но и от фундаментално значение за нашето време. Казах: През 1874 г. беше публикуван първият том на „Seelenkunde“ („Психология“) на Брентано; това беше през пролетта на същата година. В предговора той обеща втория том за есента, а още два или три щяха да последват; цялото произведение беше планирано да се състои от четири до пет тома. Досега не е публикувано нищо освен първия, уводния том през януари 1874 г.; нищо повече не е последвало.

Вярвам, до следното заключение. С всяка треска от научния си живот Брентано се стремеше да доведе психологията дотам, че тя да може да намери отговори на въпросите, които ще бъдат повдигнати тук днес. Брентано искаше да намери тези отговори в духа на съвременната наука. Той не успя да го направи. Постарах се да изуча подробно всички публикувани трудове на Франц Брентано. Много добре познавам делото на живота му и стигнах до заключението, че той многократно се е опитвал да доведе психологията до тези две загадки, но никога не е успявал да премине определена граница и че като истински честен човек следователно никога не е продължил или завършил работата си. И когато наследството на Брентано, за което се твърди, че е много голямо, бъде публикувано, това ще покаже, че моето мнение е напълно оправдано.

Ако сега искам да посоча причината, всъщност ще трябва да го направя с всичките си днешни забележки. Ще трябва да покажа, че има възможност за истинско познаване на човешкия душевен живот, но че за да се направи това, човек ще трябва да проникне в това, което трябва да се характеризира тази вечер и което успях да обсъждам тук почти всяка зима като антропософски ориентирана Духовна Наука. Но Брентано, поради известен научен предразсъдък, не искаше и не можеше да следва този път. Затова той трябваше да спре на своя предел.

Тези от вас в уважаваната публика, които са слушали моите лекции през годините, когато ми беше позволено да говоря и в Лайпциг, ще си спомнят, че в хода на тези лекции избягах, доколкото е възможно, да се отклонявам от обективното наблюдение и да засягам лични въпроси. Днес обаче бих искал да направя няколко забележки, които може да изглеждат лични, защото смятам, че те са обективно свързани с темата.

Вече, скъпа публика, минаха 35 до 36 години, откакто за първи път се опитах да посея семената на това, което формира основата на тези лекции, а също и на днешните размисли. По това време, когато записвах първите си мисли върху този мироглед, попаднах на трактат на великия и важен естетик и философ Фридрих Теодор Вишер – известен като „V-Вишер“ – който разглеждаше изключително интересната работа на сегашния лайпцигски философ Фолкелт. В този трактат на Вишер има едно забележително изречение, на което трябваше да се спра, с което трябваше да се ангажирам, бих казал, с всичките си усилия. Вече бях започнал, по същество, и затова трябваше да се спра на това конкретно изречение. Ще ви

цитирам изречението. Това е забележително изречение, което Вишер е написал: „Единството на духовния живот със сигурност не може да се локализира в тялото, въпреки че всъщност не може да се случи никъде другаде освен в тялото.“

Е, дами и господа, какво всъщност означава това? Това е напълно парадоксално изречение. Някой казва: Това, което е единната душа, не може да бъде в тялото, но не може да бъде и извън човешкото тяло. Пълно противоречие! И все пак, какво противоречие, противоречие, до което определено човешко мислене трябва да стигне не чрез произвол, а чрез безусловна вътрешна необходимост. И човек не би могъл просто да изброи такова противоречие, а ако имаше време, би могъл да назове стотици такива противоречия, до които обикновеното мислене, а също и обикновеното научно мислене, трябва да стигне. Когато обикновеното мислене или обикновеното научно мислене стигне до такова противоречие, какво прави то? Ами, то спира на границата на човешките познавателни способности. Казват: Човекът има определен капацитет за познание, който го води до граници, които той не може да преодолява.

Виждале ли, още тогава трябваше да кажа – както казах, от първите семена, които дойдоха при мен за това, което наричам тук Духовна наука или антропософия – трябваше да си кажа: Различен подход от обичайния към тези така наречени гранични въпроси е това, което има значение, ако човек иска да установи истинска Духовна наука за душата и духа. И по това време написах мислите си във връзка с това изречение на Вишер на Вишер, който отговори по изключително любезен начин, че всъщност, точно по начина, по който и аз свързах понятието за време в есето, което му бях изпратил, се открива път към познанието за духовния живот. Вярвам, че хора като Фридрих Теодор Вишер, които все още бяха вкоренени в традициите на първата половина на деветнадесети век, наистина биха могли да намерят връзка с Духовната наука от своята наука и философия, която днес, изглежда, е толкова трудна за намиране в други науки, което означава, че човек всъщност среща само противопоставяне и несгоди от други науки и обикновено съзнание с Духовната наука. Но Вишер почина много скоро след това и остана само тази еднократна размяна на писма. И така, с негова помощ, се е случило това, което е в основата на лекциите от минали години и днешните размисли.

Първото важно нещо е да осъзнаем, че нашата настояща епоха, според навиците си на мислене, според това, което по необходимост трябва да иска, се нуждае от научно подреден, научно обмислен отговор на нашия въпрос, който е задаван в течение на векове и хилядолетия. И тук бих искал да подчертая това, което съм казвал много пъти преди: Духовната наука, за която става дума тук, по никакъв начин не противоречи на това, което е научното мислене в нашето време; напротив. Именно тази Духовна наука има всички основания да признае напълно голямото значение и постижения на научния мироглед; и навсякъде нейният стремеж трябва да бъде да вземе строгото и дисциплинирано мислене за свой модел. И затова ще

бъде полезно, за да се илюстрира това, което се желае днес, да се покаже как Духовната наука трябва да постигне нещо подобно в различна посока на това, което естествената наука е постигнала в една посока по отношение на живота на душата.

Този човешки душевен живот, в края на краищата, сме ние самите. Ние го преживяваме, като преживяваме себе си. Нашето мислене, нашите ментални образи, нашите чувства, нашата воля, те се колебаят и отливат, а това, което се колебае и отлита между раждането и смъртта, е това, което наричаме наш душевен живот, това, което можем да наречем основно „себе си“, доколкото живеем във физическо тяло.

Какво прави естествената наука? Тя си поставя задачата да изследва каква връзка, какви връзки съществуват между това, което се издига и спуска като ментален образ, чувство и воля в нашия душевен живот, и това, което съставлява човешката физическа организация. И както естествената наука е постигнала огромни успехи в други области, така е и в тази област, въпреки че тази зима по-специално ми разкри известна едностранчивост сред научните мислители и в тази област. Но естествената наука се е опитала да покаже какво всъщност се случва в човешкия организъм, във физическия организъм, а именно в нервната система, какво се случва там, докато менталните образи, чувствата и желанията се колебаят. И това е истинската задача на естествената наука. Ако можем да кажем, че естествената наука вече е постигнала велики неща днес, тогава тези постижения са нещо, което гарантира, че може би в близко бъдеще ще бъдат постигнати велики и могъщи неща, особено по отношение на изучаването на човешката душа и физическия организъм.

Така че можем да кажем, тъй като е очевидно, че естествената наука си е поставила за задача да определи връзката между човешкия душевен живот и това, което е преходно в човешките същества, това, което, когато преминават през портата на смъртта, се предава на стихии на земята. Другият път, противоположният път, би могло да се каже, ако не се разбира погрешно, сега трябва да бъде поет от Духовната наука. Тя също трябва да свърже този човешки душевен живот, но сега не с физическия живот, а с духовния живот. И първият въпрос е: Възможно ли е, също толкова строго, колкото естествената наука открива връзките между живота на душата и това, което е преходно в човешките същества, да се установят връзки между това, което се преживява като живот на душата, и това, което е духовно, и това, което ще видим, е безсмъртната част на човешкото същество?

Но когато повдигаме този въпрос не по общ начин — както правят дилетантите — а по начина, по който сме свикнали да повдигаме въпроси в съвременната наука, веднага се сблъскваме със странни предразсъдъци. И сега бих могъл да цитирам голям брой съвременни изследователи на душата, които демонстрират как тези предразсъдъци преобладават, предразсъдъци, които са направо способни да

блокират пътя, който води от душата към нетленното, точно както води към тленното. Бих искал да цитирам само един пример, защото е характерен. Въпреки че много хора днес не са последователи на Едуард фон Хартман, а и аз не съм, все пак трябва да се признае, че Едуард фон Хартман е бил задълбочен философ, който е правил всеобхватни наблюдения върху живота и науката в най-различни посоки; и затова написаното от него в краткия му трактат по психология може да се цитира като представително, така да се каже, и може да се разбира само като твърдение за невъзможността по някакъв начин да се стигне до наблюдения на духовния живот. Едуард фон Хартман обобщава това, което много хора казват днес, в характерни изречения. Той казва неща, които не могат да бъдат опровергани – което е много важно – неща, които всъщност би трябвало да са напълно очевидни за всички. Например: когато в душата се появят нежни чувства, ако човек иска да ги наблюдава, което би трябвало да се случи в естествената наука, те биват изгонени от душата в този момент. Просто погледнете чувствата си и се опитайте да ги наблюдавате; те не са там; наблюдението ги прогонва. Освен това: Всеки човек, който знае какво могат да постигнат историците [празнина] физическата болка е по същество и психическо преживяване; физическата болка става духовна, когато човек мисли за нея, иска да я наблюдава. Така наблюдението изкривява това, което иска да наблюдава.

Той дава един много хубав пример, който е характерен и с който всеки е запознат: Представете си, че някой иска да рецитира текст, който знае добре наизуст, и докато рецитира, наблюдава себе си. Всеки знае, че ако рецитира стихотворение и се опитва едновременно да наблюдава себе си, неизбежно ще се зацикли. С други думи, ако искате да наблюдавате нещо, което душата оставя да тече, наблюдението прогонва това, което искате да наблюдавате; не можете да го наблюдавате. Какво заключение прави съвременният изследовател на душата от тази очевидна невъзможност да наблюдава феномена на душата, както иска? Той заключава: Значи не можете да наблюдавате феномените на душата.

Нека си представим, че естествените учени биха казали същото. Да, нашите ментални образи, нашите чувства и нашата воля се случват в нас; те не могат да бъдат наблюдавани. Следователно, човек не може да наблюдава връзката им с физическото, с преходното. Но естествените учени не казват това. По-скоро те са наясно, че няма пречки за определяне на връзката между душата и тялото, въпреки че те не могат да бъдат наблюдавани по начина, по който дискутира Едуард фон Хартман. Така че възражението вероятно не се отнася за действителното духовно изследване, за определяне на връзката между душевния опит и това, което царува в човешките същества като дух, точно както физическото царува в тях. И човек може да се справи с такива неща само ако наистина ги разбере. Ако човек наистина може да заеме позицията, която пита: Какъв е обхватът на подобни мисли? Тогава предразсъдъкът, който е попречил на съвременните изследвания на душата дори да

се доближат до същността на човешката душа, не може да ни попречи да търсим истинско духовно изследване. Но когато подходим към въпроси като тези, отнасящи се до безсмъртието на душата и човешката съдба, е важно преди всичко да знаем как да задаваме правилно такива въпроси. Такива въпроси не винаги се задават правилно. И ако човек не е способен да задава въпросите правилно, тогава се лишава от възможността да намери отговори още от самото начало. В последната си книга, „Загадката на човека“, се опитам в кратък очерк в последната глава да характеризирам по възможно най-деликатния начин самия въпрос, който трябва да възникне тук.

Не би ли било чудесно, ако можехме да докажем, че когато човек премине през портата на смъртта, нещо от душевния му живот остава, нещо, което не е подложено на разтваряне в елементите на земята? Разбира се, доказателството би могло да се предостави; някои очевидно са се опитвали да го направят, но то всъщност не помага на онези, които се занимават с подобни въпроси, свързани със самия човешки душевен живот; всъщност изобщо не им помага. Въпросът не може да бъде: Остава ли нещо от човешката душа след смъртта? По-скоро въпросът трябва да бъде преди всичко: Остава ли съзнанието, пълното съзнание, присъщо на човешката душа след смъртта? Защото, ако, както вярва Едуард фон Хартман, човешката душа се основава на нещо несъзнателно и това остава след смъртта, тогава, макар подобно възражение да изглежда дребнаво, би било правилно да се запитаме: Да, какво печели човешката душа от това да продължи да съществува несъзнателно толкова дълго след смъртта? Въпросът е дали може да се установи, че човешката душа съзнателно преживява смъртта и принадлежи към духовен свят със съзнание, дори когато физическото тяло вече не съществува.

За да отговоря на този въпрос, се опитам да покажа, че човешките същества, със съзнанието, което е съзнанието на ежедневието, което е и съзнанието на обикновената наука, не могат да отговорят на този въпрос по простата причина, че обикновеният научен възглед учи, че това съзнание е обвързано с физическото тяло. И тъй като това съзнание е обвързано с физическото тяло, то трябва да се самоунищожи. Следователно, ако не може да се открие друго съзнание, тогава не би било възможно да се подходи научно към въпроса за безсмъртието. Ето защо показах, че в рамките на обикновеното съзнание и обикновеното научно съзнание съществува друго съзнание, което се опитам да нарека „съзерцателно съзнание“, основано на концепция, която Гьоте формулира, когато говори за „съзерцателна преценка“. И първо се опитам да изясня какво означава това чрез сравнение. Трябва да се разбере, че това сравнение не доказва нищо, а само служи за изясняване на това, което имам предвид под този термин.

Нека сравним това, което имаме като обикновено дневно съзнание, което служи на нашата наука, с друго съзнание, което по никакъв начин не бива да се счита за научно, само за сравнение, със съновидното съзнание. В съновидното съзнание

образите се колебаят; по време на съня ние смятаме тези образи за реалност. Когато се събудим, се събуждаме за това, което наричаме наше обикновено дневно съзнание. Това дневно съзнание се различава от съновидното съзнание по това, че в съновидното съзнание ние се занимаваме само със себе си, че сме напълно погълнати от себе си. Това, което се колебае там, е просто образ на това, което е органично в нас. [Хераклит] е казал нещо красиво: в сънищата, в съня, човек е зает със себе си; в момента, в който се събуди, той споделя пространството с други хора. Събуждаме се [пропаства] и свързваме волята си, цялата си душа, с обкръжението си. Правейки това обаче, ние сякаш удряме това, което се издига и спуска като просто образи в сънищата и има само реалност за нас; ние го прехвърляме към външната реалност; ние закачваме волята си, така да се каже, с цялата си душа към външната реалност. Така се събуждаме от съзнанието на съня в будно дневно съзнание.

И отново, възможно е, макар и да не се признава поради предразсъдъците на времето, човешките същества да се събудят от будно съзнание до това, което току-що нарекох, позовавайки се на цитат от Гьоте, „виждащо съзнание“, което се отнася до дневното съзнание по същия начин, както дневното съзнание се отнася до съновидното съзнание. Засега това е само сравнение. Но тогава ще бъде така, че когато човешките същества се събудят от обикновеното дневно съзнание до виждащо съзнание, реалността, актуалността на това, което възприемат там, ще продължи да расте. Докато ние растем във физическо-сетивния свят, когато се събуждаме от съновидното съзнание, ние се събуждаме в духовния свят, като се издигаме, пробуждаме от обикновеното дневно съзнание до виждащо съзнание. Сега ще трябва да покажа подробно какво се има предвид под това виждащо съзнание. Отправната точка тук определено е какво представлява разумното човешко мислене. Трябва да подчертавам това отново и отново, защото именно в този момент възникват най-големите недоразумения. Отправната точка трябва да бъде напълно разумното човешко мислене. Но сега за духовния изследовател става ясно, че той трябва да започне от точката, която посочих по-рано. Човек не може да стане духовен изследовател, освен ако не е стигнал, във вътрешния си, сериозен душевен живот, в преживяния си душевен живот, с всяка фибра на жаждата си за знание, до онези точки, които посочих в един единствен случай чрез израза на Фридрих Теодор Вишер: Човешката душа не може да бъде в тялото, но не може и да съществува извън тялото.

Да, къде тогава трябва да бъде? Човек стига до множество такива точки, среща, така да се каже, стени с душевния живот на будното съзнание. И както казах, обикновеното съзнание спира дотук, поставя граници на знанието. Духовният изследовател трябва да се държи различно в този момент. В този момент духовният изследовател получава усещане – в духовен смисъл, тоест; всичко, което се отнася до духовното изследване, е вътрешен душевен живот – той се чувства в такъв

момент приблизително както когато човек се блъска в стени и околности с чувството си за допир, без да може да вижда или чува. Постепенно човешкото същество се учи – както свидетелства израстването в детството – да организира и оформя това докосване на съпротивленията на околната среда; той се учи да разпознава обектите във формите им, като ги докосва. По много подобен начин мисленето може да се оживи, ако човек не остане обезкуражен и, така да се каже, вътрешно страхлив в този важен момент, а чувства и преживява това, което може да почувства и преживее: тук се сблъскват с духовни препятствия като духовни стени. Необходими са различни вътрешни процеси, за да се получи правилно това чувство за ментален сблъсък, чувството за ментално докосване, което произтича от мисленето.

Описах какво трябва да се направи, за което мога само накратко да загатна тук, в книгите си „Как да постигнем познание за висшите светове“, във втората част на моята „Окултна наука“ и в последната глава на последната ми книга „Загадката на човека“. Там се опитвам да покажа как живото мислене възниква от мисленето, което хората имат в обикновения живот; вид мислене, което се среща с тези граници като духовно опипване. И като усеща това духовно опипване, човек вече е постигнал това, което може да се нарече първи етап на визионерско съзнание. Сега има някои основни неща, които трябва да се кажат за това как човешките същества трябва да се държат, как те могат първоначално да развият това съзерцание в мисленето си. Много неща трябва да се случат в човешкото мислене, за да се постигне това съзерцателно мислене. Преди всичко трябва да осъзнаем, че много навици на мислене, които са ни естествени в обикновения живот и които също принадлежат към обикновения живот, сега трябва да престанат, но само по време на духовното изследване. Ако някой учи химия, той не е нужно да спира. Но ако някой иска да стане духовен изследовател, той трябва да придобие навици на мислене, които са насочени предимно към разглеждане на дадена тема от възможно най-много страни. В обикновения живот ние сме склонни да подходим към дадена тема и да си формираме концепция за нея. В обикновения живот не знаем, че една концепция може да бъде само един вид път в живота. Тук духовният изследовател трябва да упражнява самообразование. Той трябва да може да формира напълно различни концепции. Точно както човек снима дърво от различни ъгли и всички снимки показват едно и също дърво, въпреки различията си, но само като гледа снимките заедно, човек получава ментален образ на реалността на дървото; Всеки, който твърди, че на едната снимка е различно дърво от другата, казва нещо глупаво. Лесно е да се види глупостта в това. Фактът, че е същото и с мисленето, че когато човек гледа нещата от различни страни, те разкриват само себе си, трябва да бъде основата за духовния изследовател. Следователно, духовният изследовател трябва да стигне до това да разглежда менталния образ като инструмент за реалността.

Особено под влиянието на настоящата епоха, хората са неохотни да се обръщат към подобни ментални образи, които водят до виждане на съзнанието. Хората днес биха предпочели да се кълнат в ментални образи. Има хора, които казват, че са открили, че упражненията са полезни при определени заболявания. Сега те се придържат към тази идея като към абсолютна концепция. Някой идва при тях с оплакване от същата болест, за която вярват, че упражненията са полезни. Да, казват те, трябва да се упражнявате. Болният човек отговаря: Не забравяйте, че съм пощальон. Такива неща могат да се преживеят навсякъде днес и безброй примери за подобно догматично придържане към концепции и ментални образи могат да бъдат намерени в науката.

В духовното изследване човек никога не трябва да се придържа към концепция. Мисловните образи могат да се приемат само като инструменти за достигане до реалността. Следователно, духовният изследовател трябва да е готов не само да мисли за нещата и процесите по начин, който в известен смисъл обяснява нещото и процеса такива, каквито той вярва, че трябва да бъдат, но и да позволи на всички възражения да дойдат при него; той трябва да е готов да бъде критичен към собственото си мнение по възможно най-изчерпателен начин. Той трябва да се стреми към многостранност на мисълта по такъв начин, че да има вътрешно преживяване за това колко струват това, което може да се каже за нещо, и колко струват това, което може да се каже против нещо, във връзка едно с друго. И така, започвайки от такива фини и интимни предпоставки, той трябва да стигне до съживяване на мисълта.

Добро начало е направено, когато Гюте се опитва да улови животинските и растителните форми в своята теория за метаморфозата, използвайки живи понятия, защото понятията наистина оживяват, когато се използват по този начин. Вземете например факта, че науката обикновено се опитва да дефинира точно маймуна или човек чрез понятия. Теорията на еволюцията се стреми да установи връзката между маймуните и хората. Не можем да стигнем до понятието за човека от понятията, които ни дава сетивното ни възприятие за маймуните. Само когато можем да схванем нещо живо в маймуната, понятието оживява, трансформирайки се, както в теорията за метаморфозата на Гюте. Тогава понятието оживява. Тогава мисленето става нещо, което не е било преди; то се превръща в духовен акт.

Нека накратко спомена, че за духовния изследовател – и тук искам отново да използвам обичайните термини, защото става въпрос за обективност – за тези, за които пътят на духовното изследване е естествен, е също така съвсем естествено, когато трябва да изразят мнение по някакъв въпрос, да представят резултатите, да се чувстват задължени винаги да излагат и възраженията. Това доведе до любопитен резултат напоследък. Тези, които са запознати с моите книги и лекции, дори в по-малки кръгове, знаят, че винаги се стремя, в съответствие с казаното от мен, не само да изложи това, което съм установил, но и, за да представя въпроса в

неговата цялост, да запиша и изразя подробно противоположното мнение, когато се появи възможност. Сега, когато се води ожесточена битка срещу Духовната наука, става очевидно, че това е много удобно за нейните противници. Всичко, което човек трябва да направи, е да копира това, което се намира в моите книги и лекции, заедно с възраженията, които самият аз винаги повдигам по споменатите причини, и човек може да намери най-красивите опровержения на Духовната наука. Това се прави много често днес, понякога по най-злобния начин, като просто се пропуска това, което трябва да се каже по въпросите.

Всичко това е свързано с преминаване от обикновеното мислене към живото мислене. Тогава вие също така започвате да разпознавате природата на обикновеното мислене; да разпознавате какво е обикновеното мислене. Това обикновено мислене се е появило основно, защото телесната организация превръща това, което винаги присъства в нас, това, което е живото мислене, в нещо като изхвърлен, дори убит вътрешен продукт. Обикновените ментални образи не са, за човешкото будно съзнание, това, което всъщност преобладава в човешките същества, а повече или по-малко парализиран продукт на това, което преобладава там. И ние се връщаме само от вцепенено, мъртво мислене към живото мислене, което си позволих да нарека въображаемо мислене в моите писания, въображаемо познание, защото то, така да се каже, не работи в абстрактни контури като обикновеното мислене, а работи по такъв начин, че всичко протича в образи в това съзерцателно мислене.

А сега нека да характеризирам това, което описах като първи етап на съзерцателно съзнание от негативна страна.

Днес много хора са запознати с променените състояния на съзнанието, като халюцинации и илюзии; но напоследък научните изследвания се фокусират по-специално върху това какво се произвежда чрез внушение. Ако трябва да се каже как това, което имам предвид тук, се отнася до всички тези анормални състояния на ума, трябва да се каже: то е точно обратното на това, което тук е характеризирано като Духовна наука. Докато внушението се състои именно в лично влияние, упражнявано от един човек върху друг, така че критичните способности на другия човек се замъгляват, противоположните ментални образи се изтриват и съзнанието му се стеснява. И така е и с други състояния; във всички тези случаи съзнанието се стеснява и се достига по-ниска степен на съзнание, отколкото при обикновеното сетивно възприятие. В случая, за който става въпрос, се наблюдава точно обратното. Съзнанието не се стеснява, критичните способности не се приглушават, а по-скоро всяко лично влияние се изключва.

Второ, както е посочено в гореспоменатите писания, на онези, които се интересуват от възход към духовно виждане, се препоръчва да не ограничават критичните си способности или да стесняват съзнанието си, а по-скоро да го разширяват; да се чувстват погълнати от всички възражения, които могат да бъдат отправени срещу

самите тях, така че съзнанието им да бъде изтласкано в необятността. И е необходима голяма злоба, за да се обърка многократно методологичната основа на Духовната наука с нейната противоположност. Защото всичко, към което Духовната наука се стреми като метод, е точно пригодно да изключва стриктно всички онези неща, които водят до ненормално състояние на съзнанието. Защото това съзнание води само до мистични блъфове и фантазии, но никога до навлизане в духовния свят.

Бих искал само да спомена, че всеки, който сега се опитва да навлезе в духовния свят по този начин чрез съзерцателно съзнание, трябва да е наясно, че обикновеното му дневно съзнание е в ред, че съзерцателното съзнание наистина може да бъде изградено върху него.

Помислете само, че човек може да развие правилно ежедневно съзнание само ако е спал добре, ако не е обезпокояван от сънища по време на сън, както например тези, които изпитват патологични състояния в съня си. По подобен начин тези, които са склонни към фантазии, мистичен ентусиазъм и объркване в ежедневието си съзнание, не могат да развият правилно, ясно съзнание. Всеки, който иска да напредне в духовните изследвания, трябва да осъзнае, че трябва да започне от подредено, обикновено съзнание; че трябва да стои в обикновеното съзнание като уравновесен, бистър човек, който не е склонен към никакво объркване, или пък трябва да упражнява строга самодисциплина, за да престане объркването. Хората, които вярват, че могат да влязат в някакъв духовен свят чрез полусъзнателни състояния, не влизат в духовния свят, а по-скоро напускат физическия свят и се спускат в собствената си физичност. И дори там, където мистицизмът вече е обичан, така наречените мистични състояния много често се бъркат със състоянието на истинско духовно виждане. Тези състояния не са нищо повече от по-изтънчено преживяване на собствените телесни състояния; само че човек не е наясно с това. Къде стига човек първоначално, когато прилага виждащото съзнание по правилния начин? Стига до преживяване, което изпитва някой, който се пробужда от напълно наивно съзнание до разширено съзнание. Може да има хора, които казват: „Ето маса и стол, но не и тук.“ Тогава хората научават, че има въздух. Точно както човек може да научи, че има въздух, така и чрез духовно изследване, докато мисленето напредва от мъртво състояние към живо състояние, към истинско духовно чувство, той научава, че има дух около нас, че духът е в основата на всичко физическо и сетивно. И първото нещо, което човек преживява там, е това, което нарекох в предпоследния брой на списание „Das Reich“ образните сили в нашата среда, които могат да бъдат описани и като същността на етерния свят около нас. Този етерен свят тогава трябва да се разбира като най-нисшия свръхсетивен свят.

Това, скъпи приятели, засяга точка, където всъщност можем да покажем как Духовната наука, както я разбираме тук, и естествената наука всъщност работят една срещу друга от две страни. Това вече е така и днес. Както знаете, тунелите

често се копаят чрез пробиване в планина от две страни. Ако всичко е правилно организирано, сондажите се срещат по средата. Ето как естествената наука и Духовната наука си проправят път в живата реалност; ако са правилно ориентирани, те ще се срещнат. Обаче това, което днес често се представя като научен мироглед – който сега се нарича съвременен монистичен мироглед – до голяма степен се основава на дилетантство. Всеки, който е запознат с научните развития, знае колко близки са вече научните изследвания и Духовната наука по определени точки. Това може да се демонстрира по-специално чрез концепцията за етер. Днес вече има един физик, Планк, който е изразил една много красива идея, резултат от неговите физически изследвания. Моля, обърнете внимание, че това е физик, който казва следното: „Според най-новите изследвания върху [празнината], не трябва да се приписват материални свойства на етера.“

Помислете за това, че днес един физик характеризира етера като свръхсетивна същност; характеризира етера по такъв начин, че не бива да му се приписват материални свойства. Тези свръхсетивни етерни същества или формиращи сили са това, с което си имаме работа първо. Това е, което откриваме първо. Днес искам да го характеризирам във връзка с приложението му към човешките същества. При хората ние си имаме работа с физическото тяло, което получаваме при раждането и което предаваме на елементите на земята при смъртта. Но когато се издигнем до съзерцателно съзнание, ние осъзнаваме етерния свят и нашето място в този свръхсетивен свят, точно както осъзнаваме въздуха, който първоначално е неразбираем за нас. Ние осъзнаваме етерния свят и нашето положение в този свръхсетивен свят. Докато веществата, които изграждат нашето физическо тяло, непрекъснато се променят, нашето тяло, формиращо образа, остава достъпно за нас между раждането и смъртта като трайна свръхсетивна, като трайна духовна същност. И ние се вглеждаме в тази трайна духовна същност – която ни носи от миг на миг, от ден на ден, от седмица на седмица, от година на година – в този свръхсетивен свят, като наистина сме се отнесли към мисленето си по този начин и сме го превърнали в нещо различно от обикновеното мислене. Първо се вглеждаме в свръхсетивното, което е в основата на нашата преходност; току-що сме достигнали първия етап на съзерцателното съзнание.

Сега обаче духовните изследвания трябва да се приемат толкова сериозно, колкото науката се приема в други области. Това означава да се започне с малки детайли, на които обикновено не се обръща много внимание. Духовният изследовател започва с наблюдение на паметта и забравянето. Като се фокусира върху тялото, формиращо образа, той получава ментален образ на това, което стои в основата на звуците в етерната сфера, което прониква в нея; това прониква във физическото тяло и причинява промени там. Обратното е вярно за забравянето; тук жизнеността на физическото тяло се утвърждава; тя триумфира над дейността на духа. Тогава това се наблюдава. Човек наистина вижда това като непосредствено присъствие.

След това се издига, стига до нови ментални образи за това, което е в човешките същества, според днешните научни концепции, за наследените характеристики. Тези наследени характеристики стоят от едната страна; те първоначално означават нещо в нас, което идва при нас отвън през физическото тяло. Виждаме нещо друго, което прониква във физическото тяло от духовната сфера, в това, което трябва да внесем като самодисциплина или образование отвън срещу наследените характеристики. И виждаме взаимодействието на наследените характеристики с това, което действа в душата.

След това стигаме до следващото прозрение, прозрението, което си позволих да нарека вдъхновено прозрение в моите книги и лекции. Ще стане очевидно, че този израз съответства по много превъзходен начин на това, което всъщност се има предвид. Моля ви да разбирате само това, което аз самият наричам тук вдъхновено прозрение, и да не го бъркате с традиционното значение на израза.

Обаче, това, което душата е преживяла до описаното живо мислене, трябва да бъде развито по-нататък. Влизането в реалността от чисто логическо мислене, от чисто идеално мислене, потапянето в реалността, това трябва да бъде развито по-нататък. Мисленето трябва да стане още по-живо. Това може да се постигне само чрез преминаване през процес във вътрешния душевен живот, който наистина означава един вид схващане на реалностите в човешкото същество, за разлика от просто логическите същности. Човек трябва да пренесе реалността, която иначе преобладава във външния свят, в собствения си вътрешен душевен живот. Нека вземем за пример моралния живот. Ако сме въввлечени в морален живот в рамките на социалния ред на човешките същества, не можем да се задоволим с това да бъдем логични. Нещо е добро, нещо е зло. Логическото познание не е достатъчно; ние сме пълноценни човешки същества само когато наистина успеем да правим добро и да се въздържаеме от зло; когато извършим действие, което разпознаваме като наш дълг, и потиснем друго, което не разпознаваме като наш дълг. В обикновеното мислене хората се задоволяват с представянето на една мисъл като логична, а друга като нелогична, но цялата мисъл се счита за свободна от дълг. Това трябва да се прекрати в областта на духовните изследвания. Тук духовният изследовател трябва да успее да направи определени ментални образи толкова живи, че други ментални образи да бъдат угасени в прякото преживяване; човек трябва да се изправи срещу други ментални образи по такъв начин, че те да угасят собствената си реалност. Човек трябва да стигне до съвсем различен начин за подходане към реалността, отколкото в обикновения живот.

Тук може да се посочи пример от обикновената наука. Там човек си позволява много неща; не искам да възразявам срещу това; има примери, които са изключително изобретателни, прозрачни и поучителни. Бих искал да се позова на лекция, изнесена от професор [Дюар], в която той говори за определено крайно състояние на Земята, което може да се открие биологично и физически. Той

изчислява крайно състояние на Земята, което ще настъпи след хиляди години, когато Земята ще се е охладила. Той рисува това крайно състояние по такъв начин, че иска да покаже на слушателите си, че Земята един ден ще достигне тази точка на охлаждане, където тогава това, което е течна вода, ще се превърне в земя; където въздухът ще присъства като морета и потоци; как някои жици, които днес носят само грамове тежести, впоследствие ще бъдат толкова здрави, че ще носят тежки товари. Стените ще бъдат покрити с яйчен белтък, който ще свети. Хората ще могат да четат вестници на светлината, която грее от стените. Ще има мляко, което е твърдо; то ще свети в синя светлина. Накратко, той рисува картина на крайното състояние на Земята по научен начин.

Духовният изследовател в областта на духовните изследвания не може да се съгласи с подобни ментални образи, защото те се държат по следния начин по отношение на метода - но не искам да бъде разбран погрешно, сякаш имам нещо против естествената наука и нейния начин на мислене - според който се възприемат такива неща. Все едно бих казал: Човекът има стомах или кости; наблюдавам стомаха или костите на всеки осем дни, наблюдавам как нещата постоянно се променят. Наблюдавам това в продължение на години, как се променят нещата, и сега изчислявам каква би била тази промяна в стомаха или костите след двеста години. Тогава мога да видя как би изглеждал човек след двеста години. Но, не бихте ли се съгласили, човекът би умрял отдавна. По същия начин, според много изобретателните правила на геологията, бих могъл да изчисля каква е била земята в миналото, като наблюдавам как се е променила. Това наистина може да бъде много изобретателно. Но би било като да изследваш органите на дете и след това да изчислиш какви са били преди 120 години. Моят метод би бил съвсем правилен. Методите често са много изобретателни. Всичко, което се излага, е правилно, но това не е мислене, което е основано на реалността. Човек бива воден до такива неща, когато мисленето търси изход от абстракциите и навлиза в реалността. И тогава се отваря вторият етап на познанието, това, което наричам вдъхновено мислене. Това мислене ни води към различно преживяване. Ние не само преживяваме етерното тяло в човешките същества, но и преживяваме това, което наистина надживява раждането и смъртта; това, което се разкрива като това, което е присъствало преди зачеването, което е излязло от духовен свят, което ще влезе в духовен свят, когато човешкото същество премине през смъртта. Ние го преживяваме в нашето съзерцателно съзнание. Ние преживяваме нещо, което е независимо от тялото. Сега преживяваме, че има съзнание, което е в основата на обикновеното съзнание, което може да се освободи от тялото; това, което е било там, което е било съзнателно там в човешкото същество, но което е било изтрито от неговото съзнание в обикновения човешки душевен живот чрез приемането му на тялото. Но това ще се събуди отново, когато премине през портата [на смъртта] и се представи на душата в ментални образи, така че човек да разпознае, че душата

наистина е съществувала преди зачеването, че духовната душа се е свързала с това, което е било дадено от родителите, и че той предава физическото си тяло с това, което се случва в обикновеното мислене, чувстване и воля, на елементите на земята, и с това, което живее в него в съзерцателно, вдъхновено съзнание, отива в духовен свят.

Тук бих искал да подчертая и един момент. В края на краищата, не всичко може да бъде обхванато в днешната лекция. Виждаме, че човешкият жизнен път първоначално е пропит от етерното. Но също така виждаме, че този човешки жизнен път е вмъкнат като епизод в един по-голям, цялостен живот. Виждаме, че човешките същества, с частта, до която достига вдъхновеното знание, се простират в духовния свят и отново влизат в него след смъртта. Важното е разбирането на съзнанието след смъртта.

Сега можем да се обърнем към специфичния въпрос, който ни поставя връзката между този духовен свят и обикновения човешки жизнен цикъл. Всички знаете, че днешната естествена наука с право се гордее с това, че е разкрила как човешките същества носят в себе си качества, свързани с физическата им природа, които са наследили от своите предци.

Сега може да е много лесно, може да изглежда много очевидно, че тези, които вярват, че стоят твърдо на почвата на естествената наука - духовните изследователи също стоят твърдо на почвата на естествената наука, но човек може да им възрази, ако не вземе предвид какво имат да кажат, може да възрази: Да, естествената наука, със своите строги, надеждни методи, е работила усилено, за да покаже как всъщност работи наследствеността, а вие искате да дойдете и да кажете нещо съвсем различно. Да, науката е постигнала много.

Днес бих искал да насоча вниманието ви към една красива книга за Гьоте, която показва как качества, появили се у Гьоте, са били подготвени от неговите предци, от поредица от предци. Тя красиво обобщава това, което е присъствало в различните предци и е било предадено на Гьоте чрез физическо наследство. От това следва да се направи заключението, че някой, който се явява като гений, проявява сбор от различните характеристики, които са били очевидни у неговите предци. Дали това е научен начин на мислене? В едно тривиално сравнение може да се каже, че човек носи характеристиките на своите предци във физическия си организъм, че физически е преминал през потока от тези характеристики в своето развитие; това не е по-забележително от факта, че човек, който е ходил през вода, е мокър.

Но ако някой наистина искаше да покаже логично и реалистично, че гениалните черти се наследяват от потомците, щеше да трябва да го направи по различен начин. Щеше да се наложи да вземем един гений и да покажем в неговите потомци, че гениалните черти на гения са наследени. Но това няма да се направи. Потомците на велики, гениални мъже не биха потвърдили наистина наследяемостта на велики

качества. Духовната наука показва, особено по отношение на вдъхновеното съзнание, че при хората, когато се погледнат техните духовни духовно-душевени качества, тези духовно-душевени предразположения не произлизат от физически предразположения. Тези физически предразположения служат само като дреха. Но това, което лежи в центъра на човешкото същество, се разкрива, че е дошло от духовното му обиталище като духовна душа, преди да бъде облечен във физическа материя чрез зачеването. И тук Духовната наука стига до заключение, което изглежда парадоксално за мнозина. Тоест: това, което живее в нас, е свързано не само с характеристиките на нашите предци, но преди всичко с това, което самите ние сме в духовния свят, преди да бъдем облечени във физическа материя. Но как? Човек може да създаде ментален образ за това само ако знае, че както този духовно-душевен аспект е в тялото ми, когато правя това или онова, защото всичко физическо е основано на душевно-духовното, така и всичко, което ни заобикаля като материя, е основано на духовното.

И този духовно-душевен елемент, който е в основата на всичко, не е някъде в облачна кукувича земя, а навсякъде около нас, винаги с физическото-телесното. И така, едно духовно същество, в което сме живели, да речем, преди векове, в което сме живели преди да се родим, това духовно същество е свързано със своите сили, с всичко, което е, с това, което се случва тук. И ние живеем в него. Ние самите изпращаме силите с това, което се стича надолу от духовния свят. Да кажем, че имаме прародител от осмото поколение преди нашето раждане; ние сме там в духовния свят. В това, което е събрало мъж и жена по това време, действат духовните сили, които ние самите изпращаме от духовния свят. Това се влива от нашето собствено същество в нашата родова линия. И така преминава през поколенията, преди да пристигнат родителите, които ни помагат да се сдобием с физическо съществуване. Това, което е вътре в нас, се влива в това, което става наше физическо наследство. Ние самите сме помогнали да се подготви това, което ще бъде вродено в нас във физическото ни наследство.

Следователно, физическото-телесното трябва да се мисли в хармония с духовния свят, а това физическо-телесно трябва да се мисли в хармония с нашата духовна душа. Това е резултат от Духовната наука. Качествата, които извличаме от най-съкровено си същество, които съставляват нашите дарби, нашата способност за дейност, нашите таланти, ние ги носим със себе си от духовния свят и доколкото са наследени в нас, ние самите сме причината. Тук виждаме безсмъртното от смъртното в човешките същества. Тук виждаме как това, което се облича в преходното тяло, се формира от духовния свят. Днес мога да говоря само за този резултат от духовното изследване, но ще намерите повече подробности в моите писания. Ще можете да видите как, стъпка по стъпка, тези резултати се представят на духовния изследовател. Ще можете да видите как това се основава на факта, че трябва да се посочи едно пробудено съзнание, но как това съзнание ни носи това,

което е реално, точно както - точно както розата се оказва червена - когато я имаме пред себе си, като духовна реалност, защото я имаме пред себе си. Духовната наука води човешките същества – точно както човешките същества знаят за себе си, че розата е червена, когато застанат пред нея – към същността, духовно-душевната същност. И когато я имаме пред себе си, тя се представя като безсмъртната част от човешкото същество.

И сега, скъпа публика, бих искал да посоча трето нещо, с което, така да се каже, ще сме изчерпали задачата си. Знанието може да се издигне до трето ниво. Описах ви въображаемото познание като първи етап на познанието. Вторият етап е вдъхновеното познание, живеенето в реалността, където човек [отказва да създаде ментален образ, който ще прочете второ на] /празнина), защото те са нереални, въпреки че са базирани на логически правилни основи. От това вдъхновено мислене, по-нататъшното развитие, по-нататъшното влагане в съзерцателното съзнание, води до осъзнаването, че човек не се занимава с мисленето като с опипване, където се сблъсква с ограничения; то се превръща в чувство за чувство. Но точно както физическите сетива са се развили, точно както очите и ушите са се развили като по-висши етапи на същото, така и от това духовно чувство се развива това, което бих искал да нарека, използвайки израза на Гюте, „духовни очи“ и „духовни уши“.

Низшите животни имат само чувството за допир; след това се развиват висшите сетива. Така от духовното допир се развиват духовното око и духовното ухо. И тогава човек стига до много важен момент във вътрешното преживяване, който обаче има нещо изключително шокиращо за духовния изследовател. Човек стига до точката, в която наистина знае във вътрешното преживяване: най-дълбокото нещо във вашето същество, това нещо във вашето същество, за което мислител като Вишер казва: „то не може да бъде извън тялото“, със сигурност е в един духовно безкраен, безсмъртен свят; то е закотвено там. В собствения си път на познание човек е довел до онези вътрешни условия, които водят до вътрешно преживяване, което може да се нарече вътрешно преживяване на съдбата.

Това преживяване на съдбата е от голямо значение, когато човек знае как, чрез трансформацията на знанието по начина, който описах, когато това се случи, тогава той знае, че е преживял нещо, което не може да се сравни с никое друго преживяване на съдбата. Не защото е изтръпнал към външни преживявания на съдбата; напротив, той става още по-малко изтръпнал. Това, което човек преживява по отношение на съдбата - от една страна, преживяванията го изпълват с радост, наслада, сила и жажда за живот, докато от друга страна, тези преживявания могат да го потопят в най-дълбока болка - всичко, което съдбата носи, издига го, смазвайки го, всичко това е нещо, заради което той не става по-тъп, а по-скоро преживява още по-чувствително. Но въпреки това, когато човек е претърпял трансформацията на съдбата, която описах в душата си, най-голямото преживяване

на съдбата си остава това да осъзнае себе си като едно с духа; то се извисява над всичко останало. От този момент нататък това, което може да се нарече интуитивно съзнание, се пробужда по отношение на съдбата. От този момент нататък човек знае какво всъщност означава съдбата. Тогава човек знае, че е претърпял съдбовно преживяване в обикновения живот, което сам е причинил.

Тогава казаното по-рано придобива друг аспект. Сега човек знае, че сравнението със сънищата, което Шопенхауер използва, когато говори за очевидната интенционалност на човешката душа, не е без значение. По отношение на човешката съдба ние преживяваме, че едното преживяване носи радост, другото страдание; ние преживяваме тази съдба, като чувстваме едно нещо след друго чрез емоция и така нататък. Но когато стигнем до съзерцателно съзнание, нещо става вярно в много по-дълбок смисъл, отколкото мнозина, които гледат на живота толкова сериозно, колкото Кнебел, приятел на Гьоте, който някога е казал: „За тези, които в здрача на живота си виждат човешката [празнина], а по-скоро виждат [празнина] в тази съдба.“

И така, Кнебел казва проникателно, и независимо дали му вярвате или не, приемате го или отхвърляте, той казва: „Виждате как всички тези събития са свързани помежду си, как не бихме могли да бъдем себе си, ако нещо друго се беше появило в този живот.“

Шопенхауер, който е бил по-задълбочен в това отношение от много други философи, стига до заключението: [празнина]

За наблюдаващото съзнание, което е преживяло вътрешното преживяване на съдбата, в чиято подготовка човек самият присъства, за това наблюдаващо съзнание външният живот наистина изглежда – да използваме думите на Фихте – като „сън“ по отношение на съдбата. Ние разбираме преживяването на съдбата, като позволяваме на отделните събития да ни влияят, но им позволяваме да ни влияят като в „сън“. В съня чуваме „О!“, „Пожар!“. Събуждаме се и виждаме пожарната да бърза към мястото на произшествието. Това е свързано с драматично събитие в съня. Осъзнаваме външната причина, когато се събудим. Нещо просветляващо отвън се вмъква в това, което преживяваме вътрешно.

Но това е и случаят, когато наблюдаващото съзнание гледа нагоре към това, което прониква в нашата съдба от духовния свят. Там това, което [празнината] изглежда е координирано с това, което действа във физическия свят с помощта на духовния свят. Там откриваме причините за случващото се във физическия свят в духовния свят. Там се учим да гледаме назад в третия вид знание, интуицията, не само към живота между смъртта и новото раждане, но се учим да гледаме назад към повтарящите се земни животи. Виждаме как самите ние сме положили основите в по-ранни земни животи за това, което се случва в настоящия ни живот. Виждаме причините за по-късните земни животи, произтичащи от настоящия ни земен живот. Целият човешки живот се влива в последователни състояния, в които сме облечени

в тяло между раждането и смъртта и сме без тяло между смъртта и новото раждане. Ние гледаме целия човешки живот.

Това, което току-що казах, е нещо, което Лесинг вече е знаел в рамките на германския духовен живот. В неговото „Образование на човешкия род“ виждаме това изразено за първи път по основателни причини за размисъл.

Необходимо е да придобием прозрение за това. Точно както сънищата се подреждат, когато се събудим, точно както сънищата не се обясняват в сънищата, а само в будното съзнание се намира обяснението за сънищата, така и обяснението за съдбата се намира в съзерцателното съзнание, което може да проникне в духовния свят.

Искам само да отбележа това, защото има зловна опозиция, която измисля глупави възражения, например, когато се казва: Значи, при такъв възглед за повтарящите се земни животи, всичко, което се случва в живота тук, се описва като заслужено от предишни земни животи.

Сякаш това, което ни сполетява като нещастие, трябва да се усеща и като вина. Това е глупаво възражение и може да възникне само от объркване с този или онзи мистицизъм или теософия; и това е така, защото всички тези понятия за вина или заслуга принадлежат само на физическия свят, на обикновеното будно съзнание. Те водят до други понятия, където животът придобива смисъл в по-висш смисъл, когато човек се издигне от обикновеното съзнание до съзерцателното съзнание.

И би било безсмислено просто да се прилагат понятията за вина и изкупление, които се отнасят до обикновения живот, към преживяването в съдбата. Но Духовната наука ни показва по-висш, духовен смисъл за човешките същества, като ги поставя, заедно със свръхсетивната част от тяхното същество, в неговата съдба, която те преживяват сякаш насън, като ги поставя в духовен свят и придава на цялото му същество по-висш смисъл. В такива моменти е по-добре да се замислим: Как се случва това, което ми се случва? Как това осмисля живота ми в неговата цялост? Човек трябва да се замисли, макар че това в никакъв случай не бива да се прилага в обикновения смисъл към случващото се около нас: В този живот се крие по-висш смисъл. И особено когато се преживяват такива трудни, такива ужасни неща, каквито се преживяват в нашето настоящо съдбоносно време, мисълта трябва да може да проникне в душата, че този живот, в който човешките същества със своята свръхсетивна природа познават себе си в духовния свят, има по-висш смисъл; че това, което се намесва в живота на много хора като нещастие, не трябва да се търси единствено в миналото, а трябва да се разглежда като отправна точка за бъдещите земни животи.

Точно както можем да посочим минали земни животи, можем да посочим и бъдещи земни животи и времената, през които преминаваме в духовния свят. Нещастиято, тежката съдба, която ни смазва, произтичаща от самото съдбоносно време, дава и на безсмъртната част от човешкото същество сили, които ще му позволят да

изпълнява по-висши задачи по-късно, отколкото ако не беше поразена от нещастие. Това не е оправдание за нещастieto, това би било глупаво, но е индикация за това как дори нещастieto може да има реално значение. Разбира се, както болестите сега трябва да бъдат лекувани, и не бива да се прави глупавото възражение: Може би преживяваме нещо, което може да се преживее само чрез болест, затова не искаме да го лекуваме, защото възражението би било глупаво: „Значи съдбата, която е нещастие, трябва да бъде представена като оправдана.“ Но когато е налице, то може да бъде разбрано в смисъла си само ако човек е способен да се издигне в духовния свят чрез съзерцателно съзнание. И затова вярвам, че тези наши трудни времена сами по себе си не могат да оправдаят интереса и вниманието на хората към безсмъртната част на човешкото същество, към въпроса за съдбата, към намесата на безсмъртието и съдбата в хода на човешкия живот. Защото това трябва да са загадъчни въпроси, които стоят пред човешката душа като загадъчни въпроси през всички векове, [голяма празнина] въпросът за съдбата, изпраща светлина в много души, светлина, в която дори учените на днешния ден могат да повярват. Ето защо нашето време може да е подходящо, защото се нуждае от такава светлина, да разпали интерес към Духовната наука, която се стреми да схване духовната част на човешкото същество също толкова научно, колкото преходната част на самото човешко същество се схваща от естествената наука.

В заключение бих искал да кажа, не от някакво лично чувство, не от това, което бихме могли да наречем чувство, основано единствено на емоцията или на сърцето, а от това, което наистина се е появило за мен от десетилетия на пребиваване и борба с Духовната наука, бих искал да кажа следното: Когато разглеждам човешкия духовен опит, разглеждам как той се е развил до деветнадесети век и чрез това насочвам погледа си към най-дълбоките, най-значимите източници на немския духовен живот, както казах, не от чувства, не от шовинизъм, а от това, което е резултат от правилно разбиране, бих искал да кажа: Източниците на немския духовен живот съдържат това, от което, в едно наистина пряко продължение, може да се постигне по най-духовния начин, по най-интимния начин това, което тук се има предвид като Духовна наука. И мога да кажа това сега, защото това наистина не е убеждение на днешния ден.

Тогава, преди 36 години, когато посях първите семена на това, което след това се опитах да развия през следващите десетилетия и от което исках да представя малка част днес, написах едно от първите си есета. В това есе, което написах като млад язовец, писах, че е необходимо за германския интелектуален живот, след като толкова дълго е бил повлиян от чуждестранния интелектуален живот, който сам по себе си е доста добър и не бива да се омаловажава по шовинистичен начин, но тъй като германският интелектуален живот се е оставил да бъде повлиян твърде силно, той се е отчуждил от много от добрите източници на собствената си уникалност. И в първоначалната незрялост на това есе писах например за дарвинизма, който трябва

да се разглежда като материалистична форма на това, което вече е присъствало в духовен план у Гьоте. Човек имаше право да се заеме с този дарвинизъм; но германският интелектуален живот е призван преди всичко да прониже това, което влиза в нашия свят в материалистична форма, с истинска духовност, да прониже индивидуалните прозрения на външния свят с духовността, която може да се извлече от източниците на германския интелектуален живот. Че това може да предостави реално доказателство в развитието на света, че това, което германският дух може да допринесе за общото развитие на човечеството, е добра част от това развитие.

И така, бях доведен и до това, което успях да представя тук миналата година. Бях доведен да видя как в случая с важни немски мъже, като Трокслер и Имануел Фихте, син на великия философ Фихте, възниква идеята, че човек трябва да се издигне от простото наблюдение на сетивно-физическото до духовен начин на виждане, термин, въведен от Гьоте. Трокслер и Фихте казват: „Истинската антропология трябва да се издигне до разпознаването на духовната реалност, трябва да стане антропософия.“ Не само чрез името антропософия, появяващо се в други национални общества, но чрез стремежа си от най-съкровена сърцевина и нерв, името антропософия се появява сред изключителните умове, живеещи през първата половина на деветнадесети век. И нищо друго освен продължение и издигане на този немски духовен живот в духовния свят. Това се има предвид тук под антропософски ориентирана Духовна Наука. Затова за мен беше особено удовлетворение, когато открих, че Едуард фон Хартман казва, дори по отношение на физиката: „Надяваме се, че докато съвременната физика се освобождава от абстрактното и агностично познание за природата, университетската философия ще се отвърне от нея и немският дух на епохата ще дойде да изкорени англomanията от себе си.“

Това не означава, че трябва да се формира шовинистичен фронт срещу англичаните, а че немският дух трябва да прегърне своя собствен, че англomanията, която е била внесена в самата физика, трябва да бъде елиминирана.

Настоящото време, това съдбоносно време, е толкова подходящо, за да накара немския дух, който сега е атакуван от всички страни не само с оръжия, но и с думи и мисли, с омраза и омразни чувства, по такъв невероятен начин да накара този немски дух да се замисли върху собствените си най-дълбоки, най-значими източници на опит. Не казвам това, защото едностранчивостта на антропософското светознание би могла сега да преобрази целия свят и че немският дух се състои именно в това винаги да се стреми само към духа. Не, не това имам предвид. Това, което имам предвид, е нещо друго. Това, което имам предвид, е следното: където такива неща растат, както на почвата на Трокслер и Имануел Фихте, където може да се намери това, което се е утвърдило като антропософия по онова време, за да бъде възприето като [празнина] и развитие, там в дълбините на народа живее един по-

дълбок, по-всеобхватен, по-могъщ живот; Там живее такъв живот, че човек трябва да каже, не както другите народи толкова често правят, че те искат да се поставят за лидери на цялото, никога, а че може да се каже, че германският дух знае колко много трябва да допринесе за световното развитие от корените на своето същество и че ако не го направи, [празнина]. Затова, нека го кажа директно: в трудни времена Фихте завършва своите „Обръщения към германската нация“, като призовава германците: ако германците не постигнат това, което може да постигне само германската същност, тогава ще бъде загубено нещо, което би било загуба за целия свят и цялото човечество.

Това може да се каже и днес, в светлината на онова, което е произлязло от други в германския дух през последващия период, на което ние гледаме със смирение, докато се стремим да го продължим. Може да се каже и днес. Следователно, особено в тези съдбовни времена, разглеждането на Духовната наука може да се завърши с вариация на думите на Фихте, по начин, който сочи към най-дълбоката същност на германския народ: Ако каквото и да е, което един свят от врагове около нас възнамерява да направи с тази германска същност, тогава не само нещо би било унищожено за самата германска същност, което би било безвъзвратно за тази същност, но нещо би било унищожено от действията на враговете, което би било безвъзвратно загубено за цялото развитие на света, а следователно и за самите тези врагове.

Вярвам, че всеки поглед, който се вглежда в дълбините на развитието на съвременния духовен живот, но също така и всеки поглед, който се вглежда в основата на духовното изследване на света като духовна наука в източниците на немския народ, всеки поглед трябва да ни учи на това:

Не, колкото и заплашителна да е съдбата, колкото и враговете на тази немска същност да я осъждат в наше време, тази немска същност все още не е загубена. Тя все още не е изпълнила задачата си в световното развитие. Това, което враговете искат, не трябва да се сбъдва. Немската същност трябва да оформи това, което има корени в истинското духовно познание, за цялото развитие на човечеството на земята. Така, от чувствата, които могат да произлязат от Духовната наука, можем да развием и чувство, което трябва да ни прониже с жизненост и енергия в това наше съдбоносно време.

Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена

Скъпи приятели! В момента е трудно да се говори за значимите въпроси, които имат толкова дълбоко въздействие върху човешкия живот и които ще бъдат предмет на днешното ни разглеждане, ако такова говорене трябва да се основава на солидна научна основа. Що се отнася до разсъжденията за безсмъртието на душата, размислите върху въпросите за човешката съдба всъщност напълно изчезнаха от трудовете и книгите по научна психология през последните десетилетия, може да се каже, че от 60-те години на миналия век. И от размислите върху психологията, които в момента се разглеждат от научна гледна точка, може да се види как подобни въпроси днес се приемат сякаш са напълно извън обхвата на научното разглеждане. Че това не е така, е именно темата на размисълът тази вечер. От години ми е позволено да говоря тук, в Хановер, по теми, свързани с изследванията на Духовната наука. А тези, които са слушали лекциите тук по-често, знаят, че не обичам да се отклонявам от обективното наблюдение и да ставам личен. Тази вечер обаче ви моля да ми позволите да започна с лична забележка, която е само привидно лична, но, вярвам, е обективно свързана с цялата структура на дискусиите, които искаме да проведем тук днес.

Когато преди 35 до 36 години събрах първите градивни елементи за научната психология на душата, за която става дума тук, това беше времето, когато речта на известния натуралист д-р Боа-Реймон на конференция на натуралистите през 70-те години на XIX век, която по-късно беше публикувана в печат, предизвика огромен шум. В тази реч – днес живеем в забързани времена, предизвика сензация по онова време, но днес почти никой не се интересува от тези неща – в тази реч д-р Боа-Реймон твърди, че независимо колко напредват изследванията, независимо колко обещаваща и дълбока може да е естествената наука от последно време, има два въпроса, две загадки на съществуването, които естествената наука и всяко научно наблюдение никога няма да могат да разрешат. И д-р Боа-Реймон определи тези две загадки като въпроси за природата на веществото, на материята. „Никога“, каза той, „няма да можем да знаем какво има там в космоса, какво наричаме материя или вещество.“ И по същия начин, каза той, никога няма да можем да разберем как от това, което се движи в човешкия организъм, от това, което извършва материални процеси в него, възниква най-простото усещане, най-простият факт на съзнанието. За нас тази вечер е важно само това, че великият естествоизпитател от онова време е намерил мисленето си принудено да каже на две места: Човек не може да продължава с изследвания, с наука. След това д-р Боа Реймон продължи с друго

разсъждение, в което изброи седем такива въпроса в труда си „Седемте световни загадки“.

Сега би могъл да се умножи броят на подобни загадъчни въпроси, с които човешкият ум и човешките изследвания се борят, така да се каже. Днес моята грижа не е да обсъждам подобни загадки, а по-скоро да посоча, че когато се борим за знание, за смисъла на загадките, които самият живот ни поднася, ние наистина се сблъскваме с такива фундаментални въпроси на съществуването. И както казах, по онова време, когато се опитвах да положа първите градивни елементи за миогледа, за който искам да говоря днес, това попадна в моето зрително поле по особено поразителен начин, защото ми се струваше, че към подобни загадъчни въпроси трябва да се подхожда от съвсем различен ъгъл.

По това време написах трактат за погрешния път, който дю Боа-Реймон беше поел по отношение на подобни загадъчни въпроси. Разбира се, това, което по онова време беше добронамерено, беше отхвърлено от всички страни.

Само малцина съвременни философи бяха възприемчиви към това, което имах да кажа. И бях посрещнат с изключителна доброта от великия естетик и философ Фридрих Теодор Вишер, който самият той се опита да проникне в загадъчните въпроси на битието по задълбочен начин, според възможностите на времето, и който е известен като „V-Вишер“.

Начинът, по който хората се държат в наше време, когато се сблъскат с подобни загадъчни въпроси, е да кажат: „Е, достигнахме границите на човешкото познание; човешкото познание не може да отиде отвъд това. Трябва да спрем дотук. Трябва просто да признаем, че науката трябва да обяви своето поле на видимост за пълно.“ С такъв начин на мислене, дами и господа, човек никога няма да може да каже нещо смислено, нещо, което да удовлетворява човешката душа, за великите, най-великите загадки на битието, научно. Към такива въпроси трябва да се подхожда по съвсем различен начин, по съвсем различен начин, отколкото се прави в момента в повечето среди; не трябва да се схващат теоретично едностранчиво, философски абстрактен начин, а по-скоро в оживена вътрешна борба.

Сега се опитах да поставя въпросите, които ще бъдат предмет на настоящите ни разсъждения, а именно въпроса за безсмъртието и въпроса за съдбата, в последната си книга „Загадката на човека“, по начина, по който те всъщност трябва да бъдат поставени, ако човек иска да подходи към тях по плодотворен начин.

Не трябва ли да си кажем: дори ако някой докаже убедително, че когато човек премине през портата на смъртта, когато предаде тялото си на земните стихии, нещо остава от човешката му душа, нещо продължава да живее, че тогава той би задоволил това, което всъщност трябва да поиска от човешко любопитство? Не. Ако човек отговори на въпроса, както прави Едуард фон Хартман, че когато човек премине през портата на смъртта, това, което остава от душата, е това, което се крие зад съзнанието като несъзнавано, тогава човек би имал перспективата да

живее след смъртта без съзнание, като някакво несъзнавано същество. Но това дори не е въпросът. Хората не се интересуват от такова несъзнавано същество, когато разглеждат въпроса за безсмъртието в истинския смисъл. Ето защо се опитах преди всичко да поставя въпроса - представих го кратко и сбито в гореспоменатата книга, а също и по-рано в моята „Загадка на философията“ - опитах се да направя този въпрос въпрос на съзнанието. При това обаче не съм тръгнал от никакви фантастични, авантюристични мисловни образи, а от онази значителна основа, която е толкова силно присъстваща в съвременния интелектуален живот. Започнах от това, което може да се нарече светоглед на Гюте, светогледът, който се опитвам да изследвам и проникна в продължение на повече от тридесет години.

Гюте се противопоставяше на подобни гранични въпроси, като тези, на които обърнах внимание, основавайки се на философията на Кант. Гюте не гледаше на философията на Кант с нейните гранични въпроси по същия начин като на другите, а ѝ позволяваше да засегне цялата му душа. И тогава за неговия ум стана особено ясно, че Кант казва, че определени граници на познанието не могат да бъдат преодоляни в съзерцанието. Човек може да установи определени „практически постулати“, както ги нарича Кант, за свободата и безсмъртието. Човек може да каже: че човешките същества не биха могли да бъдат морални, освен ако не приемат, че тези две неща съществуват, но че човек не би могъл да знае нищо за тези въпроси в смисъла на това, което се нарича знание. И Кант нарича стремежа да се изследват тези въпроси по същия начин, както се изследва сферата на естественото, сетивно съществуване, „приключение на разума“. Гюте, преди всичко, се противопоставя на това от самата същност на своята природа и в прекрасното си есе „За перцептивната преценка“, което може да се намери в неговите научни трудове, той казва следното: Ако човек подхожда към понятията за свобода и безсмъртие с практически морални постулати, защо да не е възможно човешкият дух наистина да се издигне до по-висша сфера, където човекът живее и смело издържа приключението на разума?

И Гюте използва израза „интуитивно разсъждение“ за онази духовна дейност, която той все още не е притежавал в смисъла на днешната Духовна Наука, но която е имал в първите ѝ елементи, както е наричал този живот, който води в духовните области.

И в този смисъл, продължавайки да развива това, което той описа като интуитивно съждение, аз говорих за „съзерцателно съзнание“, така че въпросът за безсмъртието сега приема формата, в която, макар че със съзнанието, което използваме във външния живот, и съзнанието, което преобладава в обикновената наука, въпросът за безсмъртието и въпросът за съдбата не могат да бъдат решени; но че човешките същества са способни да си извлекат в съзнанието друго съзнание, съзнание, което нямат в обикновения живот тук, между раждането или зачеването и смъртта, но което могат да си извлекат в съзнанието по такъв начин, че да могат да го узнаят. То

надживява раждането и смъртта, то наистина го води в онези дълбини на неговото същество, където това същество се разкрива като безсмъртно.

Сега първо бих искал да използвам едно сравнение – то не е предназначено да бъде обяснение, а сравнение – за да обясня какво всъщност имам предвид. И бих искал да започна от предпоставката, че ние имаме, така да се каже, примитивно, хаотично съзнание в човешкия живот в съновидното съзнание и че когато се събудим от съня, се събуждаме в обикновения сетивен свят, така че да можем да различим съновидното съзнание, което има свят от образи, които се колебаят нагоре и надолу и се приемат за реалност по време на съня. Когато човек се събуди от това съзнание, той свързва цялото си човешко същество с физическия свят, неговите обекти, неговите процеси и тогава знае чрез непосредствения си живот, че сега стои в реалността. И когато човек погледне назад, нарича света, който е преживял в съня, не реалност, а този, от който е събуден.

Сега, точно както човек може да се събуди от съзнанието на съня или съня в обикновено дневно съзнание, което също е в основата на обикновената наука, така е възможно и да се събуди от обикновеното дневно съзнание в онова съзнание, което може да се нарече „виждащо съзнание“. И човешките същества могат да формират ментални образи на съзнание, което не прониква в живота, който живеем от сутрин до вечер, но което е в основата на това съзнание и надживява живота на преходното тяло.

Сега ще се опитам да илюстрирам как човешките същества могат да говорят за такова виждащо съзнание като за реалност по научно обоснован начин. Това виждащо съзнание не присъства в обикновения живот, както казах. Това виждащо съзнание е също толкова малко присъстващо в обикновения живот, колкото присъства в съня или в сънищата, съзнание за обектите на света около нас. Въпросът сега е дали може би има индикации в обикновеното съзнание за такова съзерцателно съзнание, което би могло да се крие в нашето обикновено съзнание. Такива индикации наистина съществуват. Те се намират именно в онези области на нашето съвременно мислене, където най-съвестно, най-честно и най-искрено се търси наука. И можете да видите, че под това нямам предвид нищо друго освен основата на естествената наука. Духовната наука, както е предвидена тук - това трябва да се казва отново и отново - по никакъв начин не се противопоставя на възхитителния напредък на естествената наука през последните векове и особено през последния век. Духовната наука напълно признава това, което естествената наука е постигнала в своите резултати, това, което е постигнала в дисциплинирането на човешките изследвания и човешкото мислене, така че естествената наука и в частност науката може да бъде образцова във всички области по отношение на научната съвестност. Когато обаче става въпрос за човешката душа, естествената наука търси нещо съвсем различно от това, което трябва да търси Духовната наука или антропософията, както ще видим днес. Това,

което естествената наука търси, е, от една страна, обратното, но все пак трябва да бъде образцово по начина, по който търси естествената наука. И днес тя вече е постигнала прекрасни резултати в тези области, които обещават да привлекат още по-големи, по-широки кръгове в близко бъдеще, въпреки че, както току-що открих тази зима в едно заключение на изследване, те са несъвършено едностранчиви; това няма значение.

Сега бих искал да започна с едно конкретно явление; бих искал да започна с трудове, които се основават на съвместно научно мислене, макар и едностранчиво, в най-красивия смисъл на думата. Бих искал да започна с книгата на Теодор Циен „Физиологична психология“; с други думи, може да се каже „естественонаучна психология“. Какво иска такъв изследовател в своята научна област? Той казва: Ние преживяваме човешкия душевен живот; в известен смисъл ние самите сме този човешки душевен живот. Този човешки душевен живот се колебае и отлива в нас между раждането и смъртта, от заспиването до събуждането. В мисленето, създаването на мисловни образи, чувстването и волята, той се издига и отлива. Ние имаме това като вътрешно преживяване. Ние възприемаме в себе си как мисловните образи се издигат и отливат, свързвайки се с импулсите на чувството и волята.

Сега естественият учен пита: Как това, което се движи нагоре и надолу, се отнася към нашата физическа организация? Естественият учен изследва по своя съвместен начин - въпреки някои критики, които могат да бъдат повдигнати, трябва да се каже - той изследва това, което се движи нагоре и надолу в човешката физическа организация. Сега е направо интересно как такъв съвместен изследовател като Теодор Циен стига до своите резултати в тази област. Той стига до честното заключение, че връзката между човешките ментални образи и човешкия нервен живот, т.е. физическата организация, доколкото тя е локализирана в нервите. След това той стига до забележителен резултат, който е много забележителен. Той открива, че с разгръщането на менталните образи те имат паралелни процеси в това, което се случва в чудната структура на човешкия мозък и неговото продължение в нервната система. За живота, който наричаме наш емоционален живот, и особено за живота, който наричаме наш емоционален живот, той не намира нищо подобно. Там той стига до застой. Много странно, той изобщо не разглежда чувствата като нещо съществуващо само по себе си, въпреки че нашият опит показва, че нашите чувства са също толкова живи, колкото и нашите ментални образи. Той описва тези чувства само като емоционалния тон на менталните образи, като нюанс на цвета в менталните образи. Не може да намери пътя си. Не намира за възможно да се спусне от чувствата във физическата организация по същия ясен начин, както го намира за менталните образи; още по-малко за импулсите на волята. Затова той казва: „Естественикът изобщо не може да се занимава с импулсите на волята; оставяме това на философите, след което

естествоизпитателят обикновено прави доброжелателната забележка, че това трябва да се остави на богатото въображение на философите.“

Какво имаме тук? Имаме нещо много значимо, нещо изключително решаващо, нещо, което, когато се разглежда правилно, води директно към пътя, който духовното изследване трябва да поеме по въпросите, които обсъждаме днес.

Всеки, който наблюдава живота на душата с някаква степен на яснота, ще открие, че ние се отнасяме към нашите ментални образи по съвсем различен начин, отколкото към нашите чувства или дори към нашите волеви импулси. Нека вземем последното за пример. Същото важи и за чувствата. Когато искаме нещо, ние имаме ментален образ: искаме да схванем или направим това или онова; след това следва действието. Но това, което се случва там долу в организма, това, което се преживява в организма, когато менталният образ „Искам това и онова“ се преобразува в телесно движение, действие, ние знаем толкова малко за него в нашето обикновено, ежедневно съзнание, колкото знаем по време на сън какво се случва в нашия организъм или какво се случва в нашата среда. И ако стоим строго на основата на съвременната естествена наука, можем да изречем едно странно изречение, изречението: „Когато наистина разгледаме нашата воля, нашата воля, виждаме, че докато сме будни през деня, ние спим по отношение на нашата воля. Ние не само спим през нощта, ние също така спим чрез онези процеси в нас, които наричаме воля.“

И е интересно, ако продължим това наблюдение, че чувствата и емоциите, които са в основата на нашия душевен живот, всъщност протичат по същия начин в нашия душевен живот, както нещата, които имаме в нашето сънуващо съзнание, протичат в други области. Тъмнината на сънуващото съзнание се разпростира върху нашата воля. Сънуващото съзнание, истинското будно съзнание, пълното будно съзнание, ние сме разпростряли само върху нашите ментални образи. И тъй като Теодор Циен иска да изхожда само от пълното будно съзнание, той не стига до това да разглежда чувствата като нещо специално, нито дори да разглежда импулсите на волята като нещо специално.

Така че можем да кажем: Чрез самата естествена наука, по нейния честен метод, виждаме едно сънливо съзнание, което се промъква в обикновеното ежедневно съзнание. Ние сме само частично будни; всъщност спим по отношение на емоционалните и волевите импулси. И въпросът наистина може да възникне от дълбока реалност: Можем ли да се събудим за тези неща по същия начин, по който се събуждаме за външни сетивни неща, когато се събуждаме от сънливо съзнание сутрин, и вече да не се налага да се занимаваме със собствения си организъм само с образи от сънища, а с неща от заобикалящата ни среда, с които свързваме целия си човешки живот? Може ли да се случи такова пробуждане? Че такова пробуждане може да се случи, е задача на духовното изследване да покаже, че виждащото

съзнание може да се развие от обикновеното така наречено будно дневно съзнание.

Такива въпроси, както можете да видите от самата тема и от естеството на наблюдението, се развиват бавно и постепенно. И отново беше изключително забележително за мен - отново, това беше преди 36 години - когато попаднах на един много важен трактат на Фридрих Теодор Вишер; трактат върху книгата на Фолкелт върху „Die Traumphantasie“ (Сънната фантазия), в който има забележителна забележка, забележка, която по онова време може би е могла да удари като мълния в съзнанието на онези, които едва започваха да полагат първите градивни елементи на Духовната наука. Вишер казва по онова време в този изключително важен трактат: „Тези, които не искат да се занимават с мистериите на сънищата, никога няма да разберат човешката страст.“ Имайте предвид, че Вишер е бил далеч от това да стои на земята на днешната Духовна наука и да се съобразява с нейните методи. Но той е усетил, че има връзка между това, което се издига и спуска в сънищата като образи, и това, което преживяваме в нашите страсти, в нашите чувства. Науката просто не е била склонна да се занимава с такива неща през последните десетилетия. Ето защо енигматичният въпрос, който възникваше навсякъде през последната третина на деветнадесети век, особено в началото му, и чрез който много мислители се доближиха до разбирането на това, което трябва да бъде обяснено тук днес, беше отхвърлен и защо днес, може да се каже, е трудно наистина да се отстояваш срещу един свят на опозиция.

Сега бих искал да покажа как всъщност се развива това съзерцателно съзнание у човешките същества; как човешките същества се пробуждат от обикновеното дневно съзнание в това съзерцателно съзнание, точно както се пробуждат от съзнанието на сънищата в обикновеното дневно съзнание. Надграждайки това сравнение, вече можем да кажем следното: Когато сънуваме, тоест когато сме в съзнание на сън, образите от сънищата се извисяват нагоре и надолу. Ние знаем само за тези образи от сънищата. Това е целият ни свят, когато сънуваме. Не знаем нищо за собствения си организъм, но и нищо за външния сетивен свят. Това веднага влиза в нашето зрително поле, когато се събудим. Но само част от нашето собствено човешко същество влиза в нашето зрително поле, когато се събудим. Трябва да осъзнаем, че ние растем във външния свят, когато се събудим, но само малко в нашето собствено човешко същество, толкова малко, че наистина може да се каже: ние сънуваме чувствата си, емоциите си; ние проспиваме това, което всъщност се случва в нашите волеви импулси.

Пробуждането към виждащото съзнание трябва да излезе, ако не искаме да ни отведе във фантазия, във фалшив, объркан мистицизъм - с който истинската Духовна Наука много лесно се обърква. Но можем да се утешим с факта, че дори на Вишер, когато е написал трактата, в който се намира красивото изречение, което току-що споменах, се е случило, че злонамерени хора са дошли и са казали: „Сега

дори този сериозен, истински, трезв изследовател преминава в лагера на спиритуалистите.“ Разбира се, този изследовател не е преминал в лагера на спиритуалистите или обърканите окултисти, както това, което се има предвид тук днес, няма нищо общо с объркването на някоя мистична посока или подобно - трябва да се приеме в това пробуждане към виждащото съзнание на мисленето. Но това мислене, каквото го имаме в обикновеното, будно дневно съзнание, трябва да бъде напълно трансформирано.

Откъде трябва да започне тази трансформация? Тя трябва да започне с признанието, че човешкото познание не спира до граничните въпроси, които се обсъждат, както толкова често се прави днес, като се казва: Човешкото познание спира дотук, не отива по-нататък. Тези, които остават на тези граници, са като някой, който със затворени очи и уши опипва стените с чувството си за допир; те възприемат стените, но в известен смисъл възприемат какво се случва вътре в тях само когато се блъскат в стените. Само чувството за допир е ефективно. Но ако искаме да имаме истинско осъзнаване на сетивния външен свят, това чувство за допир трябва да се развие и тренира, така че не само да възприема въздействията, упражнявани върху самия човек, но и да формира ментални образи на това, което е извън него, чрез усещане на форми и проследяване на граници. След това обаче то трябва да се усъвършенства и в течение на години, години човешко развитие то се е усъвършенствало до сетивно виждане и слух. Защото естествената наука ни показва, че това е вярно, [каквото] Гьоте е казал в една красива поговорка: Нашите очи и уши също са се развили от подчинени органи, подобни на тактилните органи, и са еволюирали от тактилните сетива до сетивата за зрение и слух.

Така, в оживена вътрешна борба, духовният изследовател трябва да осъзнае, че не просто трябва да спира на такива граници с мисленето си, а сега трябва да се чувства на тези граници като на духовни граници, чисто в духовна мисловна дейност, но в оживена, не мъртва мисловна дейност, точно както чувството за допир се чувства на физически граници. Виждате ли, има пълна аналогия между начина, по който са се формирали нашите сетива, и това, към което се стреми духовният изследовател, стремейки се да се издигне от обикновеното съзнание до съзерцателното съзнание. Духовният изследовател разглежда обикновеното мислене, което човешките същества развиват за обикновеното будно съзнание, като отправна точка, точно както разглежда докосването на предмети като отправна точка. Но той не спира на тази отправна точка. По-скоро, точно както докосването трябва да се тренира, както в случая с детето, духовният изследовател докосва, така да се каже, стотиците и стотиците гранични въпроси, с които се сблъсква човешкото познание. И като не философства едностранчиво, а като работи върху тези смислени въпроси с цялата си душа, така да се каже, за да се справи с тях в живия опит, човек развива съзерцателно мислене от обикновеното мислене. Това

съзерцателно мислене винаги е в нас, но не излиза на преден план в обикновеното мислене.

Обикновеното мислене е обвързано с човешкия мозък, човешката нервна система. И тъй като мислите, които следват нашите сетивни наблюдения, трябва да използват инструментите на мозъка и човешката нервна система, те в известен смисъл се парализират; може дори да се каже, че са притъпени. И в обикновеното, ежедневно съзнание ние трябва да се справяме с – това е резултат от духовно изследване – в обикновеното съзнание ние трябва да се справяме с ментални образи, които са били притъпени и убити от живото мислене. Трябва да имаме тези ментални образи в обикновеното ежедневие. Ако мисленето идваше при нас в съзнанието, такова каквото то действително живее в нас и каквото е открито чрез съзерцателно съзнание, тогава никога нямаше да можем да различим себе си от външните сетива. Показателно е, че когато външните неща във физическия свят ни правят впечатление, те стават безчувствени към мъртвите мисли; защото чрез това ние се учим да различаваме себе си като аз от външния свят. И след като сме научили това, можем да се издигнем до виждащо съзнание, където схващаме себе си в живото мислене.

Това живо мислене, от своя страна, има своята отправна точка, макар и само отправна точка, в това, което имаме в светогледа на Гюте. И аз съм убеден, че само като продължим да работим от тази здрава основа, можем да стигнем до научно разбиране за виждането на съзнанието, всъщност до овладяване на виждането на съзнанието.

Днес човек може да прочете тези първи начала, превърнати във виждащо съзнание, макар и да са начала, в прекрасния трактат на Гюте за метаморфозата на растенията, за метаморфозата на животните, в другите му, толкова малко ценени научни трактати, произлезли от такова старание, не само от гений, като наблюденията му върху вятъра и времето или биологичните му изследвания.

Помислете за всичко това и ще откриете наистина живото мислене, за разлика от мъртвото, абстрактно мислене. В това се състои живото мислене. Повече подробности за това, което сега очертах принципно, ще намерите в книгите си „Как да се постигне познание за висшите светове“, в моята „Окултна наука“ или в „Теософия“ в края, методично посочено. Там ще намерите това, което човек трябва да придобие. Ще се спра накратко на нещата, които са обяснени подробно в тези книги.

Най-важното нещо, което човек трябва да придобие, ако иска да проникне в света чрез вътрешно духовно изследване, е да заеме съвсем различна позиция спрямо мисленето от тази, която има в обикновеното мислене. Гидеон Спикър - който е написал красивата книга за „Световния възглед на Лесинг“ и който е написал втора красива книга „От [манастира] до учението“ - Спикър е изразил много красиво това, което човек всъщност преживява, когато наистина обмисля мисленето така, както го

прави в обикновеното будно съзнание. Той казва: „Всяка философия без изключение трябва да изхожда от предпоставката, че тя твърди необходимостта от мислене.“ Никоя философия не може да отиде отвъд тази отправна точка. Така че и Спикър стои изцяло на позицията на обикновеното будно съзнание. И след това казва: „защото всеки [опит да се докаже неговата правилност] вече предполага необходимостта от мислене; но зад това се крие“ - и е показателно, че той казва това, защото е бил борец в знанието, а не обикновен философ - той казва: „Зад мисленето се крие ужасна бездна, мрак, осветен от никакъв лъч светлина.“ Ние не знаем какво се крие зад това мислене. Може да бъде или „милостив Бог, или злобен демон“.

Много е показателно, че това признание е направено от мислител през последната третина на деветнадесети век. Но това мислене трябва да бъде съживено, тогава думите на дълбокия философ Спайкър просто ще станат безсмислени.

Както казах, Гьоте всъщност положи първите градивни елементи за това оживяване на мисълта със своята теория за метаморфозата. Той вдъхна живот на мисълта. Той я схвана така, както тя трябва да се отнася към реалността. Голяма част от това, което имаме в обичайните си начини на мислене в обикновеното съзнание, трябва да изчезне. Ах, тези навици на мислене в обикновеното съзнание! Вярваме, че имаме понятие, когато сме измислили нещо, че имаме понятие, мисловен образ на нещото, който изчерпва нещото. В обикновения външен сетивен живот ние не вярваме в това.

Човек снима дърво от различни страни и знае, че когато дървото е снимано от четири страни, четирите изображения са напълно различни; те се отнасят до истинската реалност на дървото. Те изглеждат различно; не можете да си представите цялото дърво на снимката. Но ще сбъркате, ако се опитате да извлечете цялата реалност на дървото от снимка. Духовният изследовател трябва да приеме това присърце по отношение на мисълта. Той трябва да осъзнае, че мислите и менталните образи могат да се доближат само до едната страна на реалността; че по принцип човек никога не може да си представи реалността в своя ментален образ. С други думи, той трябва да развие чувство за реалност, не просто чувство за мисъл; не чувство за ментални образи, не чувство за мисъл, не чувство за идеи, а чувство за реалност. Той трябва да се стреми да мисли дълбоко по всяка тема, като по този начин прави мисленето си гъвкаво и пъргаво. Това привеждане на мисленето в движение, това правене на мисленето гъвкаво, е първата стъпка, която трябва да се предприеме. Тя често противоречи на пътя, който мисленето е поело днес. Да, днес хората са толкова склонни да се къннат в понятия, в едностранчиви ментални образи.

Ако искам да бъда тривиален, мога да кажа нещо подобно: Някой догматично си създава ментален образ, че упражненията са полезни при определени заболявания. Това може да е вярно, толкова вярно, колкото и снимка на дърво. Но това не може

да бъде цялата реалност. Може да се случи да чуе някой да се оплаква, че е болен, и да го посъветват да спортува. Този съвет може да е напълно правилен. Но мъжът отговаря: Извинете, но може да не знаете, че съм пощальон. Виждате ли, един ментален образ може да бъде много правилен от една гледна точка. Но важното не е тази едностранчива коректност, а по-скоро това, че човек може да използва менталния образ, за да оцени правилно реалността.

Тогава на онези, които сериозно се борят, им се струва много странно, когато чуят от Гьоте, че един ден му хрумнала идеята за ментален образ на растение, който той нарича „първично растение“, чрез който той е способен да промени този ментален образ, така че точно както растението расте навън, така расте и менталният образ. Мисленето се задейства. И Гьоте казва, че с такъв ментален образ човек може да измисли много растения. Човек получава много образи, които тогава наистина могат да бъдат растения, които имат възможностите на растенията. Тук мисленето трябва да се издигне нагоре в образното. Ето защо имам този първи етап, където мисленето е първо опипване на границите на човешкото познание, където това мислене става подвижно, като чувството за допир, където мисленето се движи в духовната реалност и чувства и разпознава тази духовна реалност – само че думите не трябва да се приемат материалистично – аз нарекох този първи етап „образно познание“. Това не означава, че човек има нещо въображаемо пред очите си; по-скоро защото мисленето става смислено, издигайки се от абстрактното мислене, което само отразява външния сетивен свят, до живот с ментален образ, със самата реалност. В такова мислене, което е да стане живо, е важно да имаш волята не само да си формираш мнение, но и винаги да си формираш противоположното мнение; не само какво можеш да кажеш в полза на дадена кауза, но и какво можеш да кажеш против нея. Защото тези, които искат да станат истински духовни изследователи, не трябва да позволяват да възниква само един ментален образ; менталните образи трябва да идват при тях от всички страни, за да знаят, че обикалят около реалността с менталните си образи, а реалността остава на мястото си, точно както дървото остава на мястото си, когато човек обикаля около него. Следователно, и тук може би мога да направя още една лична забележка, духовният изследовател ще развие навика, който винаги съм практикувал, както в книгите си, така и другаде, когато се появи възможност, в публични и други лекции - тези, които често са слушали лекциите ми, ще знаят, че това е така - не само да казва какво е в полза, но и да казва какво е против въпрос, който човек трябва да твърди и защитава. Това обаче доведе до странния резултат, че сега, когато има толкова много враждебност към това, което представлявам тук, хората могат да копират възраженията срещу това, което казвам, от моите собствени книги и писания. Това сега се копира на много места; това, което е пропуснато, е това, което трябва да се каже „за“. Има лесен метод за опровергаване на духовния изследовател; човек трябва само да го копира.

Духовният изследовател търси не просто мисли, а реалност. Ето защо е толкова трудно да бъде разбран, когато човек се занимава с Духовната наука, както е предвидена тук.

Виждате ли, на мен самия ми се случи, че горе-долу по същото време бях обвинен, че съм в „изолирана и ожесточена [опозиция] на съвременната естествена наука“. Това беше написано около началото на деветнадесети век. И горе-долу по същото време беше написано, че съм успял по възхитителен начин да интегрирам научните знания на деветнадесети век в книгата си „Загадката на Вселената“ по такъв начин, че те се вписват идеално във философското развитие. Виждате ли, един от писателите разбираше повече за естествената наука, а този, който написа първата, си въобрази, че разбира повече за философията. Това е нещо, което трябва да се вземе предвид във връзка с духовното изследване, защото много лесно може да се случи на тези, които не го разбират, тъй като духовните изследователи наистина трябва да изследват нещата от най-различни ъгли. Материализмът не е грешен за духовното изследване, защото е материализъм – защото човек трябва да гледа на материята материалистично – а защото тези, които са материалисти в истинския смисъл на думата, вярват, че гледайки на материята, те гледат на целия свят. Духовното изследване – моля, обърнете внимание на това – не се извършва от онези, които постоянно говорят за „дух, дух, дух“, точно както онези, които казват само „Господ, Господ, Господ“, не са истински християни – а истинският духовен изследовател е някой, който, независимо дали разглежда материята или духа, приема духа за своя отправна точка.

И така, до какво стига човек, след като за първи път е направил мисленето гъвкаво и живо по този начин?

Е, първо, скъпа публика, стигаме до истинско обяснение на това, което може да се нарече свят на формиращите сили, свят на въображенията, но истински въображения, а не въображаеми; или, ако искате да използвате физически израз, свят на етера. Бих искал да кажа: точно както въздухът не е нужно да бъде съзнателен за някой, който никога не е чувал за наука, въздухът е там, и точно както би могъл да каже, ето маса, стол, но той не знае нищо за въздуха, докато не научи, че въздухът е навсякъде около него; така и когато човек се бори да достигне първия етап на съзерцателно съзнание, до въображаемо мислене, той осъзнава, научава се да знае, че има свръхсетивен свят около себе си, точно както научава чрез обикновената наука, че има материален свят около себе си.

Сега и физиката трябва да формира ментални образи на етера. Ще трябва да говоря надълго и нашироко, ако искам да изброя различните хипотетични ментални образи, които физиката е опитвала да създаде. Има огромен брой хипотези за това, но една от тях е интересна. Физиката днес стига до етера, тя трябва да предполага етера; тя говори за етера. Тя е изградила много хипотези за етера. Но ето един момент, в който това, което трябва да се казва отново и отново, вече се оказва

вярно днес: Духовната наука и естествената наука работят като работници, които пробиват в планина от две страни, за да се срещнат по средата и да направят тунел през планината. И ще става все по-очевидно, че Духовната наука и естествената наука, работейки с дисциплинирани методи, също ще се срещнат по средата. И ето един момент, в който в началния етап, така да се каже, най-материалистичната от науките, физиката, се среща с Духовната наука. Духовната наука не може да говори за етера в хипотези, сякаш е само по-фина форма на материята. По-скоро, за Духовната наука, етерът е нещо свръхсетивно, нещо, което вече няма материални свойства, вече няма нищо материално в себе си. Тук започва духовното, свръхсетивното. Изтъкнатият физик Планк е говорил много странно за етера, казвайки: „Хората винаги са говорили за етера по същия начин, както много хора говорят за вечното движение. Те са измисляли всякакви идеи. Но както Хелмхолц е първият, който вижда вечното движение в правилната светлина, така и ние първо ще трябва да намерим правилния начин да гледаме на етера. И правилният начин“, казва Планк, „ще бъде намерен само когато си изградим ментален образ на етера, който изключва всички материални свойства на етера. Каквито и други ментални образи да придобием, във всеки случай трябва да си изградим ментален образ, че етерът няма материални свойства. Не трябва да приписваме материални свойства на този етер, който живее в природните явления.“

И така, виждате: Физиката вече е в процес на разпознаване на етера като нещо свръхестествено. Когато днес се твърдят други неща в популярни светогледни трудове и други подобни, трябва да се каже, че подобни твърдения, които се разпространяват в популярни трудове и лекции за светогледа, се основават предимно на научни основи, положени преди десетилетия. Тези, които са следили науката, знаят колко близо е дори физиката днес до това, което Духовната наука има да каже.

Но тогава, когато виждащото съзнание се е издигнало до виждащо мислене, до имажинерно познание, ние нямаме около себе си размития пантеистичен етер, а имаме около себе си в този етерен свят или свят на формиращи сили, както го нарекох в есето си в списанието „Das Reich“, един нов свят; свят на нови същества, на свръхсетивни същества и свръхсетивни процеси. И ние принадлежим на този свят; както принадлежим на външния физически свят с нашите кости и мускули, с нашата кръв, така принадлежим и на този етерен свят, който ни заобикаля. Ние носим етерното тяло в себе си, както носим физическото тяло, състоящо се от плът, кости и кръв. Ние не сме само това физическо тяло; ние сме тялото, което може да се нарече етерно тяло, което се състои именно от свръхсетивния етер, който се ражда от свръхсетивния етер, както се ражда и нашето сетивно тяло от сетивното. Защото в това етерно тяло имаме това, в което всъщност се осъществява нашето мислене. Защото ние не сме това, което изглеждаме в обикновеното си ежедневно съзнание. Там живият ментален образ в нашето етерно тяло отслабва до абстрактни

мисли. Но в действителност нашето етерно тяло е дом на живи мисли, въображения и визуални мисли. И само защото сме инструктирани в обикновеното си съзнание да използваме физическото си тяло като инструмент, нашите визуални мисли отслабват и се парализират, превръщайки се в абстрактни мисли, в мъртви мисли. Ние носим това етерно тяло в себе си, такова каквото е, от раждането или зачеването до смъртта. Докато постоянно обменяме веществата, които приемаме с храната си, веществата, които получаваме чрез наследственост, етерното тяло остава същото между раждането и смъртта и преминава през портата на смъртта. Ние сме схванали първия свръхсетивен елемент в човешкото същество, това, което го води от момент на момент, от ден на ден, от седмица на седмица, от година на година, от десетилетие на десетилетие. Етерното тяло е първото свръхсетивно нещо, с което все още не сме се възнесли в по-висш духовен свят; но това е по-висш свят, отколкото в свръхсетивното етерно тяло – [което] стърчи в самия този свят като нещо свръхсетивно.

Но тогава това мислене може да се развие по-нататък, скъпа публика, само че трябва да сме наясно, че това мислене наистина трябва да ни обхване, ако искаме да станем духовни изследователи, че това мислене наистина трябва да бъде нов елемент в нас, че то не трябва да бъде просто обикновено мислене – което може да достигне описаните по-горе граници само когато обикновеното мислене е способно да каже нещо за свръхсетивния свят по философски начин – а че това мислене трябва да отиде по-далеч, по такъв начин, че наистина да проникне в реалността по описания начин. Това трябва да се превърне в навик за духовния изследовател. Може би мога да кажа: същите забележки, които съм правил тук от началото досега, ги развих онзи ден в Лайпциг. Това, което представих онзи ден, и това, което представих днес, е едно и също. Всеки, който си е водил бележки обаче, би могъл да открие, че дадена мисъл не е изразена тук по същия начин, както онзи ден. И в това отношение духовният изследовател се стреми да осветли това, което иска да представи, от най-различни ъгли. Това се превръща в навик за него, нещо самоочевидно, докато днешните навици на мислене са склонни да вземат определена концепция, да я изразят с думи и след това винаги да я разгръщат. Важното е това живо съзнание, че човек може постоянно да се доближава до реалността по един или друг начин, като камера. Човек гледа реалността и се опитва да я посочи, като я характеризира от всички страни, които всъщност трябва да останат неизказани. Човек я посочва.

Но може да се каже и следното: тъй като мисленето става гъвкаво, както го характеризирах, то се развива у хората в обратна посока на определени неща, които за съжаление са популярни днес, които формират предмета на физическото изследване, с което духовното изследване също много лесно се смесва. Чрез тези други неща, чрез халюцинации, чрез илюзии, чрез внушения, хипноза, съзнанието всъщност се намалява. Чрез всичко, което е метод на Духовната наука, съзнанието

се прави критично, разширява се. Само глупавата простота може да обърка това, което току-що описах като пътя на духовното изследване, което прави себе си независим от човешкото тяло, което излиза от тялото, освобождава се от тялото, движи се в дух с духа, с това, което прави хората некритични, което подвежда хората. Духовната наука води хората именно до критика. Днес противоположностите се бъркат с противоположности, очевидно по причина, която е много прозрачна, но не и красива. Тези неща трябва да се приемат много сериозно.

Вземете това, което нарекох „вдъхновено знание“ и не се подвеждайте от традиционните мнения относно термина „вдъхновение“. Изследването, което направих тази зима, ми показва колко прав бях да нарека този втори етап на съзерцателно съзнание „вдъхновено знание“.

Когато се изправим пред външния свят, не можем да се задоволим само с логика. Когато мислим само в обикновено съзнание, мислим логично. Тогава, при днешните навици на мислене, ние вече сме много доволни, ако можем да мислим логично. Е, да, но тогава е лесно за нас да имаме погрешна мисъл. Както се казва, мислите са безмилостни. Защо? Защото погрешната мисъл може да съществува едновременно в нашето мислене с правилната мисъл. Това, което може да бъде осветено от различни страни, може да съществува едновременно в реалността. В моралната реалност лошо действие не може да съществува едновременно с добро действие. Там не става въпрос само за мисловни образи, а за принуда да се извърши послушното действие и да се въздържа от неподходящото. Ние се изправяме пред света по различен начин, когато стоим вътре в реалността. Това стоене вътре в реалността сега трябва да се пренесе в мисленето. Мисловните образи, които възникват като мисли, трябва да станат толкова реални за нас, че да имаме живо чувство към единия комплекс от мисловни образи: можете да се предадете на това, то ще ви отведе в определена посока; докато с другия имаме чувството: трябва да потиснете това или да го оставите да тече успоредно. Реалността трябва да навлезе в живия процес на мисълта и въображението; морализаторството трябва да проникне в целия живот на въображението.

Но това наистина извежда душата от тялото. Извежда човешката душа от тялото по такъв начин, че сега знаем: дори в мистицизма, често в най-красивия мистицизъм, човек всъщност отива по-дълбоко в тялото. След това изказванията на този красив мистицизъм могат да бъдат много поетични, но те са красиви само защото отиват още по-дълбоко в тялото. Мисля например за красивите мистични излияния на Мехтилд Магдебургска. Кой не би им се възхитил? Но всеки, който познава тези неща, знае, че те са възникнали, защото носителят на този мистицизъм е отишъл още по-дълбоко в тялото, е спал още повече, така да се каже, отколкото се случва в обикновеното будно съзнание, че е спала повече в чувството и волята, отколкото е иначе в обикновеното будно съзнание.

След като човек се е събудил за самия ментален образ – не само сънува чувства и спи във волята, но имайки ментален образ само като огледален образ – той се събужда за живия ментален образ и чрез него получава етерното тяло, което ни съпътства от раждането или зачеването до смъртта. Но като продължава по-нататък, като морализира мисленето навътре, като превръща самите мисли в живи сили, които имат какво да си кажат, които се отблъскват навътре като мисли със симпатия или антипатия, като се освобождава от всякакво физическо съучастие, човек се издига до вдъхновено знание. И сега, след като се е освободил напълно от тялото, човек се освобождава от всичко, което съпътства човешкия жизнен път до смъртта. Човек се издига до това, което можем да наречем действителна свръхсетивна природа на човешките същества.

Духовната наука не се обръща към свръхсетивното на човека чрез философски разсъждения за това дали това човешко същество е безсмъртно или не, а като ни води към самото свръхсетивно. Докато съзерцателното съзнание се издига до вдъхновено знание, става очевидно, че във всяко човешко същество – докато то преживява живота си между раждането и смъртта чрез събитията на будното съзнание – това, което е долу, е скрито, но то преминава през раждания и смърти. Точно както не е нужно да знаем, че червената роза е червена, когато я видим – ние я виждаме – така и в съзерцателното съзнание биваме водени към човешката душа, чието безсмъртие не е необходимо да бъде „доказвано“; по-скоро тази свръхсетивна душа показва в собственото си същество това, което се свързва с това, което идва от родителите и предците чрез наследственост, което живее в духовен свят преди раждането, което излиза от духовния свят, точно както наследствената субстанция е дошла от родителите и предците. Вижда се как човешката душа идва от духовния свят, как тя отново влиза в духовния свят. Тази безсмъртна душа живее в нас, но вечното е забулено от факта, че между раждането и смъртта трябва да преживяваме чрез сетивата си, преживявания в притъпени понятия. Но тя живее в нас преди зачеването, тя живее в нас след смъртта ни. И тъй като сме се издигнали до виждащо съзнание, което не се нуждае от тяло, докато обикновеното съзнание се нуждае от тяло, за да се разгърне, сега можем да създаваме ментални образи на това безсмъртно човешко същество като несъзнателно, а [живеещо] във виждащо съзнание, което преживяваме тук по отношение на знанието, че това истинско, безсмъртно същество присъства във виждащото съзнание.

Нека сега обясним, само накратко, как човешките същества разпознават това безсмъртно същество. Ще трябва да говоря с часове, ако искам да кажа всичко, което може да се придобие по отношение на познанието, какво човешките същества могат да преживеят в духовния свят. Но по отношение на въпроса, който едва ли може да се намери в днешните учебници по психология, по отношение на въпроса за съдбата, нека обсъдим какво има да каже вдъхновеното съзнание.

Този въпрос за съдбата – Шопенхауер всъщност е единственият сред по-новите философи, който се е осмелил да разсъждава върху него, но той веднага казва, че той трябва да се разглежда само като хипотетично съображение, защото не смее да каже нищо определено.

Някои хора, когато са остарели в съзерцателен живот, говорят като приятеля на Гьоте, Кнебел, който изразява следното много красиво: „Без значение колко объркан може да е животът им, когато хората погледнат назад в напреднала възраст, може да им се струва, че има фиксиран план, който стои в основата на целия им ход; сякаш невидима ръка е събрала съвпаденията на съдбата.“ Да, това, което сякаш най-много отклонява хората от курса, при по-внимателно разглеждане се оказва именно това, което е свързано с целия план на съдбата. Това, което такива хора, които са станали съзерцателни в напреднала възраст, се изразява от вдъхновеното съзнание. То принадлежи на съзерцателното съзнание. И тъй като е доказано, че това съзерцателно съзнание се отнася към обикновеното дневно съзнание, както дневното съзнание се отнася към съновидното съзнание, можем да зададем въпроса: Не е ли може би случаят с това обикновено дневно съзнание по отношение на виждащото съзнание, както е с преживяванията на сънищата по отношение на обикновените сетивни преживявания в дневното съзнание?

Ние наистина преживяваме съдбата си. Преживяваме съдби по начина, по който, от една страна, те ни носят чувства на радост и щастие, а от друга страна, ни носят горчиво страдание и болка. Но тези, които виждат през човешката природа, дори и само интуитивно, като Фридрих Теодор Вишер, знаят, че всъщност само сънуваме в тези неща. „Тези, които не искат да се занимават с мистериите на сънищата, никога не могат да разберат човешките страсти.“

„Нито пък могат да разберат чувството; чувството такова, каквото то живее, когато съдбата навлезе в живота ни.“

Нека първо разгледаме съдбата, която създаваме, така да се каже, отвътре. Как се развиваме и как можем да се образуваме. Един човек е по-склонен към това, друг към онова. Откъде идва това? Може ли наистина да се сравни с един вид по-висше преживяване на сънища? Трябва да си зададем тези въпроси. Е, съвременната наука също е направила някои открития в тази област. И мога да си представя някой да каже: О, сега тази естествена наука е дала толкова смислени прозрения за начина, по който наследяваме определени физически предразположения от нашите предци и предците на предците. Тя показва как това се изразява в нашите таланти и способности. И сега - както би казал някой, ентусиазиран от естествената наука - идва този духовен изследовател и казва: Това е съвсем различно; то идва от духовния свят, а не от нашите предци; то идва от духовния свят, където човешките същества са живели, преди да се облекат в субстанцията на наследствеността. Сега духовното изследване също напълно признава големите постижения на

естествената наука в тази област. Но то трябва да ги разпознае в тяхната едностранчивост и да покаже, че нещо друго им принадлежи. То е в пълна хармония с естествената наука, тъй като разширява нейната едностранчивост. Духовната наука всъщност подсилва естествената наука; тя не се бори с нея, а само я разширява. Издадена е красива книга за Гюте. Тя показва как характеристиките на Гюте могат да бъдат открити у този или онзи прародител. Целта е да се покаже как чрез наследствеността геният обобщава характеристиките на своите предци. Това не е научен подход; фактът, че това е така, не може да се отрече. И много значителна работа може да се свърши в тази област чрез естествената наука. Но няма нищо чудотворно в това, което се прави тук, точно както не е чудотворно, че някой е мокър, след като е бил във вода. Съвсем естествено е да носите със себе си това, през което сте преминали. Съвсем естествено е да носите със себе си това, което сте усвоили, преминавайки по линията на предците. Естествената наука би трябвало да разгледа по-отблизо това и въз основа на това да разгледа потомците и би трябвало да покаже как се наследяват гениалните черти. Това вероятно ще бъде оставено настрана; но в процеса биха могли да се направят някои много странни открития.

Но ситуацията е различна. Без да се отрича това, което казва естествената наука, вдъхновеното съзнание, което има за обект истинското безсмъртно ядро на човешкото същество, точно както сетивното съзнание има за обект очите и ушите, показва, че това, което живее в нас като най-съществените вътрешни корени на нашите способности, нашите таланти, нашите силни и слаби страни, което само използва това, което ни е дадено като тяло чрез раждането, не идва от нашите физически предци, а от силите, които сме преживели в духовния свят, преди да бъдем облечени във физическо тяло чрез зачеването.

Духовният изследовател, който вече е придобил способността да наблюдава духовното в душата чрез всички методи, които описах, знае, че това, което е в основата на способностите и талантите, силните и слабите страни, не може да бъде наследено пряко, както може да бъде наследено всичко, което преживяваме и помним. Знаем, че това е дошло отвън. Не можем да наречем това, което помним, наследство, тъй като е дошло отвън. Така духовният изследовател се учи във вдъхновено съзнание да различава как това, което идва като наследствена субстанция от родители и предци, е пропито от духовното; пропито с импулсите, които след това живеят в тази наследствена субстанция. И той стига до мисловен образ, който мога да обсъдя само от гледна точка на неговите резултати. Мисловен образ, който може да изглежда парадоксален днес, може все още да изглежда парадоксален днес, но който насочва това, което естествената наука може да каже, в правилната посока.

Трябва само да създадем ментален образ на себе си като налични в духовния свят с нашата безсмъртна част, преди да влезем във физическия свят. Ние сме в духовния

свят векове, преди да се облечем отново в тяло. Но според откритията на неговата наука, духовният изследовател трябва да създаде ментален образ на духовния свят по такъв начин, че той да не се намира някъде в облачна кукувича земя. Духовният свят е винаги около нас, точно както духът и душата са винаги в нас, независимо дали движим ръката си или извършваме каквото и да е друго физическо действие. Всичко, което е физически реално, е проникнато от духа. Нищо не се случва, което да не е подкрепено от духовни същества и духовни процеси. Но това не е пантеистично; може да се представи в много конкретни ментални образи. Когато погледнем назад, виждаме поколенията, виждаме нашите родители и баби и дядовци. Но докато те се развиват надолу, за да бъдат събрани в семейства в любов, докато това поколение предава наследените характеристики, нещо се случва в духовния свят. Ние самите сме част от това. И точно както душата ми работи в ръката ми, така и това, което е живяло през вековете от мен в духовния свят, докато моят прапрапрадядо живее тук долу, работи в силите, чрез които той намира предишното поколение, чрез които те са наследени. В целия този процес на наследяване ние сме въввлечени в силите, които изпращаме надолу от духовния свят. И когато се родим в края на родовата линия от нашите родители, ние самите сме допринесли от духовния свят за това тези характеристики да ни облекат. Ние сме въввлечени в това, като сме облечени в характеристиките на родовата линия. Мисловните образи на естествената наука не се опровергават, а по-скоро се поставят върху здрава, истински духовна основа на Науката за Духовността. Виждате ли, светът наистина се разширява от физическото към духовното. Ние сме въввлечени в това, докато се развиват наследствените характеристики; ние сме преплетени с духовния свят, който постоянно прониква във физическия свят, който се съдържа и в това, което предишните поколения са подготвили, това, което се появява в нашето наследство. По този начин ние самите сме определили вътрешната си съдба. Чрез вдъхновеното съзнание сме стигнали до вътрешната си съдба. Не е нужно да търсим причините за съдбата си в този свят, където съдбата ни сполетява, където тя сякаш е нахвърляна накуп, а трябва да ги търсим в духовната сфера. Точно както не е нужно да търсим обяснения за сънищата, очаквайки да сънувам какво означават, а по-скоро като се събудим, така и ние трябва да се събудим във вдъхновено съзнание. Тогава това, което сънуваме тук в чувства и емоции, се превръща в реалност, но реалност, която започва преди раждането и след смъртта в духовния свят. [Хераклит] вече е казал: „В сънищата всеки има свой собствен свят; когато се събуди, той споделя свят с другите около себе си.“ Там се събуждаме от това, което сънуваме за нашите емоции, за всичко, което стои на пътя на нашата вътрешна съдба по отношение на симпатия и антипатия. Но сега знаем как реалността стимулира сънищата, точно както духовната реалност стимулира това, което срещаме като наша вътрешна съдба. И отново, ние пренасяме това,

което преживяваме чрез нашите способности, през портата на смъртта и го свързваме с духовните сили и продължаваме да го преживяваме в духовния свят. Сега стигаме до външната съдба. Защото нашата съдба не се състои само от това, което си причиняваме чрез способностите си, силните и слабите си страни, но и от събития, които ни се случват отвън, върху които нашите способности нямат контрол. И за да се отговори на тези въпроси на съдбата, за да се получи валиден отговор на тези въпроси, човек трябва да се издигне до третия етап на съзерцателното съзнание; до този етап, който нарекох „интуитивно знание“.

Имагинативно познание, вдъхновено познание, интуитивно познание: Това са трите етапа на съзерцателното съзнание. Ще разгледам по-подробно този трети етап само във връзка с въпроса за съдбата, защото пред нас би се разкрило обширно поле за духовни изследвания, ако трябваше да разгледам подробно всичко, което може да бъде преживяно в съзерцателното интуитивно познание. Но говорейки за въпроса за съдбата от тази гледна точка, трябва да говоря за това къде внасяме съдбата в обикновеното си съзнание. Обикновено не я имаме в себе си. Обикновено я преживяваме сънливо в чувствата, усещанията си. Но как да се събудим, за да разберем съдбата си?

Чрез напредък в знанието от будно към наблюдаващо съзнание, един ден ще дойде моментът - човек дори не е нужно да постига това, което ще опиша, чрез вътрешно развитие, наистина не чрез вътрешни упражнения, ако просто се ангажира с това, което е описано в книгите за Духовната наука, дори и да не е станал духовен изследовател. Тогава това, което ще опиша, ще дойде - един ден ще имате разтърсващо преживяване, в което ще си кажете, дори за тези, които живеят и дишат литературата, в което ще си кажете: Преживял съм много неща в живота; преживял съм удари на съдбата, които са ме потопили в дълбоко страдание и болка; преживял съм съдби, които са ме въздигнали, които са ми донесли радост и удоволствие; защото човек не е нужно да се вцепенява чрез тези преживявания. Напротив, човек може да стане по-възприемчив към земното страдание и земното щастие в съдбата.

Но ако човек е приел това прозрение толкова сериозно, колкото се има предвид тук, ако това прозрение е станало такова, че знае: чрез това прозрение човек се е свързал с безсмъртната част на човешкото същество; че живееш, като си стигнал до фигуративно мислене, след което си го довел до ума си и ума си в живота, в духовния свят; тогава самото това се превръща в съдба. Това се превръща в съдба, скъпа моя публика, която сега има по-значително влияние върху живота от всяка друга съдба и която, което е важно, вие самите сте причинили. Тези неща - да, човек би искал да има думи, съвсем различни от тези, достъпни в обикновения език, ако иска да ги опише адекватно - тези неща са значими, защото преобразяват цялото човешко същество като човешка душа. Човек не е нужно да става скучен; напротив, човек може да усеща всички други съдби още по-интензивно. Но

единствената съдба, която човек е изградил сам от първия градивен елемент и която след това се оформя в осъзнаването, че е станал някой друг; сега човек живее в определени времена, в това, което не е физическо, не е чувствено, което е духовно в живота, което свидетелства за собственото си безсмъртие. Като си подготвил тази съдба за себе си, ти си станал способен да преценяваш въпроса за съдбата чрез знание. Сега този въпрос за съдбата започва да се превръща в обект на интуитивно познание. Сега съзнанието, което нарекох съзерцателно съзнание, се разширява отново. И сега знаеш: Какво е това, което е в основата на твоята воля, това, което винаги проспиваш, какво е то? Как влиза в теб? То влиза точно както това, което преживяваш в живота сега, излиза отново от теб, но което те носи самия през раждането и смъртта.

Тук трябва да вземем предвид едно нещо. Човек може и трябва да има благородни, красиви мисли за различни неща. Човек може също така да има красиви мотиви за действията си и да ги осъществява. Но е съвсем сигурно, че човек може истински да се научи да се позиционира правилно в живота само чрез самия живот. Човек може да има големи умения и най-добра воля да извърши нещо, но няма да го направи толкова добре, колкото ако вече го е направил. Само животът може истински да научи. И човек е научил най-много в живота, когато трябва да премине през портата на смъртта. Къде отвежда човек наученото?

Ако искате да получите яснота по този въпрос, трябва да разгледате друг аспект, достъпен за интуитивното съзнание. Когато погледнете човешката съдба отвън, тя изглежда странна. Обикновеното съзнание всъщност заспива волята. На седемнадесет години сме; усещаме нещо неясно, то остава по-слабо от сън. Животът ни носи напред, да речем, в нашата 25-та година; удар на съдбата след удар на съдбата ни сполетява, стоварва се върху нас. Животът ни тласка, мислим си. Мислим си, че това или онова ни тласка по пътя си. Но ако обърнем голямо внимание, откриваме нещо съвсем различно; откриваме странно привличане в себе си. Научаваме се да разпознаваме, че това не е просто нещо, което се случва случайно, което ни завлича в удара на съдбата, а че ние сме активно замесени. Когато погледнем назад, откриваме, че сме искали, макар и смътно и като сън, това или онова; това ни е довело до удара на съдбата. И духовният изследовател открива нещо в душата, което може да се сравни с чувството на глад. И когато се случи това, което всъщност тайно сме търсили, това, което всъщност тайно сме търсили, което е било скрито само от факта, че тласкаме тялото си към удара на съдбата, тогава е като удовлетворение, когато сме го постигнали, като задоволяване на глада; душата спи, не го забелязва, но то все още е там. И интуитивното съзнание се научава да знае откъде идва. Те идват от живота.

Точно както придобиваме най-важните неща в живота, ние придобиваме и това, което сме проспивали в живота. И по този начин се учим да разпознаваме, че носим живота в живота, че човешкият живот на земята се влива в повтарящи се животи на

земята. Това, което живее в нас сякаш спи и се приближава от външния живот, към което се приближаваме сякаш сме жадни, както се приближаваме към храна, когато сме гладни, което сякаш идва отвън, има ефект върху нас, защото носим предишния си земен живот и това, което сме придобили в този живот, в по-късни земни животи. Така целият смъртен живот на човешкото същество се влива в повтарящи се земни животи. От живот в живот се носи външната съдба, а в духовния живот между тях е и духовният живот, в който импулсите за всичко, което действа отвътре, се залагат в духовния свят. Тези неща водят до пълно – по думите на Гюте – духовно разбиране на човечеството; те водят до истинско разбиране на човешкото същество.

Не бива, както за съжаление се случи, да позволяваме на глупавата простота да дойде и да каже: Да, вие правите това, което човешките същества преживяват като съдба, своя вина. И днес, когато живеем в такова съдбоносно време, може да изглежда особено жестоко - и Духовната наука също е била клеветена в това отношение - че човешките същества не само преживяват нещастията си, но и че то се представя като последица от предишни животи. Но това не е така. Не говорим за вина и изкупление; това са понятия на обикновеното съзнание. В ясновидското съзнание тези понятия нямат стойност. Там виждаме как животът преминава от едно земно съществуване в друго и между тях преминава през духовни животи между смъртта и новото раждане; как по този начин животът придобива своя висш смисъл; как мечтата за живот се интегрира във висша духовна реалност, точно както външната мечта се интегрира във външната реалност.

Но преди всичко, ние се учим да разбираме обикновените понятия, понятията на обикновения живот, в един по-висш смисъл. Учим се да гледаме на предишните си земни животи, от които сме създали причините за настоящия си живот. Но също така се учим как нещастията, което може да ни сполети за първи път, може да бъде основа и отправна точка за съдбата в следващия земен живот. Не може да има нещастие в човешкия живот, което да не е по някакъв начин отправна точка за богатство на живота, за издигане, за разширяване на смисъла на живота. Може да е трудно в отделните човешки животи да гледаме на нещастията не само с чувство, което никога не е напълно ясно за самия нас; но особено в такова съдбоносно време като днешното, известна светлина би трябвало да падне в мислещата и съзерцаваща човешка душа, която е обградена с толкова много нещастия, ако на целия живот се придава толкова висок смисъл, колкото се придава на мечтите ни, когато се събудим във физическата реалност.

И накрая, нека изразя едно убеждение. Разбира се, размишлението върху дълбоки въпроси винаги трябва да бъде близо до човешкото сърце, до човешката душа. Но в наше време все още има специални предизвикателства, където сме изправени пред толкова много изпитания и дори да имаме надежди, все още имаме нещастия, страдания и болка около нас, така че трябва да жадуваме за просветление, което да

ни води отвъд простото съзерцание на живота, от будното съзнание на деня, до интегрирането на този живот в една по-висша духовна реалност, в която всичко, което може би едва ли може да бъде представено като смислено, става смислено. И бих искал да изразя убеждението си в заключение, че подобни размисли за живота, подобни размисли за човешкото същество, са наистина вътрешно свързани с всичко, което ми се струва като най-дълбокия, най-дълбок, най-съкровения източник на немския духовен живот.

Когато си представям как Духовната Наука се заражда в света по правилния начин, по начина, по който тя се противопоставя на външните естествени науки като духовна наука, по начин, достоен за това, тогава мога само да си помисля, че източниците, които са се леели в Гьоте, а също и в други през първата половина на деветнадесети век, които са до голяма степен забравени, трябва да бъдат проследени по-нататък, че търсенето трябва да продължи от тези източници на немския духовен живот.

Едно от първите есета, които написах като много млад мъж, разглежда как издигането в духовното трябва да дойде именно от истинските корени на немския духовен живот. Това есе може да е било младежко и незряло в много отношения, но бих искал да обърна внимание на него днес, защото беше добронамерено и защото казах: Можем да приемем материалистичната форма на дарвинизма от чужбина. Но тези неща трябва да бъдат задълбочени духовно чрез най-дълбоките източници на немския духовен живот.

Това може да се каже и в днешния свят. Ето защо ми се стори толкова удовлетворяващо. Едуард фон Хартман — не съм негов последовател, но той е един от най-духовните философи, който също се е стремил да задълбочи философията си в духовната сфера; бях приятно трогнат, когато каза, че вярва, че дори съвременната физика трябва да се освободи от абстрактни и агностични отклонения, ако университетската философия се отвърне от тях, а немският дух на времето се освободи от англomanия.

Немският *Zeitgeist* не е нужно да приема чужди идеи, особено когато иска да се издигне до най-високите нива на духовния живот. Той може да гради върху най-дълбоките корени на собствената си сила. И бих искал да отбележа по-специално, че това е показано от целия дух на моята книга „*Vom Menschenrätsel*“ („Мистерията на човека“), когато се опитах да покажа как онези, които са надградили най-дълбоките търсения на немския духовен живот, са искали да доведат човешката антропология, изучаването на външното физическо човешко същество, до духовно разбиране. Такъв е Троклер, който за съжаление е забравен, но който ще стане отново известен, защото е събрал първите интуитивни градивни елементи за това, което ще се появи в най-широк смисъл като Духовна наука или антропософия. Той вече говори за „свръхсетивния дух“ и „духовните сетива“.

„Свръхсетивното трябва да бъде схванато [празнината], но не може да се пренебрегне [че тази идея не може да бъде плод на спекулация].“

И Имануел Херман Фихте, син на великия Йохан Готлиб Фихте, изразява мнението си, че човешките същества могат да се издигнат над себе си – той пръв е прозрял, че Духовната наука може да възникне само в наше време – че човешките същества трябва да се издигнат над обикновената антропология и да се издигнат до нещо друго. Той е казал още през 40-те години на 19-ти век:

[Сензорното съзнание, от друга страна, и светът на явленията, произтичащ от неговата начална точка, с целия сетивен живот, включително този на човешките същества, нямат друго значение освен да бъдат мястото, където се осъществява свръхсетивният живот на духа, въвеждайки отвъдното духовно съдържание на идеите в сетивния свят чрез собствените си свободно съзнателни действия. [...] Това задълбочено разбиране на човешкото същество сега издига „антропологията“ до „антропософия“ в крайния ѝ резултат.]

Антропософията, дами и господа, не е нещо, което е било измислено произволно. За тези, които разбират немския духовен живот, именно това може да се извлече от най-дълбоките източници на този немски духовен живот. Всички тези източници са забравени през последните десетилетия; те трябва да бъдат отворени отново. Със сигурност не казвам, че която и да е философия може едностранчиво да докаже, че някой философ е с много специални способности, но все пак можем да съдим по това, което Библията казва: „По плодовете им ще ги познаете.“ Където са узрели такива плодове, като тези по дърветата на Трокслер и Фихте, там се крият други източници, други корени на силите на народа, от които произлизат, които са призвани към нещо съвсем различно. Не като нещо абсолютно, а като симптом на корените на силите на народа, бих искал да кажа това, което антропософски [ориентираната] Духовна Наука, както се има предвид тук, както Имануел Фихте и Трокслер са я усетили. Когато например Новалис казва:

Ще станем истински физици само когато превърнем въображаемите вещества и сили в мярка за естествените вещества и сили.

Само немският интелектуален живот се осмелява да направи това по такъв чисто духовен начин. Няма нужда да бъде шовинистичен. Това, което сега казвам, не е казано от чувство, а от знание. Но може да се каже това. И може да се каже дори повече. Духовната наука е наистина толкова подходяща да направи хората не горди или арогантни, а по-скоро смирени по пътя на изследването, на вечната борба към целта [празнината]. Хората бързо обвиняват Духовната наука, че е не само противник на естествената наука, но и противник на религията. Това наистина не е така. И дори името на Христос да не се споменава във всяка лекция по Духовна наука, тя все пак е науката, която показва пътя към духа, а следователно и пътя към истинската религия. И ако човек не навлиза в религиозни води, това може да е и защото не иска да се месва в религията; защото иска да внесе в областта на Духовната наука това, което води обратно към религията, но не може да бъде упрекван за това по простата причина, че не иска да се месва в религията. Но

Духовната наука никога не може да доведе до гордост и арогантност. И тук, още през осемнадесети век, немският дух е намерил една красива дума. Тя е била открита от някой, който е изрекъл много сърдечни думи от истинския немски духовен живот, но е попивал и чужди влияния. През осемнадесети век Свети Мартин е написал книга, преведена от Матиас Клавдий. Клавдий, този типичен немец, също е намерил правилната дума за Духовната наука, когато е казал: [Защото, независимо дали човек е самонадеян и глупак заради мустаците си или заради метафизиката и Андриада, дали мрази и завивда на по-голяма тиква или на изобретяването на диференциалното или интегралното смятане; накратко, дали е спъван и възпрепятстван от петте си ярма вола или от полихисторите си на въже, това изглежда е по същество едно и също нещо, а не две различни неща.]

Но бих искал да кажа: Подновявайки едно чувство, което живееше у Йохан Готлиб Фихте, когато произнасяше своите многозначителни „Речи към германския народ“, за да призове силите, които се крият в истинските източници на германския фолклор; когато произнасяше тези речи в трудни за германизма времена, той каза в заключение: Той не говореше, за да омаловажи по някакъв начин друг народ, а защото искаше да накара своите германци да разберат, че носят в себе си нещо, което не бива да изчезне, защото в противен случай ще бъде загубено не само за самите германци, но и за света. В нашите съдбовни времена днес трябва да се каже в заключение:

Колкото и заплашителни да са враговете, каквото и да мислят враговете около нас днес за този немски интелектуален живот, от който днес представихме малък откъс по отношение на духа, този откъс ни учи и: Ако това, което много от враговете искат днес, се сбъдне, ако тази немскост бъде увредена в дълбоките корени на своето същество, тогава не само немскостта ще загуби нещо, всеки народ има своите [слабости], но и своите специални таланти, и един от специалните таланти на немския народ, който ни осени днес – той е значим за цялото човечество. И затова в това съдбоносно време можем да кажем, така да се каже, като обобщение на днешните размисли: Можем да се надяваме, че ще излезем от изпитанията на настоящето по такъв начин, че корените на немската култура да останат невредими; че това, което толкова много хора днес желаят, няма да се сбъдне. Защото, ако това, което по-широкият свят днес иска да види загубено, бъде загубено, то не само ще бъде загубено за нашия немски народ, но и ще бъде безвъзвратно загубено за цялото развитие на човечеството.

Безсмъртието на душата, силите на съдбата и човешкият жизнен път. Открития на духовната наука и тяхното разглеждане във връзка с нашите съдбовни времена

Уважаеми присъстващи! В днешно време е донякъде трудно да се говори за мистериите на живота и света, тъй като те формират основата на размислите ни тази вечер, донякъде е трудно, ако, както е в случая тук, човек твърди, че е напълно научен; научен по начина, който е станал обичаен за човечеството през последните няколко века, особено от деветнадесети век насам и до наши дни, чрез големия и огромен напредък в естествените науки. Но именно пред лицето на тези възхитителни постижения в естествените науки и пред лицето на това, което духът на времето е направил от тях през последните времена по отношение на изследването на духовния живот, е изключително трудно да се говори за въпроси като безсмъртието на душата или дори въпроси на съдбата по такъв начин, че човек да не срещне съпротива след съпротива с аргументите си, противопоставяне след противопоставяне.

Ако човек се опита да прегледа различните литературни произведения по научна психология от последно време, ще открие, че обсъждането на въпросите за безсмъртието на душата и въпроса за съдбата е напълно изчезнало от тези литературни произведения от около 60-те години на 19-ти век, че в известен смисъл днес в психологията вече не се счита за научно да се обсъждат тези въпроси. И все пак, дори през деветнадесети век, най-важните научни представители на психологията са копнеели да задълбочат познанията си за душата по такъв начин, че да се занимават не само с това как идеите се събират в душата ни, как импулсите на волята проблясват през идеите и причиняват действията ни, както е в психологията днес, но и да задълбочат знанията си до такава степен, че да могат да разберат как е структурирана душата, как мисловните образи се събират в душата ни, как импулсите на волята проблясват през мисловните образи и причиняват действията ни, но и да ги задълбочат по такъв начин, че научните резултати от психологията да могат да доведат и до отговори на всички онези велики въпроси, които се събират във въпроса за безсмъртието на душата. Само един пример е наскоро починалият, изключително важен психолог от деветнадесети век Франц Brentano, който публикува първия том на своята „Seelenwissenschaft oder Psychologie“ („Психология“) през пролетта на 1874 г. В този първи том, към който обещава втори том през есента – тоест през 1874 г., а цялото произведение е трябвало да се състои от четири или пет тома – в този първи том Франц Brentano казва:

Ах, това би било много голяма, невъзстановима загуба за психологията, ако, понеже иска да бъде научна, можеше да се занимава само с въпроси като социализацията на менталните

образи в душата ни, възникването на удоволствието и болката, насочването на вниманието и т.н., и ако трябваше да се откаже от изпълнението на големите надежди на древногръцките мислители Платон и Аристотел, които се състояха в предаването на човечеството на ментални образи за това как части от неговото същество остават, когато човек преминава през портата на смъртта и предава тялото си на стихии на земята.

Сега се случи нещо странно, и аз го споменавам не заради историческото му значение, а заради фундаменталното му значение - случи се странното нещо, че този труд на Франц Brentano, който беше наистина смислен и дълбок, така че всеки, който го изучи задълбочено, може да види: Brentano иска всичко да завърши в последния том за безсмъртието на душата, че дори вторият том на този труд, който беше обещан за есента, не е публикуван и че изобщо нищо не е публикувано до тези дни, когато Франц Brentano почина.

Всеки, който задълбочено изучи философските възгледи на Франц Brentano, ще види, че предвид начина, по който Brentano подхожда към психологията, за него е било невъзможно, ако е искал да остане честен, да стигне до каквото и да е становище по въпроса за безсмъртието на душата. Ако е искал да остане честен, е трябвало да се придържа към обещанието на труда. Той не е могъл да преодолее препятствията, които са стояли на пътя на целите, които е имал предвид по онова време, през 1874 г. Сега именно той е този, който предоставя доказателството, че нещо велико, нещо наистина велико на съвременното, е попречило на постигането на нещо значително в областта на духовното и интелектуалното. Под влиянието на този велик човек, и по-специално под влиянието на вече споменатите възхитителни резултати и напредък в естествените науки, Brentano още през 1866 г., когато заема преподавателския си пост като частен преподавател във Вюрцбург, е поискал с цялата си решителност:

Ако трябва да има наука за душата, която наистина е достойна за съвременното човечество и неговите научни изисквания, тя трябва да е такава, която да протича в своите изследвания и методология по абсолютно същия начин като естествената наука, която е постигнала толкова много по свой собствен начин. По това време той изрече едно изречение, което беше много обсъждано сред онези, които се занимават с подобни въпроси. [Пропуск] Истинският метод на изследване в Духовната наука или философията не може да бъде нищо друго освен този на естествените науки.

Сега, може да се каже, че подобно искане е било също толкова естествено и оправдано през деветнадесети век, колкото е било, от друга страна, пречка за достигане до каквото и да е възглед, каквото и да е ментален образ на въпросите, които ще бъдат предмет на дискусията тази вечер, от гледна точка на Духовната наука, по която имах привилегията да изнасям лекции тук, в Бремен, от много години насам, по най-различни теми.

Естествената наука, със своите методи, е разширила и своя подход към духовния живот, душевния живот на човешките същества. Какво всъщност би могла да открие естествената наука във връзка с този душевен живот на човешките същества? Тя е открила нещо значимо по свой собствен начин.

Душевният ни живот се колебае и тече; той е, по същество, това, което сме ние. Той се колебае и тече в мисловни образи, чувства и волеви импулси, които се утвърждават по най-разнообразни начини през целия ден, от събуждането до заспиването. Естественият учен пита: Как тези колебаещи се мисловни образи, чувства и волеви импулси се свързват с това, което се нарича нашата нервна система, с процесите на нашата нервна система, каква е нашата физическа организация като цяло? Естественият учен разглежда връзката между това, което познаваме от опита като наш душевен живот, връзката на този душевен живот с преходността на човешката природа, с това, което се предава на стихии на земята при смъртта, и той, естественият учен, наистина е постигнал нещо много значително в тази област. Въпреки че трябва да се каже, и по-специално това, което аз - ако мога да го спомена тук - изследванията, които успях да завърша тази зима, показват, че естествената наука е все още много едностранчива. Но това, което вече е постигнато по отношение на изследването на връзката между духовното и мозъка и нервната система, е толкова значимо начало, че обещава толкова много за близкото бъдеще, че наистина трябва да се каже: не само по отношение на резултатите, но и по отношение на съвестността и честността на изследването, което се е превърнало в нещо изключително образцово за цялата наука в областта на естествените науки, човек не бива да греши, ако Духовната наука иска да претендира за научност, не бива да греши.

Сега обаче това естественонаучно изследване – няма да навлизам в подробности тук – е изследвало само връзката между живота на душата и преходността на тялото. И то е довело до много по-интензивно осъзнаване, отколкото преди, на зависимостта на това, което наричаме наши мисловни образи, чувства и воля, от преходността на тялото. В резултат на това изискванията, поставени пред Духовната наука, също са станали по-големи, отколкото са били във всяка минала епоха. В която и да е минала епоха не е било възможно да се посочват отделни резултати от естествената наука с такава решителност, да се посочват отделни открития на естествената наука с такава сигурност, ако някой иска да твърди, че един мисловен образ, какъвто се среща в обикновения живот между раждането и смъртта, чувството и волята са свързани с физическия живот. Тъй като са свързани с него, те трябва, във формата, която имат в обикновения живот и в обикновената наука, също да се разтворят с този физически живот, когато той бъде предаден на стихии на земята. В по-ранните епохи на изследване не е било възможно да се говори в такава строга и решителна форма за зависимостта на душата от тялото.

Днес представителите на естественонаучната психология могат да го правят с известна степен на основание.

Това също така увеличава изискванията, които сега могат да бъдат отправени към истинската Духовна Наука, която иска да застане редом с естествената наука и която в известен смисъл трябва да има обратната задача. Ако естествената наука изследва връзката между душата и тялото, Духовната Наука трябва да изследва връзката между душата и това, което е истински духовно в човешките същества. Защото само от този истински духовен елемент, ако той съществува, можем да се надяваме да видим същността на човешкото същество, което, безпрепятствено от преминаването на тялото и това, което е зависимо от физическото, преминава през портата на смъртта и е прието в свят, където може да се разгърне, дори и да не е обгърнато от външна, физическа реалност.

Първото нещо, което възниква, е необходимостта да се зададе правилният въпрос за безсмъртието на душата. В истинската наука, дами и господа, много често става въпрос за правилно задаване на въпросите. Ако въпросът е грешен, понякога всичко в отговора също ще бъде грешно. И така, какво е може би необходимо, за да попитаме правилно какво всъщност изисква душата, когато иска това безсмъртие? Може ли тази душа да поиска да знае дали нещо, независимо какво, от нашата човешка природа преминава през портата на смъртта? Може ли тази душа например да поиска да знае, че едно несъзнавано, както вярва Едуард фон Хартман, който между другото е бил велик и важен човек, че едно несъзнавано преминава през портата на смъртта? Душата на човека по принцип би трябвало да е безразлична към този фундаментален въпрос дали едно несъзнавано преминава през портата на... Когато душата задава въпроса за безсмъртието, тя трябва да се интересува от това да научи нещо за това как съзнанието преминава през портата на смъртта; дали това, което преминава през смъртта от човешкото същество, може да развие съзнание след смъртта. По този начин въпросът за безсмъртието на душата е, по-специално, въпрос за съзнанието.

Ето защо, в последната глава на последната ми книга „Загадката на човека“, надграждайки постигнатото в хода на духовния живот за изучаване на душата, се опитам да подчертая рязко въпроса за свръхсетивното, а именно въпроса за безсмъртието на душата като въпрос за съзнанието. И посочих, че това, което Гюте някога е описал по смислен начин в кратко есе, сякаш е имал предчувствие, може да се каже, за огромно поле от знание в идните времена, това, което той е нарекъл „Anschauende Urteilskraft“ (Проницателна преценка). Подобно на толкова много други неща, които претендират да бъдат истинска Духовна наука, това малко есе на Гюте също е станало по-малко известно. Всеки, който, подобно на мен, е прекарал повече от три десетилетия интензивно в занимания с въпросите на изследванията на Гюте, може спокойно да каже, че това кратко есе съдържа една от най-значимите и завладяващи идеи на Гюте.

По онова време Гьоте се запитал: Какво всъщност представлява кантианството? Аз самият съм виждал – ако мога да направя тази лична забележка – копието на „Критика на способността за съждение“ на Кант [и] „Критика на чистия разум“, което Гьоте е чел. Видях го с маркировките с молив в полетата, които Гьоте е направил. Успях да си съставя ментален образ за това кои пасажии са привлекли особено вниманието на Гьоте и от това успях да си съставя представа защо Гьоте се е обидил на основната концепция на кантианството. Както е добре известно, Кант – нека споменем накратко това философско разсъждение, не искаме да се връщаме по-късно към чисто философски въпроси – Кант е искал да установи определени граници на човешкото познание. Но в същото време, твърдейки, че човешкото познание достига граници, които не могат да бъдат преодоляни, той също така е твърдял, че съзнанието за свобода се крие в хората като вид практическо изискване; така че хората не могат да знаят нищо за свободата и безсмъртието, а трябва да ги приемат като практически изисквания.

Гьоте се противопоставяше именно на този аспект на кантианството. Кант наричаше човек, който искаше наистина да търси творческия образ, духовната същност, свръхсетивното в света на привидностите, „пристрастен към приключението на разума“. Гьоте възразяваше: „Ако човек наистина искаше да стигне до изискването за свобода и безсмъртие в моралната и практическата област, защо човешката душа да не е способна да проникне в свръхестественото и духовното във възприятието си и, както той каза, смело да издържи приключението на разума, което старецът от Кьонигсберг иска да забрани?“

И Гьоте пише – той все още не е притежавал Духовната наука, както е предвидено тук, но е усещал пътя към тази Духовна наука преди душата си – той приписва на човешките същества способността да имат „интуитивна преценка“ и чрез тази интуитивна преценка наистина да проникват в света на духовните същества и процеси. Развивайки това, което Гьоте е усещал по онова време, ние стигаме до това, което днес тук наричаме Духовна наука; стигаме до това, което трябва да се нарече „съзерцателно съзнание“.

Съзерцателно съзнание, дами и господа, бих искал да започна, като го обясня по следния начин. В ежедневието си ние вече живеем не само в едно, а в две ясно различни състояния на съзнанието. Живеем в едно тъпо състояние на съзнание, което се простира в несъзнаваното, от което обаче хаотично се появява това, което наричаме свят на сънищата. Всъщност ние си имаме работа със състоянието на сън, а светът на сънищата се издига от самия тъп живот на съня, за който само смътно осъзнаваме; ето защо повечето хора вярват, че изобщо не сме съзнателни. От този тъп живот се появяват сънищата, заливащи се с образи. Така че това състояние на съзнание съществува. От това състояние на съзнание се събуждаме в състоянието на будно дневно съзнание, което изпитваме от събуждането до заспиването. Сега духовният изследовател показва, че точно както е възможно да се събудим от сън

или сънно съзнание до обикновено ежедневно съзнание, което е и съзнанието на обикновената наука, така е възможно и да се събудим от това дневно съзнание до виждащо съзнание, така че точно както сънят или съня съзнание се отнася до будното дневно съзнание, будното дневно съзнание се отнася до виждащото съзнание. И в това виждащо съзнание, ние имаме пред себе си един съвсем различен свят от обикновеното, будно дневно съзнание. Точно както когато сънуваме, имаме пред себе си възходящи и низходящи образи и разглеждаме тези образи като реалности, докато сънуваме, но когато се събудим, знаем, че тези образи се издигат и падат от това, което нашият организъм е получил от преживяванията на външния живот, тоест това, което се издига и пада от самия организъм, но знаем, че си имаме работа с тъканта на един свят от образи, точно както знаем, когато се събудим от сън или сънно съзнание, че свързваме целия си човешки живот със сетивно-физически външен свят.

И сега ние не оставаме с образите, както в съня, а пренасяме образите, така да се каже, върху повърхността на нещата от външния свят. Свързваме това, което в сънищата са просто нахлуващи образи, с които оставаме в съня, с това, с което наистина се свързваме във външния свят. Така духовният изследовател показва, че можем да се издигнем и над това, което имаме в ежедневното съзнание като менталните образи, импулсите на чувството и волята, които свързваме с външни физически неща, така че сега да се чувстваме свързани не само с външни физически неща, но и със свят, който стои зад тези физическо-сетивни неща, точно както физическо-сетивните неща, които ни заобикалят, стоят зад света на сънищата. Ние не знаем нищо за тях в сънуващото съзнание, но този физическо-сетивен свят стои зад него. Когато сме в будно дневно съзнание, ние не знаем нищо за духовния свят, но той стои зад нас, точно както физическо-сетивният свят стои зад света на сънищата.

Сега моята задача ще бъде да покажа как се случва това пробуждане, как човешките същества преминават от обикновено будно съзнание към виждащо съзнание, чрез което се пренасят в духовния свят. Може би ще отговоря на въпроса с това, че говоря за нещо, което може да изглежда като лична забележка, но което в действителност е съвсем обективно свързано с това, с което трябва да се справя. Тези от вас, които са били тук, често знаят колко малко съм склонен да вмъквам лични забележки. Но в този случай наистина става въпрос за лично-безличното. И затова мога да кажа: Когато преди около 36 години положих първите градивни елементи за това, което тук се разбира като Духовна наука, за която имам глава да представя, един интересен трактат на известния велик естетик и философски изследовател Фридрих Теодор Вишер, който е наричан „V-Вишер“, Вишер е писал много красиво и дълбоко по това време за трактат на настоящия професор от Лайпцигския университет Фолкелт, който е писал за „Die Traum-Phantasie“ (Сънната фантазия). Тук няма да навлизаме в подробности; бих искал само да спомена едно

изречение. Както казах, когато събирах първите градивни елементи на това, което ще представя, ме поразих като гръм от мълния казаното от Фридрих Теодор Вишер в един трактат по онова време, но особено едно изречение: „Единната душа на човека не може да бъде в тялото, но не може да съществува никъде другаде освен в тялото.“

Помислете, дами и господа, какво странно твърдение е това, идващо от дълбок човек, който наистина изследва природата на душата от сериозността на човешката природа! Какво своеобразно твърдение! Въпреки че не е пълно противоречие, то е почти пълно противоречие. По това време обаче това съвпада с други изследователи, като например известния тогава д-р Боа-Реймон, който говори за мистериите на изследването, които не могат да бъдат преодоляни. Д-р Боа-Реймон казва за известно събиране през 70-те години на 19-ти век: „Никой човешки ум не може да преодолее мистериите на материята и съзнанието.“ И след това заявява в статия „Седемте световни мистерии“, на която човек трябва да се спре.

Да, по онова време ми се струваше съвсем правилно, че тези изследователи са достигнали определени точки, отвъд които не искат да стигнат, така да се каже, с обикновеното мислене. Но целият начин, по който изследователите просто стояха извън научното съзнание по отношение на факта, че са достигнали такива точки, целият този начин на действие, би направил напълно невъзможно за мен да се съглася с тях.

По това време написах дълъг трактат върху „световната загадка“ на д-р Боа-Реймон, който, разбира се, беше отхвърлен от всички списания.

Написах и по-кратък трактат, който изпратих на Фридрих Теодор Вишер, който всъщност откликна на въпроса с огромна любов и призна, че този начин на мислене – а този подход не е нищо друго освен това, което доведе до това, което сега наричам Духовна наука – че този подход съдържа нещо, което би ни позволило да отидем отвъд това, което обикновено се нарича в науката и ежедневието мислене „граница на познанието“.

Вишер почина много скоро след това. И така, този, който наистина искаше да продължи да развива Духовната наука в споменатия тук смисъл, остана напълно сам. И може да се каже, че дори днес тя все още среща съпротива след съпротива, често от много странен вид.

Това, което трябва да се приеме – ако тази Духовна наука не иска да се изроди в дива фантазия, във всички перверзни мистични неща, които толкова често се бъркат с Духовната наука днес – е, че тя трябва да започне именно от такива гранични въпроси. Няма седем световни загадки, както смята Боа-Реймон, а, може да се каже, стотици. Ако човек приеме сериозно това, което човешката душа може да преследва по пътя на познанието, той стига до такива граници. И именно стремежът към такива граници, съзнателното водене на мисълта към такива граници, е това, което има значение, ако човек иска да напредне в Духовната наука.

Обикновеното мислене, включително обикновената наука, казва: Е, това са границите на човешкото познание и ние трябва да се задоволим с това; човешките същества не могат да стигнат по-далеч със своите познавателни способности.

Духовната наука не може да се задоволи с подобно теоретизиране, с такъв, може да се каже, логически застой на това, което изглежда като граници на познанието. Тук не се теоретизира, а се приближава до такива граници с целия душевен живот. И именно когато човек се бори с тези граници на познавателните способности - ако мога да използвам този израз - когато човек се бори с цялата си жизненост на тези граници, той ги преодолява по един много особен начин, който бих искал да изясня чрез едно сравнение.

Хората забелязват, особено когато станат духовни изследователи по описания тук начин, че като измъчват мисленето си по този начин на такива граници, то не губи жизненост, а я придобива. Те забелязват, че в този момент мисленето се превръща в нещо като вътрешно чувство за допир. Когато за първи път използваме чувството си за допир, чувството си за усещане, способността си да чувстваме, да речем в тъмна стая, като просто се блъскаме в стените с органите на чувството си за допир, тогава чувството за допир остава нещо, което по същество предава само нашето собствено същество, нашия собствен опит. Но ако продължим с чувството за допир, ако усещаме повърхности, усещаме форми, тогава чувството за допир се развива допълнително. Тогава чувството за допир ни дава не само усещането, че сме били блъснати, но и формите на външните физически обекти.

Същото е вярно, когато развиваме мисленето с оживлението, за което говорих в точките, където обикновеното мислене достига до така наречените граници. За това живо мислене е все едно да достига граници с духовно чувство в духовен мрак. И както чувството за чувство трябва да си проправи път от неопределеното преживяване само на себе си, така и мисленето си проправя път от тези граници, като осъзнава духовното, което се крие зад него - както при докосването външните физически неща се крият зад чувството за допир - като осъзнава духовното. Именно отвъд тези граници се отваря духовният свят, както и реалният физически свят се отваря за чувството за допир, когато чувството за допир влезе във връзка с това, което тогава е и физическата граница.

Гьоте веднъж е казал много красиво: „Очите и ушите на човешките същества, какво са те, ако не високо развити органи на допир!“ От неопределени органи, това, което сега познаваме като сложни очи и уши, постепенно се е диференцирало. И съвременната наука стои здраво на тази основа, която Гьоте, както толкова много други неща, прави. В духовната сфера можем да кажем, че първият етап на зрителното съзнание ни осява, когато преминаваме от докосване до така наречените граници на познанието към формиране и след това стигаме до развиване на това, което, по думите на Гьоте, „духовни очи и духовни уши“, където се развиват духовни органи, които сега са също толкова чисто духовни и нямат

нищо общо с физическите органи. Точно както очите и ушите са по-високо развити органи в сравнение с чувството за допир, така и всичко, което развиваме по-нататък в нашето зрително съзнание и което ще обсъдим след малко, е резултат от това, което мисленето, което оживява, може да направи с това, което първоначално се представя като граници на познанието. Това мислене и мисловен образ трябва да преминат от състоянието, в което първоначално съществува в обикновения живот, към съвсем различно състояние на вътрешна жизненост. Трябва да се превърнат в нещо съвсем различно.

Все още е изключително трудно да се говори за тези неща днес, просто защото Духовната наука е едва в началото на своето развитие. Думите на нашия език обаче са избрани за това, което е там. Така че е трудно да се намерят напълно валидни думи в езика за това, което трябва да се изрази в Духовната наука. Затова, позволете ми да използвам думи, които понякога само приблизително изразяват какво се има предвид. Въпреки това, какво се има предвид, трябва да се изясни. Сега бих искал да кажа, че мисленето, което излиза от състоянието на обикновения живот, трябва да стане по-гъвкаво, по-мобилно. Гьоте вече е направил чудесно начало в това отношение. Човек трябва само да прочете, с истинско вътрешно разбиране, какво е написал толкова красиво Гьоте за метаморфозата на растенията, където той за първи път развива понятия, макар и все още елементарни, но понятия, които са от съвсем различен вид от онези понятия, които човек иначе има в живота и в науката. Той развива понятие, което всъщност е много гъвкаво понятие, понятието за листа, което е едновременно понятието за цвета, за растителния организъм; понятие, което само по себе си живее вътрешно, което не е статично, което не е станало твърдо. Тази вътрешна гъвкавост, този вътрешен живот на понятието трябва да бъде постигнат. Тогава Гьоте стигна до понятието за „първородното растение“. Какво е първичното растение? То са всички растения; не това растение, не онова растение. Гьоте беше особено доволен и възхитен, когато стигна до това понятие. И каза: „Ако човек притежава това понятие, може да го използва, за да формира образите на всички растения, с възможност за живот.“ Така той имал концепция, която, така да се каже, се промъквала през всички растения. Виждате кое е важно! Това е начало, но правилно начало. Важно е да се придобие съвсем различна позиция по отношение на концепцията, отколкото позицията, която човек има в обикновения живот по отношение на концепциите и менталните образи. В обикновения живот хората се кълнат в концепции и ментални образи. Те искат те да изразяват какви процеси и обекти съществуват в живота. Най-обикновените неща илюстрират как хората искат ясно дефинирани концепции и искат да се кълнат в тях. Някой си представя, и с право, от концепцията: добре е да се упражнява при определени заболявания; той се кълне в тази концепция. Среща човек, който се оплаква от състоянието си. Това, което чува като оплакване, приблизително съответства на това, за което е формирал концепцията: човек трябва

да се упражнява. И казва на този, който се оплаква: Да, трябва да се упражняваш много. Той получава отговор: Да, но забравяш, че аз съм пощальон. Виждате ли, това е само един пример, вулгарен пример, но такъв, който ви кара да забележите малко проблема. Има много примери за това в науката. Това е увлечението на хората по ясно дефинираните им концепции и ментални образи.

За Духовната наука, менталният образ се превръща в нещо съвсем различно. Той трябва да стане като снимка, която заснема дърво или къща от различни ъгли. Ако едно дърво се снима от четири различни ъгъла, всяка снимка може да е различна от останалите, но дървото е точно възпроизведено и в четирите снимки. Въпреки това, за да се формира ментален образ на дървото, човек трябва да има и четирите снимки.

Ето какво се случва, когато наблюдаващото съзнание се издигне от обикновеното мислене до развито мислене. Важното е човек да има пълната реалност на дадено нещо, а не една-единствена концепция; но да подхожда към реалността възможно най-многогранно от всички възможни гледни точки и да подхожда към реалността с пълно съзнание: Така или иначе не можеш да разбереш реалността с никакъв ментален образ; винаги оставаш извън реалността с твоите ментални образи. Тези, които твърдят, че имат пълни, ясно дефинирани концепции за духовния свят, никога не се доближават до духовния свят. Днес хората не само искат да имат ясно дефинирани концепции за духовния свят, но дори искат да имат нещо, което е много подобно на външните неща. Но първата стъпка към интуитивното съзнание е да се освободиш от обвързването с ментални образи, да напреднеш към живот на ментални образи, който е възможно най-многогранен. Започвайки от тази точка, можем да се върнем отново към нашата характеристика на виждащото съзнание. В съня, който всъщност е сън, с изключение на това, че сънищата възникват от съня, образите се появяват и слизат в съня. Ние приемаме самите тези образи като реалност; ние живеем в тези образи. Сега се събуждаме. Вече не приемаме образите като реалност. Приемаме менталните образи като реалност само дотолкова, доколкото те ни казват нещо за външни неща и обекти. До тази степен ги разглеждаме като реалност. Във външното си будно съзнание ние приемаме менталните си образи като истински образи на нещата. В нашето виждащо съзнание ние също вече не ги приемаме като образи, а като нещо, което ни насочва по пътя към виждането в духа; което ни позволява да изобразяваме духовното от различни страни. Ето защо от години наричам първия етап на съзерцателното съзнание етап на „образно познание“; не защото човек си представя нещо, а защото се издига до образи. От обикновеното абстрактно мислене, което е оправдано за обикновения живот, човек се издига до живото мислене, което знае: То знае само да обикаля духовната реалност, за да характеризира духовната реалност. Но образното съзнание, духовното образно съзнание, е това, което трябва да се развие като първи етап.

Тези три етапа на съзнанието биха могли да се характеризират и по следния начин: В съня или сънното съзнание ние живеем в образи. Живеем изцяло в образите на сънищата. Това е и случаят в съня, където живеем в нещо подобно на образи, само че толкова смътно, че вярваме, че е напълно несъзнателно. Но за какво не знаете нищо в обикновените сънища? За тялото. Като се свързвате едновременно с външните сетивни възприятия, вие осъзнавате физическото тяло. Не можете да имате това осъзнаване за физическото тяло в сънното съзнание, въпреки че всичко от това тяло също се издига в сънното съзнание. Това, което човешките същества носят в себе си като свое духовно същество, се отнася към обикновеното съзнание по същия начин, по който физическото тяло се отнася към съня. Те не могат да познават физическото тяло в съня. Сега, в будното дневно съзнание, те опознават тялото. В ясновидското съзнание обаче те научават не само за физическото тяло, но и за това, което носят в себе си като духовни същества. Те се издигат до ясновидското съзнание и сега се учат да познават себе си като духовни същества, точно както се учат да познават себе си като физически същества в будното съзнание.

Бих искал да характеризирам донякъде негативно това, което описах като първи етап на съзерцателно съзнание и което от години наричам: етап на въображаемо познание, именно поради причината, че толкова често противоположността на това съзерцателно съзнание се бърка толкова лесно с това, което е пълната му противоположност. Толкова е лесно да се каже: Е, духовният изследовател също говори за всякакви образи, до които стига, той говори за едно особено съзнание. Ето го! Все едно някой си въобразява, че халюцинациите, илюзиите или внушенията са реалности.

Ако приемете това, което дадох като характеристики на това, което тук се нарича виждащо съзнание, ще видите, че това виждащо съзнание е точно обратното на всичко, което току-що споменах. Вземете например внушението; то се състои в стесняване на съзнанието; то се състои в това да сте лишени от възможността да се просветлите за това, което имате пред себе си. Докато духовният изследовател изисква съзнанието да се разшири; да се внесе всичко, което може да освети това, което има пред себе си, от най-разнообразни ъгли. Ако някой е подложен на внушение и му бъде подаден картоф с твърдението, че е круша, той ще го ухапе и ще открие, че е круша. Какво се е случило? Това, което се е случило, е, че съзнанието му е стеснено, че той вече няма способност за критика. Мисловният образ, който му ясно показва, че това не е круша, му е бил отнет. Той вече няма възможност да развие съзнанието си.

Обратното е вярно в духовното изследване. Там съзнанието се разширява; там човек може да приложи всякаква критика. Там човек гледа на нещото или процеса по правилния начин, не само от страната, която вижда в обикновеното съзнание, но от всички страни. Или вземете халюцинацията или илюзията, от какво се състоят те?

Те се състоят от факта, че човешкото същество е по-малко свободно от организма, отколкото в будно дневно съзнание. Когато виждате и чувате в будно дневно съзнание и обобщавате това, което виждате и чувате с ума си, вие сте в известен смисъл независими от останалата част от организма. Това ви служи, за да обобщите преживяванията на сетивата в преживяването на Аза. Но вие сте независими; вие сте по-независими, отколкото когато сте подвластни на илюзия или халюцинация. Тогава сетивата не функционират правилно; тогава това, което се крие в тялото, функционира; вие се правите по-зависими от физическото, отколкото в обикновеното сетивно съзнание. И така е с всичко съноподобно, и така е с това, което често изглежда като карикатура на истинския мистицизъм. Духовната наука трябва да посочи точно тези неща, защото зловната опозиция често злонамерено ги обърква с тези неща. Дори ако вземем изключително красивите произведения на това, което се нарича мистицизъм – да, казвам това безрезервно – ако вземем красивите мистични произведения на Мехтилд Магдебургска, дори този мистицизъм се състои в това, че една мистичка се освобождава от външното разбиране, но в замяна се връща към по-дълбоко преживяване на тялото. Тя предава поетично, живо, красиво, великолепно преживяването в тялото, но се прави по-зависима от него.

Съзерцателното съзнание развива човешкото същество в обратна посока; то е това, което не прави човешкото същество зависимо от тялото. Докато сънуващият е зависим от тялото, а сетивното съзнание е зависимо от сетивата, съзерцателното съзнание е такова, че участва само духовната същност и нищо физическо.

Следователно, развитието на съзерцателното съзнание е именно това, което най-ефективно разсейва всяка внушителна способност, всяка хипноза, всяка илюзорна способност, всичко илюзорно и т.н., и е необходима голяма злоба, за да могат онези, които виждат през тези неща, въпреки това да объркат истинската Духовна Наука с този илюзорен и фалшив мистицизъм.

Но след това, когато човек е достигнал този етап на въображаемо познание, той преживява нещо около себе си – бих искал да използвам едно сравнение: нека предположим, че има хора, които трябва да научат, че има маса; след това научават, че има въздух; днес няма много такива хора, но е имало такива хора, които не знаят нищо за въздуха и виждат само: там няма нищо – когато човек е достигнал този етап, той научава, чрез въображаемо съзнание, че има нещо духовно в нашата среда и че ние, като духовни човешки същества, сме също толкова част от този свръхсетивен свят, колкото сме, с нашата кръв и мускули, част от физически-сетивния свят, който ни заобикаля.

Сега, скъпа публика, тук имаме един любопитен момент, където може да се каже: Духовната наука днес вече съжителства чудесно с истинската наука. Това, което често се представя в популярни лекции за мирогледи под името монизъм, често е естествена наука отпреди двадесет или тридесет години; често е чист научен

дилетантизъм. Всеки, който наистина стои на почвата на съвременната естествена наука, може да сравни работата на Духовната наука и работата на естествената наука с нея! Когато работници, които искат да копаят тунел, копаят в планина от две посоки, ако договореностите са правилни, работниците ще се срещнат по средата. Ето как Духовната наука и естествената наука работят заедно. И вече можем да посочим много области днес, където Духовната наука и естествената наука наистина се сближават. И ето един момент: първият момент на имажинативното познание.

Знаете, че физиката често говори за етер. Можем да наречем етер и това, което първоначално възприемаме като свръхсетивно, което е в цялата ни среда, което живее и в нас самите. Ние се състоим не само от кости, мускули и кръв, но и от етер. Носим етерното си тяло в себе си. В предпоследния брой на списание „Das Reich“ нарекох това етерно тяло на човека тяло, образуващо образи, за да избегна недоразумения. Но физиката говори за етер. Не мога сега да цитирам всички теории, които физиците излагат от дълго време, тъй като това би отнело много време; нито пък е необходимо. Интересното обаче е до какво са стигнали физиците днес по отношение на етера. Достатъчно е да вземете нещо подобно на това, което вече е казал физикът Планк, професор в Берлинския университет. В лекция, която също е отпечатана, той казва: „Да, много е казано за етера, приписват му се всякакви свойства; днес трябва да признаем: не могат да му се припишат никакви материални свойства.“

Помислете, скъпа публика, че физиците вече са стигнали до точката, в която могат да кажат: при никакви обстоятелства етерът не може да се разглежда като нещо различно от нещо нематериално. Следователно науката вече ни принуждава да разглеждаме етера като нещо свръхестествено. По този начин тя стига до същия извод като Духовната наука, която е достигнала първия етап на интуитивното съзнание, което е стигнало до имажинерното...

То знае, че сме заобиколени не само от физически обекти и физически процеси, но и от етерни обекти и етерни процеси. Но всъщност вижда нещо съществено. Това не е неясен пантеизъм: дух, дух, дух е навсякъде. Това би било като ботаник, който върви през поляна и казва: растения, растения, растения. Пантеистът не приписва никакви конкретни подробности на духа. Точно както ботаникът би бил нелеп, ако някога говореше само за растения, растения, растения, така е и човекът, който като пантеист казва: Дух, дух е навсякъде.

Първо, виждащото съзнание ни въвежда в реалния свят на формиращите сили. Там ние се учим, като се издигаме стъпка по стъпка и като се изследваме първо със съзерцателно съзнание в имажинативно познание, ние наистина научаваме за това, което е нашето кохерентно човешко същество между раждането или зачеването и смъртта, но което е свръхсетивно човешко същество. Днес знаем, че сетивните вещества, които абсорбираме, се възстановяват напълно след няколко години. След

около седем години ние вече не носим нито едно от веществата, които носим със себе си днес. Но това, което всъщност работи час след час, седмица след седмица, година след година, десетилетие след десетилетие между раждането и смъртта, е живото, вълнообразно етерно тяло или формиращо силово тяло, свръхсетивното в нас, което първоначално е в основата на нашия сетивен свят; това е първото свръхсетивно нещо, което схващаме в имажинативното познание.

И само когато схванем това, можем да си изясним някои понятия, които обикновената психология никога не може да изясни, като например всичко, което е памет. Обикновената наука, която е обвързана само с физическото тяло, никога няма да намери отговор на въпроса какво е паметта. Защото паметта е обвързана с това етерно тяло или тяло на образната сила. Тя е зависима от неговите закони. И само физическото тяло образува един вид противовес на това етерно тяло по отношение на паметта. Как е възможно това? Ами, когато ходим, трябва да ходим по земята. Без земя под краката си не можем да ходим. Дори когато земята е мека, оставяме отпечатьци в нея. Ако някой дойде и каже: Има стъпки в земята, може би има сили там долу в земята, които са причинили тези стъпки. Някой, който е достатъчно късоглед, за да отхвърли всичко, което не може да види пред себе си, би могъл да каже това. Но такъв е някой, който е чист материалист по отношение на действието на душата, паметта. Разбира се, човек намира всичко, което материалистът може да приеме, във физическата организация; но всичко това е необходимо само дотолкова, доколкото е необходима земята за ходене. А това, което се образува, се образува от духовната душа, преди всичко от етерната, точно както стъпките се образуват от формите на краката ни. Тогава не можем да заключим от това, което е физически в нас, какво има в нервната система, а трябва да го заключим от етерното тяло, точно както стъпките трябва да бъдат изведени от този, който е ходил по земята.

След като чрез въображаемо познание сме придобили свръхсетивното, което е в основата на нашето човешко съществуване между раждането или зачеването и смъртта, тогава можем, продължавайки по-нататък, да стигнем и до един по-висш елемент в това човешко същество, онова, което сега лежи отвъд раждането и смъртта. Но тук трябва да отидем още по-далеч по отношение на развитието на живота на въображението. Трябва да продължим по пътя, чрез който сме придобили многостранност. Вече не трябва да приемаме мисловните образи като образи, а само като начин за достигане до реалността. Това трябва да стане нашата вътрешна природа.

Тези, които са свикнали да следват пътищата на Духовната наука, наистина се опитват да характеризират всичко от най-разнообразни ъгли. Позволете ми да направя лична забележка тук. Тези, които са слушали лекциите ми по-често, знаят, че се опитвам не само да представя аргументи в полза на дадена кауза, но и да представя аргументи против нея. Защото само чрез разглеждане на въпроса от най-

различни ъгли може да се стигне до правилното заключение. Лошото на материализма не е, че човек изобщо има материалистически възгледи, а че приема своите възгледи като единствени. Материализмът е само едната страна на монетата. В Духовната наука не е важно постоянно да се говори за дух, дух, дух, точно както не е важно християните винаги да казват Господ, Господ, Господ. Не е важно да се говори за дух, а че духът тече и се влита в начина, по който човек гледа на нещата; че човек също характеризира това, което характеризира като материални явления, като пропито с дух. Тогава става толкова естествено за тези, които се опитват да живеят в духа, да характеризират нещата от противоположната гледна точка. Опозицията също знае това.

Сега, когато Духовната наука става известна, броят на противниците също се увеличава и те имат един особено странен навик: а именно, хората просто записват това, което винаги казвам против нещата, които имам да кажа, и пропускат това, което казвам вместо нещата. По този начин те могат да съставят най-красивите контрааргументи. Това вече се опитва днес в най-различни области. Противниците не е нужно да мислят; те могат да намерят всичко в моите собствени писания, защото духовният изследовател трябва едновременно да представи и всичко, което говори против нещата. След това той може да се издигне по-нагоре, така че човек да може да каже: Той е направил мисленето вътрешно живо същество. Но за да направи това, той трябва да приеме и вътрешна жизненост. Бих искал да поясня това по следния начин.

В мисленето си често се задоволяваме с това да разпознаваме един ментален образ като правилен, а друг като грешен, един като логически правилен, а друг като логически неправилен. Доволни сме от това. Но това не е достатъчно за живота. Не можем да бъдем доволни, когато казваме: едно действие е добро, друго е зло. Може ли човек да бъде взет на сериозно, ако знае кое е добро и кое е лошо в социалния живот, кое е послушно и кое е грешно в социалния живот, ако не прави нищо, ако преживява и двете като просто логични? Не. Във външния ни живот е важно да правим това, което е добро, и да се въздържаме от това, което е лошо. Но това, от което се нуждаем във външния си живот, сега трябва да го развием в самото си мислене, за да напреднем в знанията си, в оживяването на съзерцателното си съзнание. Трябва да можем да преживяваме мисли, ментални образи, чувства, възприятие. Полезно е в определена посока, трябва да я преследваме; не преследваме други ментални образи и възприятия. Разбира се, докато се занимаваме с духовно изследване, духовният изследовател трябва да бъде стриктен относно това как трябва да използва дадена концепция, ментален образ, как трябва да се движи с него в една посока, как друга трябва да бъде потисната - той трябва да знае точно: Сега навлизате в области, където трябва да изоставите този ментален образ; трябва да се осъществи вътрешно морализиране.

Виждате ли, професор Дюар наскоро изнесе лекция, типична за лекции в тази област; той говори за това как ще изглежда Земята след много хилядолетия. Човек може да развие ментални образи с огромна логическа коректност. Той каза: Това, което днес е вода, отдавна ще е замръзнало; днешният въздух ще се е превърнал във вода; земната светлина винаги ще свети по прекрасен начин; някои течности, които са течни днес, ще бъдат твърди; например млякото ще бъде твърдо и ще свети синкаво; белтъкът на яйцето ще свети толкова ярко, че ако боядисате стая с него, можете да четете вестника на неговата светлина и т.н. Да, скъпа публика, дори не искам да говоря за факта, че за духовния изследовател е мъчително да мисли за такива ментални образи от самото начало. Защото те се самоунищожават. Как може млякото, което е твърдо, така че да свети в синя светлина, да бъде доено? Как може да се появи в кравата? Всяка възможност се проваля. Същото важи и за четенето на вестници на светлината на боята за белтъка и т.н. Няма да обсъждаме това повече сега, но искаме да поговорим за нещо друго: фактът, че голяма част от това, което се нарича наука за развитието на Земята, се основава на този начин на мислене днес.

Правят се много изчисления. Изчисленията са абсолютно правилни; няма какво да се възрази. Геолозите изчисляват бъдещето и миналото на Земята и стигат до различни заключения. Един казва, че животът е възникнал първо; друг казва, че неживата материя е възникнала първо и така нататък. Тези неща са логически правилни, но всъщност всички са невъзможни. Да предположим, че изследвам човешки стомах в продължение на осем дни; мога да изследвам как се променя. Геологията използва абсолютно същите методи, когато прави неща, както Дюаровото содарение или геолозите, когато изчисляват историята на Земята. Така че аз изчислявам: стомахът се променя за осем дни по такъв и такъв начин; следователно, след двеста години той ще се е образувал по такъв и такъв начин. Или при дете виждам как се променя кост. Сега изчислявам наобратно: имам формата на човешкото същество в костите си преди двеста години. Това е абсолютно същият метод, който геолозите използват, за да изчислят как е трябвало да изглежда Земята преди два милиона години или два милиона години от сега. Тези неща са гениални, логични са, но са напълно нереалистични. Разбира се, стомахът може да изглежда така, но човекът ще бъде мъртъв. Такава ще бъде земята, когато всичко, което се изчислява с помощта на днешните физически понятия, се е развило; но тя вече няма да съществува като земя; тя отдавна ще е преминала в духовно състояние. Разбира се, човек може да изчисли: така е била земята преди. Но това не е била днешната Земя; Земята е била в духовно състояние. Когато разгледате тези примери, стигате до това, което бих нарекъл вътрешната реалност на мисленето; как мисълта се свързва с реалността. И чрез това мисленето постепенно придобива способността да схваща духовното в дори по-висш смисъл, отколкото чрез простото въображаемо съзнание. Сега става възможно да се схване

това, което е духовно, което не само ни съпътства от раждането до смъртта, но и което е било свързано с нас преди раждането или зачеването в духовния свят, което се е облякло във физическо тяло чрез субстанцията на наследствеността. По този начин, виждащото съзнание се свързва с това в човешкото същество, което наистина надхвърля раждането и смъртта. От това можете да видите, че това изследване отдава особено значение на това да покаже, че е възможно съзнание, което ни води до душата. Ако то ни води до душата – която е независима от тялото – тогава сме схванали душата и сме я схванали като безсмъртна. Ако някой иска да ни докаже, че една роза е червена, ще намерим това за нелепо. По подобен начин всяко така наречено доказателство е нелепо в най-висшия смисъл, ако някой иска да докаже, че душата е безсмъртна. Ако открием душата по правилния начин чрез втория етап на съзерцателното съзнание, което с основание нарекох „вдъхновено знание“, тогава тази душа се разпознава като безсмъртна; разпознава се като такава, преминаваща през раждания и смърти.

Има много неща за обсъждане във връзка с тази безсмъртна душа, която е обект на вдъхновено познание. Бих искал да подчертая само едно нещо като отличен пример за това как се третира мистерията на безсмъртието в Духовната наука. Това е, на първо място, въпросът за вътрешната съдба. Вътрешната съдба, как всъщност се разгръща по отношение на нашето човешко същество? Ами, тя се разгръща по такъв начин, че тъй като имаме тази или онази способност, този или онзи талант, ще направим това или онова. Ние сме подтикнати да правим това или онова. Но дали можем да живеем живот, изпълнен с щастие или болка, зависи от това; нашата вътрешна предразположеност към тази или онази съдба зависи от това. Духовният изследовател трябва да се отнася към тази предразположеност различно от естествения учен. Съвсем вярно е, че естествената наука също е постигнала велики неща в тази област; и естественият учен лесно би могъл да дойде и да каже: Духовен изследовател, ти си ужасно аматьорски. Защото естествената наука най-накрая ни показва как човешките същества придобиват определени характеристики, защото техните родители или предци имат тези характеристики. Сега идва духовният изследовател и иска да опровергае тези неща. Той изобщо не иска да ги опровергае. Той вече осъзнава постиженията на естествената наука, но трябва да ги разшири; трябва да добави нещо съществено различно.

В частност, когато разгледаме например блестящите постижения на Мендел и други подобни на него, можем да кажем, че Духовната наука по никакъв начин не се противопоставя на това изследване. Но днес например преобладаващото мнение е, че потомъкът наследява характеристиките на своите предци. Например, написана е красива книга за Гьоте и неговите предци, показваща, че характеристиките на Гьоте са били в известен смисъл сбор от характеристики, открити у всички негови предци. Това е изразено много добре, като се казва: геният е сбор от характеристиките на предците. Разбира се, човек може да постигне велики неща в тази област. Тези

неща може да са логични, но не са наистина обмислени. Защото не е изненадващо, че човек има характеристиките на предците си; това е също толкова малко изненадващо, колкото някой да е мокър, когато е паднал във вода. Човек просто преминава през потока от наследени характеристики. Ако някой иска да докаже, в съответствие с реалността, че характеристиките, които притежава, се предават на потомците му, ще трябва да вземе гений и да покаже, че характеристиките на гения се предават на потомците. Но човек ще се въздържа от търсене на гениални черти у потомците, не само у Гюте, но и у други.

Тук вдъхновеното съзнание показва следното: това, което преживяваме, преживявайки собствената си душа, е също толкова малко наследено, колкото например може да бъде наследен спомен за нещо, което сме преживели на десетата си година. Ако знам със сигурност, че това е дошло от външния свят, не мога да кажа - ако днес, в резултат на това, което преживях на десетгодишна възраст, преживявам това и онова - не мога да кажа, че това е наследено. Така вдъхновеното прозрение разпознава, че това, което излиза от духовния свят като ядро на нашето същество, е облечено във физическото, което идва от баща ни и майка ни. По този начин се научаваме да различаваме какво е физическо наследство от това, което е духовно и свързано с душата.

Духовната наука обаче сега показва, че духовното е навсякъде, а не в някаква облачна кукувичка земя. Където и да е физическото, там е и духовното, конкретното духовно. Независимо дали преминаваме през портата на смъртта или портата на зачатие, дали напускаме духовния свят или влизаме в него, дори духовният свят, в който живеем векове преди зачатие, също принадлежи на света, който съществува тук физически, точно както моят духовен и душевен живот принадлежи на него, когато движа ръката си. Това, което се случва във физическия свят, се случва извън духовния свят; но самите ние сме вътре в този духовен свят. Ние сме в този духовен свят като индивидуални души.

Сега си представете, че сме родени от нашите родители. Те от своя страна имат родители, а тези родители имат родители. Човек се връща назад през много поколения. Бащите и майките се събират, децата им срещат други и през поколенията определено поколение с определени характеристики следва друго. Докато в духовния свят ние сме по-горе и участваме в силите, които действат надолу в линията на поколенията. Помислете за десетия прародител, ние сме в духовния свят, но знаем, че има двама души, две човешки същества. Когато се развие любов между тези двама души, ние вече сме въввлечени, а когато те имат деца, ние сме въввлечени. Ние сме въввлечени в целия този поток от линията на наследство. Ние носим духовните импулси в него. Точно както аз движа ръката си през моята духовна душа, така и моята духовна душа е работила поколения наред по начина, по който се наследява, до поколението, което са баща ми и майка ми, които предават своите характеристики на мен, който съм тяхно дете, които са се

пренесли в него от този духовен свят. Така ние участваме в потока на наследството от духовния свят. Ние самите определяме от духовния свят какво в крайна сметка ще бъде наследено.

Това, което казва науката, е важно, но трябва да бъде допълнено духовно. Там виждаме как нашата съдба се създава от нашата собствена стихия, от нашата собствена воля.

Сега за външната съдба. Ние също живеем във външни съдби, в това, което наричаме съвпадения, в това или онова, което ни носи щастие или страдание; ние живеем в него. Ами тази съдба? Е, Духовната наука разкрива нещо забележително тук. Човек първо трябва да разбере тази съдба, трябва да стане способен да я прецени. Хора, които са остарели по смислен начин, които са надхвърлили обикновеното мислене с определена по-дълбока интуитивна способност, като приятеля на Гьоте, Кнебел, проникателният, остроумен Кнебел, е казал: Когато остарееш, започваш да разпознаваш определена връзка, една наредителска ръка във всички събития, които са съпътствали живота ни, които са оформили съдбата ни. Щяхме да бъдем много различни от това, което сме, ако нещата се бяха развили по различен начин. Някои неща, които сякаш вървят в обратна посока, се оказват част от план на съдбата. И Шопенхауер, единственият съвременен философ, който тихо се осмелява да се обърне към съдбата, е съгласен с него. Тези хора са се опитали да се обърнат с интуиция към това, което хората наричат съдба.

Но човек може да се доближи до него напълно само ако погледне нагоре към трети етап на съзерцателно съзнание; когато вътрешният ментален образ на човека се издига от напипване чрез въображаемо знание, чрез вдъхновено знание, наистина се издига до духовното око, до духовното ухо, точно както чувството се издига в естествено развитие до диференцираното око и ухо. Когато това напипващо мислене наистина се е издигнало до духовното око и духовното ухо, тогава човешкото същество стига до забележително преживяване. Това преживяване не може да се получи само като се стане ясновидец в смисъла, който описах днес, а само като се занимава с литература, създадена под влиянието на това виждащо съзнание.

Ще намерите всички тези неща, които днес описах по принцип, в книгите си „Как да познаваме висшите светове“, „Окултна наука“, „Теософия“, в последната ми книга „Загадката на човека“ и в „Загадката на философията“. Ако се занимавате с тази литература – може би четейки я така, както бихте чели друга литература – но тя трябва да се чете по различен начин. Когато се занимавате с нея, човек трябва да е наясно, че тези книги не просто предоставят ментални образи като други книги, а водят човек към жив начин на мислене. Това е така и ако човек просто приеме нещата, които са казани тук, по правилния начин. Не е нужно самият човек да бъде духовен изследовател, както не е нужно да бъде химик, ако иска да се докосне до

постиженията на химията. Без самият той да бъде духовен изследовател, човек може да стигне до преживяването, което сега искам да характеризирам. Именно преживяването ни води до третото ниво на познание, истинското интуитивно познание. Това трето ниво на познание е истински вътрешно ниво на преживяване. Тогава в живота идва моментът, в който знаеш: Ти си напълно преобразен вътрешно; сега си част от духовния свят с това, което мислиш и чувстваш; сега си в духовния свят. Нещо огромно е, когато си подредил живота си вътрешно по такъв начин, че да преживееш точно това, като живееш с вечната част от съществото си в духовния свят, в безсмъртния, вечния свят. Какво е тогава, когато това се случи? Въпрос на съдба е.

Скъпи мои приятели, човек не е нужно да бъде безчувствен към радостите и скърбите, които съдбата носи. Напротив, човек става по-чувствителен към цялото щастие и страдание, които често могат да разтърсят човешките същества. Човек не става безчувствен, не е нужно да става безчувствен, човек може да съчувства на всичко човешко. Но ако човек наистина е схванал прозрението, което току-що описах, тогава, пред лицето на всички външни събития на съдбата, това, което го спохожда с това прозрение, е най-великото, най-великото преживяване на съдбата. След като човек е преживял това, той е преживял съдба, която е причинил парче по парче. Сякаш сте завъртели колелото на съдбата и сте видели как се движи, като сте преживели вътрешно това, което иначе е видимо само външно.

И сега е сякаш животът е сън, когато човек го преживява толкова изпълнен със съдба. Появява се един удар на съдбата, който се възприема като късмет, но ние го преживяваме само като го преживяваме. Другият се преживява като нещастие. Сякаш сънуваме: „О!“, „Пожар!“ — и се разгръща цяла картина; после се събуждаме и отвън минава пожарната. Нещо друго е причинило съня. Преживяваме съдбата, но причината се крие в духовния свят, точно както причината за съня се крие във външния свят, в преминаването на пожарната. Така се разгръща животът в съдбата. Сега възприемаме случващото се като ход на съдбата, сякаш наситен със съвпадения. Този човешки жизнен път се определя от духовния свят, само че ние не го познаваме в обикновеното си съзнание. Знаем го в интуитивното си съзнание. Защото в духовния свят всичко е наистина планирано.

Но тук трябва да се върнем не само към това как нашата духовна душа живее в духовния свят, но и към повтарящите се земни животи. Защото това, което преживяваме тук, е свързано по мистериозен начин, станал прозрачен за ясновидското съзнание, с предишния ни земен живот. Всеки земен живот е отново отправна точка за по-късния земен живот. Това не е нещо, което е предадено от древно индийско учение, което просто се повтаря като папагал, а истинската Духовна Наука ни води до осъзнаването, че целият човешки живот се състои от повтарящи се земни животи и междинните периоди, прекарани в духовния свят. Там ние преживяваме в самата съдба нещо, в което духовният свят се изразява.

Преживяваме това, което излиза от духовния свят, точно както в съня външният физически свят играе ролята на съня. Виждаме връзката на съдбата именно с това колко дълбоко сме вкоренени в духовния свят.

Ами тази съдба? Да, често изглежда така: ние сме на шестнадесет години, на двадесет години; събитията ни сполетяват от всички страни. Казваме, че правим това или онова, защото това или онова събитие ни е сполетяло. Често не забелязваме – не можем да го забележим, защото не го гледаме със съзнателното си съзнание – че в нас има импулс, който ни води към това, което трябва да преживеем, което ни засяга. Ако се вгледаме внимателно, ще видим как в него има нещо, което може да се определи само когато предприемем първото действие. Но това, което живее в нас като духовен глад и жажда, което ни води през света сякаш по съдба и събира събитията, които привличаме към себе си, произхожда от предишни земни животи. Голяма перспектива се открива чрез изследването на Духовната наука, която е изцяло научна в смисъл, че всичко научно може да бъде, но която все още е в начален стадий на развитие днес.

Знам, скъпа публика, че казаното от мен днес за безсмъртието на душата, за въпросите на съдбата и човешкия жизнен път, все още трябва да изразя тези неща несъвършено; защото сме едва в началото на Духовната наука. Но в това отношение предпочитам да следвам Кеплер, а не Тихо Брахе. Духовната наука, както ви я представих днес, поне в определена глава, трябва да навлезе в съвременния интелектуален живот, както някога е навлизал светогледът на Кеплер. Помислете само, хората са вярвали, че небесният свод над главите ни е границата на света, който ни заобикаля, със Земята в центъра му. Духовните изследователи днес трябва да говорят за факта, че както небесният свод не е граница там навън, така и началото на човешкия живот не е при раждането или зачеването, а зад това раждане се крият духовни безкрайности; духовен живот, а също и физически живот на човешките същества. И отново, духовните безкрайности се намират отвъд смъртта. Тихо Брахе дойде, той дойде, както много критици на Духовната наука идват днес, и той повдигна много проникателни възражения срещу Коперник. Той доказа, че коперникизмът не може да бъде правилен. Така че днес някои може да дойдат и да обяснят, доста проникателно - макар и днес не толкова проникателно, колкото злобно - всичко, което все още е несъвършено в Духовната наука. Кеплер не е подходил към коперникизма, като го е опровергал, а като е запълнил празнините, оставени от Коперник.

Затова вярвам, че казаното от мен днес ще бъде казано по-съвършено в по-късен момент. Но това, което трябва да разглеждаме като настояща точка на развитие на човечеството, изглежда се изисква от Духовната наука с цялата ѝ същностна сила. Ето защо тя трябва да проникне в нашия духовен живот и в нашето време - въпреки че хората винаги ще се интересуват от най-дълбоките мистерии на душата и духа - тя трябва да проникне в нашето време, когато съдбата царува толкова ужасно сред

нас. Хората трябва да бъдат особено склонни да обърнат погледа си към това, което дава на този живот, макар и толкова пълен с болка и изпитания, дава на този живот по-висш смисъл, което го привлича, така да се каже, в по-висша реалност, точно както се събуждаме от сън в света на сетивната реалност. И когато сме увлечени дори от най-трудната и болезнена съдба в духовната реалност, където ни се разкрива безсмъртието и нашата съдба се показва във вътрешния си ред, тогава човешкият живот придобива смисъл. Би било глупаво някой да каже: Да, сега искате да кажете, че ние самите сме виновни за съдбата си, че трябва да изплащаме дълговете на предишен живот; вие добавяте вина към нещастieto. Това не е така. Именно чрез съзерцателното съзнание ние биваме въведени в духовния свят. Там това, което тук се разглежда като вина и изкупление, се появява в съвсем различна светлина. Следователно възражението би било глупаво. Вместо това би било по-добре да разберем трудните и болезнени аспекти, да видим къде толкова много хора страдат днес, как страданието е отправната точка за това, което ще можем да правим в един последващ земен живот. Защото няма да има нещастие, което да не се превърне в причина за човешкото величие. Преживяването на нещастieto е трудно в момента, в който го преживяваме; когато сме обзети от нещастieto, не можем да видим това нещастие в истинската му реалност, точно както не знаем нищо за истинската реалност в съня. Но има начин да се издигнем над него, да разширим късогледия си поглед, да придадем смисъл на щастието и нещастieto. И може би, дори ако винаги трябва да е нещо естествено за човешките същества да насочват погледа си към мистериите на душата, може би можем да очакваме от нашето време, може би историята един ден ще запише, че нашето време, че хората, които сега преживяват толкова много за толкова кратко време, неща, които човек иначе би могъл да преживее само в продължение на много дълги десетилетия, че тези хора също имат по-дълбока нужда в тези трудни, съдбоносни времена да се справят с въпроси като тези, които засегнахме тази вечер.

И в заключение, след тези забележки, бих искал да изразя с няколко думи моето убеждение, което не се основава на чувство, а на нещо, което вярвам, че съм разпознал.

Казах, че преди повече от 36 години положих първите градивни елементи за това, върху което работя от десетилетия, за да го приведа във форма, която може да бъде разбрана днес. Когато бях на около двадесет или двадесет и две години и успях да напиша и публикувам първото си есе, именно в това есе изразих не само емоционални убеждения, но и убеждения, произтичащи от наблюдението на немския интелектуален живот; убеждението, че по-специално онези сили на духа и визията, които са вкоренени в най-дълбоките източници на немския живот, са особено подходящи да водят човечеството към онази визия, която отваря духовния свят по истински и автентичен начин. Никой народ не бива да бъде омаловажаван заради своите характеристики; всеки народ трябва да допринесе с това, което е

негово, за развитието на човечеството. Но различните народи имат различни способности. И когато погледна най-дълбоките източници на немския характер, ми се струва, че дори този най-дълбок звук, тази най-дълбока жажда за познание, е погребана днес, тази жажда за познание на немския дух е въпреки това като подготовка за това, което тук се нарича Духовна наука.

Струва ми се, че това се крие в най-дълбоките източници на немския духовен живот. В края на краищата, немецът Лесинг също е черпил доктрината за повтарящите се земни животи от източници, различни от Ориента, който я е произвел от мистично съзнание, от източници, различни от егоизма на личността, от нуждите на личността. Лесинг е разглеждал развитието на човечеството като образование на човечеството чрез божествения план на Създателя. И ще откриете у Лесинг, че ако мислите исторически под божествено ръководство, трябва да мислите за човешкия живот като за повтарящ се. Защото това, което продължава от минали времена в бъдещето, продължава да живее само защото самата човешка душа носи миналото в бъдещето. В светлината на гледната точка на Лесинг, всичко, което се казва за историческото развитие, дори от най-фината гледна точка, замлъква.

Когато се каже например: Е, ако душите ще се развиват едва през двадесети век след Христос, как е възможно тези, които са живели през втори и трети век, да са били толкова по-несъвършени? И накрая, от християнска гледна точка: Как е възможно тези души да не са имали благодатта на Христос да дойде на земята преди Мистерията на Голгота, в сравнение с тези, които са живели след Мистерията на Голгота? Така, в смисъла на Лесинг, се говори за повтарящи се земни животи, а Духовната наука казва научно това, което Лесинг е подозирал: ако човешките същества живеят в повтарящи се земни животи, това няма значение. Защото едни и същи души преминават през различните епохи и носят със себе си това, което се появява отново и отново в епохите. Едни и същи души са живели отново и отново. Това, което индийското съзнание е извадило от хаотичното мечтателно съзнание на собствения си живот, Лесинг го е извадил от своите размишления върху божествения план на образованието. Това е бил западният интелектуален живот. И той е продължил по такъв начин, че през деветнадесети век важни умове – дори и да са забравени днес, един ден ще бъдат сред най-известните на деветнадесети век – като например Трокслер, който би могъл да каже: Да, ние първоначално гледаме на човешките същества така, както ги виждаме външно. Но когато ние – той казва „свръхсетивен дух“ и „свръхдуховно чувство“ вместо „виждащо съзнание“ – когато гледаме на човешките същества със свръхсетивен дух и свръхдуховно чувство, ние се издигаме от чиста антропология до антропософия.

И Фихте, синът, каза: „Когато разглеждаме свръхсетивното“ – той стига до това само като до хипотеза – „но съзерцателното съзнание идва като духовна реалност, когато разглеждаме това свръхсетивно“ – казва Фихте – „тогава смъртта не е нищо

друго освен душата да е различна, сега живееща в различна среда и получаваща от нея условията за своето обновено съзнание.“ „И така“ – казва отново Имануел Херман Фихте, дословно – „антропологията се издига до антропософия.“

Трокслер говори за антропософия през 1827 г., Имануел Херман Фихте през 1847 г. Днес говорим за духовна наука или антропософия, защото осъзнаваме, че работим директно от най-добрите и най-автентични източници на немския духовен живот; този немски духовен живот, който имах предвид, когато писах онова кратко есе по онова време, че трябва да работим от него отново.

Помислете, че сме възприели дарвинизма от Запада. Гьоте вече е дал съдържанието му по много по-значителен и по-велик начин. И когато възприемем дарвинизма от Англия, трябва да го проникнем по гьотеовски, немски начин с това, което немската духовност може да развие от собствения си народ. Трябва да отхвърлим възприетото по този начин, не защото презираме другите народи и техните дарби, а защото трябва да работим от силния източник на самата немска народна култура. Ето защо с удоволствие открих у Едуард фон Хартман, който е изразил много важни неща, че „дори съвременната физика, ако само осъзнае агностичните и абстрактни погрешни посоки, които е поела, и ако се отвърне от тях, тогава дори физиката ще обърне гръб на англomanията и немският дух ще се замисли върху себе си. Но тогава ще се сбъдне и нещо, което съответства на забележката на Новалис, която е предвидила Духовната наука и която казва: „Ще станем истински физици само когато основаваме материалната субстанция и сила върху въображаемата субстанция и сила.“

Велико беше от страна на Новалис да говори за това още тогава. Защото само във въображението можем да се доближим до духовното и етерното, до това, което е в основата на всички физически неща като свръхсетивно. Не искам да твърдя, че немският дух е могъл да познае себе си като силен само чрез Духовната наука, например, и че е могъл да прави всичко чрез Духовната наука. Това, което казвам тук, трябва да се разбира само в смисъл, че например се казва: „По плодовете им ще ги познаете.“ Има корени на немския духовен живот, от които, като един от симптомите, произтича това истинско духовно разбиране на реалността. От тези източници на немския духовен живот говори този, който не от просто чувство, а от най-дълбоко прозрение и от пълна съдбовна връзка с немския национален дух не само чувства, но и разпознава това, което е вкоренено в източниците на немския фолклор. В това съдбовно време той може да каже:

Колкото и заплашителни да са враговете от всички страни – тук не говорим за външни заплахи, а за това колко неразбрана, оклеветена и очернена е тази германска същност в наше време – нещо трябва да се промени в отговор на това, напомняйки казаното от Йохан Готлиб Фихте, когато в едно съдбоносно време говори на германците за техните собствени силни страни, за източника на тяхната същност, когато не говори по начин, целящ да омаловажи други народи, а когато

говори за това, което трябва да издигне германския народ по свой начин, когато призова германския народ: Ваша отговорност е да постигнете това, което, ако не бъде постигнато, целият свят не би постигнал, не само германският народ.

Така че можем да кажем и днес: Ако това, което никога не трябва да успее, успее, ако враговете, обграждащи германския народ, навредят на най-дълбоката същност на германския народ поради своите късогледи възгледи, тогава не само германският народ ще има причина за оплакване, а цялото човечество. Защото – и нека завърша с това – обобщавайки от чувствата си за нашите съдбовни времена това, което е проникнало в дискусията тази вечер от тази гледна точка: Ако това, което е скрито в най-дълбоките източници на германската култура, което досега се е проявило най-красиво в духовния поток на знанието на германския народ, тогава не само германският народ би загубил това, което му е най-скъпо, но и човечеството като цяло би загубило много от това, което му е най-скъпо в цялото му развитие, и това никога не бива да се допуска да се случи.

